תנ״ך · ראשונים · רד״ק · כתובים

רד"ק על תהילים

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רד"ק על תהילים

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רדק-על-תהילים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
פרק ב 9
פרק ג 15
פרק ד 18
פרק ה 21
פרק ו 24
פרק ז 26
פרק ח 31
פרק ט 34
פרק י 39
פרק יא 43
פרק יב 45
פרק יג 47
פרק יד 48
פרק טו 50
פרק טז 52
פרק יז 55
פרק יח 59
פרק יט 69
פרק כ 76
פרק כא 78
פרק כב 82
פרק כג 90
פרק כד 92
פרק כה 96
פרק כו 101
פרק כז 103
פרק כח 106
פרק כט 109
פרק ל 112
פרק לא 115
פרק לב 120
פרק לג 123
פרק לד 128
פרק לה 132
פרק לו 139
פרק לז 143
פרק לח 151
פרק לט 155
פרק מ 159
פרק מא 164
פרק מב 167
פרק מג 169
פרק מד 170
פרק מה 174
פרק מו 176
פרק מז 178
פרק מח 179
פרק מט 181
פרק נ 184
פרק נא 188
פרק נב 192
פרק נג 193
פרק נד 194
פרק נה 195
פרק נו 198
פרק נז 200
פרק נח 202
פרק נט 204
פרק ס 206
פרק סא 209
פרק סב 210

פרק סג 212
פרק סד 214
פרק סה 215
פרק סו 219
פרק סז 221
פרק סח 222
פרק סט 229
פרק ע 234
פרק עא 234
פרק עב 237
פרק עג 241
פרק עד 245
פרק עה 249
פרק עו 250
פרק עז 252
פרק עח 255
פרק עט 265
פרק פ 266
פרק פא 269
פרק פב 272
פרק פג 273
פרק פד 276
פרק פה 278
פרק פו 280
פרק פז 283
פרק פח 284
פרק פט 287
פרק צ 295
פרק צא 298
פרק צב 300
פרק צג 303
פרק צד 304
פרק צה 308
פרק צו 309
פרק צז 311
פרק צח 313
פרק צט 314
פרק ק 315
פרק קא 316
פרק קב 317
פרק קג 321
פרק קד 325
פרק קה 333
פרק קו 339
פרק קז 344
פרק קח 351
פרק קט 352
פרק קי 356
פרק קיא 358
פרק קיב 360
פרק קיג 362
פרק קיד 364
פרק קטו 365
פרק קטז 367
פרק קיז 370
פרק קיח 371
פרק קיט 375
פרק קכ 397
פרק קכא 398
פרק קכב 399
פרק קכג 400
פרק קכד 401
פרק קכה 402
פרק קכו 402

פרק קכז 404
פרק קכח 406
פרק קכט 407
פרק קל 408
פרק קלא 409
פרק קלב 410
פרק קלג 413
פרק קלד 414
פרק קלה 415
פרק קלו 418
פרק קלז 421
פרק קלח 423
פרק קלט 424
פרק קמ 428
פרק קמא 430
פרק קמב 432
פרק קמג 433
פרק קמד 435
פרק קמה 437
פרק קמו 441
פרק קמז 443
פרק קמח 446
פרק קמט 449
פרק קנ 450

פרק א

פסוק א

אשרי האיש מלת אשרי היא לעולם בלשון רבים, והטעם כי לא יאשרו האדם בטובה אחת שתמלא בו או בהצלחה אחת שתזדמן לו, אלא בטובות רבות שימצאו בו יאמרו עליו: אשריו! וכלל דוד בזה המזמור תורת האדם ומה שראוי לו לעשות בזה העולם, והגמול הטוב לצדיקים והעונש לרשעים; והוא מזמור נכבד מאוד, לפיכך החל ספרו בו ואמר:

אשר לא הלך בעצת רשעים ספר תחלה הדרך הרע, כמו שאמר גם כן (תהלים לד טו): סור מרע ועשה טוב; כי מתחלה ילמד האדם מנעריו דרך תאות העולם הזה לאכול ולשתות ולשמוח ובהם הוא גדל, כמו שאמר (בראשית ח כא): כי יצר לב האדם רע מנעריו. וכשיעמוד האדם על דעתו ויתחיל להכיר הטוב והרע הזהירו שיסור מדרך הרשעים ולא ילך בעצתם. והרשעים הם החרדים לקנות ממון ותאות לבם בעולם הזה ולא יבחנו בין הטוב והרע ויגנבו ויגזלו ויהרגו בעבור הממון מרוב חרדת לבם. כי ענין הרשע הוא החרדה, כמו והוא ישקט ומי ירשע (איוב לד כט); ובכל אשר יפנה ירשיע (שמואל א יד מז); ולא ימלט רשע את בעליו (קהלת ח ח); אל תרשע הרבה (שם ז יז). ומפני זה סמך **הלך** עם **רשעים**; וסמך עמהם **העצה**, כי הם יועצים בני אדם לשמוע להם ומראים להם פנים דרך עצה, כי הוא טוב לאסוף ממון ולשמוח. וברוב ישגה האדם בזה, כי תישר בעיניו הטובה הנראית לו לעיניו ולא יביט לאחריתה. ואמר:

ובדרך חטאים לא עמד כי החטא יעשה אותו האדם, בהיותו במקומו שוקט, במעשה בדבור ובלב. ופרוש **ובדרך** אינו דרך ההליכה, אלא המנהג ועסק האדם ומעשהו, כמו והודעת להם את הדרך ילכו בה (שמות יח כ); ויאחז צדיק דרכו (איוב יז ט); מעשות דרכיך (ישעיהו נח יג); דרכי ספרתי (תהלים קיט כו); והדומים להם. ופרוש **לא עמד**: לא נתעכב ולא השתדל עמהם ולא עמד בחבורתם, כדי שלא ילמד ממעשיהם.

ובמושב לצים לא ישב: **הלצים** הם הערומים בדעת לרעה ומתגאים ומדברים רעות על בני אדם ונותנים דופי ומום בהם ומגלים סוד זה לזה. והענין הזה לאנשים בטלים יושבי קרנות; ומפני זה אמר: **ובמושב לצים לא ישב**. והנה בשלשה אלה כל תכונות האדם, או הולך או עומד או יושב. והשכיבה בכלל ישיבה היא. ועוד כי השכיבה לישן ברוב, ובעוד שהאדם ישן לא יעשה לא טוב ולא רע. ובאמרו **אשרי האיש** וגומר הרי הוא כאלו הזהירו שלא יעשה כמעשיהם, כי הוא מאשר האדם שנסע מדרכם ונפרש ממעשיהם. ומה שפרשו בו רבותינו זכרם לברכה הוא מה שאמרו (בבלי עבודה זרה יח ב): וכי

מאחר שלא הלך היאך עמד? ומאחר שלא עמד היאך ישב? ומאחר שלא ישב היאך לץ? אלא לומר לך: שאם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללוץ, ואם לץ עליו הכתוב אומר (משלי ט יב): ולצת לבדך תשא.

פסוק ב

כי אם בתורת יהוה חפצו אמר: אם סר מדרך הרע ולא עשה טוב הנה לא השלים מעשהו ולא יאמרו עליו אשריו. וכן אמר סור מרע ועשה טוב (תהלים לד טו) ואף על פי שאמרו רבותינו זכרם לברכה (מדרש שוחר טוב במקומו): ישב אדם ולא עשה עברה נותנין לו שכר כעושה מצוה; הם גם כן פרשו (שם): והוא שבא דבר עברה לידו ונצל ממנה שנאמר סור מרע ועשה טוב, סור מרע על מנת לעשות טוב: וכן הוא אומר (תהלים קיט ג) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. והם חשבו מי שכבש יצרו למעשה כאלו עשה מצוה כיון שבאה לידו העברה; וכן הוא מה שאמר: אף לא פעלו עולה וגומר: אף על פי שלא פעלו עולה צריך שילכו בדרכיו ויעשו מעשה טוב. וכן אמר: אשרי האיש אשר לא הלך; אלא מה יעשה? **בתורת יי' חפצו**. ובכלל החפץ הלמוד והמעשה כמו עשות חפצך (ישעיהו נח יג) ולא יכשר המעשה מבלי הלמוד.

ובתורתו כפל **בתורתו** כמו נח נח ג' פעמים בפסוק אחד (בראשית ו ט) וה' פעמים ישראל בפסוק אחד (במדבר ה יט) ואחרים זולתם; כי כן דרך לשון עברי. ואמרו (המדקדקים והמפרשים במקומות אין מספר): כי הוא דרך צחות. ורבותינו זכרם לברכה דרשו (בבלי עבודה זרה יט א): בתחלה נקראת תורת יי' ולבסוף שנתחזק בה ללמוד נעשית תורתו ונקראת על שמו. ופרוש

יהגה בלבו כמו הגיון לבי לפניך (תהלים יט טו); כי כבר זכר הלמוד והמעשה: ועתה זכר כונת לבו ומחשבתו, שתהיה היום והלילה מחשבתו על התורה ועל המצות. ולפיכך צוה עליהן בכל מעשה אשר יעשה. כמו שאמרו (אבות פרק א משנה ג): וכל מעשיך יהיו לשם שמים. **ובתורתו יהגה יומם ולילה** שיתעסק בלמוד. ואמרו בדרש (מדרש שוחר טוב במקומו): וכי אפשר להגות יומם ולילה? מלאכתו ואומנותו היכן ומתי יעשה? אלא כל המקים מצות תפלין מעלה עליו הכתוב כאלו למד יומם ולילה. ומהם אמרו (שם): כל הקורא קריאת שמע שחרית וערבית. ואנחנו נאמר על דרך הפשט: אם נפרש **יהגה** בלמוד הפה, יהיה פרוש **יומם ולילה**: כל עת שיהיה פנוי מעסקי מחיתו בין מן היום בין מן הלילה.

פסוק ג

והיה כעץ דמה האדם הטוב לעץ **שתול על פלגי מים** ואמר: האדם שיסור מרע ויעשה טוב הנה הוא כעץ השתול על פלגי מים שהוא שבע לעולם, כן הוא ישמח לעולם בחלקו, אם מעט אם הרבה יאכל. ופרוש **פלגי מים**: שיהא פלג מים מזו הפאה ופלג מים מזו הפאה ויעברו תחתיו ולעולם הוא עליהם.

אשר פריו יתן בעתו כי העץ שהוא במקום צמא ומקוה למטר, בעת שלא ירד המטר כפי הצורך, לא יתן פריו בעתו, אלא יתעכב ויאחר להוציא פריו מפני צמאונו; אבל העץ השתול על פלגי מים יתן פריו בעתו.

ועלהו לא יבול כי מפני היובש יבול העלה; וזה שהוא על פלגי מים לא יבול עלהו. **ובעתו** שזכר עומד במקום שנים. כאלו אמר: **לא יבול עלהו בעתו** והוא עת ימות החמה שצריך צלו לבני אדם. והנה ימצאו בו מרגוע בני אדם העוברים ושבים וינוחו תחתיו לצל העלים, וישתו מן המים אשר תחתיו ויאכלו מפריו; כי בימות הגשמים יפלו העלים מרוב האילנות. או על דרך הפלגה הוא, כי אפילו בימות הגשמים לא יפול עלהו, כמו שהוא במקצת העלים מטבע רוב הלחות אשר בם. וכמו שאמר: לא יבול עלהו ולא יתם (יחזקאל מז יב); ואומר והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה (שם). כן האדם הטוב יקחו ממני בני אדם פריו ומוסרו, והוא שילמדו ממנו תורתו ומעשיו הטובים. **ועלהו לא יבול** שיחסו בצל דרכיו הטובים. ורבותינו פרשו (בבלי עבודה זרה יט ב): **יתן בעתו** שמורה בעת שהגיע להוראה ולא קודם עתו; ובהגיע עתו לא ימשיך עצמו מן ההוראה. ופרוש **בעתו**: בעת הלמוד למוד, ובעת המעשה מעשה. ועוד פרשו רבותינו זכרם לברכה (שם בקצת שנוי): **ועלהו לא יבול** שאפילו שיחת חכמים צריכה למוד, כלומר אפילו שיחת חולין שלהם יכול אדם ללמוד ממנה מוסר העולם והנהגת הבריות זה עם זה.

וכל אשר יעשה יצליח: אם יקחו מן העץ הזה מטע יצליח ויהיה כמוהו; וכן האדם הטוב בניו ותולדותיו יהיו כמוהו. ורבותינו פרשו (שם) **וכל אשר יעשה יצליח**: אם עוסק בתורה נכסיו מצליחין לו. ויש לפרש הפסוק הזה דרך ברכה ושלום ושכר טוב; כי אם יסור מדרך הרעה ויעשה טוב יהיה גמולו שיהיה **כעץ שתול על פלגי מים**. והחכם ר' אברהם אבן עזרא, זכרו לברכה, פרש: כי **פריו** הנפש החכמה שתהיה מלאה תורה וחכמת אלהים להכיר בוראה ומעשיו העומדים לנצח, ותדבק בעולם העליון בהפרדה מעל גויתה כמו הפרי המבושל באילן ויפרד ממנו ואינו צריך לו; כי בעבור הפרי יהיה העץ. **ועלהו לא יבול**: זכרו הטוב, כדרך זכר צדיק לברכה (משלי י ז). **וכל אשר יעשה**: הון ובנים וכבוד.

פסוק ד

לא כל הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח: אמר: כי הרשעים, ובכללם החטאים והלצים, אינם כן, כי לא יהנו מהם בני אדם ומטובתם, אבל יזיקו להם. ותנועתם לרע היא כמו **המוץ**, והוא הקש הדק שבתבן שלא יהנו ממנו בני אדם **והרוח תדפנו** קל מהרה ויזיק בתנועתו, שיכה העוברים בפניהם ובעיניהם, או **תדפנו הרוח** לבתים או לגנות ויזיק. ולפרוש האחרון שפרשנו הפסוק שלפני זה דרך שכר וגמול טוב, יהיה פרוש זה הפסוק: שיאבדו הרשעים קל מהרה כמו **המוץ אשר תדפנו הרוח**.

פסוק ה

על כן לא יקמו רשעים על כן שהולכים הרשעים בדרך רע בעולם הזה לא יקמו. **במשפט** רצונו לומר: ביום הדין, והוא יום המיתה, לא תהיה להם תקומה.

וחטאים כם גן, והוא הדין ללצים, לא תהיה להם תקומה. **בעדת צדיקים**: כי הצדיקים במותם תהיה להם תקומה, אבל הרשעים לא תהיה להם תקומה, אלא תאבד נפשם עם גופם ביום המיתה. ואמר: **בעדת** כי כשימות הצדיק נפשו עם נפשות הצדיקים מתענגת בכבוד העליון.

פסוק ו

כי יודע יהוה דרך צדיקים הפסוק הזה פרוש לאשר לפניו. כי אמר **בעדת צדיקים**, ולא פרש באיזה ענין היא עדת הצדיקים לאחר המיתה, לפיכך פרש ואמר: **כי יודע**. ופרוש **יודע**: מכיר ומשגיח להיטיב להם. וכן מה אדם ותדעהו (תהלים קמד ג); אשר ידעו יי' (דברים לד י); כי ידעתי את מכאביו (שמות ג ז); ידעת בצרות נפשי (תהלים לא ח); אני ידעתיך (הושע יג ה). ועל זה הדרך: ואין לי מכיר (תהלים קמב ה); יהי מכירך ברוך (רות ב יט). אומר: שהאל יתעלה אוסף נפשות הצדיקים אליו ויודעם ומכירם להיטיב להם ולהשביעם מטובו ומידיעתו והשגחתו, שהיא הטובה הגדולה והגמול הטוב כמו שנאמר: והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יי' אלהיך (שמואל א כה כט).

ודרך רשעים תאבד: כי במותם אין להם תקומה כמו שאמר **לא יקמו**; ותאבדנה נפשותם ותלכנה לאבדון כמו שנאמר: ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע (שם).

פרק ב

פסוק א

למה רגשו גוים זה המזמור הוא המזמור השני; וכן מצאנו אותו בכל הספרים המדויקים שהוא ראש מזמור. ובחשבון כותבין אותו שני; ומקצת מרבותינו אמרו (בבלי ברכות

ט ב): כי **אשרי ולמה רגשו גוים** מזמור אחד הוא. ואמרו (שם י א): כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסים בה באשרי; וזאת הפרשה פתח בה באשרי האיש וסים בה באשרי כל חוסי בו. וטעם למה נסמך מזמור זה למזמור זה לא נודע לנו, ולמה סדר אותם בסדר שהם מחוברים; כי אינם נסדרים על סדר המעשים. כי הנה המזמור השלישי הוא על דברי אבשלום ואחריו כמה מזמורים שהיו עניניהם קודם מעשה אבשלום זמן רב. והנה בסוף הספר מזמור קמ"ב: בהיותו במערה תפלה, שהיה בימי שאול; לפיכך לא נוכל לפרש כי נסדרו המזמורים על סדר המעשים. וזה המזמור חברו ואמרו דוד בתחלת מלכותו שנתקבלו עליו הגוים כמו שנאמר (שמואל ב ה יז): וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד. וזה שאמר: **למה רגשו**, שכל הפלשתים עלו. **ורגשו** ענין קבוץ והמון רב, כמו מרגשת פעלי און (תהלים סד ג); ותרגום של והשבתי את המון מצרים (יחזקאל ל י): ואבטל ית איתרגושת מצראי.

ולאמים יהגו ריק: כי בבואם למלחמה היו מדברים גבוהות, לפי שנצחו את ישראל במלחמת שאול ואת שאול ובניו ומגפה גדולה היתה בעם, ועד עתה לא היה מלך אחר לישראל מעת מות שאול; ואמר: **ריק** הוא כל דבריהם.

פסוק ב

יתיצבו מלכי ארץ שהתיצבו כל סרני פלשתים בעצה אחת ובהסכמה לבוא להלחם עם דוד. וקראם מלכים ורוזנים אף על פי שלא ראינו בשום מקום שקראם אלא סרני פלשתים, הם בגאותם היו חושבים עצמם מלכים ואינם. ואפשר גם כן שנועדו עמהם מלכים אחרים מן הגוים.

ורוזנים נוסדו יחד נתיעצו כלם כאחד. ונאמרה העצה בלשון **יסוד** כי כן העצה למעשה כמו היסוד לבנין.

על יהוה ועל משיחו: כי ידעו, כי על פי יי' מלך דוד, ושמואל נביא יי' משחו למלך.

פסוק ג

ננתקה את מוסרותימו הם היו אומרים ננתק מוסרות ישראל וקשורם שקשרו יחד והסכימו להמליך את דוד. לפי שעמדו שבע שנים שלא הסכים כל ישראל עליו להמליכו, ועתה הסכימו עליו כלם, אמרו פלשתים: ננתק מוסרותיהם.

ונשליכה ממנו עבתימו: והוא כפל דבר במלות שונות והענין אחד; וכן מנהג הלשון. והמוסרות והעבותים הם החבלים החזקים והם משל לעצה ולהסכמה החזקה.

פסוק ד

יושב בשמים ישחק, אדני ילעג למו: לפי שאמר, כי הם נוסדו יחד על יי' לבטל דברו, אמר: כי הוא **יושב בשמים** וישמע דבריהם **וישחק וילעג** להם. ובאמרו: **ישחק וילעג** על האל יתברך הוא על דרך משל כלשון בני אדם שישחק האדם וילעג למי שבוזה אותו ואינו נחשב בעיניו לכלום. וכן: ואתה יי' תשחק למו תלעג לכל גוים (תהלים נט ט); אדני ישחק לו כי ראה כי יבא יומו (תהלים לז יג). ובאמרו: **יושב בשמים** ענין יושב עומד, כמו ואתה יי' לעולם תשב (תהלים קב יג). וכן כל ישיבה שנמצאת על האל יתברך כמו הישבי בשמים (תהלים קכג א); המגביהי לשבת (תהלים קיג ה). ובאמרו: **בשמים** לפי שהם קימים ועומדים לעד לא יפסקו אישיהם כמו אישי הארץ.

פסוק ה

אז ידבר אלימו באפו אז כשישמע דבריהם וגאותם **ידבר אלימו באפו**.

ובחרונו יבהלמו: ודבריו עמהם הם אפו וחרונו שישלח להם. ויש מפרשים: **ידבר** מענין דבר כבד מאד (שמות ט ג); וכן ותדבר את כל זרע הממלכה (דברי הימים ב כב י). ויפרשו **אלימו** כמו אילי הארץ (מלכים ב כד טו) שפרושו תקיפי הארץ; והראשון קרוב.

פסוק ו

ואני נסכתי מלכי אמר: איך יחשבו הם לעקור המלכות מבית דוד ואני המלכתי ונסכתי אותו! ומלת **נסכתי** ענין קצינות וגדולה כמו נסיכי סיחון (יהושע יג כא); וגם אלהיהם עם נסכיהם (דניאל יא ח). **ומלכי** רצונו לומר המלך שלי כי אני המלכתיו. כמו שנאמר (שמואל א טז א): כי ראיתי בבניו לי מלך. רצונו לומר: לי לעבודתי; וכן אמר **מלכי**. ונאמר בהפך (תהלים עד יב): ואלהים מלכי מקדם, רצונו לומר המולך עלי. וכן שמוש אותיות הכנוי. וכן הסר מעלי נגעך (תהלים לט יא); מנגד נגעי יעמדו (תהלים לח יב); ושמחתים בבית תפלתי (ישעיהו נו ז); שמעתי את תפלתך (מלכים א ט ג; שם ב כ ה; ישעיהו לח ה; דברי הימים ב ז יב), והדומים להם, כמו שבארנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו. ואמר:

על ציון הר קדשי: לפי שלא נכבשה מצודת ציון עד שבא דוד לכבשה, לפיכך נקרא ציון וירושלם עיר דוד; ואחר שכבשה נאספו פלשתים להלחם בו.

פסוק ז

אספרה אל חק זהו מאמר דוד שאומר: זה הספור אשים לי לחק ולמנהג. ומה הוא הספור? כי

יהוה אמר אלי בני אתה וממנו באה לי המלוכה; ולכן אל יערער שום אדם עליה, כי יי' לקחני לבן, כמו שאמר לשמואל (שמואל א טז א): כי ראיתי בבניו לי מלך. כלומר: המלך הזה לי הוא, ובני הוא ועבדי הוא, ושומע אלי. כי כל מי ששומע לעבודת האל יקרא בנו, כמו שהבן שומע אל האב ומזומן לעבודתו. וכן בנים אתם ליי' אלהיכם (דברים יד א); אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן (שמואל ב ז יד); ואמר: בני אל חי (הושע ב א).

אני היום ילדתיך: היום שנמשח הוא היום שלקחו האל לו לבן, כמו שאמר (שמואל א טז א) לי מלך. ואמר: **היום ילדתיך**, כי אותו היום נולדה בו רוח אלהים כמו שכתוב (שמואל א ט זיג) ותצלח רוח יי' אל דוד מהיום ההוא ומעלה. ומהיום ההוא ומעלה אמר שירים ומזמורים ברוח הקדש שנולדה לו ונאצלה עליו מהאל. וכן רוח גבורה נוספה בו מהיום ההוא ומעלה. וכן אמר: (דברים לב יח) צור ילדך תשי, שגדל אותך ונתן חכמה בלבך ושכל ביום מעמד הר סיני. וכן הוא אומר (שם שם ו): הלא הוא אביך קנך; כי אם אמר ילדך קנך על היצירה לא היו זו לישראל יותר משאר בני אדם. הלא תראה מה שאמר: הליי' תגמלו זאת? (שם) כלומר זהו הגמול שתגמלו לו על כל הטובה שעשה לכם! הלוא הוא אביך קנך?! ואמר: צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך (שם שם יח) כמו שאמר אביך, כי הוא לכם כמו האב והמחללת והיא האם.

פסוק ח

שאל ממני והוא אמר לי: **שאל ממני**.

ואתנה גוים נחלתך כמו שאמר לו: ואכרתה את כל איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ (שמואל ב ז ט); ואמר (שם ח יד): ויהי כל אדום עבדים לדוד; ואמר (שם שם ו). ותהי ארם לדוד לעבדים; ואמר (דברי הימים א יד יז): ויצא שם דויד בכל הארצות ויי' נתן את פחדו על כל הגוים. זהו שאמר **ואתנה גוים נחלתך**.

ואחזתך אפסי ארץ: הם קצות הארץ; ואפס וקץ קרובים בענין.

פסוק ט

תרעם בשבט ברזל וכן אמר לי על כל הגוים שיקומו עלי: **תרעם בשבט ברזל**.

ככלי יוצר תנפצם: **תרעם** פרושו תשברם. וכן הירע ברזל (ירמיהו טו יב); ירע כבירים (איוב לד כד). וכן **תנפצם** הוא ענין שבר אבל עם הפזור, כי השובר כלי חרס מתפזרים שבריו. וכן ונפוץ הכדים (שופטים ז יט). ועושה כלי חרס נקרא יוצר.

פסוק י

ועתה מלכים. אמר להם דוד למלכים אשר באו להלחם עמו: **מלכים**!

השכילו ודעו כי אין בכם יכלת לבטל מעשה האל, והוא צוה עלי להיות מלך; ואיך נועדתם על יי'? השכילו ותנו לב כי לא תוכלו לבטל מעשה יי'.
הוסרו שופטי ארץ: ואם הייתם עד עתה סכלים ובמחשבה רעה **השכילו** וקחו **מוסר** ואל תגבהו.

פסוק יא

עבדו את יהוה רצו במה שהוא רוצה **ועבדוהו**.
ביראה שתיראו ממנו ותדעו, כי לו הכח והגבורה ולא עמכם שבאתם בעם רב.
וגילו אל יחר לכם במלכותי, אבל תשמחו **ותגילו** כי רצון האל הוא.
ברעדה: **ורעדו** מפניו.

פסוק יב

נשקו בר כמו וינשק לכל אחיו (בראשית מה טו). **ובר** כמו בן; וכן מה ברי ומה בר בטני (משלי לא ב). או פרושו מן לברי לבב (תהלים עג א) ואם יהיה ענינו בן יהיה פרושו: **נשקו** זה הבן שקראו האל בן כמו שאמר: **בני אתה**. וטעם **נשקו** כמו שהוא מנהג העבד לנשק יד האדון; ואם יהיה ענינו נקי פרושו: מה לכם ולי, כי אני **בר** לבב ואין בי עון שתבאו ותלחמו בי, אבל עליכם לנשק לי ולהודות שאני מלך במצות האל. ויתכן לפרש **בר** מן ברו לכם איש (שמואל א יז ח) על דרך: שאול בחיר יי' (שם ב כא ו).
פן יאנף אם לא תשובו במהרה מדרכיכם הרעים **יאנף** האל עליכם.
ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו כמעט שתעמדו על רשעכם **יבער אפו** עליכם, כלומר אם לא תשובו במהרה. ופרוש **ותאבדו דרך** כמו ודרך רשעים תאבד (תהלים א ו). והנה הדרך תאבד והם אבדים מצד דרכם שהיא אבדת, כמו נבלת עלה (ישעיהו א ל) שהעלים נבלים ותקרא האלה נבלת; וכן קרעי בגדים (שמואל ב יג, לב) ובמקומות אחרים: כי הבגדים קרועים ולא הם, ויקראו הם קרועים מצד בגדיהם שהם קרועים: וכן מגלחי זקן וקרעי בגדים (ירמיהו מא ה), והדומים להם. ואמר:
אשרי כל חוסי בו: כמוני היום שאני חסיתי בו ונושעתי בו ואתם תאבדו; ואם תחסו בו גם כן יאמרו עליכם אשריכם.
ויש מפרשים זה המזמור על גוג ומגוג, והמשיח הוא מלך המשיח; וכן פרשו רבותינו זכרם לברכה (בבלי ברכות ז ב). ומבואר זה המזמור על זה הדרך; אבל הקרוב הוא כי אמרו דוד על עצמו כמו שפרשנו.
והנוצרים מפרשים אותו על **ישו**, והפסוק אשר מביאים ראיה ממנו ועושין בו סמך לטעותם הוא להם למכשול; והוא: **יי' אמר אלי בני אתה**. כי אם יאמרו לך הוא היה בן

האל, אמור להם: כי לא יתכן לומר בן האל על בשר ודם, כי הבן הוא ממין האב. כי לא יתכן שתאמר הסוס הזה בן ראובן; אם כן מי שאמר לו **יי': בני אתה** צריך שיהיה ממינו ויהיה אלהים כמוהו. ועוד שאמר: **אני היום ילדתיך**, והילוד הוא ממין היולד. ואמור להם כי לא יתכן באלהות אב ובן, כי האלהות לא תפרד כי אינה גוף שתפרד, אלא האל אחד הוא בכל צד אחדות לא ירבה ולא ימעט ולא יחלק. ועוד אמור להם: האב קודם לבן בזמן ומכח האב יצא הבן. ואף על פי שלא יתכן זה מבלי זה בקריאת השמות, כי לא יקרא אב עד שיהיה לו בן ולא יקרא בן אם לא יהיה לו אב, ומכל מקום אותו שיקרא אב כשיהיה הבן היה קודם בזמן בלי ספק. ואם כן האלוה שאתם אומרים ואתם קוראים לו אב ובן ורוח הקדש, החלק שאתם קוראים לו אב קודם לחלק האחר שאתם קוראים בן. כי אם היו כל זמן שניהם כאחד היו קוראים להם אחים תאומים, ולא תקראו להם אב ובן, ולא יולד וילוד; כי היולד קדם לילוד בלי ספק.

ואם יאמרו: שלא יתכן לומר בן האל על דבר שאנו ממין האלהות, אמור להם: כי לא נוכל לדבר על האל יתברך אלא על דרך משל, כמו שנאמר עליו: פי יי', עיני יי', אזני יי' והדומה להם. וידוע הוא שאינו אלא על דרך משל. וכן הוא על דרך משל כשאמר: בן אלהים, בני אלהים; כי מי שעושה מצותיו ושליחתו קוראים לו בן כמו שהבן עושה מצות האב. לפיכך קרא לכוכבים בני אלהים, כמו ויריעו כל בני אלהים (איוב לח ז).

וכן האדם בעבור רוח העליונה שבו כשעושה האדם מצות האל בסבת הנשמה החכמה שתורהו קורא לו בן; ולפיכך אמר: **בני אתה אני היום ילדתיך**; ואמר: בני בכרי ישראל (שמות ד כב); ואמר: בנים אתם ליי' אלהיכם (דברים יד א); ואמר: הלא הוא אביך קנך (שם לב ו); ואמר: אנכי אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן (שמואל ב ז יד).

ועוד אמור להם: האלוה שאתם אומרים האב אמר לבן: **שאל ממני ואתנה גוים נחלתך**; איך ישאל הבן מהאב, והלא הוא אלוה כמוהו ויש לו כח בגוים ובאפסי ארץ כמוהו? ועוד: קודם השאלה לא היו גם כן גוים נחלתו, אם כן קצר כח האלוה מתחלתו ואחר כך גדל כחו? וזה לא יאמר באלוה. ואם יאמרו לך: כנגד הבשר יאמר אחר שלקחה האלהות הבשר, ואמר לבשר שישאל ממנו ויתן גוים נחלתו: לא היה זה, כי הבשר לא היה לו מלכות ולא שום שולטנות על גוי מהגוים, ואם יאמרו לך: כי על האמונה אמר שתקבל: הנה רוב הגוים, בין יהודים בין ישמעאלים, שלא קבלו אמונתו.

הנה הוריתיך מה שתשיב להם בזה המזמור; ואתה תוסיף מדעתך כפי אלה הדברים. ואם ישאלו ממך פרושו תפרשנו על אחד משני הפנים אתה תבחר: או על דוד, או על מלך המשיח, כמו שפרשתי לך.

פרק ג

פסוק א

מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו: דרשו בו רבותינו, זכרם לברכה (מדרש שוחר טוב במקומו; בבלי ברכות ז ב): כי כשהיה עולה במעלה הזיתים אמר דוד זה המזמור, שנאמר (שמואל ב טו ל): ודוד עלה במעלה הזיתים עלה ובוכה. אם בוכה למה מזמר ואם מזמר למה בוכה? אלא כיון שאמר לו הנביא (שם יב יא): הנני מקים עליך רעה מביתך, אמר: שמא עבד [או נתין] או ממזר הוא מבני הבית שאינו מרחם עלי? כיון שראה שבנו הוא חשב שירחם עליו ואמר: **מזמור**. ועוד אמרו (מדרש שוחר טוב במקומו): [כך] אמר דוד: יעקב אבינו ברח (בראשית כז מג), שנאמר (הושע יב יג): ויברח יעקב שדה ארם; משה ברח שנאמר (שמות ב טו): ויברח משה; ואני בורח כמותם. סבור הייתי שנתחייבתי מיתה; ועכשיו שאני גולה גלות מכפרת עון (בבלי ברכות נו א; סנהדרין לז ב). אמר: זכרתי משפטיך מעולם יי' ואתנחם (תהלים קיט נב): זכרתי הראשונים והתנהגת עמי כמו שהתנהגת עמם והנחמתי וידעתי כי בברחי נמחל לי העון; התחיל ואמר **מזמור לדוד**. ולפי דרך הפשט: כי המזמורים לא היו נקראים בשעת מעשה אלא על שם שהיו מזמרים בהם בבית המקדש. וכן בבוא דואג האדומי ויגד לשאול (תהלים נב ב); וכן בבוא הזיפים (תהלים נד ב); וכן וישמרו את הבית להמיתו (תהלים נט א). וכן הנאמרים על לשון הגלות ועל חרבן ירושלם כמו, מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך (תהלים עט א). וכן כלם הנאמרים על דוד בשעת מעשה שהיה דוד בהם בסכנה: אלא לאחר שנצל מכלם היו מזמורים ושבח והודיה לאל יתברך. והנאמרים על הגלות היו מזמורים בשוב הגלות. ואפשר כי נסמך זה המזמור לאשר לפניו לפי שפלשתים באו על דוד לעורר על המלוכה ולהלחם עמו, וכן אבשלום בנו חשב לקחת המלוכה מיד אביו ולהמיתו והוא נצח הכל ונשאר במלכותו. ורבותינו זכרם לברכה, שפרשו המזמור השני על גוג ומגוג, אמרו (בבלי ברכות ז ב): למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג? שאם יאמר לך אדם: כלום יש עבד שמורד ברבו! אמור לו: כלום יש בן שמורד באביו! אלא הוה, הכא נמי הוה.

פסוק ב

יהוה מה רבו צרי כי אפילו בנו נהפך לו לאויב, ועמשא בן אחותו היה עם אבשלום, ורוב ישראל שנטה לבבם אחרי אבשלום; וזהו טעם הכפל.

רבים קמים עלי: וכלם הם **קמים** עליו ומתיעצים להלחם עמו; ושמעי בן גרא שהעיז פניו לחרפו ולסקלו באבנים.

פסוק ג

רבים אמרים לנפשי לנפשי בעבור נפשי, כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ יד); וישאלו אנשי המקום לאשתו (שם כו ז), והדומים להם. והטעם: כי רבים מחכמי ישראל, כמו אחיתופל ואחרים, היו חושבים כי היה לו זה העונש על דבר בת שבע, כמו שהיה. והיו גם כן חושבים שלא תשוב המלוכה לו לעולם, לפיכך היו אחרי אבשלום ומרדו בו והיו אומרים כי אין לו חלק לעולם הבא; לפיכך אמר **לנפשי**. ואמר:

אין ישועתה לו באלהים אין ישועה לו בעולם הזה כי לא ינצל מיד אבשלום ואין ישועתה לנפשו לעולם הבא. לפיכך אמר גם כן **ישועתה**, רצונו לומר: ישועה וישועה; כי כל כפל תוספת לכפל הענין. וכן עזרתה מזמור מד, כז; סג ה; צד, יז): רב עזרה; תבואתה (דברים לג טז); נפלאתה (שמואל ב א כו); החבאתה (יהושע ו יז) כמו שכתבתי בחלק הדקדוק מספר מכלול. וכן אמר בדרש (מדרש שוחר טוב במקומו): **רבים אמרים** רבים בתורה... דואג אב בית דין היה שנאמר אביר הרעים אשר לשאול (שמואל א כא ח). ואחיתפל יועץ (דברי הימים א כז לג); ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים (שמואל ב טז כג). ומה היו אומרים? אפשר! אדם ששבה את הכבשה והרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו תשועה? אין ישועתה לו באלהים!

סלה: ומלת **סלה** רוב המפרשים אמרו שהיא כמו לעולם. וכן תרגמה יונתן בתפלת חבקוק (חבקוק ג ג ט יג): לעלמין; וכן היא שגורה זאת המלה בתפלותינו בזה הענין. והחכם רבי אברהם בן עזרא, זכר צדיק לברכה, פרש (במקומה): שהיא כמו אמת. ואני אומר: כי איננה מלת ענין; ופרושה לשון הגבהה מן סלו סלו המסלה (ישעיהו סב, י). כלומר: באותו המקום שהיא נזכרת ונקראת זאת המלה היתה הרמת קול המזמור. והראיה כי לא תמצא אותה אלא בזה הספר ובתפלת חבקוק שהיתה שיר, כמו שכתוב גם כן שם (ג יט) למנצח בנגינותי.

פסוק ד

ואתה יהוה מגן בעדי הפך דבריהם שאומרים שאין לי תקוה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. הם חושבים ואומרים כן; ואתה תעשה עמי בהפך ותהיה מגן בעדי להצילני בעולם הזה ומגן בעדי לעולם הבא.

כבודי והכבוד הוא הנפש כמו ויגל כבודי (תהלים טז ט); למען יזמרך כבוד, (תהלים ל יג). ומגן שזכר עומד במקום שנים: **מגן בעדי** ומגן **כבודי**. או פרוש **כבודי**: הפך הקלון שהיה לו בברחו.

ומרים ראשי: שלא אבוש ולא יפלו פני לפני אויבי, אלא אלך בקוממיות ובהרמת הראש; כי כשתצילני יכירו וידעו, כי אתה מחלת לי העון בזה העונש שתענישני.

פסוק ה

קולי אל יהוה אקרא קולי אל יי' שאקרא לו מצרה.

ויענני עבר במקום עתיד, כמו ויעננו, וכמוהו רבים. או הוא כמשמעו, כי בטוח היה בזה. או רוח הקדש הופיעה על לשונו; והוא הנכון, כי כבר פרשנו, כי ברוח הקדש נאמרו כל המזמורים; וברוב הנבואה נמצא זה שמדבר עבר במקום עתיד, שהוא כאלו נעשה הדבר כיון שנאמרה ברוח הקדש.

מהר קדשו סלה: נוכל לפרש מהר המוריה. ואף על פי שלא היה עדין קדש, אולי קבלה היתה אצלם כי שם יהיה בית המקדש. ומפני זה עלה דוד בברחו במעלה הזיתים ומשם השתחוה לאל, כי משם אדם רואה המקום ההוא. או פרוש **מהר קדשו**: מהר ציון ששם הארון. או פרוש **מהר קדשו**: מן השמים כמו מי ישכן בהר קדשך (תהלים טו א).

פסוק ו

אני שכבתי ואישנה שכבתי בבטח **ואישן** בשלום כאדם שאין לו פחד.

הקיצותי ואינני נבהל כאדם הישן מתוך הצרה שהוא נבהל בהקיצו, כי בעודו ישן יראה חלומות רעים כמו שחושב בלבו מפחדו. ולמה אני בוטח בך כל כך? כי ידעתי

כי יהוה יסמכני: כי כן ראיתי בחלום. ובדרש (מדרש שוחר טוב במקומו): **אני שכבתי** מן הנבואה, **ואישנה** מרוח הקדש, **הקיצותי** על ידי חושי הארכי, **כי יי' יסמכני** על ידי נתן הנביא. רצונו לומר: כי דוד נסתלקה ממנו רוח הקדש מפני העצבון והפחד שהיה בו; ורוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה (בבלי שבת ל ב; פסחים קיז א). וכשראה חושי הארכי שמח בו שידע שהוא יפר לו עצת אחיתופל והקיץ ושרתה עליו רוח הקדש, ואמר: **כי יי' יסמכני** על ידי נתן הנביא שאמר לו: גם יי' העביר חטאתך לא תמות (שמואל ב יב יג).

פסוק ז

לא אירא מרבבות עם כי כל ישראל היו עם אבשלום לבד מאשר היו עם דוד בירושלם שיצאו עמו, ואותם שנתאספו אליו אחר כן.

אשר סביב שתו עלי: **שתו** מלחמתם עלי. או פרוש **שתו**: נלחמו; וכן שת שתו השערה (ישעיהו כב ז); ישית בגאון גליך (איוב לח יא).

פסוק ח

קומה יהוה הושיעני אלהי קומה הטעם מלרע; וכן כל קומה אשר בזה הספר זולתי וקומה בעזרתי (תהלים לה ב) שהוא מלעיל.

כי הכית את כל איבי פעמים רבות הושעתני **והכית אויבי**, כן תעשה עתה. או פרושו על זאת המלחמה, והוא כמו שפרשנו **ויעננני מהר קדשו**. ופרוש

לחי: מכת **לחי** והוא מכת בזיון. וכן

שני רשעים שברת: והם אותם שהיו אומרים לטרפו; והוא על דרך ואשברה מתלעות עול (איוב כט יז).

פסוק ט

ליהוה הישועה וכאשר תושיעני אודה ואומר: **ליי הישועה** ולא יושע אדם בזולתו.

על עמך ברכתך סלה: שלא ימותו **עמך** במלחמה הזאת.

פרק ד

פסוק א

למנצח בנגינות מזמור לדוד: אמרו רבותינו זכרם לברכה (שוחר טוב במקומו): המזמור הזה נאמר בשלשה מיני שבח: בנצוח בנגון במזמור. והנראה: כי המנצח הוא אשר היה על המשוררים. ועל ידי המנצחים היו נאמרים המזמורים. והיו נותנים אותם למנגנים ולמשוררים, ולא תמצא בשום מקום למשורר ולמנגן אלא **למנצח**. וכן בתפלת חבקוק (ג יט) למנצח בנגינותי; וכן כתוב (דברי הימים א כג ד) לנצח על מלאכת בית יי'; וכתיב (שם טו כא) בכנרות על השמינית לנצח. ויש שהיה מנצח על כלי הנקרא **נגינות**, ויש על כלי הנקרא שמינית. ועם הכלים היו נאמרים השירים והנגונים והתהלות כל אחד לפי נגונו הידוע אצלם; כי חכמה גדולה היתה והיא תעורר הנפש החכמה, והיא נספרת בכלל החכמות החיצונות. והכלים שהיו בבית המקדש להלל הם נבלים וכנורות ומצלתים וחצוצרות ושופר. והיו הכלים נחלקים על נגינות ידועות אצלם. יש מהנגינות שנקרא עלמות כמו שכתוב (שם שם ג) וכתוב (תהלים מו א) על עלמות שיר. ויש שנקרא **נגינות**, ובו היה נאמר זה המזמור. ויש מהם נקרא משכיל. ויש מהם נקרא מכתם. ויש שגיון. ויש מהם נחילות. ויש שגיונות. ויש גתית. ויש נקרא מן הכלים עשור. ויש עוגב. ויש מנים. וכל אחד חלוק בנגינתו כמו שהוא ידוע אצל בעלי החכמה. ומצאנו כתוב אחד אומר (דברי הימים א כג ה): וארבעת אלפים מהללים ליי' בכלים אשר עשיתי להלל. ולא נודע אם אשר היו הכלים בידם הם אשר היו אומרים המזמור בפיהם, או

אם היו יחד המשוררים בפה, וכנגדם אשר היו מנגנים בכלים. ומצאנו כתוב אחר אומר (שם ב ז ו) והלוים בכלי שיר יי' אשר עשה דויד המלך להדות ליי' כי לעולם חסדו בהלל דויד בידם והכהנים מחצצרים נגדם. ועוד כתיב (שם כט כח): והשיר משורר והחצצרות מחצצרים. והחצוצרות לבדם היו ביד הכהנים כמו שכתוב (במדבר י ח): ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות; ושאר הכלים היו ביד הלוים. וכן כתיב (דברי הימים ב כט כו): ויעמדו הלוים בכלי דויד והכהנים בחצצרות.

פסוק ב

בקראי עננני אלהי צדקי הנכון שנאמר המזמור הזה גם כן בברחו מפני אבשלום. ואמר: **בקראי עננני אלהי צדקי** שאתה יודע כי עמי הצדק ועם אשר כנגדי העול והחמס, ואתה אלהים שופט עלינו. כי כל אלהים ענינו שופט כמו שפרשנו אך יש אלהים שפטים בארץ (תהלים נח יב). וכן נקראו בני אדם השופטים (שמות כב ח) עד האלהים יבא דבר שניהם; והגישו אדניו אל האלהים (שם כא ו).

בצר הרחבת לי הרחבת כמו תרחיב לי, כמו שפרשנו שבנבואות יאמר עבר במקום עתיד שהדבר כאלו נעשה. וכן היתה רוח הקדש מופיעה על לשונו ואומר: **הרחבת לי חנני ושמע תפלתי**.

פסוק ג

בני איש אמר כנגד גדולי ישראל שהיו עם אבשלום. וכן גם בני אדם גם בני איש (תהלים מט ג). בני אדם ההמון, בני איש הגדולים. וכן הלוא איש אתה ומי כמוך בישראל (שמואל א כו טו); גדעון בן יואש איש ישראל (שופטים ז יד).

עד מה כבודי נפשי כמו שאמר במזמור הקודם **רבים אמרים לנפשי**, או פרוש **כבודי לכלמה** שאני מלך ואתם מכלימים אותי ומבריחים אותי ממלכותי.

תאהבון ריק דבר שלא יתקים והוא מלכות אבשלום.

תבקשו כזב סלה: וזהו **כזב** דבר שאין לו קימא, כמו (ישעיהו נח יא): אשר לא יכזבו מימיו.

פסוק ד

ודעו כי הפלה יהוה הפריש והבדיל. וכן והפלה יי' בין מקנה ישראל (שמות ט ד). ופרושו: הבדילני מכל ישראל להיות מלך. על דרך הבדיל יי' את שבט הלוי (דברים י ה). ולמה? כי ידעני

חסיד. והחסיד הוא מי שעושה טובה עם חברו לפנים משורת הדין, ודוד עשה עם כמה בני אדם לפנים משורת הדין, שהיו עושים עמו רעה והוא היה עושה עמהם טובה. כמו

שמצאנו בשאול שהתודה אליו ואמר (שמואל א כד יח): כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה. והנה הוא הבדילני
לו ונתן לי המלוכה, ואיך תחשבו אתם לגזלה ממני ולהמליך אחר? ואף על פי שתראוני בצרה עתה, תדעו כי
יהוה ישמע בקראי אליו: ויוציאני מן הצרה הזאת.

פסוק ה

רגזו ענין פחד כמו ורגזו וחלו (דברים ב כה) פחדו מהאל אם לא תפחדו ממני
ואל תחטאו עוד לרדוף אחרי ולמרוד בי.
אמרו בלבבכם על משכבכם כי האדם על משכבו ימצא לבו יותר פנוי מעסקי העולם ואז תהיה כונתו זכה. ואמר דוד כנגדם: חשבו **בלבבכם**. וכן נקראת מחשבת הלב אמירה, האמרה בלבבה (ישעיהו מז ח). ואמר:
ודמו סלה: רצונו לומר: שתקו וחדלו למרוד בי. כי הדממה ענין שתיקת הדבור והקול, כמו וידמו למו עצתי (איוב כט כא); דממה וקול אשמע (שם ד טז). ויש שהיא שתיקת המעשה והתנועה, כמו יקם סערה לדממה (תהלים קז כט); מעי רתחו ולא דמו (איוב ל כז); וידם השמש (יהושע י יג); דמו עד הגיענו אליכם (שמואל א יד ט); לאבן דומם (חבקוק ב יט), והדומים להם. ומזה הענין הוא **ודמו סלה**, כלומר: חדלו לכם ממעשיכם. והרב מורה צדק רבנו משה בן מימון פרש (מורה הנבוכים א נ נט): שהפסוק הזה מצוה למשכילים החשובים שיכירו האמת ושבח האל בלבם כדי שלא ישיגם שגיאה בדבור; ואין זה מענין המזמור.

פסוק ו

זבחו זבחי צדק מאשר הרעותם הנה צריכים אתם כפרה **וזבחו** ליי' **זבחי צדק** שתשובו ולא כזבחי רשעים שנאמר בהם (משלי כא כז): זבח רשעים תועבה, שישובו לרשעתם אחר הזבחים; לפיכך אמר: **זבחי צדק**.
ובטחו את יהוה: לא על גבורתכם ועל היותכם המון רב, אלא ביי' תבטחו לבדו. וקשר הבטח עם מלת אל כמו עם מלת על. וכן בטח אל יי' בכל לבך (שם ג ה); אל תבטחו לכם אל דברי השקר (ירמיהו ז ד).

פסוק ז

רבים אמרים אותם שאמר עליהם **בני איש** ואמר עליהם **רבים אמרים לנפשי**, הם מתאוים ואומרים במרדם:

מי יראנו טוב שיצליח מרד אבשלום וימות דוד וימלוך בנו. והרע שלי טוב להם ומתאוים אותו; ואתה

נסה עלינו אור פניך יהוה: לא כפי מחשבותם. ומלת **נסה** בסמ"ך תחת השי"ן ובה"א תחת האל"ף, והוא כמו נשא. ויש לפרשו לענין שאמר: **ובטחו אל יי'**. אמר: **רבים** אין דעתם אלא לטובת העולם הזה ומתאוים אליה ואומרים: **מי יראנו טוב**; אבל אני ואשר עמי, אומרים: **נסה עלינו אור פניך יי'**, כל תאותנו לאור פניך לעולם הבא.

פסוק ח

נתתה שמחה בלבי והנה הם גומלים לי רעה תחת טובה, כי אני היתה לי שמחה בלבי בטובתם; וזהו

מעת דגנם ותירושם רבו: והם שמחים לרעתי. וענין **נתתה** כענין שאמרו (בבלי יומא לח ב ובמקומות אחרים): בא לטהר מסייעין אותו. ודרך טובה היא לאדם שישמח בטובת חבריו. וההולך דרך טובה האל מסייעו ומדריכו; וזהו טעם **נתתה**.

פסוק ט

בשלום יחדו אשכבה ואישן אני הייתי מתאוה טובתם, ועדין אף על פי שהרעו לי אתאוה שנהיה **בשלום יחדיו** אני והם, ואם **אשכבה ואישן** שלא יהיה לי דבר המטריד אותי מהשינה אחר שהם ישובו לי.

כי אתה יהוה לבדד לבטח תושיבני: כי בטוח אני שתשלים חפצי **ולבטח תושיבני** עמהם. ופרוש **לבדד**: אתה יי' לבדך תעשה זה ובך בטחוני ולא באחר.

פרק ה

פסוק א

למנצח אל הנחילות מזמור לדוד: כבר פרשתי טעם **הנחילות** ושאר מיני הנגון במזמור שלפני זה. ורבנו האי, זכרו לברכה, פרש המלה מלשון נחיל של דבורים בדברי רבותינו, זכרם לברכה (משנה בבא קמא י ב). רצונו לומר: כי נגונו היה דומה לשריקת הדבורים. וזה המזמור גם כן כנגד אויבי דוד שהיו לו שונאים בישראל. ורבותינו, זכרם לברכה, אמרו (מדרש שוחר טוב במקומו): כי על דואג ואחיתופל שונאיו אמרו.

פסוק ב

אמרי האזינה יהוה בינה הגיגי: מה שאוציא בפי **האזינה**, ומה שאהגה בלבי **בינה**. לפיכך אמר עם **הגיגי בינה** ועם **אמרי האזינה**. ואמר **הגיגי** מן הגה בהכפל עי"ן הפעל, כמו לחזיז קלות (איוב לח כה) מן חזה.

פסוק ג
הקשיבה לקול שועי תן אזנך להיות קשבת. כי הוא פעל יוצא. וכן כתיב (משלי ב ב) להקשיב לחכמה אזנך; תקשיב אזנך (תהלים י יז). והמלה נקשרת עם למ"ד, עם אל, ועם בי"ת. ופעמים היא בלא קשר אות, כמו הקשבתי ואשמע (ירמיהו ה ו); מי הקשיב דברו (שם כ גיח).
מלכי שאתה מלך עלי ואני צועק אליך כמו שצועקים אל המלך.
ואלהי אתה שאתה שופטי ותושיעני מהמרעים לי.
כי אליך אתפלל: ולא למושיע אחר כי אין בלתך.

פסוק ד
יהוה בקר תשמע קולי כי בבקר עת התפלה טרם שיעסוק האדם בעסקי העולם.
בקר אערך-לך תפלתי.
ואצפה: ואוחיל לך שתתן לי שאלתי ובקשת.

פסוק ה
כי לא אל חפץ רשע אתה למה אצפה לך? כי ידעתי כי לא תחפוץ ברשעים; אם כן לא תחפוץ באויבי, כי הם אנשי רשע ואני מצפה שתושיעני מהם כי תחפוץ בי ולא בהם.
לא יגרך לא יגור עמך; וכן גדלני כאב (איוב לא יח): גדל עמי ורבים כן.
רע: איש **רע**. או יהיה **רע** שם דבר כמו רשע שזכר.

פסוק ו
לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך ענין **הוללים** הוא פעמים בענין סכלות כמו ויתהלל בידם (שמואל א כא יד); אמרתי מהולל (קהלת ב ב) ופעמים בענין רשע כמו הוללות רעה (שם י יג) והדומים להם. ומזה הענין הוא **לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך** כמו שאמר: **שנאת כל פעלי און**: ואף על פי כן גדר אחד יכללם, כי הרשע אינו מדרך הדעה והחכמה, ופרוש **לנגד עיניך**: כאדם השונא לאחר שלא ירצה להביט בפניו.

פסוק ז
תאבד דברי כזב תאבדם מלפניך וכן
איש דמים ומרמה יתעב יהוה: שהם נתעבים ונמאסים בעיניו. וכן הוא דרך הלשון לדבר פעם לנוכח ופעם שלא לנוכח.

פסוק ח
ואני ברב חסדך הם נמאסים בעיניך, אבל אני אתיצב לעיניך ולפניך,
אבוא ביתך ברב חסדך, שאני מקוה עמך.

אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: שהיא על פני. ופרוש **אל היכל**: כי המשתחוה לאל ישים ההיכל ומקום הקדש מגמתו וכנגדו ישתחוה לאל. ופרוש **ביתך והיכל קדשך**: הוא הבית שהיה בו הארון.

פסוק ט

יהוה נחני בצדקתך זאת היא תפלתי אליך שתנחני **בצדקתך**, כלומר: שתסייעני ללכת דרך צדקה ומשפט ותנחני בה שלא אכשל.

למען שוררי שלא ישמחו לי בהכשלי, **הישר לפני דרכך**. **ושוררי** כמו אויבי. והוא מגזרת אשורנו ולא קרוב (במדבר כד יז), לפי שהוא מביט לרעה, כמו ויהי שאול עוין את דוד (שמואל א יח ט). וזאת התפלה להצילו משגיאות ומזדונות כמו שאמר (תהלים יט יג יד): מנסתרות נקני גם מזדים חשך עבדך.

הושר [**הישר**] **לפני דרכך**: **הישר** בא בהנעת היו"ד פ"א הפעל שלא כמנהג נחי הפ"א וכמוהו היצא אתך (בראשית ח יז), והכתיב הוא בוא"ו על מנהג נחי הפ"א; וכן בפת"ח עי"ן הפעל, כמו הנחת יי' גבוריך (יואל ד יא).

פסוק י

כי אין בפיהו נכונה הוא טעם למה שאמר **למען שוררי**, כי הם אנשים שאין בפי אחד מהם **נכונה** אלא מראים עצמם בפיהם כאוהבים.

קרבם הוות כלומר: רעות חושבים בלבם.

קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון: כי מי שלא ישמר מהם וישמע אותם כשיחליקו לשונם ומדברים חלקות ונראים כאוהבים יפול בקברם, והוא מחשבת לבם, שהיא לרע. וכנה הדברים לגרון, כמו רוממות אל בגרונם (תהלים קמט ו), כי מקצת האותיות יאמרו בגרון. גם כל הדבור תחלתו מהגרון, כי הקול יוצא מהגרון ויגרום הדבור לפה. גם לפי שהגרון פתוח אל הקרבים שדמה אותם לקבר אמר: **גרונם**. ומלת **נכונה** תואר לנקבה, והמתואר חסר ופירושה: אמרה או דברה; וכן מאכלו בראה (חבקוק א טז); כעדר הקלובות (שיר ד ב); יענה עזות (משלי יח כג), והדומים להם.

פסוק יא

האשימם אלהים יש מפרשים: מלשון שממה; ואשם ושמם כענין אחד. ויתכן לפרשו בענין אשם. ופרושו: **האשימם** בעצתם, כלומר שלא יתכן ולא יזדמן להם מה שחשבו לעשות עלי. ובא בלשון אשם כדרך ולא יחטא (שופטים כ טז); וזה הוא שאמר:

יפלו ממעצותיהם ברב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך: בשנאתם אותי ואתה צוית עלי להיות מלך והם **מרו** את דבריך. **מרו** מענין מריתם פי (במדבר כז יד).

פסוק יב
וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו הפך האויבים שאינם חוסים בך; וכאשר תדיח אותם ישמחו החוסים בך. וטעם
ותסך עלימו שתהיה עליהם כסכה, שלא יזיקו להם האויבים.
ויעלצו העי"ן והלמ"ד בשו"א. **בך אהבי שמך**:

פסוק יג
כי אתה תברך צדיק יהוה אז יעלצו בך כשתברך הצדיק ותדיח הרשע.
כצנה רצון תעטרנו: וכצנה שהיא עוטרת את האדם סביב כן תעטור הצדיק ברצונך.
ומלת **תעטרנו** מבנין הקל כמו עטרים אל דוד ואל אנשיו (שמואל א כג כו).

פרק ו

פסוק א
למנצח בנגינות על השמינית מזמור לדוד: כבר פרשנו טעם **נגינות ושמינית** ושאר מיני הנגון במזמור בקראי ענני. ויש מפרשים (תרגום במקומו) **שמינית** כנור שהיו לו שמונה יתרים, ועל זה הנגון נאמר זה המזמור. והדרש (בבלי מנחות מג ב): על המילה שנתנה בשמינית; וזהו רחוק. והמזמור הזה אפשר שאמרו דוד על חליו, ואפשר גם כן שנאמר על לשון כל אדם המדוכא בחליים. כי הרבה מזמורים שהם תפלה ובקשה חברם דוד להיותם מזומנים לכל מתפלל; וכן דעתי בזה המזמור. ויש אומרים (אבן עזרא במקומו): כי נאמר על הגלות, כי ישראל בגלות כמו חולים ומדוכאים.

פסוק ב
יהוה אל באפך תוכיחני אם **תוכיחני** בעוני, **אל באפך**, רצונו לומר: לאט, כדי שאוכל לסבול, כמו שאמר ירמיהו הנביא (ירמיהו י כד): יסרני יי' אך במשפט וגומר
ואל בחמתך תיסרני: כפל ענין במלות שונות כמנהג הלשון.

פסוק ג
חנני יהוה כי אמלל אני אמלל תאר; וא על פי שהוא פתו"ח. וכמוהו: לב הול הטהו (ישעיהו מד כ). והוא ענין תלישה וכריתה; כמו: ורבת בנים אמללה (שמואל א ב ה), היהודים האמללים (נחמיה ג לד); אמללה ילדת השבעה (ירמיהו טו ט), והדומים להם.
רפאני יהוה כי נבהלו עצמי: רצונו לומר הגוף. ואמר: **עצמי** שהם יסוד הגוף. או אומר כן על כאב האברים.

פסוק ד

ונפשי נבהלה מאד עצמי נבהלו ונפשי נבהלה מאד לפחדי ולדאגתי שאמות מזה החלי.
וְאַתָּה כתיב בלא ה"א וקרי בה"א; ואחד הוא, כי נמצא בלא ה"א. וכן ואם ככה את עשה לי (במדבר יא טו).
יהוה עד מתי: תדכאני בחליים ולא תרפאני.

פסוק ה

שובה הטעם מלרע. והם חמשה מלרע וזה אחד מהם.
יהוה חלצה נפשי ופרושו: שוב מחרון אפך עלי, ושוב **חלצה נפשי** שלא אמות מזה החלי.
הושיעני למען חסדך: לא בצדקתי כי ידעתי כי אני חיה.

פסוק ו

כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך: אם אמות לא אזכרך במות ולא אודה לך; ואם תרפאני אודה לך לעיני כל. כמו שאמר חזקיהו (ישעיהו לח יח): כי לא שאול תודך מות יהללך וגומר; ואמר דוד (תהלים קיח יז): לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה. כי הגוף אחר צאת הנשמה כאבן דומם, והוא יורד השאול; אבל הנשמה תעלה ותודה ותשבח לעד בלא הפסק. אבל יתאוה הצדיק לחיות לעשות רצון האל בעודנו חי להרבות שכר הנשמה לעולם הבא.

פסוק ז

יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: כי אני נאנח ודואג על חליי ובוכה עד **שאשחה מטתי בכל לילה**. כי בלילה יכבד החלי ויאנח האדם ויבכה על חליו. או יבכה בלילה מפני שבני הבית ישנים ואין רואה אותו. והנה הוא יגע מהאנחה ומהבכי. ומה שאמר: **אשחה ואמסה** הוא על דרך גוזמא והפלה. ופרוש **אשחה** מן כאשר יפרש השחה לשחות (ישעיהו כה יא), או מתרגום וירחץ (בראשית מג לא): ואסחי. ופרוש **אמסה** מן המסיו את לב העם (יהושע יד ח); ותמס כעש חמודו (תהלים לט יב). ואלה הם מנחי הלמ"ד מבנין ההפעיל. ויש מפעלי הכפל מזה הענין רבים, כמו: המסו את לבבנו (דברים א כה); וימס לבב העם (יהושע ז ה).

פסוק ח

עששה מגזרת עש יאכלם (ישעיהו נ ט) כאלו אמר רקבה.
מכעס עיני והטעם שאני בוכה מן **הכעס** שאני כועס על אויבי השמחים לחליי. ופרוש

עתקה מן וצור יעתק ממקומו (איוב יד יח). **ועששה ועתקה** על דרך הפלגה וגוזמא. ופרוש **בכל צוררי**: בעבור **כל צוררי**. ויש מפרשים (תרגום ורשי במקומו): **עתקה** נתישנה כמו שתרגום ישן (ויקרא כה כב): עתיק.

פסוק ט

סורו ממני כל פעלי און כי שמע יהוה קול בכיי: בחיותו מחליו אמר זה, או בחליו; ומדבר על העתיד ברוח הקדש. וכל אדם חולה המתפלל בזה המזמור יוכל לומר זה, כי בטוח הוא כי האל ישמע תפלתו אם יתפלל בלב נשבר ונדכה.

פסוק י

שמע יהוה תחנתי יהוה תפלתי יקח: **יקח** כמו לקח. וטעם **יקח** בזאת העת ובכל עת בבוא תפלתי אליו יקבלנה ברצון.

פסוק יא

יבשו ויבהלו מאד כל איבי בהרפאי **יבשו ויבהלו כל איבי** שהיו מקוים מיתתי.
ישבו יבשו רגע: כשיראו שלא עלתה מחשבתם **ישבו** אלי להיות בשלום עמי ובאותו **רגע** תהיה להם בושת ממני.

פרק ז

פסוק א

שגיון לדוד כבר בארנו כי **שגיון** אחד ממיני הנגון. וכן אמר בתפלת חבקוק (ג א): על שגיונות.
אשר שר ליהוה על דברי כוש בן ימיני: רבותינו, זכרם לברכה, אמרו (תרגום במקומו ובבלי מועד קטן טז ב בקצת שנוי): כי המזמור הזה נאמר על שאול. וקראו **כוש** לפי שהיה יפה, כמו האשה הכשית (במדבר יב א), דמתרגם: אתתא שפירתא; וכן דעת כל המפרשים. ואמרו: כי קראו כושי, מה כושי זה אינו משתנה בעורו, כך שאול לא היה משתנה בשנאתו אל דוד. ועל הדרך הזה נאמר (ירמיהו יג כג): היהפך כושי עורו ונמר חברברתיו גם אתם תוכלו להיטיב למדי הרע. והחכם ר' אברהם בן עזרא, זכרו לברכה, הרחיק זה הפרוש. כי אמר: היאך יאמר זה על משיח יי' הנה יחבל און (פסוק טו)? ואמר: כי אחד מבני בנימין היה שהיה שונאו ושמו **כוש**. ואין טענתו טענה שיאמר על שאול הנה יחבל און; ולמה לא יאמר כן? והנה אמר לו דוד בפניו: מרשעים יצא רשע (שמואל א כד יד)? ואמר לו: ונקמני יי' ממך (שם שם יג)? ובדרש (שוחר טוב במקומו): לפיכך כנה שמו **כוש** לפי שכתוב (קהלת י כ): גם במדעך מלך אל תקלל; ונכון הוא

הדרש. תראה אתה שהכל שוים, כי על שאול נאמר זה המזמור, לבד המפרש הנזכר. ומה שאמר **על דברי**, לפי שדברים וענינים רבים היו לו עמו. ופעמים רבות חשב להרגו כמו שכתוב. תחלה בהתחתנו עמו חשב להפילו ביד פלשתים, אחר כן חשב להמיתו בביתו; וכשהיה עומד לפניו היה מטיל לו החנית כמה פעמים, ואחר שנפרד ממנו גם כן פעמים רבות כשהיה רודף אחריו. **ועל דברי** פרושו: על עניני, כמו על דבר הצפרדעים (שמות ח ח), והדומים להם.

פסוק ב

יהוה אלהי בך חסיתי הושיעני מכל רדפי והצילני: **בך חסיתי** ולא בעזרת אדם, לכן **הושיעני מכל רדפי** הנסמכים עם שאול.

פסוק ג

פן יטרף כאריה נפשי פרק ואין מציל: זה לא יאמר על אויב אחר שהיה לו לדוד אלא על שאול שהיה מלך ועליו יאמר: **פרק ואין מציל**. ואמר: **כאריה**, כי הוא גבור שבחיות ונקרא מלך עליהן, ואם יפרוק **אין מציל**. **ופרק** מענין ופרקת עלו (בראשית כז מא).

פסוק ד

יהוה אלהי אם עשיתי זאת אם יש עול בכפי: **אם זאת עשיתי** מה שהוא עושה לי. וזה הוא מה שהוא מפרש: **אם גמלתי שולמי רע** אם עשיתי בידי רע לאדם בעול ובחמס.

פסוק ה

אם גמלתי שולמי רע מי שהיה עמי בשלום אם גמלתיו רע, כמו שהוא עושה עמי שהייתי בשלום עמו והייתי חתנו ונלחמתי מלחמותיו והוא גומל לי רעה תחת טובה.

ואחלצה צוררי ריקם: לא די שלא **גמלתי שלמי רע**, אבל חלצתי מי שהיו **צוררי ריקם**. ובחנם הייתי מציל אותו, כמו שהציל שאול מיד אבישי שהיה הורג אותו לולי שמנעו שאמר: אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו (שמואל א כו ח); וכן כשהיה במערה נאמר: וישסע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול (שם כד ח). וא"ו **ואחלצה** כמו וא"ו ועבדיך באו לשבר אכל (בראשית מב י) שפרושו: לא אדני כמו שאתה אומר כי מרגלים אנחנו, אבל עבדיך באו לשבר אכל.

פסוק ו

ירדף אויב נפשי המלה הזאת (**ירדף**) היא מרכבת מפעל הקל ומפעל הדגוש: מן הקל יאמר יִרְדֹּף ומן הדגוש יאמר יְרַדֵּף; והרכבה המלה הזאת משניהם. וטעם ההרכבה, כי האויב ירדפהו בעצמו וירדפהו לאחרים, שיאמר לאחרים שירדפוהו. כך שאול היה

רודפו ומרדפו לישראל. ואמר: **נפשי** כי לא ירדפני לאסרני במאסר אלא להמיתני כמו שדמה כמה פעמים להמיתו בידו.
וישג וירמס לארץ חיי ואם ישיגני **ירמס לארץ חיי**, כי לא יניחני שלא יהרגני. ותחסר מלת אם כמו (ישעיהו ל ג): ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ: שפרושו ו א ם נתן; ותמאן לשלחו (שמות ד כג ג) ו א ם תמאן. וא"ו **וירמס** כפ"א רפה בלשון ישמעאל. או פרושו: הוא חושב בנפשו כשרודף אחרי שישיגני **וירמס לארץ חיי וכבודי לעפר ישכן**.
וכבודי לעפר ישכן סלה: **וכבודי** הוא נפשי. ומחשבתו שישכין כבודי לעפר. ואף על פי שהנפש לא תשכון בעפר במות האדם, הוא על דרך משל, כמו: דבקה לעפר נפשי (תהלים קיט כה). או לפי מחשבת האויב, כי יחשוב שאין לנפשי תקומה, כי יחשבני לרשע ואיש דמים. ומלת **סלה** פרשתיה (תהלים ג ג) שהיא הרמת הקול בנגון, ואין לה טעם בענין שהיא בו; ואיני צריך לפרש אותה בכל מקום.

פסוק ז

קומה יהוה באפך קומה מלרע: הטעם במ"ם. אמר: **קומה יי' באפך** על הרודפים אותי לקחת נפשי.
הנשא בעברות צוררי בעברתך עליהם כמו שאמר, **באפך** או פרושו: **בעברות** שיש לצוררי עלי **הנשא** אתה עליהם והצילני מידם.
ועורה אלי משפט צויתי: **עורה עלי במשפט** אשר **צויתי** עלי, והוא **משפט** המלוכה.

פסוק ח

ועדת לאמים תסובבך ועליה למרום שובה: אמר **עדת** בכלל ואמר **לאמים** בפרט. **עדת** היא עדת ישראל הכוללת אותם כלם; **לאמים** הם שנים עשר שבטי ישראל. ונקראו **לאמים** עמים וגוים כמו שאמר יצחק ליעקב: והיית לקהל עמים (בראשית כח ג); וכן אמר האל ליעקב (שם לה יא): גוי וקהל גוים יהיה ממך. הנה תראה כי קורא אותם עמים וגוים כנגד השבטים, וקורא אותם קהל ועדה; כי השנים עשר שבטים קהל אחד ועדה אחת. ואלו היה אומר **לאמים** על אמות העולם לא היה אומר **ועדת**; כי לא תכלול אותם עדה אחת, כי כל לאום ולאום עדה בפני עצמה. על כן טעו הנצרים המפרשים הפסוק על **ישו** ומפרשים **ועדת לאמים** על הגוים ששבו לאמונתו, ואומרים: **ועליה למרום שובה** לאות, כי ירד לקחת בשר. ואתה אמור להם תחלה: כי המזמור מפרש בראשו על מי נאמר. ועוד כי התפלה לשוא, אם הוא אלוה, ואם היתה תפלתו על הבשר, לא הועילה תפלתו. ואם יאמרו לך: כי כן היה רצונו שיתלה; אם כן סכל היה שהיה מתפלל על דבר שלא היה רוצה. ועוד, כי רוב המזמור מדבר על אויב אחד והוא אויבים רבים היו

לו. ועל לקיחת הבשר כבר כתבתי לך במזמור השני מה שתשיב להם. ולפרושנו יהיה פרוש זה הפסוק כן: ידוע היה בישראל כי דוד נמשח למלך, והיה ידוע גם כן כי על פי יי' משחו שמואל. ובמקום שנמשח הכירו הכל כי לא עשה שמואל הדבר מדעתו; כי בבוא אליאב הגדול מאחיו אמר: אך נגד יי' משיחו (שמואל א טז ו), שהיה סבור כי הוא היה המלך, עד שאמר לו יי': אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו (שם שם ז); וכשבא הקטן אמר לו האל קום משחהו כי זה הוא (שם יב). אם כן הרודף אחרי דוד כרודף אחרי האל, והסובב עליו לתפשו כסובב האל יתברך. ומפני זה אמר: **תסובבך**, על דרך שאמר הנביא (זכריה ב יב): כי הנגע בכם כנגד בבבת עינו. כי כשיעבור האל על פשע האדם, כאלו ירד ממקום יכלתו וממכון משפטו, וכאשר יפקד עונו וישפטנו, כאלו יקום וינשא וישוב למרום למקום המשפט. וכך נאמר בנקמת פרעה (שמות טו א): כי גאה גאה.

פסוק ט

יהוה ידין עמים הם ישראל, כמו שפרשתי **לאמים** ופרוש **ידין**: שיקח נקמתי ודיני מהם. וזהו שאמר:

שפטני יהוה כצדקי וכתמי עלי: כי אני אין בי עון, ולא חטאתי להם כדי שישנאו אותי. ולא אמר על כלם, אלא על הרעים שבהם שהיו שונאים את דוד בחנם; ועליהם אמר: **יגמר נא רע רשעים**. כי רוב ישראל היו אוהבים את דוד כי הוא היה המוציא והמביא אותם בהיותו עם שאול; ומוכרחים היו ברדפם אחריו במצות שאול. גם משבט בנימין היו רבים אוהבים אותו, כמו שכתוב בדברי הימים (א יב א ב): שבאו אל דויד לצקלג.

פסוק י

יגמר נא רע רשעים אמר: **שהרע** שחושבים ושעושים **הרשעים יגמר** אותם ויכלה אותם. **ותכונן צדיק והצדיק תכונן** דרכו ומחשבתו, ותסייע אותו. ואמר זה על עצמו ועל הצדיקים שהיו בישראל.

ובחן לבות וכליות אהים צדיק: הוא שהוא **בחן לבות** ויודע מחשבות האדם הוא יודע הצדיקים והרשעים; כי הרבה בני אדם מראים עצמם טובים ואינם כן. והוא **אלהים צדיק** רצונו לומר: שופט בצדק ויתן לכל אחד כפי דבריו ומחשבותיו, כי הוא יודע הכל.

פסוק יא

מגני על אלהים היה לו לומר **מגני אלהים**: מהו **על**? אך כי מבטחי ומשעני הוא אלהים שיהיה **מגני** שהוא **מושיע ישרי לב**:

פסוק יב

אלהים שופט צדיק כמו: **שפטני יי' כצדקי** (למעלה פסוק ט) ופרושו: **אלהים שופט הצדיק** כצדקתו והרשע כרשעתו וזהו שאמר:

ואל זעם בכל יום: כלומר: שופט הצדיק, ושופט מי שהוא **זעם אל בכל יום**, כי לא ישוב מרשעו. וזהו שאמר אחריו: **אם לא ישוב. אם** במקום כי, כמו ואם יהיה היבל (במדבר לו ד) שהוא במקום כי, או כאשר. **ובכל יום** רוצה לומר: תמיד. ומה היה **זעם** שאול לאל? שהיה מבזה מעשה האל ודברו, כי היה יודע כי דוד על פי יי' נמשח למלך אחריו והוא היה רודף אחריו כל יום להרגו. הנה היה חושב בכל יום לבטל דברי האל. ועוד: שהיה דוד נקי ולא חטא לו, והיה רוצה לשפוך דם נקי. ועוד: שנשבע חי יי' שלא ימיתנו. ומכל אלה היה ראוי להקרא **זעם**.

פסוק יג

אם לא ישוב חרבו ילטוש כבר פרשנוהו דבק למעלה. ואמר: **כי לא ישוב** מרשעתו **וחרבו ילטוש** להמיתני.

קשתו דרך ויכוננה לירות בי, כלומר: קרוב אני אל המות בכל יום כמי שהוא עומד כנגד הקשת הדרוכה.

פסוק יד

ולו הכין כלי מות חציו לדלקים יפעל: **לו ולדלקים** עמו אחרי **הכין ופעל חצים** וכלי מות להרגני. ויש מפרשים **ולו** כמו בעבורו, כלומר: בעבור נפשו: כלומר החצים שהכין **לו** לנפשו הם, כי הוא ימות בהם. **ודלקים**, כמו כי דלקת אחרי (בראשית לא לו).

פסוק טו

הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר: ידמה מחשבות הלב להריון. וכשיוצאין בפה או במעשה דומין לחבלי האשה וללדה. אם כן דמיון הדבור הוא החבלים ודמיון המעשה הוא הלדה. ואמר: כי דבר האון בפיו, כי יחשבנו בלבו ויוציאנו בפה למעשה. **ואון ועמל ושקר** ענין אחד, אלא שהמלות שונות.

פסוק טז

בור כרה ויחפרהו כפל ענין במלות שונות. ואמר: כי הוא **כרה בור** להפילני בו והוא יפל בו. התנבא שימות שאול בחרב. ואמר:

ויפל בשחת יפעל: עבר במקום עתיד כמו שפרשנו.

פסוק יז

ישוב עמלו בראשו שקרו שהיה עושה ברדפו אחרי **ישוב בראשו**.

ועל קדקדו חמסו ירד: כפל ענין במלות שונות.

פסוק יח

אודה יהוה כצדקו ואז **אודה יי'** כפי **צדקו** שעשה עמי.
ואזמרה שם יהוה עליון: כי הוא **עליון** על הכל ומושל בכל ויעשה ביצורים כחפצו.

פרק ח

פסוק א

למנצח על הגתית מזמור לדוד: כבר פרשנו למעלה (תהלים ד א): כי **גתית** ממיני הנגון. ויש אומרים: כי כשהיה דוד בגת חברו ואמרו. ויש אומרים (אבן עזרא): כי נתנו לבני עבד אדום הגתי. והמזמור הזה הוא הלל ושבח והודאה לאל וספור גבורותיו.

פסוק ב

יהוה אדנינו מה שאתה הוא אדון הנוצרים העליונים והתחתונים.
מה אדיר שמך כמו: **מה אדיר** אתה, כי שמו הוא והוא שמו: שם בן ארבע אותיות שאיננו שם תאר, והוא **אדיר**.
בכל הארץ רצונו לומר: גבורתך נראית **בכל הארץ**. בין בישוב, בין במדבר, בין בים **בכל הארץ** נראית גבורתך; אבל ההוד הגדול והכח העצום נראה בשמים, כי הארץ דבר קטן נגד השמים, והיא כנקֻדה בתוך העגֻלה.
אשר תנה הודך על השמים: ומלת **תנה** הוא מקור במקום נתת; כי משתמשים במקור במקום עבר כמו ילדה ועזוב (ירמיהו יד ה): כמו ועזבה, ואחרים זולתו. וכן במקום עתיד ובינוני; וכמו שבארנו בספר המכלול בחלק הדקדוק ממנו. וענין הפסוק כן: **מה אדיר שמך בכל הארץ**, **ומה אדיר** שאתה נתת **הודך על השמים**. ופרוש מלת **הוד** הכח וההדר. ויש לפרש **אשר תנה הודך על השמים**טעם **למה אדיר שמך בכל הארץ**. רצונו לומר: בעבור אשר נתת כח בעליונים להנהיג התחתונים; כי הארץ וכל אשר בה, הימים וכל אשר בהם, הכל בהנהגת העליונים.

פסוק ג

מפי עוללים וינקים יסדת עז תחלת הנפלאות אשר באדם אחר יצאו לאויר העולם היא היניקה. כי צריך האדם להודות הבורא ולהכיר כחו ויכלתו מצד מעשיו הנראים בשמים ובארץ, ומתכונת גופו שנברא מטפת הזרע אשר תהפך לדם, ומשם יגדל מעט מעט עד שישתלמו אבריו ויצא לאויר העולם. וכבר זכר זה במזמור יי' חקרתי ותדע (קלט למטה). ובזה המזמור אמר: מתחלת צאתו לאויר העולם ומיניקתו נכרות נפלאות הבורא וחסדו

על האדם. לפיכך אמר **יסדת**: כמו שהיסוד תחלת הבנין, כן היניקה תחלת ההכרה בחסד הבורא על האדם אחר צאתו לאויר העולם שעשה לו הקדוש, ברוך הוא, נקב בשדים כעין נקב מחט דקה. לא יותר רחב מכך, שאם היה יותר רחב פן יזרום החלב בלא מיץ ויבוא לתוך פיו יותר מן הצורך עד שיחנק בו; ואם יהיה יותר דק ממה שהוא יכבד המיץ על הילד ותכאבנה שפתיו, אלא הכל בשעור ובמדה. והפליאו משאר החיים שנתן לאמו דדים במקום בינה, כמו שאמרו רבותינו, זכרם לברכה (בבלי ברכות י א). לפיכך אמר: **מפי עוללים וינקים יסדת עז**. שיכול האדם להכיר, כי הכל בכונת מכון; לא כמו שאמרו אויבי יי', כי הכל בטבע ובמקרה, בלא הנהגת מנהיג וכונת מכון. וזהו שאמר:

למען צורריך להשבית אויב ומתנקם: ואף על פי שזה החסד גם כן בבהמות ובחיות, באדם נתן האל בינה ושכל להכיר מעשה האל ולהודות לו ולשבחו על הכל, וכלם נבראו לתועלתו; אם כן עליו להתבונן ולהכיר מעשה האל ולהודות לו על הכל. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש (במקומו): בעבור היות האדם נכבד מכל נבראי מטה אמר כן, כי מעת שיחל הנער לדבר, וזה טעם **מפי עוללים**, אז תחל מתכונתו לקבל כח הנשמה עד שתשכיל בשקול דעתה כח בוראה, כי תתחזק הנפש יום אחר יום: וזה טעם **יסדת עז**. וטעם **למען צורריך** לבטל דברי המכחישים האומרים אין אלוה. ורבנו משה הכהן בן גיקטילא פרש: **מפי עוללים** אשר לא ידברו בפיהם, הם בעצמם יורו על רוב חסדיך, כי תכלכלם ותרבם בגופם באורך וברוחב.

פסוק ד

כי אראה שמיך מעשה אצבעתיך ירח וכוכבים אשר כוננתה: ולא זכר השמש. יש אומרים כי בלילה אמר זה המזמור בעת שהיה מסתכל בירח ובכוכבים ומבין בנפלאות הבורא. ויש אומרים (אבן עזרא במקומו) כי ביום לא יראה כי אם השמש לבדו, ובלילה יראה צבא גדול מאוד; לפיכך לא זכר השמש. ויש אומרים (שם בשם אחרים): כי מה שאמר **אשר תנה הודך על השמים** רמז בו על השמש, כי היא הבריאה הגדולה. ואמר **כי אראה שמיך** כלומר: כשאראה הבריאות הגדולות אשר יש לך בעולם ואבין ענין האדם אני תמה. ואמר:

פסוק ה

מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו: **ומה אנוש** הוא הפך **מה אדיר שמך**, כי הוא להגדלה וזה להקטנה. אמר: **כי אראה שמיך והירח והכוכבים**, שהם בריאות גדולות ומשכילות: **מה אנוש** כי זכרת אותו ואצלת עליו מהוד המשכילים העליונים שאינם גוף; כי אף אותם שהם גופות אני רואה גודל גופם וערכם, כי האנוש כאין נגדם! ואמר: **מעשה**

אצבעתיך, ואמר: **אשר כוננתה** להכחיש הכופרים האומרים שהעולם קדמון; לפיכך אמר **מעשה וכוננתה** שאתה חדשת אותם כלם. ואמר: **אראה** על **שמיך**, ואם אין נראה לנו אלא הסמוך לנו, לפי שהם זה ממול זה עד השמיני שהוא גלגל המזלות, ולפי שהם מזהירים כלם כמו הדבר אשר בתוך כלי הזכוכית שהוא נראה מבחוץ. וכתה החכם רבי אברהם בן עזרא, זכרו לברכה: כי אמר **אצבעתיך**, כי האצבעות עשרה והגלגלים עשרה: שבעה רקיעים שבהם שבעה ככבי לכת, וגלגל המזלות, וגלגל התשיעי למעלה מגלגל המזלות, והעשירי כסא הכבוד. **מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו** כפל ענין במלות שונות. או רצונו לומר: **כי תזכרנו**, כי זכרתו בבריאתו שהאצלת מהודך עליו. **ותפקדנו**, כל הימים אשר הוא חי תשגיח עליו ובמעשיו לתת לאיש כדרכיו.

פסוק ו

ותחסרהו מעט מאלהים הם המלאכים. בעבור כי נשמת האדם מתכונת המלאכים שאיננה גוף כמו שהם אינם גופות. והחסרון הוא לפי שהיא בגוף.
וכבוד והדר תעטרהו: בנשמה העליונה שנתת בו. ובה

פסוק ז

תמשילהו במעשי ידיך היצורים השפלים. או פרושו אף העליונים. והממשלה היא שמבין בשכלו מהלך הגלגלים והכוכבים.
כל שתה תחת רגליו: התחתונים כלם תחתיו כמו שאמר (בראשית ט ב) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים.

פסוק ח

צנה ואלפים אל"ף צאן נעלמת **בצנה** מהמכתב; וה"א **צנה** נהפכה לאל"ף ונראית במלת לצנאכם (במדבר לב כד). ואמר: **צנה ואלפים** כי הם גדלים עמו ומזומנים למלאכתו ולמאכלו ולמלבושו. **והצאן** הוא הכבשים והעזים. **ואלפים** הם השורים.
ואמר: **כלם** על שאר הבהמות הגדלות עמו והם הסוסים והחמורים והגמלים.
ואמר: **וגם בהמות שדי**: שהם חיות השדה. ואמר: **וגם**, כי גם אותם שאינם גדלים עמו בישוב בהם הוא מושל בשכלו ובתחבולותיו עליהם. ואמר עוד:

פסוק ט

צפור שמים ודגי הים אמר: אפילו באותם שאינם בארץ עמו כמו הצפור שהיא פורחת באויר, הדגים שהם שטים במים, על הכל הוא מושל וצד אותם בתחבולותיו. ועוד בשכלו ובתחבולותיו
עבר ארחות ימים: שעושה ספינות **ועובר** בהם **ארחות ימים**.

פסוק י

יהוה אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ: שב עוד להודות כאשר כלה לספר החסד שעשה לאדם והיכלת שנתן לו על הכל, והוא קטן ונבזה כנגד הבריאות הגדולות של מעלה שהוא משתתף עמהם בשכל; שב להודות ואמר: **יי' אדנינו** וגומר.

פרק ט

פסוק א

למנצח על מות לבן מזמור לדוד: אמרו רוב המפרשים (רבי דונש הלוי ואבן עזרא): כי אמרו דוד על אחד מאויביו שמת שהיה מנסיכי הגוים ונתץ את ישראל ושמו **לבן**, ובמותו אמר דוד זה המזמור. ויש אומרים (אבן עזרא במקומו): כי **לבן** הפוך הוא נבל. ואמרו: כי כשמת נבל הכרמלי אמר דוד זה המזמור; והוא רחוק מאוד. כי ענין המזמור מדבר על אדם שהרע לישראל, ונבל לא הרע לשום אדם, אלא שהיה כילי בממון. ויש אומרים (שם): כי **לבן** הוא כמו ביו"ד והוא גלית שנקרא איש הבנים, וכאשר הרגו דוד אמר זה המזמור. ואדני אבי, זכרו לברכה, כתב: כי על גלית נאמר זה המזמור; אבל הוא פרש **לבן** למשורר ששמו בן (שם), כמו שכתוב בדברי הימים (א טו יח): ועמהם אחיהם המשנים זכריהו ב ן ויזיאל. ופרש **על מות**: שהוא שתי מלות כמו מלה אחת, מן עלמות שיר. וכמוהו שתי מלות וענינן מלה אחת: פקח קוח (ישעיהו סא א); יפה יפיה (ירמיהו מו כ) לגאי יונים (תהלים קכג ד). ואף על פי שנפתח"ה למ"ד לבן, ולא כן המנהג על שם אדם, שלא תאמר לַיצחק לַידותון; שלא תבוא על שם העצם ה"א הידיעה. אף על פי כן באה הידיעה להורות כי על בן המשורר אמר, כי אם היה אומר לבן בשב"א לא היה נכר כי על המשורר אמר ששמו בן. מכל מקום ענין המזמור נכון לפרשו על גלית הפלשתי.

פסוק ב

אודה יהוה בכל לבי כי תשועה גדולה היתה לדוד ולישראל מות גלית הפלשתי; ומפני זה אמר: **בכל לבי**.

אספרה כל נפלאותיך: כי על **כל** פלא אחד יספר האדם הפלאים האחרים שעברו, כמו שאמר זכר עשה לנפלאתיו (תהלים קיא ד).

פסוק ג

אשמחה ואעלצה בך כי **בך** בטחתי בבואי למלחמה עמו, ואני נער והוא איש מלחמה.

אזמרה שמך עליון: כי אתה נעלית על הכל ושקר גבורת האדם.

פסוק ד
בשוב אויבי אחור יכשלו ויאבדו מפניך: כי כל מערכות פלשתים נסו ושבו **אחור** כמו שכתוב (שמואל א יז נא): ויראו הפלשתים כי מת גבורם וינסו.

פסוק ה
כי עשית משפטי ודיני אתה נלחמת בעבורי. כי נס גדול היה שבאה האבן במצחו והוא היה כלו לבוש ברזל ובאה על מקום מגולה שהיה במצחו.
ישבת לכסא ישבת בכסא המשפט אתה שאתה **שופט צדק**: לקחת משפטך ממנו שהיה מחרף מערכות אלהים חיים. ולמ"ד **לכסא** במקום בי"ת וכן למ"ד לפניכם לחרב (ויקרא כו ז) כמו בחרב; הרגתי לפצעי (בראשית ד כג).

פסוק ו
גערת גוים גערה הקשורה בלא בי"ת לשון השחתה, כמו גער חית קנה (תהלים סח לא); וכמו הנני גער לכם את הזרע (מלאכי ב ג); וכן **גערת גוים** זה.
ואמר: **גערת גוים** הם הפלשתים, **אבדת רשע** גלית הפלשתי,
שמם מחית על המתים במלחמה אמרו, שנאמר (שמואל א יז נב) ויפלו חללי פלשתים.
לעולם ועד: המלה הזאת (ועד) ענינה ארך הזמן יותר **מעולם**. ובלא סוף פסוק היא בפת"ח: בלא אתנ"ח כמו ואל לעד תזכר עון (ישעיהו סד ח), ובאתנ"ח כמו הזאת ידעת מני עד (איוב כ ד); ובסוף פסוק **לעולם ועד** בסגו"ל.

פסוק ז
האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה: הה"א ה"א הקריאה, כמו הקהל חקה אחת לכם (במדבר טו טו); וכמו הדור אתם ראו דבר יי (ירמיהו ב לא). וכפי שאמר **שמם מחית** אמר כנגד האויב: שמך נמחה כמו שנמחה שם הערים אשר החרבת, **שתמו לנצח ואבד זכרם**, כן אבד זכרך עתה. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש: **תמו חרבות** החרבות שהיית עושה לא תעשה עוד. והחכם רבי אברהם בן עזרא, זכרו לברכה, פרש (במקומו): בעבור **שתמו החרבות** שהחרבת, **והערים שנתשת אבד זכרם**, חשבת אתה כי תמלט; ושכחת כי יי' **לעולם ישב**. פרוש **זכרם המה**: כפל הכנוי, כי היה די במ"ם **זכרם**. או פרושו: **אבד זכרם** עד שיאמרו הרואים: לא המה אלה הערים שהיו בנויות. ולזה הפרוש יהיה פרוש **המה** בתמיה.

פסוק ח
ויהיה לעולם ישב אלה ואלה יאבדו; **ויי' לעולם ישב** ושופט אלה אלה. וזהו שאמר:

כונן למשפט כסאו: כמו שאמר (תהלים קב כז): המה יאבדו ואתה תעמד. וענין **ישב** הוא ענין העמידה והקיום. וכן יי' למבול ישב (שם כט י).

פסוק ט

והוא ישפט תבל בצדק ידין לאמים במישרים: **תבל** הוא ארצות הישוב. אמר: כמו שישפט משפטי **בצדק** כן הוא שופט בכל עת ובכל זמן האמות **בצדק ובמישרים**; וכשתגבר אמה על אמה הכל הוא משפט מאתו.

פסוק י

ויהי יהוה משגב לדך משגב לעתות בצרה: בכל עת כשהוא שופט העולם הוא **משגב** לעני. אף על פי שהוא שפל בלא כח ובלא יכלת לא יניחנו לחזקים ממנו, אלא הוא לו למשגב. וישגב העני בו כמו שישגב אדם במגדל עז, וכמו שנשגבו בו ישראל היום והוא להם למגדל עז. **ומשגב לעתות** שהם **בצרה**, כי ישראל עתה **בצרה** גדולה מפני זה הפלשתי. ופלשתים שהיו מתגברים עליהם כמו שאמר במלך שאול (שמואל א ט טז): כי באה צעקתו אלי.

פסוק יא

ויבטחו בך דין הוא **שיבטחו בך**

יודעי שמך כישראל היום, כי ראו

כי לא עזבת דורשיך יהוה: אלא היית עמם בעת צרתם.

פסוק יב

זמרו ליהוה ישב ציון אמר: **ישב ציון**, ואף על פי שציון היתה עדין ביד היבוסי, כי היתה קבלה אצלם כי שם ישכון הכבוד ושם יבנה בית המקדש: וציון היא ראש ירושלם.

הגידו בעמים עלילותיו: בכל מקום שתלכו הגידו העלילות והנפלאות שעשה עמכם.

פסוק יג

כי דרש דמים אותם זכר האל שהוא **דרש** דמי העניים מיד עושקיהם **זכר אותם דמים** ששפכו פלשתים בישראל.

לא שכח צעקת ענוים[1]: כתיב ביו"ד וקרי בוא"ו, כי הענוים הם כמו העניים והחלשים ברוב.

[1] בכתב יד שלפנינו הכתיב: ענוים.
[2] לפנינו החי"ת בקמץ.

פסוק יד

חנני יהוה פתחו"ת החי"ת [2] יורה עליו שהוא מן הדגוש ונרפה, כמו (בראשית מב כא) בהתחננו אלינו.

ראה עניי משנאי כמו שראית מזה השונא והוא גלית.

מרוממי משערי מות: כי הכל היו חושבים שאפול ביד גלית. **ושערי מות** הוא קרוב למיתה, כמו השער לבית.

פסוק טו

למען אספרה כשאנצל משונאי אספרה

כל תהלתיך בשערי בת ציון כי שם תהיה ההודאה, והשירים והזמירות יאמרו שם, כי שם ישכון הכבוד.

אגילה בישועתך: בישועה שתעשה עמי מכל שונא ושונא שיהיה לי. ואמר: **בשערי**, כמו השערה אל הזקנים (דברים כה ז). ומלת **תהלתיך** כתיד ביו"ד, כי רוצה לומר: תהלות רבות, ונגרע ממנו סימן רבוי הנקבות ובא בסימן רבוי הזכרים לבד. וכמוהו: נלאית ברוב עצתיך (ישעיהו מז יג); ואחותיך סדום ובנותיה (יחזקאל ט זנה: עיין פרוש רבנו במקומותיהם). ובאמרו: **כל תהלתיך**, ובמקום אחר (תהלים קו ב) אומר: ימלל גבורות יי'? דוד אמר **אספרה כל תהלתיך**. על כל הצרות שעברו עליו נתן שבח והודאה לאל שהצילו מהאויבים; וכאשר בא לספר הנסים שעשה לישראל בכל דור ודור אמר: מי ישמיע כל תהלתו? וכן היחיד לבדו, הנסים שעושה הקדוש ברוך הוא עמו מטובות וחסדים לא יוכל לספר, כמו שאמר (שם מ ו): אגידה ואדברה עצמו מספר. כי פעמים יעשה האל יתברך נס עם האדם ולא ידע עד אחר זמן שיתבונן בו. וכן אמרו רבותינו, זכרם לברכה (בבלי נדה לא א): בעל הנס אינו מכיר בנסו. וכאשר אמר דוד: **כל תהלתיך**, אמר על הנסים שעשה עמו הגלוים והידועים לכל במלחמת האויבים.

פסוק טז

טבעו גוים בשחת עשו פלשתים שבאו להלחם עלינו חשבו להפילנו והם נפלו **ברשת זו טמנו וברשת** אשר **טמנו** ללכדנו **נלכדה רגלם**: ופרוש: **זו** כמו אשר; וכן: זו חטאנו לו (ישעיהו מב כד); ויש לפרשו כמשמעו כמו: זה.

פסוק יז

נודע יהוה עתה נודע יי' במלחמה זו, כי נצחום ישראל במעט כח ויכלת שהיה להם כנגדם; ולא היו יכולים לנצח אותם אם לא יי' שנלחם לישראל.

משפט עשה בפלשתים.

בפעל כפיו נוקש רשע זה גלית, כי בחרבו נהרג. ומלת **נוקש** בצר"י כמו בפת"ח, והוא מבנין נפעל מענין מוקשים. ויש לפרש הנו"ן שורש, והוא פעל עומד מענין וינקשו מבקשי נפשי (תהלים לח יג); ונוקש ויקש ענין אחד.

הגיון סלה: התשועה הזאת היא לנו **הגיון** והודאה.

פסוק יח

ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים: **ישובו רשעים** לקבר. ואמר: **ישובו**, כמו ואל עפר תשוב (בראשית ג יט). **וישובו** הוא דרך תפלה, כלומר: כמו שמתו אלו שונאי ישראל כן ימותו כלם שהם **שכחי אלהים**. ובדרש (בבלי סנהדרין קה א ושוחר טוב במקומו) לשאולה הוא גיהנם. ואמרו (שם בקצת שנוי לשון:) למה אמר **לשאולה**? והלא כל ה"א בסוף התבה היא כמו למ"ד בתחלתה? ולמה אמר לשאולה בלמ"ד? לומר: שירדו לבטן[3], או למדרגה התחתונה, של שאול (בראשית רבה פרשיות נ וסח).

פסוק יט

כי לא לנצח ישכח אביון אם יעמדו ישראל בצרה מפלשתים לא יהיה זה לארך זמן **תקות ענוים** [4] **תאבד לעד**: **לא** שזכר עומד במקום שנים; וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות. **ענוים** כתיב בוא"ו וקרי עניים ביו"ד; וקרוב הוא כי העניים הם ענוים ברוב.

פסוק כ

קומה יהוה קומה מלרע. ואמר: קומה, כמו שאמר הנשא; והכל דרך משל שיקום לשפוט הרשעים.

אל יעז אנוש בני אדם שיש להם עז וגבורה על ישראל **אל יעוזו** עוד.

ישפטו גוים על פניך: כמו לפניך. וכן: אלהים אחרים על פני (שמות כ ג; דברים ה ז).

פסוק כא

שיתה יהוה מורה להם שיתה מלרע. **מורה** בה"א כמו באל"ף. אמר: שיעשה להם שייראוהו.

ידעו גוים אנוש המה סלה: **ידעו** שהם **אנושים** ואין להם כח כנגד האל; כי **אנוש** נגזר מענין אנוש לשברך (ירמיהו ל יב).

[3] הנסחאות פה מה רבו: דיוטה, דיוטי, אמבטי, בטי ואחרות, וכלן ישא רוח יקח הבל. והמלה הזאת איננה יונית, כדעת הערוך (ואחריו כל אדם ימשוך) אבל עברית, כנראה מתפלת הנביא (יונה ב ג): מבטן שאול!

[4] עניים קרי.

פרק י

פסוק א

למה יהוה תעמד ברחוק המזמור הזה לא אמרו דוד על ענין אחד מיוחד, אלא תפלה היא שיתפלל בה כל אדם שהוא בצרה מאויבו. וספר בו דרכי הרשע בעשקו העני ואשר אין לו כח להנצל ממנו. ולפי שברוב לא יעשה העושק בפרהסיא ספר עשק עשק הרשע שיעשוק העני במארב ובמסתר, ואין לו דרך להשמר ממנו אלא על יי' עיניו. וספר מעשי הרשע ביחיד וברבים, כי הרשע הוא אחד ועוזריו הם רבים. וכלל בו גם כן העושר שעתידין אמות העולם לעשוק את ישראל בארצם; לפיכך אמר: **אבדו גוים מארצו** (טז). ואמר: **לערץ אנוש מן הארץ** (יח). אמר: **למה יי' תעמד ברחוק**? כי כשתבוא העזרה מאתו לעני ולצועק כאלו הוא קרוב אליו ועוזרו, כמו שאמר (דברים ד ז) אשר לו אלהים קרבים אליו; ואמר (תהלים קמה יח): קרוב יי' לכל קראיו; וכשהאויב מתגבר כאלו האל ברחוק ומעלים עיניו מן העני, לפיכך אמר: **למה יי' תעמד ברחוק**. ובי"ת **ברחוק** עומד במקום שנים, רצוני לומר: במקום רחוק.

תעלים לעתות בצרה: **לעתות** שהעני בצרה.

פסוק ב

בגאות רשע ידלק עני זהו בפרהסיא שירדף אותו בגאותו.

יתפשו במזמות זו חשבו: **יתפשו** הוא תפלה: יהי רצון מלפניך **שיתפשו** הרשעים **במזמות** שחשבו לתפוש העניים. ופרוש **זו** כמו: אשר; וכן (ישעיהו מב כד).

פסוק ג

כי הלל רשע לפי שהוא מהלל עצמו

על תאות נפשו שעושה ואין מונע ממנו, תראה לו אתה שיש גבה עליו ויתפש במה שיחשב לעשות.

ובצע ברך נאץ יהוה: הרשע מברך ומשבח הבצע ומי שאוחז דרכו ומנאץ האל; ואומר: שאין יכלת בידו להציל העשוק מידו, או שאין משגיח עליו כמו שאמר (יג): **אמר בלבו לא תדרש**.

פסוק ד

רשע כגבה אפו גבה הלב מתראה בפנים, והפנים מכונים באף, לפי שהוא גבה על הפנים, כמו: ויפל לאפיו (שמואל א כ מא) שהוא כמו על פניו, וישתחוו לו אפים ארצה (בראשית מב ו): כמו על הפנים.

בל ידרש מפני גבהותו וגאותו לא **ידרש** אלהים ולא יתפלל אליו.

אין אלהים כל מזמותיו: **כל מזמות** הרשע ומחשבותיו: כי **אין אלהים** שפטים בארץ; וכל מה שירצה האדם לעשות יעשה, כי אין דורש ואין מבקש, לפיכך לא **ידרש אלהים**.

פסוק ה

יחילו דרכו [5] מענין חיל כיולדה (תהלים מח ז). אמר: כי דרכי הרשע הרעים יחילו העניים

בכל עת כי כל זמן שהוא בעולם יפחדו ממנו.

מרום משפטיך מנגדו מרום הוא קריאה לאל יתברך. אמר: כי אתה, יי' **מרום**, **משפטיך** הם מנגדו ולא יגעו בו, לפיכך הוא מתגאה.

כל צורריו הם העניים.

יפיח בהם: כמו נפיחת הפה הם לפניו. או הוא מענין פח ומוקש, כלומר שישים בהם פח ללכדם. וכן יפיחו קריה (משלי כט ח).

פסוק ו

אמר בלבו בל אמוט חושב **בלבו בל אמוט** לעולם, לא **אמוט** מגדולתי.

לדר ודר אשר לא ברע: **לדר ודר** אחיה כי **לא** אהיה ולא אראה **ברע**; לפיכך אחיה זמן רב.

פסוק ז

אלה פיהו מלא ומרמות ותך כן דרך הרשע, כשירצה לרמות אחרים ישבע להם בפה מלא, שיראה כי בכל כונתו נשבע, והם **מרמות ותך**. **ותך** היא כמו מרמה, לפי שאין בתוך לבו מה שמראה בפיו.

תחת לשונו עמל ואון: כשישבע בלשונו, **תחת לשונו** יש **עמל ואון**. והלב הוא **תחת** הלשון שהוא נסתר מהנגלה בלשון; וכן ורומם תחת לשוני (תהלים סו יז) הוא אומר על הלב. **ומלא** אינו אומר אלא פעל: כמו וכבוד יי' מלא את המשכן (שמות מ לד). מר: שהוא ממלא פיו **באלה** כדי שיאמין אדם בו, ומשקר בו.

פסוק ח

ישב במארב חצרים חצרים הם ערי הפרזות שהן על הדרכים: כמו ובנתיה וחצריה (יהושע טו מה); חצרים תשב קדר (ישעיהו מב יא). על דרך: פרזות תשב ירושלם (זכריה ב ח).

במסתרים יהרג נקי כי ברב הפעמים הרשע לא יעשה מעשה הרע בפרהסיא אלא ישב **במארב ובמסתרים**, שישמור מבני אדם שלא יראוהו. ולא ישמור מהאל הרואה כל!

[5] דרכיו קרי.

עיניו לחלכה יצפנו: **לחלכה** כמו חלך והה"א נוספת; ופרושו: לעני. אמר: שעיני הרשע יצפנו לעני ללכדו. **ויצפנו** פעל עומד, כלומר: ישים עיניו במקום צפון ומשם יביט הדרכים.

פסוק ט

יארב במסתר כאריה בסכה יארב לחטף עני יחטף עני במשכו ברשתו. המשילו **לאריה** שהוא עומד **בסכתו ויארב לחטף** אשר יעבור עליו, או קרוב לו כדי שלא ישמרו ממנו ויברחו מפניו כשיראוהו; וכשיראה הטרף **יחטף**. והחטיפה היא הלקיחה במהירות, כי הרשע ישב במארב **במסתר**. ואחר כך המשילו לציד שיפרוש רשתו ויעמוד רחוק מרשתו כדי שלא ישמר העוף ממנו, וחבלי הרשת בידו, וכשיפול העוף ברשת ימשוך הרשת בחבלים שבידו והעוף נתפש: כן דרך הרשע. פעמים לא יהיה במארב אלא יעמוד רחוק מן הדרכים, כדי שלא ישמרו בני אדם ממנו, וכשיראה עניים וחלושים ירוץ אליהם. או יעמיד מבני חבורתו בדרכים בלא כלי זין והוא עם המזוינים מרחוק. וכשיעברו בני אדם החלושים יעשו אלו להם סימן והם באים; והם להם כמו הרשת לציד. ועוד ספר דרך אחרת שעושה הרשע, והוא מה שאמר:

פסוק י

ודכה[6] **ישח ודכה** כתיב בוא"ו וקרי ביו"ד, והוא"ו והיו"ד מתחלפין. אמר: כי עוד בענין אחר הוא דרך הרשע לתפוש העניים. יעשה עצמו **דכא ושח**. הוא וחבורתו יעשו עצמם חולים ומדוכאים כדי שלא ישמרו בני אדם מהם ויצאו עמהם בחבורה בדרך; וכשהם רחוקים מן הישוב מראים להם כחם ועצמם ותופשים אותם, וזה:

ונפל בעצומיו חלכאים: והוא כתיב מלה אחת וקרי שתי מלות **חל כאים**, ופרושו: עדת הנכאים והחלושים. **ועצומיו** הוא תואר לחבריו העצומים, ידיו ורגליו. וכל אלה הדרכים שספר בענין הרשע להראות, כי בכל אלה הדרכים ישמר מבני אדם ולא ישמר מהאל, ומראה עצמו כי איננו ירא מהאל; כי אמר בלבו אינו רואה ואינו יודע, כמו שאמר:

פסוק יא

אמר בלבו שכח אל הסתיר פניו בל ראה לנצח: אם ידע **שכח**. או פרושו: כי איננו יודע כלל, כמו האדם ששכח הדבר ואינו יודעו, או כאדם שיודע הדבר **ומסתיר פניו** ואינו רוצה **לראותו** לעולם; לפיכך אמר:

פסוק יב

קומה יהוה אל נשא ידך לפי שהרשע אומר שאינך רואה, **קומה** אתה **ונשא ידך** עליו

[6] ידכה קרי.

אל תשכח ענוים [7]: כמו שהרשע אמר **שכח אל**. עניים כתיב וקרי **ענוים**.

פסוק יג

על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרש: כי על מה הוא **מנאץ** אותך? אלא לפי שאמר **בלבו** כי **לא תדרוש** ולא משגיח מה שהוא אומר ועושה.

פסוק יד

ראתה חסרה היו"ד, שהיא במקום למ"ד הפעל, מהמכתב. הרשע אומר שאין אתה רואה; אבל **אתה ראיתה** הכל.

כי אתה בודאי

עמל וכעס תביט העמל והכעס שעושה הרשע לעניים **תביטהו אתה**.

לתת בידך כאשר תרצה לקחת משפט העניים מהרשע. כי

עליך יעזב חלכה החלך, והוא העני, דינו; כי פעמים רבות ראה,

יתום אתה היית עוזר: שהיית **עוזר היתום** ומי שאין לו כח, לפיכך הוא מיחל לך ועוזב דינו **עליך**. **וחלכה** הה"א נוספת כמו שפרשנו (למעלה ח)

פסוק טו

שבור זרוע רשע שבור זרועו ותקפו

ורע תדרוש רשעו בל תמצא: שהוא אומר כי לא **תדרוש** כמו שאמר למעלה (יג) הראה לו כי אתה דורש; ואם אתה עושה כן לא **תמצא רשע** בארץ, כי אם תשבור זרועו הנשאים ישמעו ויירא. **ורשע ורע** הוא כפל דבר.

פסוק טז

יהוה מלך עולם ועד כשתעשה משפט ברשעים העושקים ישראל בגלות אז תהיה **מלך עולם ועד** ואין מורה את פיך כמו שאמר (זכריה יד ט): והיה יי' למלך על כל הארץ; ואז **אבדו גוים מארצו**: ותשוב המלוכה לישראל.

פסוק יז

תאות ענוים שמעת יהוה שמעת כמו תשמע, ופרושו: **שמעת** תפלתם **כתאותם**. או פרושו: **שמעת תאותם** קודם שיוציאוה מפיהם, כמו שאמר (ישעיהו סה כד): והיה טרם יקרא ואני אעשה וגומר.

תכין לבם תסיר מלבם טרדת העולם כי **לבם** טרוד בענים ומרודיהם, ואתה תעזרם **להכין לבם** אליך בכונה. ואז

[7] בכתב יד שלפנינו הכתיב: ענוים; ואולם עניים היתה המלה לראשונה ונהפכה היו"ד לוא"ו על ידי הסופר הראשון בעצמו.

תקשיב אזנך: לתפלתם. ופרוש **תקשיב אזנך**: תשים ותהיינה **אזניך** קשובות.

פסוק יח

לשפט יתום ודך ומה היה תפלתם? **לשפט יתום ודך**. ופרושו: לקחת משפטם מיד עושקיהם.

בל יוסיף עוד לערץ אותם ולהפחידם עוד

אנוש מן הארץ: ולא ייראו כי אם ממך. **לערץ** פעל יוצא וכמוהו פעל יוצא בקומו לערץ **הארץ** (שם ב יט); העלה נדף תערוץ (איוב יג כה).

פרק יא

פסוק א

למנצח לדוד ביהוה חסיתי איך תאמרו לנפשי נודו נודו כתיב **ונודי** קרי. הכתיב כנגד הגוף והנפש, כלומר: כי אמרו שונאיו עליו, כי גופו יאבד, שימית אותו שאול, ונפשו גם כן, שהיו אומרים עליו שהוא רשע, ונפשו תאבד ותנוד, על דרך יקלענה בתוך כף הקלע (שמואל א כה כט); וקרי הוא על נפשו, כי היא המנהגת הגוף.

הרכם איך תאמרו לה **שתנוד מהרכם** שבאה להמלט שם **בהר שלכם**? **והרכם** כמו מהרכם. וכן אלחנן בן דודו בית לחם (שם ב כג כד) כמו מבית לחם; עד יקם גוי איביו (יהושע י יג) כמו מאויביו. ואמר זה כנגד אויביו המגידים לשאול מקומו שהיה חושב להמלט באותו המקום, והם היו מגלים לשאול כמו שאמר ויגד לשאול כי בא דוד קעילה (שמואל א כג ז). ופרוש

צפור: **כצפור הנודדת** מקן אל קן **ומהר** אל **הר**. וחסר כ"ף השמוש, כמו גור אריה יהודה (בראשית מט ט); יששכר חמר גרם (שם יד) והדומים להם. ואמר דוד כנגד השונאים המגלים אותו: **ביי' חסיתי** מכל מקום. אף על פי שאני בורח **ביי' חסיתי** שיושיעני; אבל אתם איך **תאמרו לנפשי שתנוד**?

פסוק ב

כי הנה הרשעים ידרכון קשת כמו שאתם מגלים עלי כן יגלו עלי האחרים שתנוס אליהם כי כן דרך הרשעים לדרוך **קשת**

כוננו חצם על יתר ולכונן **חצם על יתר** הקשת.

לירות במו אפל כלומר בהסתר.

לישרי לב: כמוני היום שאין בי עון. ואמר **לירות** ואינם יורים, כי אינם מועילים מעשיהם ומחשבותם כי **ביי' חסיתי**. והדרש (בקצת שנוי לשון שוחר טוב במקומו) מפרש

הענין הזה על ישראל. בשעה שגלו ישראל היו אמות העולם שמחים עליהם להגלותם ממקומם. **נודי** אין כתיב כאן אלא **נודו** כלפי מעלה וכלפי מטה. כלפי מעלה: כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו (משלי כז ח); ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שמות טו ג) יי' איש מלחמה, ואין מקומו אלא בית המקדש שנאמר (תהלים קלב יד) זאת מנוחתי עדי עד. כלפי מטה: ישראל. **כי הנה הרשעים**, **ידרכון קשת כוננו חצם על יתר**. ר' ברכיה בשם רבי אבא אמר: זה שבנא ויואח. מה עשו? כתבו אגרת והכוה בחץ ופשטוה לסנחריב בעד החלון, וכתוב בה: כל ישראל מבקשים להשלים לך; וישעיה וחזקיה אין מניחים אותם. **לירות במו אופל לישרי לב** לשבר שני **ישרי לב** חזקיה וישעיה.

פסוק ג

כי השתות יהרסון מה אם הצדיקים שהשתיתו עולמך, ומה אבן שתיה שממנה הושתת העולם עמדו הרשעים ופגרו אותה

צדיק מה פעל: מה פעלה פעלת לפעלי מצות?! (קצור משוחר טוב במקומו). **כי השתות יהרסון** השתות הם היסודות כמו והיו שתתיה מדכאים (ישעיהו יט י) וחשופי שת (שם כ ד). או פרושו: רשתות ומצודות; ויהיה זה או זה משל על המחשבות והעצות. **צדיק מה פעל**: כי מחשבות הרשעים **יהרסון** ולא יזדמן להם מה שחשבו לעשות, **והצדיק** יהיה לו **מה שפעל** כלומר יגמלהו יי' כצדקו.

פסוק ד

יהוה בהיכל קדשו היכל קדשו הם השמים.

יהוה בשמים כסאו הוא כפל דבר. כלומר אף על פי **שבשמים כסאו**

עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם: על דרך כי רם יי' ושפל יראה (תהלים קלח ו) ויגמול לצדיק ולרשע לכל אחד ואחד כפי מעשיו.

פסוק ה

יהוה צדיק יבחן על דרך כי את אשר יאהב יי' יוכיח (משלי ג יב), ויביא עליו צרות ויבחננו לעיני העולם להראות צדקו לבני האדם, כי לא ימוט לעולם לבבו בעבור הצרות, וינקהו מפשעיו;

ורשע ואהב חמס שנאה נפשו: אבל **הרשע ואהב חמס שנאה נפשו** מלהוכיח, כי לא יקבל תוכחות עד בא עתו ויאבידנו מן העולם. וזהו שאמר:

פסוק ו

ימטר על רשעים פחים מן פח יקוש (הושע ט ח). ואמר: **ימטר** לפי שהגזרות באות מן השמים. ויש מפרשים (תרגום ורש"י): **פחים** כמו פחם לגחלים (משלי כו כא); והוא משקל אחר. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: כמו רקעי פחים (במדבר יז ג), והם כדמות אבנים שורפות יורדות עם המטר.

אש וגפרית ורוח זלעפות זלעפות הזי"ן בחיר"ק והעי"ן בקמ"ץ מן זלעפה אחזתני (תהלים קיט נג): ענין רעדה, או ענין שרפה.

מנת כוסם: פרושו: חלקם. וכן מנת חלקי וכוסי (שם טז ה). ונסמך **מנת** אל **החלק** ואל **הכוס**, אף על פי שהם ענין אחד, כמו אדמת עפר (דניאל יב ב); מטיט היון (תהלים מ ג). או זה לפי כי **מנת** יש בו ענין הזמנה גם כן.

פסוק ז

כי צדיק יהוה צדקות אהב צדקות איש **צדקות** כמו ואני תפלה (שם קט ד)

ישר יחזו פנימו: ואיש **ישר יחזו** פניו על דרך ופניתי אליכם (ויקרא כו ט). **פנימו** כמו פניו; וכן כי יסכן עלימו משכיל (איוב כב ב) כמו עליו. או פרוש **ישר יחזו פנימו**: על דרך אני בצדק אחזה פניך (תהלים יז טו). או פרוש **פנימו**: פניהם כמשמעו, כי מ"ם וא"ו לשון רבים. ופרושו: כי **פני** הצדיקים **יחזו** האל שהוא **ישר**. ובדרש (שוחר טוב בשנוי קצת): לא היה לו לומר אלא **ישרים יחזו** פניו, או **ישר** יחזה פניו: מהו **ישר יחזו פנימו**? אלא **לישרו** של עולם **יחזו פניהם** של **ישרים**.

פרק יב

פסוק א

למנצח על השמינית מזמור לדוד: כבר פרשתי טעם **על השמינית** (תהלים ד); וזה המזמור נאמר ברוח הקדש על העתיד על דור שהיו מתגברים הרשעים על העניים ואמר:

פסוק ב

הושיעה יהוה כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם: כלומר: **החסידים** ואנשי **האמונה גמרו ופסו**, ורוב אנשי הדור הזה הם רשעים, ויערימו סוד על העניים והחלושים; לפיכך צריך תשועת יי' להושיעם מידם.

פסוק ג

שוא ידברו איש את רעהו כי יאמרו בפיהם מה שאין בלבם; וזהו **שוא**.

שפת חלקות חלקות שם; ואם יהיה תאר יהיה חסר המתואר: אמרות **חלקות**.

בלב ולב ידברו: שמראים עצמם בדבריהם **בלב** אחד לטובה, **ולבם** לרעה.

פסוק ד

יכרת יהוה כל שפתי חלקות דרך נבואה או פתלה.

לשון מדברת גדלות: **גדלות**: דברות **גדולות**, או גבוהות; וכן כעדר הקצובות (שיר ד ב); מאכלו בראה (חבקוק א טז), והדומים להם.

פסוק ה

אשר אמרו לשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו: **ללשוננו** בעבור לשוננו, כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ יג).

פסוק ו

משד עניים שאני רואה,

מאנקת אביונים שאני שומע,

עתה אקום יאמר יהוה להושיעם; **ויאמר יי'** הוא דרך נבואה

אשית בישע יפיח לו: **אשית** העניים **בישע** מאשר **יפיח** להם, כלומר: אושיעם מאשר יציבו להם פחים ללכדם; וכן יפיחו קריה (משלי כט ח) יציבו פח.

פסוק ז

אמרות יהוה אמרות טהרות ואם תאמרו כי מה שיאמר יי' לא יקום; לא כן, כי **אמרות יי' אמרות טהורות**, אין בהן סיג, כי כלן אמת, והן כמו

כסף צרוף בעליל לארץ וככסף שהוא

מזקק שבעתים: ופרוש **בעליל לארץ** כמו בעל הארץ, ופרושו: אדון הארץ, והבי"ת שרש והוא כפול למ"ד הפעל בשקל סגריר וכלומר: האמרות האלה הן **ככסף צרוף** מאדון כל הארץ. ולמ"ד **לארץ** כלמ"ד הרגו לאבנר (שמואל ב ג ל); השלשי לאבשלום (דברים הימים א ג ב), או תהיה במקום ה"א הידיעה. ויש מפרשים (תרשום ורש"י) **בעליל** הבי"ת שמוש, ופרושו: עליון ומשובח, כלומר: **ככסף צרוף** במשובח שבעפר שעושין ממנו הכור. ורבותינו, זכרם לברכה, פרשו, (משנת ראש השנה א ה) **עליל** מקום הנראה והנגלה, באמרם: בין שנראה בעליל. ואמרו (שם בבלי כא ב): מאי משמע דהאי עליל לישנא דגלוי הוא? דכתיב **בעליל לארץ**. ופרוש **שבעתים** פעמים רבות כפולות; כי מספר שבע ושבעה יבא בענין מספר רב, כמו שבע כחטאתיכם (ויקרא כו כא); שבע יפול צדיק וקם (משלי כד טז) שבעה עינים (זכריה ג ט). וכן **שבעתים** פעמים רבות כפולות; וכן שבעתים יקם (בראשית ד טו).

פסוק ח
אתה יהוה תשמרם תשמור העניים. ואמר
תצרנו לשון יחיד על כל עני ועני, במקום שיהיה שם בין העושקים.
מן הדור זו מזה **הדור**, שהם רשעים, **תשמרם**
לעולם: בכל דור ודור.

פסוק ט
סביב רשעים יתהלכון כי **הרשעים יתהלכון סביב** לצדיקים להרע להם, לפיכך צריך שתשמרם מהם.
כרום זלות לבני אדם: כשיתרוממו הרשעים הוא **זלות** ושפלות **לבני אדם**; על דרך ובמשל רשע יאנח עם (משלי כט ב). **וזלות** הפך הכבוד; והזי"ן בקבו"ץ שפתים.

פרק יג

פסוק א
למנצח מזמור לדוד: זה המזמור אמרו דוד בעת שהיה בצרה מאויביו או נאמר על לשון הגלות; והוא הנכון.

פסוק ב
עד אנה יהוה תשכחני נצח כמו עד מתי **תשכחני**. לפי שתניחני ביד אויבי זה כמה שנים יאמרו האמות כי שכחתני.
עד אנה תסתיר את פניך ממני: או יודע אתה בעניי ו**תסתיר פניך ממני**, שלא תרצה לפנות אלי. ובדרש (שוחר טוב בשנויים): זה הוא שאמר הכתוב (זכריה ז יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע. אמר רבי יצחק: מדה כנגד מדה. אמר הקדוש ברוך הוא לפי שאמרתי ארבע פעמים עד אנה: עד אנה מאנתם (שמות טז כח); עד אנה ינאצני (במדבר יד יא); ועד אנה לא יאמינו בי (שם); עד מתי לעדה הראה הזאת (שם כז): כך אני עתיד למסור אתכם ביד ארבע מלכיות, ואתם תצעקו לפני ארבע פעמים: **עד אנה יי' תשכחני נצח** בבבל; **עד אנה תסתיר את פניך ממני** במדי; **עד אנה אשית עצות בנפשי** (למטה ג) ביון; **עד אנה ירום איבי עלי** (שם), באדום.

פסוק ג
עד אנה אשית עד אנה אצטרך **להשית**
עצות בנפשי איך אמלט מהצרה שאני בה?

יגון בלבבי יומם אפילו היום שאדם מתעסק בצרכי העולם ושוכח יגונו אני לא כן; וכי כל כך הן צרותי רבות, כי לא יסור **יגון** מלבי **יומם**!
עד אנה ירום איבי עלי: שהוא מושל בי?

פסוק ד

הביטה ענני יהוה אלהי כנגד מה שאמר: **תסתיר את פניך ממני** אמר: **הביטה ענני יי' אלהי**; אתה **יי'** והיכלת בידך להושיעני, ואתה **אלהי** ושופט משפטי מיד **איבי**.
האירה עיני פן אישן המות: כי אני בחשכה בתרדמת הגלות והצרות, וקודם **שאישן** שנת **המות ענני והאירה עיני**.

פסוק ה

ואני בחסדך בטחתי הם חושבים כי אין לי מושיע; **ואני בחסדך בטחתי** שתושיעני.
יגל לבי בישועתך כנגד **צרי יגילו כי אמוט**. וכשתושיעני **יגל לבי**, והם יאבלו.
אשירה ליהוה אז כשיושיעני **אשירה ליי'** ואומר לו הודאות.
כי גמל עלי: ולא ישנתי שנת **המות**. ובדרש (שוחר טוב): כנגד ארבע צעקות ארבע נחמות: **ואני בחסדך בטחתי** בבבל; **יגל לבי בישועתך** במדי; **אשירה ליי'** ביון; **כי גמל עלי** באדום.

פרק יד

פסוק א

למנצח לדוד זה המזמור גם כן הוא על לשון הגלות.
אמר נבל בלבו אין אלהים נבל הוא מלך האמות שישראל בידן, וחושב **בלבו** בהרעו לישראל ובנגשו אותם, כי **אין אלהים** ואין שופט ודין בעולם לשלם לאיש כמעשהו.
השחיתו הוא ועמו.
התעיבו עלילה עשו מעשה תועבה.
אין עשה טוב: **אין** בהם אחד ש**יעשה טוב** אלא כלם **השחיתו** מעשיהם, וכל מעשיהם הם לרעה, כי חשבו כי אין רואה יי'.

פסוק ב

יהוה משמים השקיף על בני אדם אף על פי שהוא גבה עליהם ונסתר מעיניהם הוא **משקיף** עליהם ומשגיח
לראות היש משכיל דרש את אלהים: אם יש בהם **משכיל** אחד שידרוש **אלהים**, ויחשוב כי יש **אלהים** שופטים; והנה

פסוק ג

הכל סר סר מדרך הטובה. ויש מפרשים כמו סג כמו שאמר בספר השני (תהלים נג ד): כלו סג; והוא מן נסגו אחור (ישעיהו מב ז), והענין אחד; והגימ"ל רי"ש בא"ת ב"ש ג"ר. ויש מפרשים ויבאש וסרי (שמות ז כא ומקומות אחרים). וכן אמר:

יחדו נאלחו שענינו נתעבו ונבאשו; הפוך מן סיר אשר חלאתה בה (יחזקאל כד ו) שפרושו: זוהמא; וכן אף כי נתעב ונאלח (איוב טו טז)

אין עשה טוב אין גם אחד: אפילו **אחד**; וכן **גם** לרעהו ישנא רש (משלי יד כ).

פסוק ד

הלא ידעו כל פעלי און הלא על דרך תימה: איך הם הכל סכלים **ולא ידעו**! ופרושו: אין להם דעה ובינה כשהם אומרים, כי אין רואה ואין יודע מעשיהם כל אלה שהם **פעלי און** ומריעים לישראל.

אכלי עמי אכלו לחם ואכלים עמי כמו ש**יאכלו הלחם**.

יהוה לא קראו: כלומר לא עלה בלבם, כי יי' רואה אותם; לפיכך **לא קראו** אותו. ויש מפרשים: לפי שהם **אכלי עמי** ועדין **אכלו לחם**, כלומר: כי לא מתו ולא נענשו חשבו כי לית דין ולית דין; לפיכך **יי' לא קראו**. ויש מפרשים **לא קראו**: שעומדים ברשעם, ואינם חוזרים בתשובה.

פסוק ה

שם פחדו פחד פחדו כמו יפחדו. אמר: כי שם במקום גדולתם וגאותם יפחדו עוד **פחד** וידעו

כי אלהים בדור צדיק: עמהם יהיה ובעזרתם.

פסוק ו

עצת עני תבישו ועתה **עצת עני תבישו**,

כי יהוה מחסהו: לפי ששם **יי' מחסהו**; וזהו עצתו ודעתו להמלט מידכם, כי אין לו מחסה אחר, ואתם מבישים עצתו לפי שאין אתם רואים העונש במהרה, ואומרים לעניים: איה אלהיכם יקומו ויעזרכם (דברים לב לח)!

פסוק ז

מי יתן מציון ישועת ישראל לפי שציון ראש ממלכת ישראל, ושם שכן הכבוד, אומר: **כי מציון** תבוא **ישועת ישראל**. ואומר: **מי יתן** שיהיה בקרוב; או **מי יתן** שנזכה, ונראה הישועה

בשוב יהוה שבות עמו; ואז

יגל יעקב ישמח ישראל: כי עתה הם ביגון ובאבל בגלות. ופרוש **בשוב**: פעל יוצא, כמו בהשיב, או פרושו: בהניח, מן בשובה ונחת תושעון (ישעיהו ל טו).

פרק טו

פסוק א

מזמור לדוד יהוה מי יגור באהלך ומי [8] **ישכן בהר קדשך**: **אהלך** הם השמים; וכנה אותם באהל, לפי שהם מתוחים כאהל; **והר קדשך** הוא הר המוריה ששם בית המקדש, לפי שהוא המקום הנכבד בארץ. וכן כנה אותם בהיכל כמו שאמר (תהלים יא ד) יי' בהיכל קדשו, יי' בשמים כסאו כמו שפרשנו. וכן ישמע מהיכלו קולי (שם יח ז). **ומי יגור**, **ומי ישכן** הם על הנשמה העליונה. ואמר: מי שעשה המעשים האלה בחייו תשכן נשמתו במקום הכבוד אחר מותו. ומה הם המעשים?

פסוק ב

הולך תמים אם **תמים** הוא תאר רצונו לומר: **הולך** בדרך **תמים**, כמו הלך בדרך תמים הוא ישרתני (שם קא ו); ואם הוא שם, כמו אם באמת ובתמים (שופטים ט טז), רצונו לומר: הולך בתמימות, כמו ואני בתמי אלך (תהלים כו א): והענין אחד. והו**תמים** הוא מי שיתעסק בעניני העולם הזה בדרך תמימות, שלא יעמיק במחשבתו בתחבולות העולם. **ופעל צדק** שכל מעשיו יעשה **בצדק**. ותורות האדם: עשה ולא תעשה הם על שלשה פנים, האחד במעשה והאחד בלשון, והאחד בלב. והנה זכר המעשה;

ודבר אמת בלבבו: וזהו הלשון והלב. אמר: שהוא **דבר אמת**, לעולם לא ימצא שקר בדבריו. וה**אמת** שידבר בפיו הוא **בלבבו**, כי אינו אומר אחד בפה ואחד בלב. וכמו שדברי פיו **אמת** כן הן מחשבות **לבבו**. ויכלל גם כן בזה שאמר **ודבר אמת בלבבו** שיקיים מה שחשב **בלבבו** לעשות טובה; וזה בענין משא ומתן. כלומר: אין צריך לומר כי מה שמדבר בפיו מקים, אלא אפילו מה שחושב מקים וישים אמת מחשבתו. ויכלל בו גם כן גדל מציאות האל ויחודו שהוא **אמת**, **ודבר** אותו בפיו, וחושב אותו **בלבבו** להבינו על דרך המופת כמו שתורה אותו החכמה.

פסוק ג

לא רגל על לשנו בזה הפסוק אמר מצות לא תעשה בלשון ובמעשה, אבל בלב לא היה צריך להזכיר כי כבר אמר: **ודבר אמת בלבבו**; ואם מחשבותיו אמת וצדק, אין רע במחשבותיו. ואמר: **לא רגל על לשנו** ולא אמר שאר מצות לא תעשה שהן בלשון, כמו

[8] הוא"ו נתוספה על ידי הסופר השני; והאיש הזה היה, כפי הנראה, מדקדק גדול ועצום.

לא תענה ברעך (שמות כ טז); אלהים לא תקלל (שם כב כז) והדומין להן, כי אמר אותה שהיא אמת, וכל שכן האחרות; כי הרכילות אף על פי שהיא אמת, יצא רע גדול ממנה. ולפיכך אמר **ודבר אמת בלבבו**, כי האמת שהיא רעה לא ידבר, והיא הרכילות.

לא עשה לרעהו רעה ורעהו וקרבו הוא שיש לו משא ומתן עמו או שכנו. ובאמרו כי **לא עשה לרעהו רעה** אינו אומר, כי לאחרים עשה, אלא דבר הכתוב על ההוה; כמו ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז), אינו אומר, כי מותר לו להונות אדם אחר שהוא נכרי שאינו עמיתו. וכן לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ טז), אינו אומר, כי באחר שאינו רעו מותר להעיד עדות שקר; אלא לפי שמשאו ומתנו ועסקיו עמו. וכן הוא מנהג הלשון בהרבה מקומות. ובאמרו: **לא עשה לרעהו רעה** כלל כל מצות לא תעשה שבין אדם לחברו. ואמר בתורת הלשון:

וחרפה לא נשא על קרבו: שלא חרף וגדף אדם, אף על פי שהוא גדפהו או הרע לו. ואמר: **נשא** בנטילת הלשון, כמו לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא (שמות כ ז); לא תשא שמע שוא (שם כג א). ובאמרו: **קרבו** הוא הדין לאחר, אלא שדבר על ההוה כמו שפרשנו. **וקרבו** כמו **רעהו**, שהוא קרוב אליו במשאו ובמתנו, או שכנו קרוב מן השאר, כי דברי האדם ועסקיו ברוב עם אלו.

פסוק ד

נבזה בעיניו נמאס וספר ממדותיו הטובות עוד: כי אף על פי שהוא **הלך תמים ופעל צדק ודבר אמת** אינו מתגאה בזה, אלא **נבזה** הוא **בעיניו ונמאס**, וחושב בלבבו כי לא יעשה אחת מני אלף ממה שיש עליו חובה לעשות לכבוד הבורא.

ואת יראי יהוה יכבד הוא **נבזה בעיניו ומכבד יראי יי**'; כי כל הטובות שעשה הוא אינו חושבן לכלום נגד מה שחושב שיש לו לעשות, והטובות שיעשה זולתו יחשבן לדברים גדולים. ויחשוב שיש **ליראי יי**' זולתו מעלה עליו, ושהם יראים השם יותר ממנו ונותן להם מעלה עליו **ומכבד** אותם. ואמר עוד ממדותיו הטובות:

נשבע להרע ופרוש **להרע**: **להרע** לגופו בצום ובהפרד מן התענוגים; וכן לחסר כסו לצדקה ולמצוה.

ולא ימר:[9] מה שנשבע אף על פי שמריע לגופו. **ולא ימר**, אלא יקים כמו שאמר. ומה שאמר: **נשבע**, לפי שהוא דבר קשה כנגד הגוף, **נשבע**, כדי שלא יטרידהו יצר הרע שלא לעשות. וכן אמר דוד (תהלים קיט קו) נשבעתי ואקימה לשמר משפטי צדקך.

[9] נכתב בצדו במסורת שבין העמודים: חס ל.

פסוק ה

כספו לא נתן בנשך כבר אמר: **לא עשה לרעהו רעה**, ובכללו שלא הונה אותו ולא גזלו ולא גנב ממנו; ועתה אמר: שאפילו ברצונו לא לקח ממונו בדבר שיש בו אסור, והוא **הנשך**. כי אף על פי שנותן לו ברצונו מוכרח הוא לתן, לפי שיצריך ללות ממנו; והנה הוא מחזיר ממונו והנשך יותר. והנה לוקח ממון חברו שלא כדין, אף על פי שהוא ברצונו. ולפי שהמעשה הזה יהיה אדם רגיל בו כי אין אדם קורא עליו חמס כמו על הגזלה ועל הגנבה, לפיכך החמירה עליו התורה, והזהירה בו הרבה. והנביאים כתבו אותו עם החמורות. והרגיל בו יצא במעט זמן ממונו. ודוד ויחזקאל לא אסרו אלא מה שאסרה התורה; והתורה לא אסרה אלא לישראל, אבל לנכרי מותר כמו שנאמר (דברים כג כא): לנכרי תשיך. ולא נאמר כן בגזלה וגנבה ובאבדה ובהונאה, כי אפילו לנכרי אסור להונותו או לגזלו או לגנוב ממונו; אבל הנשך שהוא לוקח ממנו ברצונו ובדעתו מותר. כי ישראל חיב לעשות חסד עם ישראל חברו, וההלואה בלא נשך הוא חסד וטובה; ויותר טובה במקומות מן המתנה, כי הרבה יבושו לקחת המתנה ולא יבושו לקחת ההלואה. ולא כן ישראל עם הגוי, כי אינו חיב לעשות עמו חסד ולהלות לו ממונו בחנם, כי ברוב הם שונאים ישראל. אבל בודאי אם עושה הגוי חסד וטובה עם ישראל חיב לעשות הישראל גם כן עמו חסד ולהטיב לו. והרחבתי לך בזה כדי שתמצא בו תשובה לנצרים שאומרים כי דוד לא הפריש בין ישראל לגוי, אלא כל רבית אסור **). וזה לא יתכן בו, כי דוד לא אסר מה שהתיר משה רבנו על פי האל: והנה אמרה התורה (דברים יג ב): לא תסף עליו ולא תגרע ממנו.

ושחד על נקי לא לקח גם זה הממון ברצון הנותנו; ואם להטות דין כבר אמר: **לא עשה לרעהו רעה** וזה בכללו. אלא אפילו לא הטה הדין כי נקי הוא בדין, אלא שהנותן לא חשב כי יעשה כן, אף על פי כן לא לקח ממון מבעל דין לעולם, כמו שאמר שמואל הנביא לפי שהיה שופט את ישראל (שמואל א יב ג): את שור מי לקחתי וגומר.

עשה אלה עשה אלה הטובות שאמרנו

לא ימוט לעולם: אפילו במותו **לא ימוט**, כי תשכון נפשו במקום הכבוד.

פרק טז

פסוק א

מכתם לדוד כבר כתבנו במזמור **בקראי ענני** (ד) טעם **מכתם**.

שמרני השי"ן נמשכת בגעי"א.

אל אתה יי' **אל** ויכול. לפיכך אני קורא אליך שתשמרני **כי חסיתי בך**: ולא בזולתך.

פסוק ב

אמרת ליהוה אדני אתה כנגד נפשו מדבר ואומר: **אמרת** והודית **ליי'**, כי הוא אלהיך **ואדניך** וכן הדין עליך; ותאמרי לו גם כן:
טובתי בל עליך: פרשו בו (רש"י ורבי משה הכהן גיקטלא): הטובה שאתה עושה לי אינה מוטלת עליך לעשות, כי אינני כדאי, אלא הכל הוא חסד מאתך. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש: הטובה שאני עושה אינה עליך; כלומר: אינה מגעת עדיך, כי לא יתכן ולא יועיל ולא יתן לך, אלא

פסוק ג

לקדושים אשר בארץ המה ובא על דרך לאיש כמוך רשעך וגומר (איוב לה ח). ולאהבתי אותך אני אוהב אותם שהם **קדושים** ואני מטיב להם.
ואדירי כל חפצי בם: לאותם שהם **אדירי** לב מכל בני אדם, וטובים מהם, **חפצי בהם** להטיב להם, בעבור שהם שומרים ועושים מצותיך. ומפני זה קראם: **קדושים ואדירים**. ולפרוש הראשון יפרשו **לקדושים** כן: אינני ראוי לטובתך, אלא **לקדושים** היה ראויה טובתך. ולפי דעתי: טעם **לקדושים** דבק עם **אמרת ליי'**, כלומר אחרי שתאמרי **ליי'** כי הוא **אדוניך** תאמרי גם כן **לקדושים אשר בארץ המה**, שתכנעי לפניהם, ותתני להם מעלה עליך ותלמדי ממעשיהם; והכל לתכלית שתלמדי אהבת האל. ועל דרך הזה אמרו רבותינו, זכרם לברכה (בבלי פסחים כב ב): את יי' אלהיך תירא (דברים ו יג) לרבות תלמידי חכמים. ואמר: **אשר בארץ** כלומר, הקדושים שתמצאי בדרכך לכי אחרי עקבותיהם ותלמדי ממעשיהם. **ואדירי** איננו סמוך לפי דעתי, כי ימצאו כמותו כמו חלוני שקפים (מלכים א ו ד); נטעי נעמנים (ישעיהו יז י) והדומים להם. ופרוש **קדושים ואדירים** שכל **חפצי בהם** לאהבה אותם וללכת בדרכיהם. **לקדושים אשר בארץ המה**: דרך הקדושים עובדי האל אהבתי, ודרך זולתם שעובדים לאל אחר שנאתי; ואומר אני:

פסוק ד

ירבו עצבותם אחר מהרו מאותם האנשים שממהרים לאל **אחר**. **מהרו** זה לבדו מבנין הקל מענין מהרה; ואפשר שיהיה מענין מהר ומתן (בראשית לד יב); כמו מהר ימהרנה לו (שמות כב טו). או פרוש **אחר מהרו** כלומר: אני אהיה דבק **בקדושים ובאדירים וירבו עצבות** האנשים, **עצבות** הממהרים אל אנשים זולתם ללכת בדרכים אחרות שאינן דרכי יי', וזהו הנכון.

בל אסיך נסכיהם מדם חלילה לי **שאסיך נסכיהם** שהם **מדם**; על דרך והבאתם גזול (מלאכי א יג) כלומר: **נסכיהם** אינם יין אלא **דם**; כי העולם והנסכים עם מעשים רעים לא יועילו ולא יצילו, אבל ירעו, כמו שאמר: זבח רשעים תועבה (משלי כא כז).
ובל אשא את שמותם על שפתי: ואפילו **שמות** האנשים האלה לא אעלה **על שפתי**.

פסוק ה

יהוה מנת חלקי וכוסי אין לי חלק אחר זולתו כמו אלה האנשים שחלקם ומנתם הכסף והזהב ופעמוני העולם, אבל אני **יי' מנת חלקי וכוסי**. והמנה והחלק והכוס והגורל אחד, אלא כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כמנהג הלשון; כלומר: כי בכל דברי ובכל עסקי הוא **חלקי** ואליו כונתי. ופרוש
אתה תומיך גורלי: אתה עזרתני שבחרתי זה החלק לעצמי כמו שאמרו (בבלי יומא לח ב): בא לטהר מסיעין אותו. ומלת **תומיך** בחיר"ק כמו בצר"י; וכן הנני יוסף על ימיך (ישעיהו לח ה); הנני יוסף להפליא בחיר"ק כמו בצר"י (שם כט יד).

פסוק ו

חבלים נפלו לי בנעימים החלקים **שנפלו לי** במקומות **נעימים נפלו לי** ובדעות טובות ונכונות.
אף נחלת שפרה עלי: התי"ו במקום ה"א ואיננו סמוך; וכמוהו עזי וזמרת יה (שמות טו ב; ישעיהו יב ב; מזמור קיח יד); הבה לנו עזרת מצר (שם ס יג); איך לא עזבה עיר תהלת (ירמיהו מט כה) והדומים להם. וטעם **אף**: כי דרך אנשי העולם כשיחלקו ביניהם, שכל אחד מקנא חלק חברו וידמה בעיניו, כי חלק חברו טוב מחלקו; ולא כן אני, **אף כי עלי שפרה נחלתי** וחלקי, ואינני מקנא לחלק אחר כי עמי החלק הטוב.

פסוק ז

אברך את יהוה אשר יעצני כמו שפרשנו **אתה תומיך גורלי**.
אף לילות זאת היתה לי תחלה מאת יי' שהוא **יעצני** וסיעני בבחרי זה החלק הטוב לעצמי; וגם כן אני בעצמי בכל יום
יסרוני כליותי: שלא אעזוב זאת הדרך אלא אחזיק בה בכל כח. ואמר **לילות**, כי בלילה יתבודד האדם מעסקי העולם וימצא לבו פנוי. ואמר **כליותי**, כי הן היועצות כמו שאמרו (בבלי ברכות סא א): כליות יועצות לב מבין.

פסוק ח

שויתי יהוה לנגדי תמיד בכל דרכי אזכרנו. כדבר שהוא נגד האדם **תמיד**, שלא יסור מעיניו ומלבו, כן שמתי כבוד האל **תמיד לנגדי**, כי יודע אני כי הוא **מימיני** ובעזרתי;

לפיכך לא **אמוט** בכל אשר אלך ואצא. והרב רבי משה בן מימון זכרו לברכה, פרש (מורה הנבוכים ג נא):
כי מימיני כאלו הוא יד ימיני שלא ישכח אותה האדם בהרף עין לקלות תנועתה ומפני זה **בל אמוט**: כלומר לא אפול.

פסוק ט

לכן שמח לבי לפי ששמתיך **נגדי תמיד שמח לבי**.
ויגל כבודי והוא הנשמה שהיא כבוד הגוף, כי בטוח אני כי בהפרדה מן הגוף תדבק אל בוראה.
אף בשרי בעודני בחיים
ישכן לבטח: שתצילני מכל נזק. ובדרש (שוחר טוב ובבלי בבא בתרא יז א): אחר מיתה, שלא שלטה בו רמה ותולעה.

פסוק י

כי לא תעזב נפשי לשאול לא תתן חסידך [10] **לראות שחת**: כי ידעתי כי באחזי בחיים, והוא הדרך הישרה שאני בה – וזה שאמר **חסידך** - ; ידעתי כי **לא תעזב נפשי** לרדת **שאול** עם הגוף אלא תקימנה אל כבודך. ובדרש (שוחר טוב): כל מי ששומע קללתו ושותק בדין שיקרא חסיד. **לא תתן** כפל הענין במלות שונות.

פסוק יא

תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך נעמות בימינך נצח: דרך תפלה שיודיעהו האל הדרך שיזכה בה לחיי העולם הבא, כלומר: שישכילהו ויבינהו הדרך ההיא שתחיה הנפש בהפרדה מהגוף ותזכה ל**שבע שמחות את פניך** ול**נעמות בימינך**; שאותן ה**שמחות** וה**נעמות** תהיינה **נצח** עד עולמי עד ואין להן הפסק; וזהו תענוג הנפש, וטעם **את פניך וב**ימינך, כי הפנים והימין הם הכבוד כמו ישבו ישרים את פניך (תהלים קמ יד); וכן בימין כתוב (שם קי א): שב לימיני.

פרק יז

פסוק א

תפלה לדוד שמעה יהוה צדק הקשיבה רנתה האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה: שמעה תפלתי שהיא **בצדק**, **שמעה** אותה כי פי ולבי שוים; וזהו **צדק**, וזהו **בלא שפתי מרמה**. וכל הפסוק הוא כפל ענין במלות שונות. **ורנתי** הוא כמו צעקתי, כי המתפלל פעמים

[10] נכתב בצדו במסורת שבין העמודים: חס ל כך הוא בכתב יד שלפנינו.

צועק בקול רנה, ופעמים מתפלל בקול דממה. וכל לשון רנה הוא לשון צעקה: ויש מהם לשירה ולשמחה, ויש מהם להכרזה, ויש לתפלה ולבקשה, ויש לבכי ואנקה; וכל אחד יתפרש לפי מקומו.

פסוק ב

מלפניך משפטי יצא פרש אדני אבי, זכרו לברכה: כי התפלה הזאת על מעשה בת שבע; ובקש מלפני הקדוש, ברוך הוא, ואמר: **מלפניך משפטי יצא**, זה ה**משפט יצא מלפניך**, שלא תשפטני בו.

עיניך תחזינה מישרים: ראה **מישרים** שעשיתי, ואל תחזה בזה העון, ושפטני ברב זכיותי ולא בזה העון. ואמר:

פסוק ג

בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא באותו **הלילה בחנת ופקדת לבי וצרפתני** ולא מצאתני נקי. ואמר:

זמתי בל יעבר פי: מה שחשבתי לומר בחנני יי' ונסני (שם כו ב), הלואי שלא **יעבר פי** ולא הייתי אומר אותו הדבר שנתגאתי בו ונכשלתי בו. ואמר:

פסוק ד

לפעלות אדם בדבר שפתיך במה שצוית ומנעת

אני שמרתי ארחות פריץ: כלומר: עשיתי כמעשה הרשע **והפריץ**. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: **מלפניך משפטי יצא** שתענישני אם **עיניך** לא **תחזינה במישרים**; וכל זה רחוק בעיני. והקרוב אלי כי הוא כמו כי עשית משפטי ודיני (שם ט ה) שפרושו: שתקח משפטי מאויבי; וכן הוא **מלפניך משפטי יצא**, שתשפטני מאויבי. **עיניך תחזינה מישרים**: תראה **שהמישרים** עמי והעול והחמס עמהם. וכן רוב המזמור על האויבים כמו שאמר (למטה ז) ממתקוממים בימינך. ואמר (שם ט): מפני רשעים זו שדוני. תראה כי המזמור על אויביו ידבר, ובעבורם היה מבקש רחמים; ואמר שיראה האל יושר מעשיו, וכי אויביו שונאים אותו חנם. ואמר: **בחנת לבי** כי אתה בוחן לבבות וידעת אם דברי אמת. **פקדת לילה**. **ובלילה** בעת שיחשוב האדם בכמה ענינים שהוא פנוי מעסקי העולם ואין לו מעשה **בלילה** ובזמן שהוא ער הוא חושב, ואתה **פקדת** לבי ומחשבתי **וצרפתני** ולא מצאת בי רק טוב. וממחשבתי לא עבר דבר אלא כפי לבי, כמו שאמר: **בלא שפתי מרמה**; וזהו **שמתי בל יעבר פי**. וכמו שאני נזהר בעצמי כן אני מזהיר אחרים במה שאני רואה. וזהו שאמר: **לפעלות אדם בדבר שפתיך** במה שצוית והזהרת אני מתבונן **לפעלות אדם** ומונע מהם העברות. וזהו: **אני שמרתי אחרות פריץ**, מנעתי שלא ילך אדם

בארחות פריץ ורשע. וכמוהו לשמר את דרך עץ החיים (בראשית ג כד), שלא ילך בה. וכן שמר הפרדס (נחמיה ב ח). ואמר שספר לפני האל יושר פיו ולבו ומעשיו התחנן לפני האל שיתמוך אשוריו שלא ימושו לפני אויביו ואמר:

פסוק ה

תמך מקור במקום צווי כמו שמור את יום השבת (דברים ה יב); הלוך וקראת (ירמיהו ב ב). ואמר:

אשרי במעגלותיך כלומר **אשרי** שהם ילכו **במעגלותיך** ובדרכך **תמך** אותם.

בל נמטו פעמי: ומלת **נמטו** מחלוקת בקריאתה: יש ספרים שהיא דגושה בטי"ת [11], ואם כן היא מבעלי הכפל, ויש ספרים שאיננה דגושה, ואם כן היא מנחי העי"ן.

פסוק ו

אני קראתיך כי תעננני אל לפיכך **קראתיך** כי בטחתי בך שתעננני ואתה יכול לעזרני. וזהו טעם

הט אזנך לי שמע אמרתי:

פסוק ז

הפלה הפרש, כמו והפליתי ביום ההוא (שמות ח יח); ונפלינו אני ועמך מכל העם (שם לג טז).

חסדיך מושיע חוסים אמר: אתה שאתה **מושיע חוסים** הפרש והעבר **חסדיך ממתקוממים בימינך**: מאותם אנשים שהם **מתקוממים בימינך**, כי כלם ידעו כי המלוכה לי מאתך והמורדים בי מורדים בך.

פסוק ח

שמרני כאישון בת עין כמו ששומר אדם **אישון עינו**, והוא השחור שממנו האור; ונקרא **אישון** לפי שנראת בו צורת איש. והוא"ו והנו"ן להקטין, לפי שהצורה היא קטנה. וכן וא"ו נו"ן שבתון שענינו על תוספת קדשה <i class="footnote עין ספר השרשים לרבנו: ערך איש, ומה שכתב שם בשם אביו על שם אישון.. וכן תוספת יו"><אישון אל **בת**, והוא דבר אחד; **בת** הוא שם עצם, גלגל העין שממנו האור, **ואישון** הוא שם התואר לפי שנראית בו צורת איש.

ובצל [12] **כנפיך תסתירני**:

[11] וכן היא בכתב יד ישן נושן המסומן: Mm. 5 27 (משנת דתרטז); וגם כן בכתב יד המסומן Add. 652 (מסוף המאה השלש עשרה או מתחלת מאה הארבע עשרה למנין הרגיל) המונחים בבית עקד הספרים אשר למדרש החכמה פה.

[12] כך הוא לפנינו.

פסוק ט

מפני רשעים זו שדוני שמרני מפני האויבים אשר שדדו אותי. ומלת **זו** כענין אשר; וכן זו חטאנו לו (ישעיהו מב כד).

איבי בנפש יקיפו עלי: ושמרני מפני **איבי** אשר **יקיפו** ויסובבו **עלי בנפשי**, כלומר: לקחת נפשי.

פסוק י

חלבמו סגרו פימו דברו בגאות: רוב שמנם **סגר פיהם**, על כן **דברו בגאות** מרוב תענוגם.

פסוק יא

אשרינו בדגש השי"ן; וכן אם תטה אשרי מני הדרך (איוב לא ז).

עתה סבבונו סבבוני כתיב ביו"ד [13] וקרי בוא"ו; והוא לשון רבים עליו ועל חבריו, שהתלקטו עמו בברחו מפני שאול, ולשון יחיד על עצמו, כי הוא העקר. ואמר: **אשרינו**, כשידעו דרכנו שאנחנו בה **עתה סבבונו**, תכף ילכו אחרינו ויסובבו עלינו.

עיניהם ישיתו לנטות בארץ: **עיניהם ישיתו** על דרכנו **לנטות** לנו רשתם **בארץ** ללכדנו.

פסוק יב

דמינו כאריה יכסף לטרף וככפיר ישב במסתרים: **דמינו** לשון יחיד על שאול. אמר כמו שאמר עליו במזמור על דברי כוש בן ימיני (ז ג) פן יטרף כאריה נפשי.

פסוק יג

קומה יהוה כשיבא לרדפני ולטרפני.

קדמה פניו הכריעהו שלא יהיה בו כח להרע לי.

פלטה נפשי מרשע חרבך: **מרשע** שהוא **חרבך** כמו שנאמר (ישעיהו י ה): הוי אשור שבט אפי וגומר; כי החרב והפלטה ממנה מאתך הוא הכל. כמו שכתוב: מחצתי ואני ארפא (דברים לב לט).

פסוק יד

ממתים ידך יהוה ופלטה נפשי **ממתים** שהם **ידך**, רצונו לומר מכתך, כמו היה יד יי' הויה (שמות ט ג). וכמו שקראם **חרבך** קראם **ידך**.

ממתים מחלד ממתים שהם מזה העולם, שכל תאותם וחפצם בזה העולם.

חלקם בחיים וצפינך [14] **תמלא בטנם חלקם** הוא **בחיי** העולם הזה, כי לא יצפו לעולם הבא, אלא **שצפונך** וטובך **תמלא בטנם** בעולם הזה.

[13] כך הוא לפנינו בכתב יד שלפנינו הכתיב בוא"ו.
[14] וצפונך קרי.

ישבעו בנים ושי**שבעו** בניהם בחייהם עמהם.
והניחו יתרם לעולליהם: אחר מותם והם בני בניהם. ובדרש (בבלי ברכות סא ב): מפרש הפסוק על רבי עקיבא וחבריו הרוגי מלכות: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, **ממתים ידך יי' ממתים מחלד**? אמר להם הקדוש, ברוך הוא, **חלקם בחיים**: חלקם בחיי העולם הבא!

פסוק טו

אני בצדק אחזה פניך אמר דוד: הרשעים אין להם חפץ בעולם הבא, ולא כך אני כי אני מצפה ומיחל לחזות **פניך** בעולם הבא. ומה שאמר: **אני בצדק**; כי **אני** מצפה ומיחל לחזות **פניך** לעולם הבא **בצדק** שאעשה בעולם הזה, לא לאכול ולהתענג כמוהם.
אשבעה אמר **אשבעה** כנגד **ישבעו בנים**: הם **ישבעו** בעולם הזה, ואני **אשבעה** לעולם הבא.
בהקיץ כי לא תמות ותישן נפשי, הפך וישנו שנת עולם (ירמיהו נא לט נז).
תמונתך: על דרך ותמנת יי' יביט (בדבר יב ח) שהוא כמו תמנת יי' ראה; והוא השגת השכל, מכבוד האל כפי כח הנשמה אחרי הפרדה מהגוף. ומשה רבנו, עליו השלום, היה לו זה עם חיי הגוף, מה שלא היה כן לשאר הביאים, כי שכלו היה שכל בפועל, כשנתבטלו לו כלי הגוף, כלם לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד כח); ואז תמנת יי' יביט. ולא כן אליהו שנאמר בו בכח האכילה ההיא כמו שפרשנו במלכים (א יט ח). ולשאר הנביאים יהיה להם זה אחר מיתה. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש הפסוק הזה: בעולם הזה; וכן פרש אותו: יש לי חפץ לחזות **פניך**, כי **הצדק** ששמרתי היתה סבה להתענגי בראותי **פניך**. והטעם להכיר ולהביט מעשי יי' שהם כללים בחכמה עשוים ולנצח עומדים. ואני **שבע** מתענוג **תמונתך**, לא כמו הרשעים שהם **מתים מחלד**, שהם שבעים כאשר **תמלא בטנם**; וזה איננו בחלום רק **בהקיץ**. וזאת המחזה איננה במראות העין רק במראות שקול הדעת שהן מראות אלהים באמת.

פרק יח

פסוק א

למנצח לעבד יהוה מי ששם כל כחו וכונתו באל יתברך בכל ענייניו הוא נקרא **עבד יי'**.
לדוד ודוד בכל אשר הלך ובכל אשר פנה היתה כונתו ובטחונו באל יתברך בכל כעבד המצפה אל יד אדניו.

אשר דבר ליהוה את דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אתו והוא היה **מציל אתו** בכל אשר היה בסכנה כאדון **המציל עבדו** לפיכך אמר בזה המזמור: **לעבד יי**'. וזאת השירה כתובה בספר שמואל (ב כב), אלא שמתחלפת בכמה מקומות במלות; והענין אחד. וזאת השירה חבר אותה בסוף ימיו כשהניח יי' לו מכל אויביו. ואמר:
מכף כל איביו ומיד שאול: כי **שאול** היה שקול כנגד **כל איביו**.

פסוק ב

ויאמר ארחמך החי"ת נקראת בקמ"ץ חטוף בשקל אזכרך מארץ ירדן (תהלים מב ז); ופרושו אאהבך. תרגום ויאהב (בראשית כה כח) ורחים. והאהבה הוא סוף מה שיכול האדם לעשות בזה העולם להתקרב אל הבורא; וכן אמר (ישעיהו מא ח) זרע אברהם אהבי. והיראה קודמת לאהבה. וכשירגיל אדם עצמו ביראה יבא לידי אהבה, שיעבד הבורא מאהבה אפילו לא יהיה לו גמול בזה. ויש מפרשים (אבן עזרא וזולתו): **ארחמך** אבקש רחמים ממך.
יהוה חזקי: החי"ת בחיר"ק, והוא מן חזק; ואם לא נמצא, כי אם מן חזק יאמר חזקי בקמ"ץ חטוף, כמו הלא בחזקנו (עמוס ו יג):

פסוק ג

יהוה סלעי ומצודתי כמו **הסלע והמצודה** שישגב האדם שם מפני איבו. אמר: אני אין לי **סלע ומצודה** להשגב בהם כי אם שמך, כמו שכתוב (משלי יח י) מגדל עז שם יי' בו ירוץ צדיק ונשגב.
ומפלטי כי **הסלע והמצודה** שישגב אדם בהם פעם ינצל ופעם לא ינצל שם, כי שם יתפשהו איבו; אבל אני נשגבתי בשמך והצלת אותי בכל הפעמים.
אלי צורי כפל הענין במלות שונות, כי **האל** נקרא כן לפי שהוא חזק ויכול.
אחסה בו לפיכך הדין עלי **שאחסה בו**.
מגני וקרן ישעי דרך המקרא לכנות החזק **בקרן**, כמו וקרני ראם קרניו (דברים לג יז); האיל בעל הקרנים (דניאל ח ו), לפי שהאיל והשור והראם חזקים בקרניהם שהם מנגחים בהם. ואמר: כי **האל מגני** שיגן בשמו מאיביו, והוא **קרני** שינגח בו אויביו **ויושע** מהם.
משגבי: כי הוא לי כמו המגדל והסלע **שאשגב** בהם. ובמדרש (שוחר טוב): לפי שנפלו לפני דוד עשרה שונאים גבורים קלסו בשירה זו בעשרה קלוסין. ואלו הם עשרה שונאים: שאול, דואג ואחיתפל, שבע בן בכרי, שמעי בן גרא, ושלשת אחי גלית וגלית, ואיש מצרי שהכה אותו בניהו בן יהוידע; חמשה מישראל וחמשה מאמות העולם. ואלו הן עשרה קלוסין: **חזקי**, **סלעי**, **מצודתי**, **מפלטי**, **אלי**, **צורי**, **מחסי**, **מגני**, **קרן ישעי**, **משגבי**.

פסוק ד

מהלל אקרא יהוה כשאני מתפלל אקרא **יי' מהלל**, שאהללנו בתהלותי; אז **ומן איבי אושע**:

פסוק ה

אפפוני סבבוני.

חבלי מות בסגו"ל החי"ת, כמו חבלי יולדה (הושע יג יג) וענינם אחד; ויפלו חבלי מנשה (יהושע יז ה) בפת"ח החי"ת והוא ענין אחר. ואמר זה על הצרות הגדולות שהיה בהן קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקות (שמואל א כג כח); ובדבר הפלשתי כשעזרהו אבישי (שם ב כאי ז).

ונחלי בליעל יבעתוני: הצרות הן **כנחל** השוטף; **ובליעל** אמר על כל אחד ואחד מאיביו. או יהיה **בליעל** שם הרשע, ויונתן תרגם בספר שמואל (ב כב ה): משרית וסיעת חיבין[15]. ואפשר לפרש **נחלי** מן נחלה מכתך (ירמיהו ל יב).

פסוק ו

חבלי שאול כבר פרשנוהו; ויונתן תרגם בספר שמואל (שם ו): משרית רשיעין כמו חבל נבאים[16] (שם א י ה).

סבבוני קדמוני מוקשי מות: שיצאו בפני. ודרש (שוחר טוב) מדבר על ארבע מלכיות: **אפפוני חבלי מות** בבבל; **ונחלי בליעל יבעתוני** במדי; **חבלי שאול סבבוני** ביון; **קדמוני מוקשי מות** באדום. למה כתב בראשונה וברביעית **מות**? שזו החריבה בית ראשון וזו החריבה בית שני.

פסוק ז

בצר לי אקרא יהוה ואל אלהי אשוע בעת שהיה **צר לי** לא פניתי אל מושיע אחר זולתו.

ישמע מהיכלו קולי מן השמים היה **שומע קולי** בכל עת שהייתי קורא אליו.

ושועתי לפניו תבוא באזניו: **שועתי** ששועתי **לפניו באה באזניו** מיד, והיה מסיעני ומושיעני.

פסוק ח

ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו ויתגעשו כי חרה לו:

פסוק ט

עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו:

[15] בתרגום שלפנינו כתוב: סיעת חיבין בלבד; ומשרית (רשיעין) הוא התרגום של חבלי שאול (שם ו) כאשר הביא רבנו בעצמו בבאור הפסוק שאחרי זה.

[16] בתרגום שלפנינו הוא: סיעת ספריא.

פסוק י
ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו:

פסוק יא
וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח:

פסוק יב
ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו חשכת מים עבי שחקים:

פסוק יג
מנגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי אש:

פסוק יד
וירעם בשמים יהוה ועליון יתן קלו ברד וגחלי אש:

פסוק טו
וישלח חציו ויפיצם וברקים רב ויהמם:

פסוק טז
ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח אפך:

פסוק יז
ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים: **ותגעש ותרעש הארץ** מזה הפסוק (למעלה ח) עד **ישלח ממרום יקחני** (שם יז) יש מהפרשים (רש"י וזולתו) שפרשו שהם רמז על הנסים שעשה הקדוש, ברוך הוא, לישראל, ועל המופתים שחדש; וכן דעת המתרגם. ופרשו **ותגעש ותרעש הארץ** במהפכת סדום ועמרה; וכן **עלה עשן באפו**. והמתרגם פרש **עלה עשן באפו** על דבר פרעה; **ויט שמים וירד** במתן תורה; וכן דעת הדרש (שוחר טוב וזולתו); וכן הפסוקים שאחריהם: **וירעם בשמים יי'** ירמוז לברד שירד בימי יהושע; **ויראו אפיקי מים** רמז לקריעת ים סוף וירדן. ואמר: האל אשר עשה כל אלה הנפלאות יעשה גם עמי נפלאות; **ישלח ממרום יקחני!** והנכון לפי דרך הפשט כי כל אלו הפסוקים הם משל על איבי דוד וישראל, וכי יי' נלחם להם באיביהם, כי הצרה היא להם **רעש הארץ והשמים**, **וחשך**, **וערפל**, **וגחלים**, **ואש**, **וחצים**, **וברק**; והכל דרך משל. וכן תמצא במקרא בהרבה מקומות על הצרה: חשך, ואפלה, ענן, וערפל, וקדרות השמש, והירח והכוכבים. ומה שאמר: **ויט שמים וירד** כאלו הטה **שמים וירד** לכלותם במהרה; וזהו **וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח**, רצונו לומר: מהירות הגזרה. וכן מצאנו במקום אחר בדברי רבותינו, זכרם לברכה (שוחר טוב): אמר רבי שמואל בר נחמני אין הרעש בא אלא על הפסק מלכות; וכן הוא אומר **ותרעש הארץ** ותחל כי קמה על בבל מחשבות

יי' (ירמיהו נא כט). **עלה עשן באפו**, משל על חרות **אפו** באיבים כמו אז יעשן אף י' וקנאתו (דברים כט יט). **ואש מפיו תאכל**, **אש** שיצאה **מפיו תאכלם**, **וגחלים** שיצאו **ממנו בערו** אותם. **ויט שמים וירד**, כבר פרשנוהו. **וערפל תחת רגליו** שם להם **ערפל וחשך תחת רגליו** שדרכם **באפו**. **וירכב על כרוב**, פרשנוהו. **וידא** בדל"ת מן הקל כמו כאשר ידאה הנשר (שם כח מט); ועניו ויעף. ובשמואל (ב כב יא): וירא הרי"ש מבנין נפעל, כלומר היה נראה; והענין אחד. **ישת חשך סתרו**, רמז לצרות כמו שפרשנו, שהם להם **חשך**. או פרושו: כי האל המוריד להם הגזרות **ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו** שלא יראוהו, כי נעלם מהם. **חשכת מים** ובשמואל (שם יב) חשרת מים שענינו קשור העננים מתרגום וחשקיהם (שמות כז י) חשוריהון [17]; והענין אחד, כי בהתקשר העננים זה בזה תהיה החשכה והחשרה מן המים שימלאו **עבי שחקים**. **מנגה נגדו**, **מנגה** שהוא לפניו אל אוהביו **עביו עברו** לאיביו, והוא **חשך ברד וגחלי אש**; כלומר: אותם העבים ממטירים על האיבים **ברד וגחלי אש**, על דרך ואש מתלקחת בתוך הברד (שם ט כד). **וירעם בשמים**, **הרעים בשמים** על האיבים ונתן **קלו** עליהם; והענין ששם מרך ויראה בלבבם ויראו ממנו כמו שירעד אדם ויבהל לקול הרעם. ואמר עוד: **ברד וגחלי אש**, כי עם הקולות יש מעשה הגזרות שיכלה אותם, שהם **כברד וגחלי אש**. **וישלח חציו ויפיצם**, **שלח חציו והפיץ** האיבים. **וברקים רב ויהמם**, **המם** האיבים **בברקים שרב** עליהם. **ורב** מן וימררוהו ורבו (בראשית מט כג), ענינו ירה **חצים**; והוא פעל עבר מפעלי הכפל. **והחצים והברקים** הם הגזרות הקשות. **ויראו אפיקי מים**, הם עמקים מלאים מים, כמו לאפיקים ולגאיות (יחזקאל ו ג); על כל אפיקיו (ישעיהו ח ז). **והמים** הם הצרות והסכנות שהיה בהם; והתשועה מהן על שתי דרכים. האחת: כאדם הטובע במים רבים שירחיב האל המים ויראו **האפיקים ויגלו מוסדות תבל** שהיו מכוסים במים, וזהו בנערת יי' במים. וזו **מגערתך יי'**: כמו ויגער בים סוף ויחרב (תהלים קו ט). וכן **מנשמת רוח אפיך**, שנשב בהם ויבשו, וזהו על דרך משל למפלת האיבים במלחמה; ודוד נושע. והתשועה לטובע במים בדרך אחרת: שיזדמן לו מי שימשהו מן המים. וכן תשועת דוד בלא מפלת איביו במלחמה, כמו בסלע המחלקות שנושע דוד ולא נפלו איביו; ועל זה אמר: **ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים**. ועל זה אמר דוד והודה לאל על שהושיעו בשתי הדרכים.

[17] בתרגום שלפנינו כתוב: וכבושיהון; ובלי ספק נסחת רבנו דוד היא הנכונה. ונעלמה מעיני כל חי בעל נ ת י נ ה ל ג ר ומעוף השמים (הנשר: רב נתן א ד ל ר) נסתרה.

פסוק יח

יצילני מאיבי עז לשון יחיד על גלית או ישבי בנב.

ומשנאי כי אמצו ממני:

פסוק יט

יקדמוני ביום אידי יונתן תרגם בספר שמואל (ב כב יט): יקדמוני ביום טלטולי. **אידי** טלטולי; כלומר: ביום שהיה לי **איד**, והייתי גולה ומטלטל, איבי היו מקדימים אותי ברעותם, כמו שעשו הזפים.

ויהי יהוה למשען לי:

פסוק כ

ויוציאני למרחב יחלצני כי חפץ בי: **חלצני** מן הצרה שהייתי בה **והוציאני למרחב**.

פסוק כא

יגמלני יהוה כצדקי כבר ידי ישיב לי: כי הוא ידע כי הצדק עמי והעול עם איבי, לפיכך **גמלני כצדקי והשיב לי כבר ידי** והושיעני מידם. ואמר **כבר ידי**, ענין נקי כפים (תהלים כד ד).

פסוק כב

כי שמרתי דרכי יהוה יש לפרש בכל המצות, כלומר אני **שמרתי דרכיו** והוא שמרני מאיבי.

ולא רשעתי מאלהי: לא עשיתי ברשע ובזדון שיצאתי מדרכי יי' אלא אם כן הייתי שוגג. ויש לפרש גם כן על דבר שאול: **כי שמרתי דרכי יי' ולא רשעתי מאלהי**, שהייתי נדוף מפניו ונרדף ממנו ולא שלחתי בו יד כשהיה לאל ידי ויכלתי עליו כמו שאמר (שמואל א כו ט): כי מי שלח ידו במשיח יי' ונקה? כי עון היה לו אם היה הורגו אף על פי שהיה רודפו, כי שאול מלך היה.

פסוק כג

כי כל משפטיו היו **לנגדי** תמיד ולא הייתי שוכח אותם.

וחקתיו לא אסיר מני: שלא הייתי מפנה לבי לדברים אחרים, אלא כל זמן הייתי נשמר מכל עון בכל כחי.

פסוק כד

משוה רגלי כאילות אם הוצרכתי לברוח ולהמלט שם **רגלי כאילות**.

ועל במתי יעמידני: ואחר כן במקום שהייתי נמלט שם, והם **במתי**, שם **יעמידני** בטוח.

פסוק כה

וישב יהוה לי כצדקי כבר ידי לפי שנשמרתי מעון **השיב יי' לי כצדקי**, ושאול הוא ומלכותו וביתו כלו, ואני עמדתי ומלכותי קימת. ואמר **לנגד עיניו**: כי הוא יודע מעשי ויודע כונתי לטוב.

פסוק כו

עם חסיד תתחסד כי כן דרכך, כי **עם החסיד** תראה חסידותך ותשיב לו עוד יותר מן הראוי לו.

עם גבר תמים תתמם: **גבר** איש, כתרגום איש (בראשית ב כד); וכן גבר, אלא שהוא משקל אחר. **ועם** איש **תמים** תראה תמימותך וישרך.

פסוק כז

עם נבר תתברר כמו **וישב יי' לי כצדקי כבר ידי**.

ועם עקש תתפתל: תביא עליו כדרכו **הנפתלה**:

פסוק כח

כי אתה עם עני תושיע לעולם **אתה** סומך את **העניים** והנרדפים, **ותשפיל** הגבהים שהם קמים על **העניים**; וזהו שאמר:

ועינים רמות תשפיל: וסמך הגבהות **לעינים** כי הן סבת הגבהות והחטאים, כמו שאמר (במדבר טו לט): ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם; וכן אמר (איוב לא ז): ואחר עיני הלך לבי.

פסוק כט

כי אתה תאיר נרי הצרה היא החשכה, והתשועה ממנה היא האורה והנגה; וזהו שאמר: **יהוה אלהי יגיה חשכי**:

פסוק ל

כי בך ארץ גדוד בעזרתך אשבר **גדודי** איבי. **וארוץ** משרש רצץ; ובא בשור"ק [18] כמו (משלי כט ו) ירון ושמח; ישוד צהרים (תהלים צא ו). או פרושו: **ארץ** לקראת **גדוד** איבי ולא אירא מהם. וכן

ובאלהי אדלג שור: **אדלג** חומות ערי איבי לכבשם; ואמר: **אדלג** למהירות כבשו אותם, כאלו בדלוג יכנס בהן. ובמדרש (שוחר טוב): כי על כבוש ציון נאמר זה הפסוק, והפסוק שלמעלה מזה על מלחמת עמלק. גיס גדול משל עמלק בא על דוד, ודוד עשה עמהם מלחמה שני לילות ויום אחד שנאמר (שמואל א ל יז) ויכם דוד מהנשף ועד הערב

[18] לפנינו הרי"ש בקבו"ץ שפתים; ואולם בשור"ק היתה המלה מנקדת לראשונה.

למחרתם. מי היה מאיר לו באותם שני לילות? אמר רבי יהושע בן לוי בברקים היה הקדוש, ברוך הוא, מאיר לו; וזהו **כי אתה תאיר נרי. כי בך ארוץ גדוד**: בשעה שהלך דוד אל יבוס לעשות עמהם מלחמה התחיל דוד ואמר כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר (דברי הימים א יא ו). מה עשה יואב? הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג לחומה. אמר דוד (תהלים קמא ה): יהלמני צדיק חסד ויוכיחני. מה עשה הקדוש, ברוך הוא? קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנאמר: **ובאלהי אדלג שור**.

פסוק לא

האל תמים דרכו הוא **אלי** שהיכלת בידו ומה שעושה עושה **בתמימות** וביושר, ומשלם לאיש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאיבי כרשעתם.

אמרת יהוה צרופה ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל על קו היושר והאמונה **צרוף** ומזקק מכל סיג.

מגן הוא לכל החסים בו:

פסוק לב

האל המאזרני חיל הוא בעל הכח והוא נותן כח.

ויתן תמים דרכי: נותן שלם **דרכי** שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה.

פסוק לה

מלמד ידי למלחמה כשהייתי מצליח במלחמה לא הייתי מתהלל בגבורתי, אלא שהוא היה **מלמד** ומרגיל **ידי למלחמה**.

ונחתה קשת נחושה זרועתי: כל כך למד **ידי** עד שיפילו **קשת נחושה** מאיבי, והיתה נשברת **בזרועתי**; וזהו דרך הפלגה. או פרושו כאלו שברוה **זרועתי** כי לא תועיל להם קשתם עמי. ופרוש **נחושה**: חזקה **כנחושה** והוא הברזל החזק; וכן ואת ארצכם כנחשה (ויקרא כו יט). ובמדרש (שוחר טוב): שהיה דוד נוטל **קשת נחושה** וכופפה. דבר אחר: נוח לו לאדם לכוף **קשת נחושה** ולא לכוף זרועותיו ל דוד.

פסוק לו

ותתן לי מגן ישעך בכל המלחמות **ישעך** היה לי **מגן**, שלא נגפתי באחת מכל המלחמות, ולא היה זה אלא

וימינך תסעדני שימינך תסעדני

וענותך תרבני: כלומר **ענותך** וחסידותך עשתה זאת. כי לא הייתי ראוי לכך, אלא שחסידותך **הרבתה** אותי; כי אני הייתי בעם מעט ואיבי בעם רב, **וענותך הרבתה** אותי

והייתי מנצח כאלו הייתי אני רב מהם. ואמר: **וענותך** דרך משל כאלו השפלת כבודך להשגיח בי.

פסוק לז

תרחיב צעדי תחתי כמו בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל (משלי ד יב); וזהו: **ולא מעדו קרסלי**: אם הייתי רץ לפני איבי. ופרוש **קרסלי**: כרעי, כתרגום אשר לו כרעים (ויקרא יא כא): דיליה קרסולין.

פסוק לח

ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם: כמו שעשה לעמלק.

פסוק לט

אמחצם ולא יכלו קום יפלו תחת רגלי: לא היתה להם תקומה מפניו כי כלם המית לבד ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים וינסו שמואל א ל יז).

פסוק מ

ותאזרני חיל למלחמה אזרת מתני **בחיל** ובכח.

תכריע קמי תחתי: ולא מעדתי, והם מעדו **והכרעתם תחתי**.

פסוק מא

ואיבי נתתה לי ערף ומשנאי אצמיתם: שנסו מלפני והפכו **לי ערף**.

פסוק מב

ישועו ואין מושיע על יהוה על יי' כמו אל יי'; וכן ותתפלל על יי' (שם א י); וכן ונתן הספר על אשר לא ידע ספר (ישעיהו כט יב).

ולא ענם: כי הם קוראים אל יי' ולבם לא נכון עמו.

פסוק מג

ואשחקם כעפר על פני רוח כטיט חצות אריקם: **אריקם** הנח תמורת הדג"ש כי שרשו רקק מענין רקק הנזכר בדברי רבותינו, זכרם לברכה, (בבלי חולין כז ב): עוף הנברא מן הרקק. ופרושו: אשימם רקק, כמו **טיט חוצות**. או יהיה מענין רקוק בשר כמו ורקיקי מצות (שמות כט ב; ובמקומות אחרים).

פסוק מד

תפלטי מריבי עם ובספר שמואל (ב כב מד): מריבי עמי. אמר: **תפלטני** ממלחמת שאול והסומכים את ידו מבני עמי, גם אבשלום ואשר עמו.

תשימני לראש גוים מריבי עם מלטתני ושמתני **לראש** אמות העולם.

עם פרושו: בנים

לא ידעתי יעבדוני: **לא ידעתי**, שאינם מבני ישראל כמו אדום וארם שהיו עבדים לדוד (שם ח ו; יד).

פסוק מה

לשמע אזן ישמעו לי כמו שכתוב ויעש דוד שם בשבו מהכות את ארם (שם יג). ופרוש **ישמעו**: יתקבצו כמו וישמע שאול את העם (שם א טו ד). והוא לשון קבוץ לפי שקבוץ העם על ידי השמעת קול הכרוז.

בני נכר יכחשו לי מיראתם אותי **יכחשו** ויכזבו **לי**. אותם שהיו במלחמה נגדי יאמרו: לא נלחמנו עליך ולא היינו לנגדך. או פרושו: **יכחשו** לבני בריתם בעבורי כמו ארם שהיו בברית עם בני עמון; וכאשר ראו כי נגפו נאמר (שם ב י יט): וישלמו את ישראל ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד את בני עמון.

פסוק מו

בני נכר יבלו מיראתם אותי הם כעלה נובל.

ויחרגו ממסגרותיהם: אפילו במקום שהם נסגרים שם מפחדם, אפילו שם יפחדו. **ויחרגו** מתרגום ומחדרים אימה (דברים לב כה): ומתוניא חרגת מותא.

פסוק מז

חי יהוה וברוך צורי וירום אלוהי ישעי: כלומר כל הטוב וכל הכבוד הזה שיש לי למה? כי יי' הוא **צורי**, כלומר חלקי והוא **אלוהי ישעי**. הוא **חי וברוך ורם** והכל בידו להרים ולהשפיל, והעשר והכבוד מלפניו.

פסוק מח

האל הנותן נקמות לי הנקמות שאני נוקם מאיבי הוא **נותן** אותם **לי**, כלומר **נותן לי** הכח.

וידבר עמים תחתי: מתרגמינן וינהג (שמות ג א): ודבר. מנהג **העמים** ממקומם אלי ונותנם **תחתי**. או הוא מן ותדבר את כל זרע הממלכה (דברי הימים ב כב י) שהוא ענין דבר.

פסוק מט

מפלטי מאיבי לא די שמציל אותי מהם, אלא שמרומם אותי עליהם; וזהו **אף מן קמי תרוממני מאיש חמס תצילני**: משאול שהיה עושה לי **חמס** ברדפו אחרי **הצלתני**. ובאותה ההצלה בא אליו כל הכבוד ולכן ספרו באחרונה כי הצלתו שהצילו מידו היתה תחלת כל כבודו.

פסוק נ

על כן על כן שעשית לי כל אלה

אודך בגוים יהוה לפני כל **הגוים** שהם נשמעים אלי ועובדים אותי **אודה**, כי הגבורה והכח מאתך יי' הם לי
ולשמך אזמרה:

פסוק נא
מגדל ישועות מגדל ובספר שמואל (ב כב נא): מגדול, והוא תאר; והענין אחד.
מלכו ועשה חסד למשיחו מלכו ומשיחו הוא אומר על עצמו.
לדוד ולזרעו עד עולם: וכמו שהגדיל ישועותיו ועשה לו **חסד** כן יעשה **לזרעו עד עולם**.

פרק יט

פסוק א
למנצח מזמור לדוד:

פסוק ב
השמים מספרים כבוד אל יש מפרשים (בעל התרגום וזולתו): כדרך או שיח לארץ ותרך (איוב יב ח); וכן שאל נא בהמות ותרך (שם ז); וכן **השמים מספרים**. כי מהנפלאות והמעשים הגדולים שאדם רואה בשמים יספר האדם כבוד האל; וזהו שאמר **אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם**, כלומר: לא שהם מספרים בדברים, אלא ממה שרואה אדם בהם **מספרים** בני אדם **כבוד אל**. ונוכל לפרש: **מספרים** על **השמים** ועל **הרקיע** עצמם, כי במהלכם ובסבובם על סדר נכון יראה כבוד האל יתברך; ואותו הוא הספור וההגדה, על דרך: השלח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו (תהלים קמז טו). ומה שאמר: **אין אמר ואין דברים**, **אין דברים** כדברי בני אדם, אלא המעשה שיעשו הם הדברים והם הספור וההגדה; וכן אמר: **ובקצה תבל מליהם**. והרב מורה צדק, החכם הגדול רבנו משה פרש (מורה הנבוכים ב ה): **מספרים** על **השמים**. כי דעתו ודעת הפילוסופים, כי הגלגלים חיים משכילים עובדים לאל ומשבחים אותו שבח גדול ומהללים אותו מהללים עצומים וגדולים. ועל כן אמר: **השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע**, ועם כי הספור וההדה אינם בפה ובלשון; וזהו שאמר: **אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם**, אלא הספור וההגדה להם כמו ציור שיציר האדם בלבבו מדברי שבח והודאה מבלי שיוציאם בשפה.
ומעשה ידיו מגיד הרקיע: כפל כי הוא כמו: **השמים מספרים כבוד אל**, כי השמים נקראו רקיע, כמו שנאמר (דניאל יב ג): כזהר הרקיע וגומר; ויתן אתם אלהים ברקיע

השמים (בראשית א יז) לדעת מי שפרש כי על הגלגלים נאר. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: **הרקיע** האויר.

פסוק ג

יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת: **יביע** ידבר, כמו הנה יביעון בפיהם (תהלים נט ח); תבענה שפתי (שם קיט קעא). ופרושו: **היום** הזה ידבר בעבור **היום** הבא אחריו, **והלילה** בעבור **הלילה** שיבא אחריו. כלומר: בסדר התנועות **ביום ובלילה** כמו שהיה מששת ימי בראשית כן הוא וכן יהיה לעולם, לא נשתנה ולא נתחלף דבר; אם כן **היום** הזה מגיד בעבור מחר כי ידוע כי כן יהיה.

פסוק ד

אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם: כבר פרשנוהו.

פסוק ה

בכל הארץ יצא קום קום בנינם; וכן קו לקו (ישעיהו כה יא), לפי שהבנין יעשה בהטית הקו. כלומר מעשה הגלגלים והכוכבים **יצא בכל הארץ**; וכן
ובקצה תבל מליהם והנה מעשיהם דבריהם.
לשמש שם אהל בהם: **לשמש שם אהל** ומקום בגלגלים. ואמר הספור על השמש לפי שהוא המאור הגדול ושישיג ממנו לבני אדם תועלת גדולה יותר משאר הכוכבים במאורו ובחמו לבני אדם, ולשאר בעלי חיים ולצמחים. ובאמרו: **בהם** רצונו לומר: באחד מהם, כמו ויקבר בערי גלעד (שופטים יב ז); והוא הגלגל הרביעי משבעת הגלגלים שבהם שבעה ככבי לכת. ואמר: **בהם**, כי אלה הככבים תקועים בגוף הגלגלים. וכן אמר (בראשית א יז): ויתן אתם אלהים ברקיע השמים, ולא אמר על רקיע; וכן בדברי רבותינו, זכרם לברכה (מדרש תנחומא בראשית ה): הככבים קבועים ברקיע כמסמרים הקבועים בדלת.

פסוק ו

והא כחתן יצא מחפתו בשחר בצאתו בזהרו ובהדרו הוא **כחתן יצא מחפתו** שהכל שמחים לנגדו, כן השמש הכל שמחים לאורו. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש: שדמהו **לחתן יצא מחפתו** שהוא נכסף לשוב לכלתו, כן השמש שב בכל יום למקום זריחתו. ודמהו גם כן לגבור ואמר:
ישיש כגבור לרוץ ארח: לפי שלא יכשל במרצתו. ואמר: **ישיש כגבור**, כי הגבור שש ושמח בצאתו למלחמה. וכן אמר בזכרו גבורת הסוס (איוב לט כא): וישיש בכח יצא לקראת נשק; כן השמש ישיש בצאתו. והנצתו והצצתו וזריחתו הוא הששון והשמחה.

פסוק ז

מקצה השמים מוצאו ממזרח.

ותקופתו על קצותם על כל **קצות** השמים הוא מהלכו. ואמר: **ותקופתו** שפרושו: סבובו, כמו תקופת השנה (שמות לד כב), לפי שסובב הרוחות וישוב למקום זריחתו, כמו שאמר שלמה (קהלת א ו): הולך אל דרום וסובב אל צפון, שמהלכו ביום נראה ברוח דרום והולך למערב וסובב רוח צפון בלילה עד שישוב בבקר אל הרוח שזרח ממנו. וכן בדברי רבותינו, זכרם לברכה (בבלי ערובין נו א): הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה. וזה למראית העין לבד, לפי שמהלכו נוטה לצד דרום, אבל לא ילך לפאת דרום. אך לפי חכמת התכונה לא נאמר זה בתקופת היום אלא בתקופת השנה שהוא אל דרום בימי החרף ובצפון בימי הקיץ, וזה נראה לעינים וידוע וברור. וכן בדברי רבותינו, זכרם לברכה, בפרקי רבי אליעזר (פרק ששי) הולך אל דרום בתקופת תשרי ובתקופת טבת, וסובב אל צפון בתקופת ניסן ובתקופת תמוז.

ואין נסתר מחמתו: כי הוא השמש בכל העולם הוא; ואף על פי שאינו בשוה בכל מקום. ואמר: **ואין נסתר מחמתו**, ולא אמר: **ואין נסתר** ממאורו, כי יוכל האדם להסתר ממאורו ולא מחמו, כי אפילו בחדרי חדרים ישיגנו חמו. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: **ואין נסתר מחמתו**, כי חם השמש בעולם כדמות חם הלב בגוף כראית חכמת התולדת, והנה הוא חיים לכל הגופות: אם כן פרושו: **אין נסתר** מתועלת **חמתו**.

פסוק ח

תורת יהוה מה שסמך ענין התורה לענין השמש? רצה לומר: כמו שהשמים והשמש והגלגלים מעידים ומספרים על כבוד האל ועל חכמתו, כן התורה והמצות אשר צוה לעמו ישראל מעידות על חכמתו ועל ישרו כמו שאמר (דברים ד ח): אשר לו חקים ומשטים צדיקם ככל התורה הזאת. ועוד אמר: כמו שהשמים והשמש מועילים לעולם ובהם העולם עומד כן **התורה**, שהיא **תמימה** והיא **משיבת נפש** וקיום הנפש בה כמו שקיום העולם בשמש; כי הנפש בגוף כמו הגר בארץ נכריה שאין לו עוזרים וסומכים, כי עוזרי הגוף רבים רודפים אחר התאוה והיא כיחידה ושבויה ביניהם. וכן אמר שלמה והמשיל אותה לאיש מסכן וחכם (קהלת ט טו). והנה **התורה משיבת הנפש** שמורה האדם הדרך הישרה ומסירה אותו מתאות העולם וממכשולות רבים. והנה היא **משיבה** את **הנפש** משביה וממאסרה אל תולדתה ואל מקום כבודה. וספר דוד בתורה ובמצות ובמשפטים על אמתם ועל ישרם. **והתורה** היא תכונת המצוה היאך תעשה, והוא מענין ולא שמעתי בקול מורי (משלי ה יג); ולהורת נתן בלבו (שמות לה לד), שמורה

על תכונת הדבר, כמו תורת הבהמה והעוף (ויקרא יא מו), תורת המצרע (שם יד ב); תורת הילדת (שם יב ז); תורת הזב (שם טו לב); תורת הנזיר (במדבר ו כא); ואף על פי כן הספר נקרא בשם **התורה** מבראשית עד לעיני כל ישראל כמו שכתוב (דברים לא ט): ויכתב משה את התורה הזאת; לקח את ספר התורה הזה (שם כו); כי ספר מעשה בראשית וספר ענין האבות, וכן ספר כל שאר הדברים כלם מורים על האל, כי הוא יוצר העולם ועל טובתו ועל ברואיו והשגחתו בטובים וברעים. והזכיר **המצות**, והוא מה שצוה האל לעשות בדרכי עבודת האל ואהבתו כאדון המצוה לעבדו. **והעדות** היא מה שהוא עדות בין ישראל לאל שקבלו הם אותו לאלה והוא קבלם לעם סגלה, כמו ארון העדת (שמות כה כב); אהל העדות (במדבר יז כג). כי המצות אשר צוו ישראל בהן הן עדות, והלחות שהיו בהם עשרת הדברים, שהם כל התורה כלה, והדברים ההם היו עדות גדולה לישראל בראותם כבודו על הר סיני בקולות ולפידים; והמראה הגדול ההוא הוא עדות להם ולבניהם עד עולם. וכן שמירת השבת והמועדים להם עדות ואות וזכרון; ושמטה ויובל הכל הוא עדות להם ולבניהם עד עולם, כמו שאמר כי לי כל הארץ (שמות יט ה); עבדי הם (ויקרא כה נה). ואמר: **פקודי יי'** על מצות השכל, שהאל הפקידם ונתנם בלב; והשכל מורה עליהם: ואמר: **היראה**, שהיא ראשית המצות ועקרן, כי העבד אם לא ייראֶ האדון לא יעשה מצותו. והיראה הגמורה בסתר. ואמר: **המשפטים**, שהם הדינים בין אדם לחברו. והנה זכר לכן כל לשונות המצוה לבד **חקים**. והטעם כי אמר עליהן **תמימה**, **משיבת נפש**, **נאמנה**, **מחכימת פתי**, **ישרים**, **משמחי לב**, **ברה**, **מאירת עינים**, **טהורה**, **אמת**, **צדקו יחדיו**, **הנחמדים ומתוקים**: וכל זה לא יתכן לומר אלא על המצות שטעמן גלוי ונראה: והחקים כמו אכילת חזיר ולבישת שעטנז והדומין להן שאין טעמם גלוי לכל, איך יאמר עליהם **נחמדים ומתוקים וטהורים**? ואף על פי שהם כן למי שטעמם נראה לו, הנה אין טעמם נראה לרוב בני אדם. ואמר:

תמימה שהיא שלמה כלה, לא יחסר דבר בה מכל הדברים שצריך אדם להם בעולם הזה ובעולם הבא. ואמר:

משיבת נפש כמו שפרשנו. ואמר:

עדות יהוה נאמנה כי אין כזב בה כי שכן הכבוד בישראל לעיני כל ישראל, אין מכחיש ומפקפק. ואמר:

מחכימת פתי: כי כל דברי המשכן חכמה נפלאה, כי לא דבר רק הוא המנורה והמזבחות והיריעות. וכן כל הדברים כלם מורים על חכמה שיקראו אותו החכמים העולם האמצעי, שהוא דמות העולם העליון ודמות העולם הקטן. וכן שמירת השבת היא חכמה גדולה,

שיחקור האדם בגללה על חדוש העולם וכל מעשה בראשית, והיא חכמת הטבע. ואמר על התורה (דברים ד ו): כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני כל העמים וגומר. ואמר (שם): רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. ואף על פי שמחלק התארים האלה ואמר **לתורה**: **תמימה**, **משיבת נפש**, ואמר על **העדות**: **נאמנה**, **מחכימת פתי**, וכן לאחרים; כלם שוים בתארים. ולא אמר התאר הזה על האחד; והוא הדין על חברו, אלא שסמך כל תאר אל המתואר הקרוב אליו, ושצריך ללמוד עליו כפי התאר כמו שפרשנו וכמו שנפרש.

פסוק ט

פקודי יהוה היינו מפרשים **פקודי** מצות כתרגומו, אלא שאמר אחר כן **מצות יי**', לפיכך נפרש **פקודי** מגזרת והיה האכל לפקדון (בראשית מא לו), שהוא ענין הגניזה וההנחה. והם הדברים שהשכל מורה עליהם, ואמר: שהם

ישרים אין בהם נפתל ועקש; שאם לא היו כן לא היה השכל מורה עליהם. ומזה הטעם הם

משמחי לב כי החכם ישמח על שכלו. וכאשר יגבר על הגוף וינהגהו בדרכי השכל אין שמחה בעולם כשמחה ההיא, והיא שמחת הנפש. לפיכך אמר: **משמחי לב**, ולא אמר משמחי האדם, כי האדם ישמח לתאות העולם, אבל השכל, והוא הלב, לא ישמח כי אם בדרכי שכל. וכן אמר (תהלים קיט קיא): כי ששון לבי המה. ואמר:

מצות יהוה ברה כל **מצוה ומצוה** במקום שהיא היא **ברה** וזכה מאין כל סיג; והיא **מאירת עינים**: כי העם שהם בלא מצות הולכים בחשך; כי המצות יאירו הלב, והם מדרגה לעלות אל הכבוד הגדול.

פסוק י

יראת יהוה טהורה והם הדברים שיעשה אדם אותם בסתר, או בלי דעת כמו הגנבה וזיוף המדות והמשקלות, והדומים להם; והם הדברים שכתוב בהם: ויראת מאלהיך אני יי' (ויקרא יט יא יב יד לב כה יז לו מג). **והיראה הטהורה** מאין סיג; כי הדברים הרעים שהם בגלוי ימנע האדם מעשותם מיראת בני אדם. והנה הכסף ההוא אינו טהור, כי יש בו סגים; אבל הדברים שהם נסתרים וימנע אדם לעשותם מיראת האל לבדו, **היראה** ההיא **טהורה**, כי אין בה סגים. ואמר:

עומדת לעד כי יש מצות שיש להן מקום וזמן; והדברים שהם **ביראת יי**', הם עומדים לעד, אין להם זמן. או אמר: **עומדת לעד**, על כל התורה, שלא צוה האל בה לזמן, אלא עד עולמי עד היא. ולא כדברי הכופרים הנצרים שאומרים: כי התורה שנתנה בהר סיני היה לה זמן עד עת בא ישו הנצרי, כי עד זמנו היתה גופנית, ומעת שבא הוא צוה להבין

אותה רוחנית; ודבריהם דברי רוח תהו והבל. כי המצות שהם אומרים שהן בדרך משל ולא יובנו כמשמען, הרי האל צוה עליהן בפרוש, ולא על דרך משל. אם כן שאר המצות לא יבין אדם על דרך משל כי אם כמשמען. כי אם היו המצות על דרך משל, היו המצות בספק, זה אומר הדבר הנסתר בו כך הוא, וזה אומר כך הוא; והכתוב אומר (דברים ל יא) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא. ואם היו במצות דברים נסתרים ולא יובנו כמשמעם הרי הם נפלאים ורחוקים.

משפטי יהוה אמת צדקו יחדו: כבר פרשנו המשפטים שהם הדינים שבין אדם לחברו, וכלם הם דברי **אמת** גלוים לעינים, וכלם **יחדו צדקו** אין באחד מהם עול. ויש מפרשים הטעם שסמך התורה לשמש להגדיל תועלתה על תועלת השמש; כי יש דברים שהשמש מזיק והתורה מועילה בכל הדברים לפיכך אמר **תורת יי' תמימה**: שלמה היא, כי בכל דרכי העולם הזה והעולם הבא ימצא האדם תועלת בה. ואמר: **משיבת נפש**, כי השמש כשישב האדם לחמו יותר מדאי שמא יחלה חולי מות, כמו שאמר ביונה (ד ח): ותך השמש על ראש יונה ויתעלף; והתורה לא כן, כי היא **משיבת נפש** לגוף ומתקיים בה. ופעמים שהשמש יכנס במוחו של אדם וישתגע; והתורה לא כן אלא **מחכימת פתי**. וכשישב אדם לשמש הרבה ידאג לחמה; ולא כן **פקודי יי' שהם משמחי לב**. והשמש כאשר יסתכל אדם בעצם השמש תכהינה עיניו; **ומצות יי' לא כן, כי היא ברה מאירת עינים**. והשמש יכסוהו עננים; **ויראת יי' טהורה** וזכה, לא יכסנה דבר ולא יסיתרנה. והשמש מאיר ביום ולא בלילה; **ויראת יי' עומדת לעד**. והשמש אין אורו וחמו שוה כל היום, כי עד חצי היום יוסיף ומחצי היום ואילך יחסר; ולא כן **משפטי יי'**, אלא **אמת צדקו יחדיו** ולא מכחישים זה את זה.

פסוק יא

הנחמדים מזהב אמר: כי דברי התורה והמצות הם **נחמדים** יותר **מזהב ומפז** הוא הזהב הטוב הנקי וזהו:

רב כמו על כל רב ביתו (אסתר א ח) שהוא גדול בחשיבות ובגדלה. או יהיה פרוש **רב** במנין; ויהיה טעם **רב** על **זהב** ועל **פז**, כי בני אדם יתאוו לממון **רב זהב ופז**. ויש מפרשים (אבן עזרא וזולתו): **פז**: אבנים יקרות, והאדם יתאוה אליהן; והמשכילים יתאוו יותר לתורה ולחכמה. וכן אמר שלמה (משלי ג טו): וכל חפציך לא ישוו בה. כי הממון הוא בעולם הזה ולא בעולם הבא; והחכמה בעולם הזה ובעולם הבא. והממון יגזלו אותו או יגנבו אותו מהאדם או יאבד ממנו בים או ביבשה; והחכמה לא תהיה נגזלת ונגנבת, ולא תאבד מבעליה. והממון אם יתן האדם אותו, או יסחר אותו, לא ישאר בידו מה שיתן;

והחכמה אם ילמד אותה לאחר לא תצא מידו אבל יוסיף בחכמה. הנה כי דברי התורה והחכמה **נחמדים** למשכילים יותר **מזהב ומפז רב**.

ומתוקים מדבש ונפת צופים: כי **הדבש** הוא המאכל שיערב לאדם יותר משאר המאכלים; ואף על פי כן אם יוסיף לאכל ממנו יזיק לו ויקיאנו, והמאכל יועיל לו לפי שעה; ולא כן החכמה, כי כל מה שיוסיף בה תועילנו ותועיל לו לעולם. ולפי שאמר **הנחמדים**: ולמי הם **נחמדים ומתוקים**? למשכילים ולירא יי', לפיכך אמר:

פסוק יב

גם עבדך נהר בהם כלומר: גם אני מהם; אף על פי שאינני מן החכמים **עבדך** אני, וחרד למצותיך **ונזהר בהם**, והם **נחמדים ומתוקים** לי. גם ידעתי כי

בשמרם עקב רב: מלבד המתיקות והחמדה שימצא המשכיל **בהם**, תשתוקק הנפש המשכלת ותכסוף אל החכמה, אף על פי שלא יהיה לה זה גמול. כי טבע הנפש המשכלת שתתאוה אל החכמה כמו שהיה טבע הנפש המתאוה אל המאכל הערב; אם כן החכמים עוסקים בתורה ובחכמה מטבע, אף על פי שלא יקוו מול כזה. ואמר דוד: **בשמרם עקב רב** עוד יותר על התאוה. כי אני והמשכילים שמתאוים אליהם עוד יש לנו בשמירתם שכר **רב** שאתה מטיב לשומרי המצות בעולם הזה ובעולם הבא, אלא שעקר השכר הוא לעולם הבא. לפיכך נקרא השכר **עקב רב** כמו שהעקב הוא סוף הגוף, כן השכר סוף המעשה, והמעשה לא ימר לאדם עד יום מותו.

פסוק יג

שגיאות מי יבין מנסתרות נקני: אמת הוא, כי לבי ורצוני אל מצותיך, אבל זה אני מבקש ממך שת**נקני מנסתרות**, כי **שגיאות מי יבין**, כי אין מי שידע ויבין הכל, כי במקומות **ישגה** ויהיה הדבר **נסתר** מעיניו; ועל זה אני מבקש ממך שלא תענישני על **הנסתרות** אלא **תנקני** מהם.

פסוק יד

גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי ועוד אני מבקש ממך שאלה גדולה, יותר ממה ששאלתי, שתמנע אותי מן **הזדונות** שלא **ימשלו בי**, ולא יהיה יצרי תוקפי, כי אני אשמור בכל כחי, וגם אתה תסיעני שלא ישלוט בי יצר הרע. כי הקדוש ברוך הוא, מסיע למי שלבו נכון, כמו שאמר לאבימלך (בראשית ב ו) ואחשך ם אנכי אותך מחטו לי. **וזדים** הוא שם ולא תאר; ויהיה זד שם בשקל ראש ועשר (משלי ל ח); יש לאל ידי (בראשית לא כט).

אז איתם כתוב ביו"ד אחר האל"ף, והוא הנח שהוא תמורת הדוש בלא יו"ד, כמו לא ימד (הושע ב א); וכל לבב אנוש ימס (ישעיהו יג ז). ויש בו דרש: כי חשבון היו"ד עשרה, ובעשרת הדברות נתנה התורה, והן תמימותה ושלמותה. אמר: אז **כשתנקני מהשגיאות** ותסיעני שלא ישלטו בי **הזדונות**, אז אהיה תמים ושלם.

ונקיתי מפשע רב: **הפשע** הוא יותר רע מהזדון, כי הזדון הוא מתאותו בדבר הוא עובר במזיד; אבל **הפשע רב** הוא המורד באדוניו, ויבזה מצותיו, ויעשה העברה, אף על פי שאינו מתאוה אליה. ומי שהוא רגיל **בזדונות** יבא לידי המרד; לפיכך אמר דוד: אם **תנקני מהשגיאות**, ותסיעני על **הזדונות** שלא **ימשלו בי**, אם כן לעולם לא אהיה מזיד: ואם לא אהיה מזיד עוד, בודאי לא אהיה פושע; וזהו שאמר: **ונקיתי מפשע רב**. **ורב** ענינו: גדול, כי הגדול שבמעשים הרעים ובעברות הוא המרד. ואחר התפללו זה שאל מהאל שיקבל תפלתו.

פסוק טו

יהיו לרצון אמרי פי מה שאמרתי **לפניך בפי**;

והגיון לבי לפניך ומה שלא אמרתי **בפי**, אלא חשבתי **בלבי**, והמחשבה הוא **הגיון הלב**, גם כן **יהיו לרצון**. כי דברים רבים יחשוב אדם בלבו ולא יכין לדבר כן בשפתיו, לפיכך אמר דוד (תהלים נא יז): יי' שפתי תפתח; ואמר שלמה (משלי טז א): ומיי' מענה לשון.

יהוה צורי חזקי, שבו אבטח בשאלותי

וגאלי: מהשגיאות והזדונות:

פרק כ

פסוק א

למנצח מזמור לדוד: למ"ד **לדוד** פרשתיה (למעלה בהקדמה) בעבור דוד, כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ יג). המשורר היה אומר אותו בעבור **דוד** בצאתו למלחמה ואמר:

פסוק ב

יענך יהוה ביום צרה כשתהיה **בצרה** במלחמה עם האויב, **יענך** בתפלתך שתתפלל לפניו.

ישגבך כי העזרה היא כמגדל עז שישגב האדם בו שלא תשלוט בו יד האויב.

שם אלהי יעקב: אמר **אלהי יעקב** לפי שראה **יעקב** עצמו בצרות יותר מאברהם ויצחק. וכן אמרו בדרש (שוחר טוב; דברים רבה ב): אלהי אברהם, אלהי יצחק אין כתיב כאן אלא **אלהי יעקב**. ואמר ריש לקיש משל לאשה עוברה שהיתה מקשה ללדת אמרין לה

לית אנו ידעין מה נימר ליך אלא מאן דעני לאימך בעידן קשיותה יעני יתיך בקשיותך. כן כתיב ביעקב לאל הענה אתי ביום צרתי (בראשית לה ב) ולכן אמר להם דוד לישראל מי שענה ליעקב אביכם הוא יענה לכם, הוי אומר **ישגבך שם אלהי יעקב**. ובמקום אחר הוא אומר (בבלי ברכות סד א): מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה. כן יעקב הוא אבינו לבד; אבל אברהם היה לו בן אחר והוא ישמעאל, ויצחק היה לו עשו. גם יתכן לפרש כי פרוש **אלהי יעקב** על כל ישראל, כי נקראו יעקב וישראל, כמו אל תירא עבדי יעקב (ירמיהו ל י); וכן במקומות רבים.

פסוק ג

ישלח עזרך מקדש ממקום הקדש, והוא הבית שהיה שם הארון; כי שם הכבוד, ומשם **ישלח עזרך** במלחמה.

ומציון כי בציון היה הארון; וכן אמר (תהלים יד ז [נג ז]): מי יתן מציון ישועת ישראל.

יסעדך:

פסוק ד

יזכר יריח כמו (ויקרא ו ח) אזכרתה ליי'; כי בצאתו למלחמה היו מקריבין בעבורו, שיצליחהו האל, עלות ומנחות בבמת יחיד; וזו הבמה הגדולה אשר בגבעון.

כל מנחתך [19] **ועלתך ידשנה** הסגו"ל במקום קמ"ץ; וכן ואקראה לך (שמואל א כח טו). ופרוש **ידשנה**: ישימה דשן, כלומר: שישלח אש לשרפה ויקבלנה ברצון.

סלה:

פסוק ה

יתן לך כלבבך שיתן איביך תחתיך כמו שהוא בלבבך.

וכל עצתך ימלא: על דרך כי בתחבלות תעשה לך מלחמה (משלי כד ו); עצה וגבורה למלחמה (מלכים ב יח כ; ישעיהו לו ה). ובדרש (שוחר טוב; ושם נדרש על רבן גמליאל; ובשנוים אחרים): דוד, על ידי שהיה שלם לפני בוראו ובלב שלם מתפלל אליו, היו אומרים לו: **יתן לך כלבבך**; אבל לכל אדם אין אומרים כן, שפעמים שיש בלבו של אדם לגנוב או לעבור עברה, או דבר שאינו ראוי. אלא מה אומרים לו? **ימלא יהוה כל משאלותיך**.

פסוק ו

נרננה בישועתך כשימלא יי' כל משאלותיך ותשוב בשלום מן המלחמה, אז **נרננה בישועתך**.

[19] כך הוא בכתב יד שלפנינו.

ובשם אלהינו נדגל כלומר: **בשמו** נרים נסנו **ודגלנו**.
ימלא יהוה כל משאלותיך:

פסוק ז

עתה ידעתי יאמר כל אחד ואחד מישראל: **עתה ידעתי כי הושיע יהוה משיחו** כלומר: **משיחו** ומלכו הוא, והוא רוצה בו; ולא כמו שהיו אומרים עליו איביו, כי חוטא היה, ולא היה רוצה האל בו, כמו שהיו אומרים לו אין ישועתה לו באלהים סלה (תהלים ג ג). ועתה כשתושיעהו יודו כלם, כי **משיחו** הוא והוא מושיעו.
יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו: כי במעט עם היה מפיל רבבות מאיביו, ולא היה יכול להיות זה, אלא **בגבורות ימין** האל שישלח **להושיעו**.

פסוק ח

אלה ברכב ואלה בסוסים האיבים באים עלינו **ברכב ובסוסים**, והיו בוטחים בהם, כמו שנאמר (ישעיהו לא א): ויבטחו על רכב כי רב;
ואנחנו בשם יהוה אלהינו נזכיר: כשנזכיר **שמו** ונקראהו אנחנו ננצח; ואנחנו ברגל ננצח **הרכב** והסוסים.

פסוק ט

המה כרעו ונפלו המה שהיו **ברכב ובסוסים כרעו ונפלו**:
ואנחנו שהיינו כנופלים לפניהם, כשנזכיר **שם אלהינו**
קמנו ונתעודד: פרושו נתגאה ונתרומם עליהם. **ונתעודד** כמו מעודד ענוים יי' (תהלים קמז ו).

פסוק י

יהוה הושיעה המלך יענינו ביום קראנו: זהו שהיו אומרים וצועקים במלחמה, כמו שאמר: **ואנחנו בשם יי' אלהינו נזכיר**; שהיו אומרים: **יי' הושיעה המלך יענינו ביום קראנו**. ופרוש **המלך**: האל, שהוא מלך העולם, ובידו להושיענו.

פרק כא

פסוק א

למנצח מזמור לדוד: גם זה המזמור נאמר על דוד; ויש אומרים (בעל התרגום, שוחר טוב וזולתם): שנאמר על המלך המשיח. אם הוא על דוד פרוש **לדוד**: על דוד, כמו שפרשנו למעלה (כ א): ואחד מן המשוררים אמרו עליו ברוח הקדש; ואם הוא על המלך המשיח, **לדוד** הוא כמשמעו, כי המזמור הוא לדוד שאמרו ברוח הקדש על המשיח בנו, והאיבים

הם גוג ומגוג ומחנהו שיצורו על ירושלם. או יהיה **לדוד** על המשיח, כי הוא נקרא דוד כמו (יחזקאל לז כה): ודוד עבדי נשיא להם לעולם. והנצרים מפרשים אותו על ישו; ואתה תשיב להם בכל פסוק ופסוק. **יי' בעזך ישמח מלך**: הנה כי בלא עז האב לא יהיה עז לבן, ואם הוא חלש אינו אלה. וכן **תאות לבו נתתה לו**, **כי תקדמנו**, כל דבריו הם תלוים באחרים. ואמר: **חיים שאל ממך**; אם על הבשר לא האריך ימים, ואם על האלהות מה נתן לו? הלא כבר היו לו? ואמר: **גדול כבודו בישועתך**, אבל בלא **ישועתך** לא יהיה **גדול כבודו**, אם כן אינו אלה; ואם על הבשר לא היה אלא נקלה ונבזה. **כי המלך בטח ביי'** א על האלהות אין צורך לו לבטוח באחר, ואין צורך לו ל**חסד עליון שלא ימוט**, ואם על הבשר הרי נמוט, ותלוהו על המוט! וכן כל דברי המזמור.

פסוק ב

יהוה בעזך ישמח מלך העי"ן **בעזך** נקראת בקמ"ץ חטוף. **בעזך** שתתן לו, וכן **ובישועתך**

מה יגיל מאד: **יגיל** כתוב ביו"ד כמו יגיד דבר (קהלת י כ); והגימ"ל בסגו"ל מפני שהוא מלעיל הטעם ביו"ד האיתן.

פסוק ג

תאות לבו נתתה לו נתתה לו כמו תתן לו, עבר במקום עתיד; וכן

וארשת שפתיו בל מנעת סלה: כי כן המנהג בדברי הנבואה בהרבה מקומות, כמו שכתבנו (תהלים ג ה). **וארשת שפתיו** כמו מבטא **שפתי**, ואין לו חבר במקרא.

פסוק ד

כי תקדמנו ברכות טוב ברכות כל דבר **טוב** כמו ברכת שדים ורחם (בראשית מט כה); ברכת תהום (שם). אמר: כל הברכות תקדם לו ותתן לו.

תשית לראשו עטרת פז: שתקים מלכותו בכבוד ובגדלה.

פסוק ה

חיים שאל ממך נתתה לו שתאריך לו ימים לעולם הזה;

ארך ימים עולם ועד: חיי העולם הבא.

פסוק ו

גדול כבודו בישועתך שכשתושיעהו מאיביו יגדל **כבודו** לעיני העמים.

הוד והדר תשוה עליו: **בישועתך**, כי כל העולם יכבדוהו ויהדרוהו כשיראו כי הישועה באה לו מאתך.

פסוק ז

כי תשיתהו ברכות לעד ברכות כמו והיה ברכה (שם יב ב). ואמר: **לעד** כי אפילו אחר מותו יתברכו בו, כמו בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (שם מח כ). או פרוש: **לעד** על זרעו, כי כמו שיתברכו בו יתברכו בזרעו, כמו שאר לאברהם והתברכו בזרעך (שם כבי ח).

תחדהו תשמחהו מן ויחד יתרו (שמות יח ט). ומה שאמר **בשמחה** אחר **תחדהו**, לחזק השמחה, כמו וטבח טבח (בראשית מג טז); ומעלה מעל (ויקרא ה כא); יבשו בשת (ישעיהו מב יז); ויצם דוד צום (שמואל ב יב טז); והדומים להם.

את פניך: כשתאים אליו **פניך** זו היא השמחה הגדולה שתהיה לו. לא ישמח ברב חילו וברב זהבו וכספו, אלא עם **פניך** שתפנה אליו, כמו ופניתי אליכם (ויקרא כו ט), ותאיר אליו **פניך**. ופנות פני האל ואור פניו היא ההצלחה שנותן לאדם בכל אשר יעשה.

פסוק ח

כי המלך בטח ביהוה כי אין לו בטחון ושמחה אלא בך; ולא ברב המון.

ובחסד עליון יש לו בטחון כי הוא **עליון** על הכל ובידו להושיע או להטיב למי שירצה בו, הן ברב הן במעט.

בל ימוט: לפיכך הוא **בטח** שלא **ימוט**. ואמר: **ובחסד**, כי כל מה שהוא מטיב לברואיו הכל הוא חסד מאתו.

פסוק ט

תמצא ידך לכל איביך תספיק לך ידך שלא תצטרך לעוזר אחר, כמו ידיו רב לו (דברים לג ז). אמר: כי **ידו וימינו** יספיקו לו. ולפי שהקדים: **כי המלך בטח ביי'**, אמר כנגד המלך: כיון **שבטחת ביי' תמצא ידיך לכל איביך**! וכפל הדבר ואמר:

ימינך תמצא שנאיך: והוא כמו לשנאיך. ולמ"ד **לכל איביך** עומדת במקום שנים; וכמוהו רבים. **ותמצא** ענינו: תספיק, כמו ומצא להם (במדבר יא כב). או **תמצא שנאיך** הוא ענין אחר בלא חסרון הלמ"ד. ויהיה פרוש **תמצא** כמשמעו; ואמר: **ימינך תמצא שנאיך** כלומר: שלא יהיה להם כח ורשות להמלט מידך.

פסוק י

תשיתמו כתנור אש כמו **תנור** שיש בתוכו **אש** ועצים, והאש תאכל העצים, כן תשית אתה אותם

לעת פניך לעת כעסך עליהם, שיכלו כלם ויהיו **כתנור אש** שכלה מה שבתוכו. ועל הדרך הזה: שיתמו כגלגל כקש לפני רוח, כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים (תהלים פג יד טו), שאינו אומר שהם יהיו אש לבער אחרים, אלא שיהיו כאש שתצא ביער שיכלו וישרפו כל עצי היער כן יכלו הם; וכן ככיור אש בעצים (זכריה יב ו). **ופניך** כמו ופניה לא היו לה עוד (שמואל א א יח); פני יי' חלקם (איכה ד טז); ופרושם: כעס.

יהוה באפו יבלעם תוכל להשית אותם **כתנור אש**, כי יי' עמך **שיבלעם ותאכלם אש**:

פסוק יא

פרימו מארץ תאבד וזרעם מבני אדם: שלא ישאר להם זכר.

פסוק יב

כי נטו עליך רעה חשבו מזמה בל יוכלו: זה יהיה להם גמולם, לפי **שנטו עליך** לעשות **רעה** אלו היה הכח בידם, **וחשבו מזמה** שלא **יוכלו** להביאה לידי מעשה, כי היו באים להלחם **עליך** ולעשות לך **רעה**.

פסוק יג

כי תשיתמו שכם כי טעם למה שאמר: **בל יוכלו**. היאך לא **יוכלו**? **כי** אתה תשים אותם לחלק אחד כלם שלא יהיה להם כח להתערב עמך, אלא יהיו לעבר אחד כלם ואתה כנגדם.

במיתריך

תכונן חציך **במיתריך** ותורה אותם

על פניהם: והוא כמו כוננו חצם על יתר (תהלים יא ב); וכן **במיתריך תכונן** חציך. והוא על דרך קצרה, כי כן מנהג המקרא במקום שהענין מובן.

פסוק יד

רומה יהוה בעזך העי"ן בקבו"ץ שפתים. יאמרו כל ישראל: **רומה יי'** על האיבים **בעזך**, כי העז והגבורה לך היא, לא לנו!

נשירה ונזמרה גבורתך: **ובעזך ובגבורתך** שתתן לנו **נשירה ונזמרה** לך ונודה לך כי מאתך הכל.

פרק כב

פסוק א

למנצח על אילת השחר מזמור לדוד: יש אומרים (רש"י וזולתו), כי **אילת השחר** הוא כלי מכלי הנגון. ויש מפרשים (בעל התרגום, מנחם, וזולתם) **אילת** מן אילותי לעזרתי חושה (למטה פסוק כ), כלומר: שהיה נאמר זה המזמור בכח עלות **השחר**. ויש מפרשים, כי **אילת** שם ככב הבקר; וכן בדברי רבותינו, זכרם לברכה (ירושלמי ברכות א א; יומא ג ב) קורין ככב הבקר: אילתא [20]. והם אמרו (שם; שיר רבה ו; אסתר רבה סוף י; ושוחר טוב במקומו): כי על אסתר נאמר זה ועל ישראל שהיו בגלות באותו זמן. ויש מפרשים אותו על דוד בעודנו בורח מפני שאול. והנכון כי **אילת השחר** נאמר על כנסת ישראל שהיא בגלות הזאת; וסוף המזמור יוכיח זה. וקראה **אילת** כמו שהמשיל אותה בשיר השירים (ב ז; ג ה) בצבאות או באילות השדה. **והשחר** פרושו יופי וזוהר כמו שאמר עליה (שם ו י): מי זאת הנשקפה כמו שחר. ועתה היא בחשכה בגלות הזאת כאלו היא נשכחה ונעזבה; וקוראת מן הגלות:

פסוק ב

אלי אלי למה עזבתני והוא בלשון יחיד על עם ישראל יחד שהם כאיש אחד בגלות ובלב אחד. **אלי אלי** הכפל כדרך הקוראים והצועקים, כמו: עננו יי' עננו (מלכים א יחל ז); אברהם אברהם (בראשית כב יא); משה משה (שמות ג ד). ואמר: **אלי** כלומר: שהיית חזקי וצורי מקדם, ועתה למה עזבתני?

רחוק מישועתי ולמה תהיה **רחוק מישועתי** כשתשמע **דברי שאגתי**:

פסוק ג

אלהי אקרא יומם ביום **ולא תענה**

ולילה ובלילה **אקרא**

ולא דמיה לי: מצעקתי, ואתה לא **תענה**. **ודמיה** שם ולא תאר.

פסוק ד

ואתה קדוש יושב ואיך **לא תענה** עתה **שאתה קדוש יושב** וקים לעולם? **ואתה** היית פעמים רבות

[20] ודעת רבי יוסי בי רבי בון דעת יחידאה היא, כנראה מדבריו.

תהלות ישראל: שהיו מהללים אותך בהושיעך אותם מצרותם. כי התהלה וההודאה תהיה על הישועה. ואיך לא תושיענו עתה כי **אתה** קים לעד, וככחך אז כחך עתה? **יושב**: קים נצח, וכן אתה יי' לעולם תשב (איכה ה יט).

פסוק ה

בך בטחו אבתינו בטחו כי כמה פעמים **בטחו בך אבותינו**
ותפלטמו: מצרתם, ולא היה שקר בטחונם. וכפל **בטחו** לחזק הבטחון, כי לא היה להם בטחון באחר אלא **בך**; וכן

פסוק ו

אליך זעקו ונמלטו לא לאלהים אחרים. לפיכך
בך בטחו ולא בשו: **לא יבשו** משברם.

פסוק ז

ואנכי תולעת אנכי נבזה בעיני הגוים כמו **התולעת**
ולא איש ואינני **איש** בעיניהם אלא
חרפת אדם ובזוי עם: אנו בגלות.

פסוק ח

כל ראי ילעיגו לי כן הם ישראל, כי כל **רואיהם ילעיגו** להם
יפטירו בשפה ויפטירו עליהם **בשפה** דברים של לעג וקלון.
יניעו ראש: **ויניעו ראש** עליהם. **יפטירו**: ישלחו הדברים בשפה, מן פוטר מים (משלי יז יד). והשלוח יבא במים, כמו המשלח מעינים (תהלים קד י); והשלוח יבא גם כן בדברים, כמו פיך שלחת ברעה (שם נ יט); ותרגום והאנשים שלחו (בראשית מד ג): וגובריא אתפטרו.

פסוק ט

גל אל יהוה גל הוא תאר בשקל לחם חם (שמואל א כא ז); מעז לתם דרך יי' (משלי י כט). ופרושו: מי שמסבב דרכיו ושאלותיו ותפלותיו **אל יי'**.
יפלטהו יצילהו כי חפץ בו: **כי חפץ יי' בו** ושמע תפלתו. כמו אם חפץ בנו יי' (במדבר יד ח). או פרושו: **כי חפץ** האדם באל, כמו כי בי חשק ואפלטהו (תהלים צא יד). כלומר: זה ראינו ושמענו כמה פעמים, כי מי שמסבב דרכיו ותפלתו אל האל **יפלטהו**; אם כן למה לא תושיענו כי אנחנו עינינו אליך?

פסוק י

כי אתה גחי מבטן מבטיחי על שדי אמי: **גחי** מוציאי, כמו ותגח בנהרתיך (יחזקאל לב ב). אמר: איך לא תושיענו ואנחנו מודים אליך ויודעים ומכירים כי הכח מאתך ואתה העוזר והמוליד והמבטיח התנוק **על שדי האם** שאין מחיתו אלא על ידי אחרים, ואתה **מבטיחו** שיגדל מעט מעט ויוסיף בו כח והרגל עד שיבקש מחיתו מעצמו. וגדול האדם בחכמה נפלאה **משדי האם** עד שיגדל; והכל בכונת ה מ כ ו ן והנהגת המנהיג, ולא כדברי האומרים כי הכל בטבע ובמקרה בלא כונת מ כ ו ן והנהגת מנהיג: ואנחנו העם המודים בך.

פסוק יא

עליך השלכתי מרחם כי אתה המטריף לאמי מזונה שתטריפני ותגדלני. **השלכתי**; והמשליך האב והאם, כי הוא אין בו דעת להשליך יהבו על האל. וכן
מבטן אמי אלי [21] **אתה**: כי הם המודים לך עלי.

פסוק יב

אל תרחק ממני ועתה בגלות **אל תרחק ממני**, כיון שהיית קרוב לי **מבטן אמי** בגדלי **אל תרחק ממני** בעת צרתי.
כי צרה קרובה ואם תקרב תהיה רחוקה
כי אין עוזר: בלתך.

פסוק יג

סבבוני פרים וזו היא **הצרה קרובה** כי **סבבוני פרים**, והוא משל לאיבים הדשנים והתקיפים והרשעים. ופרוש
רבים גדולים בכח. וכן
אבירי בשן ובשן הוא מקום בארץ ישראל מקום מרעה דשן ושמן, והבהמות הרועות שם הן דשנות וחזקות. והמשיל הרשעים האבירים להן. וכן אמר (עמוס ד א) במשל פרות הבשן על הנשים העשקות דלים, הרצצות אביונים.
כתרוני: כמו סבבוני, כמו שהכתר סובב הראש. וכן (שופטים כ מג): כתרו את בנימן.

פסוק יד

פצו עלי פיהם אלה הפרים הנזכרים **פצו עלי פיהם** וטורפים אותי, אף על פי שאין דרך הפרים לטרוף, אלה הפרים הם כמו

[21] כך הוא בכתב יד שלפנינו.

אריה טרף ושאג: **האריה** שהוא **טרף ושאג**. **ואריה** חסר כ"ף הדמיון; וכן גור אריה יהודה (בראשית מט ט); יששכר חמר גרם (שם יד); נפתלי אילה שלחה (שם כא), והדומים להם. ושאגת האריה אחר שטרף לשמחה ולגאוה כמו שכתוב (עמוס ג ד): הישאג אריה ביער וטרף אין לו? היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אם לכד? כן האיבים: אחר שהורגים ובוזזים אותנו הם שמחים וכמתהללים.

פסוק טו

כמים נשפכתי מפחדם **נשפכתי כמים** על דרך משל כאלו הייתי נמס.

והתפרדו כל עצמותי העצמות הן קשות מן המים, לפיכך אמר בהן **והתפרדו**, שנתפרדו מקשוריהן שהן קשורות זאת בזאת. וכן נפזרו עצמינו לפי שאול (תהלים קמא ז)

היה לבי כדונג נמס והוא השעוה שהיא **נמס**ה בקלות מפני החמימות.

בתוך מעי: כל האברים הפנימים נקראו **מעים**.

פסוק טז

יבש כחרש כחי כחי כתבו אדני אבי, זכרו לברכה, מדברי רבותינו, זכרם לברכה (בבלי בבא קמא ג ב): כיחו וניעו. ויש שפרשו (אחד מן הגאונים כפי עדות אבן עזרא): הפוך כמו חכי, כלומר: שלא אוכל לדבר, כמו שאמר **ולשוני מדבק מלקוחי**. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: **כחי** כמשמעו, בעבור היות חיי האדם לתת התולדה הקושרת הכל והמעמדת הגוף כנה הלחה בשם כח; והנה **יבש** כאשר יקרה לזקן הבא בימים.

ולשוני מדבק מלקוחי חסר למ"ד השמוש. ומשפטו **מדבק** ל**מלקוחי** כי **מדבק** קמו"ץ ואיננו סמוך. וה**מלקוחים** הם החניכים למעלה מהלשון ומתחתיה. ובא בדרך ולשונם לחכם דבקה (איוב כט י). ונקראו **מלקוחים** לפי שלוקחים המאכל בעת הלעיסה. ובדרש (שוחר טוב) **ולשוני מדבק מלקוחי** שנדבק לשוני לושטי. דבר אחר: שבטלתי משתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שנאמר (משלי ד ב): כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו, ורצונו לומר: בעבור שמד הגלות.

ולעפר מות כלומר קרוב אני מהמות כאלו תכין אותי, ואני מוכן, להשימני בקבר שהוא **עפר** ה**מות**.

תשפתני: מן שפת הסיר (מלכים ב ד לח; יחזקאל כד ג). ובדרש (שוחר טוב בשנוי לשון קצת): אני דומה לכירה שנתונה בין שתי דרכים ועוברים ושבים שופתים עליה.

פסוק יז

כי סבבוני הם האיבים ואני בתוכם כמי שסבבוהו

כלבים שאין לו דרך לנוס מפניהם. ופרוש **כי סבבוני כלבים** אחר המשל; והמליצה:

עדת מרעים הקיפוני כארי*) ידי ורגלי: כי **הקיפוני** כמו **הארי** שמקיף בזנבו ביער וכל חיה שתראה אותה העגלה לא תצא משם ממורא האריה ומפחדו, ותאספנה ידיהן ורגליהן וימצא האריה טרפו בתוך עגלתו. כן אנחנו בגלות בתוך העגלה לא נוכל לצאת ממנה שלא נהיה ביד הטורפים, כי אם נצא מרשות הישמעאלים נבא ברשות הערלים, והנה אנחנו אוספים ידינו ורגלינו ועומדים יראים ופוחדים בפניהם, כי אין לנו רשות לברוח ברגלינו ולהלחם בידינו; והנה כאילו ידינו ורגלינו בנחשתים.

פסוק יח

אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי: ואם אבא לספר צרותי לפני גדוליהם ממה שיעשקוני קטניהם, **המה** הגדולים **יביטו** אלי, **ויראו בי** בעין בזיון ושנאה. **ויראו** כמו אל תראני שאני שחרחרת (שיר השירים א ו); לראוה בך (יחזקאל כה יז) שהוא ענין ראית בזיון ולעג. **ועצמותי** כמו קרבו ריבכם יאמר יי' הגישו עצמותיכם (ישעיהו מא כא). ויש מפרשים **עצמותי** כמשמעו מן עצם ויפרשו **אספר** מענין מספר; ופרושו: מרוב כחישותי אוכל לספר **כל עצמותי והמה יביטו יראו בי**, רצונו לומר: בבשרי ורע תארי וילעגו לי.

פסוק יט

יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל: יקחו ממוננו ויגיע כפינו עד שאפילו **בגדינו ולבושנו יחלקו** ויקחו **להם ויפילו גורל עליהם**.

פסוק כ

ואתה יהוה כשתראה הצרות האלה
אל תרחק כי אתה
אילותי וכחי ולא בטחתי אלא בך; על כן
לעזרתי חושה:

פסוק כא

הצילה מחרב נפשי מחרב הגלות, שלא אספה בגלות
מיד כלב יחידתי: **כלב אריה וראמים** הם משל על מלכי אמות העולם, אשר אנחנו בגלות ביניהן. וכל אחד לפי גדלתו קורא אותו. **ויחידתי** היא הנשמה שהיא יחידה שוכנת בבתי חומר, ואין דומה לה, כי הנפש המתאוה היא הגוף.

פסוק כב

הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני: כי **הראם** ינגח בקרניו כמו שאמר (דברים לג יז): בהם עמים ינגח. **ועניתני** כמו תעננו ורבים כמוהו בדברי נבואה. או פרושו: כי

פעמים רבות הושעתני מצרות גדולות שהתשועה מהן כמו הנושא **מקרני ראמים**; וכמו שהוצאתני משאר גליות כן **הושיעני** עתה **מפי אריה**.

פסוק כג

אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך: כשתושיעני **מפי אריה ומקרני ראמים** שתוציאני מן הגלות אז **אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך**. **ואחי** הם בני אדום שאנחנו ביניהם בגלות. וכן בני ישמעאל ובני קטורה, כי כלם בני אברהם אבינו. או פרושו: אנחנו אשר בגלות נספר הנסים והנפלאות שעשה עמנו האל בגלות לעשרת השבטים שגלו שלחלח וחבור ולא היתה יד האמות שולטת עליהם כמו עלינו.

פסוק כד

יראי יהוה הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו כך יאמרו בעת התשועה. ופרוש **יראי יי'** מישראל. והחלוק הזה כמו יראי יי' ברכו את יי' (תהלים קלה כ); בית הלוי (שם); בית אהרן (שם יט); בית ישראל (שם). והטעם כל אחד לפי מעלתו ושכלו ולפי קרבתו אל האל. והנה הזכיר בזה הפסוק האהבה והיראה, כי הכבוד הוא האהבה; והנה **יראי יי'** יגיעו מן היראה אל האהבה.

וגורו ממנו כל זרע ישראל: אם שלא הגיעו עדין אל האהבה. ובדרש (שוחר טוב בשנוי לשון קצת): רבי יהושע בן לוי אומר: **יראי יי'** אלו יראי שמים; רבי שמואל בר נחמני אומר: אלו גרי הצדק לעתיד לבא; ורבנן אמרי: **יראי יי'** אלו הכהנים, **כל זרע יעקב** אלו הלוים, **כל זרע ישראל** כמשמעו.

פסוק כה

כי לא בזה וכן יאמרו בהתודותם כשיצאו מן הגלות: כשהיינו בגלות **לא בזה ולא שקץ ענותנו** שהיינו **ענ**יים.

ולא שקץ ענין תועבה כמו (ויקרא יא מג): אל תשקצו את נפשתיכם

ענות שם מענין עני; ויש מפרשים (בעל התרגום, רש"י וזולתם): **ענות**, תפלת **עני** מה שעונה בפיו כמו (משלי טז א) מענה לשון.

ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע: פעל עבר בשקל כי חפץ בבת יעקב (בראשית לד יט).

פסוק כו

מאתך תהלתי יאמר כל אחד ואחד מישראל, או כל ישראל כאחד, כמו שהם דברי המזמור: **תהלתי** שאני אהללך

בקהל רב מהאמות, **מאתך** היא כי אתה גרמת לי התהלה שהושעתני.

נדרי שנדרתי
אשלם נגד יראיו: כי כל האמות יראוהו אז, כמו שאומר: **יזכרו וישבו אל יי' כל אפסי ארץ**.

פסוק כז
יאכלו ענוים וישבעו יהללו יהוה דרשיו ישראל שהם **ענוים**, כי הגוים היו גאים עד עת גאולת ישראל, וכן ישראל הם **דרשיו**, שהם דורשים אותו בגלות; וכשיהיו נגאלים **יאכלו וישבעו** משלל איביהם ויתענגו הפך ממה שהיו בגלות; ויאמרו להם:
יחי לבבכם ופרושו על דרך: ותחי רוח יעקב (שם מה כז), הפך וימת לבו (שמואל א כה לז); כי הרוח החיה היא בלב, וכשהאדם בצרה לבו מת, כמו שאמר (תהלים קט כב); וכשיצא מהצרה לרוחה הנה יחיה לבבו. וטעם
לעד: כי לא יגלו עוד, אלא יהיו בארצם שמחים וטובי לב הם ובניהם עד העולם.

פסוק כח
יזכרו האמות העני והדלות שהיו בהם ישראל ויראו הישועה הגדולה
וישבו אל יהוה כל אפסי ארץ וישתחוו לפניך דבר הנביא כנגד השם **כל משפחות גוים**:

פסוק כט
כי ליהוה המלוכה אז יכירו כל הגוים **כי ליי' המלוכה**
ומשל בגוים: ואז יהיה **משל בגוים** כמו שאמר (זכריה יד ט): והיה יי' למלך על כל הארץ.

פסוק ל
אכלו וישתחוו כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה: פרש אדני אבי, זכרו לברכה, הפסוק לשני פנים: כי הגוים שישבו אל יי' שהיו דשנים ורעננים כן יהיו עתה, כי האל יקבל אותם בתשובתם, ו**יאכלו וישתחוו** לאל ויודו לו על כל הטובה; אבל יש מן הגוים שאפילו **יכרעו לפניו** לא יקבלם: אותם שהרגו ישראל, שהם **יורדי עפר**, כלומר שיהיו בגיהנם, ולא יחיה האל נפש אחד מהם, כמו שאמר הנביא (יואל ד כא): ונקיתי דמם לא נקיתי. כי כל הרעות שעשו לישראל יוכלו לתת תשלומים, כמו שאמר (ישעיהו ס יז): תחת הנחשת אביא זהב, אבל דם האדם לא יוכלו לשלם, לפיכך תהיה נפשם תחת נפשם; ונכון הוא זה הפרוש. אבל החכם רבי אברהם פרש בענין אחר כל הפסוק. ואמר: **דשני ארץ** הם המתענגים בעולם הזה לאכל כל דשן, ואם יתעדנו בעולם הזה, באחרית ימיהם **ישתחוו ויכרעו** לפני המלאך האוסף רוחם ולא יוכל אחד מהם להחיות את נפשו. וזהו רמז, כי תאבד נפשם בעולם הבא, הפך הענוים שאמר בהם: **יחי לבבכם לעד**. וזה שאמר: לפני המלאך האוסף רוחם הוא דרך דרש; וכן אמרו בדרש

(בבלי נדה ל ב; שוחר טוב בקצת שנוי לשון): כי לי תכרע כל ברך (ישעיהו מה כג) זה יום המיתה, שנאמר: **לפניו יכרעו כל יורדי עפר**.

פסוק לא

זרע יעבדנו אבל **זרע שיעבדנו**, הם **זרע** ישראל שעובדים אותו תמיד.

יספר לאדני לדור: הוא יקרא **ויספר** בשם **אדני**, ויאמרו עליהם: עם יי'; כי אף על פי ששאר אמות **ישבו אל יי'** לא יקראו עם יי' אלא ישראל, והוא לבדו **יספר לאדני** לכל דור ודור.

פסוק לב

יבאו ויגידו העולים מהגלות **שיבאו מכל אפסי ארץ יגידו**

צדקתו לעם שהיה

נולד מהם: לבניהם **יגידו צדקתו**

כי עשה: שעשה להם, כי הם לא ראו את מעשה יי' אשר עשה עמהם ואבותם **יגידו** להם. וזה המזמור פרשו אותו הערלים על **ישו** , והוא מספר כל הרעות שעשו לו ישראל. והנה צועק הבן לאב מתוך הצרות ואומר: **אלי אלי למה עזבתני**, וכן כל המזמור. ושבשו מלת **כארי ידי ורגלי** ואמרו **כארי**: לשון כי יכרה איש בר (שמות כא לג), שתקעו מסמרים בידיו וברגליו כשתלו אותו. והטעה אותם הפסוק **ונפשו לא חיה**, ואמרו: כי זה הוא אלוה **שיכרעו לפניו כל יורדי עפר**, והוא לא רצה לחיות **נפשו**, כי בתנאי זה ירד לקחת בשר שיהרגו הבשר ויושעו בזה **יורדי** גהינם; לפיכך לא רצה לחיות את **נפשו** אלא מסר עצמו ביד ההורגים אותו. ועתה ישמיעו לאזנם מה שפיהם מדבר! הם אומרים כי לא רצה לחיות את **נפשו** ולהצילה מיד ההורגים אותו, אם כן למה היה צועק: **אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי** והוא לא רצה להיות נושע? והלא שכח תנאו! ואמר: **ולא תענה** והוא לא רצה להיות נענה? ועוד אם הוא אלוה הוא עצמו יושיע עצמו ועוד שאמר: **תהלות ישראל** והם המריעים לו? והיאך אמר: שהם מהללים האל? ועוד אמר: **בך בטחו אבותינו**: ואם הוא כמו שהם אומרים, לא היה לו אלא אב אחד? ועוד האלוה יאמר על עצמו: שהוא **תולעת ולא איש**! והנה אמר: **גל אל יי' יפלטהו יצילהו**; אם על הבשר לא פלטהו ולא הצילהו, ואם על האלהות לא היה צריך הצלה. ואמר: **כי אתה גחי מבטן**: הוא עצמו הוא המוציא **מבטן**. ואמר: **אספרה שמך לאחי**: והאלוה אין לו אחים. והנה כזב. כי הספור וההלל וההודאה אחר ההצלה הם והנה הוא לא נצל. ואמר: **כל זרע יעקב כבדוהו.... כי לא בזה ולא שקץ ענות עני**: וישראל המריעים לו, **וענותו בזה** האב **ושקץ**,

והסתיר פניו ממנו, **ובשועו אליו** לא **שמע**. הנה כל דבריו שקר. ואמר: **כל משפחות גוים**; והנה היהודים והישמעאלים לא יאמינו בו.

פרק כג

פסוק א

מזמור לדוד: המזמור הזה אמרו דוד על עצמו כשיצא מצרה לרוחה, או נאמר על ישראל שיאמרו כן בצאתם מהגלות, לפיכך סמכו למזמור שלמעלה מזה. ובדרש (שוחר טוב בקצת שנוי לשון) מפרש אותו על שני פנים: **בנאות דשא ירביצני** מדבר בדוד בשעה שהיה בורח מפני שאול. ומה כתוב שם (שמואל א כב ה)? וילך דוד ויבא יער חרת. ולמה נקרא שמו יער חרת שהיה מנוגב כחרת הזאת, והרטיבו הקדוש ברוך הוא מעין טובו של עולם הבא, שנאמר (תהלים סג ו): כמו חלב ודשן תשבע נפשי. **נפשי ישובב** זו המלכות שלא היתה לי זכות אלא **למען שמו**. **גם כי אלך בגיא צלמות** זה מדבר זיף. **לא אירא רע**; למה? **כי אתה עמדי**. **שבטך** אלו היסורים **ומשענתך** זו התורה [22]. **תערוך לפני שלחן** זו המלכות. **נגד צררי** דואג ואחיתפל. **דשנת בשמן ראשי**. יכול על ידי יסורין? תלמוד לומר: **אך טוב**. יכול בעולם הזה? תלמוד לומר: **אך טוב וחסד ירדפוני לארך ימים**. **בבית יי'** זה בית המקדש. ורבנן פתרי קריא בישראל: **בנאות דשא ירביצני** אני ארעה צאני ואני ארביצם (יחזקאל לד טו); **על מי מנוחת ינהלני** ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה... ועלהו לתרופה (שם מז ב): רב ושמואל חד אמר לתרופיא יחד אמר להתיר פה של אלמים ורבי יוחנן אמר להתיר פה עקרות [23] **נפשי ישובב** זה טובו של עולם הבא. ועתה אפרש המזמור על דרך פשוטו.

יהוה רעי המשכיל עצמו לשה והאל לרועה ואמר: **יי' רעי**; וכיון שהוא רועה אותי **לא אחסר**: דבר.

פסוק ב

בנאות דשא ירביצני פרוש **בנאות**: מקום; ואל"ף **נאות** עומדת במקום וא"ו נוה נוות. ואהל הרועים נוה כמו אני לקחתיך מן הנוה (שמואל ב ז ח); אל נוה איתן (ירמיהו מט

[22] ערבוב דברים יש כאן; ובטוח אני כי גם המדרש שלפנינו (שוחר טוב) הוא קטיעא בר שלם; וצריך עיון רב. והא לך, קורא יקר, התקון שתקנתי בדברי המדרש כפי מעוט הבנתי: המה ינחמני. יכול בלא יסורין לגמרי? תלמוד לומר אך. תערוך לפני שלחן זו המלכות. נגד צררי, זה דואג ואחיתפל. דשנת בשמן ראשי. יכול על ידי יסורין קשים? תלמוד לומר אך טוב וחסד. ושבתי בבית ה'. זה בית המקדש. יכול רק בעולם הזה? תלמוד לומר לארך ימים: בעולם הזה ובעולם הבא.

[23] ראה בבלי סנהדרין ק א ומנחות צח א: ושם נחלקו רב יצחק בר אבודימי ורב חסדא בנדון הזה; אך בלי ספק רב ושמואל שהיו זמן מה בארץ ישראל הורידו עמהם מחלוקת חזקיה ובר קפרא לבבל, ותלמידיהם ידעו גם כן פרוש רבי יוחנן. ומכל מקום יש במדרש ערבוב שמות.

יט); נות כרת רעים (צפניה ב ו). ובתמורת הוא"ו באל"ף: ונדמו נאות השלום (ירמיהו כה לז); ועל נאות מדבר קינה (שם ט ט); כי דשאו נאות מדבר (יואל ב כב). והרועה הטוב נוהג את צאנו ורועה אותן במקום דשא ושם יטה אהלו ויריעתו בבקר. ובנטות היום ובעת הצהרים ירביצן בצל אהלו כמו שכתוב (שיר השירים א ז) איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים. וכשרוצה להשקותן ינהלן על מי מנוחות, כלומר מים שילכו לאט ולא נחל שוטף פן ישטפו אותן המים בבואן לשתות ולפיכך אמר: **על מי מנחת ינהלני**:

פסוק ג

נפשי ישובב יניח כמו הרועה הטוב שלא ייגע הצאן ולא ידחפן אלא ינהלן לאט כמו (ישעיהו מ יא): בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל. **וישובב** מענין בשובה ונחת (שם ל טו).

ינחני במעגלי צדק כמו הרועה הטוב שלא ינהג צאנו בהרים ולא יעבירן מהר אל הר ולא יטרידן ללכת מהר אל גבעה אלא במישור כן הוא **ינחני במעגלי** צדק; וכל זה **למען שמו**: לא שאני ראוי לכך.

פסוק ד

גם כי אלך בגיא צלמות גם אם יקרה לי שאהיה במקום סכנה שהוא דומה ל**גיא צלמות**. **גיא וצלמות** הוא הקבר, שהוא מקום החשך כמו שאמר (איוב י כא): בטרם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות, לפיכך דמה הצרה לקבר. ולפי שהיה דוד פעמים רבות בסכנה אמר:

לא אירא רע כי מרוב בטחונו באל **לא** היה **ירא** שיבואהו **רע**.

כי אתה עמדי כי בטחתי ש**אתה עמדי** כמו עם כל דרשיך. ומאחר שהמשיל האל לרועה אמר:

שבטך ומשענתך כי הרועה ינהל הצאן במטה אשר בידו וישען עליו כשיעמוד; ואמר: **המה ינחמני**: אף על פי שהוא אחד לפי שזכרו בשנים **שבט ומשענת**. וכן לדוד חסד האל וצדקו היו לו **שבט ומשענת** וינחמוהו מכל צרה: **השבט** בלכתו **והמשענת** בעמדו.

פסוק ה

תערך לפני שלחן נגד צררי עתה השיב המשל למליצה ואמר: **תערך לפני שלחן נגד צררי** שיראו בכבודי וירקב עצמם לקנאתם.

דשנת בשמן ראשי השמן הוא הלחות, ואם יהיה **הראש דשן** יהיה כן כל הגוף, ורצונו לומר: כי לא יחסר דבר כי כל מה שהוא צריך יזמין לו האל.

כוסי רויה: שלם עם למ"ד הפעל; כי בלא הראות למ"ד הפעל למען ספות הרוה (דברים כט יח), ופרושו: שבעה, כלומר: שהיא שבעה ומלאה לעולם, ויהיו לעולם שבעים השותים בה; וכל זה לרב הטוב שנתן לו האל ולכל ביתו.

פסוק ו

אך טוב וחסד ירדפוני אני מודה לך בטובה שנתת לי עד היום; **אך** זה אני מבקש ממך **שירדפוני טובך וחסדך**

כל ימי חיי ולא יטרידוני מלחמות ועסקי העולם.

ושבתי שאוכל לנוח

בבית יהוה לארך ימים: ולהתבודד שם ואכין לבי ומחשבתי לעבודתך וליחודך. **ושבתי** מענין בשובה ונחת (ישעיהו ל טו): או הוא פרושו: ישבתי, כמשמעו, רצונו לומר: שיתמיד הליכתו שמה פעם אחר פעם. ופרוש **בבית יי'**: מקום הארון. ופרוש **לארך ימים** כמו שאמר: **כל ימי חיי**; אך היה מבקש שחייו יהיו ארוכים לפי שנות האדם, וזהו: **לארך ימים**.

פרק כד

פסוק א

לדוד מזמור זה המזמור חברו דוד שיאמרו אותו כשיכניסו הארון לבית קדש הקדשים. והיה זה אחר שהעלה עולה בהר המריה ונגלה אליו המקום וידע כי שם יהיה בית יי' כמו שכתוב בדברי הימים (א כב א). ואמר:

ליהוה הארץ ומלואה תבל וישבי בה: ואף על פי שכל **הארץ** היא **ליי'** זה ההר נקרא **הר יי' ומקום קדשו**, כי הוא **מקום קדשו** באמת כי הוא מכון כנגד כסא הכבוד. **והארץ** היא כוללת כל **הארץ** כמו (בראשית א א): את השמים ואת הארץ. **ותבל** הוא מקומות הישוב. לפיכך אמר עם **הארץ**: **ומלואה** ועם **תבל**: **וישבי בה**.

פסוק ב

כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה: וכונן **הארץ** על **ימים ונהרות** לצורך הברואים עליה, אבל זה **ההר** לא כונן אותו לכל הברואים, ואף לא לכל בני אדם אלא **לנקי כפים ובר לבב** והוא זרע **יעקב** שהם **מבקשי יי'** ונצטוו שיהיו **נקיי כפים וברי לבב**. וכן היו פעמים רבות כמו בימי יהושע ובימי הזקנים אשר האריכו ימים אחריו וכמו שאמר (יהושע כד לא): ויעבד ישראל את יי' כל ימי יהושע. וכן בימי השופטים כל ימי

השופטים [24] ובימי שמואל אמר (שמואל א ז ב): וינהו כל בית ישראל אחרי יי'. ובימי דוד ושלמה וכן בימי שאר המלכים שהיו טובים. ולא היה כזה באמה אחרת לעבוד את השם יחד, לפיכך אמר כי לא יעלה **להר יי'** הקדש הזה כי אם **דרשי יי'** והם בית **יעקב**. ובדרש (שוחר טוב בקצת שנוי לשון): **ליי' הארץ ומלואה** זו ארץ ישראל; **כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה** שיושבת על שבעה ימים ועל ארבעה נהרות ואלו הן שבעה ימים [25]: ימא רבא, ימה דסבכי, ימא דטבריא, ימא דמלחא, ימא דחולתא, ימא דחולייתא, ימא דשרייתי, ימא דאספמיא. ואלו הן ארבעה נהרות: ירדן וירמוך קרמיון ופיגא [26]. ופרוש **על ימים ועל נהרות**: סמוך לימים ונהרות כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב כ). ואמרו כי אין ישוב בעולם רחוק מן הים שמונה עשר יום, וזה לתועלת הלחות לברואים; וכן הנהרות לתועלת הברואים. וזהו כמו שאמר (ישעיהו מה יח): לשבת יצרה, שכונן אותה כדי שיחיו היצורים בה. והטעם כי היא מתחלה לא נבראת כך, אלא להיותה כלה תחת המים, כי המים היו סובבים אותה מכל צד, כמו שהאויר סובב המים מכל צד, והאש סובב האויר מכל צד. והנה הארץ תחת המים כפי הטבע שיתן בהם, ולא עשה כן בתחלה כדי להודיע כי הכל בידו והופך הטבעים כרצונו; והאל צוה שתהיה מחיצתה האחת מגלה לשבת היצורים בה ואמר (בראשית א ט): יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה.

פסוק ג

מי יעלה בהר יהוה ומי יקום במקום קדשו: שאין ראוי לכל אדם שיעלה בו לפי שהוא מקום הקדש והתשובה.

[24] מספר שופטים (ב י זיח יט) נלמד ההפך; ודברי רבינו דוד המדקדק אינם מדקדקים כל כך במקום הזה; ואולי רצונו לומר: וכן בימי השופטים כל ימי השופטים הטובים; או: וכן בימי ה ז ק נ י ם כל ימי ה ז ק נ י ם.

[25] במדרש תהלים שלפנינו הסדר הוא כך: ימא רבא, ימא דטבריא, ימא דמילחא, וימא דסבכי, וימא דהילתא, וימא דשרייה, וימא דאספמיא: בירושלמי כלאים (ט ד) הסדר: ימא רבא, ימא דטבריא, ימא דסמכו, ימא דמילחא, ימא דחולתא, ימא דשלייה, ימא דאפמיא; כתובות (יב ג) הסדר: ימא רבא, ימא דטבריא, ימא דכובבו, ימא דמילחא, ימא דחילתא ימא דשילחת, ימא דאיפמייא; ובבבלי בבא בתרא (עד ב) ימה של טבריא, וימה של סדום, וימה של חילת, וימה של חילתא, וימה של סיבכי, וים אספמיא וים הגדול. והרואה יראה כי בשני התלמודים ובמדרש תהלים המספר שבעה כנכון, הגם שיש ביניהם שנוים; אבל בפרוש שלפנינו, מלבד שהמספר שמונה, דבריו לא יתכנו מטעמים אחרים וצריכים בדיקה ותקון; וכן נסחת הילקוט, וכל הנוסחאות האחרות פה צריכות בדיקה ותקון.

[26] במדרש תלים שלפנינו הסדר: ירדנה ופיגה וירמוך ותרמיון (בירושלמי איננו מונה הנהרות כלל); בבבלי בבא בתרא: ירדן וירמוך וקירומיון ופיגה; ובילקוט: ירדן וירמוך וקרמיון ופוגה: ואלה גם כן צריכין עיון.

[27] ו זעירא. כך נכתב בגליון מידי הסופר הראשון; ואין שום הפרש בין הקרי לכתיב.

פסוק ד

נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו [27] **ולא נשבע למרמה**: והנה הזכיר שלשת תכונות האדם בפסוק זה. המעשה והמחשבה והדבור, ובשלשתם יהיה האדם שלם שיהיה נקי במעשיו ובר בלבבו ונאמן בדבורו. **נפשי** ביו"ד והוא מאמר האל כמו (שמות כ ז; דברים ה יא): לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא; **ונפשו** הוא שמו. וכן אמר (עמוס ו ח): נשבע אדני יהוה בנפשו. וכתוב **נפשו** בוא"ו רצונו לומר: אפילו **נפשו** של הנשבע **לא ישא לשוא ולא נשבע למרמה** כי אם באמת ובצדקה. ואותה השבועה היא מצוה ליראי השם כמו שנאמר (דברים ו יג) ובשמו תשבע. וכתוב אחר אומר (שם י כ): את יי' אלהיך תירא, אותו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע: כשיהיו בך אלו המדות אז בשמו תשבע. וכן הוא אומר (ירמיהו ד ב): ונשבעת חי יי' באמת במשפט ובצדקה.

פסוק ה

ישא ברכה מאת יהוה וצדקה מאלהי ישעו: **ישא** יקח כמו (רות א ד) וישאו להם נשים. **ברכה** על דרך קח נא ברכה מאת עבדך (מלכים ב ה טו). או פרוש: **ישא** אליו הנושא כמו (בראשית מג לד): וישא משאת מאת פניו להם. אותם שיעלו בבית יי' **ישאו ברכה מאת יי'** שיתן להם ברכתו וצדקתו ויושיעם מכל צרה וזהו: **מאלהי ישעו**.

פסוק ו

זה דור דרשו [28] **מי** הוא **שיעלה בהר יי' ובמקום קדשו**, שהוא **נקי כפים ובר לבב**? זהו **דור דרשי יי'** והם ישראל. וזה היה בימי שלמה שבנה הבית. וכתוב **דרשו** כנגד **דור** שהוא דרך כלל לשון יחיד; וקרי **דרשיו** כנגד הפרטים שהם רבים.

מבקשי פניך יעקב כנגד האל מדבר המשורר: הם הם שיבקשו **פניך** בבית המקדש, **יעקב** והם ישראל; כי כל זרע יעקב נקראים בשם **יעקב**, כמו (ירמיהו ל י): ואתה אל תירא עבדי יעקב ואחרים זולתו. ואין צריך להוסיף זרע כמו שפרשו המפרשים. ומלת **סלה**: פרשתיה במזמור השלישי; ואינני צריך לפרשה בכל מקום.

פסוק ז

שאו שערים ראשיכם הדרש (שוחר טוב; בבלי שבת ל א; מועד קטן ט א; סנהדרין קז ב ומקומות אחרים) הוא ידוע, שדבקו השערים זה בזה בשעה שבקש שלמה להכניס הארון בבית קדש הקדשים. ולפי דרך הפשט נראה לומר דרך משל כמו (תהלים צו יא יב): ירעם הים ומלאו, יעלז שדי וכל אשר בו; וכן אמר: **שאו שערים ראשיכם**.

[28] דרשיו קרי.

והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: כי **כבוד** גדול תקבלו היום **שיבוא** בכם **מלך הכבוד**. ולפי ששכן **הכבוד** על הארון בין שני הכרובים קראו בשם יי' **מלך הכבוד**. וכן (שמואל ב ו ב): אשר נקרא שם שם יי' צבאות ישב הכרבים עליו. וכן נקרא (יהושע ג יא) אדון כל הארץ; וכן נאמר עליו (במדבר י לה): קומה יי'; (שם לו) שובה יי'; וכן אמר עליו (תהלים מז ו): עלה אלהים בתרועה. ואמר: **פתחי עולם** שעד עתה נסע הארון ממקום למקום. בא מן המדבר לגלגל, ומן הגלגל לשילה, ומן שילה לארץ פלשתים, ומארץ פלשתים לבית שמש, ומבית שמש לקרית יערים, ומקרית יערים לבית עובד אדום, ומבית עובד לעיר דוד. ועתה הכניסוהו במקום שיהיה שם לעולם, לפיכך אמר **פתחי עולם**. וכן אמר (מלכים א ח יג): מכון לשבתך עולמים. ושער יקרא האסקופה עם המזוזה כמו שהיא; ופתח יקרא מה שנשאר מן השער מן הדלתות ולחוץ. ולכך נקרא פתח, שהוא נפתח תמיד.

פסוק ח

מי זה מלך הכבוד וכאלו שואלים השערים: **מי הוא זה מלך הכבוד**? והתשובה: **יהוה עזוז וגבור יהוה גבור מלחמה**: ואמר אלה התארים לפי שהארון היה יוצא עמהם **במלחמה** והיו מנצחים בו איביהם.

פסוק ט

שאו שערים ראשיכם הכפל כמנהג הלשון: כפל ענין במלות שונות. והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב: כי זה הפסוק השני רמז לשוב **הכבוד** בבוא הגואל. ופרש: **ושאו פתחי עולם ראשיכם**, כי **ראשיכם** שזכר עומד במקום שנים, כמנהג הלשון. **ויבוא מלך הכבוד**:

פסוק י

מי הוא זה מלך הכבוד ובזה הפסוק לא הזכיר **גבור מלחמה**. והטעם לפרושנו כי אחר ששכן הארון בבית עולמים לא יצא עוד למלחמה, לפיכך היתה התשובה כשנות הענין. **יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה**: שנראה בכבודו בבית עולמים. וכן אמר שלמה (מלכים א ח יב; [דברי הימים ו א]): יי' אמר לשכן [לשכון] בערפל. ואמר **יי' צבאות** לפי שכל **צבאות** ישראל היו באים בזה הבית ולא יקריבו אלא בו. ולפרוש החכם רבי אברהם בן עזרא הזכיר **גבור מלחמה** בראשונה כי בשכון הכבוד בין ישראל ישכנו לבטח ואין להם מלחמה ולא יפחדו מאיב כי **הכבוד** ילחם בעבור קדושיו, ולא הזכיר בשנית **גבור מלחמה** בעבור וכתתו חרבותם [חרבתיהם] לאתים (ישעיהו ב ד; [מיכה ד ג]), והארץ

תשקוט מכל מלחמה. וטעם **יי' צבאות**: שיהיו אנשי הדור כמו מלאכי השם, כי נקרא יי' ככה בעבור צבא השמים.

פרק כה

פסוק א

לדוד זה המזמור נאמר באל"ף בי"ת; וכן יש אחרים בספר כמוהו. ויש אות אחת בראש כל פסוק, ויש שני פסוקים באות אחת, ויש בפסוק אחד שתי אותיות; ולא נודע אצלנו מפני מה באלו יותר מבאחרים אלא אם כן נזדמן לו בפיו ברוח הקדש. ויראה שכל מזמור שנאמר באל"ף בי"ת לפי גדלו ולפי הדברים הנכבדים הנאמרים בו נאמר כן. והנה אין בו בי"ת בראש פסוק ולא וא"ו ולא קו"ף; ויש בו רי"ש שתי פעמים. ויש אומרים כי הבי"ת היא מלת **בך** הסמוכה ל**אלהי** (פסוק ב). וכן וא"ו ו**למדני** (פסוק ה); ולא נודע באמת. והדרש (שוחר טוב בקצת הוספה): **בך** עשרים ושתים אותיות. ופרוש:

אליך יהוה נפשי אשא: דרך תחנה כמו נשא לבבנו אל כפים (איכה ג מא). ויש מפרשים (רבי משה הכהן גיקטילא וזולתו): דרך מנחה כמו וישא משאת מאת פניו אלהם (בראשית מג לד). ובדרש (שוחר טוב בשנוים): כמו ואליו הוא נשא את נפשו (דברים כד טו); כמו השכיר שמקוה שכרו כן אקוה טובך וחסדך. דבר אחר: **נפשי אשא** זהו שאמר (תהלים לא ו): בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי' אל אמת. כשהאדם ישן מפקיד רוחו אצל הקדוש ברוך הוא שמא עמד שחרית ולא מצאה? הרי כתוב: יי' אל אמת. אמר רבי אלכסנדרי: בנוהג שבעולם אדם מפקיד אצל חברו חדשים ומחזירם ישנים, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אדם יגע במלאכתו כל היום ולעת ערב נפשו יגעה ושחוקה והוא ישן ומשלים נפשו אצל הקדוש ברוך הוא ובשחרית היא חוזרת לגופה חדשה ונוחה דכתיב (איכה ג כג): חדשים לבקרים רבה אמונתך. רבי סימון בשם רבי שמעון אומר: ממה שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעים שרבה אמונתך לתחית המתים[29] .

פסוק ב

אלהי בך בטחתי ולא באחר, לפיכך תחנתי לפניך:

אל אבושה שלא **אבושה**. שאם לא תתן לי שאלתי הנה יש לי בשת בבטחוני; וכן הוא אומר (איוב כ): בשו כי בטח; בך בטחו ולא בשו (תהלים כב ו): ואם תתן לי שאלתי שבטחתי בך שתתננה לי לא **אבוש**.

[29] כנראה היתה נסחא נכונה לפני רבנו המחבר ולא כבשוחר טוב הנדפס, שיש בו ערבוב דברים, קצתם לקוחים ממדרש איכה רבתי.

אל יעלצו אויבי לי: ולא **יעלצו אויבי לי**.

פסוק ג

גם כל קויך לא יבשו לא עלי לבדי אני מבקש שלא אבוש אלא גם על כל יראי שמך שמקוים לך.

יבשו הבוגדים ריקם: אבל אותם האנשים שהם **בוגדים** בי וביראיך **ריקם** וחנם אותם **יבשו** מסברם, כי אין סברם ובטחונם בך. ובדרש (שוחר טוב): **גם כל קויך** אלו ישראל. אמר דוד: בשעה שאני עומד בתפלה לפניך, עלי ועל עמך ישראל אני מתפלל. אל תהי תפלתי מאוסה לפניך, מפני שעיני כל ישראל תלויות בי ועיני תלויות בך; אם אתה שומע תפלתי כאלו שמעת תפלתם.

פסוק ד

דרכיך יהוה הודיעני ארחותיך למדני: כפל הענין במלות שונות. ופרוש **למדני**: שתלמדני עד שאדע. ופרוש **דרכיך יי' הודיעני**: כמו שבקש משה רבנו, עליו השלום (שמות לג יג): הודיעני נא את דרכך ואדעך; כי כשידע דרכיו ידענו. ופרוש הדבר: שישכילהו הנמצאות כלם שישיג טבעם והתקשרם קצתם בקצתם, וידע הנהגתו עמהם בכלל ובפרט. וכן כמו ששאל משה רבנו, עליו השלום (שם יח): הראני נא את כבודך, שאל גם כן דוד ואמר:

פסוק ה

הדריכני באמתך והוא אמתת מציאותו. אמר בשאלה ראשונה: **הודיעני** שהיא חכמה שיוכל האדם לדעת אותה, והיא חכמת הטבע, וממנה ידע האדם הבורא, כי היא כסלם לידיעת חכמת האלהות, וממנה ידע האדם הבורא מה שיוכל לדעת והוא גוף; אבל אמתת מציאותו כמו שתשיג הנפש לא יוכל לדעת בעודו גוף, כמו שאמר (שם כ): כי לא יראני האדם וחי; לפיכך אמר: **הדריכני באמתך** כאדם המדריך הנער ללכת מעט מעט עד שירגיל וילך מעצמו. וכן פרוש

ולמדני הרגילני כמו **הדריכני**; וכן (ירמיהו לא יח): כעגל לא למד; (שם ב כד): למד מדבר, שענינם: הרגל.

כי אתה אלהי ישעי שתושיעני מצרות העולם הזה ותתן לי לב לקנות העולם הבא והוא ידיעת האמת.

אותך קויתי כל היום: כמו (תהלים טז ח): שויתי יי' לנגדי תמיד. ופרוש **קויתי כל היום**: כמו **כל** הימים; וכן (תהלים ל זכו): כל היום חונן ומלוה; וכן (שם עב טו): כל היום יברכנהו.

פסוק ו

זכר לי עתה

רחמיך יהוה וחסדיך שהיו לי תמיד, וזהו:

כי מעולם המה: כלומר בעת היצירה היו לי רחמיך וחסדיך בבטן אמי, ובגדלי אחרי צאתי. וכיון שגדלתני והבאתני עד הלום ראוי לך לחמול עלי, כי מעשה ידיך אני כמו שאמר איוב (י ט): זכר נא כי כחמר עשיתני. **וחסדיך** הראשונים **זכר** לי; **וחטאות נעורי אל תזכר**.

פסוק ז

חטאות נעורי ופשעי אל תזכר ופרוש: אותם, שבימי נעורים יקראו **חטאות**, שלא שלמה דעת האדם ואין שם פשע, כי הפשע הוא המרד. וכשיהיה האדם מזיד בבואו בימים מעשרים שנה ומעלה שהוא בדעתו יקרא פושע, כי הוא מכיר ויודע ועובר המצוה הרי הוא מורד באדון המצוה אותו.

כחסדך זכר לי אתה והתפלל על כלם שלא יזכר לו האל לא זה ולא זה, אלא **יזכר** לו **חסדיו** ויגמלהו **כחסדו** ולא כמשפטו.

למען טובך יהוה: לא למעני אלא **למען טובך** וחסדך שאתה טוב וסלח.

פסוק ח

טוב וישר יהוה על כן יורה חטאים בדרך: לפי שהוא **טוב וישר** לא ימאס החוטאים, אלא אם ירצו לשוב יקבלם **ויורה** אותם **דרך** הישרה. ופרוש **בדרך** בפתחו"ת הבי"ת: הדרך הידועה; והיא דרך התשובה. והיא ידועה לבני אדם מימי בראשית שהורה האל דרך התשובה לקין החוטא ואמר לו: אם תיטיב שאת (בראשית ד ז).

פסוק ט

ידרך ענוים במשפט אותם הנכנעים ושבים מחטאם **ידריכם במשפט**, יפתח להם דרך התשובה ויכין לבם לדעת **משפטי** האל ודרכיו; וזהו:

וילמד ענוים דרכו: והוא כפל ענין במלות שונות. וטעם **במשפט** בפתחו"ת הבי"ת כי הוא ידוע בתורתו. והחכם רבי שלמה בן גבירול [30] פרש: (תקון מדות הנפש א ג): והענוים מגיעים אל רצון הבורא במדת הבשת ומשיגים העולם (הנועם) הקיים ולומדים דרכו (דרכיו) כמו שנאמר **ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו**.

[30] שם משפחת החכם המשורר הפלוסוף והמקובל הלזה היה כנראה: גבירול, והוא ייברול (ראה כתב יד המונח פה והמסמן: Mm. 6. 32. 3 ,Add. 379 ,פב ב(והוא אביסיבירון = Avicebron (ראה כתב יד המונח פה והמסמן: יא ב). והמצאת החכם הגדול מאור עינים ומאור עינינו רב שלמה Munk (על משכבו יבא שלום וינוח!) בספרו: Mélanges (צד 152) לא נצרכה אלא להעדפה; כי בכתב יד הנזכר באחרונה קראנו ושם נאמר בפרוש: "אביסיבירון רצוני לומר בן גבירול בספרו הנק' מקור חיים". וכתב יד הזה נכתב במאה החמש עשרה למספר הרגיל.

פסוק י

כל ארחות יהוה כי כל דרכיו
חסד ואמת והם **כל** הדרכים אשר צוה בתורתו ללכת בהם הן **חסד ואמת** אין בהן נפתל ועקש.
לנצרי בריתו ועדתיו: לא למעקשי נכונה שלא יוכלו להכיר האמת. וכן הוא אומר (הושע יד י): כי ישרים דרכי יי' וצדיקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם. והחכם הגדול הרב רבנו משה, זכרו לברכה, פרש הפסוק הזה (מורה הנבוכים ג יב ג): בהנהגת העולם. אמר החכמים החשובים כבר ידעו חכמת זה המציאות והבינוהו כמו שבאר דוד, עליו השלום, ואמר **כל ארחות יי' חסד ואמת לנצרי בריתו ועדתיו** אמר שהם אשר שמרו טבע המציאות ומצות התורה וידעו תכליתם התבאר להם צד ה**חסד** וה**אמת** בכל ולזה שמו תכליתם וזה מה שכוון בהם מאשר הם אדם והוא ההשגה מפני הכרחי הגוף יבקשו צרכיו ההכרחיים לחם לאכול ובגד ללבוש מבלתי מותר.

פסוק יא

למען שמך יהוה שנקרא **שמך** טוב וסלח
וסלחת לעוני העון המיוחד שהוא גדול מכל העונות שעשה והוא עון בת שבע. אמר: אף על פי שבקשתי מלפניך מחילה וסליחה על חטאתי ופשעי, על אותו העון אני שונה לך לבקש מחילה
כי רב הוא:

פסוק יב

מי זה האיש ירא יהוה מי שירצה להיות **ירא יי'** יכין לבבו
יורנו בדרך יבחר: כי האל יעזר אותו **ויורנו בדרך שיבחר** האל שילך בה האדם והיא הדרך הטובה. ויש מפרשים (רבי אברהם בן עזרא): **שיבחר** האדם.

פסוק יג

נפשו בטוב תלין אם יאחז הדרך **שיורנו, נפשו בטוב תלין** במותו. וזה עקר שכר האדם.
וזרעו יירש ארץ: למען צדקתו וישרו יברך האל בניו **וזרעו** אחריו בגללו.

פסוק יד

סוד יהוה ליראיו סוד יי' לא יגלה כי אם **ליראיו**; כי המתעסקים בחכמה אם לא יהיו יראי האל ושלמים במצותיו לא יגלה להם סוד האל.
ובריתו להודיעם: **להודיעם בריתו** שגלה להם סודו. והברית היא שכורת עם הנשמה להשכילה ולאספה אל כבודו בהפרדה מהגוף. וכן קראה ברית באמרו למשה רבינו,

עליו השלום (שמות לד י): הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה פלאת. והברית היא שחננו אור השכל ודבקה נפשו בעליונים. ואמר לו: נגד כל עמך, לומר: זה שעשיתי עמך הוא אות רוחני שלא יכיר אדם בו זולתך, אבל אות אחר גשמי אעשה עמך נגד כל עמך והוא קרינת אור פניו. ומהאות הגשמי יכירו וידעו כי אות רוחני חוננתיך.

פסוק טו

עיני תמיד אל יהוה כי הוא מבטי ואליו אני נשא את עיני, ולא לעזרת אחר.

כי הוא יוציא מרשת רגלי: פרושו **מרשת** העונות או **מרשת** האויבים, לפי מחשבתם שהם חושבים ללכדני. ועל האויבים מאמות העולם דבר שהם אויבי ישראל, כמו שאמר בסוף המזמור. ועד הנה דבר בצרכי הנפש; ועתה ידבר בצרכי הגוף, שיצילהו מאויביו, כמו שדבר בהם בתחלת המזמור (פסוק ב) **אל יעלצו אויבי לי** כי גם הם מצרכי הנפש, כי אם יטרידוהו האויבים במלחמתם לא יהיה לו פנאי בצרכי הנפש.

פסוק טז

פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני: אף על פי שאני מלך ויש לי עם רב **יחיד ועני אני**, כי אינני בוטח ברב חיל אלא בגבורתך לבד. **ועני** פרושו נכנע כמו (איוב לו טו) יחלץ עני בעניו. כלומר: אף על פי שאני מלך איני מתגאה במלכותי, אבל אני שפל ונכנע. ובדרש (שוחר טוב בשנוי קצת): וכי יחיד היה דוד והלא כתיב (דברי הימים א ב טו) אצם הששי דוד השביעי וכן: וכי עני היה דוד? והלא כתיב (שם כב יד): והנה בעניי הכינותי לבית יי' זהב ככרים מאה אלף? אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לפי ששמתני מלך על בניך ועיניהם תלויות בי וכולם צריכים לי; ולפי שהם רבים, ואני עיני תלויות בך אני יחיד כנגדם, לפיכך אמר: **יחיד ועני אני**.

פסוק יז

צרות לבבי הרחיבו הרחיבו הצרות מושבם **בלבי**, כלומר כי רבות הן. ובאמרו כי **הצרות הרחיבו** הוא דרך צחות. לכן אני צועק אליך,

ממצוקותי הוציאני: **שתוציאני ממצוקותי** שאני נלכד בהן, כי אם **לבבי** נלכד **במצוקות** וצרות לא יהיה לבבי פנוי לעבודתך.

פסוק יח

ראה עניי כמו שפרשתי (פסוק טז).

ועמלי שאני עמל במלחמות.

ושא כל חטאותי: שיהיה עניי כפרת **חטאתי**, כי למצוה **עמלי** הוא שאני נלחם בעד ישראל.

פסוק יט
ראה איבי כי רבו, ראה איבי: פלשתים ואדום עמון מואב וארם.
ושנאת חמס שנאוני: שלא הרעותי להם והם נלחמים בי. ובדרש (שוחר טוב בקצת שנוי): אם עשו שונא ליעקב לפי שנטל ממנו הברכה, לברבריים מה עשה? לפלשתים מה עשה? לגתניים מה עשה? הוי: **ושנאת חמס שנאוני**.

פסוק כ
שמרה נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך: **הצילני** מידם כי הם ארבים לנפשי לפי שלא הצליחו על ישראל מעת שמלכתי.

פסוק כא
תם וישר יצרוני כי קויתיך: עי עמי **התם** **והישר** ועמהם העול והחמס. והתם **והישר** **יצרוני** מרעתם **כי** בכל צרותי **קויתיך**.

פסוק כב
פדה אלהים בין בחיי בין במותי, הנני מתפלל שתפדה
את ישראל מכל צרותיו:

פרק כו

פסוק א
לדוד שפטני יהוה שפטני וראה אם לבבי ישר אליך וכפי לבבי **שפטני**.
כי אני בתמי הלכתי וביהוה בטחתי לא אמעד: כלומר בתם לבבי ובכל אשר היה לי **בטחתי ביי**', לפיכך אין ראוי לי שאמעד. ובדרש (שוחר טוב בהפוך חלקי המאמר): כתוב אחד אומר **שפטני** וכתוב אחד אומר (תהלים קמג ב): ואל תבוא במשפט את עבדך? אמר דוד לפני הקדוש, ברוך הוא: בשעה שאתה דן את הרשעים **שפטני**; בשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבוא במשפט את עבדך!

פסוק ב
בחנני יהוה ונסני וכפי שתמצא בלבי תדיינני
צרופה [31] **כליותי ולבי**: תמצאם ככסף נקי. ואמר: **כליותי**, כי הם היועצות (בבלי ברכות סא א); ואמר **לבי**, כי הוא המבין ובעל המחשבות (שם); וכתב; **צרופה** על כל מחשבה ומחשבה שהיא בלי שום סיג: וכפי מחשבותי **שפטני**: כי אף על פי שמעשי אינם טובים לפעמים, **לבי** הוא ישר בכל עת. ולפי המעשים אמר: ואל תבוא במשפט את עבדך.

[31] יתיר ו.

פסוק ג
כי חסדך לנגד עיני לפיכך לא נטה לבי מאחריך **כי** תמיד **חסדך לנגד עיני**; לפיכך **והתהלכתי באמתך**: כמו (בראשית ו ט): את האלהים התהלך נח, שהתהלך בדרכי האלהים באמת ובישר לבב.

פסוק ד
לא ישבתי עם מתי שוא כדי שלא אלמד ממעשיהם ומדבריהם הרעים.
ועם נעלמים שעושים חטא בסתר **ונעלמים** מבני אדם. לפיכך אמר:
לא אבוא: לא נכנסתי עמהם במקום סתרם. ועוד כפל הענין במלות שונות, ואמר:

פסוק ה
שנאתי קהל מרעים ועם רשעים לא אשב: **הרשעים שנאתי** להתחבר עמהם ולשבת אתם, אבל מושבי בבית אלהי ושם אלך תמיד.

פסוק ו
ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך יהוה: וכש**ארחץ בנקיון כפי** אז **אסבבה את מזבחך יי'** להקריב עם עולותי. לא כרשעים שמביאים עולות בידיהם וידיהם דמים מלאו; אבל אני **ארחץ בנקיון כפי** שלא יהיה בידי שום עון כשאבא להקריב עולות.

פסוק ז
לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך: **לשמע** כמו להשמיע; וכן (ישעיהו כג יא): לשמד מעזניה כמו להשמיד. אמר: אבא בית מזבחותיך **להשמיע** שם בפני קהל קדושים **תודה בקול** רם. והוא שיהיה מודה בפניהם על החסדים שעשה לו האל והצילו מכל צרה **ולספר כל הנפלאות** שעשה עמו בעתות צרותיו.

פסוק ח
יהוה אהבתי מעון ביתך קהל מרעים שנאתי, אבל **מעון ביתך אהבתי**; והוא הבית שהיה בו הארון, ושם הלוים והכהנים נביאים וחסידים וקדושים משרתי האל כמו אסף ואחיו. **ומקום משכן כבודך**: כי במקום שהיה בו הארון שם היה **שוכן הכבוד** על הנביאים ואנשי רוח הקדש.

פסוק ט
אל תאסף עם חטאים נפשי ועם אנשי דמים חיי: וכיון שבחרתי אני חברת הצדיקים **אל תאסף עם חטאים נפשי**, כלומר שלא אמות מיתת **חטאים ואנשי דמים**, כי נפשם כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו (שמואל ב יד יד), ונפשי תאסף אל כבודך במותי.

פסוק י
אשר בידיהם זמה כמו (הושע ו ט): כי זמה עשו. ענין תועבה ומעשה רע, כמו ההרג והמכה שיעשו **בידיהם**. וכן השחד שיקבלו כמו שאמר:
וימינם מלאה שחד: ויש לפרש **בידיהם**: ברשותם, כמו (במדבר כא כו): ויקח את כל ארצו מידו; (בראשית כד י): וכל טוב אדניו בידו, כלומר: ברשותם ממון מקבץ מגזל ועון, והוא במעשה, והוא **זמה**.

פסוק יא
ואני בתמי אלך שלא אתעסק בדברי מרמה לא במחשבה ולא במעשה.
פדני מצרות
וחנני: מטובך כפי שתראה **תם** לבבי ואז אודה את שמך ואמר:

פסוק יב
רגלי עמדה במישור כלומר: שלא מטה **רגלי**, לפיכך
במקהלים אברך יהוה:

פרק כז

פסוק א
לדוד יהוה אורי וישעי ממי אירא יהוה מעוז חיי ממי אפחד: הואיל והוא **אורי וישעי ממי אירא**? אין לפחוד מאדם! ואמר: **אורי** כי הצרה דומה לחשכה והתשועה ממנה היא האורה. והוא **מעוז חיי** גם כן **ממי אפחד** שימיתני? כי כמו שישגב האדם במגדל להציל נפשו שלא ימיתוהו איביו כן נשגבתי אני בו ואין לי **ממי אפחד** עוד; כי הנשגב במגדל עוז עדין הוא **ירא** ופוחד פן יצורו עליו איביו ויכבשו המגדל ההוא, או יצורו עליו עד שימות שם ברעב ובצמא. מכל זה אין אני פוחד הואיל והאל **מעוז חיי**.

פסוק ב
בקרב עלי מרעים יש מפרשים **בקרב** מענין קרב ומלחמה, כלומר: בהלחם **עלי**; או פרושו כמשמעו. אמר: אף על פי שהיו **קרובים עלי** להמיתני וזהו:
לאכל את בשרי לא פחדתי מהם כיון שהאל **מעוז חיי**, וראיתי כי כן היה פעמים רבות כשהיו באים
צרי ואיבי
לי כלומר: בעבורי להכשילני ולהמיתני
המה כשלו ונפלו:

פסוק ג

אם תחנה עלי מחנה אפילו **תחנה עלי מחנה** גדול ואני במעט עם
לא ייירא לבי כי **לבי** ושכלי הוא המבטיחי באלהים.
אם תקום עלי מלחמה בזאת האמירה שאמרתי כי **יי' אורי וישעי ומעוז חיי אני בוטח**:

פסוק ד

אחת שאלתי מאת-יהוה אמר: אמת היא כי בבטחי בו כי הוא יצילני מכל צרה; אף על פי כן שאלה **אחת** אני **שואל** ממנו. וכפל הענין עוד ואמר:
אותה אבקש שבתי בבית יהוה כל ימי חיי להודיע כי בכל לבו מ**בקש אותה** להשקיטו מהמלחמות אף על פי שהוא **בוטח** שהאל יצילנו מכל נזק אף על פי כן לבו טרוד בהם ומתעסק בצרכי הגוף ואין לו פנאי להתעסק בצרכי הנפש. ושאל **מאת יי'** שישקיטהו מן המלחמות שלא יצטרך להתעסק בהן כדי שיהיה גופו ולבו פנוי ל**שבת בבית יי'**. והוא הבית שהיה שם הארון עם הנביאים והחסידים, ואשר שם הכהנים והלוים כמו אסף ואחיו ושאר יראי יי' העומדים שם להתעסק עמהם בעבודת אלהים בצרכי הנפש; וזהו:
לחזות בנעם יהוה ולבקר בהיכלו: שיהיה לו פנאי **לבקר** תמיד **בהיכלו** והוא הבית שהיה בו הארון. או פרושו: בשמים כמו שאמר **בנעם יי'**, כלומר שיהיה לו פנאי **לבקר** ולחפש בשכלים הנפרדים שהם מלאכי שמים אשר הנפש גזורה מהם ואליהם תשוב **בהיכלו**.

פסוק ה

כי יצפנני בסכה כי עתה בהתעסקי בצרכי הגוף יעשה עמי טובה ויתן שאלתי ששאלתי **ויצפנני בסכה** מזרם האיבים שלא ישיני וזהו:
ביום רעה שהם חשבו לעשות לי **רעה**. והוא
יסתירני בתר אהלו בצור ירוממני: שלא תשיגני יד איבי.

פסוק ו

ועתה ירום ראשי על איבי סביבותי בהנצלי מ**איבי** שהיו **סביבותי**
ואזבחה באהלו זבחי תרועה כלומר **זבחים** עם **תרועה** ושבח והודאה שהצילני מאיבים רבים.
אשירה ואזמרה ליהוה: מכל זה החסד שהוא עושה עמי. אבל זאת השאלה הנזכרת אני שואל, ועל זה אמר:

פסוק ז

שמע יהוה קולי אקרא וחנני וענני: זאת השאלה ששאלתי.

פסוק ח

לך אמר לבי [32]. **לבי אומר** תמיד בעבורך **בקשו פני** כמו שאמר (תהלים טז ז): אף לילות יסרוני כליותי. **לבי** יסרני בעבורך, ואמר **לפני** שיבקשוך ותהיה מגמתם אליך; ובעבור זה אמר: **את פניך יהוה אבקש**: וזו היא השאלה ששאלתי כי **לבי** לעצני כן.

פסוק ט

אל תסתר פניך ממני פניך שאבקש אל **תסתירם ממני**.

אל תט באף עבדך אל **תטני** ואל תטרידני בעסקי העולם הזה שהם **אף** וכעס למתעסק בהם, כמו שאמר (תהלים צ י): ורהבם עמל ואון.

עזרתי היית עד הנה **היית עזרתי** בצרכי הגוף, ועתה בשאלי עזרתך בצרכי הנפש **אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי**: כמו שהושעתני מצרי כן תושיעני מעמל הגוף ואתעסק בצרכי הנפש.

פסוק י

כי אבי ואמי עזבוני ויהוה יאספני: אחר שיצאתי מגבולם **אספתני** אתה, כלומר: זמנת לי מחיתי וצרכי. ואחר שאני מעשה ידיך **ואספתני** עד הלום, **הורני יי' דרכך**!

פסוק יא

הורני יהוה דרכך ונחני בארח מישור כבר פרשנו הדרך **וארח מישור** שהיה מבקש.

למען שוררי: הם האיבים המביטים אותו בעין רעה, כמו (שמואל א יח ט): ויהיה שאול עון את דוד. והם חושבים כי אין לו חלק ביי'.

פסוק יב

אל תתנני בנפש צרי ברצון איבי ותאותם. כמו (בראשית כג ח): אם יש את נפשכם ורצונם שלא יהיה לי פנאי לעבודת האלהים, אלא שאתעסק כל ימי במלחמות בעמל הגוף

[32] אמר המוציא לאור והוא שלמה הקטן בן מאיר הגדול (נח עדן!): מאד נשתוממתי על המראה כי אין גם אחד מן הפרשים הרבים מפרש הפסוק הזה כראוי, אשר הוא בעיניהם כלו מקשה, והוא באמת זהב טהור. והנראה לי אגיד בדברים מעטים. המשורר מדבר אל לבו כאלו הוא מדבר אל לב כל אחד ואחד מישראל, ואשר לבו יענהו, יענהו גם כן לב כל אחד מישראל. ועתה סרס המקרא ופרשהו כך: לך לבי אמר (השם): בקשו פני. ולבו משיב: את פניך יהוה אבקש. ותהיה העתקתו ככה:
To thee, my heart, said He (the Eternal): "seek ye (every one of you) My Face!" "Thy Face, Eternal .One, will I seek!" (responds the heart)

כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: שהם מעידים בי ומדברים בי דברי **חמס** לאמר אני רשע ואיש דמים ואין לי חלק בייי'. כמו שאמרו עליו (תהלים עא יא): אלהים עזבו; ואומר (שם מא ט): דבר בליעל יצוק בו.

פסוק יג

לולא האמנתי לראות בטוב יהוה הם היו בי **עדי שקר** ומדברי **חמס** וכמעט אבדתי מדבריהם **לולא שהאמנתי** בך ולא חששתי לדבריהם. **והאמנתי** שיש לי תקוה בייי' וארא בטובו לעולם הבא. וזהו

בארץ חיים: וקרא לעולם הבא **ארץ חיים**, ואף על פי שאין לנשמה מקום וכל שכן **ארץ**, אלא לפי שנמשל טוב עולם הבא לגן עדן שהוא מקום בארץ, להבין השומעים נאמר דרך משל. כמו שנקרא גם כן משפט הרשעים גיהנם והוא מקום בארץ סמוך לירושלם; והוא מקום נמאס ומשליכים שם הטמאות והנבלות והיה שם אש תמיד לשרוף הטמאות ועצמות הנבלות לפיכך נקרא על דרך משל משפט הרשעים גיהנם. ונקרא שכר הצדיקים גן עדן שהוא מקום המשובה בארץ והוא נקרא **ארץ חיים**, כי כאשר גרש האדם משם נקנסה עליו מיתה. ובדברי רבותינו, זכרם לברכה (בבלי ברכות ד א): למה נקוד על **לולא**? (כך) אמר דוד לפני הקדוש, ברוך הוא: רבונו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא; אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שמא יגרום החטא.

פסוק יד

קוה אל יהוה ומרוב בטחוני ואמונתי בייי' אני אומר כנגד עצמי כל היום: **קוה אל יי**'; אל תחוש לדברי האיבים.

חזק ויאמץ לבך אתה **חזק** בדרכיו והוא **יאמץ לבך** שלא יחלש לדברי האיבים ותמצא חוזק ואומץ בלבבך.

וקוה אל יהוה: פעם שנית; רצונו לומר: שתהיה בו התקוה תמיד ולא תמוש מלבבו.

פרק כח

פסוק א

לדוד אליך יהוה אקרא גם זה המזמור מענין המזמור שלפניו שקורא אל יי' שיתן שאלתו להשקיטו מעסקי העולם ולהניח לו שיהיה פנוי להתעסק בצרכי הנפש שהיא עבודת האלהים ובזה יכפרו עונותיו שעברו ותקרב נפשו אל האלהים. ואמר:

צורי אל תחרש ממני מלשמוע אל שאלתי, כי יראתי

פן תחשה ממני ונמשלתי עם יורדי בור: **פן** אהיה כמו הרשעים יורדי גיהנם שתלך באבדון נפשם במותם. ומלת **תחרש** כמו תשתוק, כלומר: שתעשה עצמך כ**חרש** שלא תשמע ולא תעניני בתפלתי; וכן **פן תחשה**, כמו (קהלת ג ז): עת לחשות.

פסוק ב

שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל דביר קדשך: הבית שהיה שם הארון, כי שם הכבוד. וטעם **בנשאי ידי** כמבקש עזר מאחר שפרש לו ידו שיקבלהו בעזרתו. וכן (מלכים א ח נד): וכפיו פרשות השמים; (שמות ט כט): אפרש את כפי אל יי'. והנשיאה למעלה כנגד השמים. ויהיה פרוש **אל דביר קדשך**: ב**דביר קדשך** כמו (שם כה טז): ונתת אל הארן את העדת אשר אתן אליך. או יהיה פרוש **אל דביר קדשך** כמשמעו, כי לנכח המקום ישא ידיו כמו אל השמים, כי הוא על דרך משל כמו סלם לעלות התפלה לכסא הכבוד. ועל דרך זה נאמר (דברי הימים ב ל כז): ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים. או יקרא **דביר קדשך** השמים כמו שקראם היכל והר קודש כמו שפרשנו (תהלים יא ד; טו א).

פסוק ג

אל תמשכני עם רשעים ועם פעלי און שלא אמות מות **רשעים** כמו שאמר (תהלים כו ט): אל תאסף עם חטאים נפשי; וכן בזה הלשון: ואחריו כל אדם ימשוך (איוב כא לג), שפרושו: ימשוך אל המיתה.

דברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם: כי רוב הרשעים אינם מגלים עצמם, ומראים **שלום עם רעיהם** ויחשבו **רעה בלבבם**.

פסוק ד

תן להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם: כי אין יודע לבבם אלא אתה שאתה יודע הנסתרות לפיכך שלם **להם כמעשי**הם **הרעים**, כי אתה יודע רשעם.

פסוק ה

כי לא יבינו אל פעלות יהוה ואל מעשה ידיו אינם מתעסקים בעבודת האל ואינם נותנים לבם להבין כי אם בהבלי העולם שהם מתחכמים ומבינים עליהם כמו שאמר הנביא (ירמיהו ד כב): חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו. וההבנה וההשגחה ב**פעלות יי'** וב**מעשה ידיו** היא מעבודת האלהים, והיא להבין בחכמת הטבע ובפעלותיו ומעשה ידיו בשמים ובארץ; ומשם יתבונן כח מעשה אלהים שהכל מאתו, והוא הסבה הראשונה.

וכן אמרו רבותינו, זכרם לברכה (בבלי שבת עה א): ואת פעל יי' לא יביטו ומעשה ידיו לא רא (ישעיהו ה יב): זה שאינו מחשב בתקופות ובמזלות.

יהרסם דרך תפלה כמו שאמר: **תן להם כפעלם**

ולא יבנם: עוד אחר **שיהרסם**. וטעם **יהרסם** כנגד **אל פעלות יי'**. הם **לא יבינו אל פעלות יי'** והוא יהרוס פעלתם **ומעשה ידיהם**.

פסוק ו

ברוך יהוה כי שמע קול תחנוני: דרך נבואה. ונתן הודאה לאל ששמע תפלתו; וכן היה כי באחרית ימיו היתה סבה מאת יי' והיה דוד בסכנה עם ישבי בנב עד שנשבעו אנשיו שלא יצא עוד עמהם למלחמה (שמואל ב כא טז יז).

פסוק ז

יהוה עזי בשור"ק העי"ן [33]. ואמר דרך שבח והודאה:

ומגני שהצילהו מישבי בנב שאמר להכות את דוד.

בו בטח לבי שיעזרני ממנו, ואף על פי שהייתי בסכנה גדולה.

ונעזרתי כמו שכתוב (שם יז): ויעזר לו אבישי בן צרויה.

ויעלז לבי אין צריך לומר אם נצל ממות ששמח, אלא פרוש **ויעלז לבי**: שכלי, לפי שבאותו דבר נשבעו אנשי שלא אצא למלחמה עוד, ושמח השכל שנפרד מעסקי העולם, ויהיה לי פנאי להתעסק בדרכי האלהים.

ומשירי אהודנו: לפיכך אתן לו הודאה. וממה אתן לו? **משירי אהודנו**, **בשירותי** ובזמירותי.

פסוק ח

יהוה עז למו וכיון שישב הוא בבית **יי'** התפלל על ישראל שיהיה להם **עז** בצאתם למלחמה שלא ירך לבבם כשלא יהיה הוא עמהם במלחמה. ויתן **יי'** להם **עז** במלחמתם ויגברו על איביהם.

ומעוז ישועות משיחו הוא: **משיחו** הוא אומר על עצמו שהוא **משיח יי'** כמו שאמר גם כן על עצמו (שם כג א); משיח אלהי יעקב. אמר: **יי'** יהיה **עז למו** לישראל כמו שהיה מעוזי בצאתי עמהם למלחמה. וא"ו **ומעוז** ענינה: כאשר, כמו (תהלים נט טז); אם לא ישבעו וילינו; וכן (שם סג ו): ושפתי רננות יהלל פי.

פסוק ט

הושיעה את עמך וברך את נחלתך הושיעם מאיביהם **וברך אותם** במעשה ידיהם.

[33] בכתב יד שלפנינו, ובשאר ספרים מדיקים, העי"ן בקבו"ץ שפתים והזי"ן בדג"ש.

ורעם ענינו: כרעה עדרו ירעה (ישעיהו מ יא).
ונשאם על העמים.
עד העולם: תפלתי עליהם בין בימי חיי בין אחרי מותי כל ימי **עולם**. ופרוש **עד העולם**: **עד** סוף **העולם**.

פסוק טו
ואהי כאיש אשר לא שמע שאיננו מבין לשון המדברים, כמו: גוי אשר לא תשמע לשנו (דברים כה מט).
ואין בפיו תוכחות: **ואהי** גם כן **כאיש אשר אין בפיו תוכחות**, שישמע דברי המדברים אליו, אבל **אין בפיו** טענות שידע להתוכח עם המריבים עמו.

פרק כט

פסוק א
מזמור לדוד הבו ליהוה בני אלים הבו ליהוה כבוד ועז: **הבו ליי'** כמו תנו **ליי' כבוד**, תנו עז לאלהים (תהלים סח לה). והנתינה בדבור ובהודאה. והכפל כמנהג הלשון לחזק הדבר. וכפל עוד ואמר:

פסוק ב
הבו ליהוה כבוד שמו השתחוו ליהוה בהדרת קדש: שתתנו לו בדבריכם **הכבוד** והקדשה. כי **ההדר** הוא **הכבוד** כמו (ויקרא יט לב): והדרת פני זקן.

פסוק ג
דרשו רבותינו זכרם לברכה (מכלתא יתרו בחדש ה; ספרי שמג; בבלי זבחים קטז א) בזה המזמור שנאמר על יום מתן תורה. ואמרו: כי **הקול** הגדול שיצא מן השמים עבר תחלה **על המים**. ועל איזה מים? **על מים רבים**, והם מי הים.

פסוק ד
ואמר: **קול יי' בכח**, כלומר **קול יי'** בא **בכח על המים** ואחר כך בא **בהדר על** ישראל. כלומר כדי שלא ימותו ישראל מפני הקול החזק היוצא העבירו במים תחלה להתיש כחו שם ואחר כך בא לישראל **בהדר** שיוכלו לסבלו. ואף על פי כן נבהלו באותו הקול ואמרו (שמות כ יט): ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות.

פסוק ה
ואמר: **קול יי' שבר ארזים** שאותו הקול **שבר ארזים וירקידם כמו עגל**.

פסוק ו
וירקידם כמו עגל לבנון ושרין כמו בן ראמים:

פסוק ז
ואמר: **קול יי' חצב להבות אש** כמו שאמר (שם יח): את הקולת ואת הלפידם. ואמר: **קול יי' יחיל מדבר**, כי רעשו ההרים והמדברות. וכן האילות וחיות השדה חלו וכאבו לאותו הקול. ואמר: **ויחשף יערות**, כי בנפול **הארזים** הנה **היערות חשופים**. ואמר: **ובהיכלו כלו אמר כבוד**, בהר סיני. וחשבו אמות העולם כי היה משחית העולם כמו שעשה במבול. ואמרו מלאכי השרת: **יי' למבול ישב**, ונשבע שלא ישחית עוד העולם. וזה הקול שאתם שומעים הוא יי' שנותן תורה לעמו ישראל; וזהו שאמר: **יי' עז לעמו יתן** ואין עוז אלא תורה שנאמר (ישעיהו כז ה) או יחזק במעזי. והמפרשים פרשו המזמור דרך פשוטו על נפלאות הבורא הנראות בארץ. **ובני אלים** הם הככבים, המלאכים הם **אלים**, והככבים **כבנים** להם. וכתב החכם רבי אברהם בן עזרא (במקומו אך בשנוים גדולים): כי הטעם להזכיר הככבים כי כפי מערכתם ירדו הגשמים בעזרת אלהי האלהים. ופרוש **אלים**: תקיפים. ודבר על המטר ואמר: **קול יי' על המים**. ורדת המטר הוא מהנפלאות הגדולות, כמו שכתוב (איוב ה ט): עשה גדלות ואין חקר; ואמר אחריו (שם י): הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות. ואמר אליהוא (שם לז ה): ירעם אל בקולו נפלאות עשה גדלות ולא נדע. והמטר יבא עם הרעים והברקים שהם **להבות אש** ואבני הברד **ששוברים הארזים**. או הרעש המרעיש **הארזים וירקידם כמו עגל**. והזכיר **לבנון ושרין** שהם בארץ ישראל. ודבר על ההוה ועל הקרוב; וכן דרך הלשון. וכן הרעש יחיל **המדבר**. והזכיר **מדבר קדש** שהוא מדבר גדול. והזכיר **האילות** כי לידתן קשה שרחמן צר, ומחזק הקול יפחדו ויחוללו ויפתח רחמן. **ויחשף יערות** בנפול **הארזים**. **ובהיכלו** השמים. **כלו אמר כבוד** כמו שאמר: **הבו ליי' בני אלים**. ואמר: **יי' למבול ישב**, כי במים השחית הרשעים שלא היו מכירים מלכותו. והוא **ישב מלך לעולם**. והשאיר נח ובניו שהיו צדיקים, וידעו הבאים אחריו כי הוא מושל עולם ובידו להמית ולהחיות. ואמר: **יי' עז לעמו יתן**, שיצילם מנזק הרעם והברקים והרעש ומכל צרה שתבוא בעולם. ולפי דעתי כי המזמור הזה לעתיד לימות המשיח. **ובני אלים** הם ישראל שהם בני אברהם יצחק ויעקב. והמשיל מלכי האמות **לארזים** כמו שהוא מנהג הכתוב, כמו שנאמר (יחזקאל לא ג): הנה אשור ארז בלבנון, וכל הפרשה. וכן נמשלו להרים כמו שאמר (ישעיהו נד י): ההרים ימושו והגבעות תמוטינה והוא משל על מלכי האמות. וכן נמשל חרבן האמות לחורב המים לפי שהם שלוים ומלאים ושקטים בזה העולם מכל טוב כשמים

לים מכסים. והמשיל חרבנם לחורב המים כמו שאמר (ירמיהו נא לו): והחרבתי את ימה; ואמר (ישעיהו יא טו): והחרים יי' את לשון ים מצרים. ואפשר שזה הוא כמשמעו כי כן יהיה לעתיד. ואמר: **קול יי' על המים** רצונו לומר: על שלות ועל שפע האמות ועל טובם הרב. ואמר כי **אל הכבוד ירעים** עליהם בקולו, רצונו לומר: ישחיתם. ואז יראה כבודו לנשארים ויאמרו עליו: **אל הכבוד! קול יי' בכח**: **קול יי' יבא להם בכחו ובהדרו ובכבודו** עד שיכירו כי כל כחם הבל ואין לאל ידם להנצל ממנו. ומה שהמשיל האבידו אותם **לקול** לפי שה**קול** לא יראנו האדם ולא ירגישנו כי אם בשמע ויבהיל ויפיל וימית, כן ילחם יי' עליהם בלא חרב ובלא חנית. ויתכן לפרש הענין כמשמעו: כי במלחמת גוג ומגוג שילחם האל כתוב (יחזקאל לח כב): ונשפטתי עמו בדבר ובדם וגשם שוטף וגומר. ויהיה אותו **הקול** לאמות העולם **בכח** שימיתם ויפילם, ויהיה לישראל **בהדר** שלא יזיקם. **קול יי' שבר ארזים** הם התקיפים והחזקים מהאמות. ואמר: **ארזי הלבנון** לפי שהוא יער בארץ ישראל ויש בו **ארזים** גבהים. ואף על פי שיש במקומות אחרים וחזקים גבהים כמוהו, או יותר מהם, הנביאים היו מדברים על ההוה ועל הקרוב אליהם. וכן אמר הנביא (שם לא ג) על מלך אשור: ארז בלבנון. וכן **לבנון ושריו** שהם הרים בארץ ישראל. וכן (תהלים פט יג): תבור וחרמון בשמך ירננו. **וירקידם כמו עגל**: ה**ארזים ירקדו כמו עגל** שהוא קל בעודו קטן **ורוקד** ורץ. ורצונו לומר: שיפילם ויניעם ממקומם שיראה ש**ירקדו** מן קול הרעם. והרעש יעשה זה ל**ארזים** הגבוהים. וכן תהיה יד יי' בעמים החזקים כ**ארזים** וכהרים. וכן ההרים כמו **לבנון ושרין ירקידם**. וכן אמר על דרך משל גם כן (שם קיד ד): ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן. **כמו בן ראמים** כי **כמו הראם** הקטן הוא קל **ורוקד** כן יניע האמות ויטלטלן ממקומן. **קול יי' חצב להבות אש** כמו **קול** הרעש ש**חצב** בו **להבות אש** והם הברקים שישרפו כן יצא חרון אפו עליהן שישרפן ויכלן.

פסוק ח

קול יי' יחיל מדבר יכאיב **המדבר** והוא על דרך משל כמו (מלכים ב ג יט): וכל החלקה הטובה תכאבו באבנים. וכן אמר (תהלים קיד ז): מלפני אדון חולי ארץ. והזכיר **מדבר** לפי שאין בו ישוב ובנין יראה ארכו ורחבו יותר. ואמר **מדבר קדש** לפי שהוא **מדבר** גדול ונורא כמו שאמר (דברים א יט): המדבר הגדול והנורא ההוא ואמר (שם מו): ותשבו ב**קדש** ימים רבים. ורצונו לומר: יחיל **מדבר** העמים וארצותם.

פסוק ט

קול יי' יחולל אילות והם הקלים ברגליהם. והחזקים המשילם בארזים ובהרים, והקלים המשילם באילות [34] שהן קלות ברגליהן; רוצה לומר: אז רוכבי הסוסים לא ימלטו ברגליהם כמו שאמר (עמוס ב טו): וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו. או לפי שהמשיל ארץ העמים **למדבר** המשיל השוכים בה **לאילות** שהן שוכנות **מדבר**. **ויחשף** בסגו"ל אות הנוספת שלא כמנהג הפעלים אשר הם במשקל יפעול אלא בפת"ח, כמו יחלוף ויעבור והדומים. ופרוש **ויחשף**: כי בהפיל **הארזים** הנה והנה **היערות חשופים**. **ובהיכלו כלו אמר כבוד**. **בהיכלו** בירושלם יתנו **כבוד** לאל ששפט את העמים והכניעם אותו היום.

פסוק י

יי' למבול ישב ויאמרו הכל: **יי' למבול ישב** אלה הימים והם ימי **המבול**, כמו **שישב** על כסא המלוכה אז, שלא היו מכירים האל אנשי העולם, ויאמרו לאל סור ממנו ומה יפעל שדי למו (איוב כבי ז). וכשהביא עליהם את מי המבול והשחית העולם, נח ובניו שנשארו והבאים אחריהם הכירו כי ליי' המלוכה, והוא יושב על כסא המלוכה והוא ברא את העולם והוא משחיתו כשירצה, כן עתה לימות המשיח האמות שהרעו לישראל ולא יראו מהאל ולא הכירו אותו למלך ושהוא אדון העולם, כאשר יעשה להן משפט וישאיר בני ישראל ואשר ישובו לאל מהן, ידעו ויאמרו: **וישב יי' מלך לעולם**. וכן הוא אומר (זכריה יד ט): והיה יי' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד.

פסוק יא

יי' עז לעמו יתן. ואז **יתן יי' עז לעמו** ויכניע כל העמים בפניהם. **יי' יברך את עמו בשלום**, כי לעולם לא יהיה להם מלחמה.

פרק ל

פסוק א

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: חברו דוד שיאמרוהו בחנכת בית המקדש. ואף על פי אין בזה המזמור זכר **הבית** הזכיר בו סליחת פשעיו, שהיו חושבים איביו שלא תתקים לו המלוכה ולזרעו אחריו לעונש אותו עון. ואף על פי שנאמר לו על ידי נביא, כי בנו

[34] אמר שלמה הקטן בן מאיר עטרת השלמים (זכרו לברכה!) אין שום ספק אצלי שהמשורר הקדוש הזה באמרו: יחולל **אילות** היתה כוונתו למין ממיני העצים הקשים כמו אלה ואלון וכדומה (ולא לחיה הקלה ברגליה כי מה לה ולכפל במלות שונות: **ויחשף יערות**?); **ויחולל** כמו **יחיל**; ובזה יובן הדבר היטב. ואחרי ראי מצאתי כי כן פרש החכם Lowth, ובעקבותיו הלכו ידידי ותלמידי החכם Jennings והחכם Lowe.

שימלוך אחריו הוא יבנה **הבית**, לא היו מאמינים שיוכל להיות כי בן שיולד לו מאותה האשה יהיה מלך ויבנה בית המקדש ליי' שיהיה מקום סליחה וכפרה. וכשמרד אדניה בסוף ימיו ורצה למלוך מעצמו בלא רשות היו סבורים שלא יהיה שלמה מלך. וכיון שהמלך וראו כי הצליח הדבר, כי הקושרים עם אדניה לא עמדו במרדם וברחו איש לאהליו, הכירו כל ישראל כי מיי' היא מלכות שלמה. וכיון שרצה האל כי בן שנולד לו מאותה האשה יהיה מלך על כל ישראל ידעו באמת כי נמחל לדוד אותו עון מחילה גמורה ושלמה. והראה לשלמה צורת **הבית** לעיני כל ישראל והתנדב הוא לבנין **הבית** והתנדבו בו בני ישראל לפניו. לפיכך חבר **מזמור שיר חנכת הבית** על זה הדרך שהזכיר בו סליחת חטאיו שהיא רפואת נפשו, כי בזה הענין נודעה הסליחה לכל אדם.

פסוק ב

ארוממך יהוה כי דליתני שטבעתי בבור החטא ואתה העליתני ממנו.

ולא שמחת איבי לי: שאם לא העליתני ולא סלחת לי היית **משמח** אותם בעבורי, ועתה **לא שמחתם** אלא העצבתם.

פסוק ג

יהוה אלה ישועתי אליך שתסלח לי וכן עשית. וזהו

ותרפאני: **שרפא**ת אותי ממדוה הנפש. כי אף על פי שהענשתני בעולם הזה הכל הוא טוב בעיני כיון **שרפא**ת נפשי שלא תרד לגיהנם.

פסוק ד

יהוה העלית מן שאול נפשי חייתני מיורדי [35] **בור**: **שאול** ו**בור** פרושם: גיהנם; והוא משפט הרשעים. **מיורדי** כתיב כמו: ונמשלתי עם י(ו)**רדי בור** (תהלים כה א; שם קמג ז); וקרי **מירדי** והוא מקור; ונמשך הקמ"ץ תחת היו"ד כמו (שם לח כא): תחת רדופי טוב. **וחייתני** רצונו לומר: הבדלתני מהם.

פסוק ה

זמרו ליהוה חסידיו לכל ה**חסידים** ראוי ל**זמר** ולהודות לאל על זה, כי יסלח לשבים אליו שלא יאבד ה**חסיד** בחטאו פעם אחת אפילו יהיה החטא גדול אלא ישוב לאל בלבב שלם ויקבלנו.

והודו לזכר קדשו: כמו **והודו** לשמו, כי שמו הוא **זכר קדשו** כי זו נ**זכיר**הו; כי אמתת עצמו לא ידענו.

[35] יתיר ו.

פסוק ו

כי רגע באפו חיים ברצונו כי אם יכעס על האדם **רגע** ומעט זמן יהיה כעסו; אבל **רצונו**: עם **רצונו** יהיה זמן רב **וחיים** ארוכים. וכן בשלש עשרה מדות הספורות עליו יתברך (שמות לד ו ז) כלם לטובה חוץ ממדה אחת והיא: פוקד עון אבות. והיא עד שלשה דורות או ארבעה; והחסד לאלפים מן הדורות. ועל כל זה יתחיב האדם להודות לשמו לפיכך אמר: **זמרו ליי' חסידיו**, כי מדת הטובה ממנו מרובה ממדת הפורענות (ספרא דבורה דחובא פרשה יב י; בבלי יומא עו א; סוטה יא א; סנהדרין ק ב; אבות דרבי נתן פרק ל). **בערב ילין בכי ולבקר רנה**: אם **בערב ילין** האדם **בבכי לבקר** יבשרנו **ברנה**. והמשיל עת ה**בכי** והיגון ל**ערב** שהוא חשך, ועת הישועה והטובה **לבקר** שהוא אור ושמחה. וכן אמר דוד: **האף** שהראה לי על עוני והוא העונש שהענישני בעולם הזה היה בעיני **כרגע ורצונו** ובשורתו בסליחת העון **חיים** ארוכים שהם חיי העולם הבא.

פסוק ז

ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: כשהייתי **שלו** ושקט שלא משל בי יצר הרע הייתי חושב בעצמי שלא **אמוט** ולא אחטא **לעולם**; כי חשבתי שלא יהיה כח ביצר הרע להטותי מן הדרך הטובה, כי שכלי היה גובר על טבעי. והייתי מתפאר בזה בעצמי עד שהכרתי כי עזרתך עמדה לי. וכל זמן שהיה **רצונך** עמי **העמדתה להררי עז**, וזהו שאמר:

פסוק ח

יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: **להררי** פרושו: לשכלי, שהיה **הררי**, **העמדתה** בעזרתך ב**עז** שלא נכשלתי בהשגבי בו ולא היה כח ביד יצר הרע לקחתו מידי, כי במקום **עז** היה; אבל כש**הסתרתה פניך** רגע ממני **הייתי נבהל** ונכשלתי במחשבתי וגבר יצרי על שכלי. לפיכך התפלל דוד ואמר (תהלים יט יד): גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי, כמו שפרשנו. **ועז** פרשנו אותו שם, והוא חסר בי"ת השמוש: **בעז**. ואפשר שהוא תאר בשקל לחם חם (שמואל א כא ז); מעז לתם (משלי י כט).

פסוק ט

אליך יהוה אקרא ואל יהוה אתחנן: וכשגבר עלי החטא: מה עשיתי? **קראתי אליך** כי ידעתי כי אין לי רפואה בלתך. וידעתי כי הייתי חיב מיתה בגיהנם והתחננתי **אליך** ואמרתי:

פסוק י

מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: **בדמי** הוא נפשי כי הדם הוא הנפש, והנפש היא החיים הטבעיים. ובעבור כי הנפש המשכלת הנצחית שראה בה

קראה בשמה ואמר: **מה בצע** בחיי אם ארד **אל שחת**? אם סופי לגהנם וארד במותי שמה למה לי חיים ולמה הבאתני בעולם אם לא לקנות העולם הבא! כי החטאים במותם לא ישאר אחריהם דבר חי, אלא הכל ירד לעפר כמו שאמר (קהלת יב ז): וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. והעפר לא **יודך** ולא **יגיד אמתך**, אלא הרוח שתשוב אל האלהים אשר נתנה. ואם לא זכתה בחיים לא תשוב אל האלהים. ואם תלח לי אודך בחיים ובמות. וכן פרשתי (שמואל ב יב יג): גם יי' העביר חטאתך לא תמות: מיתת הנפש. ויש מפרשים לא תמות: מיתת הגוף; וכן **מה בצע בדמי**.

פסוק יא

שמע יהוה וחנני יהוה היה עזר לי: קראתי אליך ואמרתי: **שמע יי' וחנני**; ואם מטה רגלי **היה עזר לי** והקימני וסלח **לי**

פסוק יב

הפכת מספדי למחול לי שהייתי מתאבל על נפשי אם תאבד, ואתה בשרתני ואמרת לי על יד נביאך: גם יי' העביר חטאתך לא תמות (שם) הנה **הפכת מספדי למחול לי**.
פתחת שקי שאזרתי והתעניתי על חטאי **פתחת** אותו בבשורתך.
ותאזרני שמחה: תחת **השק**.

פסוק יג

למען יזמרך כבוד והוא הנפש כנגד מה שאמר: **היודך עפר**; אבל ה**כבוד יזמרך** ויודך.
ולא ידם זכר ה**כבוד** שאין לו **דמ**מה והפסק לפיכך אמר:
יהוה אלהי לעולם אודך: כל ימי חיי **אודך** בעבור זה שסלחת לי. וידעתי כי כבודי ישאר אחרי **ויזמרך כבוד לעולם ולא ידם**. ובמדרש (שוחר טוב בקצת שנוים): מי שחשב לעשות טובה הקדוש ברוך הוא כותבה כאלו עשאה; תדע לך שכן הוא, שהרי דוד שחשב לבנות בית המקדש נכתב בשמו, שנאמר: **מזמור שיר חנכת הבית לדוד**.

פרק לא

פסוק א

למנצח מזמור לדוד: זה המזמור חברו דוד כשהיה בורח מפני שאול.

פסוק ב

בך יהוה חסיתי וכיון ש**חסיתי בך**
אל אבושה לעולם
בצדקתך פלטני: ולא בצדקתי.

פסוק ג

הטה אלי אזנך מהרה הצילני היה לי לצור מעוז מפני רודפי שלא ישיגוני **ואעוז** בך כמו **שיעוז** אדם **בצור** גבוה.

לבית מצודות להושיעני: מגדל חזק כמו (דברי א יא טז): ודויד אז במצודה; וכן: סלעי ומצ(ו)דתי (שמואל ב כב ב; מזמור יח ג; למטה פסוק ד; מזמור עא ג).

פסוק ד

כי סלעי ומצודתי אתה כי **אתה** היית **סלעי ומצודתי**;

ולמען שמך תנחני ותנהלני: ומכאן ואילך גם עז **למען שמך**, לא למעני, **תנחני ותנהלני**.

פסוק ה

תוציאני מרשת זו טמנו לי והנה הוא לא נלכד **ברשתם שטמנו** לו; אלא אמר: **תוציאני** לפי מחשבתם שהם חושבים, כי כבר לכדוני לא אוכל להמלט מידם, כמו שאמרו הזפים (שמואל א כג כ): ולנו הסגירו ביד המלך. ופרוש: **מרשת זו** כמשמעו כי היתה **רשתם** ידועה לכל. ויש מפרשים **זו** כמו אשר.

כי אתה מעוזי: נכתב בוא"ו עם הדגש[36] .

פסוק ו

בידך אפקיד רוחי הם מארבים לנפשי, ואני **אפקידנה** ל**ידך**, וידעתי ש**תפדה אותי**.

פדיתה אותי עבר במקום עתיד.

יהוה אל אמת: כי אתה **אל**, שפרושו חזק, ויש יכלת בידך ל**פדותי**; **ואמת** שתקים דברך שאמרת שאני אמלוך. אם כן ידעתי ש**תפדה** אותי מידם.

פסוק ז

שנאתי השמרים הבלי שוא כי אני לא הלכתי לקראת נחשים. כי בברחי מפני שאול לא שאלתי למנחשים ולהברי שמים על טלטולי, אלא על **יי' בטחתי** לבדו; כי אותם המנחשים **שנאתי** אותם, כי הם **שמרים הבלי שוא**.

ואני אל יהוה בטחתי: **אל יי'** כמו: **על יי'** כי תבוא לשון בטחון קשורה עם מלת **אל** כמו (משלי ג ה): בטח אל יי' בכל לבך.

פסוק ח

אגילה ואשמחה בחסדך אחר שתעשה עמי **חסד** ותצילני מידם שלא אפחד עוד מהם **אגילה ואשמחה בחסדך** ואודה לך על זה.

[36] הגרסא הנמצאת בספר הנדפס אשר בידי: מֵעֻזִּי בדג"ש ובלא וא"ו; וכן היא בכתיבת יד המסמנת: Ee. 5, 9; ובכתב יד המסמן: Mm. 5. 27 מעוזי בוא"ו ובלא דגש. אמנם בכתיבת יד המסמנת: Add. 652, ובפרט בכתב יד שלפנינו המדיק מאוד והמסמן: Add. 465 הגרסא כמו שהיתה לפני רבנו דוד המדקדק בדקדוק רב בדבריו.

אשר ראית את עניי ידעת בצרות נפשי: ופרוש **ראית וידעת**: **ראית** שפנית אלי להוציאני מן העני שהייתי בו ולא העלמת עיניך ממני, כמו (שמות ג ז): ראה ראיתי את עני עמי; וכן **ידעת** כשהיתה נפשי בצרות הכרת והשגחת עליה להיטיב לה, וכן (שם): כי ידעתי את מכאביו; (תהלים קמד ג): מה אדם ותדעהו; (דברים לד י): אשר ידעו יי'; (תהלים א ו): כי יודע יי' דרך צדיקים.

פסוק ט

ולא הסגרתני ביד אויב זה שאול שאמרו הזפים להסגירני בידו. וכיון שלא היה רצונך להסגירני **ולא הסגרתני** אתה **בידו** לא היה כח ויכלת בידם להסגירני בידו.

העמדת במרחב רגלי: מן המצר שהיו בו העמדתן [37] במרחב. וכל זה אודה לפניך כשאנצל מידם שלא אפחד עוד מהם. ועתה שב לתפלתו ואמר:

פסוק י

חנני יהוה כי צר לי עששה מגזרת עש יאכלם (ישעיהו ג ט): כלומר נרקבה

בכעס האויב

עיני מבכי

נפשי ובטני: ירקבו גם כן מרעב ומצמא, כי פעמים רבות היה לו רעב וצמא בברחו, כמו שראינו שנתן לו אבימלך לחם קדש מפני רעבונו (שמואל א כא ד ה ו ז). ואמר: **נפשי** שהיא הנפש המתאוה לאכול; **ובטני** הקרבים שאוספים ומקבלים המאכל ובראשם האצטומכא כי בה הרעבון והשובע.

פסוק יא

כי כלו ביגון חיי ושנותי באנחה כי מהיום שהכה דוד הפלשתי שאמרו הנשים המשחקות: ודוד ברבבתיו (שם יח ז), נאמר (שם ט): ויהי שאול עון את דוד מהיום ההוא והלאה. ומאותו היום היה דוד **ביגון ואנחה**, כי כפשע בינו ובין המות.

כשל בעוני כחי אמר כי **באנחה כשל כחו** מפחדו מפני שאול, כי **האנחה** שוברת גופו של אדם (בבלי ברכות נח ב). ומה שאמר: **בעוני כחי** כאדם האומר: בעונותי אירע לי כך וכך.

ועצמי עששו: שהם כח האדם ומוסדות הגוף כאלו נרקבו.

פסוק יב

מכל צררי הייתי חרפה מהרעות שעושים וחושבים לי **כל צררי הייתי חרפה** שאני בורח מפניהם ממקום למקום.

[37] כנראה היתה לפני רבנו דוד, כלפני רוב המפרשים והמעתיקים, הנסחא: רַגְלַי; ולפנינו: רַגְלִי.

ולשכני מאד ולמי אני **חרפה**? **לשכני**; לא לעם נכרי, כי אם **לשכני**, שהם ישראל אני **חרפה** להם שהם מחרפים ומבזים אותי, כמו (תהלים מד יד): תשימנו חרפה לשכנינו.
ופחד למידעי הם אוהבי ובני משפחתי אני **פחד** להם שהם מפחדים עלי פן אספה יום אחד ביד שאול.
ראי בחוץ נדדו ממני: מי שרואה אותי ממ**ידעי** בברחי **נדדו ממני** כלומר פוחדים ורועדים ממה שרואים **ממני** כי הרועד מתנודד גופו.

פסוק יג

נשכחתי כמת מלב כל כך **מידעי** פוחדים עלי עד שנתיאשו ממני **ונשכחתי מלבם כמת** שישתכח **מלב** אוהביו שאין להם תוחלת שישוב אליהם עוד.
הייתי ככלי אבד: וכן **ככלי אבד**, שמתיאשים הבעלים ממנו, כך נתיאשו בני אבי ממני שלא יקוו שאשוב עליהם עוד.

פסוק יד

כי שמעתי דבת רבים אויביו שהיו מוציאים **דבה** עליו אל שאול. אמר: יש לי **מגור מסביב** כי אין **מגור** מפאה אחת שאשמר ממנה, אלא **מסביב**.
בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו: שהם מתיעצים **יחד עלי** וחשבו **לקחת נפשי**. ולא ללכדני ו**לקחת** אותי לעבד, כי אם **לקחת נפשי**.

פסוק טו

ואני עליך בטחתי יהוה הם חשבו **לקחת נפשי**; **ואני בטחתי עליך**, כי **אמרתי אלהי אתה**: כלומר: **אתה** אדון ושופט עלי, לא הם.

פסוק טז

בידך עתתי ה**עתים** שהם חושבים ללכדני ולקחת אותי ואורבים לנפשי **בידך** הם, ולא בידם. לפיכך
הצילני מיד אויבי ומרדפי:

פסוק יז

האירה פניך על עבדך כמו אל **עבדך**. וכן אמר (במדבר ו כה): יאר יי' פניו אליך. ואור הפנים היא הישועה וההצלחה.
הושיעני בחסדך: ואף על פי שאיני ראוי.

פסוק יח

יהוה אל אבושה כי קראתיך שלא אשוב ריקם מלפניך.
יבשו רשעים אבל ה**רשעים יבשו** מתקותם, כי הם לא קראוך, ולא שמוך לנגדם.

ידמו לשון כריתה, כמו (ירמיהו נא ו): אל תדמו בעונה.
לשאול: לקבר. או פרושו: נפשם לגיהנם.

פסוק יט

תאלמנה שפתי שקר המוציאים עליו דבה והם אומרים עליו לשאול כי הוא היה מתגאה ומתפאר במלוכה.
הדברות על צדיק על עצמו ועל **הצדיקים** האחרים.
עתק דבר **עתק** וחזק.
בגאוה ובוז:

פסוק כ

מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחסים בך הרשעים מדברים **בגאוה ובוז** דברים עתיקים על הצדיקים ויראי האל. לפי שרואים אותם שפלים וחלושים ואינם יודעים מה גדול הוא **הטוב אשר צפנת** להם לעולם הבא. ואם בעולם הזה שפלים יתרוממו לעולם הבא. ומלבד זה **פעלת** וחדשת **טוב** רב להם פעמים רבות בעולם הזה; וזהו:
נגד בני אדם: לפי שלא יבשו לעיניהם מפני שהם חוסים בך.

פסוק כא

תסתירם דרך תפלה, או דרך נבואה.
בסתר פניך בסתר רצונך, כי בפנותו אל האדם רוצה לומר שהוא רוצה בו וכשמעלים עיניו ממנו הוא שונאו. וכן אמר (שם יחי ז): ערף ולא פנים אראם ביום אידם.
מרכסי איש מגאות בני אדם ומגבהותם כמו שאמר (למעלה פסוק יט): **בגאוה ובוז**; והוא מן וירכסו את החשן (שמות כח כח) שהוא כמו ויגבהו; וכן (ישעיהו מ ד): והרכסים לבקעה.
תצפנם בסכה מריב לשנות: כמו שאמר: **דבת רבים** (פסוק יד); **הדברות על צדיק עתק** (פסוק יט).

פסוק כב

ברוך יהוה ואז אשבח ואומר: **ברוך יי'**!
כי הפליא חסדו לי כי דבר פלא היתה הצלתו. ובדרך נבואה אמר זה.
בעיר מצור: הייתי נשגב כאלו הייתי **בעיר מצור**. **ומצור** ענין חוזק כמו (זכריה ט ג): ותבן צור מצור לה.

פסוק כג

ואני אמרתי בחפזי כמו שאמר (שמואל א כג כו): ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול, שהיה אז בסכנה גדולה; וכמו שאמר (שם): ושאול ואנשיו עטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם.
נגרזתי מנגד עיניך כמו: נגזרתי מענין גרזן. אמר: חשבתי באותה העת שהשלכתי **מנגד עיניך** ולא תפנה אלי עוד.
אכן שמעת קול תחנוני בשועי אליך: והסבות סבות להצילני, כמו שאמר (שם פסוק כז): ומלאך בא אל שאול לאמר: מהרה ולכה כי פשטו פלשתים על הארץ.

פסוק כד

אהבו את יהוה כל חסידיו אהבו צוי בסגו"ל מפני אות הגרון. וברב יבא בפת"ח כמו (שמות יב כא): ושחטו הפסח. אמר: הדין עליכם ש**תאהבו** אות**ו** כשתראו מה עשה עמי, כי
אמונים נצר יהוה שנצרני מכל איבי. **ואמונים** תאר כמו (תהלים יב ב): פסו אמונים.
ומשלם על יתר עשה גאוה: ה**אמונים נצר** מיד הגאים המדברים ב**גאוה** כמו שאמר; והעושים ב**גאוה** ישפילם **ומשלם** להם **על יתרם** ועל **גאות**ם.

פסוק כה

חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליהוה: **חזקו כל המיחלים ליי**', כי הוא **יאמץ לבבכם**.

פרק לב

פסוק א

לדוד משכיל כבר כתבנו בפתיחה ובמזמור הרביעי טעם **משכיל** ושאר ראשי המזמורים.
אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: אמר: **אשרי** מי ש**נשא** האל על **פשע**ו **וכסה** את **חטאת**ו בתשובה שישוב אל האל, ובעונש שיענישהו בעולם הזה, כי אין סליחת העון בלתי עונש מעט או רב; ולפי תשובתו יקל ענשו. והנה **אשריו**, שיהיה נקי מעון לעולם הבא.
ומלת **נשוי** באה כדרך בעלי הה"א. וכן (יחזקאל לט כו): ונשו את כלמתם. ועוד כפל הענין ואמר:

פסוק ב

אשרי אדם לא יחשב יהוה לו עון עונו למאומה; כלומר: שנשאו בראותו יושר לבבו ששב אל יי' בכל לבו; וזהו שאמר:
ואין ברוחו רמיה: כי אין תשובתו במרמה כאומר: אחטא ואשוב (משנת יומא ח ט), או שיהיה במחשבתו שישוב ויחטא. ואמר דוד זה על עצמו שהיה דואג על עוניו ואמר:

אשרי מי שידע שהאל **נשא** עונו. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש הענין הזה כן. אמר: כי זכר שלש מדרגות שהצדיקים הם בהן. והחל במדרגה התחתונה, והוא **נשוי פשע**: והוא שחטא והעוה ועבר עברות, ואחר כן חזר בתשובה שלמה ונסלח לו. **כסוי חטאה**: שיש לו זכיות וצדקות הרבה ואין לו כי אם חטא קטן והוא **כסוי**, ואינו נראה בתוך צדקותיו. דומה כמו גרעין דוחן בתוך סאה של חטאים שמתכסה הגרעינה בהם שאינה נראית. **לא יחשוב יי' לו עון**: זה שלא חטא כלל, ואפילו על לבו לא עלה; וזהו: **ואין ברוחו רמיה**. ואמר: כי הקדים תחלה **נשוי פשע** בעבור כי רב הצדיקים במדרגה הזאת, ומעוטם **כסוי חטאה**, והמעט מן המעט **לא יחשב יי' לו עון**.

פסוק ג

כי החרשתי בלו עצמי בשאגתי כל היום: מלת **כי** ענינה: כאשר, כמו (דברים ד כה): כי תוליד בנים, והדומים לו. ואמר: כאשר שתקתי וחשבתי בעצמי **בלו עצמי** מרב דאגתי, ואני **שואג** עליהם **כל היום**.

פסוק ד

כי יומם ולילה ביום ולילה אני דואג על עוני, וזהו שאמר:
תכבד עלי ידך שאני דואג ממכתך שלא תענישני עונש גדול כמו שעוני גדול.
נהפך לשדי ולרב דאגתי כחש בשרי וכבדי, **ונהפך** השמן לחרב ויובש. **ולשדי** הוא טוב השמן ולחותו, כמו (במדבר יא ח): לשד השמן. ואמר:
בחרבני קיץ סלה: כי בקיץ יתיבשו העינים. ואף על פי שידע דוד ענשו על העון הגדול וקבל אותו בעולם הזה, אף על פי כן היה דואג עליו שמא לא נגמר מרוק העון בעולם הזה, ואולי יענש בו בעולם הבא.

פסוק ה

חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אף על פי שהוא יודע הנסתרות אמר: **אודיעך** כדרך לשון בני אדם, כלומר שאתודה עליו בפי לפניך **ולא אכסה** אותו.
אמרתי אודה עלי פשעי ליהוה ואתה נשאת עון חטאתי סלה: **אמרתי** זה חשבתי: כי זה הטוב הוא לי אחר שחטאתי שאתודה **עלי פשעי**, **ואתה**, בהתודותי לפניך ושובי בלב שלם, **תשא עון חטאתי**. **נשאת** עבר במקום עתיד, וכמוהו רבים בדברי הנבואה. או אמר: **נשאת** דרך נבואה. וסמיכות **עון** ל**חטאתי** לגודל **חטאתי**, כמו (דניאל יב ב): אדמת עפר; (תהלים מ ג): מטיט היון.

פסוק ו
על זאת יתפלל כל חסיד אליך כיון שראו כי שמעת תפלתי **ונשאת חטאתי יתפלל כל חסיד אליך** אם קרהו עון.
לעת מצא לעת שימצא לבו פנוי, שיהיה לבו שלם בתשובה.
רק לשטף מים רבים אם יעשה זה אין צריך לומר שהוא לא יאבד בחטאו, אלא אפילו אם באות לעולם צרות רבות, דומות **לשטף מים רבים** ששוטפים הכל
אליו לא יגיעו: כמו **שלא הגיעו** אלי.

פסוק ז
אתה סתר לי מצר תצרני כי **אתה** היית **סתר לי** ומצרות תצילני כל זמן שאני בהם מעונש עוני; ואף על פי כן לא נטשתני ביד איבי.
רני פלט תסובבני סלה: **רננות** וצעקות של הצלה **תסובבני** כנגד האיבים שסבבוני.

פסוק ח
אשכילך ואורך בדרך זו תלך מוכיח למי שישמע תוכחתו, יהיה יחיד או רבים.
איעצה עליך עיני: אתן לך **עצה** ממה שראיתי **בעיני** ובעצמי, כי חטאתי והלכתי בדרך לא טוב, והבנתי בעצמי ונחמתי ושבתי אל יי' בכל לבי, וסלח לי וקבל אותי בתשובה; כן תעשה אתה.

פסוק ט
אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרב אליך: לא **תהיו** כמו הבהמה שאין בה תבונה ולא תדע אם תעשה רע ותזיק ולא תבין, וצריך **לבלום** פיה **במתג ורסן** שלא תקרב **אליך** לנשוך אותך, שאין לה תבונה שתוסר ותוכח בדברים אם לא יעשו בה מעשה למנעה מן הרע; אבל אתם לא **תהיו** כן, אלא הבינו והתוכחו והתוסרו ושובו לאל ממעשיכם הרעים ויסלח לכם. וזכר **הסוס** ו**הפרד** שהם נרכבים, ויאחז הרוכב **הרסן** שהוא בפיהם בידו לכבשם ולהנהיגם אל מקום שירצה, ולמנעם מן המקום שירצו הם ללכת, ולמנוע פיהם מלהזיק. **ומתג ורסן** אחד; והוא כלי עשוי לבלום פי הבהמה, אלא שהם משונים זה מזה בתכונת מעשיהם. **עדיו**: פיו כמו (תהלים קג ה): המשביע בטוב עדיך.

פסוק י
רבים מכאובים לרשע שבוטח ברב חילו ולא הביט אל האל ולא הבין; בעונותיו ובחטאתיו **רבים מכאובים** באים לו ואין מי שיצילהו מהם;

והבוטח ביהוה אבל מי שהוא **בוטח ביי**', ויבין שאין לו משען בלעדיו, צריך לו לשוב מחטאיו ומהדברים אשר מנעהו, וישכיל כי הטוב והרע מאת האל יבאו לו לפי מעשיו **ובוטח** בו לבדו.

חסד יסובבנו: הפך הרשעים **שיסובבום מכאיבים רבים**.

פסוק יא

שמחו ביהוה וגילו צדיקים מי שבוטח בו **ישמח** מרב הטוב שיבא לו מאתו, או פרושו: שתמצא נפשו בעבודת האל **שמח**ה ובבטחונה בו.

והרנינו כל ישרי לב: **והרנינו** פעל יוצא. אתם **שמחו והרנינו לכל** מי **שלבו ישר** וירצה לאחוז דרככם, בשרו אותו בטוב מאת האל **והרנינו** אותו.

פרק לג

פסוק א

רננו צדיקים ביהוה לישרים נאוה תהלה: בי"ת **ביי**' במקום למ"ד וכן (ויקרא טז כב): ושלח את השעיר במדבר; או תהיה הבי"ת כמשמעה ופרושה: רנתכם ותהלתכם בו תהיה ולא בזולתו. **נאוה** האל"ף נחה ושרשו אוה. וכן (שיר השירים א י): נאוו לחייך בתורים; (משלי יט י): לא נאוה לכסיל תענוג; (שם יז ז): לא נאוה לנבל שפת יתר. ובכלם האל"ף נחה חוץ מן לביתך נאוה קדש (תהלים צג ה) שהאל"ף נעה. והסכימה דעת המדקדקים שהאל"ף שרש והיא פ"א הפעל, והנו"ן לבנין נפעל. ויתכן שהנו"ן שרש ושרשו נאה, ובא בהראות למ"ד הפעל בשקל נאוה. ורבותינו הרגילו בדבריהם בזה הלשון בשרש נאה. ידמה כי כן הוא השרש אצלם באמרם (מכלתא מסכתא דשירתא ג; תלמוד בבלי שבת קלג ב; ובשאר מקומות):[38] לולב נאה; (שם יומא פו א): כמה נאים מעשיו [39], וזולת זה הרבה. ופרוש הענין: יפה, כלומר: ל**צדיקים** ו**לישרים** טוב ויפה לרנן ולהלל ליי' כי הם המבינים והמשכילים בפעל יי' ובמעשי ידיו ובחסדיו עם ברואיו; ובזה השתדלותם, לא בתאות העולם, ולפיכך אמר כי להם הוא נאה השבח שישבחוהו לפי מה שיכירו במעשיו, כמו שהולך ומספר בזה המזמור.

פסוק ב

הודו ליהוה בכנור כי כלי הנגון מעוררים הנפש החכמה ועוזרים אותה.

[38] בדברי רבנו כתוב: אתרוג נאה לולב נאה; ואני לא מצאתי בשום מקום בתלמוד "אתרוג נאה", רק "לולב נאה" וכולי; והוא הוא. עין תוספות בבא קמא ט ב בדבור המתחיל: א י ל י מ א.

[39] לפנינו הנסחא: כמה נאים (דרכיו, כמה מתוקנים) מעשיו.

בנבל עשור זמרו לו: חסר וא"ו השמוש והוא כמו: **בנבל ועשור**. וכן (חבקוק ג יא): שמש ירח, והדומים להם. **ועשור** הוא כלי נגון שיש לו עשרה יתרים לפיכך נקרא **עשור**. וכן (תהלים צב ד): עלי עשור ועלי נבל.

פסוק ג

שירו לו שיר חדש חדשו לו שיר תמיד,
הטיבו נגן בתרועה: בפה וביד השתדלו לרנן לו:

פסוק ד

כי ישר [40] **דבר יהוה וכל מעשהו באמונה**: גזרות האל ומשפטיו **ישר**ים והכל **באמונה** ואין עול, כמו שאמר משה רבנו, עליו השלום (דברים לב ד): אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא. וה**צדיקים** וה**ישרים** יכירו ויודו צדקו וישרו; ואם יבואם מקרה רע ופע ישבחו לאל ויודו צדקו וישרו ויכירו כי לטובתם הוא, ומה שעושה האל באמונה הוא עושה. וכשיכירו כל זה ישבחו בשמחה ובטוב לבב על הרעה כמו על הטובה (משנת ברכות ט ה), כי הרעה טובה היא אצלם (בבלי ברכות ס ב). וכן אמר הנביא (ישעיהו יב א): אודך יי' כי אנפת בי. ואמר דוד (תהלים קא א): חסד ומשפט אשירה.

פסוק ה

אהב צדקה ומשפט הוא עושה בעולמו פעם **צדקה** פעם **משפט**, אבל ה**חסד** הוא הגובר, לפיכך אמר:
חסד יהוה מלאה הארץ: וכמו שהוא עושה הוא **אהב** שיעשו ברואיו כן. וכן אמר הנביא (ירמיהו ט כג): כי אני יי' עשה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה תפלתי. כלומר: כמו שאני עשה אותם כן אני אהב שתעשו אתם.

פסוק ו

בדבר יהוה שמים נעשו כמו שנאמר ויאמר אלהים במעשה בראשית, והוא הרצון והחפץ; וכן:
וברוח פיו כל צבאם: והוא כפל דבר. וזה מחסדי האל שהמציא הברואים בטוב מה שיוכלו להיות כפי גזרת חכמתו כמו שנאמר (בראשית א לא): וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. והנה ה**שמים** ו**כל צבאם נעשו בדברו** והארץ בכללם, כי לא יסוב הגלגל אלא על דבר עומד, והיא הארץ; וכל אשר בארץ תלוי בצבא השמים, כי הם המנהיגים ברצון האל.

[40] כך הוא לפנינו.

פסוק ז

כנס כנד מי הים ועוד מחסדי האל על ברואיו שהקוה המים מעל פני הארץ וכנסם וקבלם במקום אחד והיתה יבשה, כי לולי זה לא היתה בריה שם אלא הדגים. ואמרו **כנד** שהוא התל והערמה כמו (שמות טו ח): נצבו כמו נד נזלים; (יהושע ג יג): ויעמדו נד, להורות כי המים גבהים על הארץ. וכן נראה כי המים שהיו שטוחים על פני כל הארץ כשנקוו במקום אחד באמת גבהו על הארץ לרוב. כי אין במקום שנקוו המים עמק, אף על פי שבסוף הארץ משפעת ויורדת מפני שהיא כדורית. ומה שאמר (תהלים קז כג): יורדי הים, הוא כנגד השפה שהארץ גבהה על שפת הים; וזה מנפלאות הבורא שהמים גבהים ויבאו גלי הים עד המקום שהוא השפה ולא יעברו המקום, כמו שאמר (ירמיהו ה כב): האותי לא תיראו נאם יי', אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו? לפיכך אמר:

נתן באוצרות תהומות: כאלו הם **באוצרות** שלא יוכלו לצאת משם. והנה באלו הפסוקים זכר ארבעה היסודות, כי במלת **שמים** רמז יסוד האש, **וברוח פיו** רמז האויר **והארץ** רמוזה בשני הפסוקים וזכרה בפרוש למעלה (פסוק ה): **חסד יי' מלאה הארץ**.

פסוק ח

ייראו מיהוה כל הארץ וכיון שהוא כן דין הוא **שייראו מיי' כל הארץ** כי הוא תקן להם הישוב כמו שאמר: **כנס כנד מי הים**; אם כן

ממנו יגורו כל ישבי תבל: וזה ישבור דברי המכחישים בתורה, שאומרים שהעולם קדמון.

פסוק ט

כי הוא אמר ויהיה הוא צוה ויעמוד: אם תרצה תפרש אותו על הענין שקדם: על בריאת העולם; או על הענין הבא אחריו: **יי' הפיר עצת גוים**. אמר: כי הוא ברא את העולם, ובידו הכל, ואין כח באדם לשנות בעניני העולם ממה **שהוא אמר** וצוה להיות, כן יהיה **ויעמד** ולא יוכל אדם לדחות גזרותיו הבאות עליו לא בכח ולא בעשר. ומה שיחשב הוא לעשות בתחבולותיו אם לא ירצה האל לא יהיה; וזהו שאמר:

פסוק י

יהוה הפיר עצת גוים אמר: **גוים** כלומר אפילו יהיו כל הגוים בעצה אחת ובהסכמה אחת **יי' יפר עצת**ם כמו שאמר (ישעיהו מ יז): כל הגוים אין נגדו. או אמר: **גוים** כנגד מה שעתיד לזכור (יב) **אשרי הגוי אשר יי' אלהיו**, כי שאר הגוים נותנים הכח לאלהים

אחרים, והוא המונם. ומהם, והם היחידים, אומרים: כי אין השגחה וידיעה לאל במעשה האדם, לפיכך אמר: **יי' הפיר עצת גוים**. ואמר עוד:
הניא מחשבות עמים: כמנהג הלשון כפל ענין במלות שונות.

פסוק יא
עצת יהוה לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר: דרך משל כנגד **עצת**ם **ומחשבות**ם.

פסוק יב
אשרי הגוי אשר יהוה אלהיו כי אינם מאמינם באלה האמונות הסכלות, אלא אומרים ומאמינים כי יי' הוא האלהים, שפרושו: שופט ומנהיג ומשגיח על הכל. ואמר: **אלהיו** כי הוא קבלו לאלהים. וכן:
העם בחר לנחלה לו: כי הוא קבלם לעם **נחלה**, כמו שאמר (דברים כו י זיח): את יי' האמרת היום להיות לך לאלהים... ויי' האמירך היום להיות לו לעם סגלה.... ונפרדו מהאמונות הרעות ונצטוו לקבל בדעתם ולהבין בשכלם, כי מאתו יבא להם הטוב ותמורתו, הכל לפי מעשיהם כמו שאמר (שם ה יח): וזכרת את יי' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל. ואמר (שם יא יב): עיני יי' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה. ואמר בתמורתו (שם לב ל): איכה ירדף אחד אלף... אם לא כי צורם מכרם; כלומר כי לא יהיה הדבר הזה במקרה. וכן כל הברכות והקללות שיעדם הן יוצאות ממנהג העולם כדי שידעו כי הכלב כונה הוא מאתו; **והגוי** שיש לו אמונה זו **אשר**הו!

פסוק יג
משמים הביט יהוה ראה את כל בני האדם: זהו דעת זה **הגוי** שזכר; לא כאותם האמרים (איוב כב יד): עבים סתר לו ולא יראה, וחוג שמים יתהלך.

פסוק יד
ממכון שבתו השגיח אל כל ישבי הארץ: כפל מה שאמר במלות שונות, לחזק האמונה; כי כן הוא רואה ויודע כל מה שעושים. **השגיח** כמו: הביט; וכן (שיר השירים ב ט): משגיח מן החלנות.

פסוק טו
היצר יחד לבם כי מי **שיצר לבם** באמת ידעם. כלומר איך תעלמנה ממנו מחשבות לבם והוא יצרם. על דרך שאמר (תהלים צד ח): אם יצר עין הלא יביט! ומה שאמר: **יחד**, כי ידעם כלם דרך כלל. וכן אמרו רבותינו, זכרם לברכה, ודקדקו מלת **יחד** ואמרו (בבלי ראש השנה יח א): וכלן נסקרין בסקירה אחת. וכיון שידע **לבם** כל שכן **מעשיהם**. וזהו:

המבין אל כל מעשיהם: ויש לפרש **היצר** כמו (זכריה יא יג): ואשליך אתו בית יי' אל היוצר שהוא כמו: האוצר. ואמר: כי הוא אוצר **יחד לבם**, כלומר באוצרו ובגנזיו הם כלם כמו שידוע ומוחזק לאדם מה שהוא באוצרו.

פסוק טז

אין המלך נושע ברב חיל ולא ברב **המלך** בודאי **נושע** ומנצח **ברב חילו**תיו ובצבאותיו? אלא רצה לומר, כי יכירו בני אדם, כי הוא המשגיח עליהם, **ומבין אל כל מעשיהם**, ומטיב ומריע למי שירצה: כי הנה תראה לפעמים, כי **המלך** שהוא הגדול שבבני אדם, ויש לו **רב חיל**, לא יושע, אלא יכשל עם כל חילותיו לפני עם מעט. ובמה יהיה זה, אם לא במעשה האדם שגיח? כי הנה מלך אשור, כי זמן שרצה האל בו, נצח כל העמים וכבש כל הרצות, והאל קראו (ישעיהו י ה): שבט אפי וזעמי, כאלו שולח אותו, ומצוה לעשות מה שהיה עושה; וכיון שהתגאה, ונתן הכח והתחבולה לעצמו, לא לאל, ואמר (שם יג): בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונתי, ובא לירושלם בחיל כבד, נאמר עליו (מלכים ב יט לה; ישעיהו לז לו): וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים. הנה לא **נושע ברב חילו**, אבל נכשל כיון שקצף האל בו. וכמו זה רבים נכתבו בספרי הנבואה לאות ולעד.

גבור לא ינצל ברב כח: כי הנה סנחריב בניו הכוהו בחרב, וגלית שהיה **גבור** נפל ביד דוד, שהיה נער ורך. הנה **לא** יועיל לו לאדם לא **כח**ו ולא **חילו**, אם לא ברצון האל.

פסוק יז

שקר הסוס לתשועה כי האל נתן לו הגבורה כמו שאמר (איוב לט יט): התתן לסוס גבורה, כמו שנתתי אני? וכשלא ירצה האל בגבורתו יכשילנו ולא יושע בו רוכבו.

וברב חילו לא ימלט: **וברב** כחו **לא ימלט** הרוכב עליו.

פסוק יח

הנה עין יהוה אל יראיו למיחלים לחסדו: הנה הבוטחים בחילם לא ינצלו; אבל **יראי** האל והמ**יחלים לחסדו**, שמירת האל עליהם ויצילם מחיל רב.

פסוק יט

להציל ממות נפשם במלחמה.

ולחיותם ברעב: ואם יבא **רעב** בעולם יחיה אותם. מאחר ש**מיחלים לחסדו**, ומסבב סבות להשביעם בין הרעבים.

פסוק כ

נפשנו חכתה ליהוה לפיכך

עזרנו ומגננו הוא: בהנצלנו.

פסוק כא
כי בו ישמח לבנו כשיצילנו מן הרעות **בו ישמח לבנו**; **כי** הכרנו, **כי** התשועה באה לנו מאתו,
כי בשם קדשו בטחנו: לפיכך הצילנו.

פסוק כב
יהי חסדך יהוה עלינו כאשר יחלנו לך: כן יהיה **חסדך עלינו** בכל עת ובכל זמן כמו **שיחלנו**.

פרק לד

פסוק א
לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך אבימלך הוא אכיש מלך גת, ושנים שמות היו לו. או היה שם כנוי לכל מלך מפלשתים **אבימלך**, כי כן מצאנום בימי אברהם ובימי יצחק. **ויגרשהו וילך**: היה בסכנה גדולה, **ושנה טעמו**, שפרושו: דעתו ודברו כמו (יונה ג ז): מטעם המלך, כדי שיתנכר אליהם. או לפי שבראותם אותו, כי היה שוטה ומתהולל לא יחושו עליו ועל גבורתו ולא ימיתוהו; וכיון שגרשהו אכיש ואמר (שמואל א כא טז): הזה יבוא אל ביתי? הודה לאל שהצילהו וחבר זה המזמור. והוא באל"ף בי"ת בראשי הפסוקים זולתי הוא"ו, שהיא באמצע פסוק. ובדרש (שוחר טוב בקצת שנוי): מרוב השמחה ששמח דוד בהנצלו עשה שירה זו באל"ף בי"ת.

פסוק ב
אברכה את יהוה בכל עת תמיד תהלתו בפי: כי **תמיד** הוא עשה לי נסים וחייב אני **לברכו** ולה**הללו תמיד בכל עת**. ובדרש (שם): מה הוא **תמיד**? זהו שאמר הכתוב (קהלת ג יא): את הכל עשה יפה בעתו. אפילו השטות יפה בעתו (בעתה); הוי: **לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך**. עשה עצמו כשוטה ושנה את עצמו (**טעמו**) וכתב על הדלתות: אכיש מלך גת חיב לי מאה רבוא זהובים.

פסוק ג
ביהוה תתהלל נפשי לא במושיע אחר, כי אין לי מושיע זולתו; והוא נתן בלב **אבימלך** לגרשני, ולא חקר עלי.
ישמעו ענוים וישמחו: **ענוים בשמעם** הצלתו **ישמחו**, אבל לא הגאים, שהיו שונאי דוד.

פסוק ד
גדלו ליהוה אתי ונרוממה שמו יחדו: אמר כנגד **הענוים**: **גדלו ליי' אתי** על הישועה שהושיעני, ואני ואתם **יחדו נרוממה שמו**.

פסוק ה
דרשתי את יהוה וענני כי בהיותו בין ידיהם היה בלבו **דרש את יי'** ומתחנן לפניו בלבבו שיצילהו מידם.
ומכל מגורותי הצילני: מזו וממגורת שאול ששלח לביתו להמיתו, והטיל החנית כמה פעמים אליו להמיתו.

פסוק ו
הביטו אליו ונהרו עבר במקום עתיד, וכמוהו רבים. אמר: כל בני אדם שהם בצרה **יביטו אליו וינהרו**. **ונהרו** כמו (ירמיהו לא יב): ונהרו אל טוב יי', שענינו ההליכה במרוצה כמו הנהר; כמו שירוץ אדם אל מגדל עוז להשגב בו **יביטו** אל יי' וירוצו אליו ולא יבושו בבטחונם. וזהו:
ופניהם אל יחפרו: לא יבשו, כי יראו שזה **עני קרא ויי' שמע**. **יחפרו** ענין בשת כמו (ישעיהו כד כג): וחפרה הלבנה. ואמר: **ופניהם**, לפי שהבשת תראה בפנים, כמו שאמר (שם כט כב): ולא עתה פניו יחורו. ויש מפרשים (בעל התרגום רש"י ואבן עזרא): **ונהרו** ענין אורה, מן ואל תופע עליו נהרה (איוב ג ד); רצונם לומר: **הביטו אליו** הצריכים לעזרתו, **ונהרו פניהם**, כלומר שיושעו.

פסוק ז
זה עני קרא ויהוה שמע ומכל צרותיו הושיעו: על עצמו אמר כמו שפרשנו.

פסוק ח
חנה מלאך יהוה סביב ליראיו ויחלצם: כשהאיבים חנים סביבם להרע להם **מלאך יי' חנה סביבם** ואין בהם כח לגעת בהם, **ויחלצם**. וטעם **מלאך** כמאמר דניאל: אלהי שלח מלאכה וסגר פס אריותא (דניאל ו כג); וכן אמר (ישעיהו סג ט): ומלאך פניו הושיעם; המלאך הגאל אתי מכל רע (בראשית מח טז).

פסוק ט
טעמו ידיעת השכל ובחינתו יקרא טעם; וכן (משלי לא יח): טעמה כי טוב סחרה. כמו שיטעם האדם המאכל ויבחננו בעצמו אם מר, אם מתוק, אם מלוח, אם תפל.
וראו גם כן במראה השכל, או במראה העין **ותראו** בעיניכם.
כי טוב יהוה שמגיע טובו **לחוסים** בו, ותכירו ותדעו כי

אשרי הגבר יחסה בו:

פסוק י

יראו את יהוה קדשיו יראו האל"ף נחה; ואלו היתה נראית היה על משקל שמרו זכרו; ולהפריד בינו ובין יראו, מן ראה, הניחו האל"ף. וקדשיו הם המונעים עצמם מרב התאוה, כמו המזיר עצמו מן היין שנקרא קדש, שנאמר עליו (במדבר ו ח): קדש הוא ליי'. ואמר: אתם **קדשי** עליון, המספיקים את עצמכם במעט מן העולם, ואין אתם רודפים אלא אחר הטרף, לא תיראו שיחסר טרפכם. **יראו את יי'** לבדו והוא יטריפכם זה הצורך.

כי אין מחסור ליראיו: ואמר זה לפי שהוא היה גולה בין פלשתים ואין לו שם יודעים ומכירים אותו שיתנו לו לחם לאכול; ולפי **שירא את יי' לא חסר** טרפו.

פסוק יא

כפירים רשו ורעבו ודרשי יהוה לא יחסרו כל טוב: כי תראו, כי ה**כפירים** שיש להם גבורה בבקשת טרפם, פעמים **רשו ורעבו** ולא תועיל להם גבורתם. וכן אמר (איוב ד יא): ליש אבד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו; אבל **דרשי יי' לא יחסרו כל טוב**.

פסוק יב

לכו בנים שמעו לי פעמים תפול לשון הליכה על זרוז המעשה; לא שירצה בו הליכה ממש, כמו לכה נא אנסכה בשמחה (קהלת ב א); לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות (ירמיהו יחי ח); לכו נא ונוכחה (ישעיהו א יח) והדומים להם; וכן: **לכו בנים שמעו לי**. ופרוש **בנים**: אותם ששומעים ושומרים מוסרי ולמודי; וכן בני הנביאים (מלכים ב ב ג ובכל מקום): תלמידי הנביאים.

יראת יהוה אלמדכם: לפי שזכר **סביב ליראיו, כי אין מחסור ליראיו** אמר: מי שירצה להיות **מיראיו** אני **אלמדנו היראה**. ועוד אמר:

פסוק יג

מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב: כלומר: **מי** שירצה ב**חיים** ו**בימים שיראה** בהם **טוב** ישמע **יראת יי'** ש**אלמדנו**. וה**חיים** ו**ימי** ה**טוב** הם בעולם הזה ובעולם הבא. ומה היא **היראה**?

פסוק יד

נצר לשונך מרע שלא תדבר **רע** בבני אדם; ובכלל זה עדות שקר וקללת אב ואם, וקללת הדין והמלך, וכל שכן ברכת השם.

ושפתיך מדבר מרמה: שלא **תדבר** אחד בפה ואחד בלב. ואלו הן **שפתי מרמה**: שמרמה את חברו, שמדבר לו טובות, וחשב בלבו רעתו, כמו שאמר הכתוב (ירמיהו ט ז): בפיו

שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו. וזהו מצות לא תעשה שבלב, כמו (ויקרא י טיז): לא תשנא את אחיך בלבבך. ואמר (משלי ג כט): אל תחרש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך.

פסוק טו

סור מרע רצונו לומר: **סור** מלעשות **רע**; ובכלל זה כל הלאוין אשר במעשה.
ועשה טוב כלל בו כל מצות עשה שבמעשה.
בקש שלום בפה.
ורדפהו: בלב, וזהו **יראת יי' שלמדתי** אתכם; כמו העבד שירא את אדניו ועושה מצותיו ונזהר שלא יעבור את פיו לכל אשר יצונו.

פסוק טז

עיני יהוה אל צדיקים מי שאחז הדרכים האלה נקרא **ירא יי' וצדיק**. ומהו תגמולו מאת האל? ששמירת האל דבקה בו ומצילתהו בכל דרכיו. וזהו **עיני יי' אל צדיקים**. ואם יקרהו שום פגע יקרא אליו וישמע צעקתו ויצילהו מצרתו וזהו:
ואזניו אל שועתם:

פסוק יז

פני יהוה בעשי רע בצדיקים עיניו ושמירתו לטובה; **ובעשי רע פניו להכרית מארץ זכרם**: כמו (ויקרא כ ג): ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו.

פסוק יח

צעקו ויהוה שמע ומכל צרותם הצילם: טעמו אל **הצדיקים** שזכר, לא **בעשי רע** הדבק בו. וכן: ואף לאמתך תעשה כן (דברים טו יז); ואם שלש אלה לא יעשה לה (שמות כא יא).

פסוק יט

קרוב יהוה לנשברי לב לשמוע צעקתם ותפלתם.
ואת דכאי רוח יושיע: כפל ענין במלות שונות.

פסוק כ

רבות רעות צדיק כי פעמים **רבות** ינסה האל את **הצדיק** לטובתו, ולהראות צדקתו לבני אדם כי לא ימוט לבו ולא יטה מדרך אמת מפני הצרה.
ומכלם יצילנו יהוה: שלא יכשל באחת מהן, כמו שאמר (משלי כד טז): כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה.

פסוק כא
שמר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה: כי **העצמות** מעמידי הגוף ויסודו. **נשברה** מלעיל והוא נפעל עבר; רוח נשברה (תהלים נא יט) מלרע והוא נפעל עומד.

פסוק כב
תמותת רשע רעה הרעה שחושב **הרשע** לעשות לצדיק, אותה **רעה תמית**הו כמו שאמר (תהלים ז טז): ויפל בשחת יפעל.
ושנאי צדיק יאשמו: **יאשמו** האל"ף בשב"א לבדו והיא נקראת בתנועה קלה. וענינו מן שממה; וכן (הושע יד א): תאשם שמרון. ואשם ושמם כענין אחד.

פסוק כג
פודה יהוה נפש עבדיו הרשעים חושבים עליהם רעה והאל **פודה** אותם מידם. ואמר: **נפש**, כי הם חושבים עליהם לקחת **נפש**ותם.
ולא יאשמו כל החוסים בו: הרשעים **יאשמו ולא כל החוסים בו**. **יאשמו** האל"ף [41] בשב"א והשי"ן בשב"א; הראשון נח והשני נע.

פרק לה

פסוק א
לדוד ריבה יהוה את יריבי גם זה המזמור אמר בברחו מפני שאול. **ריבה** מלרע צוי מבנין הפעיל; ומשפטו: **הריבה**. **יריבי** היו"ד נוספת כיו"ד יקום, יבול; וענינו מריבי. והוא תאר. וכן: (ישעיהו מט כה): ואת יריבך אנכי אריב.
לחם את לחמי: כפל הענין במלות שונות.

פסוק ב
החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי: דרך משל כאדם האוחז כלי מלחמה בידו להלחם. **החזק** ענינו אחוז בחזקה ובזריזות; וכן (בראשית כא יח): והחזיקי את ידך בו. ויבא בקשר בי"ת ובלא בי"ת; והוא לשון אחיזה. **וקומה** מלעיל, ואין כמוהו בספר מלעיל.

פסוק ג
והרק חנית ענין חליצה למלחמה. וכן (יחזקאל ה יב): וחרב אריק אחריהם.
וסגר לקראת רדפי וסגר שם כלי מכלי המלחמה. ויש מפרשים אותו כמשמעו ענין סגירה (רש"י ואבן עזרא), כלומר: **סגר** הדרך לקראתם ברדפם אחרי שלא ישיגוני.

[41] לפנינו האל"ף בלא שב"א.

אמר לנפשי כי הם מבקשים לקחת **נפשי** כמו שאמר (פסוק ד): **מבקשי נפשי**; ואתה בשר **לנפשי ואמר** לה: אל תפחדי כי
ישעתך אני: והענין שיביא חזק בלבו; הפך: והבאתי מרך בלבבם (ויקרא כו לו).

פסוק ד

יבשו ויכלמו מבקשי נפשי מגבורתם ומתקותם.
יסגו אחור ישובו **אחור**. וכן (תהלים מד יט): לא נסוג אחור לבנו. אמר: כשתבא לקראתם בחרב ובחנית הם ישובו **אחור** מרדוף אחרי.
ויחפרו חשבי רעתי: **יבשו** שחשבו לעשות לי רעה ולא יכולו.

פסוק ה

יהיו כמץ לפני רוח המץ הוא התבן הדק והוא נדף לפני הרוח.
ומלאך יהוה דוחה: כי המץ פעמים יהיה לו מעמד לפני הרוח, כשימצא גדר או דבר שיעמידנו; אבל הם לא יהיה להם מעמד, כי **מלאך יי' ידחה** אותם.

פסוק ו

יהי דרכם חשך וחלקלקות שתים רעות; והשלישית:
ומלאך יהוה רדפם: כי ההולך בחשך יכשל באבן ובמכשול הדרך ויפול. וכן ההולך בחלקלקות תמעדנה רגליו ויפול. ועם כל זה יוכל לילך בנחת ואולי ימלט; אבל אם אחר רודף אחריו, יצטרך לו ללכת במרוצה ועל כל פנים יפול.

פסוק ז

כי חנם יש מפרשים **כי חנם**: על לא חמס בכפי.
טמנו לי שחת רשתם רצונו לומר: **שחת ברשתם**; כלומר: שחפרו בור וכסו וטמנו פיו **ברשת** כדי שאעבור עליו ולא ארגיש ואפול לתוכו, כמו שיעשו הצידים כשירצו לצוד חיות השדה שעושים בארות בארות בשדות וביערים ומכסים אותם **ברשת**ות ועפר שלא ירגישו החיות מן הבור ויפלו לתוכם כשיעברו עליהם.
חנם חפרו על לא חמס בכפי חפרו **השחת** וטמנו **הרשת** עם עפר כמו שפרשתי.
לנפשי: כמו לגופי. והנכון **כי חנם**: אינני מקללם בחנם, אבל הם רדפוני **חנם וטמנו לי רשתם** ללכדני. ופרוש **שחת ורשתם**: כי שני דברים הם כי **השחת** היא חפירה כמו (תהלים צד יג): עד יכרה לרשע שחת; וכן (יחזקאל יט ד): בשחתם נתפש; וכן יקרא הקבר **שחת** שהוא חפירה. ופרוש **השחת** והרשת: **בחנם טמנו לי הרשת** שתהיה נלכד בה **וחפרו לנפשי השחת** שאפול בו. ויש לפרש גם כן **שחת** כמו **רשת**. וכן (איכה ד

כ): נלכד בשחיתותם; ובדברי רבותינו, זכרם לברכה (בבלי בבא קמא קיז א): האי שתא [42] דהוו קא מינצו עלה בתרי; ושתא רצונם לומר: שיחתא, כי מנהגם להסתיר אותיות הגרון. וכן אמרו (בבלי בבא בתרא לט א): לא תפוק לכו שותר שהוא כמו שעותא; תרגום ויספר (בראשית כד סו ובכל מקום): ואשתעי. וסמיכות **שחת לרשתם** לרב השתדלותם ללכדו. וכן בזאת הסמיכות מטיט היון (תהלים מ ג); אדמת עפר (דניאל יב ב). ואחר כן אמר: **חפרו לנפשי**, **שחפרו** לי חפירה שאפול בה. והענין: כי בכל צד שיוכלו לחשוב תחבולות ולהתעולל עלילות ללכדני עשו כן.

פסוק ח

תבואהו שואה כנוי היחיד כנגד כל אחד מאיביו, או כנגד שאול.

לא ידע לא ירגיש בה עד ש**תבואהו** די שלא יוכל להמלט ממנה.

ורשתו אשר טמן תלכדו בשואה יפל בה: **ברשת שטמן** לי. וענין **שואה** כמו מהומה הבאה פתאום; וכן: ומשאת רשעים כי תבא (משלי ג כה).

פסוק ט

ונפשי תגיל ביהוה כשינקום לי מאיבי ויציל **נפשי** מהם שחשבו לקחתה **תגיל ביי**'.

תשיש בישועתו: שהושיעה מידם.

פסוק י

כל זה איננו חטוף כחבריו אלא נקרא בקמ"ץ רחב, כמו כל אחי רש שנאהו (שם יט ז). והשאר שהם נקודים קמ"ץ הם חטו"פים כלם זולתי אלו השנים.

עצמותי וזכר ה**עצמות** במקום הגוף, כי העצמות מעמידי הגוף ויסודו.

תאמרנה יהוה מי כמוך אמר: כי הנפש והגוף יודו לך שהצלתם. והודאת הגוף דרך משל, כמו לבי ובשרי ירננו אל אל חי (תהלים פד ג). או פרוש **עצמותי**: הזדעזע אברי הגוף [43] בכונת התפלה וההודאה וכאלו הם ישבחו. או פרוש **כל עצמותי**: כי מתכונת יצירת אברי הגוף ישבח האדם הבורא בהם, וכאלו הם ישבחו. וכן פרשו אותו החכם רבנו בחיי [45] נח עדן, והרב החכם הגדול רבינו משה [44] בן רבנו מימון, זכר צדיק לברכה. וטוב הוא הפרוש, אבל אינו נופל בענין הפסוק.

מציל ש**תציל**

[42] לפנינו הנסחא בתלמוד: ההוא שותא דהוו מנצו עלה בי תרי.
[43] ראה כוזרי ב עט.
[44] מורה הנבוכים א.
[45] חובות הלבבות ב ה.

עני מחזק ממנו שהצלת אותי מאיבי שהיו חזקים ממני ובדרש (ראשית רבה נד; שוחר טוב בשנוי קצת לשון ושלא במקומו: על מזמור לד כג): **מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו**: יצר טוב מיצר רע; ויש יש גזלן גדול מזה?

פסוק יא

יקומון עדי חמס אשר לא ידעתי ישאלוני: היו לו בישראל שונאים, והיה בהם מי ששאל ממנו ממון בעד שקר. ואף על פי שלא מצאנו זה בספר שמואל, הנה ראינו שזכר זה החמס בין התלונות שהיו לו על שונאיו.

פסוק יב

ישלמוני רעה תחת טובה שישאלו ממני ממון ש**לא ידעתי** מעולם שהיה להם אצלי דבר; ואני עשיתי עם אלה האנשים **טובה**, והם **ישלמוני רעה**.

שכול לנפשי: והדבר הזה כמות **לנפשי**. או פרושו: יקחו ממני בחמס ויבקשו לקחת נפשי ויסובבו לה **שכול** אם יוכלו ללכדה.

פסוק יג

ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי מספר הטובה שהיה הוא מבקש ועושה להם. אמר: אם היה אחד מהם חולה הייתי כואב ודואג ולובש שק ומתענה בעבורו שירפאהו האל

ותפלתי שהייתי מתפלל עליהם

על חיקי תשוב: כלומר, הטוב שהייתי מבקש עליהם יבוא עלי! שלא יחשב אדם כי בנראה הייתי עושה זה ומראה עצמי דואג עליהם, אבל בנסתר הייתי מתפלל עליהם בהפך ומבקש רעתם. על כן אמר **ותפלתי על חיקי תשוב**. ומה שאמר **עניתי בצום נפשי**, וביי"ת **בצום** פתוח"ה, כלומר **בצום** הידוע, והוא היום שיתענו בו קרובי החולה, גם אני **עניתי נפשי** עמהם, כאלו היה **אחי** וקרובי.

פסוק יד

כרע כאח לי התהלכתי כן הייתי מתהלך קדר על מי שהיה חולה מהם כמו שעושה הרע על **רעו והאח** על **אחיו**

כאבל אם קדר שחותי: או כמו שמתאבל הבן על אמו שמתה. ואמר **אם**, ולא אב, כי יותר כואב אדם על אמו שנוצר ממנה בבטנה והיניקתו וגמלתו וטפחתו עד שגדל; ואף אחר שגדל, האם היא מצויה בבית ומכינה לבן צרכו במאכל ובמשתה: כן **שחותי** והתהלכתי **קדר**, כי האבל והמצטער הולך שחוח. וטעם **קדר** כי מפני היגון והאנחה ינוס זוהר פני

אדם כי יתקדרו פניו. או אמר **קדר** על המלבוש, כי האבל לובש שחורים. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש: **כאבל אם** כמו התינוק שמתה אמו ואין לו מינקת שהוא **קדר**.

פסוק טו

ובצלעי שמחו אני דאגתי לחלים והם **שמחו** לחליי **ובצלעי** כשהייתי **צולע** מכאב אברי **ונאספו** היו **נאספים** לספר עלי ולשמוח זה עם זה לחליי.

נאספו עלי נכים אנשים פחותים: וכן: בני נבל גם בני בלי שם נכאו מן הארץ (איוב ל ח), כלומר שהם **נכים** ודחופים מפחיתותם. ופרוש

ולא ידעתי לא ידעתי למה **נאספו עלי** לשמוח לצרתי, כי אני לא גמלתי להם רעה.

קרעו ולא דמו: **קרעו** פיהם מרב השחוק **ולא** שתקו משחקם עלי. או יבא לשון הקריעה בענין הפתיחה בזה הדרך. כמו: תקרעי בפוך עיניך (ירמיהו ד ל); וכן: וקרע לו חלוני (שם כב יד). ויש מפרשים: כשידברו רעות בי כאלו קרעו בשרי. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש: **קרעו** מה שלא יכלו לתפור אם יתחרטו; וכן הוא דרך משל במעשים ובדברים רעים.

פסוק טז

בחנפי לעגי מעוג סמוך על סמוך כמו: נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז); את מספר מפקד העם (שמואל ב כד ט); חכמי יעצי פרעה (ישעיהו יט יא) ושפני טמוני חול (דברים לג יט); ופרושו: אנשים **חנפים** ו**לועגים**, מתעסקים בדברים בטלים. פרוש **מעוג**: שיחה בטלה. ודומה לו בדברי רבותינו, זכרם לברכה (בבלי סנהדרין קא ב): ובגבולין ובלשון עגה. ובי"ת **בחנפי** כמו עם; וכן: בך צרינו ננגח (תהלים מד ו). ופרושו: אלה **הנכים יאספו** עם **חנפים** ואנשי **לעג** ישחקו ויחרקו **עלי שנימו**. והמפרשים (מנחם ואחרים) פרשו **מעוג**: לשון עגה; וכן: אם יש לי מעוג (מלכים א יז יב). ורצונו לומר: האנשים המתענגים ובעלי התאוות. או פרושו: על דרך משל יקרא העצה הרעה והמעשה הרע **מעוג**, כמו: אפרים היה עגה בלי הפוכה (הושע ז ח); וכן: מלוש בצק עד חמצתו (שם ד). **חרק עלי שנימו**: **חרק** מקור; וענינו: שמח, שמ**חרק** אדם **שניו** בראותו נקמה מאיביו; וכן: ויחרקו שן (איכה ב טז).

פסוק יז

אדני כמה תראה עד **כמה תראה** בעניי ובלחצי מהם, כאלו אמר: עד מתי **תראה** בעניי ובלחצי. וכן: כמה נר רשעים ידעך (איוב כא יז).

השיבה נפשי משאיהם כמו שאמר (תהלים סח כג): אמר אדני מבשן אשיב אשיב ממצלות ים, שהוא בענין הצלה. ופרוש **משאיהם**: משאונם וממהמתם. **ומשאיהם**, לשון רבים; והאחד שאה, בפלס יורה ומלקוש (דברים יא יד).

מכפירים שהם כמו ה**כפירים** הטורפים. ופרוש

יחידתי: נפשי; וכן פרשנו למעלה (תהלים כב כא).

פסוק יח

אודך בקהל רב כשתצילני מה**כפירים**.

בעם עצום אהללך: וקהל **רב**, **ועם עצום** בהיות כל ישראל כאחד.

פסוק יט

אל ישמחו לי איבי אל ישמחו בעבורי עוד, כי הרבה **שמחו** עלי עד עתה **איבי שקר** בסגו"ל ובאתנ"ח; וכן עצמו מצמיתי איבי שקר (תהלים סט ה). ופרושו: שהם שונאים אותי בחנם, כמו שאמר:

שנאי חנם וכן: אך לשקר שמרתי (שמואל א כה כא), רצונו לומר: בחנם.

יקרצו עין: **יקרצו עין** זה לזה בלעגם עלי. **וקריצת עין** הוא נדנוד העינים ללעג ולבוז. וכן בענין הזה בשפתים: קרץ שפתיו (משלי טז ל); וכן: קורץ בעינו מלל ברגלו מרה באצבעתיו (שם ו יג).

פסוק כ

כי לא שלום ידברו כמו: ולא יכלו דברו לשלם (בראשית לז ד).

ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון: **ארץ** בסגו"ל ובאתנ"ח; והם ארבעה במסרה [46]. ויש מפרשים (דונש, רש"י, רבי משה הכהן גקטילא ואחרים): **רגעי** מן רגע הים (ירמיהו לא לה) שהוא ענין בקיעה; כן **רגעי ארץ** בקיעי **ארץ**, כלומר במקומות נסתרים; ואיננו נכון. כי למחשבה אין צריך מקום נסתר, אלא לדבור או למעשה. ויש מפרשים (רש"י וגם כן אחרים): **רגעי ארץ** מענין מרגוע, שהוא ענין מנוחה; ופרוש **רגעי ארץ**: ענוי ארץ. וקראם כן לפי שהענוים הם רפים ודעתם נוחה. ויש לפרש עוד **רגעי ארץ**: הדשנים והשאננים שהם במרגוע ונחת. ופרוש **ועל**: כמו ועם; וכן: ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה כב). ופרושו: אלו החנפים והלועגים עם אלה הדשנים והשאננים הרשעים **יחשבון דברי מרמות** עלי; והם בנחת ואני בגולה ובצרה.

[46] (במקרא?); ואלה הם דברי המסרת: ד' פתחין באתנחתא; ופתחי"ן בלשון בעלי המסרת והבאים אחריהם מאות בשנים, הם: סגולי"ם.

פסוק כא

וירחיבו עלי פיהם בשחוק ובדבור כשראו אותי גולה ממקום למקום.

אמרו האח האח ראתה עיננו: כלומר **ראתה עיננו** בו מה שדמינו ורצינו. וכן: ובאיבי ראתה עיני (תהלים נד ט). **האח** שמחה; והכפל לרב השמחה. וכן: יען אשר אמרה צר על ירושלים האח (יחזקאל כו ב).

פסוק כב

ראיתה יהוה אל תחרש אל תשתוק לצעקתי **ואל** תעשה עצמך **כחרש**, אלא ענני והושיעני כי אתה **ראיתה** לעגם ודבורם עלי.

אדני אל תרחק ממני:

פסוק כג

העירה והקיצה למשפטי אלהי ואדני לריבי: כפל ענין במלות שונות לחזק. רצונו לומר: שלא תהיה כישן עוד, וקח **משפטי וריבי** מהם, כי אתה **אלהי**, ואין לי שופט אחר, שאתה **אדני**, והאדון ידרוש משפט עבדו.

פסוק כד

שפטני כצדקך יהוה אלהי קח **משפטי** מהם **בצדקתך** ובישרך, כי אתה יודע כי אתי האמת ועמם העול והחמס.

ואל ישמחו לי: **אל ישמחו** עוד **לי**.

פסוק כה

אל יאמרו בלבם אפילו **בלבם** לא יוכלו לשמוח עלי ולאמר **האח נפשנו** כלומר שמחנו **נפשנו**.

אל יאמרו ולא **יאמרו**, כמו שאומרים עתה:

בלענוהו: ושחתנו אותו.

פסוק כו

יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי ילבשו בשת וכלמה יבשו ויחפרו הכפל לחזק. ואמר: כמו שנאספו יחד עלי לשמוח כך **יבשו יחדו** מתקותם

המגדילים עלי: **פיהם**, כמו שאמר: **וירחיבו עלי פיהם**.

פסוק כז

ירנו וישמחו חפצי צדקי הם **יבשו ויחפרו** שהם **שמחי רעתי**; **וחפצי צדקי ירנו וישמחו**. ופרוש **צדקי**: ישרי, ומה שראוי לי.

ויאמרו תמיד הם ישבחו **תמיד** האל עלי **ויאמרו**:

יגדל יהוה החפץ שלום עבדו: הוא דוד שרצה **בשלומו** והצילהו משונאיו.

פסוק כח
ולשוני תהגה צדקך הם ישבחו לאל עלי, וכל שכן **לשוני** שהיא ראויה **שתהגה צדקך**.
כל היום תהלתך: כמו שהם **יאמרו תמיד תהלתך**.

פרק לו

פסוק א
למנצח לעבד יהוה לדוד: לפי שמדבר ברשע שדעתו שאין לו אדון שיענישהו על הרע שעושה, לפיכך אמר: **לעבד יי'**, כי הוא עצת רשעים רחקה מנו, והוא **עבד יי'** באמת, ויודע שיש לו אדון גומל האדם על הטוב והרע.

פסוק ב
נאם פשע לרשע בקרב לבי אני אומר **בקרב לבי** כי ה**פשע**, והוא יצר הרע, אומר **לרשע** עשה מה שתרצה. וקראו **פשע** כמו שקראו חטאת: לפתח חטאת רבץ (בראשית ד ז).
אין פחד אלהים לנגד עיניו: כלומר **אין** דבר **לנגד עיניך** ש**פחד** ממנו.

פסוק ג
כי החליק אליו בעיניו מ**חליק אליו בעיניו** ומיפה לו המעשה.
למצא עונו למצא יפתנו לחפש המעשה הרע עד שימצאנו, כמו: לך מצא את החצים (שמואל א כ כא).
לשנא: מרוב התמדתו יקוץ בעברה וישנאנה. ויש לומר: יפתנו **למצא עונו לשנא** להפך, והוא הדרך הטוב. וכן: כי את יי' עזבו לשמר (הושע ד י), שפרושו: לשמר דרכי אלהים אחרים. ובדרש (שוחר טוב בשנוים): הרשעים מסתכלים בעיניהם, ומחפשים בידיהם, ומהרהרים בלבם **למצא** איזה **עון** שהקדוש, ברוך הוא **שונא**, שיעשוהו. וכן הוא אומר (דברים יב לא): כי כל תועבת יי' אשר שנא עשו לאלהיהם.

פסוק ד
דברי פיו און ומרמה כי אם ידבר טוב ב**פיו**, **און ומרמה** הוא כי בלבו הוא חושב רע.
חדל להשכיל לקחת מוסר **להשכיל** לבו.
להיטיב: ו**להיטיב** דרכו.

פסוק ה
און יחשב על משכבו בלילה **יחשב** להרע, כי המטה היא מקום המחשבה בעוד האדם ער, כי איננו פונה לשום עסק. וביום

יתיצב על דרך לא טוב לעשות **רע**. ואמר: **לא טוב** כדרך הלשון, כמו: אשר לא טהרה (בראשית ז ב). כי לא טהור (שמואל א כ כו): וכן: ההלכים הדרך לא טוב (ישעיהו סה ב) ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יחי ח). ומאזני מרמה לא טוב (משלי כ כג); והדומים להם; או אמר כן כדי שלא יאמר **רע** שני פעמים סמוכים. או פרושו: כי אין בדרכו בשום צד טוב, כי כלו **רע**.

רע לא ימאס: בכל עת אוהב להרע, ואין עת **שימאס הרע** מלעשותו.

פסוק 1

יהוה בהשמים עם ה"א הידיעה כמשפט וחסרוה ברוב להקל. ופרוש **בהשמים**: עד השמים; וכן: בלא יוכלו יגעו בלבשיהם (איכה ד יד). ואפשר שיהיה כמוהם ושלא את השעיר במדבר (ויקרא טז כב): כמו עד המדבר.

חסדך וחסד האל ואמונתו לעולם. כי האמונה הוא קיום המין שלא יהרס, כי אם יאבדו האישים שהם הפרטים החסרים המין קים לעולם. וכן הוא אומר (ישעיהו מה יח): לא תהו בראה, לשבת יצרה. וכן כתוב (תהלים קיט צ): לדר ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד; והארץ לעולם עמדת (קהלת א ד). והחסד הוא הזמנת קיום העולם, שמזמין לכל חי טרפו בדרך הקרוב אליו בלי יגיעה רבה, כי לא יוכל לקים ביגיעה רבה ותהיה האמונה קימת. אבל החסד שהוא יתרון להיות הטוב ההוא הזמנה לקיום העולם כמו שאמר (תהלים קד יד): מצמיח חציר לבהמה; המצמיח הרים חציר (שם קמז ח), שההרים הם מקום הבהמות המדבריות, ושם הוא מצמיח להן מאכלן. וכן אמר (שם קד י יא): המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון, ישקו כל חיתו שדי, שמזמין להן מאכל ומשקה במקומן; וזהו חסד האל על הברואים. ועוד מהזמנת קיום העולם כי מה שצריך יותר לקיום העולם מזומן יותר, כי המשקים הם יות צריכים להתמדת החיים מן המאכלים, לפיכך המים נמצאים בהזמנתם יותר מן המאכל ובלא מלאכה ותקון; והאויר יותר צריך לכל חי מהמאכל והמשקה לפיכך נמצא יותר, כי לא יעמוד חי בלתו אפילו שעה אחת. ואמר דוד כשספר מעשה הרשע ומחשבתו: גדולים חסדי יי' עם בריותיו, שאפילו הכופרים בו שהזכיר למעלה, יזמין להם מחיתם וטרפם עד העולם. ואמר:

אמונתך עד שחקים: כי **חסד** האל, יתברך, גדול **עד לשמים** וכן **אמונתו** כי **שמים ושחקים** אחד הוא. וכן מנהג הלשון לשנות המלות במקום שיבא הכפל. וכן אמר בפסוק אחר בהגדילו החסד והאמת (תהלים נז יא): כי גדל עד שמים חסדך, ועד שחקים אמתך. ובהפליגו יותר אמר (שם קח ה): כי גדול מעל שמים חסדך. ופרוש **עד שחקים**: כמו מן הארץ עד לשמים. וכן אמר (שם קג יא): כי כגבה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו.

פסוק ז

צדקתך כהררי אל כהררי אל ההרים הגבוהים. וכן מנהג הלשון כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו אל האל, כמו עיר גדולה לאלהים (יונה ג ג); ותהי לחרדת אלהים (שמואל א יד טו); מאפליה (ירמיהו ב לא); שלהבתיה (שיר ח ו); וענפיה ארזי אל (תהלים פ יא). ואמר: **צדקתך כהררי אל** לפי שאמר: **יי' בהשמים חסדך**. אמר: אף על פי ש**חסדך** גדול לכל לטובים ולרעים אתה מבדיל ביניהם בעת אשר תראה ותגדיל **צדקתך** לטובים **כהררים** הגבהים והגדולים כן גדולה **צדקתך** לטובים.

משפטיך תהום רבה ותגדיל **משפטיך** לרשעים כשתראה עת שתביאם ב**משפטים** תשקיעם עד **תהום רבה** שלא יצאו משם לעולם. המשיל הטובה ל**הרים** שהוא מקום המשגב והמפלט מן האויב, כן טובת האל, יתברך, וישועתו, כמו שאמר (משלי יח י): מגדל עז שם יי'; סלעי ומצ(ו)דתי (שמואל ב כב ב; מזמור יח ג); העמדתי להררי עז (שם ל ח): עד שלא יוכלו בני אדם להסירה מן הטובים ולגזלה מהם. והמשיל הרעה ל**תהום רבה** שהוא מקום האבדון שלא ינצל אדם ממנו כמו שאמר (שם סט ב ג): כי באו מים עד נפש; טבעתי ביון מצולה ואין מעמד באתי במעמקי מים. ואמר:

אדם ובהמה תושיע יהוה: כלומר אף על פי שאתה מבדיל בין הטובים ובין הרעים בעולם הזה בהשגחתך על הטובים לטובה ועל הרעים לרעה כל אחד לפי מעשיו, פעמים שאתה נותן טובתך לרשע ו**תושיע** אותו מצרה. ואומר אני: כי אותו החסד שאתה עושה עם הרשע שהוא כופר בך הוא כמו החסד שאתה עושה עם ה**בהמה** שאיננה מכירה בחסדך, ואתה נותן לה צרכה וזהו: **אדם ובהמה תושיע יי'**, כי הרשע, או הכסיל, הוא **כבהמה** בצורת **אדם**, והוא כצורת ה**בהמה** אל צורת ה**אדם** הטוב. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש טעם **אדם ובהמה תושיע יי'**: שהוא ישפוט כל מרגיש, על דרך מיד כל חיה אדרשנו (בראשית ט ה). ורבותינו דרשו (בבלי ערכין ה ב בקצת שנוי): אלמלא **צדקתך כהררי אל** מי יוכל לעמוד מפני **משפטיך** שהם כ**תהומות רבה**. ועוד בדבריהם (חולין סג א): ר' יוחנן בן נורי [47] כי הוא חזי שלך הוה אמר: **משפטיך תהום רבה**; כי הוא חזי נמלה אמר: **צדקתך כהררי אל**.

פסוק ח

מה יקר חסדך אלהים אמר: החסד שתשוה בו לפעמים הטובים והרעים הוא בעולם הזה אבל בחסד העולם הבא לא יהיה לרעים חלק בו אלא כלו לטובים. וה**חסד** ההוא **יקר** ונכבד מחסד העולם הזה, שהוא טוב עובר; ואותו ה**חסד** הוא הטוב הקים והנצחי. וזהו

[47] אמר שלמה הקטן: לפנינו בתלמוד: ר' יוחנן סתם.

שאמר: **מה יקר חסדך**. ומלת **מה** היא להגדלה כמו: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא כ). לחסד העולם הזה אמר (תהלים נז יא): עד שמים חסדך; אבל חסד העולם הבא אין לו שיעור, כמו שאמר הנביא (ישעיהו סד ג): עין לא ראתה אלהים זולתך.
ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: בעולם הבא **יחסיון בצל כנפיך** אותם שהם **בני אדם** באמת, לא אותם שהם **כבהמה** כמו שזכר; כי אותם יש להם לפעמים טובה בעולם הזה, אבל לעולם הבא לא. לפיכך אמר: **אלהים**, שענינו שופט, כי שם יגיע לכל אחד ואחד כמשפטו.

פסוק ט

ירויון מדשן ביתך כל זה לעולם הבא, ולעולם הנשמות והמלאכים. והוא **בית יי'** כמו שנקרא היכל יי', והר קדשו, והר יי', ונועם יי', כמו שפרשנו (תהלים יא ד; טו א; כז ד).
והדשן והעדן השגת ידיעת האל, יתברך. והיא הטובה שאין אחריה רעה, והשבע שאין אחריו רעב וצמא. וטעם
ונחל עדניך שיהיו **העדנים** לרוב כמו מי **הנחל**. וטעם
תשקם: שאתה תעזרם בידיעה.

פסוק י

כי עמך מקור חיים כמו מי **המקור** שלא יפסקו כמו שפוסקים המים המכונסים; כן חיי העולם הבא בלא הפסק, והם **חיים** שאין אחריהם מיתה, וה**אור** שאין אחריו חשך; וזהו: **באורך נראה אור**:

פסוק יא

משך חסדך לידעיך וצדקתך לישרי לב: **משך חסדך** המשיכה כענין הנטיה כמו ויט אליו חסד (בראשית לט כא); וכן משכתיך חסד (ירמיהו לא ג). אמר: הטה **לידעיך חסד** בעולם הזה שיוכלו להתעסק בחכמה ובמצות שלא יהיה להם מונע מעסקי העולם הזה. או יהיה פרוש הפסוק לעולם הבא; **וידעיך**: הם החכמים שמתעסקים בתורה ובמצות ובחכמת אלהות הבורא כפי כחם; **וישרי לב**: הם ההולכים בתם **לב** וב**ישר**, מתעסקים בתורה ובמצות, אלא שלא הגיעו לחכמת האלהות לדעת הבורא, רק מדרך הקבלה. ובקש מהאל ש**משוך חסדו**, שהוא יתרון הטובה בעולם הבא **לידעיו** ו**צדקתו** היא הטובה הראויה **לישרי לב**.

פסוק יב

אל תבואני אל תבוא לי; וכן תבואהו שואה (תהלים לה ח): תבוא לו. בקש: לא **תבוא** לי **רגל גאוה רגל** האויבים הבאים ב**גאוה** לטרדני במלחמה, ולא אהיה פנוי לעבודת האל.

ויד רשעים אל תנדני: ממקומי שאני מתבודד בו לדעת דרכיך. וזכר **הרגל** ו**היד**, כי היו באים ב**רגלם** ונלחמים ב**ידם**.

פסוק יג

שם נפלו פעלי און נפלו עבר במקום עתיד כמנהג הנבואות ודברי רוח הקדש; ופרושו: במקומם **יפלו**, שלא יהיה להם כח לבוא בארצנו ולהלחם עלינו.

דחו ולא יכלו קום: תהיה להם **דחי**ה ונפילה **שלא** תהיה להם **תקומה** ממנה עוד, הפך הצדיק שנאמר בו (משלי כד טז): כי שבע יפול צדיק וקם. ומלת **דחו** מלרע הרבי"ע בחי"ת והוא מבנין שלא נזכר שם פועלו מהדגוש; והוא על משקל כלו תפלות דוד (תהלים עב כ), אלא שאין החי"ת בדגש.

פרק לז

פסוק א

לדוד אל תתחר במרעים לכל השומע מוסרו אמר: **אל תתחר**. ולפי שזכר מחשבת הרשעים ומעשיהם אמר שלא יפותה אדם להם בראותו הצלחתם כי לא תעמוד כי אחריתם לרע. **אל תתחר** רצונו לומר **אל** תתערב. והוא בשקל תפעל, ושרשו תחר [48] מענין ואיך תתחרה את הסוסים (ירמיהו יב ה); ולא מבנינו.

אל תקנא בעשי עולה: כשתראם שלוים.

פסוק ב

כי כחציר מהרה ימלו ימלו יכרתו; והוא מן הקל ושרשו נמל, והוא פעל עומד. וכן: ימל קצירו (איוב יח טז).

וכירק דשא יבולון: **ירק** סמוך ל**דשא**; וכן: ירק עשב לאכלה (בראשית א ל). כילא יאכלו הבהמות העקר שבדשא ועשב, אלא הצומח מעל הארץ והוא הירוק והלח שבו. והוא היבש והוא הנובל במהרה; והעקר נשאר בארץ ויצמח אחר זה. והדבר הכלה במהרה נמשל כירוק שבו, כי העקר נשאר ימים רבים.

פסוק ג

בטח ביהוה ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה: פרושו הפוך: **עשה טוב ובטח ביי'**, **ורעה אמונה ושכן ארץ**: כי הגמול אחר מעשה הטוב. ויש לפרש כל הפוסק במעשה הטוב: אמר בפסוק הזה שלש תכונות האדם בטוב וברע והם הלב והיד והפה, **בטח ביי'** היא עבודת הלב ש**יבטח ביי'** בכל לבו ויבין כי הוא העוזר והמכשיל, לא **כמרעים**

[48] ראה ספר השרשים לרבנו בשרש חרה.

עשי עולה שאין בוטחים כי אם בעשרם ובכחם, כמו שהקדים במזמור שקדם (פסוק ב): אין פחד אלהים לנגד עיניו. **ועשה טוב**: הוא מעשה היד שיתן צדקה ויעשה מצות האל. **שכן ארץ ורעה אמונה**: בכל מקום שתשכון תלמד לרבים לעבוד את יי' כמו שעשה אברהם, שנאמר (בראשית יג ד): ויקרא שם אברם בשם יי'. היה מלמד לרבים דרך יי'. והמלמד בני אדם רעה אותם כמו שאמר (ירמיהו ג טו): ורעו אתכם דעה והשכיל; וכמו שאמר (משלי י כא): שפתי צדיק ירעו רבים. וזה עקר עבודת האל בפה. כי מה שצריך לעצמו בעבודת האל, יתברך, בפה כמו: יחוד השם והתפלות והתשבחות עקרם הוא הלב. ואפילו לא יוציאם בפיו יצא ידי חובתו; אבל למוד אחרים לא יתכן זולתי בפה. וא"ו **ורעה אמונה** כוא"ו וישא אברהם את עיניו (בראשית כב ד יג).

פסוק ד

והתענג על יהוה ויתן לך משאלת לבך: אם תעשה זה שצויתיך **תתענג על יי'**, כלומר תמצא **תענוג** בו בכל מה שתתאוה והוא **יתן לך משאלת לבך**. ובא הצוי (**והתענג**) במקום אי"תן, כמו: ומת בהר (דברים לב ג) כמו תמות; ושים בסלע קנך (במדבר כד כא) כמו תשים. או פרוש **והתענג**: שתשמח בעבודתך את יי' ותהיה נהנה בה, והוא יפיק תאותך.

פסוק ה

גול על יהוה דרכך כל צרכיך השלך **וגלגל על**יו
ובטח עליו ולא **על** אחר
והוא יעשה: כי **הוא יעשה** וישלים הכל.

פסוק ו

והוציא כאור צדקך יגלה לעולם **צדקך** כמו שה**אור** גלוי לעולם.
ומשפטך כצהרים: ועוד כמו ה**צהרים** שהוא חזק ה**אור** כן יכירו כל העולם כי בצדק ובמ**שפט** כל דרכיך.

פסוק ז

דום ליהוה כמו: הוחיל **ליי**'; וכן: דמו עד הגיענו אליכם (שמואל א יד ט), וכן:
והתחולל ענין תוחלת משרש חיל, כמו: ויחילו עד בוש (שופטים ג כה); ויחל עוד שבעת ימים (בראשית ח י). ויש מפרשים אותו מענין חיל כיולדה (תהלים מה ז)
לו רצונו לומר: סבול החיל והכאב בעבורו.
אל תתחר במצליח דרכו באיש עשה מזמות: אם תהיה לך צרה ותראה הרשע **מצליח דרכו** ו**עשה** מחשבותיו, ויזדמנו לו כמו שהוא רוצה, אל תתערב בו ואל תלמד ממעשיו, אלא הוחיל **ליי**' והוא יוציאך ממצרים.

פסוק ח

הרף מאף אל תזעף על יי' אם לא יכונו דרכיך בחפצך, כי זהו דרך האויל, כמו שאמר (משלי יט ג): אולת אדם תסלף דרכו ועל יי' יזעף לבו. ומה שאמר:

ועזב חמה הוא כפל ענין במלות שונות. והחכם רבי שלמה בן גברול פרש (תקון מדות הנפש בפתיחה) **הרף מאף**: הנח מדת הכעס, **ועזב חמה**: תתחרט על מה שעברה עליך זאת המכה והמדה.

אל תתחר אך להרע: **אל** תתערב עם הרשעים **להרע** מעשך כמו **המרעים** בעבור שתראה הצלחתם. וטעם **אך** כאלו אמר עשה מה שתעשה; ומה שאמרתי: **אך** אל תתערב במעשה הרעה. וכן (במדבר יד ט): אך ביי' אל תמרדו.

פסוק ט

כי מרעים יכרתון אל תבהלך הצלחת הרשעים **כי יכרתון** ואין להם העמדה

וקוי יהוה אך **קוי** השם יעמדו אחריהם.

המה יירשו ארץ: כענין: יכין וצדיק ילבש (איוב כז יז). ומלת: **וקוי** בהנעת הוא"ו שהיא עי"ן הפעל מן קוה, והיו"ד סמן הרבים; אבל **וקוי יי'** יחליפו כח (ישעיהו מ לא) בהנעת היו"ד שהיא במקום עי"ן הפעל והוא"ו למשוך כוא"ו שומרי, ויו"ד הרבים נפלה מהמכתב [49].

פסוק י

ועוד מעט ואין רשע תוחיל **מעט** ולא תראה **הרשע**.

והתבוננת על מקומו ואיננו: כשת**תבונן על מקומו איננו**, כלומר שת**תבונן** היטב אם נשאר לו שורש ועקר לא תמצא לו כי הכל הלך.

פסוק יא

וענוים יירשו ארץ וענוים שהיו בשפלות בפני **הרשע**ים באבוד **רשע**ים הם **יירשו ארץ**.

והתענגו על רב שלום: כי באבוד **הרשע**ים **שלום** ושמחה בעולם, כמו שנאמר (משלי יא י): ובאבד רשעים רנה.

פסוק יב

זמם חשב. חשב

רשע לעשות רעות

לצדיק וחרק עליו שניו: וכשיראה שיכול לעשות לו **חרק עליו שניו**, כלומר כשיכול לומר לו: מצאתיך!

[49] עין הספר השרשים לרבנו במקומו.

פסוק יג
אדני ישחק לו כי הוא יודע מה סופו.
כי ראה כי יבא יומו: כי בהתגאות **הרשע** על **הצדיק** אז **יבא** לו שכרו ושברו.

פסוק יד
חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואביון לטבוח ישרי דרך: **פתחו** יש מפרשים (אבן עזרא בשם אחרים): ענין לטישה וחדוד כמו חרב פתוחה (יחזקאל כא לג); והמה פתחות (תהלים נה כב). ויתכן פרושו: הוצאת החרב מתערה, ותקרא **פתי**חה כמו הוצאת האסור ממאסרו שנקראה כעין **פתי**חה, כמו: אסיריו לא פתח ביתה (ישעיהו יד יז); יסגור על איש ולא יפתח (איוב יב יד).

פסוק טו
חרבם תבוא בלבם הפך ממה שחשבו, כמו שנאמר על הרשע גם כן (תהלים ז טז): ויפל בשחת יפעל.
וקשתותם תשברנה: שלא יזדמן להם כמזימותם כמו שחשבו להרע לעניים ולישרים. והאחד מן **קשתותם קשת** בשקל **שבת**, כמו רבה **קשת** (בראשית כא כ) ופרושו רבה **בקשת**.

פסוק טז
טוב מעט לצדיק כי **הצדיק** ישמח **במעט** שיהיה לו מן העולם הזה ויסתפק בו.
מהמון רשעים רבים: אבל **הרשעים** ברבות ממונם לא ישמחו בו אבל ישאלו יותר ואינם שבעים לעולם, כמו שאמר (משלי יג כה): צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר. ועוד כי הרבות הממון לרשע לדעתו, כי יתגאה בו על בני אדם עד שיקומו עליו וימיתוהו ויקחו את כל אשר לו. ופרוש **המון** כמו ממון, כמו (קהלת ה ט): ומי אהב **בהמון**. או יהיה **המון** רבוי, והוא כנגד **מעט** שזכר. ויהיה לפרוש הזה פרוש רבים: גדולים כמו (ירמיהו מא א): ורבי המלך שענינו גדולים. ולפרוש הראשון יהיה טעם **רבים** אל הממון שזכר. ואף על פי שהוא לשון יחיד, הנה כמוהו רבים, כמו (אסתר ט כג): וקבל היהודים; (משלי כח א) וצדיקים ככפיר יבטח וזולתם; ופרושו: נכסים **רבים**.

פסוק יז
כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים יהוה: שלא יהיה כח בידם להרע ל**צדיקים**, כי האל, יתברך, **סומכם** שלא יפלו מחרדת ה**רשעים**.

פסוק יח

יודע יהוה ימי תמימים פרוש **יודע**: מכיר ומשגיח עליהם להאריך **ימי**הם ומכיר עליהם לטובה. וכן: יודע יי' דרך צדיקים (תהלים א ו), כמו שפרשנו. וכן: מה אדם ותדעהו (שם קמד ג); ידעת בצרות נפשי (שם לא ח); והדומים להם, שפרושם: ההכרה וההשגחה לטובה. וטובם גם כן לא יפסוק אלא לעולם יהיה, וזהו:

ונחלתם לעולם תהיה: **לעולם** הבא. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש כל הפסוק: **לעולם** הבא. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרשו: **לעולם** הזה; ופרש **נחלתם**: **שינחילו** הטוב לבניהם.

פסוק יט

לא יבשו בעת רעה הוא דבר, או מלחמה, או חיה רעה.

ובימי רעבון ישבעו: **רעבון** בשקל פרזון; ובסמוך: ואת רעבון בתיכם (בראשית מב לג).

פסוק כ

כי רשעים יאבדו לפיכך **לא יבשו התמימים**.

ואיבי יהוה כיקר כרים כלו בעשן כלו: **כיקר כרים** פרושו: היקר והטוב שבכבשים, והוא חלב שקרב על גבי המזבח, שהוא **כלה** באש והולך לו **בעשן**, כן **איבי יי'** יהיו **כל**ים. וכפל **כלו** לרוב ה**כל**יון. **וכלו** הראשון מלרע, והשני מלעיל לסוף פסוק.

פסוק כא

לוה רשע ולא ישלם ספר ממדות **הרשע** המגונות, כי מה **שילוה לא ישלם**, ואין צריך לומר שלא יתן משלו.

וצדיק חונן ונותן: וה**צדיק** בהפך, כי **חונן** לבני אדם **ונותן** להם משלו, ואין צריך לומר כי מה **שילוה ישלם**. ופרוש **חונן ונותן** כמו (איוב יט כא): חנני חנני אתם רעי; אשר חנן אלהים (בראשית לג ה). וכפל המתן במלות שונות להרבות המתן שנותן פעם אחר פעם כמה ענינים. או פרוש **חונן**: מרחם. ואמר: כי הצדיק יש בו שתי מדות האלה הטובות: הרחמים והנדיבות.

פסוק כב

כי מברכיו מברכי האל, יתברך. לפי שלמעלה אמר: **יודע יי' ימי תמימים** אמר: כי **מברכי** האל והם הצדיקים

יירשו ארץ לפי שהם **חוננים ונותנים** ועינם טובה, יוסיף להם האל עושר וכבוד ויברכם.

ויירשו ארץ כלומר שתהיה העמדה להצלחתם, כמו **הירוש**ה שהיא מאב לבן.

ומקלליו והם **רשעים** שעינם צרה, ואפילו מה **שלוו לא ישלמו**

יכרתו: ולא יהיה לעשרם העמדה וקיום, כי הם **מקקלי יי'**, ויאבד עשרם וטובם **ויכרתו** מעולם הזה ומעולם הבא.

פסוק כג

מיהוה מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ: הצדיק שמתגבר במעשיו הטובים על הרשע האל **יכון צעדו ויחפץ דרכו**, על דרך, וכל אשר יעשה יצליח (תהלים א ג). וטעם **יחפץ**: שיראה בדרכיו **חפץ** האל, יתברך, ורצונו יצליח בכל. וטעם **מצעדי ודרכו**: כי בכל אשר ינוע בכל עסקיו יצליח. והחכם רבי שלמה בן גבירול (תקון מדות הנפש, בפתיחה) פרש **מצעדי גבר**: דרכי עבודת האל, יתברך, ואמר: אל יעלה על לב האדם כי מה שאמר **מיי' מצעדי גבר כוננו** שהוא מראה ההכרח בעבודת האל, יתברך, אבל הוא על הטובה הצפונה לו, או על הרעה מן הגמול והעונש. ומה שאמר **מצעדי גבר כוננו** רוצה לומר, כי המקום ברא הנפש שלמה לא תחסר כל; וכשהוא נוטה אל המעלות החשובות ואל המנהג הטוב, והוא מה שאמר **כוננו**: אז יהיה לרצון הבורא, והוא מה שאמר **ודרכו יחפץ**.

פסוק כד

כי יפל אם בא מקרה **ויפל** הצדיק **ויפל** מנכסיו

לא יוטל לגמרי כלומר **לא** ישלך לארץ,

כי יהוה סומך ידו: ומה שהביא עליו מהצרה הוא על דרך מוסר ואהבה, כמו שאמר (משלי ג יב): כי את אשר יאהב יי' יוכיח. וזה הענין בין צדיק לרשע, כי הרשע כשיפל יכרת ואין תקומה לנפילתו, אבל הצדיק נאמר עליו (שם כד טז): כי שבע **יפול** צדיק וקם.

פסוק כה

נער הייתי כלומר לא בנעורי

גם זקנתי ולא בזקוני

ולא ראיתי לא ראיתי

צדיק נעזב לגמרי

וזרעו מבקש לחם: **ולא זרעו** שי**בקש לחם** על הפתחים. **וזרעו** הבנים הקטנים שהניח אחריו לא **יעזב**ם האל, יתברך, בזכותו, אף על פי שיבא לו חסרון לא יבא לו חסרון רע כמו שיבא לרשע. **ונעזב** הוא שיחסר לו לחם ושמלה. וכך בקש יעקב אבינו (בראשית כח כ): ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש, כלומר כדי חיותי לבד. ואמר לו האל, יתברך, (שם טו): כי לא אעזבך; נראה כי מי שחסר אלה נקרא **נעזב**.

פסוק כו

כל היום רוצה לומר: **כל הימים**; וכן: אותך קויתי כל היום (תהלים כה ה). כלומר: אפילו בעת דחקו הוא
חונן ומלוה כפי כחו.
וזרעו גם כן ילמדו דרכיו, והם
לברכה: לעולם שיתנו משלהם ויחוננו הצריכים. וכן: והיה ברכה (בראשית יב ב): שתתן לאחרים מברכותיך ומטובך. או פרושו: שיברכום בני אדם כשיראום ויאמרו: אלה זרע צדיק; האל, יתברך, יברכם בזכות אביהם!

פסוק כז

סור מרע ועשה טוב אמר לשומע מוסרו כמו שהחל במזמור אל תתחר (לז). אמר: תן לבך ועיניך בדרך הצדיקים והרשעים כי יי' גומל אותם כפי מעשיהם וראה, כי אחרית הצדיקים ל**טוב** ואחרית הרשעים ל**רע**, לפיכך תאחוז דרך הצדיקים, ו**סור מרע ועשה טוב**, כי זהו דרכם.
ושכן לעולם: ובזה ת**שכון לעולם** כלומר: ת**שכון** בטח או פרושו בלא חסרון מלת בטח; כי האדם אשר הוא ב**רע** לא ישקוט ולא ינוח **לעולם** וינוד הנה והנה. ובכלל **סור מרע**: כל המצות לא תעשה; ובכלל **ועשה טוב**: כל מצות עשה: שאף על פי ש**יסור** מדרך ה**רע** לא יהיה שלם אם לא **יעשה טוב** כמו שפרשנו בפסוק כי אם בתורת יי' חפצו (שם א ב).
ושכן כמו ת**שכון**, כמו עלה... ומת (דברים לב מט נ).

פסוק כח

כי יהוה אהב משפט וה**משפט** הוא מעשה היושר.
ולא יעזב את חסידיו ומי שיעשה דבריו ב**משפט לא יעזבנו יי'**
לעולם נשמרו כלומר לא יסלק שמירתו מהם, אלא דבקה בהם שמירתו תמיד;
וזרע רשעים ולא כן **זרע רשעים**, כי הוא
נכרת: בבא יומו. ואמר **זרע** כי בה**כרתם יכרת זרעם** עמהם. ואמר: **חסידיו** אחר שאמר **משפט**, וה**חסד** גדול מה**משפט** כי הוא לפנים משורת הדין? לפי שכשירגיל אדם את עצמו במעשה היושר וה**משפט** לא יטה מקו האמת, ועל כל פנים יבא למדת החסידות, שהיא גמילות הטובה אף למי שלא נתחייב לו.

פסוק כט

צדיקים יירשו ארץ כמו שפרשנו (פסוק כב).
וישכנו לעד עליה: כפל לחזק שיהיה קיום והעמדה לטובתם ולמעלתם.

פסוק ל

פי צדיק יהגה חכמה מלבד מה שהוא עושה **הצדיק שחונן** מנכסיו **ומלוה** כי עינו טובה, כן חכמתו יורה לאחרים ומלמדם בדרך הטובה.

ולשונו תדבר משפט: יורה בחכמתו מה שהשיג מהחכמות ויורה במעשה היושר מה שבין אדם לחברו.

פסוק לא

תורת אלהיו בלבו כמו שהוא מורה בפיו כן הוא **בלבו**, וכן היא **התורה בלבו**, כי יהיה תוכו כברו.

לא תמעד אשריו: אפילו אחת מ**אשריו**, ופרושו: רגליו.

פסוק לב

צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו: אם יראה **הרשע הצדיק** מצליח והוא נופל מעצמו, הוא מקנא בו ונותן עיניו בו אם יבא שום דבר בידו להעלילו לפני המושל, **שימיתנו**, לפי שמקנא בו כראותו כי הוא בטוב והוא ברע.

פסוק לג

יהוה לא יעזבנו בידו כשיעליל **הרשע** על **הצדיק** לפני המושל **לא יעזבנו יי' בידו** ומחשבתו.

ולא ירשיענו בהשפטו: לפני המושל במה שהעלילו **הרשע**, אלא יצא נקי וצדיק מלפניו, ולא תתקים מחשבת הרשע.

פסוק לד

קוה אל יהוה אומר לשומע מוסרו: אם תבטח ביי',

ושמר דרכו ותשמור דרכו שלא תסור מכל אשר צוה אותך:

וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה: כי **הרשעים** אין להם העמדה וקיום; ואני **ראיתי** זה, לפיכך שמע אלי.

פסוק לה

ראיתי רשע עריץ כי אני **ראיתי רשע עריץ** וחזק והולך ומצליח; וזהו:

ומתערה כאזרח רענן: שפרושו שמתלחלח כמו העץ שהוא **רענן** ורטוב. ונקרא העץ הרטוב: **אזרח** לפי שהוא נראה וגלוי לכל ביפיו ובלחותו, כמו שנקרא האיש **אזרח** כשהוא ידוע וגלוי לכל מי הוא ומשפחתו; והפכו הגר.

פסוק לו

ויעבר והנה איננו ראיתי **אזרח ועריץ** ובמעט זמן פניתי אליו והנה **עבר**.

ואבקשהו ולא נמצא: כי אפילו מקומו **לא נמצא**, כל כך כלה הכל: הוא וזרעו:

פסוק לז

שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום: לא כן **התם** ו**הישר** כי **אחריתם שלום**.
ופרוש **לאיש**: **לאיש** כזה תביט ו**תראה כי אחריתו שלום**.

פסוק לח

ופשעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה: אבל **הפשעים** והרשעים **נשמדו יחדו**, **ואחריתם נכרתה**.

פסוק לט

ותשועת צדיקים מיהוה מעוזם בעת צרה: ו**הצדיקים תשועתם מיי'**, והוא **מעוזם בעת צרה** לפיכך לא יכשלו לעולם. **ומעוזם** בוא"ו עם הדגש.

פסוק מ

ויעזרם יהוה ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו: **יעזרם** מה**רשעים ויפלטם** ויושיעם בעבור **כי חסו בו**. והכפל לרוב **העזרה** וה**תשועה**. ושנה כמה פעמים זה הענין בזה המזמור כי **אחרית רשעים** לרע ולא תעמוד הצלחתם, **ואחרית הצדיקים** לטוב, בעבור שלא יתפתה אדם להצלחת **הרשעים**; ובעבור שרוב בני אדם מתאוים להצלחתם ויעשו כמעשיהם לפיכך הזהיר כל כך.

פרק לח

פסוק א

מזמור לדוד להזכיר: אפשר כי מלת **להזכיר** הוא אחד מטעמי הנגינות, כמו שכתבנו במזמור הרביעי. ויש מפרשים **להזכיר** כמו להודות; וכן: הזכירו כי נשגב שמו (ישעיהו יב ד). ולפי דעתי כי המזמור הזה חברו דוד להתפלל בו כל איש מדכה בחליים ובצרת נפשו; וזהו **להזכיר** ולהודיע לכל אדם נדכה ונשבר שיתפלל בו.

פסוק ב

יהוה אל בקצפך הקו"ף בסגו"ל, כמו אל"ף אשתך כגפן פריה (תהלים קכח ג).
תוכיחני ופרוש
ובחמתך תיסרני: **ואל בחמתך**. **ואל** שזכר עומד במקום שנים. וכן: תקות עניים תאבד לעד (שם ט יט). והפסוק כפול במלות שונות.

פסוק ג

כי חציך החליים שהם כחצים

נחתו בי מבנין נפעל; משפטו בתשלומו: **ננחתו**; ולולא החי"ת שהיא גרונית היה נדגש, כמו: נצבו, נגשו.
ותנחת מבנין הקל; וענינו ענין ירידה, כתרגום וירד (בראשית יב י): ונחת [50].
עלי ידך: מכתך. ולפי שהמכה נעשית **ביד** נקראת המכה **יד**.

פסוק ד

אין מתם בבשרי מפני זעמך מתם: שלמות ובריאות. רוצה לומר: כי בשרו נגוע כלו. והמ"ם הראשונה נוספת, ושרשו תמם. ואדני אבי, זכרו לברכה, כתב: כי המ"ם הראשונה שרש והוא מן מתי מספר (שם לד ל), ושרשו מתה, ובתשלומו מתיום בשקל שלשם, פתאם. ופרושו: שלא נשאר בו צורת אדם מרוב נגעיו.
אין שלום בעצמי אפילו **עצמי** שהן חזקות מן הבשר **אינן בשלום**, כי כאבות הן. וטעם **מפני זעמך**:
מפני חטאתי: כי **זעמת** עלי **מפני חטאתי**, ולא לחנם. כי חיב אדם להצדיק עליו את הדין: ידע בעון, עצמו, או לא ידע.

פסוק ה

כי עונתי עברו ראשי המשיל **עונותיו** למים רבים ש**עברו ראשו** והוא טובע בהם **כמשא כבד יכבדו** ועוד המשילם ל**משא כבד** שלא יוכל **שא**תם.
ממני: כלומר אין בי כח לסבלם. והמשל רוצה לומר: שאין בו מעשים טובים כל כך שיקלו **העונות**.

פסוק ו

הבאישו מבנין הפעיל ונמצא עומד. וכן: ולא הבאיש (שמות טז כד).
נמקו חבורתי וה**חבורות** הן הבועות שנעשו בבשר שהן מלאות לחה סרוחה. וכן המכה שנצרר בה הדם נקראת **חבור**ה. וטעם **נמקו** מרוב היות הלחה בהן **נמק** ונמס העור מעליהן עד שיוצאת הלחה ומבאישה; וכל זה
מפני אולתי: שלא שמרתי דרך יי'.

פסוק ז

נעויתי שחתי עד מאד מרוב החליים **נעו**ה הגוף והולך **שח** וכפוף.
כל היום קדר הלכתי: והפנים חשכו וקדרו. וטעם **כל היום**: כי אין לי מנוחה בשעה אחת מן **היום**, אלא **כל היום** אני חולה וכאב. **והלכתי** פעל עומד אף על פי שהוא מן הדגוש; ומורה על רב הפעלה.

[50] עין מורה הנבוכים (א כז) ופרוש רבנו משה בן נחמן על התורה (בראשית מו ד).

פסוק ח

כי כסלי מלאו נקלה הכסלים הם תחת המתנים מעל לעקרי הירכים, והם סמוכים לכליות ויקרה להם החלשות והחולי. ופרוש **נקלה**: נגע **נקלה** ונבזה, והוא חסר המתואר כמו כי חמודות אתה (דניאל ט כג); כעדר הקצובות (שיר ד ב), והדומים להם. ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש: נקלה שם מענין קלוי באש (ויקרא ב יד). ואמר זה על רוב חמימות החולי כמו שאמר איוב (ו י): ואסלדה בחילה. והזכיר עוד:

ואין מתם בבשרי: כי כן דרך הבוכה והנוהם לכפול דבריו. **מתם** פרשתיו (בפסוק ד למעלה).

פסוק ט

נפוגותי ענין רפיון וחלישות. וכן: ויפג לבו (בראשית מה כו); על כן תפוג תורה (חבקוק א ד); אל תתני פוגת לך (איכה ב יח); ובמשנה (יומא ג ה): כדי שתפוג צנתן.

ונדכיתי עד מאד שאגתי מנהמת לבי: **שאגתי** בקולי וצעקתי **מרוב נהמת לבי שלבי נוהם** על החולי ועל הצרות.

פסוק י

אדני נגדך כל תאותי לא נעלמה ממך **תאותי** שאני מתאוה לחיות מחליי. ולפי שאמר **שאגתי** הזכיר התאוה שהיה בלב. אמר: בין **אשאג**, בין לא **אשאג** אתה יודע **תאות** לבי **ונגדך** היא.

ואנחתי ממך לא נסתרה: שאני **נאנח** בקרבי על חיי. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: **נגדך** לבדך **כל תאותי**, אולי אחיה מחליי; ולא נגד הרופאים.

פסוק יא

לבי סחרחר כי אין לו העמדה, כי האדם השלו לבו שוקט ושאנן, ומי שיש לו צרות רבות מחשבותיו הולכות וסובבות אנה ואנה. ופרוש **סחרחר**: סביב; ותרגום סביב (בראשית כג יז ובכל המקומות): סחור סחור, ונכפלו בו העי"ן והלמ"ד.

עזבני כחי ואור עיני גם הם אין אתי: כי החולה ובעל הצרות יחלשו אבריו וגופו, ויחלש גם כן אור עיניו. ובאמרו: **גם הם** ולא אמר **גם** הוא, כן מנהג הלשון בהרבה מקומות, כמו: קשת גברים חתים (שמואל א ב ד); קול נגידים נחבאו (איוב כט י), והדומים להם. רוצה לומר **גם** כן **הם**: **העינים**, לקו **באורם**, **שאינם אתי**.

פסוק יב

אהבי ורעי האנשים שהם מלאים מכאבים ברוב ישבחום אהביהם ואחיהם, כי ילאו לראות בצרתם ותרחק נפשם מהם כמו שאמר: כל אחי רש שנאהו (משלי יט ז).

מנגד נגעי יעמדו שלא יבקרוני כי הבקור מחזק נפש החולה.
וקרבי מרחוק עמדו: כפל ענין במלות שונות. **וקרובי** כמו **רעי**: נקרא **הרע קרוב** שהוא **קרוב** אל **רעו** בדעתו וברצונו, או אם יהיה עסק ביניהם, או אם יהיו שכנים, או שיהא שאר בשר.

פסוק יג

וינקשו מבקשי נפשי ודרשי רעתי דברו הוות ומרמות כל היום יהגו: **האהבים** והרעים **יעמדו מנגד** והאויבים **ידברו רעות**. ופרוש **וינקשו**: שמו מוקש **לנפשי בדברים** לספותה. ופרוש **מבקשי נפשי**: לספותה; וחסר לספותה. וכן: אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך (שמואל א כב כג). **והוות** לשון שברון ועניים רעים.

פסוק יד

ואני כחרש [51] **לא אשמע** אני **אשמע** דבריהם על ידי ספור או **אשמע** מהם כי לא יתכסו ממני ואני **שומע** ועושה עצמי **כחרש** כאלו אינני **שומע** מה שהם אומרים
וכאלם לא יפתח פיו: ושמתי גם כן עצמי **כאלם שלא יפתח פיו**, כן אני שומע חרפתי ואינני משיב.

פסוק טז

כי לך יהוה הוחלתי ומה לי להתוכח עמהם ולהשיב על דבריהם, כי אין לי בהם **תוחלת** שיועילוני אלא **לך** לבדך **הוחלתי**.
אתה תענה אדני אלהי: וכמו **שהוחלתי לך** כן **תענה** אותי כי **אתה אדון** על הכל, **ואתה אלהי** שתקח משפטי מהרשעים.

פסוק יז

כי אמרתי בלבי
פן ישמחו לי אם לא תעננני ותצילני מצרותי **ישמחו לי** באבדי, כי
במוט רגלי עלי הגדילו: לשונם; ומה יעשו אם **אמוט** מכל וכל ולפיכך אפחד שאמות מחליי.

פסוק יח

כי אני לצלע נכון לפיכך אפחד שאמות מתוך חליי **כי אני נכון תמיד לצלע** שאלך **צולע ממכאובי**
ומכאובי נגדי תמיד: שלא ירחק **מכאובי** ממני.

[51] כך הוא לפנינו.

פסוק יט
כי עוני אגיד לפיכך אני **דואג** כי אזכור **עוני ואגידנו** בינו לביני אולי אמות ממנו **אדאג מחטאתי**: פן תהיה לי למוקש.

פסוק כ
ואיבי חיים עצמו אני **במכאובי** תמיד והם **בחיים עצומים** וטובים.
ורבו שנאי שקר: **שקר**: חנם. רוצה לומר: אותם **ששונא**ים אותי בחנם. כמו: אך לשקר שמרתי (שמואל א כה כא). והם **רבו** בבנים ובנכסים, ואני עני ונדכה.

פסוק כא
ומשלמי רעה תחת טובה ישטנוני תחת רדופי *) **טוב**: עתה יספר איך **שנא**ים אותו בחנם: כי היה מן הדין שיאהבו אותי, כי אני הטיבותי להם והם **ישלמו לי רעה תחת טובה**. ולא אדע דבר למה **ישטנוני**, אם לא שמקנאים בי שאני **רודף הטוב** והם רודפים הרע, לפיכך **ישטנוני**. ומלת רדפי כתובה **רדופי**, רוצה לומר: שה**טוב רדופי** שאני רודף אחריו, וקרי **רדפי** והוא מקור על הפועל, ונמשכה הרי"ש בטעם כמו מיורדי בור (תהלים ל ד).

פסוק כב
אל תעזבני יהוה כמו שהם חושבים שאין לי עוזר;
אלהי אל תרחק ממני: אלא תהיה קרוב לצעקתי.

פסוק כג
חושה מהרה
לעזרתי אדני תשועתי: שאתה הוא **אדון תשועתי**, ולא אחר. או פרושו: **חושה לתשועתי** ולמ"ד **עזרתי** במקום בי"ת; **ויי'** קריאה. וזה המזמור חברו דוד ונתנו לידותון המשורר [52].

פרק לט

פסוק א
למנצח לידיתון [53] **מזמור לדוד**: זה המזמור גם כן חברו דוד ונתנו לידותון המשורר, וענינו כענין המזמור הקודם לזה.

[52] שבע מלות האלו אולי בשגגה נעתקו מפסוק א שלמזמור הסמוך.
[53] לידותון קרי.

פסוק ב

אמרתי אשמרה דרכי חשבתי בלבי **שאשמור דרכי**. רוצה לומר: מנהגי ועניני, כמו מעשות דרכיך (ישעיהו נח יג); דרכי ספרתי (תהלים קיט כו), והדומים להם.

מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום שלא אדבר דבר אשר לא כן מתוך צערי וחליי כמו שנאמר באיוב (ב י): בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו.

בעד רשע לנגדי: וכל שכן **בעוד** ש**רשע לנגדי** הבא לבקרני ולראות כאבי ואידי ש**אשמרה פי** מלדבר כאלו **מחסום בפי**. כי אפילו שאגת החולה, שדרכו לצעוק ולנהום **בפיו** מתוך החולי והצער, אני אשמור מזה **בעוד רשע לנגדי** שלא ישמח לי

פסוק ג

נאלמתי דומיה נאלמתי בשתיקה. כלומר כל כך אני שותק כאלו אני **אלם**.

החשיתי מטוב אפילו מדבר **טוב החשיתי**.

וכאבי נעכר: אף על פי ש**כאבי נעכר** ונשחת אני **חוסם** את פי מלדבר אפילו ה**טוב** כדי שלא יזדמן ל**פי** הרע מתוך צערי. ויש לפרש: **החשיתי** מדבר **טוב** כי לא יבא לי **טוב** שאדבר עליו. או פרוש **החשיתי**: על מחשבות הלב, כי אין לי עוד תקוה בטוב, ו**החשיתי** והחרשתי ממנו. ובאמרו: **נעכר**, על הבשר, מקום ה**כאב**, אומר ולא על ה**כאב** עצמו.

פסוק ד

חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש מכובד החלי כל כך **חם לבי** עד ש**בהגיגי תבער אש**, כי ה**חם** היוצא מפי **בהגיגי** הוא **חם** כמו **אש** שידמה ש**אש תבער** בי.

דברתי בלשוני: הוא כפל דבר, רוצה לומר: כש**דברתי בלשוני**.

פסוק ה

הודיעני יהוה קצי ומדת ימי מה היא כמו שאמר איוב (ו יא): ומה **קצי** כי אאריך. אם **קצי** ארוך כפי שנות האדם אסבול עד שתרפאני ואהיה אחר כך בריא; אבל אם מעט הם ימי אשאל ממך שאמות מהחלי מהרה, כי לא אוכל לסבול הצער הגדול מבלי תקוה אחריו בעולם הזה.

אדעה מה חדל אני: **חדל** תואר, והשם (ישעיהו לח יא): עם יושבי **חדל**, שפרושו, זמן עולם הזה לאדם; ופרושו: כמה יהיה זמני בעולם הזה.

פסוק ו

הנה טפחות נתתה ימי המדה המעוטה מן המדות היא מדת ה**טפח** כן הם **ימי**, וימי כל האדם קצרים.

וחלדי זמני

כאין נגדך כי אתה חי וקים לעולם.
אך כל הבל כל אדם נצב סלה: כי **הבל כל אדם**, מה **שאדם נצב** בעולם הזה **הבל** הוא. ואמר: **כל הבל** רוצה לומר: המעט **שבהבל**, כאלו אמר: הבל הבלים (קהלת א ב). וכל זה כמו: כל מלאכה לא תעשו (ויקרא כג לא); כל חלב וכל דם (שם ג יז), והדומים להם

פסוק ז

אך בצלם יתהלך איש בחשך (רש"י) **יתהלך** כל ימיו, כי לא ידע יום מותו. **וצלם**: חשך; וכן בלשון ערבי צלם בנקודה על הצד"י: חשך. ויש אומרים (דונש): שהוא מן צלמות, שפרושו: חשך; ואיננו נכון, כי צלמות ענינו שתי מלות: צל מות. ויש מפרשים אותו (מנחם): כמשמעו. ופרושו: כי האדם ישתנה בצלמו מיום אל יום ומעת אל עת בדמות, כמו הנהר המתהפך ומ**תהלך** וצלמו עובר. והחכם רבי אברהם בן עזרא פרש: כי טעם צלם מערכת הככבים המשרתים שלא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחת כן ישתנה האדם.
אך הבל יהמיון להבל הם **הומים** לאסוף ממון
יצבר והוא **יצבר** הממון מעט מעט
ולא ידע מי אספם: כלומר במותו, כשיוציאוהו מביתו.

פסוק ח

ועתה מה קויתי אדני תוחלתי לך היא: שאני בחליי **מה קויתי** אין **תקותי ותוחלתי** לאמר, אלא **לך היא**, ולא לרופאים.

פסוק ט

מכל פשעי כי הם סבת חליי ומכאובי
הצילני מהם שתכפרם לי.
חרפת נבל אל תשימני: כי ה**נבל יחרפני** בלבו בבאו לבקרני, כמו שאמר (פסוק ב): בעוד רשע לנגדי; ובחוץ **יחרפני** בפיו לפי שאני איש מכאובים, והוא בריא ושלו.

פסוק י

נאלמתי לא אפתח פי כי אתה עשית: ואין לי על מי שאצעק חמס, כי לא באו לי המכאובים מיד בני אדם אלא מידך, לפיכך **נאלמתי** כי גם עליך אין לי לצעוק חמס **כי** הכל הוא סבת פשעי.

פסוק יא

הסר מעלי נגעך הנגע אשר אתה מביא עלי. ואמר (תהלים לח יב): מנגד נגעי יעמדו: הנגע שיש לי. כי אותיות הכנוי תבאנה על הפועל ועל הפעול. וכן: ושמחתים בבית תפלתי (ישעיהו נו ז); שמעתי את תפלתך (מלכים א ט ג) וכמוהם רבים.
מתגרת ידך פרושו: ממלחמת **ידך**, מן ואל **תתגר** בם מלחמה (דברים ב ט)
אני כליתי:

פסוק יב

בתוכחות על עון יסרת איש כן דרכיך **ליסר** בני אדם **על עונם** כמו שעשית לי, כמו שאמר: והוכח במכאוב על משכבו (איוב לג יט).
ותמס כעש חמודו המסית **חמודו** שהוא שומן בשרו וחוזק גופו, **כמו העש** שמכלה מהרה הבגד כן **תמס**ה האדם ביסורין כמו שאמר: יכל בשרו מראי (שם כא).
אך הבל כל אדם סלה: כי **חמודו** ילך כאין.

פסוק יג

שמעה תפלתי יהוה ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש אחרי שקבלתי **תוכחות**יך וסבלתי יסוריך **שמעה תפלתי** שתנקני מפשעי ותרפאני.
כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי: וכן אמר דוד בדברי הימים (א כט טו): **כי גרי**ם אנחנו לפניך **ותושבי**ם **ככל אבותינו**. והענין כי האדם בעולם הזה **כמו הגר** בארץ לא לו, כי נוסע תמיד ממקום למקום כי האדם בעולם הזה אין לו מעמד וקיום בו, כי כל יום הוא בדרך שיסע ממנה ולא ידע יומו. ויקרא גם כן: **תושב** לפי שהוא מתישב בעולם הזה כאלו יהיה בו לארך ימים. ובאמרו: **עמך** רוצה לומר: לפניך, להודיע כי ביד האל, יתברך, ומאתו הי**שיב**ה בעולם הזה והנסיעה ממנו. ובאמרו: **ככל אבותי**, **ככל אבותינו**: להודיע כי הדורות האחרונים כראשונים דרך אחת להם, אין ביניהם שנוי אלא דור הלך ודור בא (קהלת א ד); כן היה וכן יהיה לעולם. וטעם מלות **כי גר**: אמר **שמעה תפלתי** לחיותי מחליי כי מעט הם ימי האדם בעולם הזה כי **כמו הגר** נחשב בעולם; לפיכך אמר אחר זה:

פסוק יד

השע ממני כלומר: הרפה **ממני**, שלא תיסרני עוד בחליים.
ואבליגה כלומר: אתחזק מהחלי ואשובה עוד לעשות רצונך, כי הכרתי כי פשעי היו סבת חליי, לפיכך אני מבקש ממך הסליחה והרפואה
בטרם אלך אל הקבר

ואיננני: כלומר: **איננני** שאוכל עוד לעשות רצונך. כי עולם הזה הוא עולם המעשה והעולם הבא הוא עולם השכר, אבל לא עולם המעשה כמו שאמר (שם ט י): כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שמה. ואמרו רבותינו, זכרם לברכה (בבלי עירובין כב א): אשר אנכי מצוך היום לעשותם (דברים ז יא): היום לעשותם ולמחר [54] לטול שכרם.

פרק מ

פסוק א

למנצח לדוד מזמור: גם זה המזמור כענין שני המזמורים הקודמים לו; יאמר אותו החסיד המדכה אחרי הרפאו. יתן תהלה ליי', יתברך, ויאמר:

פסוק ב

קוה קויתי יהוה ויט אלי וישמע שועתי: כמו שקויתי **אליו שיטה** אזנו לתפלתי **וישמע שועתי** כן עשה. ופרוש **ויט אלי**, רוצה לומר: היה קרוב לי, כמו שכתוב (תהלים קמה יח): קרוב יי' לכל קראיו.

פסוק ג

ויעלני מבור שאון וה**בור** הוא משל לחליים כמו הנופל ב**בור** שיפחד שיטבע במימיו או ב**טיט** אשר בו, כן החולה יפחד שימות מחליו. ופרוש מ**בור שאון**: **בור** שיש בו מים רבים, כמו: כ**שאון** מים כבירים (ישעיהו יז יב). ופרוש
מטיט היון בור שיש בו **טיט** רב. וסמיכות **טיט** אל **יון** כסמיכות אדמת עפר (דניאל יב ב); עפר ארץ (עמוס ב ז; איוב יד יט), ורוצה לומר: שיש בו מכל מיני **טיט** עב וקלוש.
ויקם על סלע רגלי כנגד **בור שאון**
כונן אשרי: בעלותי מן ה**בור** שלא מעדו קרסלי, כלומר: שלא נפלתי מחלי אל חלי.

פסוק ד

ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו בהצילו אותי **חדש**תי לו **שיר** והוא **נתנו בפי** שעשה עמי חסד שאני חיב להודות לו. או פרוש **ויתן**: שיעזרני ב**שיר** שיצא מ**פי** שיר דברים טובים בענין רוח הקדש. וטעם **חדש**: להודיע כי חיב אדם ל**חדש שיר ותהלה** על כל נס ונס שעושה האלהים עמו. וטעם **לאלהינו** לשון רבים: שישבחו ויודו עמו כל יראיו וחסידיו.

[54] לפנינו הנסחא בתלמוד: למחר לקבל שכרם.

יראו רבים וייראו ויבטחו ביהוה: וגם **רבים** אחרים מאשר לא היו יראי האל, יתברך, עד היום, כשר**או** מה שעשה עמי שבו להיות **יראים** ממנו ו**בוטחים** בו ויאמרו:

פסוק ה

אשרי הגבר אשר שם יהוה מבטחו כי ביי' שם מבטחו לבדו,

ולא פנה אל רהבים ושטי כזב ולא פנה אל אנשי ובעלי הכח והגאוה, **ולא פנה** אל אנשים שהם **שטי כזב**, רוצה לומר שהם נוטים אל דרך **כזב**, כמו הקוסמים ואינם **בוטחים** באל אמת. **ורהבים** שם תואר בשקל רשעים. **ושטי** מן: כי תשטה אשתו (במדבר ה יב); והם שני שרשים, וענין אחד, כי **שטי** משרש שוט בשקל גרי ביתי (איוב יט טו); ולשבי פשע (ישעיהו נט כ): ואלו היה משרש שטה היה פ"א הפעל בשב"א, כמו מן פנים פני, דוים דוי, בנים בני, ומן כלים כלי.

פסוק ו

רבות עשית רבות כזאת **עשית** עמי.

אתה יהוה אלהי נפלאתיך ומחשבתיך אלינו הנפלאות הן בשעת המעשה, וה**מחשבות** טרם המעשה. ואמר על הבורא, יתברך, כאלו הוא חשב טרם המעשה, כי דברה תורה כלשון בני אדם (בבלי ברכות לא ב ובמקומות אחרים) וכן: הנה אנכי... וחשב עליכם מחשבה (ירמיהו יח יא). ואמר: **אלינו** כלומר: אליו ואל כל המיחלים לחסדו.

אין ערוך אליך אין ל**ערוך אליך** וכנגדך כל ה**נפלאות שעשית** עמנו, כי **רבות** הן מל**ערכן** ומל**ספרן** כמו שאמר:

אגידה ואדברה כלומר **אגידה ואדברה** ה**נפלאות**

עצמו מספר: או **אין ערוך** כמו: אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך (תהלים פו ח); כי מי בשחק **יערך** ליי' ידמה ליי' בבני אלים (שם פט ז).

פסוק ז

זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת: ה**זבח** הוא **זבח** השלמים וה**מנחה** היא הסלת בלולה בשמן כמו שכתוב (ויקרא ג א; ב א–טז). וה**עולה** היא באה לכפר על מצות עשה שעבר עליהם **וחטאה** היא קרבן החטאת כמו שכתוב (שם א ג–יז; ד ב–יב). והנה אמר: **לא חפצת ולא שאלת**; ונאמר בירמיהו (ז כב): כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח; והנה מצאנו בתורה (במדבר כח ב ג): שמצוה על התמידים להקריבם בכל יום! התשובה בזאת השאלה: כי תחלת מצות האל לישראל לא היתה אלא שישמעו בקולו. וכן אמר במרה (שמות טו כו): אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך והישר בעיניו תעשה. וכשהתחילו

לחטוא צוה אותם על הקרבנות, על קרבנות היחידים ועל קרבנות הצבור; על קרבנות היחידים שיקריבו אותם החוטאים, ועל קרבנות הצבור צוה שיהיו תמידים בכל יום, לפי שאי אפשר שלא יהיו בכל ישראל רבים חוטאים בכל יום ויהיו רבים בהם שלא ידעו מה הם חיבים מעצמם להקריב, ויהיו קרבנות הצבור כפרה להם בשובם מחטאם. ואלו לא חטאו ישראל במדבר לא צוה אותם האל, יתברך, על הקרבנות, כי מתחלה לא צוה אותם עליהם כמו שאמר ירמיהו (ז כג)[55] בסוף הפסוק ההוא: כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי. וכן בעשרת הדברים (שמות כ א–יז; דברים ה ו–יח) שהם כוללים כל התורה אין בהם זכר לקרבנות. ואם לא יחטא איש איננו צריך לקרבן, והוא טוב לפני יי', יתברך, יותר מאותו שהחוטא ומקריב, כמו שאמר שמואל (א טו כב): החפץ ליי' בעלות וזבחים כשמע בקול יי'? הנה שמע מזבח טוב! וכן אמר בזה המזמור: **זבח ומנחה לא חפצת... עולה וחטאה לא שאלת. אזנים כרית לי** כלומר: פתחת **לי** שאשמע לקולך. גם לגמול החסדים שעשית עמי **לא שאלת** ממני **עולה ומנחה**, אלא **לעשות רצונך**, וכן **חפצתי**. **כרית** מן כי יכרה איש בור (שמות כא לג).

פסוק ח

אז בהרפאי מחליי ובהנצלי מצרותי

אמרתי בלבי כי **לא** תחפוץ **זבח** או **מנחה** אלא **לעשות** מה שצויתני

הנה באתי לפניך

במגלת ספר כתוב עלי: ועל כל אחד מבני עמך. **והנה באתי** אני לקים כל מה ש**כתוב עלי**, **ומגלת ספר** הוא ספר התורה. ואמר **כתוב** ואם על פי שזכר **מגלה**, כי טעמו על **ספר** שהוא לשון זכר; וכן **ספר** התורה הזה (דברים לא כו ובמקומות אחרים), וגם ב**ספר** התורה הזאת (שם כה סא).

פסוק ט

לעשות רצונך אלהי חפצתי חפצי ורצוני **לעשות רצונך**.

ותורתך בתוך מעי: **בתוך** לבי, כי הלב בכלל ה**מעים**. ואמר: **בתוך מעי**, כלומר, שלא תסור מחשבתי ממנה.

פסוק י

בשרתי צדק דבר אחר יש **עלי לעשות** זולתי קיום המצות, והוא: לספר החסדים שעשית עמי. וכן עשיתי **ובשרתי** ה**צדק** שעשית עמי

[55] לפנינו הוא פסוק אחר לגמרי; ואולי עין כלחו הטעתו לרבנו המחבר והשב במהירות כי פסוק כב ופסוק כג פסוק אחד הם.

בקהל רב כדי שישמעו רבים ויודו לשמך והבא לספר חדשות אם טוב ואם רע יקרא **מבשר**: על טוב ברוב; ועל רע גם כן, כמו: ויען המבשר (שמואל א ד יז). והנה הוא **בקהל רב** לספר החסדים החדשים שעשה עמו האל, יתברך; והנה הוא **מבשר** לפיכך אמר; **בשרתי**.

הנה שפתי לא אכלא לא אמנע **שפתי** מלספר תמיד **צדקתך**.

יהוה אתה ידעת: מה שאספר **בשפתי** ידעו רבים, אבל מה שהוגה לבי **בצדקתך אתה ידעת** ולא אחר זולתך; וזהו מה שאמר אחריו:

פסוק יא

צדקתך לא כסיתי בתוך לבי כי אם האדם איננו חושב והוגה עליה תמיד הנה הוא **מכסה** אותה ומעלימה וזהו: **לא כסיתי בתוך לבי**. או פרוש **צדקתך לא כסיתי בתוך לבי**: כמו שהיא **בתוך לבי** כן אמרתי אותה לבני אדם, **ולא כסיתי** אותה מהם; וזהו שאמר:

אמונתך ותשועתך אמרתי ואמונת האל **ותשועתו** לחסידיו שמקים להם הבטחותיו הטובות. כי **אמונה** לשון קיום, כמו: ונאמן ביתך (שם ב ז טז); במקום נאמן (ישעיהו כב כג), והדומים להם. וזהו שאמר גם כן:

לא כחדתי חסדך ואמתך האמת היא קיום הטובה שהבטיח, וה**חסד** הוא יתרון הטובה על מה שהבטיח. ומלת

לקהל נקשרת עם **אמרתי**, ולא עם **כחדתי**, כי אם היתה נקשרת עם **כחדתי** היה אומר **מקהל**. וכמה מלות כמו זאת נקשרות עם הרחוק, לא עם הקרוב, כמו שכתבנו בספר המכלול בחלק הדקדוק ממנו.

רב:

פסוק יב

אתה יהוה לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: כמו שהצלתני מזאת הצרה כן תצילני מכל צרה **ולא** תמנע **רחמיך ממני** כשאצטרך אליהם, כי **תמיד** אני צריך אל **חסדך ואמתך שיצרוני** כמו שאומר:

פסוק יג

כי אפפו עלי רעות עד אין מספר אפפו: הקיפו, כמו: כי אפפוני משברי מות (שמואל ב כב ה). כי בן האדם מזומן לפגעי הזמן והעולם ואין להם **מספר**, וראוי לאדם לפחד מהם שמא יגרום החטא (בבלי ברכות ד א) ואפילו, החסיד כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ), ולא יקרו לאדם הפגעים אם לא על ידי עון (בבלי שבת נה א), לפיכך אמר:

השיגוני עונתי ובאמרו: **השיגוני** כלומר: מצאוני במקום העונש, ולא אוכל לברוח מהם. **ולא יכלתי לראות עצמו משערות ראשי לא אוכל לראות עונותי** כלם כי רבים המה. ומה שאמר:

ולבי עזבני: כחי, כלומר: דעתי **עזבני** מלספרם, כל כך הם רבים. וכן ראוי לכל חסיד, בתפלתו לפני האל הגדול, להגדיל עונותיו ולמעט צדקותיו, שיאמר כי הוא מלא עונות ויבקש הכפרה והרחמים. או יהיה פרוש **ולא יכלתי לראות**... **ולבי עזבני**: על דרך הפלגה, כאלו אומר: כהו עיני **ולבי** אין עמי מפחדי על **עונותי**.

פסוק יד

רצה יהוה יהיה **רצונך**
להצילני תמיד מכל צרה ופגע שיזדמן לי
יהוה לעזרתי חושה: שתמהר **לעזרתי**.

פסוק טו

יבשו ויחפרו יחד ובזה **יבשו** האויבים
מבקשי נפשי כאשר יראו שאתה עמדי ואין להם כח להזיקני. ומלת
לספותה כמו לכלותה. וכן: האף תספה (בראשית יח כג).
יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי:

פסוק טז

ישמו יהיה להם **שממון**
על עקב בשתם בשכר **בשתם** שהיו **מבישים** אותי בעת צרתי. **עקב** פרושו: שכר, כמו: עקב תשמעון (דברים ז יב); עקב כי בזתני (שמואל ב יב י).
האמרים לי האח האח: **האמרים** בעבורי **האח האח**: שמחה שמחה. וכן: האח האח ראתה עיננו (תהלים לה כא).

פסוק יז

ישישו וישמחו בך האויבים **ישמו**, אבל
כל מבקשיך ישמחו.
יאמרו תמיד יגדל יהוה. וטעם **יגדל** כי בעשותו הנסים לחסידים מת**גדל** שמו בעולם, ואומרים הכל: **גדול** הוא ועושה נפלאות.
אהבי תשועתך: ו**מבקשיך** הם **האהבים תשועתך**, שלא **יבקשו תשועה** ועזר מאחר.

פסוק יח

ואני עני ואביון אף על פי שדוד היה מלך, **עני ואביון** הוא בן אדם לרוב תצטרכו לעזרת האל, יתברך, ולתשועתו תמיד.

אדני יחשב לי עזרתי ומפלטי אתה יחשב להטיב **לי** ו**לעזרני** ו**לפלטני** בעת צרה. וכבר פרשתי **יחשב לי** במלת **מחשבותיך** (פסוק ו). או פרוש **יחשב לי**: עניי שאני בו לכפרת **עונותי**. או פרושו מענין לא חשב אנוש (ישעיהו לג ה), כלומר: שאהיה בעיניך חשוב וטוב.

אלהי אל תאחר: כי מיד תושיעני כמו שאמר (פסוק יד): **לעזרתי חושה**.

פרק מא

פסוק א

למנצח מזמור לדוד: גם זה המזמור כענין הקודמים לו. ויש אומרים (אבן עזרא): כי אמרו דוד על חליו.

פסוק ב

אשרי משכיל אל דל הוא החולה, כמו: מדוע אתה ככה **דל** בן המלך (שמואל ב יג ד). **ומשכיל**: משגיח ומביט, כלומר: שבא לבקרו ושואלו על עניני חליו, ועוזרו כאשר יוכל, ומדבר על לבו.

ביום רעה ביום שיכבד חליו והוא קרוב למות

ימלטהו יהוה: תפלה. וכן: **יי' ישמרהו** (פסוק ג); **יי' יסעדנו** (פסוק ד). ויעיד על זה הפרוש: **ואל תתנהו** (פסוק ג), כי מלת **אל** תחנה ובקשה, או דרך מצוה. ויתכן לפרש הפסוקים בענין הזה, כלומר, כי כן יעשה האל עם החולה שהוא **ימלטהו ויסעדהו ויחיהו** (ג ד), ולא הרופאים, כי לא תועיל לו רפואתם אלא בעזר האלהים. ויהיה פרוש **ואל**: ולא, כמו: ודרך נתיבה אל מות [56] (משלי יב כח). ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש כי אלה הפסוקים דברי המבקר לנחם החולה. ויאמר לו: שלא יפחד מהחלי ויתחזק בלבו, כי **ביום רעה ימלטהו יי' וישמרהו**.

פסוק ג

יהוה ישמרהו ישמרהו מן המות

ויחיהו וירפאהו שלא יאריך חליו.

[56] ראה ספר השרשים לרבנו המחבר.

יאשר [57] **בארץ** כן כתיב ביו"ד וקרי בוא"ו והענין אחד. עדין **יאשר בארץ**, כלומר: שיעשה מעשים טובים ויצליח בדרכיו עד שיאמרו עליו בני אדם: אשריו!
ואל תתנהו בנפש איביו: ברצון **איביו**, כי הם רוצים שימות.

פסוק ד

יהוה יסעדנו על ערש דוי אף על פי שהוא שוכב **על ערש דוי**: שיש לו מדוים וחליים רעים, **יי' יסעדנו** שלא ימוט. או פרושו: שיתן לו כח להפך מצדו על צדו. **ודוי** בשקל שם איל, סבך.
כל משכבו הפכת בחליו: **הפכת** אומר כנגד האל: אתה ש**הפכת משכבו בחליו** אתה **תסעדנו**. וטעם **משכבו**: כי **משכב** האדם על מטתו הוא למנוחה בעוד שהוא בריא. והנה **הפכת משכבו** מן המנוחה לצרה. וטעם **כל**: לפי שהוא שוכב ביום ובלילה. ויש לפרש **הפכת**: כמו **תהפך**, והוא דרך תפלה; ופרושו כן: **כל משכבו בחליו תהפך** אותו לבריאות ולמנוחה.

פסוק ה

אני אמרתי יהוה חנני עד זה הפסוק דברי המבקר; ומזה הפסוק עד: **ותציבני לפניך לעולם** (פסוק יג) הם דברי החולה. **אני** עיני לאל **ואמר** לו: **שיחנני**. ואמר:
רפאה נפשי כי חטאתי לך: ולא אמר **רפאה** גופי, כי סבת חליו הם עונותיו; ואם ירפא האל הנפש מחליה, והוא בכפרת העונות, נרפא הגוף.

פסוק ו

אויבי יאמרו רע לי כנגד הדברים שאמר המבקר הטוב אמר החולה: אתה אמרת טוב, אבל ידעתי כי **אויבי יאמרו רע** בעבורי, **ויאמרו** הפך מה שאמרת; **ויאמרו**:
מתי ימות ואבד שמו: כי חליי יאריך בעיניהם ויתאוו וישאלו **שאמות** בקרוב מן החלי.

פסוק ז

ואם בא לראות ואם אחד מהם **יבא לראותי** ולבקרני,
שוא ידבר שאם **ידבר** טוב בפיו אין טוב **בלבו**, כי
לבו יקבץ און לו יצא לחוץ ידבר: ואדני אבי, זכרו לברכה, פרש **שוא ידבר**: כי **ידבר** אחת רכה ואחת קשה לשבר לבי, כמו שאמר אחד שנכנס לבקר את החולה ואמר לו: קשה עלי חליך, כי כבד הוא, כי מזה החלי מת אבי. **יקבץ און לו**: לעצמו הוא **קובץ און**; **בלבו**: שאינו מוציא בשפתיו, ואינו משמיע לאמרים בפני, אבל **בחוץ ידבר** לאחרים **הרע** שיהיה **קובץ בלבו**.

[57] ואשר קרי.

פסוק ח

יחד עלי יתלחשו כל שנאי כשיצא **לחוץ** המבקר הרע יתחבר עם שאר **שנאי ויתלחשו** זה עם זה **עלי**. והלחש הוא **הדבור** בחשאי.

עלי יחשבו רעה לי: ואמר **עלי** פעם שנית, כלומר: בעוד שהם מתלחשים **עלי** הם חושבים בלבם **רעה עלי**.

פסוק ט

דבר בליעל יצוק בו ואשר שכב לא יוסיף לקום: וזהו מן הדברים הרעים שאומרים וחושבים **עלי**. ומה הם אומרים? **דבר בליעל יצוק בו**, פרושו: חלי קשה ורע דבק **בו**, **ולא יקום** עוד ממשכבו כי ימות מהחלי, כי חלי קשה הוא. ופרוש **יצוק**: דבק, כמו: לבי **יצוק** כמו אבן **ויצוק** כפלח תחתית (איוב מאט ז). או פרוש **דבר בליעל**: על העון, כלומר: עון גדול **יצוק בו** וראוי הוא לעונש גדול לפיכך **לא יקום** ממשכבו עוד.

פסוק י

גם איש שלומי אשר בטחתי בו כל אלה דברי החולה, כי כל אדם יש לו **שונאים**, וכאשר יחלה ותמוט רגלו, אפילו אותם שהיה חושב לאוהבים שבו לאויבים ולאורבים, כמו שאמר תכתוב (משלי יט ז): כל אחי רש שנאהו.

אוכל לחמי הגדיל עלי עקב: ואפילו **אוכל לחמו**, שהוא **בוטח** בו יותר, גם הוא יבגוד בו. ופרוש **הגדיל עלי עקב**: כאלו אני מדרך רגלו כך הוא מתגדל **עלי**, ולא יבקרני כראוי.

פסוק יא

ואתה יהוה חנני והקימני כי הם אומרים **שלא אקום**; **ואתה תקימני ואשלמה להם**: מה שאמרו **רע עלי** בעודני חולה. ולא אמר שיעשה להם רע, שהרי אמר: ואחלצה צוררי ריקם (תהלים ז ה); אלא שהתשלום הוא: שלא ילבש שק בחלותם, ולא יתפלל עליהם, ולא יצר לצרותם. וראיתי בדברי הגאון (רבנו סעדיה [58]: **ואשלמה להם** טובות תחת רעות כמו שהיה מנהגו, כמו שאמר: ואני בחלותם לבושי שק (שם לה יג).

פסוק יב

בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע איבי עלי: אם תקימני אדע ואכיר **כי חפצת בי** שלא תרצה **שיריע איבי עלי**, כמו שהיו אומרים שאמות מן החלי, והיו חושבים לשמוח ולהגדיל פיהם בשחוק עלי; וזהו פרוש **יריע**.

[58] ראה: Ewald, Ueber die arabisch geschriebenen Werke Jüdischer Sprachgelehrten (Stuttgart, 1844, Svo.) I צד לד.

פסוק יג

ואני בתמי במצאתני זך וישר,
תמכת בי בנפלי על משכבי;
ותציבני כלומר שתקימני **ותציבני** חי ובריא
לפניך כלומר: לעבודתך. ואמר עבר במקום עתיד: **תמכת ותציבני** כמנהג. וטעם **לעולם**: זמן חיי האדם, כלומר: שלא אמות קודם זמני. עד הנה דברי החולה. ופסוק

פסוק יד

ברוך יהוה אלהי ישראל מהעולם ועד העולם אמן ואמן: הם דברי המשורר. נותן הודאה **לאל** בכלותו הספר כמו שהוא מנהג הסופרים. וכן עשה בתכלית ארבעת הספרים. ובתכלית הספר החמישי שהיא תכלית כל הספר נתן תהלה בשלשה עשר הלולים. ואמר: **ברוך יי' אלהי ישראל** שעזרני עד כה, **מהעולם ועד העולם**: מהזמן הראשון **עד** הזמן האחרון, כלומר כל הימים. **אמן ואמן**: קיום וקיום, כמו שעונה אדם **אמן** אחר הברכה לקים הברכה; כי **אמן** לשון קיום. וכן: ונאמן ביתך (שמואל ב ז טז); במקום נאמן (ישעיהו כב כג) והדומים להם.
שלים ולא שלימו רחמי שמיא.

פרק מב

פסוק א

למנצח. יתכן לפרש כי דוד חבר אלה המזמורים ברוח הקודש ונתנם לבני קרח המשוררים הנמצאים בזמנו, ולפי שבני קרח היו נביאים יחס אלה בני בניהם אליהם ואמר לבני קרח לקצר, וזה המזמור י"א כי אמרו כשהיה גולה בין פלשתים וי"א כי נאמר על לשון בני הגלות והוא הנכון ואמרו בלשון יחיד, כאילו כל אחד מבני הגלות הומה וצועק מן הגלות שיתאוה לארץ הקדוש לשוב הכבוד עליה וזהו אליך אלהים:

פסוק ב

כאיל. האילים הם במדבר במקום שאין מים מצויה ויתאוו למים, ועוד כי יאכלו הנחשים ויתחממו ויבקשו המים להתקרר וזהו טעם אפיקי מים שהם מים הנגרים שם, גם י"א כי האיילים כשרודפים אחריהם הכלבים הצדים ילכו אחריהם עד שימצאו מים עמוקים הולכים ועורגים ויבוא בתוך המים עייפים וינצלו מהם, ואמר איל לשון זכר ותערוג לשון נקבה כולל זכרים ונקבות, או אמר תערוג כי אפשר כי הנקבה עורגת יותר מן הזכר תערוג ותצעק מרוב תאוה ולשון עריגה נופל על האיל כמו לשון געייה בשור:

פסוק ג

צמאה. לא אמר רעבה כי יהיה האדם בלא מאכל שנים שלשה ימים ולא יהי' בלא מים וכשימצא הצמא מים וישתה תשוב נפשו אליו, וצמאון הנפש המשכלת אל כבודה יותר מצמאון הגוף אל המים:

לאלהים. ואח"כ פי' לאל חי לפי שהאלהים זולתו הם מתים:

מתי אבא ואראה. כמו שהיו באים בא"י שלש פעמים בשנה אל המקדש:

פסוק ד

היתה לי דמעתי. שאבכה מדברי האויבים והדמעה תמידה לו ביום ובלילה כמו המאכל כלומר אין יום שלא אבכה פעמים, וי"מ שיבכה בעת המאכל:

באמר אלי כל היום. בגלות יאמרו לי איה אלהיך ואם הוא אלהים אמת ואתה עובד אותו היה מושיע אותך ומוציאך מן הגלות:

פסוק ה

אלה. כשאזכור עליית הרגל בשמחה אשפוך עלי נפשי:

כי אעבור בסך. אע"פ שאבותיהם היו עוברים וראו באותה שמחה וכן וירעו אותנו המצרים:

כי אעבור בסך. כל אחד אומר כשאזכור כשהייתי עולה במניין העולים:

אדדם. אדדה עמם ופי' אתנהלה כלומר שהיינו מתנהלים בארצינו לעלות לרגל כי לא היה שטן ולא פגע רע בדרך והיינו בקול רנה ותודה:

תודה. שהיינו מודים ומשבחים בדרך שהיה מוליכנו בהבטחה:

המון חוגג. כי בקרבנותיהם היו עולים להקריב בחג, או פי' חוגג מרקד מרוב שמחה:

פסוק ו

מה. אחר שתשתפך נפשי עלי בזכרי אלה ה שמחות אשוב ואנחם אותה ואומר לה מה תשתוחחי נפשי הוחילי לאלהים:

ישועות פניו. בישועות פניו כלומר עוד אעשה כמו שעשיתי שישיעני ויוציאני מהגלות:

פסוק ז

אלהי. כלומר על כן תשתוחח עלי ותהמה כשאזכרה שהיינו רגילים לבא מארץ ירדן לעלות לבית המקדש וכן אום שהיו יושבים בהר חרמון וכן מהר מצער זכר קצות א"י שהיו עולים לרגל, כי הר חרמון מעבר הירדן מזרחה והר מצער לא נמצא, ואולי יהי' מעבר הירדן ואפשר שהיה ציעור הנזכר בערי יהודה שהיה בהר:

פסוק ח
תהום. רמז לצרות הגלות הנמשלות כמים, כאלו הצרות קוראות זו לזו לבא:
לקול צנוריך. כלומר נפשי השתוחח לקול צנוריך, כלומר כך נמשכות עלינו הצרות כמו מים נשפכים מן הגג מן הצנור ומשמיעים קול, ויש לפרש כי העננים יקראו צינורים לפי שהם שופכים המטר והכל משל על הצרות:
כל משבריך וגליך עלי עברו. עברו עלינו ואמר משבריך וגליך, כי אתה הבאתם עלינו בעונינו:

פסוק ט
יומם. אמר נפשי אל תתיאשי מן הגאולה כי עוד יצוה ה' חסדו לנו ויושיענו:
ובלילה שירה עמי. ועוד שאנחנו בילה שהוא הגלות נשורר לאל ית' על כל החסדים שעשה עם אבותינו והוא עושה בכל יום עמנו בגלות:
תפלה לאל חיי. כלומר שנתפלל לאל חיינו שיחייינו עד בא גואלנו ונראה בישועתו ונאמרה בתפלתנו אמרה לאל סלעי:

פסוק י
אמרה לאל. שהי' מקדם סלעי ומגדל עוז מפני האויבים:
למה שכחתני. עתה בגלות ואלך קודש בלחץ אויב שילחצנו בגלות:
למה. הראשון רפי ומלרע והשני דגוש ומלעיל:

פסוק יא
ברצח בעצמותי. כי הם מוסדות הגוף:
ברצח. הוא שם תואר לחרב שמרצחין בו:

פסוק יב
מה. חזר לנחם נפשו ואמר אע"פ שהאויבים אומרים איה אלהיך:
הוחילי לאלהים. כי אלהים אמת הוא ועוד אודנו על הישועה שתהי':
ישועות פני. כלומר בחיי יביא ישועה:
ואלהי. והוא יהיה אלהי באמת ולא יאמרו לי איה אלהיך:

פרק מג

פסוק א
שפטני. קח נקמתי מהאויבים:
וריבה ריבי. כי אין בי יכולת לריב את ריבי:

מגוי לא חסיד. בבליים שמושלים בי אם היו חסידים היו אומרים האמת אתכם, אבל הם אינם חסידים ולא די שאינם חסידים אבל הם אנשי מרמה ועולה:
ומאיש. הוא דרך כלל על הגוי הנ"ל:

פסוק ב
מעוזי. בוי"ו עם זיי"ן הדגש, אמר כי אתה היית מעוזי מקדם ואיך זנחתני עתה בגלותי:
למה. הראשון רפה ומלרע והשני דגוש ומלעיל:

פסוק ג
שלח. כי הישועה היא האורה:
ואמתך. כי כן יחלתנו לקבצנו מכל העמי' ודבריך אמת:
המה ינחוני. יביאוני:
אל שמחת גילי. כי אין לי שמחה וגיל זולתו והוא שמחת כל שמחותי, והסמיכות למעלת השמחה:
ואודך בכנור. כמו שהיו עושים מתחילה הנגנים בכלי שיר על העבודה:
אלהים אלהי. כי אז יאמרו הכל כי הוא אלהי ולא זנחם אלהים:

פסוק ה
מה. אע"פ שלא זכר בזה המזמור נפשי אמר תשתחוחי כי שניהם ענין אחד ודברים אחדים:

פרק מד

פסוק ב
אלהים. שמענו כי אבותינו ספרו לנו:
בימיהם. על האבות הקדמונים כי אבות בני הגלות לא היה דבר זה בימיהם אלא האבות שנכנסו לארץ שהיה בימיהם הפועל הנורא שעשה האל ית' לישראל שכבשו הארץ ולא נצרכו למלחמה הם ספרו לבניהם ובניהם לבניהם דור אחר דור:

פסוק ג
אתה ידך. כמו בידך אמר אתה בידך גרשת הגוים כי לא הוצרכו להלחם ונטעת את ישראל במקומם, וטעם הנטיעה שיהיו שם עומדים לעולם כאלו הם נטועים בארץ:
תרע לאומים. הלמ"ד לשימוש כי נמצא בלא למ"ד שרשו אומים:
ותשלחם. שלחת האומים מפניהם, וי"מ ותשלם ותהרגם:

פסוק ד

כי לא בחרבם. כי אתה הורשת הגוים:

זרועם לא הושיע למו:

כי ימינך וזרועך. כפל העניין במלות שונות, וזכר הימין כי בה יעשו המלאכות והמלחמות:

ואור פניך. אור הבא להם מאת פניך כי הישועה נמשלת לאור והצרה לחושך:

כי רציתם. רצית בישראל ונחלמת בעבורם:

פסוק ה

אתה. כאשר ידבר על הגלות ידבר פעם דרך פרט ופעם דרך כלל. אמר כמו שהיית מלכי אז כן אתה מלכי עתה ואתה אלהים שופט האמת א"כ כמו שהושעת אבותינו כי תושיענו עתה:

צוה. על דרך כי מלאכיו יצוה לך:

פסוק ו

בך. עם עזרתך ננגח צרינו אף על פי שאנחנו תחת רשתם בגלות:

נבוס. שנבוסס תחת רגלינו:

וקמינו. כמו צרינו לפי שהם קמים על האדם לרעה יקראו קמים:

פסוק ז

כי. לשון יחיד על דרך כלל, אמר אין אנחנו בוטחים שנצא מהגלות בכחינו ובגבורתינו אלא באלהינו ובעזרתו:

פסוק ח

כי. פעמים רבים הושעת אבותינו והושעת אותנו בגלו' זה של בבל כאשר עומדי' לכלותינו ואתה מפר מחשבותם וזהו משנאינו הבישותה. כי האדם שאומר לעשות דבר ולא יקום בידו בוש ונכלם:

פסוק ט

באלהים. בפני האויבים אנחנו מהללים עצמינו בך לפי שיש לנו אלהים שיצילנו מידם:

ושמך לעולם נודה. כי לא ימוש מפינו מפני אורך הגלות:

כל היום. כמו הימי':

פסוק י

אף. לא די שלא הושעתנו אלא גם זנחתה אותנו ותניחנו ביד האויבים לעשות בנו רעות ותכלימנו כי אנחנו מהללים בך לאויבים ואומרים להם על כל פנים תושיענו והנה

הישועה רחקה ממנו ואנחנו נכלמים בעיניהם שיאמרו איפה דבריכם ואיה המושיע לכם:

ולא תצא בצבאותינו. כמו שהיינו אומרים לאויבים שתצא בצבאותינו שיצאו בעזרתך צבאות בני ישראל מבבל:

פסוק יא

תשיבנו. כשבאים להרע לנו אין בנו כח וכאשר אין אתה בעזרתינו כאלו אתה תשיבנו אחור:

שסו למו. כמו המה שוסים מנחי הלמ"ד ובא מלעיל מפני מלת למו הסמוכ' שהיא מלעיל ופירושו שסו ממונינו לעצמ':

פסוק יב

תתננו. כמו הצאן שהוא למאכל:

פסוק יג

תמכור עמך. כי מוכר הדבר אינו מקוה שישוב אליו עוד והמוכר יקח ממון ואתה לא כן:

ולא רבית במחיריהם. כי אינך בצורך שתצטרך להון כי לך הכסף והזהב:

לא רבית. לא הרביתה הונך:

פסוק יד

תשימנו. שמדי ופרס שכנינו מחרפים אותנו ואנחנו לעג וקלס להם:

פסוק טו

משל. בנפול דבר רע ובזיון עושים הבבליים אותו משל ליהודים:

מגיד ראש. שמניעים ראשם עלינו:

בלאומים הלמ"ד שורש:

פסוק טז

כל היום. כל הימים:

כלימתי. לשון יחיד על דרך כלל והנה אנחנו נכלמים מן המכרפים והמגדפים אותנו זהו שאמר מקול מחרף ומגדף:

פסוק יז

ומתנקם. מבקשים להנקם ממנו:

פסוק יח

כל. עם כל התלאה הזאת אשר באה אלינו לא שכחנו אותך ואע"פ שאנו רואים בשלות בבל:

פסוק יט
לא. שב לבנו אחור מאמונתך ולא נטה אשורנו מני ארחך. ולא שזכר עומד במקום שנים:

פסוק כ
כי כאשר עשית לנו כל הצרה שדכיתנו במקום תנים המשיל הבבליים המושלים בנו לתנים שיש לה אכזריות:
ותכס עלינו בצלמות הנה אנחנו מכוסים בחושך הגלות:

פסוק כא
אם. בכל הצרו' שיש לנו אם חשבנו בלבנו כי המצירים לנו אינם מאמיני' באלהינו והם שלוים ואנחנו שמאמינים בו בצרה, נשכחהו מלבנו ונשוב לאלהיהם, אם עשינו זה:

פסוק כב
הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב. אם עלה שום חיקור לב בלבנו לכפור באמונתו בעבור זה. וטעם ונפרש כפינו לאל זר, אפילו ע"י הכרח לא פירשנו כפינו לאל זר כי היינו מוסרים עצמנו להריגה וזה הוא כי עליך הורגנו כל היום:

פסוק כג
כי. על יחוד שמך שלא רצינו לכפור בך הורגים אותנו:
כל היום. תמיד:
כצאן. הטובחים שהם מוכנים לטבוח אותם לא לרעותם ולהחיותם:

פסוק כד
עורה. כשאינך רואה בצרותינו כאלו אתה ישן ואם היית כישן הקיצה מהיום ואילך אל תזנח לנצח:

פסוק כה
למה. כאדם שאינו רוצה לראות הצרה או ראית ושכחת וזהו:
תשכח עניינו. דברה תורה כלשון בני אדם:

פסוק כו
כי. מתי תושיענו כי נפשנו שחה עד לעפר כלומר קרובה לצאת מן הגוף:
דבקה לארץ בטננו. כי הנופל יסמוך על ידו וכי תמעד ידו הנה בטנו דבקה לארץ:

פסוק כז
קומה. מלרע:
עזרתה. כמו לעזרתה:
למען חסדך. אם אין בנו מעשים שתפדנו למעננו:

פרק מה

פסוק א
שושנים. כלי ניגון ששמו שושנה וזה המזמור נאמר על המלך המשיח ונקרא שיר ידידות כי בו אהבת ה' למשיחו:

פסוק ב
רחש. הניע לבי והלב מקור הדברים:
אומר אני מעשי למלך. אני אומר בפתיחת דברי כי מעשה השיר הזה הוא בעבור מלך:
לשוני עט סופר מהיר. לשוני מדבר עליו במהירו' כמו עט סופר מהיר אשר הוא כותב בלא עיכוב:

פסוק ג
יפיפית. אראה אותך שאתה יפה מאד בצורתך משאר בני אדם, וכן כשאתה מדבר דבריך הם דברי חן כאילו הוצק חן בשפחותיך:
על כן. אני אומר כי ברכך אלהי' לעולם כי מצאת חן בעיני כל:

פסוק ד
חגור. כי יש חרבות יחגרו אותם במתני' ויש שיחגרו אותם על הירך:
גבור. הוא קריאה כמו אתה גבור:
הודך והדרך. והחרב תהיה הודך והדרך אע"פ שימות המשיח יהיה שלום בתחילת מלכותו תהיה מלחמת גוג מגוג:

פסוק ה
וצלח. כמו ועבור ר"ל כשתעבור על אויביך ותרכב לא תהיה מרכבתך בגאוה ובגדול לבב אבל בדבר אמת וענוה צדק, ואז תורה לך נוראות ונפלאות שתעשה באויביך:
וענוה. בה"א כמו וענות בתי"ו כי הוא סמוך או יהיה וענוה ממשקל אחר בשקל אחוה ויהיה מלת צדק חסר וי"ו והיה משפטו ענוה וצדק:

פסוק ו
חציך. מחודדים היו לא קהים:
יפלו. קשור למעלה ממנה ולמטה ממנו ולפיכך אמר יפלו בלב אויביו ובשו"א אע"פ שהוא באתנחתא לקשר טעמו עם בלב אויבי המלך: כאלו אמר חציך יפלו בלב אויביך:

פסוק ז
כסאך. יכין אלהים:
שבט מישור. לפי ששבט מלכותך הוא שבט מישור לפיכך יהי' כסאך עולם ועד:

פסוק ח
אהבת, שמן ששון. כי כל העולם שמחו כאשר משחך אלהים:
מחבריך. כאשר הקימך מתוך חביריך ובחרך למלך:

פסוק ט
קציעות כמו וקציעות **ומור**. הוא המו"סק כדברי רוב המפרשים, ורבים פירשו שהוא שרף עץ שיש לו ריח טוב ונקרא בערבי לוב"ני:
אהלות. פי' בו כי הוא הבושם הנקרא בערבי עמ"בר:
קציעות. תרגום קידה קציעתא והוא הנקרא בערבי סנדל:
כל בגדותיך. יש להם ריח טוב כאלו הם אלה הבשמים:
מן היכלי שן. והבגדים מוציאים לך מן היכלי שן שמוצאים שם:
מני שמחוך. היו"ד נוספת ופירושו מאשר שמחוך ר"ל היכלי שן אשר שמחוך כי הדירה הנאה מרחיבה לבו של אדם, ויש לפרש כי כל הפסוק הוא משל על המעשים הטובים:

פסוק י
ביקרותיך. החיר"ק בבי"ת והיו"ד נעלמת בקריאה והקו"ף דגושה, ופי' בנשים היקרות שלך יהיו בהם בנות מלכים כל מלך יתפאר בתתו בתו לך:
נצבה. אף ע"פ שבנות מלכים מנשיך מ"מ המלכה שהיא מישראל תהי' יושבת לימינך והיא הנקרא' שגל לפי שהיא מיוחדת תמיד למשכבו והאחרות באות אליו לעיתים כשתקרא ונקראת שגל מן ישגלנה:

פסוק יא
שמעי. לכל בת ובת מבנות המלכים הוא אומר, ופירושו שמעי זה המוסר:
וראי. והביני:

פסוק יב
כי הוא אדניך. אין לך אדון אחר א ע"פ שאתה מעם אחר:

פסוק יג
ובת צור. עדת צור אומר לכל בנות מבנות המלכים כי עדת צור תבא לך במנחה תמיד וגם כן פניך יחלו עשירי כל עם ועם. וזכר צור בפרט לפי שהיא סמוכה לארץ ישראל:

פסוק יד
כל כבודה. בוי"ו עם הדגוש אמר כל כבודה בת מלך העומדת בפנים בהיכל:

פסוק טו
לרקמות. כמו ברקמות כלומר בבגדי רקמות תובל כל אחת למלך כשיחפוץ בה:

ובתולות. שהן ריעותיה של בת מלך אחריה מובאות:
ולך. הוא כנגד המלך:

פסוק טז
תובלנה. יובילם יבואו אל המלך בשמחות וגיל:
תבאנה בהיכל מלך. כלומר בהיכל המלך יושב בו כי הן יושבות בבית הנשים עד שיחפוץ המלך, ויש לפרש כל הפסוקים האלה דרך משל והוא הנכון ובנות מלכים הם האומות שהיו כולם סרים למשמעת מלך המשיח. המלכה, היא כנסת ישראל. ואמר שמעי בת, לכל אומה ואומה שלא יעשו אלא רצון המלך המשיח. ומשל הבתולות, כי כמו הבתולות שלא ידע אותן איש עד שתבאנה אל הבעל כן תהיינה האומות בלי דת כאלו לא ידעו תורה כשיקבלו עליהם דת ישראל:

פסוק יז
תחת. לפי שהמלכות תבא למלך המשיח מן דוד דור אחר דור וכן לא תפסוק ממנו לפיכך אמר תחת אבותיך יהיו בניך:

פסוק יח
שמך כנגד מלך המשיח כי בכל דור ודור זוכרים גדולת שמו ומצפים בואו על כן עמים יהודוך שתהיה לך המלוכה והגדולה כלומר יודו אותך למלך עליהם:

פרק מו

פסוק א
עלמות. כבר כתבנו שהוא משמות כלי הנגון גם זה המזמור לעתיד בקבוץ גליות או במלחמת גוג ומגוג:

פסוק ב
אלהים. בהיות הצרות והם חבלי משיח יהי' לנו מחסה ועזרה:
מאד. כי העזרה תהיה רבה בהנצל גוי אחד כמו ישראל מעמים רבים:

פסוק ג
על. הוא דרך משל על המלחמות החזקות שתהיינו בין העמים וכן יהמו יחמרו מימיו הכל דרך משל על המלחמות העצומות והצרות הגדולו':

פסוק ד
יחמרו. מענין חמרים חמרים כלומר יעשו המים הגלים הגבוהים בהמון הים בחזקה:

פסוק ה
נהר. כלומר כשתהיה צרה גדולה ומלחמה ישראל לא ייראו אבל ישמחו וזהו שאמר דרך משל נהר פלגיו ישמחו כנגד הימים המרעישים ואמר שיצא נהר מירושלים והיא עיר אלהים שפלגי הנהר ההוא ישמחו יושבי עיר האלהים שהיא משכני עליון, והמקודש בהם היא ירושלים:

פסוק ו
אלהים בקרבה. לפיכך בל תמוט:
לפנות בקר. לפי שמתחילה תהיה שם מלחמה על ירושלים והעת ההיא תקרא ערב והישועה תקרא בקר:

פסוק ז
המו. אותם גוים וממלכות שהמו ובאו בהמון רב ימוטו והאל יתברך יתן עליהם בקולו ותמוג הארץ כלומר כל בני הארץ:

פסוק ט
לכו. וראו הנסים כי הם מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ כי שממון גדול שם באותן הגוים אשר יצבאו על ירושלם שינצחו מועטים את המרובים:

פסוק י
משבית. כי באותה המלחמה יסופו כל המלחמות עד קצה הארץ כי לא תהיה עוד מלחמה לפי שיכירו הנשארים כי יד ה' היא וישובו לעבודת האל כל העולם:
קשת ישבר. לפי שראו כי שבר קשת גוג ומגוג וקצץ חניתם:
עגלות ישרוף באש. ר"ל בחרון אף או כמשמעו כמו שנאמר אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו:

פסוק יא
הרפו. הוא דברי השם אל האומות הרפו ממעשים רעים ודעו כי אני אלהים והיכולת בידי להקים ולהשפיל:
ארום בגוים. עתה אהיה רם בגוים ובכל הארץ, כי עד עתה לא הכירוני:

פסוק יב
יי. אז יאמרו ישראל ה' צבאות עמנו שהצילנו מיד העמים:

פרק מז

פסוק א
למנצח. גם זה המזמור לימות המשיח אחר מלחמת גוג ומגוג:

פסוק ב
כל אומרים ישראל כל העמים יתקעו כף ושמחו עמנו כבר ידעתם כי הוא האלהים והוא המלך על כל הארץ:

פסוק ג
כי. הוא על כל והכל תחת ידו והוא נורא:

פסוק ד
ידבר. ינהג כלומר נהגם מקצה הארץ אל ירושלים:

פסוק ה
יבחר. מה שהיה מקדם שלנו עתה גם כן בחר אותה לנו והשיבנו אליה, והארץ הזאת היא גאון יעקב ותפארתם כי בו יתפארו על כל הגוים:
את גאון. את זה נקוד סגול והוא במאריך בלא מקף שלא כמנהג:
אשר אהב. המקום הזה אהבו האל והוא ירושלים:

פסוק ו
עלה אלהים. יאמרו ישראל כשישירו לאל עלה אלהים בתרועה כלומר עתה נתעלה על הכל:

פסוק ז
זמרו אלהים. כמו לאלהים וכפל זמרו לחזק:
למלכנו. כי עתה בנו נתייחד שמו בעולם והוא מלכנו אבל ביום ההוא יהיה מלך על כל הארץ:
משכיל. כל משכיל בין בישראל בין באומות העולם יזמרו לאל יתברך, אע"פ שלכל העמים אמר כל העמים תקעו כף בין משכילים ושאינם משכילים מ"מ תקיעת הכף ונשיאת הקול ברנה שוה לכל אדם אבל לחבר שיר וזמרה אינו אלא למשכילים:

פסוק ט
מלך. עד עתה מלך אלהים על ישראל לבדם אבל עתה מלך על כל הגוי', וישב על כסא קדשו כמו מלך על כסאו והכל תחתיו:

פסוק י
נדיבי. הגדולים אשר בכל עם ועם יהיו נאספים עם אלהי אברהם כי הוא הודיעי שמו בעולם תחילה כמו שאומר ויקרא שם אברם בשם ה':
כי לאלהים יבאו **מגיני ארץ**. והם הגדולים והמלכים:
נעלה. ביום ההוא יהיה מאד נעלה על הכל:

פרק מח

פסוק א
שיר. גם זה המזמור לימות המשיח וזוכר שבח ירושלים:

פסוק ב
גדול ה', **בעיר אלהינו**. כי שם יגדלוהו כל בשר:

פסוק ג
יפה. הר ציון הוא יפה המחוז כלומר אין גדול בכל המחוז כמוהו. **נוף** פירושו מחוז. ואדוני אבי ז"ל פי' כי ידוע הוא כי היישוב נחלק לשבעה חלקים והחלקים האלה נקראו בלשון הקדש נופות ובלשון ערבי איקלימים אמר כי כל אדם שיצא מנוף אחד לנוף אחר יחלה בהשתנות האויר, ואויר כל א"י כל שכן אויר ירושלים היה יפה נוף והיה משוש כל הארץ כי אפילו היו באים שם חולים היו מתרפאים כי אוירה ממוזג וטוב:
הר ציון ירכתי צפון. כי ציון בצפון ירושלים:
קרית מלך רב. מלך גדול והוא דוד או אמר רב על מלך המשיח:

פסוק ד
אלהים בארמנותיה. ערים חזקים בבניין וגבוהים להשגב שם, אבל ארמנות ירושלים החוזק שלהם טוב מזה כי אלהים נודע בהם שהוא למשגב לכל המבקשים להשגב בו:

פסוק ה
נועדו. העי"ן בשו"א אע"פ שהוא באתנחתא אמר תדעו כי אלהים בירושלים למשגב כי המלכים נועדו שם עם גוג ומגוג להלחם בירושלים ועברו בה יחדיו:

פסוק ו
המה. כאשר ראו נפלאות האל ית' וגבורתו תמהו נבהלו ונחפזו:

פסוק ז
רעדה. שם באותו מקום שהיו חושבים להרוג הרג רב שם תאחזם רעדה וחיל כיולדה ויפלו שם כולם חללים:

פסוק ח
ברוח. כאלו הוכו ברוח קדים עזה שתשבר אניות תרשיש:
תרשיש. כי היא היתה מבוא לספינות:

פסוק ט
כאשר. יאמרו ישראל ביום ההוא כאשר שמענו הנביאים שנתנבאו על מפלת גוג ומגוג כן ראינו בעיר ה' צבאות:
צבאות. כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה:
בעיר אלהינו. כי הוא אלהינו ושפטינו מן הגוים העצומים, וכמו שהצילה והכינה כן יכוננה עד עולם:

פסוק י
דמינו. חשבנו בלבנו בהלחם עלינו:
חסדך. שהוא חסד גדול יושיענו ר "ל על הכבוד השוכן בהיכל שהוא חסד גדול לישראל:

פסוק יא
כשמך. כמו שהיה שמך בפי הנביאים המתנבאים העתידות כן הוא היום על קצות הארץ כשיראו שנתקיימו יהיו משבחים לשמך ואומרים צדק מלאה ימינך:
וארץ. בסגול באתנחתא:

פסוק יב
ישמח. ביום הישועה ישמח הר ציון דרך משל או יהיה גם כן פירושו ישמחו שוכני הר ציון:
תגלנה בנות יהודה. הערים אשר סביבות ירושלים שהם כבנות לה:
למען משפטיך. שעשות בצובאים על ירושלים:

פסוק יג
סובו. אמר כן על בניין ציון וירושלים וזכר ציון כי הוא העיקר ואמר לעמים לכו סביב לציון והקיפו אותה וראו ביופי בניינה וספרו המגדלים אשר סביבותיהם:

פסוק יד
לחילה. היא החומה הקטנה אשר סביב החומה הגדולה:
פסגו ארמנותיה. כלומר ראו ארמנותיה שהם גבוהים נראים כמו פסגה:
למען תספרו לדור אחרון. כלומר דור אל דור שלא ראו בנין יפה כאותו בנין שיהי' בציון ובירושלים לעתיד לבא:

פסוק טו
כי. לפי שהוא אלהינו תהיה לנו הטובה הגדולה הזאת:
הוא ינהגנו על מות. כמו עד מות כלומר עד מותינו ינהגינו בזה הכבוד, וי"ל כמו מלה אחת וחסר כ"ף הדמיון וענינו ינהגנו כמו ימי עלומינו כלומר כמו שנהגו מקדם:

פרק מט

פסוק א
שמעו זאת. זה המזמור על ענין העולם הזה והעולם הבא לפיכך אמר כל העמים וכל יושבי חלד כל מי שיחפוץ הדרך הטובה מאיזה עם שיהיה:

פסוק ג
גם. הפחותים במעלה:
בני איש, הגדולים כמו גדעון בן יואש איש ישראל, וכן העשירים והאביונים כולם ישמעו זאת החכמ' שאדבר:

פסוק ד
פי ידבר. החכמות והתבונות שיהגה לבי ידבר אותן פי:

פסוק ה
אטה. אמר דרך משל וחידה אדבר דרך סתומה ולפי שהמזמורי' היו נאמרים על לשון נבל וכינור אמר אטה למשל אזני אל הכינור שינגן בו המנגן עם דברים אלה שהם משל וכן אפתח בכינור:

פסוק ו
למה אירא בימי רע. עתה החל בדברי משל וחידה ואמר למה אירא בימי רע שהם ימי העה"ז כי הם ימי רע לכל המתעסק בם, ולמה אדאג על העושר ועל הקנין שהם כבוד העה"ז, כי אדאג על טובות העה"ז כלומר אם אשמח בו בתחילה לסוף אדאג בו, ולפי שהעקב הוא סוף כל הגוף נקרא סוף כל דבר עקב, או יהיה פי':
עקבי. העה"ב שהוא העולם השכר והעונש שבסוף המעשה כי אין מעשה בעולם הבא ושם יסובוני עון כלומר עונש מעשי ששמחתי בטובת העה"ז ורדפתי אחריו:
יסובני. כתובה בוי"ו עם הדגש:

פסוק ז
הבוטחים. הם בוטים על רוב עשרם ואין ראוי לי לעשות כמותם:

פסוק ח
אח. מה יועיל עשרם ביום המיתה כי לא יוכל לפדות איש את אחיו מן המות בכל עושרם ולא יוכלו לתל אלהים כפרו אשר מאתו החיים והמות:

פסוק ט
ויקר פדיון נפשם. כלומר שלא יהיה ולא ימצא:
וחדל לעולם. כי דבק עם הפסוק אשר אחריו כלומר חדל הדבר לעולם שדבר שא"א שיחיה עוד לנצח ולא יראה השחת דבר נמנע הוא:

פסוק י
ויחי. כלומר לזמן רב שלא יראה עוד השחת:

פסוק יא
כי. חכמים וכסילים למיתה גופנית הם עומדים אבל החכמים אם ימות גופם לא תמות נשמתם ולא תאבד תקותם כאוהבי העה"ז שימותו הם ונשמתם ואין להם תקוה אחר המיתה:
וחילם. שיתעסקו בו בעודם יעזבוהו לאחרים מה יועיל להם, והחכמה שהתעסקו בה החכמים תועיל להם אחר מיתה:

פסוק יב
קרבם. יש לפרש כי מ"ם בקרבם כינוי ואחריו הידיעה ויהיה פירושו הכי חושבים כי קרבם בתימו כ"כ הוא עסק' לרדוף אחר הממון כאילו ישכנו בהיכלי מלך שבוני' להם לעולם ויהיה משכנותם לדור ודור עד שקראו בשמותם עלי אדמות, כלומר כל בני בניהם ובתיהם גדולים ובצורים עד שיצא להם שם עלי אדמות:

פסוק יג
ואדם. באותו היקר והממון לא ילין בו כלומר כשימות לא יהיה עמו ונקראת המיתה לינה כמו שנקראת גם כן שינה:
נדמו. הוא עניין דמיון והוא כפל לשון או פי' נדמו נכרתו, כלומר כמו הבהמות שנכרתו במותן כן האדם הרע נכרת במותו שלא תשאר נשמתו אלא תאבד:

פסוק יד
זה. זה דרך הרשעים לפי שהכסילות למו ולא ידעו עשות נכוחה:
ואחריהם בפיהם. ובניהם אחריהם ירצו במאמרם במה שישמעו מאבותם מתהללים בעושר כן ירצו הם באותו הדרך, וי"מ בפיהם בענין כמוהם וכשיעור דעתם כמו איש לפי אכלו:

פסוק טו
כצאן. כמו הרועה שאוסף הצאן כן יהיה הרועה שלהם המות שיאספמו אל שאול:
שתו. פועל עומד כמו הושתו או הם שתו עצמם בלי תקוה אחר המות באחזם הדרך הרעה, ודגש תי"ו שתו תמורת הנח:
וירדו בם ישרים לבקר. כלומר עתה הרשעים למעלה והצדיקי' למטה עד יום המות אבל ליום הדין ירדו הישרים ברשעים וקרא יום הדין בקר, כי תהיה אז ישועת ישראל כאמרו וזרחה לכם יראי שמי:
וצורם. כמו וצורתם או חזק כלומר כל חזקם ומעלותם סופה לבלות שאול כלומר כי השאול יבלם ואין להם תקוה עוד:
מזבול לו. מהזבול והממון היפה שהיה לו יצא אל הקבר:

פסוק טז
אך אלהים. אמר הנביא בראותו אבדון נפשות הרשעים במותם יפדה אלהים נפשי מיד שאול שלא תאבד נפשי עם הגוף:
כי יקחני. כי ימיתני:

פסוק יז
אל תירא כי יעשיר איש. אמר אל המקבל מוסרו אל תדאג אם תראה אדם עשיר ואינך כמותו כי תחיה אתה בעניותך כמו שיחיה הוא בעשרו או שמא יותר שבמותו לא יקח ממנו כלום אם כן אין לו יתרון עליך:

פסוק יח
כי. פי' הכל מאומה ממנו:

פסוק יט
כי נפשו. היה לו לברך נפשו בחייו שלא יהא עסקיו להטיב לגופו כי אם לנפשו בחכמה ובמעשים טובים:
יברך. שפי' ברכה תוספת טובה להורות כי רוב הטובה יש לו לאדם לעשות לנפשו והמעט לגופו כעדי שיחיה לבד:
ויודך כי תיטיב לך. דבר כנגד המשכיל אם תעשה זה יודוך המשכילים כי תטיב לעצמך:

פסוק כ
תבא. לפי שזכר נפש הרשע שהיה לו להטיב ולא הטיב לפיכך תבא הנפש ההיא עם נפשות אבותיו שהיו רשעים כמהו ותאבד עם נפשותם:
עד נצח לא יראו אור. כמו אור הצדיקי' והוא אור החיים שיחיו לעדי עד:

פסוק כא

אדם. האדם הזה הוא ביקר והוא הנשמה הנקראת כבוד:

ולא יבין. בעודנו בחיים אין תבונה בו לאחוז דרכי הנפש כמו הבהמות לפיכך במותו יהיה נמשל להם ותאבד נפשו באין תקוה:

פרק נ

פסוק א

מזמור. זה המזמור הוא על יום המשפט שיהיה לעתיד לבא בעמק יהושפט:

אלהים. שפירושו שופט השופטים:

ה'. שהוא קיים לעולם:

דבר ויקרא ארץ. דבר על ידי נביאיו וכן עשה ואמר להם עבר במקום עתיד וכן:

פסוק ב

הופיע. כמו יופיע וקרא יושבי הארץ ממזרח שמש עד מבואו לבא למשפט:

יקרא. שיעורר לבם לירושלים להלחם עליהם עם גוג מגוג:

מציון. כאלו משם יתן קולו שיבאו כולם לירושלים:

פסוק ג

יבא. להנקם מן הצרים נקמתו:

ואל יחרש. עוד לצרי:

אש לפניו תאכל. באותם הצרים:

וסביביו ולפניו. עניין אחד כלומר בירושלים מקום מקדשו ומשכנו:

ונשערה. אמר על הארץ כלומר יכלו יושביה ברוח סערה:

פסוק ד

קרא. אל המלאכים לקחת דין עמו מן הצרים, כמו שאומר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור:

ואל הארץ. ר"ל אל אנשי הארץ כי הם עצמם יהרגו איש את אחיו כי תהיה מהומת ה' בהם:

פסוק ה

אספו. אומר לגוג ומגוג שיביאו ישראל לירושלים והם חסידי וכורתי בריתי עלי זבח כי בהר סיני כרת עמהם משם ברית וזבחו זבחים ולקחו דם הברית ויזרוק על העם, ויש דרש כי על ברית מילה שהחזיקו ישראל בה אמר:

פסוק ו
ויגידו. בעבור כי צבאות הארץ דור הולך ודור בא אבל השמים וצבאותיהם היו בזמן שעברו ובזמן העתיד יהיו כשיהיה יום הדין יגידו צדק האל ית' שעשה עם ישראל שלא כלה אותם בגלות ולא הפר בריתו אתם והוציאם כאשר הכירו בו, ויגידו צבא השמים גם כן כי אלהים שופט הוא שלקח משפטו מן הגוים. וי"ו ויגידו פתוחה שמורה לשעבר והוא עבר במקום עתיד:

פסוק ז
שמעה. אחר שעשה האל משפט יוכיח ישראל על מעשיהם ויבער מהם הרשעים וישאיר הטובים:
ואעידה בך. הברית אשר כרתי אתך עד ביני ובינך כי השמים והארץ שהיו העדים קיימים הם ויעידו כי קבלת אותי לאלוה כשאמרתי לך תחילה אלהים אלהיך אנכי כ"ש אנכי ה' אלהיך וקבלת אותי לאלוה על מה שאצוה עליך ולא עשית ועל זה אוכיחך לא על הזבחים כי אין בעשרת הדברים זכר לזבחים ואין דבר הקרבנות דבר גדול בעיני שאם בטלתם אוכיח אותך על זה, אלא אוכיח אתכם על הטוב ועל הרע באמונה ובמעשים:
ועולותיך. פי' ולא עולותיך לנגדי תמיד:
ולא שזכר עומד במקום שנים:

פסוק ט
לא. אם הייתי צריך עולות לא הייתי לוקח אותם ממך כי לי הכל וברשותי:
פר. כי הוא הגדול שבקרבנות:
עתודים. כי הם גדולי העזים:
ממכלאותיך. כמו גזר ממכלה צאן:

פסוק י
כי. אותם שאינם תחת רשותך הם תחת רשותי והם חיות היער ובהמות הרים:
וחיתו. הוי"ו נוספת:
בהררי אלף. באלף הרים, כלומר בהרים רבים שאין לך דרך בהם:
בהררי אלף. באלף הרים, כלומר בהרים רבים שאין לך דרך בהם:
בהררי. אינו סמוך אבל הוא כמו בהררים וכמוהו רבים:

פסוק יא
ידעתי. מה שלא ידעת אתה אלא הרגילי' בישוב, ובדרש זיז שדי, א"ר יהודה ברבי סימון הזיז הזה הוא עוף גדול בשעה שהוא פורש כנפיו מכסה גלגל החמ' ולמה נקרא שמו זיז שיש בו מכל מיני טעמים מזה ומזה:

פסוק יג
אבירים. פרים אבירים:

פסוק יד
זבח. אם תרצה לזבוח בתודה יהיה הזבח שתודה על מעשיך הרעים ושלא תשוב אליהם עוד:
ושלם לעליון נדריך. אני איני מצוה אותך שתדור אבל אם נדרת קרבן שלמהו לעליון שהוא עליון עליך ושלא תוכל להמלט ממנו אם תכחש בו ולא אומר לך בעבור שאני צריך, אלא בעבור שתשמור מוצא שפתיך אפילו לבן אדם כמוך כל שכן לי:

פסוק טו
וקראני. אם יהיו זבחיך כמשפט הזה אחלצך ביום צרה כשתקראני בעבור שתכבדני שתעשה מצותי אבל מי שיעש' זבחים ואינו שב מרשעו הוא עושה קרבן למראה עינים וחושב כי האל אינו יודע לבבו:

פסוק טז
ולרשע. אמר עד הנה מוכיח מקריבי הקרבן ואינם שבים מרשעם ועתה מוכיח הלומדים ואינם עושים, כי שתי המדות האלה הם רעות מאד כי רשע שמראה עצמו רשע הנה הוא רשע בעיני האלהים ואדם ומפני זה הוא קרוב לעשות תשובה כי בני אדם יכירו בו ויוכיחוהו אבל מי שמראה עצמו טוב ועובד אלהים ולבו רע ומעשיו רעים בסתר כופר באל ואומר שאינו רואה אותו וחושב להתכסות ממנו והוא רחוק מאד מהתשובה כי התכסה במעשיו מבני אדם, וכן מי שהוא לומד התורה ואינו עושה בני אדם שרואים אותו לומד ועושה הפך ממה שהוא לומד ילמדו ממעשיו ויאמרו הלא זה ת"ח ועושה מעשים כאלו, ואלו היו מעשים אלו רעים בעיני האל לא היה זה עושה אותם שהרי הוא חכם למד התורה הנה הוא חוטא ומחטיא בני אדם שהם עמי הארצות ואינם יודעים התורה, ואע"פ שיודעים שמעשיו רעים והם הפך מה שכתוב שונאים לימוד התורה ואומרים ראיתם פלוני שלמה תורה, כמה מקולקלים מעשיו וגורם רעה וקללה לאביו ולרבותיו ואומרים ארור שזה ילד ארור שזה למד וגדל, ועל זה אמרה התור' והחכמה

וכל משנאי אהבו מות שהם משניאים התורה לאחרים במעשיה' הרעים שהם עושים והם חושבים להתכסות בלימוד התורה ומפטמים בהם מומיהם מבני אדם לפיכך אמר: **אם** ראית גנב וכו':

פסוק יז

וחקי. הם מצות התור' שנתנו בברי':

מוסר. הוא המצות שבין אדם לחבירו:

דברי. הרי שאר מצות:

פסוק יח

ותרץ. כמו ותרצה עניין רצון כלומר רציתה להיות ידך עמו:

פסוק יט

ברעה. לדבר רעות על בני אדם:

שלחת. כאילו התר' אותו מלדבר רעות, גם זה מהעבירות שבסתר שמדבר בביתו רע מבני אדם או מאדם אחר בסתר:

תצמיד מרמה. דברי מרמה ופי' תצמיד שתחבר דבריך עם דברי האדם האחר שמדבר רע כמוך:

פסוק כ

תשב. במושב הלצים לדבר באחיך והוא בן אביך וכן בן אמך ואף על פי שאין בינך ובינו דבר כי אין ירושתם אחת:

ודופי. הוא ענין חירוף וגידוף:

פסוק כא

אלה עשית. ולפי שאני החרשתי שלא השיבותי לך גמול מעשיך הרעים:

דמית. חשבת **שאהיה כמוך**. שלא אדע הנסתרות:

עתה אוכיחך ואערכה לעיניך. כל מה שעשית שתדע כי אני ידעי הכל ואע"פ שהארכתי לך העונש עתה יבא העת לבער הרעים ויהיו ידועים מי הם הטובים ומי הם הרעים, ושמעתי בו פי' אחר מפי זקן אחד אמר אלה עשית והחרשתי אלה הרעות הארכתי לך עליהם אבל מה שדמיתה וחשבת שהיה גוף כמוך על זה אוכחיך ואערכה לעיניך כי זו גדולה שברעות:

פסוק כב

בינו. התוכחה ושובו ממעשיכם הרעים אתם ששכחתם האל:

פן אטרוף ואין מציל. כי לא אאריך אפי עוד כי בא יום המשפט:

פסוק כג

זובח. מי שיעשה זבח עם תודה כלומר עם התודות מעשיו הרעים וישוב מהם הוא יכבדני שהוא תרד למצותי:

ושם דרך. וכל שכן מי שישים דרכו, כלומר שיתקן דרכו ולבו לטוב ולא יצטרך לזבוח:

אראנו בישע אלהים. לפי שבזמן הישועה יהיה יום המשפט והטובים שיהיו אז יראו ישועת האלהים ויהיו בטוב כל ימי עולם: ובאומרו בישע אלהים אחר שאמר אראנו כאלו אמר בישעי, ובדרש ושם דרך כתוב בשי"ן לשון שומא מי ששם אורחותיו שיהיו ביושר ובמשפט עם בני אדם אראנו בישע אלהים:

פרק נא

פסוק ב

בבא. כי אז התודה ואמר חטאתי לה' אבל זאת התפילה אחר שהלך נתן אל ביתו אמרה:

פסוק ג

חנני. לא כפי מעשי:

פשעי. זה הפשע ואחרים שעשיתי או פירושו כי בזה הפשע היו שנים דבר בת שבע ודבר אוריה:

פסוק ד

הרבה. כתוב וקרי הרב ואחד הוא:

כבסני. פי' הרב רחמך וכבסני מעוני או יהיה הרב שם כמו הרבה כלומר מאד כבסני מעוני כי העון בנפש כמו הכתם בבגד:

טהרני. שנטמאה הנפש בעון:

פסוק ה

כי פשעי. רבים כמו שפירשתי:

אני אדע. אכיר ואדע כי חטאתי ולא אכפור בחטא:

תמיד. שאני תמיד בחרטה על חטאתי זאת:

פסוק ו

לך לבדך. כי דבר בת שבע בסתר היה ואין יודע זולתך ואע"פ שקראתי אותה על יד עבדי לא היו יודעים למה קראו אותה, וגם בדבר אוריה אין אדם יודע למה סבותי מיתתו כי חשבו בני אדם לפי שעבר מצותו צוה לסבב מיתתו ואתה ידעת בשני הדברי' כי לבבי להרע ולא אכפור בחטא. והגאון רב סעדיה פי' לך לבדך חטאתי וגו':

לך כלומר אני מתודה ואומר חטאתי לך לבדך ולא אפרסם החטא לזולתי ולך אומר הרע בעיניך עשיתי:
למען תצדק בדברך. כלומר שתשא חטאתי כמו שאמרת למשה נושא עון ופשע וחטאה: למען **תזכה בשפטך**. אותי בקו המשפט שלא יוכל אדם לומר עלי כי אמרת דבר אחד ועשית תמורתו, ואחר שאמרת שתשא חטא השבים ישא חטאתי כי אלו היה חי היה החטא לך ולו אבל עתה שהוא מת לך לבדך חטאתי אני מודה לך החטא כי כל חטאתי נשאר לך שאין לי ממי לבקש מחילה אלא ממך:

פסוק ז

הן. אדוני אבי ז"ל פי' כי אמר דבר זה כדי לסלק מעליו העון ואמר כי מדרך זה העון שעשיתי נבראתי והיא טיפת הזרע וממנה:
יחמתני אמי. כאד' שזורע גרעיני מרה האילן והפרי מרים בטבע וכל הדברים ילכו אחר תולדותם והאדם נעשה מטפת זרע בשעת תשמיש ואע"פ שיש בזה מותר ואיסור אם יטעה אדם באותו הדרך טבעו הוא וממנו הוא נוצר ואיננו דבר גדול אם יתקפהו יצרו לעבור על דבר זה וכל חטא אחר אינו מוטבע באדם על כן חייב יותר אם יעשה אותן, והאדם הצדיק המושל בתאותו בדרך תשמיש אם יתקפהו יצרו דבר גדול הוא יותר מאשר ימשול ברוחו מלעבור עבירה אחרת כי זה טבעו וזה אינו טבעו:
יחמתני. יחמה אותי כי מהתחממות הנקבה עם הזכר תצא טפת זרע שהולד נוצר ממנה:
אמי כי היא סיבת הזכר יותר מן האיש כמו שאמרו אשה מזרעת תחילה יולדת זכר:
בעוון. מלא ויש בו דרש רבי אחא אומר בעון מלא אפילו חסיד שבחסידים א"א שלא יהא לו צד עון:

פסוק ח

הן. האמת שחפצת היא בטוחות כלומר אע"פ שחטאתי היצר גבר עלי אבל לא עלה בלבי ובכליותי למרוד בך ובמצותיך ועתה אני מתחרט והחרטה תהיה לאות כי לא עשיתי במרד אלא דרך תאוה ואתה תודיעני האמת ובדבר הסתום תודיעני חכמה שאבין הדברים הסתומים בדרך האמת כי בלבי לעשות רצונך ואני מתחרט על שעברתי רצונך:
בטחות. הם הכליות:

פסוק ט

תחטאני. כמו שאמר הרב כבסני כי העון בנפש כמו הכתם בבגד או נגע צרעת בגוף, ואמר תחטאני כמו שמחטאים באזוב שהיא סוף הטהרה תחטאני מעוני והחיטוי הוא טהרת החטא:

ואלבין. הוא פועל עומד שהוא מבנין הפעול:

פסוק י

תשמיעני. על ידי נביא שסלחת לעוני ויהיה ששון ושמחה לנפשי הכואבת על החטא: **העצמות תגלנה**. והוא הגו על דרך ושמועה טובה תדשן עצם, ואע"פ שאמר לו נתן הנביא גם ה' העביר חטאתך לא תמות הבטיחהו ממיתה לומר שבה העביר חטאו שלא ימות ושאר העונשים כבר אמר לו נתן הנביא ולא התפלל על אותם עונשים כי ראוי לקבלם לכפר עונו ולא יכול להתכפר בלתם אם כן טוב יהי' לו העונש ההוא:

דכית. כי מפחד האל ית' נבהל ודכאו עצמיו:

פסוק יא

הסתר. שלא יהא נגד עיניך חטאי ולא לזכרם ולענש עליהם עוד וכן כל עונותי עד היום הזה מחה כי בכולם אני מתחרט ושב בתשובה לפניך:

פסוק יב

לב. כי כונתי טובה מעתה ואתה עזרני בה, וסמוך לבי ורוחי שיהיה טהור שלא ימשול בי יצר הרע עוד וזהו הבריאה והחידוש:

פסוק יג

אל תשליכני. כאדם השנאוי והמתועב אלא פנה אלי בעין הרחמים והאהבה או פירוש על רוח הקדש והפסוק כפול כי רוח הקדש היתה בו ובאותה הרוח היה אומר המזמורים ועתה כשחטא נסתלקה ממנו והתפלל שלא יקחנה ממנה לעולם אבל ישיבנה לו וזהו שאמר:

פסוק יד

השיבה. רוח הקודש היא ששון הנשמה וישעה:

ורוח נדיבה. היא רוח הקודש שמתנדבת דברי שיר לשבח לאל יתב' והיא בעלת רצון טוב:

תסמכני. ותי"ו טעמה אל הרוח או טעמה כנגד האל ית' וטעמה וברוח נדיבה:

פסוק טו

אלמדה פושעים. כשתסלח לי אלמדה פושעים וחטאים דרכך שאתה נושא עון ופשע וישובו אליך ואתה תקבלם:

פסוק טז

הצילני. מדמי אוריה שלא תענישני עליהם:

אלהים. אתה כי אתה שופט על הכל ובידך לשפוט ולמחול, ואקרא לך:

אלהי תשועתי. שתושיעני מזה הדין:
תרנן לשוני צדקתך. שתעש' לי כשתמחול לי:
ודם. נאמר בלשון יחיד ובלשון רבים בעבור כי הוא אחד ורבים, הוא נושא את כל הארבע' יסודות:

פסוק יז

אדני. אתה שאתה נושא על הכל שפתי תפתח כשתרנן לשוני צדקתך ר"ל שישיב לו רוח הקודש שיופיע בלשונו דבר השיר כמו שהיה לו מתחילה וזהו שפתי תפתח שיהא עזר אלהי:

פסוק יח

כי. אם ידעתי שתחפוץ זבח על העון אתן אותו אבל ידעתי כי אתה רוצה בלב נשבר והנני שב בלב נשבר לפניך כי לא צוה האל ית' בקרבנות אלא על השוגג, אבל הוא מזיד היה ואין בו קרבן כי אם תשובה בלב נשבר ונדכא. ובחטא שבין אדם לחברו ההשלמה עמו. ועיקר טעם הקרבנות לא צוה האל עליהם אלא לשבר הלב ולבטל תאות הגוף מלבו, ובשרפת האמורים דמיון ששורף גם התאוות הבהמיות, וצוה בחטא הנעשה בשוגג כי האל הוא היודע הלבבות אם הוא שוגג או מזיד ולו מקריב הקרבן:

פסוק יט

זבחי. הזבחים שהוא רוצה הוא רוח נשברה:
ולב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. אעפ"י שאין עמו זבח והזבח אתה בוזה כאשר אין הלב נשבר:

פסוק כ

היטיבה. בשני הפסוקים האלה נראה שבעודו אומר השיבה לי ששון ישעך כן היה לו ששבה לו כי אלה הפסוקים הם נבואה עתידה שעתיד בית המקדש להחרב ראשון ושני על העונות ואע"פ שהיו מקריבים קרבנות תמיד כיון שהיו מעשיהם רעים ביזה האל הקרבנות והחריב המקדש ובימות משיחנו יהיו קרבנותיו רצוים שיהיו כל ישראל בלב אחד לעבוד את ה' לפיכך הטיבה ברצונך את ציון:

פסוק כא

אז. אותם הזבחי' יהיו זבחי צדק:
עולה וכליל. הוא כפל דבר כי העולה היתה כליל או אמר כליל על מנחת כהן שהיתה כליל:
פרים. על החטאת והשלמים:

פרים. והוא הדין לכבשים אלא זכר הגדול שבמין הקרבנות:

פרק נב

פסוק ב

בבא. נקרא אדומי שהתגורר בארץ אדום:

בא דוד אל בית אחימלך. ולא ספר לו יותר מן הענין כי ידוע הוא בספר שמואל:

פסוק ג

מה. ה"א הגבור ה"א הקריאה ואמר מה תתהלל אתה הגבור כי אביר הרועים היה מתהלל ברעתו כי כן דרך הרשע:

חסד אל כל היום. עמי הלא כמה פעמים הצילני מידו שחשב להרגני כן הצילני עתה מידו:

פסוק ד

הוות. לפי שהלשון מספרת מחשבת הלב אמר לשונך כאלו הלשון חושבת שהיא קולמוס הלב:

הוות. שבר וענין רע בין במעשה בין במחשבה:

כתער. כמו התער המחודד שיחשוב אדם לחתוך בו מעט וחתוך הרבה וזהו רמיה כאלו התער מרמה כן לשונך דברת דברים רעים ומעט היו הדברים והמעשה הבא מהם היה גדול שנהרגו שמנים וחמשה כהנים לבד הטף:

פסוק ו

אהבת. הרע והשקר שאמר כי אחימלך ידע כי דוד היה בורח ועזרהו אחימלך שנתן לו לחם לאכול ושאל גם כן באלהים וזה היה שקר כי הוא לא ידע כי דוד בורח וזה ר"ל דואג אע"פ שאינו כתוב בפי':

אהבת. דברי השחתה כי דבריו השחיתו אחימלך ומשפחתו:

לשון מרמה. כי לשון הרע שאמר במרמה היה מיום ראותו הדבר, כי אם היה מודיעו כי היה עושה רע בעיני שאול בתתו לו לחם וחרב חדה נמנע אחימלך אבל צפונה הדבר במרמה כדי שילשין עליו:

פסוק ז

גם. כמו שאתה נתצת משפחת הכהנים מאהל ה' כן יתצך האל ויסחך מאהלך שלא ישאר לך זכר:

ושרשך. יעקר שרשך שלא ישאר לך ובביתך שרש וזהו מארץ חיים כי כולם ימותו או פירושו מעולם הבא:

יחתך. ה' יקחך:

יסחך. ענין הריסה:

פסוק ח

ויראו צדיקים. הנקמה שיקח האל ממך על דם הכהנים ויוסיפו ליראה מהאל וישחקו על דואג ויאמרו:

פסוק ט

הנה הגבר. שלא שם אלהים מעוזו ראו אחריתו:

מעוזו. בוי"ו עם הדגוש:

בהותו. בעריצתו וברעתו:

פסוק י

ואני כזית רענן. הרשע יבול כנבול עלה ואין לו תקוה ואני אנצל מלשונו ואהיה כזית רענן שכל השנה עלה זית רעננים ולחים:

בבית אלהים. לפי שהיה נעצר לפני ה': כי אני **בטחתי בחסד אלהים**. ולא הוא כי הוא בוטח בעשרו:

פסוק יא

אודך. כי עשית זה המשפט וברוח הקודש אמר זה כי האל ית' יקח משפט מדואג:

ואקוה. ולעולם אקוה שמך ואודיע נגד חסידיך כי טוב עשית:

ואקוה. הוי"ו פתוחה שהמלה עתידה:

פרק נג

פסוק ב

אמר. כבר פירשנו זה המזמור למעלה בספר הראשון ועתה שנה אותו הנה במלות שונות מעט וכבר פירשנו אותו שהוא מדבר על הגלות ומסיים בישועה והטעם אשר חבר אותו בין דבר דואג ובין דבר הזיפים להמשיל דבר דוד אל דבר משיח בנו, כי כמו שהיה מקוה דוד למלכות וגם הטובים שבישראל היו מייחלים למלכותו והיו רעים בהם שהיו מתנכלים אליו להמיתו כמו דואג והזיפים והאל השיב להם גמולם בראשם ומלכות דוד עומדת כן הוא במלכות בנו ועמו ישראל:

והתעיבו עול. התעיבו דרכם בעול שעשו והוא חסר וי"ו השימוש:

פסוק ו
פזר עצמות. האומות החונים עליך ירושלים בימי גוג:
הבישותה. התי"ו נגד משיח ור"ל הובשתם ושמתם לחרפה כי אלהים שיהיה עמך מאסם, והנה כל המזמור מפורש עם הפירוש הכתוב במזמור הראשון:

פרק נד

פסוק ב
הזיפים. אנשי זיף והוא מקום בגבול אנשי בני יהודה:

פסוק ג
אלהים בשמך. בשמך אשר קראתי הושיעני:
ובגבורתך. אשר בטחתי בה ואני יחיד והם רבים בה:
תדיננני. כלומר שתקח נקמתי מהם:

פסוק ד
תפלתי. ואמרי פי כפל דבר או פי' תפלתי בלב ואמרי פי בלשון:

פסוק ה
כי זרים. זרים ועריצים כפל ענין במלות שונות:
קמו עלי ובקשו נפשי כי כן המנהג:
זרים. נכרים שונאי דוד:
ועריצים. הזיפים:
לא שמו אלהים לנגדם. שלא פחדו ממנו שישלם להם גמולם:

פסוק ו
עוזר. ולא יוכלו להרע לי ברכילותם:
אדני. שהוא אדון על הכל הוא יהיה:
בסומכי נפשי. כלומר בעזרת סמכי נפשי מישראל:

פסוק ז
ישיב כתיב ישוב, מן הקל והוא פועל עומד טעמו על הרע, וקרי ישיב מן הפעיל וטעמו על האל ית' והענין אחד:
הרע. שהם עושים לי ישיב להם שהם שוררי ומביטים את מקומי אשר תהיה רגלי שם ויגידו לשאול:
באמתך הצמיתם. כי דברך אמת להמליכני והם מבקשים לטרדני מן העולם:

פסוק ח
בנדבה. כאשר תצמיתם אזבחה לך ברוח נדיבה וטובה ואז שמך אודה כי טוב ואומר:

פסוק ט
ראתה עיני. מה שחפצתי:

פרק נה

פסוק א
למנצח. זה המזמור אמרו דוד כשברח מירושלים מפני אבשלום ונאמר לו כי אחיתופל בקושרים:

פסוק ב
האזינה, ואל תתעלם. כפל ענין במלות שונות:

פסוק ג
אריד בשיחי. כשאריד בשיחי ואהימה הקשיבה לי וענין אריד היא היללה על החולי או על הצרה:

פסוק ד
מקול. שאני שומע מדבר האויב שמבקש לגרשני מהמלוכה ולהמיתני:
והאויב. הוא אבשלום:
עקת רשע. צרת הרשע הזה ולמה אריד מקולו מפני ישראל שנקשרו עמו:
כי ימיטו עלי און. ופירושו יטו שקר שהם מורדי' בי ומשקרים באמונתם שהמליכוני עליהם בלב שלם ועתה ישטמוני באף ובחימה והקימו בני עלי:

פסוק ה
יחיל. מענין חיל כיולדה ואני מפחד יתת עצמי שיהרגוני, כי כן יעץ אחיתופל והכתי את המלך לבדו:

פסוק ו
יראה. מרוב היראה אשר מלבי ארעד:
ורעד ופלצות. ענין אחד ומלות שונות, וענין **ותכסני**. על רב הפלצות:

פסוק ז
אבר. כנף כמו היונה שאוכל לעוף במקום שלא יוכלו להשיגני ואז **אשכונה**. מהפחד והרעדה:

פסוק ח
הנה. אם יהיה לי כנף ארחיק נדוד ואצא מהישוב ואלין במדבר:

פסוק ט
אחישה. אמהר לעצמי המפלט וההצלה מרוח סועה מסער ממלחמות אויבי אלה שדומה לרוח סועה ורוח סערה ומלת סועה תתפרש לפי מקומה כי סועה אין לה חבר במקרא:

פסוק י
בלע. התפלל גם לאל שישחית לשון אחיתופל וחביריו היועצים שלא תהיה להם הסכמה אחת ומתוך כך יתבלבל עצתם וקשרם:
כי ראיתי. בלבי בעיר ירושלים חמס וריב, שנקשרו עלי והוא חמס גדול שמריבי' עלי:

פסוק יא
יומם. החמס והריב יסובבוה על חומותיה כאילו העיר הוקפת בריב כן מלאה כלה חמס שעצת כולם עלי לרעה וביום ובליל' עצתם עלי:
ואון ועמל בקרב' כלומר לשוכנים בתוכה שהם חושבים רע עלי:

פסוק יב
הוות. שבר וענין רע:
ולא ימיש. כי תמיד הם מתעסקים בתוך ומרמה עלי **מרחבה**. כי במרחב העיר מתקבצים לדבר זה עם זה:
תוך. כמו מרמה ונאמר בזה הלשון לפי שמראה בפיו מה שאין בתוך לבו, והנה פיו אחד ותוך לבו אחר, כי לא היו נקשרים עם אבשלום אם היו אוהבים באמת:

פסוק יג
כי. עתה שב אל אחיתופל לבדו כי הוא הראש והיה אוהב דוד עד עתה שבגד בו ואמר זה לא היה אויבי בנראה כי אם אויב יחרפני אשא ואסבול אבל זה שהי' איש שלומי איך אוכל לסבול שהוא יחרפני:
לא משנאי עלי הגדיל שאסתר ממנו. שלא ירע לי אבל זה שהיה אוהבי בנראה ולא הייתי נשמר ונסתר ממנו:
הגדיל. פיהו לדבר רע:

פסוק יד
ואתה. דבר כנגד אחיתופל אבל אתה שהיית **אנוש כערכי**. כלומר שהייתי חושב אותך כאילו היית כמוני בגדולה וכאילו היית **אלופי**. כלומר גדול עלי ושר גם כן היותך **מיודעי**.

כלומר רעי שהייתי מודיע אותך דעתי וסודי או פי' אלופי האלוף ושר שלי כלומר אחד משרי ומאלופי:

פסוק טו

אשר. אני ואתה היינו ממתקים הסוד כלומר שהייתי ממתיק וגם מתיעץ עמך בדברי סודי ולא היה מתוק וכשר בעיני עד שהייתי נושא ונותן עמו:

ברגש. בחבורה אמר אף כשהיינו הולכים בבית אלהים להתפלל היינו הולכים יחד בחבורה אחת כל כך הייתי נקשר בך ואתה בגדת בי, ובית אלהים הוא המקום שהיה בו הארון:

פסוק טז

ישי מות עלימו. כתוב בלא אל"ף וקרי באל"ף, אלהים שזכר ישיא המות על אחיתופל ועל היועצי' על דוד לרעה:

ישיא. יתחייב המות לבא עליה:

ירדו שאול חיים. שימותו מיתת פתאום שלא ירגישו בחולי עד שימותו. וכן נבלעם כשאול חיים (משלי א, יב):

כי רעות במגורם בקרבם. הרעות שחושבים בקרבם אומרים במגורם ופירושו במקו' אסיפותם כלומר שנאספו שם להתיעץ בירושלים על דוד:

פסוק יז

אני. הם רבים נאספו עלי ואני יחיד אקרא אל אלהים והוא יושיעני מידם:

פסוק יח

ערב. סוף היום שעבר ותחילת הלילה:

ובוקר. תחילת היום:

וצהרים. חצי היום ואלה הם עתי התפלה שצריך אדם להודות לאל כשהיום משתנה אמר כי בעתות התפלה אשיחה ואהמה לאל והוא ישמע קולי:

וישמע. לשון עבר בפתח הוי"ו דרך נבואה:

פסוק יט

פדה. מקרב לי. אני בשלום מכלי קרב ותרגו' כי תצא למלחמה קרבא:

כי ברבים היו עמדי. כי הם עם רבים היו הנלחמים עמדי ואני במתי מעט והאל פדה נפשי מהם:

פסוק כ

ישמע אל, כמו ישמע האל ויכניעם מענין לענות מפני:

ויושב קדם סלה. האל שהוא קדמון לכל בריותיו ובידו להשפיל ולהרים הוא יכניעם:
אשר אין חליפות למו. כמו לו ר"ל האל יושב קדם ואין לו חליפות כי לא ישתנה מענין לענין ומה שיעדני יקיים לי:
ולא יראו אלהי'. הוא בעזרתי והם לא יראו ממנו שיוכל להכניע':

פסוק כא

שלח אחיתופל שלח ידיו באיש שלומיו דוד שהיה בשלום עמו או יהיו שלומיו תואר לדוד ולסיעתו שהיו שלימים עמו:
חלל בריתו. שהיה לו עם דוד:

פסוק כב

מחמאות. המ"ם פתוחה ודינה בצר"י שהיא לשימוש ופירושו יותר מחמאות חלקו אמרי פיו אמר עתה אני רואה כי הטובות שהיה מדבר עמי כי מחליק היה לשונו לי אבל לבו לא היה עמי, ואע"פ שהיה מ"ם השניה במחמאות ראויי' להיות בשו"א מפני הסמיכות נשארה בקמ"ץ שלא לחטף על האל"ף:
וקרב לבו. דבריו חלקים ולבו למלחמה:
רכו דבריו. כפל הענין במלו' שונות:
והמה פתחו'. פי' חרבות:

פסוק כג

השלך. אמר דוד כנגד עצמו וכנגד כל הצדיקים השלך על ה' משאך כי הוא יסבול אותך ואל תירא מבני אדם כי אם תבטח בו הוא יסעדך כי לא יתן לעולם מוט לצדיק לא יניחהו לעולם שימוט:
יהבך. משאך:
יכלכלך. יסבלך:

פסוק כד

ואתה. ואתה לאלה הבוגדים תוריד לבאר שחת כלומר לבאר שחת לגיהנם שתאבד נפשם במות גופם וגם מיתת גופם תהיה כרת שלא יגיעו לחצי ימיהם כי הם לא יראו ממך אבל אני אבטח בך שתצילני מידם:

פרק נו

פסוק א

למנצח. בהיותו בגת שברח מפני שאול:

באחוז. שחשבו פלשתים לאחזו ולהמיתו כשאמרו לאכיש הלא זה דוד מלך הארץ עד שמרוב פחדו התהולל ועשה עצמו משוגע, לפיכך קרא עצמו **יונת אלם**. כיונה הגולה ממקומה והיה אלם ביניהם שלא היה יכול לדבר אלא כדברי משוגע כאלו אין בו דעת כמו יונה כמו שאמר עליה יונה פותה אין לב:

פסוק ב

חנני. אכיש ועבדיו היו שואפים לו ומביטים אליו עד שהתהולל בידם:
לחם ילחצני. שאול שלוחם אותי כל היום עד שהצריכני לצאת מארץ ישראל זהו הלחץ:

פסוק ג

שאפו שוררי. בין מישראל בין מאומות העולם אשר אני גולה ביניהם:
מרום. כנגד האל ית' אמר אתה רואה מרום כי רבים לוחמי' אוי והבריחוני מארץ ישראל והפלשתים שבאתי להסתופף ביניהם לוחמים לי גם כן שחשבו להימתני:

פסוק ד

אליך אבטח. כמו עליך:

פסוק ה

באלהים. כלומר אבטח באלהים ואהלל דברו כלומר אהללנו על דברו שאמר לי על ידי שמואל שאמלוך ואע"פ שאני נדחף וגולה ממקום למקום אני בוטח ולא אירא ממה שיעשה בשר לי:

פסוק ו

כל היום דברי יעצבו. על דברי מלכותי יכעיסו אותי וכל מחשבותם להרע לי:

פסוק ז

יגורו. יתקבצו ויארבו וישמרו עקיבי כלומר במקום שאלך בו ללכדני:
יגורו. ענין אסיפה וקיבוץ:
יצפונו. ענין מארב כלומר יארבו במקום צפון וכתוב יצפינו ביו"ד כלומר הם בעצמם אורבים ולוקחים אחרים שיארבו לי עמהם:
כאשר קוו לנפשי. קוו ללכוד נפשי:

פסוק ח

על. בתמיה כלומר על עון שהם עושים עמי יהיה להם הצלה לא יהי' אלא הורידם באפך שלא ינצלו:
עמים. על אויביו ישראל:

פסוק ט
נודי. אתה תדע מספר הנדדים שנדדתי ותשמרם עמך וקח נקמתי מאויבי:
שימה דמעתי בנאדך. דרך משל, כי דרך המים למלאת מהם הנאד לפיכך אמר אסוף דמעתי בנאדך כלומר שתשמרם ולא תשכחם:
הלא בספרתך. הלא ל' חוזק וזירוז, אמר שימה דמעתי בנאדך בספרתך כמו בספרך על דרך משל כי הדבר הנכתב בספר יזכרהו תמיד בכל עת שירצה:

פסוק י
אז. כשישובו אויבי אחור ביום אקרא אליך:
זה ידעתי. כלומר בזה ידעתי כי אלהים לי כשישובו אויבי אחור ויפחדו ממני:

פסוק יא
באלהים. בו אבטח ואהלל דבר שאמר לי בענין המלוכה כמו שפירשנו:
אהלל דבר בה' אהלל דבר, כפל הענין במלות שונות והמדרש בפסוק זה ידוע הוא:

פסוק יב
באלהים. כיון שבטחתי בך לא אירא מה יעשה לי אדם כי לא יוכלו להרע לי ולמעלה אמר אדם ובשר אחד הוא:

פסוק יג
עלי. הנדרים שנדרתי לך בגלותי עלי לשלם לך וכן תודות והם זבחי תודה שמודה האדם לאל בהנצלו מצרה:

פסוק יד
כי. אז כשתצילני אשלם הנדרים ואודה לך שהצלת נפשי ממות:
הלא רגלי מדחי. הלא לשון חוזק כמו שפירשתי הלא רגלי הצלת מדחי שלא אהיה נדחה עוד להתהלך לפני אלהים באור החיים כי בעודני גולה ונדחה אין לי פנאי להתעסק בדרכי אלהים וכשתציל נפשי לארץ ישראל אתחבר עם חכמי ישראל ואלמד ואתעסק עמהם בדרך הנשמה שהיא אור החיים והוא התהלכות לפני האלהים:

פרק נז

פסוק א
למנצח. כבר כתבנו בתחילת הספר כי לא נודע אצלינו היום המלות אשר בראשי המזמורים והחילוק אשר ביניהם וענין המזמורים האלה בענין דוד עם שאול, ואיפשר

שהיה לענין זה תחילת' אל תשחת שלא ישחיתהו ביד שאול וזה המזמור אמר דוד בעוד שהיה הוא ואנשיו בירכתי המערה ובא שאול להסך את רגליו:

פסוק ב

חנני. הכפל לחזק כדרך הצועק שכופל דבריו:

חסיה. היו"ד תמורת הה"א למ"ד הפעל ובא במשקל ההפסק להקל קריאת היו"ד:

עד יעבור הוות. עד יעבור דבר ההוות ששאול חושב עלי כלומר מצרתי אין לי מחסה וסתר בלתך:

הוות. שבר וענין רע:

פסוק ג

אקרא. אף על פי שהמלך רודפי אקרא לאלהים שהוא עליון על הכל והוא יצילני מידו והוא גומר כלומר משלים חסדו עלי כלומר כמה פעמים עשה עמי חסד ועתה ישלים עלי החסד בדבר המלוכה:

פסוק ד

ישלח. אע"פ שהם רבים ואני יחיד כנגדם ישלח מלאכיו משמים ויושיעני:

חרף שאפי. כי שאול אילו לא היה מבזה דבר ה' לא היה רודף אחריו כי כבר ידע כי על פי ה' משחו שמואל הנביא למלך:

ישלח אלהים חסדו ואמתו. חסד שעשה עמי מתחילה כאשר בחרני למלך ועתה הוא עושה עמי אמת בהציל אותי מיד שאול:

נפשי בתוך לבאים ישראל הרודפים אחריו, ואמר בתוך אע"פ שהיה בורח הרי הוא כאלו היה בתוכם כי לא היה יכול להתרחק מארץ ישראל הולך ושב ומסתתר:

אשכבה להטים. בתוך להטים ובתוך שזכר עומד במקום שנים, והטעם להטים כאילו ישרפוני בהבל פיהם שידברו לשאול רע עלי, וזהו שאמר חנית וחצים ולשונם חרב חדה, וזכר שינים ולשון שקצת האותיות נחתכות בהן:

פסוק ו

רומה. להושיענו מידם והראה על כל הארץ כבודך וידעו הכל כי לה הישוע' ולא יתכן מבלעדיו להציל:

רומה. ע"ד משל כאלו עד עתה לא היית רם ולא יכולת להצילני מידם:

פסוק ז

רשת. כמו שאמר שאול לזיפים וראו מקומו אשר תהיה רגלו שם:

כפף נפשי. כפף והכניע נפשי:

שיחה. בחירק וענינו כמו שוחה עמוקה בשורק:
נפלו בתוכה. יפלו בתוכה, וכן דרך הלשון לדבר עבר במקום עתיד ברוב דברי הנבואות:

פסוק ח
נכון לבי. הכפל לחזק ומלת אלהים קריאה אמר אף ע"פ שאני נרדף, תמיד נכון לבי בקרבי ובטוח בך שתושיעני מידם ושאשירה ואזמרה לך על הצלתי:

פסוק ט
עורה. כשתושיעני אשיר לך בפה ובכלי ואומר לנפש שהוא הכבוד עורה לחבר דברי שיר ותודה וכן אומר לנבל וכינור בעת אעירה שחר, או פירושו בעת שאני אעיר את עצמי בשחר להודות את שמך בהם אומר להם עורו:

פסוק י
אודך. ואז אודך בעמים, וכפל ענין במלות שונות כמנהג:
בעמים ולאומים. משפחות ישראל:

פסוק יא
כי. אודה לך כי חסדך שעשית עמי ואמתך גדול עד שמים וכבר פירשתי חסד ואמת:

פסוק יב
רומה הפסוק פעם אחרת לחזק התחינה והבקשה:

פרק נח

פסוק א
האמנם. אמר זה כנגד אבנר בן נר ושאר שרי שאול שהיו שופטים בדוד כדין מורד במלכות והם אומרים כי בדין היה רודף שאול אחריו להמיתו, כי אלו היו הם מונעים אותו לא היה שאול רודף אחריו:
ואלם. פירושו קיבוץ אמר שתתקבצו לשפוט על משפטי ועל משפטי בני אדם שהם עשוקים כמוני אם באמת תדבקון צדק ותשפט משרים לא תעשו כן:

פסוק ג
עולות בוי"ו נחה כמו עולות הוי"ו נעה מן עול:
אף. כלומר אע"פ שהלב בעל המחשבה ואינו בעל המעשה מ"מ כל כך יחשוב לבבכם העול תמיד כאילו הוא פועל אותו בארץ:
חמס ידיכם תפלסון. והחמס שתעשו בידיכם תשמיעו בארץ ותטעימוה לבני אדם בטענות חזקות כאלו נעשה בפלס ובמשקל ביושר:

פסוק ד
זרו. פעל עבר מנחי העי"ן, כלומר תולדותם לעשות מעשה זר ורעות ולכן תעו מבטן והוא כפל ענין במלות שונות:

פסוק ה
חמת. רשעם ניכר שמטילים ארס מפיהם ומפניהם בהתרגזם כמו הנחש שמטיל ארס:
למו כמו פתן חרש. אמר שהם כמו הנחש והוא הפתן הקשה החרש שיאטי' אזנו מלשמוע לחש ידוע לנחש שלא יזיק וכאלו הוא חרש וכאלו יאטם אזנו שלא ישמע מה שלוחשים לו:

פסוק ו
אשר חובר חברים. מי שיודע חכמת הלחש וחכמת חברים עושה מעשים שבהם יועיל הלחש:
מחובם. שהוא מאוד חכם בהם ואפי' הוא לא יועילו בו מעשיו כי אלה האנשים לא ישמעו לקול הצדיק במשפט:

פסוק ז
אלהים. לפי שאמר במזמור למעלה שניהם חנית וחצים אמר הרס שנימו שלא יזיקוני דבריהם הרעים:

פסוק ח
ימאסו. האל"ף במקום אות הכפל והוא כמו ימססו ועל דרך וימס לבב העם ר"ל שיהיו בטלים:
ידרך חציו. כל אחד מהם ידרוך קשתו להרע לי והחצי' ההם הם דבריהם הרעים והקשת הוא הפה:

פסוק ט
כמו. ויהיו כמו השבלול שהולך ונמס:
תמס. בשקל תבל הוא שם מפעלי הכפל מסס ושבלול הוא שרץ הנקרא בלע"ז לימ"שא:
נפל אשת בל חזו שמש. ויהיו כמו נפל האשה כי זה וזה לא ראו שמש השבלול שהוא מתכסה בתוך קליפתו שהיא לו כמו לבוש וכן הנפל:

פסוק י
בטרם יבינו סירותיכם. ענין דוד נאמר דרך משל למהירות אבדם מן העולם אמר בטרם שירגישו הסירות מאש האטד אשר תחתיהם שהוא אש שאי לו קיימא:

כמו חי כמו חרון ישערנו. כמו שהבשר אשר בסירותם עודנו חי כי לא הרגישו הסירות מחמימות האטד ולא נתבשל הבשר כן יבא להם חרון פתאום בעודם בשלותם וישער כל אחד מהם:

פסוק יא
ישמח. אז בבא להם חרון האף:

פסוק יב
ויאמר. אז יאמר כל האדם כי יש פרי לצדיק ממעשיו הטובים שעשה שיראה נקמתו באויביו ויאמרו כי יש אלהים שופטים בארץ לפי שתדונם ולא כמו שיחשבו כי אין ה' רואה:
שופטים. לשון רבים דרך כבוד כמו אלהים קדושים הוא או אמר אלהים שופטים על המלאכים שהם שופטים בשליחות האל וברצונו:

פרק נט

פסוק ב
תשגבני. כאלו תשימני במקום רם ונשגב שלא יוכל אלי:

פסוק ג
הצילני. המארבי' הם פועלי און ואנשי דמים שהיו חושבים להמיתו:

פסוק ד
כי יגורו. יאספו ויתקבצו עלי:
לא פשעי. אינם מארבים לי בעבור פשע וחטאת כי לא פשעתי ולא חטאתי להם:
ה'. הוא לשון קריאה כלומר אתה ידעת:

פסוק ה
בלי. שלא פשעתי ולא חטאתי להם והם ירוצו והכינו את עצמם לתפשני ואתה רואה:
עורה לקראתי. להצילני מידם:
ויכוננו. תי"ו התפעל נבלעת בדגש הכ"ף ומשפטו יתכוננו:

פסוק ו
ואתה פסוק זה אינו נקשר לא לפניו ולא לאחריו אא"כ נפרש אותו לעתיד אמר דוד כשראה שהיו רודפים אחריו בלא חטא ועון וראה שאין בשופטי ישראל שיאמרו לשאול כי שלא כדים עושה והיו מחניפים לשאול, אמר לא אראה שיהיה אותו הדור זכאי עד לעתיד לבא שהקב"ה יכלה הרשעים כי עתה הוא מאריך לרשעים והנה הוא כישן שאינו

רואה מעשיהם לפיכך אמר הקיצה לפקוד כל הגוים כי אז יכלו הרשעים מכל הגוים ויעבדו את ה' הנשארים שכם אחד ולא יהיה חונן עוד כל ביגדי און ולא יאריך אפו:

פסוק ז

ישובו. אמר על השומרים הבית כי לעדי ערב הם באיש ושבים ויהמו כמו הכלב שהולך ונובח בלילה כשנעור:

ויסובבו עיר. והם היו מסבבים הבית בעבורי, אפשר שגם כן שלח שאול אנשים אחרים ללכת סביב העיר שאם יצא וימלט מיד הסובבים בבית שיקחוהו הסובבים בעיר:

פסוק ח

הנה. כי הוא היה שומע מבפנים מה שהיו מדברים מבחוץ דברים קשים כחרבות עליו כי חשבו שאין שומע אותם:

פסוק ט

ואתה. שתשמע דבריהם:

תשחק למו. שלא יהא כח לעשות לי סופי מחשבותם ותחשוב דבריהם לשחוק כאדם ששוחק ולועג דברי שונא שאינו ירא ממנו:

תלעג לכל גוים. כמו שתלעג לכל הגוים הכופרים בך לבטל דבריהם ומחשבותם כן תלעג ותשחק לאלה:

פסוק י

עוזו. מפני עוזו של שאול שהוא עז וחזק ממני:

אליך אשמורה. שתצילני מידו כי אין לי משגב מבלעדיך:

פסוק יא

אלהי חסדי. כתוב חסדו וקרי חסדי ביו"ד והענין אחד אלא שהכתוב על עושה החסד והוא האל יתב' והקרי על המקבלו והוא דוד כי אותיות השימוש ישמשו עם הפועל והפעול יקדמני יקדימני החסד:

פסוק יב

אל תהרגם. אמר כנגד האל אל תהרגם פן ישכחו עמי נקמת ה' ברשעים אלא יאריך זמן הנקמ' שתורידם מעשרם ותנידם לבקש לחם בחילך והם ישראל:

מגננו ה'. אתה שאתה מגיני ולנרדפים עמי הראנו נקמה זאת מהם:

פסוק יג

חטאת פימו. יכירו כי זה העונש הוא עונש דבריהם הרעים ויעשו אם יוכלו:

ובגאונם. שהם מתגאים עלי ילכדו והורידם מגדולתם:

ומאלה ומכחש יספרו. ומרוב קללה ומרוב כחש ורזון שיבוא' יספרו בני אדם זה לזה:

פסוק יד

כלה. אותן בחמתך מעט מעט ובסוף אינמו שלא יהיה בהם שריד:

וידעו. בני אדם כשיראו הנקמה:

כי אלהים מושל ביעקב. וישפוט הרשעים וכן הוא מושל:

לאפסי ארץ. אבל ביעקב הוא פוקד ומשגיח יותר מעכו,ם:

פסוק טו

וישובו. כלומר הם באים ושבים לעת ערב בעבורי ומסבבים העיר עלי ללכדני עתה וילכו לעת ערב אל הבתים לבקש לחם ויסובבו עיר לבקש מזונם וזהו שאמר:

פסוק טז

המה. אף על פי שחזרו על הבתים לבקש לחם לא ישבעו כשילינו כלומר רעבים ילינו וישנו:

וילינו. וי"ו במקו' כאשר כלומר יניעו לאכל וילינו כאשר לא ישבעו:

פסוק יז

ואני אשיר. כשתראה לי עוזך בתקח נקמתי אני אשיר עזך:

וארנן לבקר. בכל בקר ובקר כלומר תמיד ארנן חסדך שתעשה עמי, והדין עלי שאשיר וארנן שהייתי משגב לי:

פסוק יח

עזי. כלומר עתה אני אומר עוזו כי העוז לשאול לפיכך אשמור ואוחיל לך ואז אומר עזי במקום עוזו ואליך אזמרה במקום אליך אשמורה כי בעת הצרה אשמור ואקוה התשועה ובעת התשועה אומר ואשיר אליך כי היית אלהים משגבי ואלהי חסדי כלומר שופט ויכול שלקחת משפטי מהם והטית חסדך אלי:

פרק ס

פסוק ב

בהצותו. בהלחמו:

את ארם נהרים. את זה נקוד סגו"ל והוא במאריך בלא מקף והוא שלא כמנהג:

בגיא מלח שנים עשר אלף. ובס' שמואל אומר שמנה עשר אלף ובדה"י אומר הכה את אדום בגיא המלח שמנה עשר אלף, נראה שמלחמת אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כתוב בהצותו את ארם נהרים וישב יואב ויך את אדום ומאדם ומאדום נפלו שמנה

עשר אלף ואמר בספר שמואל ארם ור"ל ואשר עמהם והם אדום. ובאומרו בדה"י אבישי עשה המלחמה תחילה והכה בהם שמנה עשר אלף ובזה הספר אמר יואב ואמר שנים עשר אלף, אבישי עשה המלחמה תחלה והכה בהם ששת אלפים ואח"כ יואב הכה בהם י"ב אלף וזהו שאמר וישב יואב כלומר שב אח"כ יואב אחר אבישי ולפי שהיה אבישי תחילת המלחמה זכר כל י"ח אלף על שמו ובספ' שמואל זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר:

פסוק ג

אלהים. כשהלך הדרעזר מלך צובא ולקח מא"י הסמוך לפרת לפיכך אמר זנחתנו פרצתנו שפרץ מלך ארם בארצינו ואין זה אלא שאתה זנחתנו אנפת בנו ואתה תשובב לנו תשוב אלינו ברחמיך:

פסוק ד

פצמתה. הוא ענין פתיחה ובקיעה ובעת הרעש תפתח הארץ ותבקע, ודימה כבוש הערים מא"י כאלו רעשה הארץ ונבקעה אתה הוא שפצמתה ואתה תרפה שבריה:

כי מטה. לנפול ולהיותם הפוכה אם לא תעמידנה אתה ונכתב רפה בה"א במקום אל"ף:

פסוק ה

הראית. כשנצחונו אויבינו באו בארצינו כאלו הקשיתנו יין תרעלה והנה חסר הנסמך כי המשפט יין יין התרעלה:

פסוק ו

נתתה. כמו תתן:

להתנוסס. להתגדל על אויבינו להרים נסנו עליהם:

מפני קושט סלה, מפני אמיתך שאמרת להושיב עמך על אדמתם בשלום:

פסוק ז

למען. האויבים חושבים כי ימינך אינה יכולה להצילנו מידם וכאלו ימינך אינה יכולה לפיכך הושיעה ימינך כדי שיחלצו ידידיך ועננו בתפלה זאת:

פסוק ח

דבר ברוח קדשו. להיות ממלכת ישראל לי:

ואעלזה. בממלכתי:

אחלקה שכם. יאמר המקומות האלה לפי שהיו בחלק אפרים ולפי שהמליך אבנר איש בושת בן שאול בארץ הגלעד לפיכך אמר אלהים דבר בקדשו כי על ישראל אמלוך וכן עשה שהמליכני על הכל:

אחלקה ואמדדה. ר"ל שהכל יהיה ברשותו:

פסוק ט

מנשה. זכר אפרים כי הם כל ישראל זולת שבט יהודה וטעם יהודה מחוקקי כי המלך יקרא מחוקק, והמלכות מיהודה הוא כלומר יהודה שלי בכל עת, והואיל וה' יתעלה הוליכני על כל ישראל הצילם על ידי מיד שוסיהם:

פסוק י

סיר רחצי. כלי תשמישי יהיה שאעשה בהם כרצוני ופי' סיר הכלי שישפוך אדם בו מי רחיצת הכלים לפיכך אמר סיר רחצי לא סיר שמבשלין בו:

אשליך נעלי. שיהא מרמס רגלי ובכלל אדום היה ארם ואע"פ שלא זכרו כי ביחד היו במלחמה:

עלי פלשת התרועעי. דרך גיזום כלומר ותראה מה יקרה באחרית, או דרך לעג כיון שהכניעם אמר התרועעי כמו שהיית עושה בתחילה לא תעשה כי כבר נכנעת תחתי וזהו שאמר במזמור הדומה אשר בספר החמישי עלי כפשת אתרועעי היא התרועעה מתחילה אבל עתה אתרועעה אני עליה:

פסוק יא

עיר מצור. כמו עיר מבצר:

מי יובילני. לערי הגוים האלה המצורות אשר כבשתי עד אשר נכנעו תחתי בפלשתים ובמואב ובאדום:

מי נחני עד אדום. להכניעה תחתי מי עשה זה האל יתב' זהו שאמר:

פסוק יב

הלא אתה שזנחתנו. קודם לכן בהתגברם עלינו ולא היית יוצא בצבאותינו, עתה כשרצית בנו נתת אותם תחתינו כי איך הי' בנו כח לכבוש הגזים האלה ואנחנו מעט והם רבים אם לא בעזרתך:

פסוק יג

הבה. וכמו שעזרתנו עד הלום כן תעזרנו מכל צרה שתזמן כי תשועת אדם שוא היא:

ועזרת. בתי"ו כמו בה"א כי תבא תי"ו שלא בסמיכות לפעמים:

פסוק יד

באלהים נעשה חיל. אם אויבי רבים נעשה חיל וצבא באלהים:

יבוס. כמו בוסו בטיט חוצות:

פרק סא

פסוק א
נגינת. אף על פי שהוא בפת"ח אינו סמוך אלא הוא כמו נגינה בה"א: והמזמור הזה אמרו דוד כשהיה גולה ובורח מפני שאול, או אמרו על לשון הגלות:

פסוק ב
שמעה. הפסוק כפל ענין במלות שונות:

פסוק ג
מקצה הארץ. אם על דוד, מארץ פלשתים ששהיה גולה שם. ואם על הגלות קורא כל אחד מישראל מארצו' הגלות:
בעטף לבי. רבוי התפלה בצרה תקרא עטיפה:
בצור. בצור שהוא רם ממני שלא אוכל לעלות שם:
תנחני. אתה שם והצור הוא א"י, אם על דוד אם על גלות:

פסוק ד
כי. פעמים רבות היית מחסה לי לפיכך אליך אקרא:

פסוק ה
עולמים. זמנים ארוכים:
ואהלך. הוא בית המקדש ואם על דוד אהל מועד:

פסוק ו
כי אתה שמעת. עבר במקו' עתיד וכן נתת והנדרים הם שהיה נודר דוד בהיותו גולה אם ישיבנו ה' יתב' אל א"י בשלום, ואם על הגלות גם כן שנודרים נדרים אם יעלם השם מהגלות:
ירושת יראי שמך. אוהל מועד או בית המקדש הוא ירושת יראי ה' ונחלתם כלומר תתן ה' מתנה שאגור באהליך שהוא ירושת יראי שמך:

פסוק ז
ימים. אם על דוד אמר אמר זה על עצמו כי נמשח היה למלך ויתפלל על עצמו שיאריך יהיו ויוסיף לו ימים על הקצובים לו, ואם על הגלות:
המלך. הוא מלך המשיח:
כמו דור ודור. שני דורות:

פסוק ח
ישב. כל ימי חייו ישב לפני אלהי' כלומר מתעסק ביראת האלהים ובחכמה:
מן. מנה לו חסדך ואמתך שישמרו אותי:

פסוק ט
כן. בעושתך לי זה ששאלתי שאשלם נדרי יום יום בארץ ישראל כן אזמרה שמך על טובות שעשית:

פרק סב

פסוק א
למנצח. המזמור לדוד ונתנו אל ידותון לשורר:
ועל. כמו אל והמזמור הזה נאמר על לשון הגלות:

פסוק ב
אך, לא תוחיל אל אל אחר כי ממנו תהיה לי ישועתי:
דומיה. מחרישה ושותקת על שתבא ישועתה:

פסוק ג
אך הוא. לבדו:
לא אמוט. מוטה רבה כי אל יסמוך ידו וחסר המתואר:

פסוק ד
עד. אמר כנגד האויבים תחשבו הוות על כל איש ואיש מישראל:
תרצחו כולכם. יהי רצון שתרצחו כולכם ותהיו כקיר נטוי וכגדר הדחויה שהם קרובים לנפול כלומר כל ימיכם יהיו בפחד ולבסוף תמותו על ידי רציחה, ומלת תרצחו בקמ"ץ הרי"ש לבן אשר והוא מבנין שלא נזכר פועלו מהדגוש כי קמ"ץ חטף ושורק אחדים בבנין ובן נפתלי תרצחו בפת"ח הרי"ש ואנו סומכין על קריאת בן אשר:

פסוק ה
אך משאתו. מגדולתו של אל ומרוממותו, כי זכר אלהים וצורי:
ואמר כי **יעצו** כל איש להדיח זה את זה מרוממותו שלא יתנו אליו כי לא יחשבו כי ה' יודע מחשבותם לפיכך ירצו כזב שמדברים אחד בפה ואחד בלב, כי ידמו כי אין יודע לבבם ויברכו בפיהם ויקללו בלבם:
ובקרבם. לשון היחיד על כל אחד ולשון הרבים על הרבים בכלל:

פסוק ו
אך. אבל נפשי אל תהי בעצתם אלא לאלהים לבדו דומיה. והוחילי, כי ממנו תהיה תקותי לא מאחר והוא יצילני מהם וממחשבותם וכפל עוד ואמר:

פסוק ז
אך הוא צורי. לחזק הבטחון ואבטח בו שיהיה עוד משגבי שלא אמוט כלל, וזה בצאתי מהגלות לפיכך לא זכר רבה:

פסוק ח
על אלהים. שיוציאני מן הצרה הזאת שאני בה:
וכבודי. שאני נקלה בגלות והוא יהיה עוד כבודי כשיוציאני מהגלות יכבדוני כל העמים:
צור. עוזי ומחסי, בו לא באחר:

פסוק ט
בטחו. אמר לבני הגלות בטחו בו בכל עת שיביא לכם הגאולה, **בכל עת**. אע"פ שיאריך זמן הגלות ולא בא עת הגאולה בטחו בו בכל עת ר"ל עם אלהים:
שפכו לפניו לבבכם. בתשובה שלימה ויבוא לכם הגואל:
כי אלהים מחסה לנו. ולא יהיה מחסה כזב מחסהו כמו שהוא מחסה בני אדם על כן אמר אחריו:

פסוק י
אך בני אדם כזב. כמו הבל דבר שאינו עומד במאזנים לעלות דרך משל אם יעלו אותם במאזנים עם הבל יהיו קלים יותר מהבל:

פסוק יא
אל. העשק הוא הממון שבא לידי אדם מחבירו ואינו מחזירו לו אם נתחייב לו ממון ומעכבו, והגזל הוא שגוזל בחזקה ממון חבירו ורוב ממון בני אדם יש בו מן הדרכים האלה לפיכך אמר כי ממון בני אדם אין לו העמדה לפיכך אל תבטחו בתנצלו מן הצרה ובעבורו אל תהבלו כי הבטחון בו הבל:
חיל כי ינוב. כשתראו שממונכם יפרה וירבה אל תשיתו לו לב שיעמוד כי לא יעמוד וינוב יפרה:

פסוק יב
אחת דבר אלהים. פעם ושתים כלומר פעמים רבות דבר אלהים ושמענו מפי נביאיו כי העוז לאלהים לבדו, לכן אין לו לאדם לבטוח לא בכחו ולא בממונו:

פסוק יג

ולך. יש מפרשים כי חסד עשה האל יתעלה עם בני אדם כשהזהירם והודיע' כי הוא ישלם לאיש כמעשיו וי"מ כי כמו אע"פ כלומר אע"פ שתשלם לאיש כמעשהו באחרונה לך החסד כי החסד גובר כמו שכתוב ורב חסד, ויש לפרשו לענין המזמור שהוא מדבר על לשון הגלות אמר מה שהארכתנו בגלות חסד עשית עמנו להטיבנו באחריתנו כי חסד תעשה לאדם בשתשלם לו כמעשהו הרע שעשה בעה"ז כדי שיקבל שכרו בעה"ב שלם על הטובו' שעשה:

פרק סג

פסוק א

מזמור. כשהיה בורח מפני שאול:

במדבר יהודה. הוא מדבר זיף:

פסוק ב

אלהים. צורי וחזקי אתה כי אין מפלט ומשען זולתך כאשר אני מטלטל ממקום למקום, ואמר שהוא תאב להיות בארץ ישראל בטוח שיוכל לבא בגלוי אל קרית יערים שהיה שם הארון או בגבעון שהי' שם אוהל מועד כי שם היו רגילים חכמי ישראל והתאוה שיהיה ביניהם וילמד מהם כאדם מצמא למים והוא בארץ ציה ועיף כי בטלטולו לא היו עמו החכמים כי אם איש מצוק ומר נפש:

צמאה נפשי. על הנפש כמו על הגוף כי הצמאה היא תכלית התאוה והנפש המשכלת תתאוה אל החכמה וקרבת אלהים והבשר שהוא הגוף עם רוח החיי' יתאוה לשכון במקום בטח:

כמה. במפיק ה"א ואין לו חבר במקרא ופירושה כמו תאב:

ועיף. כמו צמא כלומר בארץ הצמאה למים וכן בארץ עיפה, וזכר ארץ בלשון זכר וכמוהו רבים:

פסוק ג

כן. כמו הצמא כן אתאוה לחזותך במקום הקדש ולראות עוזך שהוא הארון והוא הכבוד:

פסוק ד

כי. טוב הוא חסד שעשית עם בני אדם שחננתו השכל יותר מחיי הגוף שחננת לכל חי על האדמה אבל השכל לא נתתה אלא לבני אדם לפיכך שפתי ישבחונך ויודו לך על החסד הגדול הזה. ולפי שזכר שהי' תאב אל דרך הנשמה שהיא החכמה לפיכך אמר זה:

פסוק ה
כן. כמו שאני משבח לך כל היום כן אברככה ואשבחך כל ימי חיי:
בשמך אשא כפי. כלומר בעזרתך אמצא ידי לנלחמים אותי:

פסוק ו
ושפתי. וי"ו ושפתי כמו כאשר, אמר כאשר שפתי רננות יהללו פי יערב לי כמו אם תשבע נפשי המתאוה חלב ודשן כי המאכל השמן יערב לכל אדם:
וחלב ודשן. כפל ענין במלות שונות. ופי' שפתי רננות דברי רננות:

פסוק ז
אם. וכן כאשר זכרתיך על יצועי בלבי וכאשר אהגה בך באשמורת הלילה אני דשן ושמן ושבע, ויש אם במקום כאשר:
יצועי. בלשון רבים לפי שלא היה שוכב במקו' אחד אלא במקומות רבים שהיה בורח מקום למקום:
באשמורת. הם שלש עתות הלילה שאדם מקיץ בהן משנתו:

פסוק ח
כי. הדין עלי שאזכרך תמיד וארנן לך כי היית עזרתה לי ובכל אשר רודפי' אחרי לא נתתם להשיגני ולהרע לי:
ובצל כנפיך ארנן. ובצל כנפיך אני אוסה ומרנן:

פסוק ט
דבקה. והדין עמי, כי בי תמכה ימינך, שלא אפול לפני אויבי ורודפי:

פסוק י
והמה. רודפי שמבקשים נפשי:
לשואה. כלומר לעשותה שואה ומשואה:
יבואו בתחתיות ארץ. דרך תפלה כלומר יבואו לשאול שהיא תחיות ארץ:

פסוק יא
יגירהו. לשון יחיד על שאול וענין יגירוהו יפילוהו ובא זה הלשון בענין ההריגה מפני הדם הניגר על ידי חרב:
מנת שועלים יהיו. שאר השונאים שהם עבדי שאול הרודפים אותי יהיו חלק השועלים שאוכלים החללים כלומר יהיו חללי חרב ויאכלום השועלים והחיות:

פסוק יב
והמלך. אמר על עצמו כי הם חושבים להרגני שלא תהיה לי המלכות והם יאבדו ומי שראוי להיות מלך ישמח באלהים:
יתהלל כל הנשבע בו. כל להשבע בשמו והוא מי שהוא ירא אלהים ואיש אמת לא דוברי שקר, כי הם פיהם יסכר שמוציאים בפיהם שם האלהים לשקר, פיהם יסגר ויאלם. ואמר זה כנגד שאול שנשבע בה' שלא ימית את דוד:

פרק סד

פסוק א
למנצח. גם זה המזמור בברחו אמרו:

פסוק ב
בשיחי. הוא סיפור התלאות:
מפחד אויב. זה שאול שמבקש נפשו:

פסוק ג
מסוד מרעים. מקבוץ מרעים ונקרא הקיבוץ סוד לפי שמתקבצים בעלי הסוד והעצה יחדיו במקום שיאמרו כל אחד סודו ועצתו ותצא ההסכמה מביניהם כאחד:
מרגשת. מהמון:

פסוק ה
לירות במסתרים תם. על עצמו אמר שהיה הולך בתמימות ולא הרע לאחד מהם:
ירהו. יורו בו החצים פתאום כלומר האדם שיורו בו חץ פתאום שלא ישמור ממנו כך אם לא הייתי נשמר מן המלשינים אותי:
ולא ייראו. הם אומרים במסתרים ולא ייראו מכל הרואה אותם:

פסוק ו
יחזקו. הדבר רע שידברו עלי לשאול יחזקו אותו בטענות חזקות:
מוקשים. ללכדני בהם ואותם המספרים עלי רע במסתרים חשבו בלבבם מי יראה לנו כי לא יחשבו שאלהים רואה אותם ולא יראו ממנו, ואע"פ שהיו בהם שהיו אומרים הדברים הרעים בגלוי כמו דואג האדומי והזיפים היו בהם אנשים גם כן שהיו יראים לספר רע על דוד בגלוי כי היו חושבים שיסופר לו והיום או למחר כשימלוך ויהיה הכח בידו יגמלום כרעתם:

פסוק ז
יחפשו. אמר כל אלה המלשינים והמספרים רעות אני תוך ומרמה ועול הם ויחפשו ויחקרו בלבם עולות ומרמות:
תמנו חפש מחופש. תמנו כמו תממו הנו"ן במקום אות הכפל פירוש כולו חפשו מחפש:
וקרב איש ולב עמוק. כלומר כל מה שיוכל להתחשב בקרב איש הכל בלבם שלא יוכל שום אדם להעמיק יותר מהם:

פסוק ח
וירם. בפת"ח הוי"ו עבר במקום עתיד כמנהג הלשון בדברי הנבואות ברוב, אמר כמו שהורו לי הם חן דבריהם כן יורם אלהים חן פתאום ויהיו מכותם פתאום. ופתאום משמש לפניו ולאחריו:

פסוק ט
ויכשילהו. הכינוי טרם זכר המכונה והיא לשונם אמר הם הכשילו לשונם על עצמם כלומר דבריהם הרעים שדברו עליהם ישובו:
יתגודדו כל רואה בם. מרוב מהומתם ומעלתם יתנודדו ויחרדו כל הרואים המהומות ויראו האלהים:

פסוק י
ויראו. אז יראו כל אדם אלהים כי ראו כל הנקמה שעשה בהם:
ויגידו פועל אלהים ומעשהו השכילו. שיבינו וישכילו כי אלהים שופט ומשגיח:

פסוק יא
ישמח. אמר על עצמו כי צדיק היה בריבו ולחנם היו רודפים אחריו:
וחסה בו. עוד ויחסו בו אחר כי ראה נקמתו באויבים. וי"ו וחסה במקום כי או כאשר כלומר עתה בראותו נקמת האויבים ישמח:
וכן **כל ישרי לב יתהללו**. כמו שאתהלל אני בו:

פרק סה

פסוק א
למנצח. המזמור הזה נאמר על הגלות:

פסוק ב
דומיה. ענין תוחלת, אמר לך מיחלת התהלה שתאמר לך בציון בקיבוץ גליות ולך ישולם בנדר הזבחים שנודרים בני הגלות אם ישיבום האל לציון ישלמו לך שם בבית המקדש:

נדר. כולו סגול בסוף פסוק כי לא ישתנה:

פסוק ג

שומע תפלה. ושם תהיה שומע התפלה כי על הגלות נאמר סתם תפלתי ושם עדיך כל בשר יבואו. ואדוני אבי ז"ל פירש לך לבדך תאות התהלה שמהללים לך אבל מה שמהללים בן אדם בגבורתו או בחכמתו אין התהלה שלימה כי אין התהלה לבן אדם בלא כזב, או הוא לשון שתיקה ר"ל נשתתקה התהלה לך נגד פעליך העצומים:

שומע תפלה, תפלת כל בשר שומע אתה, מלך בשר ודם יכול לשמוע מן שנים או מן שלשה ואינו יוכל לשמוע מן הכל אבל אתה שומע תפלת כל בשר כאחד וכל אחד מתפלל את שלו:

פסוק ד

דברי עונות גברו מני. לשון יחיד:

פשעינו אתה תכפרם. לשון רבים, כי על בני הגלות ידבר לשון רבים. עונות שגברו ממנו ופשעינו כמו כן אתה תכפרם כי הם האריכו אותנו בגלות כי אין זולתך לכפר:

פסוק ה

אשרי. מי שיגיע לזמן הישוע' אותו שתבחר בו ותקרב אותו אליך להעלותו מהגלות ויזכה שישכון בחצריך:

נשבעה. אמר על אותם שיהיו אז בעת הישועה נשבעה בטוב ביתך כלומר בכבוד שישכון שם במקום המקודש שבהיכלך והוא הדביר ששם הכבוד:

פסוק ו

נוראות. תענינו בנפלאות שתעשה עמנו אתה אלהי ישענו: וקרא הפעולות שהן בפלא והיוצאים מטבע נוראות בעבור כי ה' נורא על בני אדם:

מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים. ואתה מבטח כל ישראל הפזורים בקצוי הארץ וקצוי הים הרחוקים מירושלים בך בטחו שתקבצם לירושלים:

וקצוי שזכר עומד במקום שנים כאלו אמר קצוי הארץ וקצוי הים. ואם יאמרו הגוים איך יתכן שיצאו ישראל מגלו' שהם עם דל ושפל מפוזר ומפורד מי יוציאם מתוכם. וכבר נשקעו בגולה זמן כל כך ארוך. לכך אמר הנה מכין הרים מי שעושה הגבורות והנפלאות האלה יוכל להוציאנו וזכר ההרים כי ההרים הגבוהים מנפלאות האל יתב' לפיכך סמך אותם אל אל שאמר כהררי אל שבהם נראה כחו:

פסוק ז
נאזר בגבורה. כי אינו קונה גבורתו מאחר לעת הצורך אלא מראה גבורתו בכל עת שירצה כי הגבורה אזורו:

פסוק ח
שאון ימים. הוא לשון גלי הים. והוא משביח אותם כלומר משקיט אותם:
והמון לאומים. וכמו שהוא משקיט שאון ימים כן הוא ישקיט המון לאומים ושאונם וי"ו והמון היא וי"ו ההשואה כלומר כמו זה כן זה:

פסוק ט
ויראו וי"ו ויראו פתוחה אמר מנפלאות הבורא אותותיו שמראה בכל יום עד שיש לבני אדם לירא ממנו כי אינם מבלתי מנהיג ינהיגם ויסדירם ביום ובלילה והאותות הם מוציאי בוקר וערב. ירח וככבים בלילה ושמש ביום ובהם תרנן ותשמח לב בני האדם או פי' תרנן במוצאי בוקר וערב כי הם מרננים ביציאותם ואתה תרנן אותם כי אתה המוציאים ואמר יושבי קצוות. כי בכל מקום יראו האותות בהם בכל קצוות הארץ אין נסתר ולפי דעתי כי השני הפסוקים האלה על ישראל ידבר אמר משביח שאון ימים אמר מי שמשביח שאון ימים לפני ישראל שבקע להם את הים והעבירם בתוכם הוא ישביח המון לאומים ושאונם ויעלה ישראל מתוכם. ואמר כמו שייראו יושבי קצוות מאותותיך שעשית להם בקריעת ים סוף כמו שאמר שמעו עמים ירגזון כן יראו עוד ממך בקיבוץ גליות ומאותותיך עוד כמו שעשית להם שהיית מרנן לבם במוצאי בקר וערב והוא שהיית מוצא להם עמוד ענן יומם ועמוד האש לילה כן תעשה עמהם בקיבוץ גליות:

פסוק י
פקדת. הארץ ועוד זכר המטר כי הוא מנפלאות האל הגדולות: וי"ו **ותשוקקיה** כענין כבר היה זה או אחר שהיה זה וכן פי' ותשוקקיה וכבר שוקקת כלומר מאחר ששוקקת פקדת אותה במטר והוא מענין ואל אישך תשוקתך כלומר גזרת עליה מניעת גשמים עד שהתאותה מאד למטר ואחר כן בחסדך אתה פוקד אותה כן אנחנו בגלות מיחלים למטר הישועה:
רבת תעשרנה. כמו תעשירנה. ופי' לרוב תעשיר אותה במטר:
פלג אלהים מלא מים. ואחר שתשבע הארץ ישארו מהמטר פלגים גדולים מלאים מים להשקות אדם ובהמה וזכר אלהים הוא כינוי לדבר הגדול והנפלא לפי שהגדולה והפלא יבא מאתו כמו עיר גדולה לאלהים:

תכין דגנם. אחר שתשביע הארץ ותצמח תכין הארץ ברוחות טובות להצמיח הצמחים כלומר שתציל התבואה משדפון ומירקון:
כי כן תכינה. כלומר כי בזה תכין הארץ כי אם תשבע הארץ ממטר ותצמח התבואה ותלקה אחר כך משדפון ומירקון מה יועיל להם המטר:

פסוק יא

תלמיה. שב עוד לספר טובות המטר שתרוה במטר תלמי הארץ והם גבשושית הארץ:
נחת גדודיה. ותוריד המטר בגדוד הארץ והם העמקים שבין תלם לתלם והוא חפירת המחרישה:
ברביבים תמוגגנה. במטר הגדול תשוב הארץ נמוגה ולחה שהיתה יבשה קודם המטר:
צמחה תברך. ואחר כן תברך צמחה ותבא התבואה לברכה והצלחה:

פסוק יב

עטרת שנת טובתך. שנה שתשבע היא שנת טובתיך עטרת אותם בכל דבר טוב:
ומעגליך ירעפון דשן. העננים הם מעגלי השם יתעלה והעננים יזלו מטר שיהיה בהם הדשן והשומן:

פסוק יג

ירעפו. כמו שירעפו ביישוב כן ירעפו על נאות מדבר בעבור החיות שימצאו מאכל ומשקה:
וגיל גבעות תחגורנה. על דרך משל כשימלאו פני הגבעות תנובה כאלו יחגרו גיל תחת אשר חגרו שקים בהעצר המטר:

פסוק יד

לבשו כרים. פירושו מישור וזכר המישרים והעמקים כי כבר זכר הגבעות ואמר כי הכרים הם מלאים צאן כאלו מלובשים בצאן כצמר שרועין על פני המישור והם מכסים את עין הארץ וזה מרוב התבואות ישלחו הצאן בשדות לרעות:
והעמקים יעטפו בר. והעמקים כמו כן יהיו מלובשים ומעוטפין ומכוסים מרוב התבואה. וזכר העמקים אעפ"י שזכר הגבעות ואם הגבעות שבעים כל שכן העמקים וזכרם לומר שלא יזיקם רוב המטר:
יתרועעו אף ישירו. שבולי הבר יתרועעו אף ישירו כי השבלים המלאים בנשוב בהן הרוח ישמיעו קול כאלו יתרועעו אף ישירו או הוא דרך משל וי"מ יתרועעו אף ישירו כל בני האדם עם הבהמות והחיות:

פרק סו

פסוק א
למנצח. זה המזמור נאמר על קבוץ גליות ישראל שיאמרו הריעו לאלהים כל הארץ שיראו הנפלאות שעשה עם ישראל:

פסוק ב
זמרו. בתהלתכם אמרו כי שמו נכבד בגאולתכם שהיה בגלות שמו מנואץ ומתבזה לאמר איה אלהיכם יקומו ויעזרוכם:
אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. שהוצאת גוי חלוש מגוים רבים ועצומים, ואתה עצום מהם עד שברוב עזך יכחשו לך אויביך ויאמרו לא הרענו נגדך:

פסוק ד
כל. כמו שכתוב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורב לקרוא כולם בשם ה':

פסוק ה
לכו וראו. זה יאמרו אחד אל אחד:
נורא עלילה. נורא מעשה:
על בני אדם. לעשות בהם כרצונו עד שיראוהו:

פסוק ו
הפך. וזהו ממעשיו הנוראים שהפך ים ליבשה כשהוציא עמו מגלות מצרים:
בנהר יעברו ברגל. בירדן:
שם. גם כן נשמחה בו בהוציאו אותנו מגלות:

פסוק ז
מושל בגבורתו. שיראה בהוציא ישראל ימשול לעולם על כל העמים כלומר שיכירו כולם ממשלתו ומלכותו כמש"נ והיה ה' למלך על כל הארץ וגו':
עיניו תצפינה. אז תצפינה בגוים עיניו לראות מעשיהם ולגמלם כפי מעשיהם כי עד אותו זמן הוא מאריך אף ואותם שהיו סוררים ישפילם ולא ירומו להם:

פסוק ח
ברכו עמים. ואז יאמרו ישראל לעמים ברכו אלהינו שאתם רואים את הנפלאות שעשה עמנו כי לא כלינו באורך הגלות:

פסוק ט
השם נפשינו בחיים. שהשארנו בחיים בגלות:

ולא נתן למוט רגלינו. זה יאמרו הנשארים לישראל אחר המצרף כמו שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצירוף את הכסף:

פסוק יא

הבאתנו. כמו הנתפש במצודה שאין לו דרך להמלט:
מועקה. רעה שהיתה מצודה במתנינו שלא היה לנו כח לעמוד ממנה: ומועקה שם תואר מנחי העי"ן וכן בזה המשקל בלא ה"א הנקבה מועף מוצק:

פסוק יב

הרכבת אנוש. אנחנו טרם הגלות לא היתה ממשלתם עלינו אלא ממשלתך לבד אתה הרכבת והשלטת אומות העולם לראשינו והרכבת דרך משל:
באנו באש ובמים. הצרה נמשלת לאש ולמים כי האש שורף ומכלה והמים שוטפים ואנחנו באלנו בהם בגלותינו. לא כלינו:
ותוציאנו לרויה. הוצאתנו מהם לארץ רויה שהיינו רווים דשנים בה ונקמצה למ"ד לרויה מורה על הידיעה. והיא ארץ ישראל שהיא ארץ ברכה וארץ רויה:

פסוק יג

אבא. דבר בלשון יחיד על לשון אנשי הגלות בדרך כלל אמר אז יאמרו לבא בבית המקדש בעולות. בשלם הנדרים שנדרו בגלות כאשר יוציאם האל יתעלה מצרת הגלות:

פסוק יד

אשר. בעת שמצר להם האויב נודרים אם יוציאם האל יתעלה מצרת הגלות:

פסוק טו

מחים. מן מוח כלומר כבשים בעלי מוח ושומן:
קטרת אילים. הקטרת חלבי אילים:
אעשה. כמו וימהר לעשות אותו:

פסוק טז

לכו. כל אחד יאמר לחבירו יראו אלהים לכו שמעו. לכו ענין זרוז אמר כל יראי אלהים שמעו ואספר את אשר עשה לנפשי:

פסוק יז

אליו. בפי קראתי אליו והוא רומם תחת לשוני כלומר שרוממתי אותו בלשוני. **ורומם** פועל מנחי העי"ן:
תחת לשוני. כמו בלשוני ולפי שהלשון נעזרת בדיבורה ממעל לה ומתחת לה כי אותיות גיכ"ק נאמרות עם החיך לפיכך כינוי הדיבור על הלשון כי המחשבה נסתרת מן הנגלה

בלשון: ויהיה **רומם**. מפעלי הכפל מבנין הדומה למרובע אמר בפיו קרא אליו. ולבו כמו כן רומם אותו:

פסוק יח
און. כלומר אפילו אם ראיתי און בלבי לעשותו אע"פ שהמחשבה אף היא נגד האל כאלו הרצאתיו בשפתי לא שמעו אותו כלומר לא חשבו לי עון שהמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה באמונת האל:

פסוק יט
אכן. אבל באמת שמע אלהים והקשיב קול תפלתי:

פסוק כ
ברוך. לא הסיר תפלתי. לא דחה אותה אלא קבלה ברצון ולא הסיר חסדו מאתי:

פרק סז

פסוק א
למנצח. גם זה המזמור נאמר על קיבוץ גלות ירושלים:

פסוק ב
אלהים. שיתן לו חנו ויברכנו אחר שיגאלנו יוסיף כל היום בטובתינו כי הברכה תוספת טובה:
יאר. שיצליחנו בכל מעשינו:

פסוק ג
לדעת. אז ידעו בארץ דרכי האל יתב' כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה'. כשיודע בכל גוים ישועתך.

פסוק ד
יודוך עמים. ואז יודוך עמים:

פסוק ה
ישמחו. כי תשפוט עמים, העמים שיבאו עם גוג מגוג שפטם במישור. ואז ישמחו שאר העמים:
ולאמים בארץ תנחם. הגוים שנחיתם בארץ לשופטם שם. כמו שאמר והבאתיך אל הרי ישראל:

פסוק ו
יודוך. ואז כשתשפוט העמים שיבאו עם גוג יודוך שאר העמים יודו לך כי לך העוז והגבורה ואתה אדון הכל וכולם יודוך גם הנמלטים ממחנה גוג חיים שנא' בהם ושמתי בהם אות:

פסוק ז
ארץ. ואז תתן הארץ יבולה כי מפני העונות נעצרו הגשמים והארץ לא תתן יבולה אבל בזמן הגאולה יכלו הרשעים והנשארים יהיו בלי עון לפיכך תתן הארץ יבולה בכל עת:

פסוק ח
יברכנו. ואז בראות הגוים כי ה' עמנו כי בעתו בא וייראו אותו כל אפסי ארץ:

פרק סח

פסוק א
למנצח. זה המזמור נאמר על חיל סנחריב שבא לירושלים בימי חזקיהו:

פסוק ב
יקום. הקימה היא הראות גבורתו, וטעם יקום יתכן דרך תפילה או דרך נבואה, אמר כי כן יהיה שיקום אלהים אז **ויפוצו אויביו**. וכן היה שיצא מלאך ה' והכה בהם:

פסוק ג
כהנדוף. מקור מבנין נפעל ומשפטו כהנדף בקמץ תחת הנו"ן ולפי דעתי שהוא שם הפועל מבנין הפעיל והוא שלם וכן תנדוף שלם ופירוש כהנדוף הרוח העשן כן תנדוף אתה האויבים: או **כהמס דונג מפני אש**. כן יאבדו רשעים מפני אלהים והדונג הוא השעוה:

פסוק ד
וצדיקים ישמחו ויעלצו. חזקיהו וישראל ישישו בשמחה, הכפל לרוב השמחה:

פסוק ה
שירו לאלהים סולו. רוממו. כמו סלסלה ותרוממך וכן כל לשון סלל הוא לשון הגבהה ורוממות:
לרוכב בערבות. כמו שהרוכב מהלך בהמה כך האל יתברך מסבב הגלגל. וערבות יקרא הגלגל העליון המקיף בכל ומניע כל גלגלים בתנועתו:
ביה שמו. סולו אותו ביה שהוא שמו מורה עליו שהוא בורא העולם וסבת היותו:
ועלזו לפניו. בבית המקדש:

פסוק ו
אבי. לפי שזכר רוכב בערבות שהוא גבוה מעל גבוה אמר הוא גבוה וסומך החלשים והשפלים והם היתומים והאלמנות שאין להם כח להנצל מעושקיהם והוא אביהם, ודן את דינם:
אלהים במעון קדשו. אע"פ שהוא במעון קדשו בשמים הוא עם השפלים בארץ וכן ישראל שבא עליהם מלך אשור עם מלכים גדולים וישראל היו כנגדם מועטים ושפלים ולא היה בם כח לעמוד כנגדם אם לא כי האל יתב' עזרם:

פסוק ז
אלהים מושב יחידים ביתה. ישראל שהיו כיחידים הושיעם מהאויב וברכם והרבם והושיבם ביתה שהוא כלל בנים כמו ויעש להם בתים:
מוציא אסירים בכושרות. אותם שהיו אסורים בשלשלאות של ברזל הוא מוציא אותם השבויים שהיו במחנה אשור מכוש וממצרי וגם מבני יהודה:
בכושרות. הם הכבולים כענין קשורות כי כ"ף והקו"ף הם ממוצא אחד:
אך סוררים שכנו צחיחה. האסירים יצאו לריוח והצלה, והסוררים שהוא מלך אשור וחיילותיו שכנו במקום צמא כלומר כאילו מתו בצרת צמא כי מתו בלא חרב ובלא חנית:

פסוק ח
אלהים בצאתך. כי כשהיו מנצחים האויבים כאילו ה' יוצא לפניהם לנצח המלחמה גם ארון ברית ה' נוסע לפניה' והזכיר נצוח המלחמות בלכתם במדבר סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן, ורעש הארץ וההרים, הוא משל כל פחד המלכים שרגזו מפניהם כלומר כמו שהלך לפניהם אז ולחם מלחמותיהם כן תעשה עתה:
בצעדך בישימון. במדבר שהוא מקום שממה:

פסוק ט
ארץ רעשה. כמו שפירשנו, שפחדו ורגזו עם הארץ:
אף שמים נטפו מפני אלהים. דרך משל שחשכו השמים על האויבים ויום המטר הוא חושך ענן, דרך משל על הצרות הבאות על האויבים:
זה סיני. וכמו שזה סיני רעשה מפני אלהים אלהי ישראל, כן רעשה הארץ כלומר העמים, וההר זה רעש ביום מתן תורה:

פסוק י
גשם. לפי שזכר שמים נטפו שהוא רמז לצרות על האויבים, אמר בהפך זה גשם נדבות תניף אלהים כלומר על ישראל תניף גשם נדבות:

נחלתך. ישראל שהם נחלתך:
ונלאה אתה כוננתה. פי' ואם נלאה כלומר ואם נלאה נחלתך ביד אויב שכבר תפש כל ערי יהודה תכונן אתה שלא תעשנה מכל וכל ולא תתן ירושלים בידו:

פסוק יא

חיתך ישבו בה. עדתך. **בה**. בירושלים:
תכין בטובתך. ישראל שנשברו ועניים הם כי כל עשרה השבטים גלו ויהודה ובנימין רבים מהם נשבו:

פסוק יב

אדני יתן אמר. צבא רב מן הנשים המבשרות ואומרות.

פסוק יג

מלכי צבאות. שחנו על ירושלים. **ידודון ידודון**. כלומר ינוסון מפני ישראל:
ונות בית. היא עדת ישראל ונויהם תחלק שלל האויבים. ה' יתן, ויקיים דבריהם, וזכר הנשים כי אינן יוצאות למלחמה ומנחמות האנשים בדברים טובים ונחומים:

פסוק יד

אם. גם זה מדברי הנשים, או דברי המשורר כנגד ישראל והוא הנכון:
בין שפתים. שפתי הכירים נקראו כן לפי ששופתים עליהם קדירות. אמר אם תשכבון במקום שפל כמו זה ושחור וקודר עד עתה מפני עקת אויב עוד תהיו לבינים ובכנפי יונה שתדמה כאילו נחפה בכסף כך תהיה יפה. גם רמז בפסוק הזה על הכסף ועל הזהב שלקחו במחנה אשור. ומלת בכסף סגו"ל באתנח:
אברותיה בירקרק חרוץ. הזהב המשובח הוא ירוק. ואמר התואר במקום המתואר ומשפטו בהפך:

פסוק טו

בפרש. ענין שיטוח לומר שהכה בהם האל והנה כולם פגרים מתים על הארץ מלכים ושרים: וטעם **בה**. בירושלים:
תשלג בצלמון. אז בפרש שדי המלכים תתלבן כשלג העדה שהיתה בחשך. תשלג פועל עומד, ואפשר שהוא פועל יוצא והתי"ו כנגד האל. בצלמון בחושך, כמו צלמות:

פסוק טז

הר אלהים. הוא הר סיני אף על פי שהוא במדבר ומקום חרב וציה והוא הר שפל, הוא הר המשובח כי שכן עליו הכבוד:
הר בשן. בעבור כי הבשן הוא מקום דשן ושמן ומקום הרעה:

פסוק יז
הרים גבנונים. הרים הגבוהים. נקרא ההר הגבוה כך לפי שבגבהותו יש לו גבנות באמציעתו ובו מראה גבהותו, והרים הגבוהים גם כן משובחים לגבהותם. ואמר יחיד עם רבים שאמר הר ואמר גבנונים רצה לומר כל הר והר שיש לו גבהות משובח כל אחד ואחד לפי מה שהוא. ואמר עוד הר בשן לרוב שבחו שהוא דשן ושמן וכולם אינם משובחים כמו הר הבית לפיכך אמר, **למה תרצדון**. יש מפרשים תרצדון כמו תרקדון כלומר מה תשבחו עצמכם אין אתם נחשבים לכלום כנגד ההר שחמד אלהים לשבתו והוא הר הבית, שבו בית המקדש בו יראה הכבוד תמיד, כי הנה כל הארץ שלטה בהם יד האויב ועל ירושלים אומר לא יורה שם חץ וכו'. ואמר **אף ה' ישכון לנצח**. לפי שבהר סיני לא ישכון לנצח:

פסוק יח
רכב. ירד רכב אלהים שתי רבבות לעזרת ישראל:
אלפי שנאן. אלפים מן המלאכים הנקראים שנאנים:
אדני בם. בא ה' עמהם כמו שבא סיני בקודש. ובי"ת **בם** רפה שלא כמשפט אהו"י הסמוך לבג"ד כפ"ת:

פסוק יט
עלית למרום. עד עתה שנלכדה ארץ ישראל כאיל אתה עלית למרום ושבית שבים כי אתה בהעלותך שמירתך מעליהם ובא האויב גבר האויב:
לקחת מתנות באדם. המתנות שנתת באדם להשרות שכינתך ביניהם ולשמרם מכל רע ולקחת אותם המתנות עד שגם סוררים והם מלך אשור ואשר עמו חשבו לשכון במקום הקדוש במקום אלהים והוא ירושלים שהוא משכן אלהים:

פסוק כ
ברוך ה'. ישא לנו ברכותיו האל שהוא ישועתינו שהושיענו מחיל רב ועצום:
יעמוס, פירושו ישא וחסר ברכותיו או טובותיו ויתפרש החסרון לפי הענין, או פירוש יעמס לנו ישועתינו שזכר אחר כן, ופירושו האל יעמוס לנו ישועתינו ויום יום ברוך הוא:

פסוק כא
האל לנו. לנו הוא למושעות ולאויבינו יש לו תוצאות להמיתם זהו למות תוצאות כלומר יש לו תוצאות דינים להוציא משפטי המיתה בענינים רבים להמית אויביו ולכלותם:

פסוק כב
אך. בלילה ברגע אחד הכה מאה ושמנים אלף:

אלהים. לבדו הוא שיעשה זה שימחץ ראש אויביו בלא חרב ובלא חנית בלילה אחת:
קדקד שער. כי בקדקד הראש יחלק שער הראש חציו לימין וחציו לשמאל ולפי שהקדקד מקצוע הראש יאמר לגזרות היורדות על האדם הרעות או הטובות קדקד:
מתהלך באשמיו. ימחץ קדקד מי שהוא מהלך באשמיו וברשעו ולא ישוב בו:

פסוק כג

אשיב. האויבים מארץ ישראל כמו שהשיבותי מצרים ממצולות ים כלומר שלא שבו למצרים אלא טבעו בים כך מחנה מלך אשור:
וזכר בשן. שהוא בארץ הגלעד, כי שם היתה תחילת מלך אשור בישראל:

פסוק כד

למען תמחץ. תאדם. כמו הפוך תחמץ מן חמוץ בגדים שפירושו אדום:
בדם לשון. למען תמחץ רגלך ותמחץ לשון כלביך המלקקים דם האויבים כלומר כי הפגרים יהיו אוכלים אותם הכלבים ותאדם לשון הכלבים מן הדם ותאדם גם כן רגל ההולך עליהם: וכף רגלך וכף כלביך, כנגד ישראל. ומלת **בדם**. סמוכה למלת מאויבים הרחוק ממנו לא ללשון כלביך הקרוב. וכמוהו רבים לפיכך בדם קמוץ ומפני מ"ם מאויבים אין לו משפט הסמיכות להיות בפתח: ומלת **מנהו** תוספת ביאור כי כבר אמר מאויבים. ואמר עוד מנהו והוא יחיד דרך כלל. או יהיה פירושו מנהו ממלך אשור והוא הנכון כי אף על פי שלא מת במחנה אשור באשר שב לארצו בבושת פנים הכוהו בניו בחרב:

פסוק כה

ראו. ישראל מגפת אויבים ובזה ראו הליכותיך והכירו כי הליכותיך היו שהלכת לפניהם והכית אויביהם. ואותם הליכות היו הליכות אלי שהוא מלכי בקדש כלומר הוא מלך בשמים שהוא מקום הקדש ושלח מלאכיו לעזרת ישראל:

פסוק כו

קדמו. המשוררים שהיו בישראל לשורר בפה ואחריהם הנוגנים בכלי ובתוכם העלמות תופפות או השרים והנוגנים בתוך עלמות תופפות ופי' תוספות מכות בתוף אשר בידם כי דרך הנשים בתוף:
אחר נוגנים. כמו ואחר:
תופפות. תואר במשקל שוממות:

פסוק כז

במקהלות ברכו אלהים. להודיע נפלאותיו לכל:

ממקור ישראל. ברכו את ה' כל אותם שיצאו ממקור ישראל:

פסוק כח

שם בנימין. ויהודה היו בימי חזקיהו ששאר השבטים גלו בימי הושע בן אלה בשנת שש לחזקיה, ומה שאמר **שרי זבולון שרי נפתלי**. כי נשארו מועטים מפוזרים בארץ ישראל מעט כאן ומעט כאן:

רגמתם. קיבוצם כלומר כי בירושלים נתקבצו כולם:

בנימין צעיר רודם. שהיה צעיר השבטים:

רודם. רודה היה בנימין באויבים ואע"פ שהיו הם חיל גדול מ"מ אלהים הכה אותם וישראל בזו הביזה. ומלת רודם בקמץ קטן תחת קמץ גדול:

שם. ר"ל במקום הברכה והתהלה יהיו כל השרים והגדולים שבשבטים אלה ויברכו כולם השם במקהלות העם:

פסוק כט

צוה אלהים עוזך. כנגד ישראל בדרך כלל או כנגד חזקיהו. אמר הנס הזה שהיה לך על האויב אלהיך צוה אותו לפיכך הודו כולכם:

זו פעלת. העזה זאת אתה פעלת לנו ועזה נכתב בוי"ו עם הדגש:

פסוק ל

מהיכלך. כמשמעו כמו נורא אלהים ממקדשיך כלומר מהיכלך ששם שוכן הכבוד יצא על ירושלים העז שנוצלה מן האויב מה שלא נוצלו שאר ערי יהודה לפיכך יובילו מלכים שי שיכירו כי העז בא להם לישראל מכבוד ה' השוכן בתוכם לפיכך יובילו לך מלכים מנחה:

פסוק לא

גער ענין השחת והוא מקור בפלס שכב המלך ופירושו נגער חית קנה. או יהיה גער צווי במקום תי"ו אית"ן כלומר יובילו לך מלכים שי כשתגער בחית קנה:

עדת אבירים. שבאו בעגלי עמים ושחת אותם עד שהנשאר בהם בא מתרפס לפניך ברצי כסף ופי' חתיכות כסף:

בזר עמים קרבות יחפצו. כשפזר אותם עמים שהיו חפצים למלחמה:

בזר. כמו פיזר והבי"ת והפ"א הם ממוצא אחת:

חית. כמו עדת:

קנה הוא הרומח כלומר עדת הרמחים שנלחמים ברמחים:

בעגלי עמים. הם המלכים והשרים:

מתרפס. כמו משתטח. דמה אותם לעגלים כמו סבבוני פרים רבים:

פסוק לב

חשמנים. הם הסגנים והגדולים כמו שנקרא מתתיה חשמונאי. כשבא סנחרב ממלחמת כוש ומצרים בא עם כל השבי ההוא לירושלי' וחנה על העיר ואותם שנצלו מן המגפה שבו לדת ישראל, וכן אמר הנה יאתיו השמנים מני מצרים ושי יביאו למקדש, וכן עדת כוש תריץ ידיו במנחה לאלהים. ואמר **תריץ** על הידים ואעפ"י שהרגלים הם הרצים, לפי שהידים הם המביאים את המנחה:

פסוק לג

ממלכות הארץ. כי מכל הארצות היו שם:

פסוק לד

לרוכב בשמי שמי קדם. כמו שמי השמים והוא הגלגל העליון המקיף הכל הנקרא ערבות. ואמר **קדם** מפני שהשמים ואישיהם הם עומדים מקדם מיום שנבראו ולא כן אישי הארץ:

הן יתן בקולו קול עז. יתן על האויבים בקולו שהוא קול עז:

פסוק לה

תנו עז. בדברים תנו לו העוז כי עוזו עשה לכם נקמה באויבים ולא בכחכם:

על ישראל גאותו ועוזו בשחקים. וי"ו ההשואה כלומר כמו שנראה עוזו בשחקים כמו שנאמר השמים מספרים כבוד אל כן נראית גאותו על ישראל כי נלחם בעבורם באויבים בגאוה ובעוז:

פסוק לו

אלהים ממקדשיך. היראה תבוא לבני אדם ממקדש, כי שם שוכן הכבוד ומשם יצאו הנפלאות בישראל, ואתה נורא בעבורם וכתוב ממקדשיך ביו"ד לשון רבים כי מקדש מטה מכוון כנגד מקדש של מעלה שהוא כסא הכבוד ומפני זה נבחר המקום ההוא. או רבוי מקדשיך כי המקדש היה שלשה בתים אולם והיכל ודביר:

לעם בקמ"ץ הלמ"ד מורה על הידיעה כלומר העם הידוע והוא ישראל שהוא עמו:

ברוך אלהים. ועל דבר זה ראוי שנודה לו, ונאמר ברוך אלהים:

פרק סט

פסוק א
למנצח. המזמור הזה נאמר על לשון הגלות והוא מדבר לשון יחיד דרך כלל. או כל אחד מבני הגלות מתפלל ובוכה על צרותיו ואומר:

פסוק ב
עד נפש. עד עת יציאת הנפש כלומר קרוב למיתה, ודימה צרת הגלות למים כשהאדם בהם עד צווארו שהוא קרוב למות:

פסוק ג
טבעתי. בצרה תוך צרה לפיכך ואין מעמד, פירוש המצולה היא ממעמקי הים ויטבע אדם בהם עד צווארו במים, וכן יטבע ביון אעפ"י שאין מצולה. ומעמד פועל מבנין הפעיל, ופירושו ואין אחד מאברי שהוא מעמד:
באתי במעמקי מים. יטבע אדם בהם ולא ישטף:
ושבולת. הנהר אעפ"י שאינו מעמקים ישטף האדם, וכל זה רמז לצרות החזקות:

פסוק ד
יגעתי. הטובע צועק לעזרה ואני יגעתי בקראי עד שנחר גרוני, ונחר נפעל שרשו חרר מן ושכן חררים שהוא מקום היובש:
כלו עיני מיחל לאלהי. כי הטובע ישא עיניו למעלה ומיחל אם יבוא אדם ויושיעהו ואני מיחל לאלהי עד שכלו עיני מהביט למעלה וזה רמז לאורך הגלות:

פסוק ה
רבו. במספר:
עצמו בכח:
שקר. כמו חנם והוא כולו סגול באתנח:
אשר לא גזלתי. אומרים גזלתי ומתחייבים אותי בטענות הבל להשיב כאילו גזלתי:

פסוק ו
לאולתי, בדברים שאני סכל בהם:
ואשמותי. שאני אשם בשגגה:
ממך לא נכחדו. ואתה ידעת שהם מאשמים אותי בחנם:

פסוק ז
אל יבושו. אני מקוה בגלות ואע"פ שארך ואם תאבד תקותי תאבד תקות כל המקוים אליך ויבושו כי יאמרו אלה היו מקוים בגלותם ואין מושיע:

אל יכלמו. הוא כפל ענין במלות שונות כמנהג: וזכר **צבאות**. כי הוא אדון צבאות שמים שהגזירות יוצאות משם ברצונו והוא אדון צבאות ישראל והוא נתנם בגלות והוא יוציאם משם. ובקריאה הוא אלהים צבאות והוא כמו אלהי צבאות ויבא במ"ם בסמיכות, ובכתיבה הוא יו"ד ה"א וי"ו ה"א והוא שם תואר והתואר נסמך אבל שם העצם אינו נסמך, כי יש בזה השם שם העצם ושם התואר:

פסוק ח

כי. בעבורך אני סובל החרפה בגלות כי אילו הייתי רוצה לצאת מדתך לשוב לדתם הייתי גדול כאחד מהם:

פסוק ט

מוזר. מופעל מן זר רוצה לומר כי הם יחשבו אותי זר:

לאחי. הם בני ישמעאל:

לבני אמי. הם בני עשו:

פסוק י

כי קנאת ביתך. שהם מושלים בני ואני בחוץ:

חורפיך. חורפי הם חורפיך כי אומרם אין לי תקוה ולא נצא לעולם מהגלות ואתה אמרת להוציאנו ולגאלינו בקרוב או ברחוק:

פסוק יא

ואבכה בצום נפשי. חסר וי"ו כאילו אמר ואבכה ובצום נפשי כלומר אני בוכה ומתענה תמיד:

ותהי לחרפות לי. אתה לי לחרפות שיחרפוני עליך:

פסוק יב

ואהי להם למשל. כי על כל דבר גרוע יזכירוני:

פסוק יג

ישיחו. כשיאספו לשבת בשער או לשתות כי היא שיחתם ללעג וקלון:

פסוק יד

ואני. הם משיחים בי ומלעיגים לי ואני אין לי אלא תפלתי לך שתושיעני מידם:

עת רצון. כלומר אני תפלתי לך תמיד אולי יהיה באחת עת רצון שתקבלנה להוציאני מן הגלות:

עננו באמת ישעך. ברוב חסדך ואמתך עננו שתאמת הבטחתך לי, והמענה הוא ישעך שתתן לנו, והאמת הוא הישועה והחסד להחיש הישועה, לפיכך אמר **ברב** כי רב חסד צריך להחיש הגאולה ולא יפנה למעשינו הרעים:

פסוק טו

הצילני. וזאת היא תפלתי. **אל אטבעה וכו'**. ומה שאמר למעלה טבעתי שטפתני הוא על דרך הצרה הגדולה הקרובה למות כי הקרוב למות יאמרו עליו מת. ומה שאמר עתה אמר על המיתה הגמורה שלא אהיה בגלות כל ימי עולם:

משונאי וממעמקי מים. זכר המשל והנמשל. וי"ו וממעמקי וי"ו ההשואה, כלומר אנצלה משונאי, כמו אם אנצלה ממעמקי מים:

פסוק טז

תאטר. תסגור, ואם יסגור פי הבאר אין לי מוציא ממנו והבאר הוא הגלות:

פסוק יז

חסדך. טוב לי ואעפ"י שאני חוטא פנה אלי כרוב רחמיך, לא כמעשי:

פסוק יח

ואל תסתר. הוא על דרך משל שמי שאינו חפץ באדם מסתיר פניו ממנו, ולפי שצר לי מאוד צריך שתעננני במהרה:

פסוק יט

קרבה. כאילו הוא רחוק ממנה בעודה בגלות:

גאלה. גאל אותה:

למען אויבי. שלא יאמרו כי אין היכולת בידך לפדותה:

פסוק כ

אתה. זכר החרפה בשלש לשונות כלומר בכל מיני חרפה:

נגדך. כי אין נסתר ממך: ופי' **כל צוררי**. שאתה רואה אותם כנגדך והם חושבים שלא תראה:

פסוק כא

ואנושה. משפטו ואנושה והאל"ף פ"א הפועל נעלמת ואל"ף איתי"ן הוא מענין כאב והשור"ק הוא במקום חול"ם:

ואקוה לנוד ואין. קויתי שיהיה אחד מהם מי שירחם עלי ויבא לנוד לי ולנחמני על שברי ואין. ואקוה הוי"ו קמוצה ועניינו עבר:

ולמנחמים. הלמ"ד פתוחה מורה על הידיעה ר"ל לאותם שהיו נראים לי כאוהבים:

פסוק כב

ויתנו בברותי. במאכלי ר"ל אפילו בעת הגלות שארצה לשמוח הם ממרים לי בריבם עמדי כמו מי שיהיה רעב וירצה לאכול ויתנו ראש ולענה במאכלו או כמו מי שהוא צמא וישקוהו חומץ:

פסוק כג

יהי וגו'. כנגד בברותי:

ולשלומים למוקש. ומה שיקוו הם לשלומים יהי להם למוקש:

פסוק כד

המעד. צווי מבנין הפעיל ובא בפת"ח בהפסק, כאשר לא יראו ימעדו רגליהם ויפלו, רוצה לומר שיפלו ממעלתם ומגאותם. וזכר המעדה במתנים כי עיקר היות כח האדם בקומה ובכח הוא המתנים:

פסוק כה

ישיגם. שלא יכלו להמלט מזעמך ומחרון אפך:

פסוק כו

תהי טירתם. ארמנותם:

פסוק כז

כי אתה. רוצה לומר כי אתה עשיתה כל זה הרע שהם עושים כי אם היית חפץ לא הי' בם כח להרע לי אלא מה ש'הכית אתה רדפי הם:

ואל מכאוב חלליך. כמו ועל מכאוב ופירושו להכאיב חלליך יספרו זה לזה חללו אל הם נכה אותם. וחלליך אינו רוצה לומר שמת לגמרי שלא יכאיב אדם המת אלא קרוב למיתה:

פסוק כח

תנה. להם עונש של עונם שעוו בנו:

ואל יבואו בצדקתיך. בצדקה ובטובה שאתה עושה עם כל ישראל. או פירושו לאחר מיתה לעולם הבא, והפסוק הבא אחריו מפרש זה:

פסוק כט

ימחו. הפסוק כפול בענין במלות שונות, ור"ל שלא יכתבו בספר החיים שהוא חיי העולם הבא:

פסוק ל

ואני. להם לא תתן ישועתך אבל לי תתן שאני עני וכאוב בגלות:

תשגבני. מהשפלות שאני בו:

פסוק לא

אהללה. כשתוציאני מן הגלות:

בתודה. שאודה חסדו ואקריב לפניו קרבן תודה:

פסוק לב

ותיטב. התהילה שאהללנו בשיר תיטב לו משור פר. ופירוש **משור פר**. משור ומפר ומ"ם במקום שנים עומדת, והשור הוא הגדול והפר קטן ממנו:

מקרין מפריס. טעמו על הפר שהוא בעל קרנים ופרסותיו חזקות כי קודם שיהיו לו קרנים פרסותיו רכות, ואמר זה לפי שפחות מזה לא יכשר לקרבן, ופר הנזכר לקרבן בתורה הוא בן ג' שנים:

פסוק לג

ראו. יראו ענוים הישועה וישמחו לה, כי הענוים דוקא יראו כי אותם שלא ישובו אל ה' בעת הגאולה יכלו ויאבדו:

דורשי אלהים. הם הענוים והוא כפל דבר במלות שונות: ואמר **לבבכם**. כמנהג המקרא לדבר פעם לנוכח ופעם **לנסתר** ופי' **ויחי**. כמו וישמח שהאדם הדואג והכואב לבו כמו מת, ובבוא השמחה יחיה הלב:

פסוק לד

אביונים. הם בני הגלות והם אסיריו אע"פ שהם אסירי הגלות, שכאשר ירצה הוא לא יהיו אסורים, ויאמרו אז הגוים כי ה' שומע אל האביונים ולא בזה אותם בגלותם:

פסוק לה

יהללוהו שמים וארץ. על דרך משל שתרבה השמחה והתהלה בעולם:

פסוק לו

כי אלהים וגו'. זכר ציון וערי יהודה כי הם העיקר והוא הדין לשאר ערי ישראל:

וישבו שם. אסיריו שזכר:

וירשוה. בציר"י מגזרת פועל יורש כמו כי חפץ בבת יעקב וכנוי וירשוה על ציון או על ארץ ישראל כולה, אעפ"י שלא זכרה הנה זכר ציון שהיא ראש הממלוכה, כלומר הם ובניהם ינחלוה:

פרק ע

פסוק א
למנצח. המזמור הזה חברו דוד בעת שהיה בורח מפני שאול או מפני אבשלום והוא הנכון בעבור המזמור הבא אחריו שיוכיח כי בברחו מפני אבשלום חברו כמו שנפרש:

פסוק ב
אלהים להצילני. ימהר להצילנו וחצי הפסוק שהוא כפל ענין יוכיח חסרונו, או יהיה פירושו בלא חסרון, ויהיה פעם חושה למלת להצילני ולמלת לעזרתי, וכמו שכפל הענין כן כפל הקריאה ואמר אלהים ואמר ה':

פסוק ג
יבושו ויחפרו. כפל ענין במלות שונות לחזק הענין כמנהג:
יסוגו אחור. ישובו אחור מחשבותם שחשבו להרע לי ואז יבושו ויכלמו:

פסוק ד
יבושו אחור. בשתם שעשו לי המה יבושו ויכלמו בשובם אחור מדה במדה:
עקב. ענין שכר:
האח האח. שהיו אומרים בברחי שמחה שמחה:

פסוק ה
ישישו. הם יבושו וכל מבקשיך ואוהבי ישועתיך שתושיעני ישישו וישמחו:
ויאמרו תמיד יגדל. שמראה גדולתו לאוהביו ומושיעם:

פסוק ו
ואני. קרא עצמו עני ואביון לפי שהוציאו בנו מן המלוכה:

פרק עא

פסוק א
בך. המזמור הזה אמרו סמוך למזמור אשר לפניו לפיכך לא אמר בו פתיחה למנצח ומזמור ואמרו בברחו מפני אבשלום בנו והעד מה שאמר אל תשליכני לעת זקנה ובברחו מפני שאול לא היה זקן:
בך ה' חסיתי. וכיון שחסיתי בך ידעתי כי לא אבוש לעולם:

פסוק ב
בצדקתך. לא בצדקתי כי ידע דוד כי זה היה עונש עון אוריה:

פסוק ג
היה. לפי שברח ממעונו מירושלים מפני אבשלום שאל שהאל יהיה לו מעוז להשיב בו מפני בנו:
צוית להושיעני. כמו תצוה עבר במקום עתיד או פי' צוית פעמים רבות להושיעני כן תושיעני עתה, והמצוה היא למלאכים כמו שכתוב כי מלאכיו יצוה לך:

פסוק ד
אלהי. אמר רשע על אבשלום:
מעול וחומץ. על אחיתופל:
וחומץ. בצד"י כמו בסמ"ך:

פסוק ה
מנעורי. כלומר מנעורי הכרתי וידעתי כי אתה האל ושמתי מבטחי בך:

פסוק ו
מבטן. אע"פ שלא ידעתי בצאתי מן הבטן עליך נסמכתי כי אתה המכין מזוני:
גוזי. בשקל טוב:
בך תהלתי. תמיד אני מתהלל בך על הטובות שעשית עמי:

פסוק ז
כמופת. כי רבים יוסרו בראותם כי נענשתי על העון ואני מופת להם:
ואתה מחסי עוז. פי' אע"פ שאני בורח בעונש עוני אתה מחסי עוז שתשיבני למלכותי:

פסוק ח
ימלא. כשתצילני אהללך בכל פי ואזכיר כל היום תפארתך שאני מתפאר שתושיעני:

פסוק ט
אל תשליכני. עתה כשאני זקן וכלה כחי רק היה עתה כחי ומעוזי:

פסוק י
כי אמרו לי. בעבורי ובפסוק האחר מפרש מה אמרו ומה נועצו יחדיו:
ושומרי נפשי. שהיו אוהבי ושומרי נפשי מתחילה עתה נועצו עלי יחדיו:

פסוק יא
לאמר. כלומר עד הנה עזרו והיה מצליח במלחמותיו אבל עתה נראה כי עזבו כי אפילו בנו ורודף אחריו להמיתו:
ואין מציל. כי אלהים שהיה מצילו עד עתה עזבו:
רדפו ותפשוהו. כל אחד היה אומר לחבירו רדפוהו תפשוהו:

פסוק יב
אלהים. שהם חושבים שרחקת ממני הראה להם שלא רחקת ממני:

פסוק יג
יבושו יכלו. כשיכלו יבושו:

פסוק יד
ואני. אף על פי שאני בצרה תמיד איחל שתושיעני:
והוספתי על כל תהלתיך. אני מיחל שאוסיף עוד להללך בהושיעך אותי על כל מה שהללתיך בצרות שעברו עלי:
והוספתי. קריאתו מלעיל:

פסוק טו
כל היום. כמו כל הימים כלומר בהושיעך אותי פי יספר תהלתיך אף על פי שיש עלי לספר כל הימים תשועתך כי תמיד אתה עושה עמי טובות עד שלא ידעתי להם ספורות והוא שם כמו מספרים, ספורה בשקל בשורה:

פסוק טז
אבוא. כשאבא להלחם עם אשר כנגדי לא אבא בגבורת הגבורים אשר עמי ולא אבטח בגבורתם אלא בגבורתיך אבא ואזכיר צדקתך לבדך כי אין לי צדקה אלא ממך:

פסוק יז
למדתני. שנתת לי לב מבין מנעורי להזכיר כי הכל מאתך ומאז ועד הנה אגיד בכל שעה נפלאותיך:

פסוק יח
וגם. כלומר לא עזבתני עד הנה כי לא תעזבני עד זקנה ועד שיבה והשיבה יותר מהזקנה:
עד אגיד זרועך. אם אנצח אויבי בעת הזקנה הכל יאמרו כי זרועך היא שהושיעה לי לא גבורתי. וכן אני אגיד **לדור**. כלומר לדור שאני בו. וכן **לכל יבוא**. פי' לכל דור שיבוא אחרי יגידו הנשארים מהדור הזה אמרי גבורתך. או אני אגיד גבורתך בכל הדורות הבאים בכתבי אותה בספר:

פסוק יט
וצדקתך. גדולה וגבוהה עד מרום:
אשר עשית. עמי ועם אחרים עד שיאמרו הכל מי כמוך. ומלת **אלהים**. קריאה לשם יתברך, אתה אלהים יכול ומי כמוך אל ויכול כי כל היכולים תכלה יכולתם לבד מיכלתך שלא תכלה:

פסוק כ
הראיתנו. כתוב בויו"ו וקרי ביו"ד, והכתיב על כל בני הגלות והקרי מדבר על דרך יחיד. וכן **תחיינו**. כתיב בויו"ו וקרי ביו"ד, כי המזמור הזה אעפ"י שאמרו דוד על עצמו כלל בו ברוח הקודש דבר בני הגלות, כי כמו שהיה הוא גולה ואחר כך שב לירושלים כן ישראל ישובו לירושלים ב"ב. ומזה הפסוק עד סוף המזמור על לשון בני הגלות. וזאת תהי' צדקה גדולה לנו מאתך שהראיתנו צרות רבות ורעות עד שאומרים הכל כי כלנו בגלות ואתה תשוב תחיינו שהיינו כמתים בגלות, ומתהומות הארץ שהיינו כאילו טבענו בתהומות הארץ תשוב ותעלנו משם, זאת תהיה צדקה גדולה עד מרום:

פסוק כא
תרב. ולא יד שתוציאנו מן הגלות אלא שתרבה גדולתינו ממה שהיתה טרם הגלות:
ותסוב תנחמני. תסב אלינו, כי בגלות כאילו הפכת פניך, ותשוב אלינו ותנחמנו בשוב הגלות:

פסוק כב
גם אני. כשתרבה להטיב גם אני ארבה להודות, **בכלי נבל וכנור אזמרה לך**. מה שלא אוכל לעשות כן בגלות, כי ערבה שמחתינו כמו שאמרו בני גלות בבל איך נשיר אל שיר ה' וגו':
אמתך. שיעדתנו להוציאנו מן הגלות, וכאשר תעשה כן תקיים אמתך ואזמרה לך:
קדוש ישראל. כי אז יתקדש שמך בישראל:

פסוק כג
תרננה. בשעת שאזמרה לך שפתי ונפשי ירננו כלומר שיהיו פיו ולבו שוים:
אשר פדית. מהגלות שאין לבי נכון עמי בגלות ואין הנפש יכולה לקבל רוח הקודש לשורר ולזמר:

פסוק כד
גם לשוני. לפי שזכר השפתים זכר גם כן הלשון, כי הדברים יאמרו עם השפה והלשון:
כי בשו. הם יבושו ואני אזמר:

פרק עב

פסוק א
לשלמה. זה המזמור חברו דוד על שלמה בנו כשהמליכו, ואמר בסוף המזמור כלו תפלת דוד בן ישי, כי בסוף ימיו היה זה שהיה שוכב במטתו, ולא קרה לו דבר אחר יאמר מזמור

עליו, ובזה המזמור כלו תפלותיו ומזמוריו והוא סוף הספר האחד מהחמשה ספרים שיש בספר הזה, ולא סידרוהו המסדרים שיהיה זה הספר אחרון, כי ראוי לחתום הספר בדברי הילולים ובמזמורי הללויה בעבור כי המזמורי' הם לעתיד בשוב ישראל מהגלות.
ויש מפרשים על מלך המשיח, וכן קראו בספר שיר השירים האלף לך שלמה:
משפטיך למלך תן. תן לו דיעה ובינה לשפוט במשפט ובצדק והפסוק השני פירושו של הראשון:
וצדקתך. פירושו ישרך: וטעם **לבן מלך**. אתה ציויתה המלוכה לו ולאביו וכיון שבמצותיך ימלוך תן לו שיהיה מלך צדק:

פסוק ג
ישאו הרים וגבעות. דרך משל על האומות שיצא שלום על ישראל בימיו, וכן היה בימי שלמה וכן יהיה בימות מלך המשיח ויחיו כל ישראל בצדקה וביושר:

פסוק ד
ישפוט יקח משפטם מעושקיהם:

פסוק ה
ייראוך עם שמש ולפני ירח. לעולם. וכן **לדור דורים**. כלומר ילמדו בימיו ליראה אותך עד שכל הימים ייראוך. ובאומרו עם שמש ולפני ירח כלומר כל זמן שהשמש והירח קיימים והוא דרך הפלגה:
ולפני. פירושו ועוד. ואם על המשיח הוא בימיו תמלא הארץ דיעה את ה', ולפי זה לעולם אינו דרך הפלגה כי כן יהיה לעולם:

פסוק ו
גז. הוא העשב הנקצר:
זרזיף. ענין נטיפה. אמר זה המלך יבא על העם לטובתם כמו המטר שירד על העשב הנקצר ומצמיחו עוד, וכמו הרביבים הנוטפים בארץ ומצמיחים מקום הצמא. ואם על מלך המשיח בימיו יהיו ישראל בהבטחה גדולה ובשלום אין כמוהו, וירד על ישראל שבגולה כעשב הנקצר שבבוא עליו מים יפרח ויצמח וירב לרוב:

פסוק ז
יפרח. ירבו צדיקים וטובים בימיו:
ורוב שלום. גם כן יהיה שיעמוד:
בלי ירח, כלומר כל זמן שהעולם קיים. אם על שלמה הוא על דרך הפלגה כמו שפירשנו. ואם על מלך המשיח הוא כמשמעו שכל ימי עולם יהיה שלום:

פסוק ח
וירד. אם על שלמה הרי נאמר עליו כי מושל היה בכל הממלכות, ואם על מלך המשיח גם הוא מבואר כי ממשלתו תהיה בכל העולם:
מים ועד ים. פירש החכם אברהם בן עזרא להים הדרומי הנקרא ים האדומי יד ים צפון והוא ים אוקיינוס:
ומנהר. הנהר יוצא מעדן שהוא תחילת המזרח:
עד אפסי ארץ. שהוא סוף המערב:

פסוק ט
ציים. שוכני ציה והם שוכני המדברות כמו הקדריים וזולתם אעפ"י שהם רחוקים מן היישוב:
לפניו יכרעו. וכל שכן זולתם:
ואויביו. ואותם שירצו להיות אויביו לא יוכלו אבל ילחכו עפר מיראתם אותו:

פסוק י
מלכי. אם על שלמה מבואר הוא כי כל מלכי הארץ היו מביאין לו מנחה, ואם על מלך המשיח גם כן מבואר כי כן יהיה:
אשכר. כמו מנחה, ופירוש יביאו תמיד בכל שנה לפיכך הוא בלשן השבה כלומר פעם אחר פעם:

פסוק יב
כי יציל. לפיכך יאהבוהו ויעבדוהו כי יראו כי יהיה מלך צדיק ויציל האביונים והעניים שאין להם עזר:

פסוק יג
יחס. כפל הענין לחזק כמנהג וכן הפסוק הבא אחריו:

פסוק יד
מתוך. הוא מרמה בלא ידיעה, וחמס הוא גזל בידיעה:
וייקר. כתוב בשני יוד"ין ביו"ד האיתן וביו"ד השורש אמר כי דם העניים יקר בעיניו לפיכך יושיע נפשותם ויגאלם מיד הרשעים שלא ישפכו דמם:

פסוק טו
ויחי. פירושו ויחי עמו זהו שאמר ויתן לו מזהב שבא כלומר יתן לעני מהונו שיחיה עמו:
ואמר **מזהב שבא**. כלומר מזהב שיביאו לו משבא:
ויתפלל בעדו. העני יתפלל בעד המלך תמיד:

ויברכנהו כל היום. ר"ל כל הימים:

פסוק טז

יהי. בימי המלך הזה יהיה ברכה בעולם עד שיזרע אדם מלא כף תבואה אפילו בראש ההרים ויהיו השיבלים טובות ובריאות עד שירעשו ברוח הנושבת בהם כמו עצי הלבנון, ופריו פירוש כף התבואה:

ויציצו מעיר. מחוץ בשדות תהיה הברכה וכן בעיר בבני אדם תהיה ברכה עד שיציצו מעיר לרוב כעשב הארץ:

פסוק יז

יהי שמו. שם המלך יהי לעולם כלומר שיזכר מרוב גדולתו לעולם:

לפני שמש ינון שמו. בעוד שהשמש קיים וכן לפני ירח ר"ל כל זמן שהשמש קיים יהיה זכר שמו, ופירוש **ינון** מן נין ונכד מבנין נפעל, ר"ל כמו שהבן זכר האב כן יהיה שמו זכר לעולם למעשיו הטובים שיעשה ויתברכו בו שיאמרו האל יברכנו כמו שבירך פלוני:

יאשרוהו. יאמרו עליו אשריו:

פסוק יח

ברוך י'. כמו שפירשנו בתכלית הספר הראשון, כי זה הפסוק ושאחריו הם דברי המחבר הודה לאל שזכה להשלים הספר:

עושה נפלאות לבדו. שמראה דוקא בישראל נפלאות למה כי הוא אלהי ישראל אם כן הוא לבדו הוא העושה נפלאות לא אלהי העמים:

פסוק יט

וברוך שם כבודו לעולם. הוא השם הנכתב ולא נקרא שהוא שם הכבוד ועליו נאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כי באותו השם לבדו יקרא אז: ואז **ימלא כבודו את כל הארץ**. כמו שכתוב כי מלאה הארץ דיעה את ה':

אמן ואמן. קיום וקיום כלומר יתקיים זה הדבר העתיד קיום אמת:

פסוק כ

כלו. אם על שלמה כבר פירשנו טעמו בתחלת המזמור, ואם על מלך המשיח פירשו אדוני אבי ז"ל כאשר ישתלמו נחמות אלה אז כלו תפלות דוד בן ישי, ולא אמר כלו זמירות או הודאות אך תפלות כלומר כלו תפלות מענייני כפרה וסליחה והצלה כי כאשר ישתלם הכל וימלוך מלך המשיח בן דוד לא יהיו צריכים לא כפרה ולא הצלה והצלחה כי הכל יהיה להם, ואז כלו תפלות דוד בן ישי:

פרק עג

פסוק א
מזמור. זה המזמור נאמר על מבוכת בני העולם על שלום הרשעים ורעות הצדיקים בעולם הזה, ואסף המשורר הזה מדבר על לשונו או על לשון כל נבוך: אמר **אך טוב לישראל אלהים**. אע"פ שהם בגלות אלהים טוב להם וישמור להם עוד מעשיהם הטובים וכן הוא טוב לברי לבב שהם בשאר האומות אע"פ שהם ברע בעה"ז טוב יהיה להם בעולם הבא. וטעם **אך** ר"ל אך זה אני יודע באמת יהיה מה שיהיה כי עוד ייטיב להם:

פסוק ב
ואני. נטוי כתיב וקרי נטיו והוא פעול ר"ל כל איש נבוך נטוי בזה:
שפכה כתיב בה"א לשון נקבה על כל רגל, והקרי שפכו בוי"ו על שתי הרגלים שהם האשורים. ופירוש הפסוק כמעט נטיו רגלי מן האמונה בראותי שלום הרשעים: ופירוש **כאין שפכו**. כמעט הוטלתי מאמונתי לארץ, כלומר כאילו בלא דבר עמדתי שלא נפלתי, כל כך היה הדבר המעמידי מעט כאילו אינו לפיכך אמר כאין:

פסוק ג
בהוללים. הם הרשעים כי הם מתעסקים בהנאות בעולם הזה שהוא הוללות וסכלות ולא יחושו בזה אם יעשו כל רע למלאות תאותם ואראה אותם בשלום ולזה קנאתי עד אשר כמעט נטיו רגלי:

פסוק ד
כי אין חרצבות למותם. כל כך הם בטובה כל ימיהם עד יום המיתה כי אפילו בעת מותם ימותו בנחת בלא צער, כי פירוש חרצובות קשרים ומי שהוא מת בצער ובקושי הוא כאילו יש לו קשרים בהפרד החיים ולא יותרו הקשרים ההם אלא בקושי, אבל הם במנוחה ימותו כאילו אין קשרים למותם:
ובריא אולם. ובריא כחם:
אולם מן יש לאל ידי, אמר בחייהם כח טבעם בריא וחזק ובמותם ימות בנחת:

פסוק ה
בעמל. בעמל שאר האנשים שמחייתם בעמל וביגיעה הם אינם בכללם אלא בלי עמל ישיגו מחייתם והנאתם, וכאשר יבואו נגעים וחלאים לשאר בני אדם הם לא ינוגעו עמהם:

פסוק ו

לכן. מן הגאוה ישימו ענק לצואריהם ולגרוגרותיהם ולבוש מחמס, וזהו **יעטף שית חמס למו**. יעטפו להם שית החמס וישימוהו תמיד כו שיעטוף האדם מלבושו תמיד כל היום:

פסוק ז

יצא. מרוב שומן ידמו שיצאו עיניהם כאילו אין להם עינים, כי בעובי שומן הפנים יתכסו העינים:

עברו משכיות לבב. מתרגמינן מנעה סכותא וכן נקרא הלב שכוי, שצופה הדברים במחשבה כלומר כל מה שצופה לבם מטובת העולם שיבואו להם יותר ויותר יבוא להם עברו על מה שחשבו:

פסוק ח

ימיקו. ימסו בני אדם בדבריהם הרעים ומנחי העי"ן לא נמצא במקרא אלא זה אבל בדברי רבותינו נמצא ומפעלי הכפל נמצא המק בשרו וזולתו:

וידברו ברע עשק. לא יראו לדבר בעושק שעושים ולא יתכסו בו אבל ידברו ברע שידברו בו:

ממרום. לאמר כי אין מרום עליהם שיענישם בזה:

פסוק ט

שתו. הדגש תמורת הנח אשר בשתו עלי ואדוני אבי ז"ל פירש מפעלי הכפל שרשו שתת כלומר נגר ורץ פיהם בשמים כלומר שמדברים באלהים שאין לו ידיעה בהם:

ולשונם תהלך בארץ. כלומר פירהם ולשונם ההולכים בארץ הם משימים אותם בשמים:

פסוק י

ישוב. כמו ביו"ד ר"ל ישיב אותו האל וקרי ישוב בוי"ו אמר עמו שהוא רואה שלות הרשעים ישוב פעם אחר פעם:

הלום. כמו אל תקרב הלום כלומר בזאת הטענה אם יוכל למצא טענה כנגדה להצדיק הדין:

ומי מלא ימצו למו. חסר המתואר ר"ל ומי כוס מלא תרעלה ימצא להם מענין שתית ומצית כלומר ימצו מים מרים לתוך פיהם מזה הענין:

פסוק יא

ואמרו. זאת הטעה שטענו בה כל היום לדעת מה היא: ואמר **איכה ידע אל**. דרכי בני אדם והלא אל אמונה הוא אם ידע דרכי בני אדם איך ירע לעמו ההולכים בדרכיו וייטיב לכופרים בו ולרשעי העולם ואם יש דעה בעליון איך יהיה זה:

פסוק יב
הנה אלה. הם רשעים והם שלוי עולם והרבו נכסים וכבוד:

פסוק יג
אך. אני שאני עבדו לריק זכיתי לבבי ולריק רחצתי בנקיון כפי כלומר לבי נקי ומעשי נקיים ואני ברעה הם בשלוה:

פסוק יד
ואהי. אני טוב ונגוע ביד הרשעים:
כל היום. כל הימים: וכן **לבקרים**. תמיד בכל בקר ובקר תוכחתי ויסורי בידם:

פסוק טו
אם אמרתי. זה מאמר אסף או כל חסיד בכל דור ודור אם אמרתי אספרה זאת הטענה כמו שהם אומרים דור בניך הנה בגדתי בך, מלת הנה מוקדם ומאוחר אם אמרתי אספרה כמו דור בניך הנה בגדתי וכמוהו רבים במקר"ׁ:

פסוק טז
ואחשבה. הנה יראתי מלספר בפי כמו שאמרו איכה ידע אל והנה עמל הוא בעיני כלומר בעיני לבי כי אהפך ואהפך בזאת הטענה ולא אמצא דבר בלבבי לדעת מה זאת: וכתוב **הוא**. ביו"ד על הטענה והתשובה על זה וקרי הוא בוי"ו על הדבר והענין אחד:

פסוק יז
עד. תרתי בלבי לדעת זאת בעמל גדול ולא מצאתי עד שבאתי במחשבות לבבי אל מקדשי אל והוא עולם המלאכים והרוחות כי שם סוף השכר הקיים כי טוב העולם הזה אינו עומד אבל באחרית והוא עולם הנפשות בו יבחנו הטובים וזה שאמר אבינה לאחריתם:

פסוק יח
אך. מה ששמת להם כן הארכה בעולם הזה להפילם לעולם הבא כמו שילך בדרך חלק שיראה לו דרך טוב ובמעט קט ימעדו רגליו ויפול למטה, כן בעולם הזה אין טובתם לאורך זמן וגם במותם לא ישאר טובתם לבניהם אחריהם וזהו שאמר בפסוק הבא אחריו:

פסוק יט
איך. כל רואיהם יתמהו עליהם ויאמרו איך היו לשמה כרגע:

פסוק כ
כחלום מהקיץ. הנה הם כמו החלום שמעת הקיץ לא ימצא דבר ממה שרואה בחלום, כן הרשעים עתה תראה בשלותם ועתה אינם:

בעיר צלמם תבזה. פירש אדוני אבי ז"ל בעיר כמו בהעיר המתים צלם הרשעים וצורתם תבזה כמו שאמר הכתוב אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם וצלמם תפרש אם תרצה על הגוף או על הרוח כמו בצלמנו כדמותינו או על שניהם:

פסוק כא

כי. קודם שהבינותי היה מתחמץ לבבי בזה הענין מענין חומץ יין כלומר שלא הייתי מוצא דבר מתוק וערב בלבבי שאנוח בו מהמבוכה הגדולה:

וכליותי אשתונן. חסר בי"ת השימוש אמר ובכליותי גם כן שהיו יועצות אשתונן על זה הדבר:

אשתונן. מגזרת חץ שנון הייתי עמהם בנשאי ונתני בדבר ביני לבני:

פסוק כב

ואני בער. קודם שהבינותי זה הייתי בער והוא אדם שאין לו דעת כמו שברא הקב"ה הבהמה:

בהמות הייתי עמך. בעבדי אותך כי לא הייתי יודע אם יש גמול אם לאו:

פסוק כג

ואני תמיד. ואני בהיותי תמיד עמך ודבק בך ובעבודתך מתעסק בחכמה עזרתני בדבר זה עד שהבינותי מה הוא וזהו שאמר:

אחזת ביד ימיני. עזרתני והקימתני:

פסוק כד

בעצתך. וכמו שעזרתני בזה והנחתני בעצתך כן נחני תמיד בעצתם ותלמדני כל ימי חיי:

ואחר כבוד תקחני. רוצה לומר הפרד החיים וישאר הכבוד:

תקחני. כלומר תאסוף כבודי אליך: ומלת **אחר**. אינה דבקה עם כבוד והנגינה מפריד ביניהם לפיכך יתפרש בפני עצמו:

ואחר. אחרי מותי:

תקחני. תקח כבודי שהואר הנפש:

פסוק כה

מי. בבעלי האמונות הרעות יש מאמינים בשמש או באחד הכוכבים ואני אין לי חפץ אלא בך לבד לא שמתי לך שותף לא בשמים ולא בארץ:

ובארץ. רוצה לומר בארבע יסודות כי יש עובדים המים וכן הרוח והעפר:

פסוק כו

כלה. כשיכלה שארי שהוא הבשר ויכלה לבבי והוא הנפש החיה אשר בלב כל חי:

צור לבבי. לא יכלה והוא השכל שהוא קיום הלב כי פעולות השכל בו יפעלו והוא צור לבבי וחלקי שהוא יהיה אלהים לעולם כי הנה חלקי יהיה לעולם לפי שדבקתי בך אבל רחקיך יאבדו:

פסוק כז

הצמתה כל זונה ממך. כל תועה מדרכיך תצמיד אותו שלא יהיה לו חלק בך אחרי מות הגוף:

פסוק כח

ואני. הרשעים הם רחוקים ולפיכך יאבדו אבל אני קרבת אלהים לי טוב שאצפה בקרבתי אליך שכר טוב בעולם ובך שתי מחסי שתלמדני לספר כל מלאכותיך כלומר כל מעשיך שאדע ואוכל לספר ולהבין בחכמת הטבע שהוא דעת כל מעשיך הגופנים התחתונים והעליונים ומשם אעלה לדעת מעשיך ואז אדע דעת עליון:

פרק עד

פסוק א

משכיל. זה המזמור ידבר על הגלות. ואמר **למה אלהים זנחת לנצח**. הרחקת אותנו לעולם:

יעשן אפך. כי בהתקצף אדם יתחמם ויצא עשן מנחיריו ואמר כן על הבורא יתברך דרך משל:

פסוק ב

זכור. כמו שקניתם אז ממצרים כן תקנה אותם מבבל עוד וטעם קנית שהיו עובדים למצרים כאלו מכורים היו בידם: **שבט נחלתך**. זכר כל השבטים כאחד לפי שהיו מיוחדים במצרים בין עם אחד והם היו שם נחלת ה' קרואים בשמו, או אמר נחלתך באשר קנה אותם מבית עבדים נקראו נחלתו:

הר ציון זה שכנת בו. אמר קנית אותם וגאלתם ממצרים עד שהבאתם אל הר ציון ששכנת בו. ובאומרו הר ציון זה בעבור כי הוא ידוע או בעבור כי בציון נאמר זה המזמור:

פסוק ג

הרימה פעמיך. כמשמעו רגליך והוא על דרך קומה ה' ויפוצו אויביך:

למשאות נצח. שם במקום מקור כמו להשאות:

כל הרע אויב בקדש. פירושו כמו הפוך הרע כל אויב ופירוש הפסוק הרימה פעמיך להשאות נצח כל אויב שהרע בקדש רוצה לומר בבית המקדש:

פסוק ד

מועדיך. בית המקדש הנקרא מועד לפי שנועדים שם ישראל לרגלים: ואמר **שאגו**. כמו שאמר קול נתנו בבית ה' כיום מועד:

שמו אותותם אותות. נבוכדנצר שם אותות להחריב בית המקדש כמו שאמר שאל בתרפים:

פסוק ה

יודע. כשנבנה בית המקדש מי שהיה מביא קרדומו בסבך עץ לכרות אותו לצורך הבנין היה נודע כאלו היה מביא אותו למעלה בשמים לפני כסא הכבוד כל כך היו שמחים ומתפארים בבנין:

בסבך. כמו נאחז בסבך והוא משקל אחר כי זאת הבי"ת נקראת בקמץ חטף:

פסוק ו

ועתה. יחד. כל הפתחים והצורים שהיו עשויים בזהב כולם יחד ויהלמון אותה בכשיל ובכלפות וכינוי פתוחיה על המלאכה כלומר מלאכת הבית שהיו פתוחיה הלמו אותם האויבים:

כשיל. הוא קרדום:

וכילפות. הוא כלי מעץ כמו הקרדום:

פסוק ח

נינם יחד. נינה אותה רוצה לומר נהרגם כמו חרב היונה כי יש בלשון הזה אונאת ממון ובגוף וכמו והאכלתי את מוניך:

כל מועדי אל. זהו בית המקדש:

פסוק ט

אותותינו. אותות הגאולה לא ראינו עדיין וארך זמן רב גלותנו:

אין עוד נביא. משמתו חגי זכריה מלאכי לא היה לנו עוד נביא להגיד העתידות ומתי תהיה הגאולה או פירוש אין עוד נביא אין עדיין כלומר הנביא שעתיד להגלות לנו סמוך לגאולה והוא אליה הנביא לא בא עדיין:

ואתנו יודע עד מה. תהיה הגאולה ומה פירושו מתי:

פסוק יא

למה תשיב. כמו השיב אחור ימינו אויב:

ידך. היא השמאלית:

מקרב חיקך כלה. כלה האויב מקרב חיקיך והוא בית המקדש שהוא מקום סתרך כמו החק לאדם: או פירושו כלה ימינך מקרב חיקך ונקום נקמתך כי מי שישים ידו בחיקו לא יעשה פעולה כדרך העצל שיתן ידו בחיקו: וטעם **כלה**. שלא תשיבנה עוד אל חיקיך עד עשותה משפט ברשעים והכל דרך משל:

פסוק יב

ואלהים. איך הוא זה שתניחנו בגלות מקדם הוא מלכי ופועל לי ישועות בקרב הארץ ועתה הוא כאילו אינו מלכי שבעלונו אלהים זולתו, וטעם שאמר בקרב הארץ כלומר אף על פי שאתה עליון אתה משגיח בתחתונים ועושה בהם כרצונך: וטעם **בקרב**. אפילו בתוך ארץ האויבים הכופרים ואין כח להם להנצל מידו אפילו בתוך ארצם:

פסוק יג

פוררת. לשון שבר ורצוץ אמר מקדם עשית לנו כל הישועות האלה בעבורינו שברת בעוזך ים ועברנו בתוכו ושברת ראשי אויבינו במים דימה מצרים לתנינים:

פסוק יד

ראשי לויתן. הוא פרעה כי לויתן פירושו התנין הגדול כמו על לויתן נחש בריח: ואמר **ראשי**. על שלישיו ועל גבוריו:

תתננו מאכל לעם לציים. זהו ביזת הים שבזזו ישראל שהיו עם ההולכים לציים:

ציים. פירושו מדברות כי בצאתם ממצרים כל מסעיהם במדברות היו:

פסוק טו

אתה בקעת. להם הצור היבש עד שיצא ממנו מים:

מעין ונחל. על שם סופו אמר מעיין כי המעיינים לא יבקעו אלא הצור יבקע ויהיה מעיין:

אתה הובשת נהרות איתן. דבר והפכו כי הצור החלמיש הפכת למעיין ומקום המים הפכת ליבשה ועל הירדן אמר נהרות איתן שהיה בחזקתו מלא על כל גדותיו ועברו ישראל בתוכו ביבשה: ואמר **נהרות**. והוא אחד מפני נהרות אחרים אשר נשפכים בו:

ואיתן. שם לא תואר לפיכך נסמך נהרות אליו:

פסוק טז

לך. לפי שזכר ההפכים שעשה לישועת ישראל לעשות היבש לח והלח יבש זכר גם כן ההפכים שעושה בעולם בבריאתו טבע כנגד טבע כי בכל יום ויום הוא הופך הטבעים לרצונו כצורך עבדיו להראות כי הכל בידו וכלם בראם כן לצורך הברואים כי הלילה מנוחת בני אדם וטרף החיות לפיכך אמר אף כי אפילו הלילה שלא יראה שיש בו תועלת גדולה ולך היא כי אתה כוננת בו להיות חשך חצי הזמן לתועלת הברואים:

פסוק יז
קיץ וחורף. גם כן דבר והפכו ובכלל חורף וקיץ כלל קור וחום וכל אחד מהם הוא צורך הברואים וזכר התנועה התמידית יום ולילה וזכר התנועה התמידית קיץ וחורף, וכן כל גבולות ארץ שהם שבעה נופות וכל נוף הפך האחר ואוירו משונה מחבירו והכל לצורך הברואים:
ומאור ושמש. פירושו מאור אור הלבנה והככבים בלילה אחד ואור השמש ביום וכל זה הכינות לצורך הברואים כי אור השמש גלויה תועלתו באורו ובחומו ואור הירח והככבים צורך הולכי מדברות ויורדי הים ובהם לצורך הצמחים ויש לירח גם כן בכח המים וכל כוכב וכוכב יש לו כח בצמחים או באבנים ובמתכות:

פסוק יח
זכר. אתה שעשית כל זה זכור כי האויב מכחש בך בכל זה ומנאץ שמך וזכור זאת לו והשפילו והוציאנו מידו ואל תתננו לעולם בידו:

פסוק יט
אל תתן לחית. הנסמך חסר כאילו אמר לחית האביונים, נפש ישראל שהוא התור שלך כי נמשלו ישראל ליונה ותור לפי שהם חלושי הכח ונטרפים ואינם טורפים. **וחית**. פירושו עדת וכן חית ענייך עדת ענייך:

פסוק כ
לברית. בפת"ח הלמ"ד להורות על הידיעה, כלומר הברית שכרת לאבותינו:
מחשכי ארץ. הם מקומות הגלות שהם לישראל חשך ואפילה והם מושבות חמס שבבליים חומסים אותם. ואמר **מלאו**. לפי שכל מקומות הגלות הם נאות חמס:

פסוק כא
אל ישוב. זה העני המתפלל לפניך נכלם שלא תשמע תפלתו, והעני הוא ישראל בגלות:
עני ואביון יהללו שמך. ראה שהם מהללים שמך בגלותם. או פירושו כאשר לא ישוב נכלם מלפניך יהלל שמך:

פסוק כב
קומה. אם לא תעשה בעבורינו עשה בעבורך כי ריבנו ריבך הוא, כי האויב יחרף אותך ואומר כי אין בך יכולת להוציאנו מהם:

פסוק כג
אל תשכח. קולם ושאונם שנותנים עליך תמיד הוא עולה לפניך אל תשכחנו:

פרק עה

פסוק א
למנצח. זה המזמור נאמר על קיבוץ גליות:

פסוק ב
הודינו. יאמר ישראל בקיבוץ גליות הודינו לך. והכפל לחזק ההודאה:
וקרוב שמך. ויאמרו כי קרוב שמך לקוראיך:
ספרו נפלאותיך. ואז יספרו כל הרואים הגאולה יספרו נפלאות שעשה האל עם ישראל ויספרו מה שאמרת כבר על ידי נביאך כי אקח מועד:

פסוק ג
כי. דבר האל יתברך, אמר כי אקח ברצוני מועד לישראל שיצאו מן הגלות אני משרים אשפוט כלומר במישרים אשפוט אויבי:

פסוק ד
נמוגים ארץ וכל יושביה. ואז יהיו נמוגים ארץ וכל יושביה, ירעשו וירעדו כי יראו נקמות ישראל שעשה באויביו:
תכנתי עמודיה סלה. ואז יכירו כי אנכי תכנתי עמודיה כי ברצוני תעמוד וברצוני תמוג:
עמודיה. הם ההרים:

פסוק ה
אמרתי. דברי המשורר:
להוללים. הם המתענגים בטובת העולם הזה:
אל תהלו. אל תעסקו בדברי הוללות:
ולרשעים. ג"כ אומר אל תרימו קרן, אל תרימו ראש כלפי מעלה כמו שאתם עושים תחשבו כי הוא המטיב לכם ולא כחכם:

פסוק ו
אל. כפל הענין לחזק:
תדברו בצואר עתק. תדברו עתק ודברים חזקים כנגד האל:
בצואר. כלומר תדברו בפיכם עם צוארכם שהוא עב ושומן: וטעם **עתק**. לדבר וכן ירוץ אליו בצואר בעבי גבי מגיניו כי ברוב טובה יכחשו באל:

פסוק ז
הרים. הוא לשון הרמה והגבהה. אמר הגדולה וההגבהה וההרמה לא תבא לו לאדם לא ממוצא השמש ולא ממערבו ולא ממדבר כלומר מרוב השתדלות לכאן ולכאן לא תבא

לו הגדולה כי אם על ידי האל יתברך כמו שאור כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, ומה שיעזור הפירוש הזה כי הרים לשון הרמה כי ממדבר קמו"ץ ואינו סמוך:

פסוק ט

כי כוס ביד ה'. להשקות העמים בקיבוץ גליות ואז ישפיל אויביו וירים ישראל כי בידו הוא הכל. והכוס הזה כבר שתו ישראל בגלות, ובקיבוץ שלש גליות ישתו הגוים הרשעים שבהם. ואמר יין הכוס הזה חמר ופירושו אדום כי מעלת היין הוא האדמומית:
חמר. פועל עבר, ואדום הוא אחמר בערבי. ואמר כי הכוס מלא מסך ופירושו מזוג:
ויגר מזה. כי כל כך יהיה מלא הכוס עד שיגיר היין שבתוכו מזה ומזה. וזכר הכוס בלשון זכר באמרו מלא ויגר והוא בלשון נקבה ברוב:

פסוק י

ואני. אמר ישראל ואני אגיד לעולם נקמת האויבים שאראה ואזמרה על זה לאלהי יעקב שלא הניחם בגלות:

פסוק יא

וכל. כשתרוממנה קרנות צדיקים אגדע כל קרנות רשעים שלא תשאר מלכות כי אם לה': ואמר **אגדע**. כי ישראל יגדעו אותם במלחמות גוג מגוג:

פרק עו

פסוק ב

נודע. זה המזמור נאמר על מלחמת גוג מגוג, ואמר אז נודע ביהודה ויהיה בישראל גדול כשיראה נקמתו בגוים הנאספים על ירושלים, וזכר יהודה בפרט לפי שירושלים לשבט יהודה ושם תהיה המלחמה:

פסוק ג

ויהי. ואז יהיה בשלם בסכה שיבנה שם בית המקדש. וזכר **ציון** בפרט לפי שהוא מקום המלך, ושלם הוא ירושלים, ואברהם קרא לבית המקדש יראה, אמר הקב"ה אם אקרא אותו כמו שקראו שם אבטל דברי אברהם ואם אקרא אותו כמו שקראו אברהם אבטל דברי שם קרא אותו ירושלים:

פסוק ד

רשפי קשת. הפ"א רפה והם החצים והקשת, אמר כי באותה מלחמה ישבר האל יתברך כל כלי מלחמת הגוים:

פסוק ה
נאור. הנכון מן אור והוא נפעל בשקל נכון או נאור אתה כמו שאמר נודע ביהודה כי במלחמה ההיא יוודע ויגלה באור הבהיר בישראל וילחם מלחמותיו:
אדיר מהררי טרף. ואתה אדיר על האויבים כמו האריה היוצא מהררי טרף לטרוף כן תטרף האויבים כלם, וההרים ששוכנים בהם החיות הטורפים יקראו הררי טרף:

פסוק ו
אשתוללו. האל"ף במקום ה"א התפעל והוא כמו השתוללו, ואשתוללו מן שלל אומר כי הגוים אבירי לב שנאספו על ירושלים יהיו לשלל לישראל:
נמו שנתם. לא היה להם כח להלחם כאילו הם מתים והגבורים ואנשי חיל שבהם לא מצאו ידיהם להלחם:

פסוק ז
נרדם. המלך שהוא גוג מגוג ונשיא ראש משך ותובל, ולפי שזכר אבירי לב אמר נרדם על המלך שהוא ראש האבירים וכן והרכב והסוס נרדמו:

פסוק ח
אתה נורא. שייראוך כי מי יעמוד לפניך מעת שיחרה אפך:

פסוק ט
משמים. כמו שאמר אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו לפיכך אמר משמים השמעת דין, הדין שתעשה בהם משמים השמעת אותו:
ארץ יראה ושקטה. לפיכך ארץ העמים יראה מהאל ושקטה עוד להלחם בישראל:

פסוק י
בקום למשפט. או כשיקום אלהים למשפט העמים להושיע את ישראל מהם שהם ענוי ארץ אז יראו כל העמים וישקטו:

פסוק יא
כי. אמר כנגד האל יתברך אותם בני אדם אשר נאספו להלחם והיתה חמתם אליך הם יודוך על כרחם כלומר חמתם תשוב הודאה לך:
שארית חמות תחגור. כשתעשה הנקמה הגדולה במחנה גוג מגוג תחגור ותאזור שארית חימות, שארית הגוים כי יראו ממך ולא יהיה עוד להם חימה על ישראל:

פסוק יב
נדרו. ואז יאמרו זה לזה נדרו ושלמו לאלהיכם שעשה עמכם הנפלאות האלה:

כל סביביו יובילו שי למורא. וכן כל סביביו האומות שהם סביב ארץ ישראל יובילו מנחה לאל יתברך שהוא מורא ואז יהי' מורא לכל העולם: ואמר **סביביו**. שפירושו סביב האל כיון שהאל שכן בארץ ישראל סביבי ארץ ישראל הם סביביו:

פסוק יג

יבצור. יקטף האל יתברך ויכרית ראש נגידים כלומר גאותם ויהיה נורא למלכי ארץ. כבר במכלול בשרש חגר פירשתי זה המזמור על מחנה אשור כשבא על ירושלים, אבל עתה נראה לי לטעם המזמור אשר למעלה ממנו לפרש אותו על גוג מגוג:

פרק עז

פסוק א

למנצח על ידותון. כמו לידותון. וזה המזמור על לשון הגלות נאמר:

פסוק ב

קולי. אמרו פעמים לחזק, כלומר אין קולי אלא אליך לפיכך והאזין אלי, כלומר אליך אקרא ואתה תאזין אלי:

פסוק ג

ביום. כי הוא אדון על הכל ואותו דרשתי ביום צרתי:

ידי לילה נגרה. מכתי והמכה היא אנחה וכאב הלב על הגלות, לפיכך אמר לילה כי בלילה אדם פנוי מעסקי העולם ומחשב על עניניו: ואמר **נגרה**. על דרך משל מהתמדת האנחות זו אחר זו:

ולא תפוג. ענין רפיון וחלישות כלומר לא תרפה ותחלוש מכתי אלא תמיד ניגרה:

מאנה הנחם נפשי. אעפ"י שאשיב אל לבי דברי נחמה כי האל יוציאני מהגלות ואע"פ שארוך, מאנה הנחם נפשי מרוב הצרות:

פסוק ד

אזכרה. בפי ואהמיה אליו. ומלת **ואהמיה**. בהוראת למ"ד הפועל תמורת הה"א ביו"ד.

אשיחה. אדבר ואנוד בצרתי:

ותתעטף רוחי. כי האדם בעת הצרה כפוף ומעונה כאילו מעוטף קצתו בקצתו:

פסוק ה

אחזת שמורות עיני. הם העתות והקצות כמו שנקרא הער בלילה שומר וכן נקראו עתות ההקצה משמרות ואשמורות, אמר כאילו אחזת והחזקת בשמירות עיני שיהיו עירות תמיד ולא אישן מרוב צרות לבבי:

נפעמתי ולא אדבר. אני ער בלילה ומחשב על צרותי ובבקר אני נשבר ולא אוכל לדבר:

פסוק ו

חשבתי. בעודני בצרותי בגלות אני מחשב ימים מקדם:

שנות עולמים. כפל הענין במלות שונות. ועולמים פירושו זמנים ארוכים:

פסוק ז

אזכרה נגינתי. אזכיר כי אחר גלות מצרים הייתי מנגן ושמח, ועל זה אני מחשב בלילה ואשיחם עם לבבי:

ויחפש רוחי. כפל הענין במלות שונות כי רוחי כמו לבבי שבו רוח המחשבה, והוא המחפש הדברים במחשבה, ומה אשיח עם לבבי:

פסוק ח

הלעולמים יזנח. את עמו בגלות לעולם:

ולא יוסיף. כמו שהיה רוצה בישראל בזמנים שעברו:

פסוק ט

האפס. אם כלה חסדו שהיה לישראל לנצח שלא צוה להם חסדו עוד:

גמר אומר. אמרות נחמותיו גמרו ופסו שאינם עתידים לבוא עוד:

פסוק י

השכח. החנינות והרחמים שהיה רגיל לעשות שכח אותם:

אם קפץ באף רחמיו. סגר באפו רחמיו שלא יפתחו לנו עוד:

פסוק יא

חלותי. שם על משקל חנות משורש חלל, ופירושו אם אומר מיתתי היא הגלות ולא אצא משם עוד ושם אמות:

שנית ימין עליון. אזכור השנים שעברו שעורר האל יתברך ימינו והוציאנו מגלות מצרים כן יוציאנו מגלות זה. ומלת אזכור שהוא תחילת הפסוק האחר, טעמו לפניו ולאחריו:

פסוק יב

אזכיר. כתיב ביו"ד ר"ל אזכיר לאחרים, וקרי אזכור בוי"ו כלומר כשאזכור מעללי יה אנחם:

כי אזכרה מקדם פלאך. פלאיך שעשית מקדם במצרים, כשאזכור אותם הנפלאות שעשית מקדם להוציאנו ממצרים ולא עלה על לב איש כמו אותם נפלאות שיעשה אותם הקב"ה בעבור ישראל, וכמו שעשה אותם הנפלאות אחר הייאוש ואבוד התקוה כן יעשה עמנו בזה הגלות:

פסוק יג

והגיתי. זכרתי המעשים שעשית והגיתי בהם לנחם בהם איש את אחיו:

בכל. כלומר בין כל הפעלים העצומים שעשית במצרים ובקריעת ים סוף ובמעמד הר סיני ובמדבר:

ופעלך. חסר יו"ד הרבים:

ובעלילותך. כפל הענין במלות שונות:

פסוק יד

אלהים. יתכן לפרש בקדש על מעמד הר סיני כמו שנאמר בם סיני בקדש, כלומר כשירד כבודו על הר סיני אמרו כל ישראל מי אל גדול כאלהים:

פסוק טו

אתה. הוא היכול באמת שאתה עושה פלא במעמד הר סיני: גם **בעמים הודעת עוזך**. בעבור ישראל במצרים ובמלכי כנען:

פסוק טז

גאלת. עמך לא ברצון מעבידיהם אלא בהכרח גדול ובזרוע נטויה גאלתם: ואמר **בני יעקב ויוסף**. כי בסיבת יוסף ירדו למצרים והוא כלכלם כל ימי חייו כאילו הם בניו:

פסוק יז

ראוך מים. ים סוף ראוך וחלו ממך ונבקעו:

אף ירגזו תהומות. אפילו המים העמוקים שהם התהומות רגזו מפניך ונבקעו:

פסוק יח

זרמו. מבנין פועל על דרך מרובע מענין זרם מים אף כי זרמו מים ומהו המהומה שהיתה להם כי היה להם האש והענן והמים והרעמים כמו:

קול **נתנו שחקים**. **אף חצציך יתהלכו**. אבני הנהר אע"פ שלא נזכר זה בתורה:

פסוק יט

בגלגל. בפת"ח הגימ"ל ראשונה ושנייה והשמים כל אחד מהתשעה נקרא גלגל לפי שהם מתגלגלים וסובבים תמיד, ואע"פ שיאן הרעם והברקים ואבני המטר והברד בגלגל אלא באויר, האויר נקרא בדרך ההשאלה גלגל לגובה האויר כלפי השמים ונקרא האויר על אמתתו רקיע כמו שאמר יהי רקיע בתוך המים וקראו שמים כמו שכתוב ויקרא אלהים לרקיע שמים:

האירו ברקים תבל. כמו שכתוב ויאר את הלילה:

רגזה ותרעש הארץ. כי רגז ורעשו מצרים:

פסוק כ
בים. שנבקע הים במצותיך ועברו ישראל:
ושבילך במים רבים. כפל דבר במלות שונות וכתוב ושביליך לשון רבים כי לא היה דרך אחד אלא דרכים הרבה כמו שכתוב לגוזר ים סוף לגזרים ואמרו לשנים עשר גזרים נגזר:
ועקבותיך לא נודעו. הליכותיך בים לא ניכרו כי שבו מי הים על המצריים והנה לא נראה הדרך בים:

פסוק כא
נחית. אחר צאתם מהים נחית אותם במדבר ביד משה ואהרן כמו שהרועה נוחה את צאנו ושמרו:

פרק עח

פסוק א
תורתי. מה שאני מורה בסיפור הטובות שעשה האל לישראל ומדברי תלמודו היה לכם ליראה ממני ושלא להמרות דברו ומצותו:

פסוק ב
אפתחה. יש ספרים התי"ו בקמ"ץ חטף ויש ספרים בשו"א לבדו המשל אשר במזמור הזה כמו לערוך שלחן במדבר ואש נשקה ביעקב ודלתי שמים פתח ודגן שמים:
והחירות. לחם אבירים אכל איש שהוא אומר על המן כמו חידה ויתן לשני עוזו שהוא אומר על הארון ולא היו מבינים זה לולי שכתב בספר שמואל גלות הארון והדבר הסתום יקרא חידה:

פסוק ג
אשר שמענו. הדברים האלה מפי הקדמונים:
ואבותינו ספרו לנו. שלא יאמרו אלא האמת:
ונדעם. ידענו אותם גם כן מפי הכתוב מתורת משה רבינו:

פסוק ד
מבניהם. בני אבותינו והם אחינו שאינם לומדים ואינם יודעים הקבלה חייבים אנו היודעים להזכיר להם ולא נכחד מהם עד שיהיו גם הם מספרים לבניהם ובניהם לבני בניהם עד שיהיו עד דור אחרון מספרים תהילת ה':

פסוק ה
ויקם. וכמו שצריך להזכיר הנפלאות ולהודיע לבנים כן צריך להודיעם התורה והעדות והתורה אשר הקים שם בישראל אחר שהוציאם ממצרים וצוה לאבותינו להודיעם לבניהם:

פסוק ו
למען. וכן הבנים צריכים להודיעם לבניהם עד דור אחרון והבנים כשילדו כשיקומו בדעתם גם כן:

פסוק ז
כסלם. מבטחם:
ולא ישכחו. מה ששמעו זכרו תמיד כדי שלא ישכח מפיהם ובזה יאמינו בו ובתורתו וינצרו מצותיו:

פסוק ח
ולא יהיו כאבותם. שלא שמו בטחונם באל יתברך, והיו דור סורר ומורה וזה היה דור המדבר שלא הכינו לבם לאל יתברך:
לא נאמנה את אל רוחו. לא נתקיימה עם אל מחשבתו ורצונו או פירושו לשון אמנה כמשמעו:

פסוק ט
בני זה היה במדבר ואע"פ שלא נזכר בדברי הימים והרגום אנשי גת הנולדים בארץ והלכו אל גת בלא מצות האל יתברך כנגד דברו כי אמר ארבעים שנה יהיו במדבר והם המרו את רוחו ונגפו: וטעם **נושקי** רומי קשת. שהלכו בכלי מלחמותם ונשענו בהם ולא באל יתברך והפכו עורף לפני אויבים זהו הפכו ביום קרב הפכו עורף ביום מלחמה:
ונושקי רומי סמוך על סמוך ופי' מזויינים ומורי חיצים בקשת:

פסוק י
ברית אלהים. ברית שכרת עמהם בהר סיני:

פסוק יב
נגד. אותם שנולדו במדבר שלא ראו בנפלאות שעשה האל יתברך במצרים שמעו מאבותם כי נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים:
ופלא דרך כלל כי לא היה פלא אחד אלא פלאים רבים:
שדה צוען. כפל דבר במלות שונות כי שדה הוא כמו ארץ וצוען היא עיר מלוכה במצרים:

פסוק יג
בקע ים. אחר הנפלאות שעשה להם במצרים בקע להם את הים:
ויצב מים כמו נד. כמו שכתוב נצבו כמו נד נוזלים:

פסוק יד
וינחם. ואותם שהעבירם בים הנחם הענן יומם שהיה הולך לפניהם לנחותם הדרך וגם לפני עבור הים היה להם אחר שנסעו מסוכות:
וכל הלילה באור אש. כי כל הלילה היה להם עמוד אש עד בא אור היום שלא היו צריכים לאור נר לילה כי גם בחנותם היה עמוד האש על המשכן להאיר להם:

פסוק טו
יבקע צורים. ברפידים ובקדש:
יבקע עתיד במקום עבר וכמוהו רבים והנה זכר הנפלאות ואם לא זכרם כסדר:
וישק בתהומות רבה. השקם מן הצורים כמו מתהומות רבה ותואר לתהום, ואמר לשון יחידה עם לשון רבות כמו בנות צעדה עלי שור:

פסוק טז
ויוצא. כפל הענין במלות שונות כמנהג לחזק הענין ואמר:
ויורד. כי הסלע מקום גבוה:

פסוק יז
ויוסיפו. כי המים על ידי חטא ותלונה באו להם:
למרות. כמו להמרות:
ציה. ענינו ענין מדבר: ואמר **עליון**. לפי שהוא עליון על הכל ובידו הכל וכמו שהיה בידו להוציא מים מן הסלע היבש ולהוריד המן מן האויר כן בידו להביא להם בשר במדבר, וזה היה בקברות התאוה:

פסוק יח
בלבבם. במחשבותם, כי לנסותו שאלו הבשר כי המן היה מאכל טוב וערב ולא היו צריכים הבשר, אבל לא אמרו כן בפיהם, רק אמרו שצורך היה להם הבשר:
לשאל אוכל לנפשם. לתאותם, ואמר לנפשם כי הנפש היא בעלת התאוה:

פסוק יט
וידברו. ומה דברו אמרו:

פסוק כ

הגם לחם יוכל תת. והדיבור והמאמר הזה היה בלבבם כי לא אמרו הם בפיהם כי בדרך נסיון היו שואלים הבשר ולא לצורך:

היוכל אל לערוך שלחן במדבר. במקום אשר לא ימצא בו דבר מחיה אם יוכל הוא לערוך שלחן מלא כי הנה נתן מקצת צורך השולחן והוא המן וכן המים נתן ויותר פלא יהיה אם יתן בשר כי המן הוריד מן השמים כמו השלו ואבני הברד והמים הרבה סלעים יש שיצא מים רבים מהם אבל הבשר מאין יביא אותו, זהו שאמר הגם לחם יוכל תת כל זה חשבו בלבם:

הן. אמר הכה כי על ידי מכה יצאו מהצור ברפידים: ואמר **צור**. ולמעלה אמר צורים כי כאשר שאלו בשר בקברות התאוה לא היה עדין דבר מי מריבה שהיה בקדש, ומה שאמר הכה צור על צור רפידים אמר:

ונחלים ישטופו. יצאו ממנו מים רבים עד שהיו נחלים גדולים שוטפים המקומות נגרים בהם:

הגם לחם. הוא בשר כמו את קרבני לחמי:

אם יכין שאר לעמו. כפל דבר במלות שונות:

פסוק כא

לכן. אף על פי שאמרו בלבבם:

שמע ויתעבר. בהם, **ואש נשקה.** חמתו נשקה ביעקב:

אף עלה בישראל. כפל הענין במלות שונות:

נשקה. בערה והנכון בעיני כי זה הפסוק כולל שני דברים דבר תבערה ודבר קברות התאוה ושניהם מקום אחד הוא אלא שעל מעשה הראשון היו מתאוננים רע בערה בם אש קרא אותו תבערה, ועל מעשה השני שהתאוו תאוה ומתו המתאוים קרא אותו קברות התאוה, ומה שאמר בזה הפסוק ואש נשקה ביעקב אמר על דבר תבערה, ומה שאמר וגם אף עלה בישראל על שהתאוו תאוה ושני המעשים היו במקום אחד ועל שניהם נענשו כי היה בהם מיעוט האמנה כי מתאוננים היו שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו ולא האמינו באל שיתנה להם בלא מלחמה, ושאלת הבשר גם היא מיעוט האמונה:

פסוק כב

כי לא האמינו. שיוכל להכניסם לארץ:

ולא בטחו בישועתו. שהושיעם כמה פעמים:

פסוק כג
ויצו. וכבר צוה להם שחקים לתת להם מן:
דלתי שמים פתח. להם להמטיר עליהם מן ולא שמו על לבם שכמו שיעשה זה כן יעשה זה, ואמר ודלי שמים על דרך חשב לרוב המן שהוריד להם:

פסוק כד
ודגן שמים. כי היה להם לאכול המן במקום דגן ויותר טוב וערב:

פסוק כה
אבירים. השחקים הם אבירים כמו שנאמר עליהם חזקים כראי מוצק, וזה דבר תימה כי אכל איש נברא מן האדמה לחם שחקים:
צידה שלח להם. כי בכל מקום שהיו הולכים היה צרכיהם מוכן להם לשובע:

פסוק כו
יסע הסיע רוח קדים לגוז השלוים:
וינהג בעוזו תימן. רוח דרום כי מזרחי דרומי היה אותו הרוח:

פסוק כז
וימטר. כי באו לרוב כמו מטר וזה פלא כי המטיר להם עוף כנף ולא היה בו כח לעוף הנה והנה אלא הפילם במחנה:

פסוק כט
ויאכלו. מאד יותר מדאי:

פסוק ל
לא זרו. לא קצו בשר ולא זרו ממנו כי עוד היה אכלם בפיהם ואף אלהים עלה בהם:

פסוק לא
אמר **אף עלה**. כמו עלה עשן באפו:
ויהרוג במשמניהם. בחיר"ק המ"ם הראשונה והוא שם תואר ופירושו בבריאים ובחזקים שבהם:

פסוק לב
בכל. עוד חטאו בדבר מרגלים ובדבר קרח ובדבר מי מריבה:
ולא האמינו בנפלאותיו בכל נפלאותיו שעשה להם לא האמינו עדיין שיכניסם לארץ ויתן להם הארץ:

פסוק לג

ויכל. שאמר להם תשאו את עונותיכם ארבעים שנה יהיו מתים בכל שנה ושנה עד שמתו כלם מבן עשרים שנה ומעלה:

בבהלה. הבי"ת פתוחה להורות על הידיעה כלומר באותה בהלה שמתו המרגלים פתאום:

פסוק לד

אם. אם זה במקום אשר ופירושו כשהרגם דרשו הנשארים כי ידעו כי חטאו ושבו ושחרו אל:

פסוק לה

ויזכרו. זכרוהו אבל ולבם לא נכון עמו:

פסוק לו

ויפתוהו בפיהם, לפי מחשבותם יפתוהו אבל הוא יתברך שמו אינו מפותה כי יודע היה לבבם אף עפ"כ במדת הרחמים שעמו מכפר למראים תשובה ואינו מכפר להם הכל אבל פוקד עונם ומשיב אפו מהם ואינו מעיר להם כל חמתו אלא מקצת ולפי שאין תשובתם שלימה אין סליחתו שלימה, ומן הדין היה שלא יסלח להם כלל כי הכל הולך אחר כוונת הלב אלא מפני בני אדם הרואים בתשובה הגלויה ואינם יודעים הלבבות ואם לא יסלח להם כלל יאמרו אין תשובה מועלת וזהו שאמר:

פסוק לח

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית. אף על פי שלא נאמנו בבריתו הוא רחום המכפר להם עון ולא ישחיתם מהכל כמו שהיו חייבים:

והרבה להשיב אפו. כי צריך גבורת לב והרבות כח מדת הרחמים להשיב האף:

פסוק לט

ויזכורכי. טבע הבשר לבקש התאוות ואי אפשר שלא יחטא לפיכך צריך שיכפר להם: ועוד כי בם **רוח הולך**. כלומר קצרים ימיהם וצריכים כפרה בעודם חיים: ומה שאמר **ולא ישוב**. הוא מדרך הטבע כי מאין מדרך הטבע לשוב הרוח אל הבשר עוד משתצא הרוח ממנו אבל האל יעשה נפלאות לעתיד להשיב הרוח אל הבשר כאשר ירצה:

פסוק מ

במדבר. זכר בפרט המדבר והחטא שחטאו ואמר כמה פעמים המרוהו, זולתי הנזכר בעודם במדבר וענין ימרוהו יכעיסוהו בשנותם מצותיו:

יעציבוהו בישימון. כפל הענין במלות שונות:

פסוק מא
וישובו. אחר ששאלו הבשר וידעו כי חטאו באף השם שחרה בהם שבו עוד:
וינסו אל. במי מריבה ובדברים אחרים שלא נזכרו בתורה: ואמר **אל**. שהוא יכול על הכל והם חסרו במחשבתם יכלתו וינסוהו אם יכול לעשות זה וזה:
וקדוש ישראל התוו. ומי שנקדש בישראל בכמה אותות ונפלאות שעשה לעיניהם הגבילו אותו כלומר שמו לו גבול בלבבם זה יכול לעשות אבל זה לא יוכל לעשות מן והתוית תי"ו מענין גבול וסימן לדבר:

פסוק מב
לא זכרו את ידו. את כחו הגדול ואשר פדה אותם מהצרה שהיו בהם בכח גדול וביד חזקה:

פסוק מג
אשר. הפסוק כפל הענין במלות שונות כמנהג:

פסוק מד
ויהפוך. גם זה הפסוק כפל ענין:
בל ישתיון. עמו כמו שכתוב כי לא יכלו לשתות ממימי היאור:

פסוק מה
ישלח. לא כתב המכות על הסדר כי אין חסרון בזה כי סדורים הם בתורה:
וצפרדע. שם כלל לצפרדעים:

פסוק מו
ויתן לחסיל יבולם. כי התבואות כל יגיע האדם:

פסוק מז
יהרג. על דרך השאלה גם יתכן בצומח מיתה, אחר אשר בו נפש הצומחת:
ושקמותם. הם מין ממיני התאנים מדבריים וזכר הגפן והשקמה אף ע"פ שהכה הברד כל עץ השדה, לפי שאלה הם רוב אילנותיהם במצרים:
בחנמל. הוא מין ממיני הברד ורב סעדיה פירש אותו בלשון ערבי א"ל שק"יע והוא הקרח החזק המשבר פרחי האילנות ומייבש הליחות:

פסוק מח
ויסגר לרשפים. כמו שכתוב ואש מתלקחת בתוך הברד:

פסוק מט
ישלח. זה הפסוק כולל למכות שלא הזכיר בפרט:

מלאכי רעים. אינו סמוך אבל הוא חסר מ"ם והוא כמו מלאכים והמכות הם מלאכים רעים כי בשליחות האל יתברך וברצונו באו:
משלחת. הדבר שיבוא בריבוי זה אחר ה:

פסוק נ
יפלס. יישר האל דרך לאפו שילך בלא ערוב אליהם:
לא חשך. אין צריך לומר שלא מנע נפשם ממות אותם שהגיע עתם אבל הסגירם למות בלא עתם ועל מכת בכורים אמר זה כמו שמפרש בפסוק זה הבא אחריו:
וחיתם. כמו נפשם ויש מפרשים וחייתם על מות המקנה:

פסוק נא
באהלי חם. הזכיר חם כי הוא אבי מצרים:

פסוק נב
ויסע. הסיעם ממצרים אחרי מות הבכורים והסיעם לאטם כמו הרועה צאנו:

פסוק נג
ולא פחדו. אף על פי שכתוב ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' לא היה רגע אותו פחד כי מיד הבטיחם משה שימותו כל אויביהם וכן ראו בעיניהם לפיכך אמר ואת אויביהם כסה הים:

פסוק נד
גבול קדשו. ארץ ישראל:
והר זה. בית המקדש: ואמר **זה**. כי אמר זה המזמור אחר שנודע המקום על יד גד הנביא:
קנתה ימינו. כמו שכתוב כוננו ידיך:

פסוק נה
ויפילם. השכין ישראל בחבל נחלה כמו על פני כל אחיו נפל ויש מפרשים ויפילם על הגוים כי הפילם האל בחרב בארצם:

פסוק נו
וינסו וימרו. אחר שמת יהושע והזקנים:

פסוק נז
ויסוגו. ויפנו בימי השופטים בין שופט לשופט:
כאבותם. האחרונים:

רמיה. ענין מרמה כי המורה הרמאי הערום מראה עצמו מורה לצד אחד והוא מורה לצד אחר כדי שלא ישמרו ממנו העומדים בצד האחד והוא נהפך כרגע לצד אחר כך ישראל היו עובדים בימי השופט ובמות השופט היו נהפכים כרגע לעבור ע"א:

פסוק נח

ויכעיסוהו בבמותם. כי בימי עלי ושמואל היו בהם עובדי ע"א עד שהשיבם שמואל לדרך טובה אחר שוב הארון משדה פלשתים:

פסוק נט

שמע. דברי ההכעסה שהיו אומרים בעובדם אלהי נכר:

וימאס מאד. שהגלה הארון מהם:

פסוק ס

ויטש. הארון שהיה בשילה זהו אהל שכן באדם, כמו שאומר ושכנתי בתוך בני ישראל:

ואמר **אהל**. כי תחת היריעות היה הארון בשילה:

פסוק סא

עוזו ותפארתו. הוא הארון כי בו נראה עוז האל ותפארתו:

פסוק סב

ויסגר. כי מתו רבים מישראל באותה מלחמה:

פסוק סג

אכלה אש. על דרך משל נקראה המלחמה אש: ואמר **הבחורים**. כי הבחורים יוצאים למלחמה:

ובתולותיו לא הוללו, כיון שמתו הבחורים לא נכנסו לחופה שהיו נשואות לבחורים שמתו אם היו חיים:

והוללו. ענין שמחת החופה וכן קראו בית החופה בי הלולא ונקרא כן לפי שמהללים בשירים חתן והכלה:

פסוק סד

כהניו. חפני ופנחס ושאר כהנים שהיו עם הארון שמתו במלחמה:

לא תבכינה. שמתו מכאב לב:

פסוק סה

ויקץ. כאדם שנרדם מרוב היין ששתה ועתה הוא מקיץ מיינו וצועק ומתרונן: ואומר **כגבור**. כי לא תחסר הגבורה ממנו כי אם בעבור היין, כך הקב"ה היה רואה בעונות

ישראל מחריש להם וכשגברו עונותם והכעיסו במעשיהם הרעים הקיץ והתנקם בהם והיה כגבור מתרונן מיין:

פסוק סו

צריו. הפושעים שהיו בישראל הכה אותם עד ששבו אחור לפני אויביהם, או אמר אחור לפי שנסו ישראל מפני פלשתים ופלשתים מכים אותם מאחוריהם והשם עשה זה לעונש עונותיהם שרבו:

חרפת עולם נתן למו. גלות הארון שהיתה חרפה לישראל לעולם:

פסוק סז

וימאס. שחרב משכן שילה ויש מפרשים ויקץ כישן על מה שעה בפלשתים שהיה ישן בגלות הארון והקיץ אחר כך והכה בפלשתים שלקחוהו:

ויך צריו אחור. הם הפלשתים וזהו מכת הטחורים ואותה המכה היתה להם חרפת עולם:

וימאס באהל יוסף. כי אף על פי ששב הארון לא שב בשילה אלא הלך ממקום למקום עד שהביאו דוד לירושלים:

פסוק סח

ויבחר. בירושלים כי בירושלים בחלק יהודה ודוד משבט יהודה:

פסוק סט

רמים. כמו ארמונים רמים:

כארץ יסדה לעולם. כן בנה לעולם מקדשו שם לעולם לא כמו שהיה בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון אלא לעולם היה ויהיה המקדש שם בהר המוריה:

פסוק ע

ויבחר. וכן בחר בדוד לעבדו לעולם שלא יהיה מלך אחר לירושלים אלא הוא וזרעו אחריו:

ויקחהו ממכלאות צאן. להיות מלך על ישראל: ופי' **ממכלאות צאן**. כמו גדרות צאן:

פסוק עא

עלות. הנקבות מן הצאן המניקות נקראו עלות על שם בניהן שנקראו עולים, ומה שאמר מאחר עלות שהרועה צריך להיות אחר העלות לנהלם לאטם:

לרעות ביעקב. לקחו לרעות ישראל:

פסוק עב

וירעם. כמו שהיה היושר והתמימות בלבבו כן רעה אותם:

בתבונות כפיו ינחם. כנה בתבונות לכפים לפי שרועה הרועה הצאן במקלו בכפיו וצריך שינחם אותם בתבונה וכינה התבונה לכפים ואף על פי שהיא בלב לפי שהם העושות את המלאכה:

פרק עט

פסוק א

מזמור. נאמר זה המזמור על חרבן ירושלים כמו שמפרש: ואמר **אלהים**. לשון קריאה כלומר אתה שאתה אלהים איך התאפקת על זה שבאו גוים אחרים על נחלתך:
לעיים. לגלים כי העיר ההרוסה היא גלי אבנים:

פסוק ב

נתנו. כתב אדוני אבי ז"ל כי היו בהם עובדי האל וחסידים שהרי דניאל חנניה מישאל ועזריה היו מן הגולים מירושלים שהיו חסידים ועובדי האל, כמו כן היו אחרים אלא שהיו נחבאים בבתים ולא היו יכולין להראות בחוצות וברחובות חסידים שהיו בירושלים מהם נוצלו מן המיתה וגלו ומהם לא נוצלו הכל לפי הדין הנתון מאת האל יתברך:
לחיתו ארץ. כמו לחית הארץ הוי"ו נוספת:

פסוק ג

ואין קובר. כי ישראל היו קוברים הרוגיהם:

פסוק ד

היינו חרפה. זהו בגלות:
וקלס לעג וחרפה:

פסוק ה

עד מה. אף על פי שהמזמור נאמר על הגלות ראשון ולא היה אלא שבעים שנה בעיניהם היה ארוך וכן אמר זכריה הנביא עד מתי אתה לא תרחם את ירושלים וגו':

פסוק ו

חמתך. קנאתך וחמתך שהיא בוערת כמו אש עלינו שפוך אותה אל הגוים אשר לא ידעוך כי אנחנו אף על פי שחטאנו ידענוך וקראנוך בשמך:
אל הגוים. כמו על הגוים:
ועל ממלכות. לפי שאבדה מלכות ישראל בגלות שבט יהודה בחרבן ירושלים זכר ממלכות כי עד עתה אף על פי שגלו עשרת השבטים לא אבדה מלכות ישראל:

פסוק ז
כי אכל. דרך כלל:
השמו. דרך פרט ולפי שאכלת את יעקב אשר ידע אותך והשמו נוהו שהיו עובדים בו אליך היה לך לשפוך חמתך עליהם כי אף על פי שחטאנו ובמצותיך וברצונך באו עלינו היה להם לרחם ולא לאכול ולכלות:

פסוק ח
אל. על העונות הראשונים שעשו בימי נעורים אמר כאילו אמר עונות:
מהר. צווי או שם:
יקדמונו. ענין הזמנת הדבר והביא אותו לפני אדם:
דלונו מאד. ואין לנו כח לסבול הגלות:

פסוק ט
עזרנו. על דבר כבוד שמך, שהוא מחולל בגוים ואחר שתעזרנו יהיה מכובד:

פסוק י
למה יאמרו. וזהו החילול:
יודע בגוים. בנקום נקמת דם עבדיך:

פסוק יא
אסיר. בבור:
הותר בני תמותה. השאיר אותו בחיים, ויש מפרשים הותר התר יתרם שהם קשורים בגלות כמו שקראם אסיר קשורים ואסורים:

פסוק יב
והשב לשכנינו. חרפתם אשר אמרו איה אלהיכם:

פסוק יג
ואנחנו עמך. בין בגלות בין בצאתינו מן הגלות נודה לך לעולם:

פרק פ

פסוק א
למנצח עדות. האמת הוא כמו שכתבנו כי פתיחת המזמורים הם על ענייני הניגון לא נודע היום אצלינו וזה המזמור נאמר על זה הגלות:

פסוק ב
רועה. מעת שנחלקה מלכות ישראל נקרא ישראל יוסף ואפרים כי הוא הבכור במקום ראובן, ואמר יעקב יקרא בהם שמי כלומר יקרא ישראל בשם יוסף כמו שנקרא בשמי ישראל, ואחר שזכר יוסף ואפרים ומנשה שהם בני יוסף כאילו זכר בנימין שהוא בן רחל ובניה עיקר ישראל, ואמר אתה שהיית רועה ישראל ונוהג אותם כצאן האזינה תפילת ישראל עמך בגלות, וכמו שהיית יושב הכרובים לאהבת ישראל להועד שם כבודך אליהם כן תופיע בכבודך כמאז אליהם:

פסוק ג
לפני. ולכה לישועתה לנו, תלך לפנינו להושיענו:

פסוק ד
אלהים השיבנו. כלומר הכון לבבינו אליך:
והאר פניך. כי בעת הקצף הוא מסתיר פנים ובעת רצון הוא מאיר פנים ומשגיח לטובה:

פסוק ה
ה' אלהים. חסר הנסמך כאילו אמר אלהים אלהי צבאות:
עשנת. כמו יעשן:

פסוק ו
האכלתם. כלומר כמו שהמאכל והמשקה חק האדם תמיד בלילה וביום כך הדמעה חוק תמיד הוא:
בדמעות שליש. יש מפרשים כי על גלות בבל אמר שהיה שבעים שנה שהוא שליש מגלות מצרים שהיה מאתים ועשר שנה ויתכן לפרש כי על גלות שלישי נאמר:

פסוק ז
מדון. שהם מריבים עמנו תמיד:
ילעגו למו. להם לעצמם או בזו לאל יתברך כלומר ילעגו לך ויאמרו שלא תוכל להושיענו:

פסוק ח
אלהים. פירשנוהו ואמר זה הפסוק שלשה פעמים כדרך המתפלל לכפול דבריו לחזק התחינה אבל בכל אחד יש שינוי מעט:

פסוק ט
גפן. המשיל כנסת ישראל לגפן:
תסיע תגרש. עתיד במקום עבר וכמוהו רבים, ואמר לשון נסיעה על הגפן כמו ויסע כעץ תקותו:

פסוק י
פנית. שלא עמד איש בפניהם:
ותשרש. מבנין פעול הדגוש עקירת השורש כמו ובכל תבואתי תשרש:

פסוק יא
כסו הרים צלה. כמו בצילה:
וענפיה ארזי אל. כמו הארזים הגבוהים מאד לפיכך קראם ארזי אל, כי כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל:

פסוק יב
תשלח. כל כך גדלה עד ששלחה קציריה עד ים:
והקצירים. הם הענפים הקשים:
ויונקותיה. הם הענפים הרכים בני שנתם, ופירושו עד ים פלשתים והוא אורך ארץ ישראל:
ואל נהר. פרת והוא רחבה של א"י:

פסוק יג
למה. סילקת שמירתך מהם:
וארוה. ולקטוה עוברי דרך:

פסוק יד
יכרסמנה. ענין כריתה:
חזיר מיער. עי"ן תלויה ויש בו דרש:
וזיז שדי. כמו שדה:
וזיז שדי. כלל לחיות המדבר וחזיר וזיז משל על עובדי כו"ם וגם אוכלים את ישראל בכל פה. ובדרש וזיז שדי אמר רבי יהודה בר סימון הזיז הזה עוף גדול הוא ובשעה שפורש כנפיו מכסה גלגל חמה הדא הוא דכתיב המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן, ולמה נקרא שמו זיז שיש בו מכל מיני טעמים מזה ומזה:

פסוק טו
אלהים. פירשנוהו שהוא חסר הנסמך כי צבאות אינו שם תואר לאל יתברך והעד מקום הסמיכות ה' אלהי הצבאות ופירושו אלהי עולם צבאות מעלה כלומר כי במצותיו הולכים ומושלים בעולם והוא אלהיהם, לא כדברי האומרים שהם אלהים:
שוב נא. שוב עתה אלינו וראה בלחצינו:
הבט משמים. כלומר אף על פי שאתה גבוה ונישא ואנחנו שפלים הבט אלינו:

ופקוד גפן זאת. שלא ירמסוה עוד זולתך:

פסוק טז

וכנה. לפי מקומו נטיעה ויש אומרים כי הוא כמו וגינה בגימ"ל כי הכ"ף והגימ"ל ממוצא אחד: ויש לפרש **כנה**. כממו מכון והדגוש תמורת הנח והיא ירושלים או בית המקדש:

על בן. ענף:

אמצתה לך. כי כבר אמצת אותה לך ועתה נטשתה אותה:

בן. לשון נקבה כמו בן פורת יוסף או טעמו לבנה שזכר:

פסוק יז

שרופה כסוחה. כרותה:

מגערת פניך יאבדו. ישראל שהוא הגפן הם אובדים מגערת פניך:

אבדו. כלומר שהסתרת פניך מהם וגערת בם:

פסוק יח

תהי ידך. להגן:

על איש ימינך. ישראל כי בימינך ובזרועך הגדול קניתם מבית עבדים:

על בן אדם. כפל דבר:

אמצת לך. שאמצת אותו לך שהיה עמך ואתה לו לאלהים:

פסוק יט

ולא. לא נשוב אחור ממך, כלומר מעבודתך:

תחיינו. מתמותת הגלות:

ובשמך נקרא. ואתה גואלינו:

פסוק כ

האר פניך. כנגד מגערת פניך שזכר:

פרק פא

פסוק א

למנצח. זה המזמור נאמר על יציאת מצרים ונזכר בו ביטול העבודה מאבותינו שהיה בראש השנה לפיכך היו אומרים זה המזמור בבית המקדש בראש השנה ונזכר בו גם כן תקיעת השופר ואמר:

פסוק ב

הרנינו. ראוי לכם עם ה' שתרנינו לאלהים עוזינו ותשבחו לו על הטובה שעשה לכם ביום זה כי אף על פי שיום הגאולה היה בחמשה עשר בניסן, התחלת הגאולה היתה שנחו מהעבודה הקשה אשר עבדו בה בראש השנה בהסירו מסבל שכמו הראה לנו עוזו וגבורתו שהיינו ברשות אדונים קשים וכאשר רצה האל יתעלה שמו לא היה כח ביד המצריים להעבידנו:

לאלהי יעקב. אמר יעקב לפי ששבטי יעקב היו עבדים ויעקב הוא שירד עם בניו למצרים ואז הוחל שני מנין העבודה שהיו במצרים כמנין רד"ו:

פסוק ג

שאו. קול זמרה, **ותנו תוף**. קול התוף או פירושו ותנו ידכם בתוף:

כנור נעים עם נבל. וכן תנו ידיכם בכנור נעים עם נבל כלומר בכל מיני זמר:

פסוק ד

בחדש שופר. יום ראשון של חדש כמו מחר חדש כי בו תחדש הלבנה וכל החדש נקרא עם שם הלבנה ואמר בזה היום שהוא ראש חודש, תקעו שופר כמו שצוה אתכם משה ונראה כי זה הוא טעם מצות התרועה בראש השנה לפי שבטלו אבותינו מעבודתם ביום זה והתרועה הוא סי' שילוח עבדים:

בכסה. בזמן ומועד:

ליום חגינו. שהוא חג מן החגים הידועים לנו:

פסוק ה

כי. זה שאני אומר לכם תקעו חוק ומשפט הוא עליכם שצוה אתכם אלהי יעקב ולמה צוה אתכם:

עדות ביהוסף שמו. כלומר זכר ועדות שם זה החוק שהיא תקיעת שופר ביהוסף:

יהוסף. כמו יוסף וכל ישראל נקרא בשם יוסף כדלעיל ומה היא העדות בצאתו על ארץ מצרים, י"מ כשיצאו ישראל מארץ מצרים לפי שכתוב ובני ישראל יוצאים ביד רמה והנכון בעיני כי בצאתו נאמר על האל יתברך כלומר כשיצא על ארץ מצרים לגאלינו:

שפת לא ידעתי אשמע. כלומר אז כשנגאלתי הייתי שומע מדברים לשון אחרת שאינו לשוני, ואמר לא ידעתי שלא היה לי לדעת אותו לולי שנשתעבדתי בהם או אמר לא ידעתי כי רובם לא היו מבינים לשון המצריים כי היו מדברים בלשון הקודש:

פסוק ז
הסירותי. דברי האל יתברך ביום הזה הסירותי מסבל שכמו שלא נשתעבדו עוד ולפיכך שם זה החוק שהוא תקיעות שופר לזכר יום ה:
שכמו. שהיו נושאים לבינים:
כפיו מדוד תעברנה. וכן עברו כפיו מעשות הדודים והם הקדירות כי לא היו עושים הלבינים לבד כי כל מלאכת החמר היו עושים:

פסוק ח
בצרה. כשהיית במצרים בצרה קראת לי:
ואחלצך. וחלצתי אותך מהצרה:
אענך בסתר רעם. אתה קראתני בסתר בצרתך ואני עניתיך בקול רעם בהראותי נפלאותי בגלוי וי"מ שהסתרתי ממך הרעם שהכיתי בו מצרים כי המכות רעם היו:
אבחנך. החי"ת נקראת בקמ"ץ חט"ף בפלס אזכרך מארץ ירדן עשיתי לך כמה טובות שחלצתיך מעבודת מצרים והעברתיך בים ובחנתיך והצמאתיך לראות אם תעמוד עמי בנסיון ולא עמדת כי הריבות עמדי ברפידים על המים ואמרתי לך:

פסוק ט
שמע שאם תשמע אלי ולא יהיה בך אל זר שלא תשים בטחונך אלא בי ולא תשתחוה לאל נכר ותזכור כי ה' המעלך מארץ מצרים הרחב פיך לשאול וכל משאלך אמלא אם תשמע לי ולא תרעב ולא תצמא:

פסוק י
לא יהיה בך אל זר. שלא יהא נמצא אצלך:

פסוק יא
אנכי. תזכור הטובה שעשיתי עמך שהוצאתיך מארץ מצרים:

פסוק יב
ולא שמע עמי לקולי. במדבר ובימי השופטים גם בימי מלכים אחר דוד ושלמה עד שגלו וחרב הבית:
לא אבה. לשמוע לי:

פסוק יג
ואשלחהו בשרירות לבם. כשראיתי שלא שמע לי שלחתיהו בחוזק לבם רע שלא רצה לשוב מרעתו:
ואשלחהו. רוצה לומר סלקתי שמירתי מעליהם ושמתים הפקר:

במועצותיהם. כמו שיעשו הרע לעצמם כן ילכו ברע ויאבדו:

פסוק יד
לו. אילו שמע לי:

פסוק טו
כמעט אויביהם אכניע. כי היה שולט באויביו לא הם בו:
כמעט. זמן והכ"ף כ"ף האמיתי כמו כ"ף השבעה לי כיום:
אשיב ידי. פעם אחר פעם עד שאכלם:

פסוק טז
משנאי ה'. הם הרשעים שבאומות העולם:
יכחשו לו. בישראל מיראתם אותו ויאמרו שלא הרעו לו:
ויהי עתם לעולם, עת וזמן ברכתם שהוחל בטוב יהיה לעולם בלי הפסק אם היה שומע לקול ה':

פסוק יז
ויאכילהו. והיה מאכיל אותו האל יתברך מחלב חטה:
ומצור דבש אשביעך. ודבש היה משביעך מן הצור והדבש הוא משל למעדני הארץ ופירוש מצור מקום חזק כלומר שלל גדולים ומעדניהם:

פרק פב

פסוק א
מזמור. זה המזמור נאמר על השופטים שהיו שופטים בעול אולי היה בימי יהושפט כי ראינו שהעמיד שופטי ארץ בכל ערי יהודה והזהירם מאד עליו כי היו שופטים קודם זה בעול: אמר **אלהים נצב בעדת אל**. כלומר כבודו עמהם להשגיח יותר משאר דיינים לפקוד עליהם כמעשיהם כמו שכתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם:
בקרב אלהים. בקרב הדיינים לשפוט ישראל כמו שצוה אותם ואם לא יעשו כן יודע ופוקד עליהם עונותם:

פסוק ב
ופני רשעים. לפי שהם חזקים וגדולים ועשירים תשאו פניהם ולא תקחו מידם משפט העניים:

פסוק ג
שפטו. קחו משפטם מהעושקים מהם ממונם:
הצדיקו. כשהיה הצדק עמהם הצדיקו אותם ולא תיראו מהעושקים ולא תשאו פניהם:

פסוק ד
פלטו. רוצה לומר שלא יעשקום בגופו:

פסוק ה
לא ידעו ולא יבינו. השופטים הם כאילו לא ידעו ולא יבינו דבר המשפט ובחשיכה יתהלכו בו כי השוחד יעור:
ימוטו כל מוסדי ארץ. מפני מעשיהם ימוט כל מוסדות ארץ ויחריב העולם כי המבול בא לעולם מפני החמס:

פסוק ו
אני אמרתי אלהים אתם. כי השופטים נקראו אלהים כשהם שופטי אמת אני אמרתי שתהיו אלהים באמת ותדמו לבני עליון שתקראו גם כן אלהים שהם מלאכים ותשפטו:

פסוק ז
אכן. אני רואה במעשיכם שתשחיתו מעלת נשמתכם וכשתמותון תמותון כאחד האדם ותמות נשמתכם עם הגוף שהוא אדם ולא תעלה עם בני עליון:
וכאחד השרים. שהם שופטים ונוהגים בני אדם כפי גאותם וגדולתם ומבזים השפלים בבני אדם ועושקים אותם כן תפולו אתם כשתמותון:

פסוק ח
קומה. אחר שאין השופטים שופטים אמת צריך שתשפוט אתה הארץ ותקח משפט העניים מעושקיהם:
כי אתה תנחל בכל הגוים. אתה תנחל העניים העשוקים באיזה עם שיהיה כלומר הם עמך ונחלתך כי ברוב העניים והעשוקים הם דכאי רוח ואנשי אמת:

פרק פג

פסוק א
שיר. זה המזמור נאמר על המלחמה שהיתה בימי יהושפט כשבאו עליו בני שעיר ועמון ומואב כמו שאמר בדברי הימים והיו עמהם גוים אחרים שהיו שכנים וקרובים זה לזה אף על פי שלא נזכרו שם בפרט:

פסוק ב
אלהים אל דמי. אל תדום לעת הצרה הזאת:

פסוק ג
כי הנה אויביך. כי הנה נתקבצו גוים רבים עלינו הומים להשמידנו:
ונשאו ראש. להתגבר עלינו:

פסוק ד
על עמך. יקחו עצה וסוד גוי עם גוי בערמה לבא עלינו:
צפוניך. ישראל שהם צפונים בסתרך:

פסוק ה
אמרו לכו ונכחידם מגוי. מהיות גוי, שיהיו הנשארים מועטים ומפוזרים בנוסם עד שלא יהיו עוד גוי ולא יזכר שמם עוד:

פסוק ו
כי נועצו. אף על פי שהיו נלחמים זה עם זה הגוים האלה עתה נועצו לב יחדיו כדי להלחם בישראל: וטעם **עליך**. כי יאמרו לא תוכל להושיענו מידם:

פסוק ז
אהלי. שבאו עם אהליהם להאריך המלחמה על ישראל אם לא יוכלו להם במהרה:
אדום. כמו שכתוב בדברי הימים בני שעיר:
וישמעאלים. ושאר הנזכרים הם בכלל העמונים כי לא נזכרו שם בפרט כי אם בני שעיר עמון ומואב:
והגרים. שאר בני הגר שהיו מבעל אחר או מאברהם אם היא קטורה:

פסוק ח
גבל. אנשי גבל:

פסוק ט
גם אשור. אמר גם לפי שהוא רחוק מארץ ישראל יותר משאר הגוים הנזכרים, ואדוני אבי ז"ל פי' כי אמר גם כלומר עדיין מחזיק ברשעתו ולא זכר מפלתו כשיצא מלאך והכה את מחניהו ולפירושו היתה מלחמה זאת אחר חזקיהו:
לבני לוט. עמון ומואב:

פסוק י
כמדין. עם גדעון:
בנחל קישון. כי שם היתה מלחמת סיסרא:

פסוק יא
נשמדו בעין דאר. על מדין אמר ואף על פי שלא נזכר זה בספר שופטים ויש מפרשים כי על מלחמת סיסרא הוא ועין דאר היה בחלק מנשה עם תענך ומגידו הנזכרים שם בבשירת דבורה:
היו דמן. היו מדרך רגל כמו דומן האדמה שהוא הזבל שבאשפה:

פסוק יב
נדיבמו. הידיעה אחר הכינוי כמו ותראהו את הילד, אמר ישית נדיביהם והם השרים כעורב וכזאב שהם שרי מדין:
וכזבח והצלמנע. שהיו גם כן שרי מדין:
נסיכמו. הם מלכיהם:

פסוק יג
אשר. כי הם חשבו לירש את נאות אלהים כלומר ארץ ישראל ונפלו ביד גדעון וישראל כן שית אלה המלכים והשרים שבאו גם כן לירש את נאות אלהים כמו שאמר יהושפט:

פסוק יד
כגלגל. הוא הקש המתגלגל מפני הרוח:

פסוק טו
כאש תבער יער. ביער ויש אומרים כי תבער פעל יוצא אם כן אין יער חסר בי"ת השימוש ומה שאמר כאש תבער לפי שביער העצים ביחד הרבה וכיון שהאש בעץ אחד יבער חבירו בחבירו עד כלות כל היער כן האויבים תהיה מהומה בהם איש ברעהו:
תלהט הרים. העצים והעשבים פי' שהרוח נושבת בהרים ותדחה הלהבה מעץ לעץ עד שישרפו כלם כן תרדפם:

פסוק יז
מלא פניהם קלון. שהם היו סבורים להתכבד בקלונינו ואתה מלא פניהם קלון שיהיו נקלים לפנינו ונבזים תחת אשר היו חושבים להיותם נכבדים עלינו. ואדוני אבי ז"ל פירש קלון מן קלוי באש כאלו אמר מלא פניהם בושת כי המתבייש יהיו פניו כאש:
ויבקשו שמך. ואז יבקשו שמך כי ידעו כי אין זולתך ובידך הכל ואין ביד אדם כח וגבורה לעשות דבר אם לא ירצה האל:

פסוק יח
ויחפרו. כמו יבושו:

פסוק יט
וידעו כי אתה ה'. ושמך לבדך אין עוד זולתך ופירושו אתה ושמך שידעו כי אין אל זולתך אלא אתה הוא האל ולא אלהים אחרים וזהו שאמר עליון על כל הארץ כי הכל תחת ידו וברשותו:

פרק פד

פסוק א
למנצח. זה המזמור נאמר על דוד כשהיה גולה בארץ והיה מתאוה אל מקום הארון והמזבח או נאמר על לשון הגלות והוא הנכון:

פסוק ב
מה. נאהבות משכנותיך ומה מאד אני אוהב ומתאוה להיות בהם:

פסוק ג
נכספה. כלתה יותר מנכספה לפיכך אמר וגם כאילו כלתה מרוב התאוה לפיכך בא התאוה בזה הלשון:
בחצרות. כי שם היה מעמד ישראל בבית המקדש בחצרות לא בהיכל:
לבי ובשרי ירננו. בשרי הוא הפה האומר השיר עם כוונת הלב או פי על דרך משל כמו כל עצמותי תאמרנה:

פסוק ד
גם. אם נאמר המזמור על דוד בהיותו בארץ פלשתים היה הזמן ההוא היתר על הבמות והיו מזבחות בכל מקום והיו מקננים בהם עופות אבל בבית המקדש לא היו מקוננים עופות מפני הטומאה כי אפילו בגג הבית עשו דבר שם שלא ינוח שם עוף והיו קורין אותו כליא עורב ואמר דוד אני אינני כמו העופות כי העופות הם מקננים את מזבחותיך ואני לא אוכל להיות שם: וזכר **צפור דרור**. שדרכם לקנן בישוב והוא עוף קטן קורין לו בלע"ז פשר"א: זכר **דרור**. שהוא חפשי בין בני אדם שמקנן בבתיהם: ואם נאמר על הגלות אמר כי עופות ימצאו להם מקום והם במקום מזבחותך החרב ומקננים שם העופות ואנחנו לא נוכל לחוג שם ולהקריב הקרבנות:
אפרוחיה. הם פרחי כהונה שהיו עם המזבחות תמיד כמו האפרוחים בקן:
מלכי ואלהי. כי אף על פי שאני בגלות אתה מלכי ואלהי:

פסוק ה
אשרי. הכהנים שהיו יושבים בביתך פירוש אז כשהמקדש קיים אשריהם או פירושו אשרי בבנין הבית שיזכו ויראו ויהיו יושבי ביתך:
עוד יהללוך סלה לעולם כל ימי חייהם וכן עוד כל ימי הארץ:

פסוק ו
אשרי. פירוש אדוני אבי ז"ל שיש להם עוז וחכמה בדעת יחודך כי הואר שורש עבודתך:
מסלות בלבבם. יש להם בלבבם מידיעתך ועוברים ושבים על אותם המסילות ובכל יום יוסיפו אומץ ונכון הוא הפירוש, ונסמך זה הפסוק לאשרי יושבי ביתך כי יושבי ביתך יש להם עוז בך שהם מתעסקים בחכמה לדעת את השם:

פסוק ז
עוברי. דרך משל אל החכמים ויהיה בכא מן נבכי ים והוא מקום המבוע ואמר שהם שהם עוברים בעמק מבועי החכמה וישיתוהו מעיין לתלמידים שישתו מי החכמה לדעת את ה':
גם ברכות יעטה מורה. ברכות ילבש המורה אותם בדרך החכמה וכן הפסוק הבא אחריו ילכו מחיל אל חיל אמר כי התלמידים הולכים מבית מדרש זה לבית מדרש זה עד שיראה הדורש החכמה אל האלהים בציון, כי שם היו החכמים הגדולים בבית אלהים בציון ואם נפרשהו על עולי הרגל יהיה פירוש עמק הבכא שהיו בו נכאים והם אילנות גדולים במקום שאין שם מים ואמר כי כאשר היו עולי רגל עולים שם היו חופרים הנה והנה להוציא המים:
ברכות. כמו בריכות בציי"רי כמו בריכות מים והוא חריץ בנוי באבנים ובסיד ואמר כי היה מים לעולי הרגל מהמעיינות ומהבריכות שהיו בדרכים כי הגשם הלביש אותם מים:
מורה. כמו מורה ומלקוש:

פסוק ח
ילכו מחיל אל חיל. העולים לרגל היו הולכים מצבא אל צבא כי היו מוצאים הרבה שיירות עולים:

פסוק ט
ה'. פירשנוהו במזמור אחר:
שמעה תפלתי. לקרב הגאולה כמו שאמר נכספה גם כלתה נפשי:
אלהי יעקב. כי הוא אבי שבטי ישורון אין זר בהם:

פסוק י
מגננו. שאתה מגן בעדנו ראה:
והבט פני משיחך. כלומר שתביא המשיח במהרה בימינו והבטת הפנים היא בהשגחה על האדם והרצון. ואם המזמור על דוד אמר משיחך על עצמו:

פסוק יא
כי. טעם כי על אשר התפלל לקרב המשיח ובנין הבית אמר טוב לי יום אחד בחצריך ולמחר אמות משאחיה אלף ימים או שנים ואני בארץ נכריה:
הסתופף. ישיבת סף השער אבחר לבד יותר משאדור דירה שלימה בארצות הגוים שהיו אהלי רשע:

פסוק יב
כי. שמש ומאור גדול הוא ליושבי בחשך הגלות להוציאם מאפילה לאורה וכן הוא מגינם להצילם מרעה ולהגן בעדם:
וחן וכבוד יתן ה'. לאותם שיהיו הולכים בתמים וישובו אליו בכל לבם חן וכבוד יתן להם לפני כל האומות והם יכבדום בצאתם מהגלות ולא ימנע טוב הגוים מהם:

פסוק יג
ה' צבאות. אשרי מי שיבטח בך ולא ייאש לבו לאורך הגלות ויבטח בך כשתוציאנו מהגלות ותבנה בית מקדשך ותביאהו למקום שנספו הנפשות אליו:

פרק פה

פסוק א
למנצח. זה המזמור נאמר על גלות בבל או אחרים:

פסוק ב
רצית. מתנבא על הגאולה בשלשה פסוקים הראשונים ואחר כך זכר תפילת הגלות ואחר כך אמר כי שמע תפילתי כי האל מבטיח על הגאולה באמת ויש מפרשים כאשר רצית בבית שני ונשאת עון עמך ואספת כל עברתך כן שובינו מגלות מדי, אמר רצית כי כאשר זעמת אותה זה כמה שנים עתה רצית אותם:
שבת. פעל ייצא כאילו אמר השיבות ויש מפרשים אותו ענין מנוחה וזהו דעת רבי יהודה חיוג:
שבות. קרי ביו"ד וכתוב בוי"ו ואחד הוא:

פסוק ג
נשאת. כבר פירשתי טעם נשאת וכסית במזמור אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:

פסוק ד
מחרון. הוא מקור בתוספת נו"ן כמו מחרות ואיננו כמו שוב מחרון אפך כי אותו הוא שם סמוך למלת אפך ואילו היה כמהו היה לו לומר שבת מחרון אפך אבל השיבות הוא פעל יוצא והפעול הוא אפך כאילו אמר השיבות אפך שלא יחרה:

פסוק ה
שובנו. פירשתיו:
אלהי ישעינו. כי ישענו תלוי בך ואתה תושיענו ולא אחר:
והפר כעסך. שהיה עמנו זה כמה שנים הפר אותו ובטל אותו:

פסוק ו
הלעולם. אין ארך הגלות כל כך וכי לעולם תאנף בנו:
תמשך אפך. כלומר תאריך אפך לדור ודור:

פסוק ז
הלא. אתה כי אין זולתך שיחיינו מתמותת הגלות ואז עמך ישמחו בך:

פסוק ח
הראנו. כי אם גברו עונינו אתה תעשה חסד עם החטאים ולא תגמלם כפשעם ואותו החסד הראה אותו לנו:
וישעך תתן לנו. בסגול היו"ד:

פסוק ט
אשמעה. אמר הנביא אני שומע מה שדיבר האל השם ומה הוא מדבר כי ידבר שלום אל עמו להוציאם מהגלות:
ואל חסידיו. וחסידי אומות העולם שישובו לדת ישראל בשוב הגלות:
ואל ישובו לכסלה. ואל ישובו עוד לכסלות ולדרך רע:

פסוק י
אך. אם יהיו כל ישראל יראיו קרוב יהיה להן ישעו כי הגאולה תלויה בתשובה:
לשכון כבוד בארצינו. שבבא הגואל ישכון הכבוד שם כמו שכתוב ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל ואמר כי אני ה' אלהי ישראל בא בו אמר זה על הכבוד שיהיה בבית המקדש:

פסוק יא
חסד. אז בעת הגאולה שישכון הכבוד בבית המקדש יהיו חסד ואמת בעולם כי יהיו כל ישראל עובדים את השם בדרך אמת ויהיה צדק ושלום בעולם:
נשקו, כלומר אחים ורעים כיון שיהיה אמת וצדק בבני אדם יהיה להם מהאל יתברך חסד ושלום:

פסוק יב
אמת. כשיהיו עושים בארץ המעשים טובים יהיה נשקף עליהם צדק משמים כי הגזירות היורדות מן השמים הם לפי מעשה בני אדם בארץ:

פסוק יג
גם. כמו שיעשו הם הטוב גם השם יתן הטוב להם והוא הגשם כמו שכתוב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו:
וארצנו תתן יבולה. כי לא יחסר להם עוד הטוב:

פסוק יד
צדק. כל איש יהלך לפניו צדק כלומר שיהיה הצדק נוכח פניו תמיד:
וישם לדרך פעמו. וישם לדרך הצדק פעמיו והכפל לחזק:

פרק פו

פסוק א
תפלה. זה המזמור חברו דוד בעודנו בורח מפני שאול ואמר דוד תפלה זו לאל יתברך שישמרהו ויושיעהו מיד מבקשי נפשו: ואמר **כי עני ואביון אני**. הכפל לחזק, וקרא עצמו עני, כי עני היה באותן המקומות שהיה הולך ולא היה לו סיפוקו אם לא שהיו עוזרים אותו קרוביו ואנשי יהודה בסתר, או הימים אשר היה עם אכיש שהיה מתפרנס משלל האומות:

פסוק ב
שמרה. השי"ן נקרא בקמ"ץ וגעיה עם הקמ"ץ להורות כי כן נקרא ולא בקמץ חטף והוא צווי כמו שמרה זאת לעולם (דהי"א כט, יח) זכרה לי אלהי לטובה (נחמיה יג, לא) שהם חטופים כמשפט, אבל זה נמשך בשי"ן בטעם להאריך נועם הניגון. וכן (מזמור טז, א) שמרני אל כי חסיתי בך:
כי חסיד אני. יש תמיהים איך קרא דוד עצמו חסיד, ואין בזה תימה כי חסיד היה עם האלהים ועם אנשים אף על פי שלפעמים הוא חוטא לבו היה ישר ומתחרט בחטא ולא

היה מתפאר אלא כנגד אויביו שהיו מריעים לו והוא אינו מריע להם, אבל מטיב להם והם שמחים לאידו והוא שמח לטובתם וכן שאול שהיה רודפו הצילו פעמים וכן לשאר אויביו היה מתחסד עמהם אם כן אין בזה תימה:

הבוטח אליך. כאלו אמר אתה אלהי הושע עבדך הבוטח אליך. **ואליך** כמו הבוטח בך:

פסוק ג

כל היום. כלומר תמיד כל היום כלומר קריאתי אינה לעוזר אחר אלא אליך לפיכך חנני:

פסוק ד

שמח נפש. שהוא ביגון ואנחה שמח אותה:

נפשי אשא. דרך תחינה בכל לב, או דרך מנחה או דרך תקוה ותוחלת:

פסוק ה

טוב. לכל הבריות כמו שכתוב טוב ה' לכל:

וסלח. לחטאים:

פסוק ו

האזינה. תחינות רבות שאני מתחנן לפניך:

פסוק ז

כי תענני. לפניך אקראך ביום צרתי כי ידעתי שתעננני כי כל קורא אליך בלב שלם אתה עונה כי אינך כאלהים אחרים שקוראים להם עובדיהם ולא יענו, לפיכך אמר אחריו אין כמוך באלהים והאלהים הם השמש והירח והככבים ועובדיהם סבורים שהם יכולים להציל הצועק והם אף על פי שיש להם ממשלה בתחתונים אינם אלוהות:

פסוק ח

אין כמוך. בהם כי הם שלוחים ואתה שולח ואין בידם לעשות אלא כפי שהם מצווים:

ואין. בהם שיעשה כמעשיך כי הם אינם עושים אלא כפי מצותך:

פסוק ט

כל. בזמן הזה יש איזה אומות טועים בעבודתם באלהים רבים אבל יהיה עוד זמן שכל הגוים אשר עשית יכירו כי אתה עשית ויבואו וישתחוו לפניך כי יכירו כי אתה אדון הכל:

ויכבדו לשמך. לא לשם זולתך וזה יהיה בזמן משיחנו:

פסוק י

כי. יכירו אז כולם כי אתה גדול על כל אלהים ואתה שעושה נפלאות כשיראו שתעשה נפלאות עם ישראל בהוציאך אותם מביניהם אז יכירו כי אתה אלהים לבדך:

פסוק יא

הורני. אף על פי שאני יודע כי אתה אלהים לבדך מדרך הקבלה ובמעט ידיעתי אני מתחנן לפניך שתורני דרכיך ותוסיף לי ידיעה בחכמת יצירתך וכי כולם עומדים בכחך וכשאדע זאת הידיעה שהיא חכמת הטבע אהלך באמתך שהיא חכמת האלהות: ואמר **אהלך**. כלומר יהיה לי דרך ללכת בה אע"פ שלא אוכל להשיג לבבי ליראה שמך, שלא יהא לבי פונה אילך ואילך אלא יחד אותי ליראה שמך ולא אירא מבני אדם אלא שמך לבדך אירא:

פסוק יב

אודך. ואז כשתיחד לבבי אליך אודך בכל לבי שלא יהיה מקצת לבבי ומחשבתי לזולתך אלא בכל לבי אודך ואכבדה שמך לעולם:

פסוק יג

כי. והדין עלי שאודך ואכבדה שמך כי חסדך גדול עלי יתכן לפרשו על שעבר שהצילו כמה פעמים מיד אויביו ומיד שאול שבקשו להורגו:

ומשאול תחתיה. פירוש הקבר ובאומרו תחתיה הוא כפל הצרה כי כל שאול הוא תחתיה אלא אמר תחתיה לרבות ויש לפרש הפסוק על העתיד:

והצלת. כמו ותציל ויש מפרשים משאול תחתיה מדין גיהנם:

פסוק יד

אלהים זדים קמו עלי. הרודפים אחרי בזדון ולא מוכרחים ואנוסים כי רבים היו שונאי דוד והיו רודפים אותו ברצונם בזדון:

ולא שמוך לנגדם. כלומר שקמו עלי ובקשו נפשי לא פחדו ממך שתשלם גמולם:

פסוק טו

ואתה ה' אל רחום וחנון. שתרחם עלי:

וחנון. שתטיב לי:

ארך אפים. אם חטאתי הארך אפך לי ולא תענישני עד שאשוב בתשובה שלימה לפניך ותסלח לי כי מדתך ארך אפים: וכן אתה **רב חסד ואמת**. תרבה לי חסדך ואמתך. והאמת עם דוד הוא לקיים לו דברי המלוכה:

פסוק טז

פנה. כאדם הפונה מעסקיו ונותן עיניו בדבר אחר:

לבן אמתך. זכר האם לפי שהיא עיקר היצירה כי גידול העובר בימי יציאתו בבטן האם הוא ושם מתגדל ונוצר זמן הקצוב גם אחר יציאתו ניזון בשדי האם לפיכך טבע האם

נקשר בבן יותר מטבע האב כי מעשי האדם הן לטוב הן לרע אע"פ שהם בבחירת האדם לפי למודו יהיו מעשיו ויש בהן קצת גם כן בטבע יצירתו. אמר אני עבדך משני פנים אחד שהרגלתי עצמי בעבודתך ועוד כי היה בטבעי ג"כ כי אמי היתה אמתך:

פסוק יז

עשה עמי אות לטובה. זהו המלוכה והוא יהיה אות לטובה לשונאי כי אתה בחרת בי מאז:

ויבושו. כי יראו כי אתה עזרתני ונחמתני:

פרק פז

פסוק א

לבני. כבר פירשתי בתחילת ספר השני טעם לבני קרח וזה המזמור על שבח ציון חברו דוד ונתנו לבני קרח לשורר, או חבר אותו על עצמו: ופירוש **יסודתו**. יסודת השיר בהררי קדש שהם ירושלים: ואמר **הררי**. לשון רבים כי הר ציון אחד והר המוריה שהוא הר הבית אחד או אמר כן בעבור ההרים הסמוכים לירושלים: והזכיר

פסוק ב

ציון. כי הוא מקום המלוכה ובכללה ירושלים:

אהב. אמר שערי לפי שהזקנים והחכמים יושבים בשערים ואמר אע"פ שכל משכנות יעקב אוהב אף על פי כן שערי ציון אוהב יותר לפי שהם החכמים והמתעסקים בעבודת האל יתברך:

פסוק ג

נכבדות מדובר. ביושבים בך או פירושו מעלות נכבדות מדובר בך שאת מעולה על כל הארצות בהרבה דברים כי בישוב נחלק לשבעה חלקים ובחלק האמצעי היא ירושלי' והיא באמצע היישוב לפיכך אוירה טוב וממוסך מכל האוירים לבריאות הגוף ולחכמה כמו שאמר במזמור מ"ח יפה נוף משוש כל הארץ:

עיר האלהים סלה. כי האלהים בחר לשכון כבודו שם:

פסוק ד

רהב. הוא מצרים וכן אמר כשאזכיר ליודעי המדינות הגדולות בגוים לא אראה בהם כמו ציון: ואמר **ליודעי**. כמו ליודעי מעלת ציון ויהיה ליודעי כמו ליודעים יהיה הכינוי כנגד ציון או יהיה הכינוי כנגד המשורר ופירושו ליודעים ציון כמוני:

זה יולד שם. בכל אלו המדינות הגדולות אם יהיה באחת מהם חכם:

פסוק ה
ולציון. אבל לציון יאמר איש ואיש יולד בה מכמה חכמים יוכל אדם לומר שיולדו בה ותמיד בכל הזמנים ימצאו בה החכמים רבים וגדולים בעלי השם:
והוא יכוננה עליון. כמו והוא עליון יכוננה כלומר האל שהוא עליון על הכל והוא יצר כל העולם יצר וכנן המקום הזה לשבח על כל המקומות, או פירושו דרך תפילה העיר הזאת עליון יכוננה ויעמידה שנים רבות:

פסוק ו
ה' יספור. ענין כתיבה רוצה לומר כשכתב האל יתברך העמים שיהיו בהם מהחכמים שיאמרו עליהם זה יולד שם כתב זה המקום לשבח שיהיו שם חכמים רבים והכתיבה היא גזירתו ובא הפסוק הזה על דרך בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל:

פסוק ז
ושרים. המשוררים והמחוללים כולם ישירו שבחך כי אני גם כן אעשה כל מעיני בך כלומר כל מעיני לבי שלבי מקורו נובע עליך שירים, או פירוש מעיני עיוני והשגחתי בך:
כחוללים. וכ"ף כמו חלק כחלק יאכלו כמו אלה כאלה, וכלם יענו בך וישוררו בך"
וחוללים. הם המנגנים בחלילים:

פרק פח

פסוק א
שיר. כבר כתבנו כמה פעמים כי ענין פתיחת המזמורים לא נודע אצלינו היום כי היה על ענין הנגונים על שם זכור ה' לדוד את כל ענותו והמזמור הזה על לשון בני הגלות נאמר וחברו הימן האזרחי ונתנו לבני קרח לשורר והימן זה אפשר שהוא הימן המשורר שהיה בן בנו של שמואל ולא ידענו למה קרא אותו האזרחי ואפשר שהיה הימן שהיה מבני זרח בן יהודה לפיכך קראו אזרחי והיה מחכמי ישראל, והוא הנזכר בפסוק ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע:

פסוק ב
יום צעקתי. הלילה גם כן יקרא יום וכן ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים ומכת בכורים בלילה היתה:

פסוק ג
לרנתי. פירוש לזעקתי וכן ותעבור הרנה במחנה:

פסוק ד
כי שבעה. כי מלא הדבר הוא השבע: ופירוש **ברעות**. בצרות הגלות עד שאני קרוב למיתה זהו וחיי לשאול הגיעו:

פסוק ה
נחשבתי. בגלות כמו המתים יורדי הקבר כי אין בי כח להנצל מן המריעים לי:
הייתי כגבר אין איל. הייתי כאיש אין לו כח:

פסוק ו
במתים. טוב לי שאהיה עם המתים שאהיה חפשי ועתה אני עבד:
כמו חללים שוכבי קבר. כי הנני עתה בגלות כמו חללים שישכבו בקבר ולא זכרתם עוד להקימם מעפרם:
והמה מידך נגזרו. והמה החללים נגזרו מידך שגזרת עליהם תמותה כן גזרת עלי הגלות בלי תקומה: ומלת **זכרתם**. כמו תזכרם עבר במקום עתיד ולא יבטל זה תחיית המתים העתידה להיות כי הוא מדבר על טבע העולם כי המת לא יחיה לעולם בטבע וכן מה שאמר בזה המזמור הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו סלה לא דבר אלא על הטבע:

פסוק ז
שתני. שמתני בגלות שהוא בור תחתיות כלומר תמותות יש בגלות כמו שאמרו רז"ל שבי כולהו איתנהו ביה:
במחשכים במצולות. דימה הגלות למקומות חשכים וכן למצולות ים ומלת במצולות בחולם הצדיק:

פסוק ח
סמכה. ענין הקרוב והסיבוב:
וכל משבריך ענית סלה. ובכל משבריך עניתני:
והמשברים. הם גלי הים הנקראים כן לפי שהם משתברים בעת זעף הים ולפי שדמה עצמו שהוא במצולות ים לפיכך אמר משבריך:

פסוק ט
הרחקת. יש מפרשים מיודעי על אומות העולם אמר אותם שהיו מיודעי כשהייתי בארצי עכשיו כשאני בגלות נעשו רחוקים ממני:
ושתני להם תועבות. שהם מתעבים אותי ויש לפרש כי כל אחד מבני הגלות אומר על חבירו כי מרוב צרת הגלות לא ישגיח אחד על צרת חבירו כי דיו בצרתו וכל אחד אומר כי אחיו וריעיו ומיודעיו רחוקים ממנו וכאילו הוא תועבות למו:

כלוא ולא אצא. והנני כלוא וסגור בגלות ולא אצא ממנו:

פסוק י

דאבה. מן דאבון נפש כאלו אמר כלתה עיני מן העוני שאני בו ועיני תלויה אליך עד שכלתה וקראתיך בכל יום:

ושטחתי אליך כפי. והנה לא תושיעני:

פסוק יא

הלמתים. אם נמות בגלות תעשה לנו פלא אחר כך:

ואם רפאים. והם המתים יקומו מקברם ויודוך ואם לא תעשה פלא בעודנו בחיים ונודה לך על הניסים והנפלאות שתעשה עמנו מתי תעשה אחר שנמות הרי הגוף המת לא ירגיש ולא נודע ואין תקוה לו על דרך הטבע:

פסוק יב

היסופר. ועוד כפל הדבר לחזק:

באבדון. הוא הקבר שהגוף אבד וכלה בו:

פסוק יג

היודע. ועוד שליש הענין כדרך הנוהגים והצועקים שכופלים דבריהם כמה פעמים:

בארץ נשייה. הוא הקבר שהמתים נשכחים בו:

פסוק יד

ואני אליך. ואני בעוד שאני חי שועתי תמיד אליך ובכל בקר ובקר תפילתי תקדמך כלומר כי תפילתי קודמת לכל עסק שיש לי:

פסוק טו

למה. לא תשגיח על דלותי:

תסתיר פניך. שלא תפנה אל שועתי ולא תפילתי:

פסוק טז

מנער. מימי נעורי אני סובל זה העוני:

עני אני וגוע. כלומר הולך ומת כאדם שמתנוונה והולך, ואינני פורק עוליך מעלי מרוב צרותי ואף על פי שלא תושיענו אלא בכל עת אני נושא אימיך ופחד שמך: ופירוש **אפונה**. מענין פן אני מפחד תמיד ואומר פן יקרני כך וכך ונבנה אפונה ממלת פן ואפונה בלע"ז דובי"טי:

פסוק יז
בעותיך. שם מן והמן נבעת: **צמתתוני**. אין טעם להרכבה הזאת והנכון בעיני כי כפלה בו הלמ"ד עם כינוי הרבים לחזק הענין כמו ירקרק שהוא ירוק שבירוקים כן צמתתוני ר"ל כרתו אותי כריתות רבות:

פסוק יח
סבוני. כמו שהמים סובבים בעולם כן ביעותיך סבבוני וכן הקיפו פירושו סיבבו וכפל הענין במלות שונות כמו שהוא במקומות רבים:

פסוק יט
הרחקת. כמו שפירשתי, כאילו מיודעי במקום חשך שלא אראה אותם:

פרק פט

פסוק א
לאיתן. אמרו רבותינו ז"ל איתן זה אברהם אבינו, ולפי הפשט הוא הנזכר בספר מלכים ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והוא איתן בן זרח בן יהודה, והיה מחכמי ישראל וחיבר זה המזמור על הגלות ושם עיקרו על מלכות בית דוד, מדוע לא צמחה כי היא קרן ישראל, ובבא משיחנו יאסף הגלות לפיכך שם כל תלונתו על דבר המלך מזרע דוד:

פסוק ב
חסדי. החסד הוא גורם ההבטחה והאמונה אחר ההבטחה. ואמר אספר תהלות ה' ואמונתו לבחיריו שיהיה נודע לעולם לדור ודור:

פסוק ג
אמרתי. חשבתי שלעולם יבנה החסד שעשה לדוד לתת לו המלכות לו ולבניו אחריו, וכמו השמים שתכין אמונתך בהם שלא תפסוק כי פירוש אמונה קיום כן תכין אמונתך עם דוד ועם זרעו כל ימי עד:

פסוק ד
כרתי. ואתה כן אמרת לדוד על ידי נתן הנביא וכוננתי כסאו עד עולם וקראת אותו בחירי כמו שאמר ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל:
נשבעתי. כי דברי שבועתי עד עולם:

פסוק ה
ובניתי לדור ודור. כמו שאמר נתן הנביא ובית יבנה לך, ובנין הבית הם הבנים ובני בנים:

פסוק ו
ויודו. אמר אם אני מודה חסדך ואמונתך כן אני רואה השמים יודו פלאך והפלא הוא סבוב הגלגלים תמיד תנועה שאין לה הפסק יורה על מנהיגם ויודו כי כל כחם מאתך היא:
אף אמונתך. אף האמונה שהכינות להם היא נודעת בקהל קדושים והם המלאכים כי בקיומם יהיה קיום הגלגלים, והאמונה הוא קיום והם קיימים לעולם כי אינם גוף ומקיימים השמים הוא גוף:

פסוק ז
כי. והם יודו ויאמרו כי מי בשחק יערוך לה' כמו שיחשבו עובדיהם, והם השמים וצבאם מודים כי אין בכל צבא השמים שיהיה לו ערך ודמיון כנגד האל יתברך, והם בעצמם מודים כי מהאל יתברך יבא להם הכח והפלא שהם מראים:
כבני אלים. הם צבא השמים, ואלים הם המלאכים והצבא הם כבנים להם כי מסבתם היא תנועתם ומהלכם ומשפטם. ופירוש **אילים**. יכולים:

פסוק ח
נערץ. כמו נורא פירושו שיעריצו ממנו וכן נקרא נורא שיראו ממנו, והוא נערץ ונורא בסוד המלאכים הקדושים: ופי' **בסוד** בחברה ופי' **רבה**. מערצה רבה ויראה רבה יעריצו:
על כל סביביו. על כל המלאכים שהם סביביו כלומר משרתיו, והפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק ט
חסין יה. חסין אינו סמוך אבל הוא מוכרת בשקל גביר ופירושו חזק. ואמר **יה**. כי הוא השם המורה על הווית העולם כולו כי הוא מאתו, וחסין מורה כי הוא קיום העולם אחר הוויתו כמו שנקראת חי העולם:
ואמונתך סביבותיך. כמו שאמר אמונתך בקהל קדושים, כי הקדושים המלאכים הם סביבו והם מעידים על אמונתיך כלומר על קיומם: ואמר **מי כמוך**. כלומר בעליונים מי כמוך כי הם מעידים על עצמם כי קיומם מאתך שאתה קיים לעולם:

פסוק י
אתה. עד עתה דיבר על העליונים, כי הוא מושל עליהם ועתה מדבר על התחתונים הגאים והחזקים מן הברואים הנוראים: ופירוש **גאות הים**. שהמים גבוהים על הארץ כמו שפירשנו במזמור ל"ג: ואמר **אתה** מושל כי המים בגאותם היה טבעם לצאת על הארץ והאל מושל עליהם ועצר אותם ושם להם חול גבול:

בשוא גליו. בהתרומם והוא כמו בנשוא חסר פ"א הפועל:
אתה תשבחם. תשקיעם, ואפשר שאמר זה על קריעת ים סוף, או אמר כי כן יעשה בכל זמן, או פירושו בהתרומם גלי הים שידמה שיצאו לחוץ ליבשה כשיגיעו לשפה תשקיעם:

פסוק יא

דכאת. כתוב באל"ף במקום יו"ד. בכל זה הפסוק מוכיח כי על קריעת ים סוף אמר הפסוק אשר לפניו כי רהב הוא מצרים, אמר קרעת הים לישראל ואע"פ כן דכאת המצרים בתוכו כאילו היו חללים כי לא היה להם כח לנוס ולצאת מהים בעוד שיהיה לחרבה:
פזרת אויביך. כי הים מוציא הטובעים ומפזרתם אל חוף הים ולא תכף שטובעים, ואתה בזרוע עוזך פזרת אויביך והקיא אותם הים תכף שטבעו כדי שיראום ישראל:

פסוק יב

לך. עתה זכר בכלל העליונים והתחתונים, ואמר לך הם כי הם מודים זה אע"פ שאינם בני שכל, וכן אמר הנה אף לך ארץ אע"פ שאינה בעלת שכל אמר בני אדם חכמים מכירים ויודעים מהארץ ותולדותה ומהבהמות ומהעופות כי יש להם בורא ומנהיג, ואתה הוא הבורא והרי הם כאילו הם מספרים ומודים בזה:
תבל ומלואה. ארץ תקרא המישבת ושאינה מיושבת והמיושבת תקרא תבל לפיכך אמר ומלואה, והמלוי שלה הם השוכנים בה בני אדם בהמות ועופות:
אתה יסדתם. כמו היסוד שהוא קיום הבנין כן עשה האל יתברך במקומות הישוב דבר שהם קיום היושבים כגון האילנות והעשבים והירקות למאכל אדם ולמאכל בהמה שהם נמצאים במקומות היישוב וכן לשונות הים והנהרות שעוברים במקום היישוב לתועלת בני אדם לעבור בם ממקום למקום ולצוד בם הדגים למאכלו:

פסוק יג

צפון. לפי דעתי כי זכר תבל ומלואה והוא ממזרח למערב על קו השוה באורך העול' שהוא מיושב כולו מראש המזרח עד סוף מערב לפיכך אמר ומלואה שהוא מלא כולו, ואח"כ זכר צפון וימין שהוא לרוחב העולם ואינו מיושב כולו כי לפאת צפו, נשאר הרבה מן העולם חרב מרוב הקרירות, ולפאת דרום יותר ויותר מפני החמימות ומעט הוא היישוב בם וכולם מודים כי אתה בראת החרב והיישוב: וזכר **תבור וחרמון**. כי הם הרים גדולים וההרים מן הברואים אשר בארץ וחרמון הוא שניר הוא הר גבוה מאד עד שימצא בו שלג אפילו בימות החמה: ואמר **בשמך ירננו**. כאילו הם מספרים ומרננים

כי אתה יוצרם ומי שרואה אותם נותן שבח ורנה והודאה לאל היוצרם והרי הם כאילו הם ירננו:

פסוק יד

לך. כי אתה בכחך מעמיד הכל:

תעוז ידך. היא השמאלית:

תרום ימינך. הנה שתיהם שוות בך בעוז ובגבורה וברוממות:

פסוק טו

צדק. אחר שזכר העולם ואמר כי בכח ה' עומד אמר כי קיום העולם שיהיה כמו שהוא קיים לנצח ולא ישחת הוא צדק האל ומשפטו וחסד ואמת אתו. והפסוק כפול בענין במלות שונות, כי צדק וחסד אחד, ומשפט ואמת אחד, ומכון כסאך ויקדמו פניך אחד, כי הצדק והחסד הוא שעושה עם הברואים בהעמידו העולם על מכונו והוא משפט ואמת מאתו לקיים דברו שאמר לא אוסיף לקלל עוד את האדמה: ופירוש **מכון כסאך**. כמו המלך היושב על הכסא ורואה צרכי עמו ומנהגם על המשפט: ופירוש **יקדמו פניך**. כי תמיד הם מזומנים עמך בלי הפסק, כי הקדום הוא הזמנת הדבר:

פסוק טז

אשרי. בתחלת המזמור החל לזכור חסד ואמת שהיה לו עם דוד, וסמך לו החסד והאמת שיש לו עם העולם ושהוא מקיים האמת עם העולם כן היה לו לקיים האמת עם דוד וישראל. ואמר אשרי העם יודעי תרועה, כלומר אשריהם ישראל כשהיה רצונך אליהם והיית מולך עליהם, ואז היו יודעי תרועתך כמ"ש ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. וטעם התרועה כי המלחמה המתגברים על אשר כנגדם הם תוקעים ומריעים להפחיד אשר כנגדם כמו שאנו רואים במלחמות הכתובות שהם תוקעים ומריעים במצות האל יתעלה, והוא ותרועת מלך בו, וזהו יודעי תרועה:

ה' באור פניך יהלכון. אז היו הולכים באור פניך ולא היו נכשלים:

פסוק יז

בשמך. ואז יגילון בשמך כל היום כלומר בזכור שמך היו נעזרים:

פסוק יח

כי. אתה תפארת עוזם כי לא היה להם עוז אלא מאתך ובעוזך היו מתפארים על האומות: ואז **ברצונך תרום קרנינו**. וכתיב תרים פירושו שאתה היית מרים, וקרי תרום ר"ל ברצונך היה רמה קרנינו, ואע"פ שקרנינו כתיב ביו"ד לשון רבים ותרום לשון יחיד פירושו כל קרן, וקרן רוצה לומר מלכי ישראל:

פסוק יט
כי. הפסוק הוא כפול במלות שונות:
מגיננו הוא מלכנו, והוא דוד המלך ושלמה בנו והבאים אחריו מזרעו, ור"ל כי לה' הוא מלכינו לפיכך היה מצליח ומתגבר על אויביו, ופירוש לה' המלך שהיה ירא את השם וכן מי לה' אלי:

פסוק כ
אז. ומתי היה זה אז כשדברת בחזון לחסידיך והוא שמואל הנביא, ואמרת לו שויתי עזר ישראל על גבור והוא דוד:
הרימותי בחור מעם. שהיה נבחר למלוכה:

פסוק כא
מצאתי דוד עבדי. כי אני ידוע שהוא עבדי ולא אמצא כמוהו:
בשמן קדשי. שנמשח בשמן המשחה שנקרא שמן משחת קדש:

פסוק כב
אשר ידי תכון עמו. תהיה נכונה עמו לעוזרו:

פסוק כג
לא. לא יהיה לו האויב כנושה בו שיקח ממונו:
לא יענגו. בגופו. **ואויב ובן עולה** אחד:

פסוק כד
וכתותי. כי אני אכתת מפניו צריו שלא יוכלו לשלוט בו:

פסוק כה
ואמונתי. החסד הי' מתחלה לדוד כשבחרו למלך, והאמת אחרי כן שיקיים לו דברו שהבטיחו להיות מלך הוא וזרעו עד עולם:
ובשמי. שיהא שמי בעזרתו כלומר שיזכור שמי, והוא שמו ושמו הוא:

פסוק כו
ושמתי. תהיה לו כח ושלטנות כאשר דרים בחוף הים ובערי הנהרות כמו שמצאנו שחירם מלך צור שלח מנחה לדוד דרך ים וכן מלכי ארם שהיו בעבר הנהר היו שולחים לו מנחה דרך הנהר:

פסוק כז
הוא יקראני. שיהיה דבק בי ויודע ומכיר שהעזר יבא לו מאתי:

פסוק כח
אף אני. בקמץ האל"ף אע"פ שאינו בהפסק, אבל הוא בהעמדת טעם כי הוא בטרחא ויש לו לפעמים משפט ההפסק. אמר כו שיקראני הוא אבי אף אני גם כן אקרא לו בן, ולא עוד אלא בכור שיש לו מעלה על שאר הבנים כי הוא יהיה עליון על כל המלכים וכן היה שעבדו המלכים את דוד ונשאו לו מנחה:

פסוק כט
לעולם. החסד שעשיתי עמו להקימו מלך אשמרנו לו לעולם וכן בריתי שכרתי לו תהיה נאמנת לו שלא אשקר בבריתי:

פסוק ל
ושמתי. שיהיה במלכות זרעו לעד: וכן **כסאו**. כסא המלוכה יהיה כימי השמים:

פסוק לא
אם. הזכיר התורה והמשפטים והחוקים והמצות שאם לא ישמרו אותם כמו שכתוב בתורת משה:

פסוק לג
ופקדתי. וכן אמר לו על ידי נתן הנביא, והוכחתיו בשבט אנשים בנגעי בני אדם, כמו שמייסר האב את הבן בשבט כן ייסר ויוכיח החוטא מבניו בנגעים ובחלאים ובשבט והוא שיתננו ביד אויביו לא שיסיר המלוכה ממני:

פסוק לד
וזהו **וחסדי**. המלוכה הוא החסד ואע"פ שהוא יפר בריתי שלא ישמור מצותי אני לא אפיר חסדי:
ולא אשקר באמונתי כי בכל זמן יהיה בבניו מלך:

פסוק לה
לא. אע"פ שהוא חלל חקותי ולא שמר מצותי:

פסוק לו
אחת. כלומר אחת היא השבועה שלא אשנה:
בקדשי. בקדושתי נשבעתי זה אם לדוד אכזב. טעם **אם**. כן לשון השבועה אם אעשה כך וכך:

פסוק לז
זרעו לעולם יהיה. במלוכה:

וכסאו כשמש נגדי. כמו השמש שהוא קיים לעולם. ואם תפרש כשמש שיהיה בהיר ומאיר כשמש, יהיה על הטובים ממנו:

פסוק לח

כירח. כמו שפעמים אפל ופעמים מאיר כן יהיה זרעו, כשיהיו טובים יהיו מאירים כשיהיו רעים יהיו אפלים, ומכל וכל לא תפסוק המלכות כמו שהירח לא יפסוק בין מאיר בין אפל לא יספוק:

ועד בשחק נאמן סלה. הירח הוא עד נאמן בשחק על זרע דוד כי כן אמר לו האל שיהיה זרעו כירח:

פסוק לט

ואתה. המזמורים ברוח הקודש נאמרו והמשורר תמה לאורך הגלות, והוא לא אמר שעבר האל על שבועתו אבל תמה לפי שארך כל כך אמר והלא אתה נשבעת לו, יהיה זה שידמה שנפסקה המלכות עד שכמעט נואשו מן הגאולה, ואמר המשורר דרך תמיה איך יהיה החטאת הגדולה הזאת והקצף הגדול הזה, וגם משה אמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך אמר איך תעשה זה הרי נשבעת, וישעיהו הנביא אמר למה תתענו ה' מדרכיך, ואליהו אמר ואתה הסיבות את לבם אחורנית. ונאמר כי כולם לא אמרו אלא על דרך דמיון:

עם משיחך. עם דוד שהיה משיחך צויתה אותו למשחו ידמה שהפכת עמו האהבה לעברה שפסקת המלכות מזרעו:

פסוק מ

נארתה ברית. שכרת לו השחת אותו, נארת ענין השחתה, וגם הנזר אשר על ראשו חללת אותו והפלת אותו לארץ:

פסוק מא

פרצת. הגדרות שלא נתת אויב להרע לו פרצת אותם הגדרות והמבצרים ושמתם מחיתה ובאו ושסוהו:

פסוק מב

שסהו. כמו בזזוהו כיון שלא היה לו גדר ולא מבצר שסוהו עוברי דרך:

היה חרפה לשכניו. הפך מה שהיו השכנים עבדים לו, כלומר המלכים אשר היו סביבותיו:

פסוק מג

הרימות. הפך אף זרועו תאמצנו:

השמחת כל אויביו. נתת להם שמחה הפך שהיה פחדו ויראתו עליהם:

פסוק מד

אף תשיב צור חרבו. הפך וכתותי מפניו צריו. וצור חרבו פירוש חדוד חרבו והוא הפך כמו ותולעת שני שני התולעת:

ולא הקמותו. לא היה לו תקומה בפני צריו:

פסוק מה

מטהרו. זכותו והוא מלכות שהיה לו, ודגש הטי"ת מטהרו לתפארת הקריאה, ובא גם כן הטי"ת בקמץ חטף לתפארת. ומטהרו שם הזכות:

מגרתה, כמו תרגום ויפול רוכבו אחור וימגר רוכביהון:

פסוק מו

הקצרת ימי עלומיו. הם ימי המלכות כמו ימי האדם בנעורים בגוף, וימי הזקנה הם ימי הרעה, ואמר כי ימי המלכות היו קצרים וימי הרעה שהם ימי הגלות היו ארוכים:

העטית עליו בושה. שהוא בוש מההבטחה שהבטחתו ואומרים שאין לו תוחלת עוד והנה הוא בוש עמהם:

פסוק מז

עד מה. כאילו אין אתה רואה בצרת הגלות:

פסוק מח

זכור. ידבר על לשון אשר הוא מזרע דוד בגלות ואמר כי הוא מפחד מהמיתה ולא יראה הישועה ואולי לא יניח בן תחתיו והנה נפסקה המלכות, או בכל דור ודור יתאוה מי שהוא מזרע דוד שתהיה בימיו הישועה ויהיה הוא המלך המשיח, ואמר זכור אני מה בעולם כי מעט הוא חיי האדם, ואזכור על מה שהוא בראת כל בני אדם כי לתמותה בראת אותם החיים שוא והבל:

פסוק מט

מי. כי אין אדם בעולם שיחיה ולא יראה מות ושיוכל להמלט נפשו מיד שאול:

פסוק נ

איה חסדיך. והם מה שנשבעת לדוד באמונתך, ואיה הם עתה שתעזבנו:

פסוק נא

זכור. החרפה שאומרים שאין לנו עוד תשועה:

שאתי בחקי כל רבים עמים. שאני נושא חרפתי בחקי חרפת כל עמים רבים שיחרפוני, ואמר זה כל אחד מבני הגלות, ורבים עמים כמו הפך עמים רבים:

פסוק נב
אשר. ומה חרפו עקבות משיחך התאחרות משיחך שמתאחר לבא ואומרים שלא יבא לעולם, וכן לא יעכבם, כי עקב הוא אחרית הגוף וסופו:

פסוק נג
ברוך. דברי המשורר ראה ברוח הקודש שיבת הגלות ונותן הודאה לאל יתב'. או מחבר הספר אמר כן בתכלית הספר תודה לאל יתב', כמו שכותבים הסופרים בהשלימם ספר, וכבר פירשנו הפסוק בתכלית ספר הראשון:

פרק צ

פסוק א
תפלה. תפלה זו מצאה דוד כתובה והיתה קבלה אצלם שהיתה למשה רבינו וכתבה בספרו זה ודבר בו מחולשת האדם ומקיצור ימיו ומתפלל שלא יענישוהו הבורא כפי מעשיו:
איש האלהים. שהיה נביא:
מעון. פירושו מקם ומחסה, שהוא מקומו של עולם וכן אמר על לשון ישראל בכל הדורות היית לנו מקום ומחסה:

פסוק ב
בטרם. זכר הארץ ולא זכר השמים לפי שרוצה לדבר על בן אדם שיעמוד מעט בעולם לפיכך דבר על הארץ שלא יעמדו אישים אף על פי שיעמדו מינים אבל השמים גם אישיים עומדים: וזכר **ההרים**. שהם עומדים יותר משאר חלקי הארץ:
ילדו. כי היסודות הולידום במצות האל יתברך:
ותחולל ארץ ותבל. פירושו ובטרם שחוללת ארץ ותבל. וארץ היא המיושבת ושאינה מיושבת וכשזוכר אותה עם תבל היא שאינה מיושבת גם רמז בזה כי בלידת ההרים נהייתה הארץ:
ומעולם. פירושו מטרם שהיה העולם: ופירוש **אל**. יכול:

פסוק ג
תשב. עד היותו דכא בימי הזקנה, כלומר לא יועילו חזקו בימי בחורותיו כי אתה תשיבנו דכא:
ותאמר שובו בני אדם. שישובו בני אדם בתשובה ועל ידי היסורים אומר להם כי הם השלוחים:

פסוק ד

כי. ואמרת לו גם כן מה הם חייך כי אילו יראה בעיניך ותחשב שתחיה אלף שנים מה שלא חיה האדם הראשון כאין הם כיון שסופו למות לפיכך אל תתגאה בחייך אם תאריך ימים כי כולם יחשבו כיום אתמול שעבר או כמו אשמורה אחת מאשמורות הלילה כולם עמל ויגע ורבותינו זכרונם לברכה פירשו בעיניך כנגד האל יתברך ואמר יומו של הקב"ה הוא אלף שנים רוצה לומר כי אלף שנים אינם נחשבים לו אלא כיום אחד:

פסוק ה

זרמתם. כנגד האל יתברך דבר המשורר ואמר זרמתם שכל בני אדם כזרם ממים שהולך ושוטף במהרה או יהיה כמו השינה ר"ל כמו החלום בשינה כי בהקיץ אין מדברי החלום כלום:

פסוק ו

בבקר כחציר יחלוף. כמו החציר כן יחלוף ויעבור במהרה אפילו בבקר כלומר שימות בימי הנעורים כמו החציר שהוא רטוב לפני שמש ובבקר כצאת השמש עליו ייבש:
וחלף. זה מן לשון אם יכרת ועוד יחליף יחליפו כח ענין התחדשות אמר אם בבקר יחלף כלומר פעמים יהיה שליו ושקט לערב שהוא הזקנה ימולל ויבש כמו הקציר אם יהיה בו כח רטיבות בבקר שהשמש אין בו כח החמימות כל כך לערב ימולל ויבש שהכתה אותו כל היום השמש:
ימולל. מבנין פועל מרובע והוא פועל עומד ועניינו יכרת:

פסוק ז

כי. עתה ידבר על לשון הגלות אמר כל אדם הוא הבל אפילו אותם שהם בשלוה כל שכן אנחנו בגלות באפך שאנפת בנו על עונותינו והפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק ח

שתה. משפטם שתתה והתי"ו למ"ד הפועל נבלעת בדגש תי"ו הנמצא והוא כתוב בלא ה"א וקרי בה"א ואחד הוא בענין כי הנח שאחר הקמ"ץ פעם כתוב פעם אינו כתוב והמלה מלרע שלא כמנהג והטעם כתבנו בספר מכלול בספר הדקדוק ממנו: אמר **שתה עונותינו לנגדך**. כלומר שתראה תמיד ותענישנו עליהם:
עלמנו למאור פניך. עלומנו חסר יו"ד הרבים או לשון יחיד ופירושו ענין הנעלם הוא למאור פניך כי אין נסתר לך כי הכל הוא מאור פניך ויש מפרשים עלומינו חטא נעורים ולזה הפירוש יהיה חסר יו"ד הרבים כי לא נמצא עלומים נעורים זקונים בלשון יחיד:

פסוק ט
כי. כי לא היו בהם ימי טובה אלא כלם פנו בעברתך:
כלינו שנינו כמו הגה. אמר כלינו שהוא פועל יוצא לומר כי אנחנו גורמים הכליון בעונינו:
והגה. הדבור היוצא מן הפה חלף במהרה כן שנינו חלפו במהרה:

פסוק י
ימי. משה רבינו דבר על הרוב אמר על קצור הימים שמתלונן כל דור ודור בגלות כי ימינו קצרים ולא נוחיל לראות הישועה אם לא תקרב הגאולה:
ואם בגבורות שמונים שנה. נמצא כי הם מעט מן המעט:
ורהבם עמל ואון. חוזק הימים והוא מקור או שם כלומר אפילו מי שיהיה ימיו בשלוה, עמל ואון הם כי לא יאריכו לו הימים:
כי גז חיש ונעופה. סר חוזק הימים ההם במקרה:
נעופה. אל הקבר כלומר נלך שם במהרה כעוף:
גז ענינו סר ממקומו והוא פועל עומד:

פסוק יא
מי. מי יכול להשמר מאפך וכמה הוא עוז אפך כי אנחנו רואים כי כמו שיראתך באדם כן עברתך בו כלומר כל מה שיראוך יותר עליו תביא עברתך כשיחטא מעט כן אמר על בני אהרן בקרובי אקדש:

פסוק יב
למנות. למנין ימינו כמה הם שנודעים לך כך הודיע אותם לנו ואז נביא לב חכמה כלומר נביא חכמה בלבנו ונשתדל יותר בחכמה כשנדע קצנו ויתן לפרש כי על הגלות אמר כי דברי דניאל סתומים הם וגם המלאך אמר לו שיסתום מה שהיה מבין ממנו. ואמר הודיענו מתי יבא הנביא לישראל כמו שכתוב הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא כי אז יהיה לנו לבב חכמה כמו שכתוב:

פסוק יג
שובה. טעמו מלרע אמר שובה אלינו עד מתי תזניחנו והנחם על עבדיך הנחם עליהם כי כבר נשאו עונם:

פסוק יד
שבענו. עת הישועה יקרא בקר ואור:
בכל ימינו. כי לא תהיה עור צרה:

פסוק טו

שמחנו. אינו אומר כחשבון הימים שעיניתנו כמו שאמר הדרש כי ימי הישועה כימי הגלות ואחר כן יחרב העולם אלא אומר כמו שעניתנו אלו הימים והראיתנו בהם רעה כן תשמחנו לעולם:

פסוק טז

פעלך. פועל הישועה:

על בניהם. שיראו האבות והבנים הישועה בכל דור ודור מתחננים זה האבות שהישועה שעתידה להראות בימי בניהם תקרב ותהיה בימיהם ויבאו האבות והבנים יחדיו:

פסוק יז

ויהי. אז בימי הישועה יהיה מעשה ידינו נכון וכפל הפסוק לחזק:

פרק צא

פסוק א

יושב. לא נזכר בזה המזמור שם המשורר לפיכך אמרו בדרש כי משה רבינו חיבר כל אלו המזמורים שהם אחד עשר מזמורים שלא נזכר שם המשורר עד לדוד מזמור כנגד אחד עשר שבטים שבירך. תפלה למשה כנגד ראובן כאן כתוב תשב אנוש עד דכא וכאן כתוב יחי ראובן ואל ימות:

יושב בסתר עליון. כנגד שבט לוי שהיה מתלונן בעזרות. מזמור שיר ליום השבת טוב להודות נגד שבט יהודה הפעם אודה את ה'. ה' מלך גאות לבש, כנגד שבט בנימן שהוא בא בצלו של מלכו של עולם שנאמר חופף עליו כל היום. אל נקמות ה', כנגד שבט גד שיצא ממנו אליהו ז"ל שעתיד לעשות נקמות באויבי השם. לכו נרננה כנגד שבט של יששכר שהיה עוסק ברינונה של תורה. אריב"ל עד כאן שמעתי מכאן ואילך צא כנגד עצמך, אמר דרך קריאה כנגד החסיד מי שהוא יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן אני אומר לך בעבור ה' שהוא מחסי ומצודתי והוא אלהי שאבטח בו אני אומר לך ואבטיחך בעבורו כי הוא יצילך מפח יקוש וגומר אם תבטח בו, ולמ"ד לה' כמו בעבור כמו אמרי לי אחי הוא:

פסוק ג

יצילך. כמו שהצילני שבטחתי בו:

יקוש. תואר במקום פועל, ורצה לומר מפח הלוכד:

הוות. שברון:

פסוק ד
באברתו יסך לך. מפגעי הזמן שלא יגיעו בך:
צנה וסוחרה. כלי מגן הוא והסוחרה היא עגולה בתכונתה:
ואמתו. שהבטיח כל הבוטח בו תהיה לך כצנה וסוחרה שתגן עליך:

פסוק ה
לא. קורת הזמן ופגעיו הם כחיצים יעופו ויבואו פתאום על האדם ביום ובלילה: ואמר **לילה**. כי מפני בדידות הלילה אדם ההולך יחיד או שוכן יחידי מתפחד, ותאר העיפה לחץ מפני מהירות מרוצתו גם מפני האברה שנותנים בראשו:

פסוק ו
באפל. בלילה מפני הקרירות:
ובצהרים. מפני החמימות:
וקטב. כמו אהי קטבך שאול:
ישוד בשורוק כמו בחולם וכן ירון ושמח:

פסוק ז
יפול. במלחמה שילחמו בני אדם אלה עם אלה תעבור דרך ביניהם בשלום ותראה שיפלו במלחמה משמאלך ומימינך, או פירושו על הדבר שיפלו בני אדם בעת הדבר מימינך ומשמאלך ואליך לא יגש הדבר:

פסוק ח
רק. אתה תראה מות הרשעים שלא ישבו בסתר עליון כמוך ואתה תהיה בשלום:

פסוק ט
כי. דברי המשורר לחסיד כל זה השלום יהיה לך לפי שאתה שמת מעונך ה' עליון שהוא מחסי גם כן:

פסוק י
לא תאונה. לא תזדמן באהליך בך ובאשתך ובניך:

פסוק יא
כי מלאכיו יצוה לך לשמרך. לך בעבורך יצוה מלאכיו בעבורך שישמרוך בכל אשר תלך:

פסוק יב
פן תגוף. פועל עומד כמו תנגוף או התי"ו לנגד האדם והוא פועל יוצא אמר תהיה כל כך מוצלח שיראה בעיניך כיאלו המלאכי' ישאוך שלא תנגוף באבן כמו שאמר כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך:

פסוק יג
וכן אמר **על שחל ופתן תדרוך**. ולא יזיקוך:

פסוק יד
כי. האל אמר עליך כי בי חשק ואפלטהו ואשגבהו בעבור שידע שמי אהיה לו מפלט ומשגב שלא יגע בו שום מזיק, וידיעת שם המפורש שהוא בן ארבע אותיות היא אהבת האל יתברך והיא ההשגחה שלימה שיוכל כל אדם להשיג בעודנו גוף:

פסוק טו
יקראני. בכל עת שיקראני אענהו ואם יזדמן במקום צרה לא יפחד כי אנכי עמו ואחלצהו מצרה שלא יגיע לו שום נזק:
ואכבדהו. אתן לו חן וכבוד בעיני כל אדם:

פסוק טז
ארך ימים. בעולם הזה אשביעהו אורך ימים, ובעולם הבא:
אראהו בישועתי. שתהיה נפשו נושעת לפני או כולו לעולם הבא. או פירש **בישועתי**. ימי הישועה בבוא מלך המשיח כלומר אם ימות זה החסיד אראהו בישועתי כשאושיע ישראל מהגלות כי אחייהו בתחיית המתים שתהיה בעת הישועה. וראה והבן כי כל זה המזמור שהוא בהבטחת החסיד אינו כולו אלא בהצלת הניזקים וכן קראוהו רבותינו ז"ל שיר של פגעים וזה סוד גדול למבינים:

פרק צב

פסוק א
מזמור. ביום השבת היו אומרים זה המזמור בית המקדש ויש במזמור מענין שבת כמו שנפרש:

פסוק ב
טוב. יום השבת טוב להודות בו לה' משאר ימי השבוע כי האדם פנוי מעסקי העולם ונשמתו נח מטרדת הגוף ומתעסקת בחכמה ובעבודת האלהים, וטוב לומר לשמך עליון כי הנשמה העליונה תמצא מקום לשבח לך שאתה עליון:

פסוק ג
להגיד. ביום ובלילה עלינו להגיד החסד שעשית, עמנו שנתת לנו יום השבת למנוחה והאמונה שתקיים חסדך לנו בכל עת, ואחד מן החסדים הוא שעשית לנו יום השבת וכשנבא להגיד חסדיך נזכר זה החסד: וטעם **בבקר**. כי כל ימי השבוע כשיקום אדם

בבקר ילך לעבודתו ובזה הבקר יקום למנוחה ולענג הגוף והנשמה ואז אזכור חסד האל: ויהיה טעם **בלילות**. לשון רבים כי כל הלילות אפילו לילות ימי השבוע הם פנויים יותר מהימים להגיד חסד ה' ואמונתו: ואמר **בלילות**. עבור ליל שבת וליל מוצאי שבת והם לילי מנוחה כי לא יצא אדם למלאכתו עד הבקר ברוב:

פסוק ד

עלי עשור. נגיד בפה ובכלי הניגון:

ועשור. הוא כלי הניגון שיש בו עשרה יתרים:

והגיון. הוא נועם השיר באומרם אותו על הכינור:

פסוק ה

כי שמחתני. בהתבוננני בפעליך ובמעשה ידיך שהוא העולם ואשר בו ביום השבת שיש לי פנאי להתבונן בו אז אשמח וזהו חכמת הטבע, וכשאתבונן בה ואשיג ממנה מה שאשיג אשמח וארנן בלבי זהו דבר כל חכם וחכם שמתבונן במעשה האל לפיכך אמר שמחתני ארנן לשון יחיד:

פסוק ו

מה. כשאני מתבונן בהם אני מכיר כי גדולים הם וגבוהים להשיגם אל השלמות: וכן **עמקו מחשבותיך**. שלא נגלו לחכמים טעמי העולם בשאלות קשות שיש בעניני העולם למה היה כך ולא היה כך, ואחת מן השאלות הוא למה ברא האל העולם היום כך וכך שנים ולא בראו האל קודם לכן והתשובה בזאת השאלה ובזולתה כך גזרה חכמתו ואנחנו לא ידענו דעתו ומחשבותיו למה עמקו למטה וגדלו למעלה:

פסוק ז

איש. זה הפסוק קשור למעלה למה שאמר עמקו מחשבותיך אמר כל איש בער וכסיל הוא שלא ידע ולא יבין זאת מה שאמר לדעת פעליך וקשור למטה ממנו:

איש בער לא ידע. בפרוח רשעים כמו עשב כלומר שיצליחו בעולם הזה אבל החכמים ידעו כי הוא להשמדם עדי עד כלומר שלא יהיה להם חלק לעולם הבא שהוא עדי עד וההצלחה הוא שכר מעט מעשים הטובים שעשו בעולם הזה משלם להם שכרם בעולם הזה כדי שיאבדו לעולם הבא בשכר מעשים הרעים שהם רבים, ויש לפרשו גם כן שיהיה דבק למטה ופירושו כטעם הראשון כי כל איש בער וכסיל לא יבין לדעת הצלחת הרשעים בעולם הזה וצרת צדיקים בעולם הזה כי אף על פי שאמר להשמדם עדי עד עוד נשארו שאלות קשות בזה הענין:

פסוק ח
בפרוח הטעם שתבא להם ההצלחה מהרה והמשילם לעשב שיבש גם כן מהרה אבל בצדיקים אמר כתמר וכארז:

פסוק ט
ואתה. אף על פי שהרשעים מצליחין אל יאמר אדם כי אין משגיח ורואה כמו שאומרים קצת מחוסרי אמנה, אין זה כמו שהם אומרי' אבל הוא משגיח ורואה, אבל תמהים בזה רוב העולם לפיכך אמר ואתה מרום לעולם ה' כלומר אתה רואה הכל והנה יבא עת שיגיע לכל אחד כפי מעשיהם:

פסוק י
כי. הנה תבא עת שאויביך ה' יאבדו והכפל לחזק, והצדיקים ישישו ויפרחו ויעלזו בכבוד וזהו שאמר:

פסוק יא
ותרם. דבר המשורר על לשון כל צדיק וצדיק שיראה הרשעים אויבי השם אשר יאבדו ויתפרדו והוא יודה לאל על הטובה שנתן לו ויאמר ותרם כראם קרני, הרימות קרני כקרני ראם:
בלתי בשמן רענן. מן בלולה בשמן והוא פועל עומד כאלו אמר נבללתי או הוא פועל יוצא ופירושו בלותי ראשי: ופי' **רענן**. לח ודשן והוא דרך משל על רוב הטוב והתענוג:

פסוק יב
בשורי. כמו בשוררי שפירושו אויבי שמביטים לרעה, ומלת בשורי תואר ובא בשורק כמו נחלץ חושים: וטעם **ותבט**. **תשמענה**. כלומר ראתה בהם עיני ושמעה מהם אזני מה שחפצתי:

פסוק יג
צדיק. המשילו לתמר ולארז לפי שהם גבוהים מכל האילנות ואמר בלבנון שהוא יער בארץ ישראל דבר על ההוה:
ישגה. יגדל ויפרח ועל רוב הגידול יאמר ישגה שהוא ענין הריבוי שהוא כמו שגיא כח שפירושו רב כח וכן תרגום רב שגיא:

פסוק יד
שתולים. לפי שדמה הצדיקים לעצים, אמר שתולים במקום טוב והוא בבית ה' בחצרות אלהינו כלומר שתהיה ישיבתם שם תמיד כי שם יהיו החכמים והמורים, ואז בימות משיחנו יכרתו הרשעים וישארו הצדיקים כולם יהיו עוסקים בחכמה לדעת את השם:

ושם **יפרחו**. כלומר יצליחו וירבו בחכמה: ואמר **בבית** ואמר **בחצרות**. כי הכהנים והלוים בבית וישראל בחצרות:

פסוק טו

עוד. בימות המשיח יהיו ימי ישראל, ארוכים והימים שהם ימי הזקנה בעולם הזה אז יהיו כמו ימי הנערות ויהיו כמו נערים שיגדלו וירבו ויהיו דשנים ורעננים הפך הזקנים:

פסוק טז

להגיד. אז יגידו כי ישר השם כי בזמן הזה לבות בני אדם פוסחים במעשי האל בראותם שלות הרשעים ויסורי הצדיקים, ובזמן העתיד בבא המשיח יצרפו ויתלבנו וישארו ככסף מזוקק ולא יהיה עוד שלוה לרשעים ולא צרה לצדיקים ואז יודו כל העולם כי ישר ה' וצורי כי אני בוטח בו. ואמר המשורר כי יאמרו הכל כי **לא עולתה בו**. וכל מעשהו באמונה ואז כשתרבה דעת בני אדם יגלה זה הסוד למה היה כן בעולם הזה שלוה לרשעים וצרה לצדיקים, וכתוב עלתה בלא וי"ו וקרי עולתה והענין אחד אלא שהכתוב על דרך נחי העי"ן הנעלמים, ואף בזה השורש באו מהם עלומי הוי"ו כמו ועולתה קפצה פיה והקרי כמשפט זה השורש שהוא בוי"ו:

פרק צג

פסוק א

ה'. כל אלה המזמורים עד לדוד מזמור הם עתידים על ימות המשיח וכאשר השלים בזה המזמור כי אז יכירו כל העולם כי הוא מלך על הכל ולא יתגאו בני אדם לפניו כמו שאמר נבוכדנצר אעלה על במותי עב אדמה לעליון ושאר מלכים ואז יכירו הכל כי לא ילבש מלכות גאות כי אם האל לבדו ולו לבדו המלוכה ואז ותאזר עוז:
ותכון תבל בל תמוט. כי לא יהיו שם עוד מרגיזי הארץ כי לא תהיה עוד מלחמה:

פסוק ב

נכון. אז יכירו כי נכון כסא מלכותך:
מאז ומעולם אתה. כלומר קודם העולם ואתה בראת העולם:

פסוק ג

נהרות. הוא משל על גוג ומגוג ועל המלכים כשיתקבצו להלחם על ירושלים כנהרות חזקים שנותנים קולם כדרכם כן הם יתנו קולם והמון רבים: ופירוש **דכים**. ענין שבר כמו תגלנה עצמות דכית:

פסוק ד
מקולות. כי ישאו קולם יותר מקולות מים רבים אדירים:
משברי ים. ויותר אדירים ממשברי ים:
אדיר במרום ה'. ואם יהיו אדירים ה' במרום אדיר הוא עליהם ויפילם וישפילם:

פסוק ה
עדתיך. הם הדברים הכתובים על ידי נביאיך המעידים על מלכותך יתקיימו אז מאד:
ואמר **מאד**. כלומר שלא יהיה לשום אדם ספק בלבו אז בה:
לביתך נאוה. האל"ף מונעת בחטף פתח והשאר נחה בהם האל"ף: אמר **לביתך**. יהיה יפה ונאה קדש לאורך ימים שלא יחרב עוד:
ה'. הוא לשון קריאה ויש לפרש נאוה תאוה וחשק כלומר שכל אדם יתאוה ויחשק לביתך שהוא קדש לאורך ימים:

פרק צד

פסוק א
אל. מתפלל לקרב הגאולה מבבל ולקחת אז נקמה מהרשעים כי כן הבטיח בדברי הנביאים: ואמר **אל**. כלומר אתה יכול על הנקמות:
הופיע. הגלה עלינו וקח נקמתך מהם:

פסוק ב
הנשא. כמו שאמרת על ידי נביאך עתה ארומם עתה אנשא כלומר ביבינו הגאים כי אתה רם ונשא ותשיב עליהם גמול מעשיהם:

פסוק ג
עד מתי. כי מאד ארך לנו הזמן והרשעים יעלזו וידברו דברי עתק ויתנשאו למרוד בך עד מתי יהיה זה:

פסוק ד
יביעו ענין דיבור. ועוד אמר:
ידברו. הכפל לחזק כלומר כי תמיד הם מדברים נגדך גבוהות:
עתק. דבר עתק וחזק:
ותאמרו. יתגאו ויתגדלו נגדך, וכן את ה' האמרת הגדלת:

פסוק ה
עמך. ישראל הם הנקראים עם ה' ונחלת ה' ואותם שהם בישראל חזקים ובעזרת המלכות ידכאו אותם הרשעים הפרוצים ויענו אותם כאשר יוכלו לעשות, אבל החלושים אלמנה וגר ויתומים יהרגו אותם שאין להם תובעים:

פסוק ו
וגר. הוא ישראל שבא להתגורר בעיר אחרת שלא גרו שם אבותיו והוא שאין לו שם מכירים וקרובים לפיכך הורגים אותם הליסטים כי אין יריאים מן המלכו' שאין להם תובעים שיבקשו דמם לפני המלכות ובדבר שאין יראים מן המלכות אינם יראים מהאל כי חושבים שהאל אינו רואה מעשה בני אדם:
ירצחו. מבנין הדגוש ואפשר שהוא פועל יוצא לשלישי, כלומר שיאמרו לאחרים שיהרגום:

פסוק ז
ויאמרו. אומרים המריעים לישראל כי לא יראם אלהים ולא יבין במעשה בני אדם לפיכך לא יפחדו ממנו שיגמלם על מעשיהם:

פסוק ח
בוערים. כמו כסיל ובער: ואמר **בעם**. ר"ל אשר בכל עם ועם: ואמר **בינו**. זאת התשובה עליכם:
מתי תשכילו. עד מתי תעמדו בסכלותכם ולא תשכילו כי אלהים יודע ומבין הכל:

פסוק ט
הנטע. הדברים העתיקים שתדברו על ה' איך תאמרו כי לא ישמעם ולא יראם והלא הוא הכין כלי השמע והראות ואין יתכן מי שהכין הכחות האלה שלא ידעם:

פסוק י
היוסר. התחשבו כי לא יוכיח אתכם על מעשיכם והלא דבר מקובל הוא דור מפי דור שהוא יוסר הגוים על רשעם כי הביא על הרשעים מי המבול ושחת כל בשר מפני רוע מעלליהם, וכן אנשי סדום הנה ראה וידע מעשיהם וגמלם כפי רשעם ואיך תאמרו שאינו רואה ואינו שומע: וכן הוא **המלמד לאדם דעת**. אם כן היאך לא ידע דעתם ומחשבותם והלא הוא למדם דעת:

פסוק יא
ה' והוא יודע שמחשבותם עליו:

כי המה הבל. שחושבים עליו שאינו יודע מחשבותיהם ומעשיהם, או פירושו כי המה הבל כי הם חושבים לעשות דבר והוא מפר מחשבותם ואין בידם להקים מחשבותם אם לא ידע האל יתברך:

פסוק יב

אשרי. וכי יאמרו הרשעים לנו ואם אתם צדיקים ממנו ואוחזים דרך טוב ואמונה טובה לכם איך ישבתם בחרפה, אנו אומרים להם כי לטובתינו תעשה זאת כי אשרי הגבר אשר תיסרנו יה כי מאהבתך אותו תיסרנו:

ומתורתך תלמדנו. כי לטובתו תיסרנו כלומר כן כתוב בתורה כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, **וכך** אמר למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך:

פסוק יג

להשקיט. כשיהיו ימי רע לרשע ישקיט לצדיק ובעוד שיכירה לו שחת הצדיק יהיה שוקט ולא יגע בו רע:

עד. פירושו כמו בעוד:

פסוק יד

כי. כן ישראל אם הקב"ה מיסרם אל תחשבו כי נטשם כי לא יטשם לעולם:

ונחלתו לא יעזוב. כי יפקדם:

פסוק טו

כי. עוד יבא זמן שישוב משפט עד צדק: ואמר **ישוב**. לפי שהיה המשפט עם הצדק מחובר והרשעים שונאי השם הפרידום, ואז ישוב המשפט למקומו ויתחבר עם הצדק ואחריו ירונו כל ישרי לב אחרי הצדק:

פסוק טז

מי. וזה לאות ולעד כי האל רואה הכל הרי הבטיחנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וכן אמר המשורר מי היה קם בעבורי כנגד מריעים ומי היה מתייצב בעבורי כנגד פועלי און לולי ה' עזרתה לי והוא קם כנגדם שלא היה בהם כח לכלותי אף שהיה ברצונם לעשות:

עם. פירושו כנגד כלומר כאילו נלחם עמהם להפר עצתם:

פסוק יז

לולי, **דומה**, כמו כרותה, או הוא שם כלומר שכנה במקום הכריתות והוא הקבר:

ונפשי. היא נפש החיים, לא הנפש המשכלת כי היא לא תשכון בקבר:

פסוק יח
אם אמרתי. אם חשבתי כי מטה רגלי בגלות בבל חסדך שעשית עם הראשונים ושאתה עושה עמנו בכל יום הוא יסעדני כלומר יסעד לבבי כי לא תמוט רגלי:

פסוק יט
ברוב שרעפי. ברוב מחשבות שאני מחשב בקרבי על גלות בבל:
תנחומיך. ישעשעו, הנחמות הכתובות בדברי הנביאים הם ישעשעו וישמחו נפשי כי ידעי כי לא יעזבוני:
ישעשעו. השי"ן והעי"ן הראשונות פתוחות כי היה משפט העי"ן בשו"א כמו ידברו, אלא עשו כן להרחיב על העי"ן:

פסוק כ
היחברך. היחובר עמך לפי שאמר תנחומיך ישעשעו נפשי אמר ידעתי כי מה שהבטחתני ע"י נביאך אמת יהיה כי אתה שופט אמת וכסאך כסא אמת, ולא כמו כסא נבוכדנצר כי הוא כסא הוות ועמל:
והוות. כבר פירשנו שהוא ענין שברון במעשה או במחשבה:
יצר עמל עלי חוק. כי אותו כסא פועל ועושה עמל ואון עלי חוק כלומר כחוקו שיעשה עמל ואון ולא כך חקך אלא משפט אמת:

פסוק כא
יגודו. כי נבוכדנצר ושריו יתחברו גדודים על נפש צדיק להמיתו, ויש מפרשים יגודו מן גודו אילנא כלומר יפסקו הדין עליו לקחת את נפשי והוא צדיק בדינו וכפל הענין במלות שונות:

פסוק כב
ויהי. ונשגבתי בחסדו והצילני מידם ולא עשו לי כפי מחשבותם:

פסוק כג
וישב. עבר במקום עתיד ורבים כמוהו בדברי הנבואה אמר אותי יצילני מידם וישב עליהם את האון והעמל שעשו:
ואונם. מן עמל ואון אף על פי שהוי"ו נחה, וכפל עוד לחזק ואמר יצמיתם ה' אלהינו:

פרק צה

פסוק א
לכו. כן יאמרו ישראל בימות המשיח איש לאחיו שירננו לאל שהושיעם וכבר פירשנו כי מלת לכו ולכה הוא במקומות ענין זירוז המעשה לא הליכה ממש:

פסוק ב
נקדמה. ענין הזמנה:
בתודה. בתודת שפתים שנודה לו הטוב שעשה לנו:

פסוק ג
כי. זה נאמר אז כי אז לא נמצא מכחיש כמו שהם מכחישים בזמן הזה על בלתי יכולתו או על בלתי השגחתו, כי אז בימות המשיח יהיה ניכר וידוע לכל כי הוא יכול גדול:
ומלך גדול על כל אלהים. והם צבא השמים שהם אלהים ושופטים בארץ, ואז יכירו כי הוא מלך עליהם ולא יעשו דבר אלא בשליחתו:

פסוק ד
מחקרי. המ"ם בסגול, וכמו שגבוהים השמים והארץ בידו והוא מלך עליהם כן בידו תחתיות הארץ, ואמר בהם לשון מחקר על דרך ויחקרו מוסדי ארץ למטה:
ותועפות הרים לו. זכר תחתיות הארץ וזכר גבהי הארץ והם הרים הגבוהים, זהו ותועפות הרים לו:

פסוק ה
אשר. זכר הארץ בכלל ועתה זכר בפרט הים והיבשה כי הכל לו כלומר בידו וברשותו:
והוא עשהו. תקן אותו שיהיו נקוה המים אל מקום אחד, ויצר היבשה להיות כל חי וצומח עליה, והואיל ובידו הכל מעלה ומטה בידו להגביה ולהשפיל מי שירצה ונתן אותנו שפלים בגלות ועתה רוממנו:

פסוק ו
בואו. יאמרו איש לאחיו בואו ונשתחוה כי חייבין אנו להודות לו ולכרוע לפניו בכל מיני כריעות:
נשתחוה. הוא שטוח כל הגוף בארץ בפישוט ידים ורגלים:
ונכרעה. כריעת הראש עם קצת הגוף כמו שאנו כורעים בברכות:
נברכה. היא כריעת הברכים בארץ:
לפני ה' עושנו. מגדלנו ומרוממנו כי הוא שופטנו:

פסוק ז

ואנחנו עם מרעיתו. שרעה אותנו עד הלום:

וצאן ידו. שנחה אותנו בשבט אמונתו:

היום. קנה אותנו מבית עבדים ונהיה צאן ידו והוא אלהינו:

אם בקולו תשמעו. שלא תהיו כאבותיהם דור המדבר, כי תכף שגאלה מבית עבדים נסו אותו ברפידים כמו שעשו אבותיכם במריבה:

פסוק ח

כיום מסה. שם המקום נקרא מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין:

פסוק ט

אשר. כמה פעמים נסוני גם ראו שבקעתי להם הים והמן שהורדתי להם והצור שבקעתי להם ואף על פי כן ניסוני זהו פירוש גם כי אפילו אחר שראו פעלי קודם הניסים אעפ"כ לא האמינו בי ונסוני:

פסוק י

ארבעים שהכעיסוני בדבר המרגלים עד שאמרתי שיהיו מתאחרים במדבר ארבעים שנה:

ופיר' **אקוט**. מן ראיתי בוגדים ואתקוטטה ענין קטטה: ופירש **בדור**. בדור המדבר אמר:

עם תועי לבב הם. אמר שתועי לבב הם ולבם למרע ולא יאמינו בי:

והם לא ידעו דרכי. לא הכירו כל הניסים שעשיתי עמהם ופחדו להכנס לארץ ולא בטחו בי על כן נשבעתי שלא יבאו שם ומתו במדבר מבן עשרים שנה ומעלה:

פסוק יא

אשר. בעבור זה קצפתי עליהם ונשבעתי שלא יבואון אל מנוחתי והיא ארץ ישראל שנאמר עליה אל המנוחה ואל הנחלה כי שם נחו ישראל: ואמר **מנוחתי**. כלומר המנוחה שנתתי להם: ופירוש **אם**. בדרך שבועה כמו שאדם אומר יהיה כך וכך אם יהיה זה:

פרק צו

פסוק א

שירו. יאמר איש לאחיו שירו לה' שיר חדש שקבץ אתכם מבבל ואמר חדש כלומר שתתחדשו לו שיר זולתי המזמורים והשירים הנכתבים וכפל עוד:

שירו לה' שיר חדש. לחזק, וזה המזמור חברו כשהעלה הארון מבית עובד אדום עם מזמור הודו לה' קראו בשמו אלא שיש ביניהם שינוי מעט וחדש בזה שיר חדש לפי ששנה אותו בזה הספר על קיבוץ גליות:
כל הארץ. כל יושבי הארץ:

פסוק ב

מיום ליום. ר"ל תמיד בכל יום: וטעם בשרו, זה לזה אף על פי שכולם ידעו כאחד הישועה מכל מקום יהיה סיפור הישועה חביבה בעיניהם בכל יום ויום כאילו נהיתה אז כי הבשורה היא חידוש הסיפור והוא ערב על האדם ביום שמעו ואחר כך הולך ומתמעט הערבות ההוא, ואמר כי בכל יום ויום ערב הסיפור הישועה כאלו אותו היום הוא יום בשורה:

פסוק ג

ספרו. כבודו שכבד אתכם לעיני העמים שהייתם נבזים ושפלים ביניהם:

פסוק ד

אלהים. הם המלאכי' יגדלוהו וירוממוהו ויהללוהו וטעם זה הסיפור כי אז יודו כל העמים בו וישראל הם שיודיעו בעמים כי הוא גדול ומהולל:

פסוק ה

כי כל אלהי העמים. שהיו עובדין לשעבר השמש והירח והכוכבים הם אלילים כלומר כאין הם נדו כי הוא עושה אותם וזהו וה' שמים עשה:

פסוק ו

הוד והדר. הם הכוכבים יכירו בגדולתו ויתנו הוד והדר לפניו:
עוז ותפארת. יתנו במקדשו והוא השמים שהם מעון קדשו והם יודו שהוא אדון על הכל:

פסוק ח

הבו לה' בני אלים. תנו לו בפיכם כבוד ועוז וכן תנו לו הכבוד במעשה שתשאו לו מנחה:
בחצרותיו. והם חצרות בית המקדש לכבוד שמו:

פסוק ט

בהדרת קודש. בבית המקדש שיהיה מהודר ומקודש על כל בתים:
חילו מלפניו כל הארץ. שלא חלתם ולא יראתם מפניו עד עתה ובראותכם נפלאותיו חילו מלפניו:

פסוק י
אמרו. אמר משפחות עמים הבאים לבית המקדש בשובכם לארצכם אמרו בגוים ה' מלך והארץ שוקטת: זה **אף תכון תבל בל תמוט**. כי תכירו מלכותו כי הוציא עמו מהגלות בכבוד גדול כי אף מלכי פרס ומדי שלחום אל ארצם תראו שהוא מושל על הכל ותכירו במשפט שעשה בגוים שבאו על ירושלים כי הוא מושל ולו המלוכה, אף עוד תכירו מלכותו כי תכון תבל בל תמוט כי כל העולם הם בשלוה לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה:
ידין עמים במישרים. כי שפט העמים ביושר וכלה הרשעים שבהם:

פסוק יא
ישמחו. שמחת השמים וגילת הארץ ורעם הים ועלזות השדה ורננת העצים, הכל דרך משל על שמחה הגדולה שתהיה מפני השלום הגדול שיהיה בעולם והטובה הגדולה שתהיה:
ומלואו. דגי הים:

פסוק יב
שדי כמו שדה ר"ל השדה והמדבר:
וכל אשר בו. חיות המדבר:

פסוק יג
כי בא. השני הוא פירושו של ראשון והכפל לחזק:

פרק צז

פסוק א
ישמחו איים רבים הרבה באלה המזמורים בזה הענין לחזק לבות בני אדם הנואשים מן הגאולה בגלות:
איים. גבולי העמים:

פסוק ב
ענן וערפל. להחשיך ולהקדיר על הרשעים ואז יכירו: כי **צדק ומשפט מכון כסאו**. כי עתה יאמרו כי אין משפט מפני טובת הרשעים והצלחתם:

פסוק ג
וטעם **ותלהט סביב**. שלא יהיה מקום לצאת מן האש:

פסוק ד
האירו. כלומר שיהיו משפטיו נראים לכל כמו שאמר אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו לפיכך:
ראתה ותחל הארץ. או יהיה האירו ברקיו כמשמעו על האש שימטיר עליהם ויהיו הברקים גדולים ותמידין עד שיפחדו כל העמים:
הארץ. ר"ל יושבי הארץ:

פסוק ה
כדונג. הוא השעוה:
והרים. הוא משל על מלכי הרשעים:

פסוק ו
הגידו. השמים בהמטירם אבני חלגביש ואש גפרית על הרשעים יגידו צדק האל כי זהו צדקו וכבודו בעשותו משפט ברשעים עד כלותם:

פסוק ז
יבשו. ואז יבושו כל עובדי פסל שהיו מתהללים ומשתבחים באלילים והיו אומרים כי הצלחתם היתה על ידי האלילים שהיו עובדים ועתה כשישפטם האל יתברך יראו וידעו כי אין ממש בהם ואין היכולת בלתי לה לבדו:
והפסל והאל והאלילים, הם צורות שעושים על תכונת צבא השמים ועובדים אותם:
השתחוו לו כל אלהים. הם צבא השמים שהם נעבדים הם יודו וישתחוו לה' כי עשה משפט בעובדיהם:
והשתחוו. אינו צווי אלא עבר במקום עתיד: או פירושו **כל אלהים**. כל עובדי אלהים אחרים:
ועובדי. שזכר עומד במקום שנים:

פסוק ח
שמעה. קול הברקים והרעמים ותשמח ושאר העם יחילו לקול וישראל ישמעו וישמחו כי ידעו כי אבני הברד והאש יורדים למשפט הרשעים:
וזכר ציון. כי הוא ראש ממלכת ישראל ועוד כי שם סמוך יהיה משפט הרשעים בעמק יהושפט לפיכך זכר גם כן בנות יהודה שהם ערי יהודה:

פסוק ט
כי. אז יכירו כי אתה עליון מאד עד לאין קצבה נעלית על כל אלהים והם צבא השמים שהיו נעבדים עד עתה:

פסוק י
אהבי. מעתה כל אוהב ה' ישנא כל איש רע ולא יהיה שום ספק בלבו שאין ה' רואה מעשה הרשעים כי יראה כי האל יתברך לבדו שומר נפשות חסידיו שהצילם מיד הרשעים והוציאם מגלות בבל ומדי ופרס:

פסוק יא
אור זרוע לצדיק. בעולם הזה הוא זרוע לצדיקים:
ולישרי לב שמחה. האור והשמחה ויקצרוהו לעתיד בימות המשיח ואז תשמחו בו באמת כי ראו משפטיו הישרים:

פסוק יב
וזכר קדשו. הוא שמו:

פרק צח

פסוק א
מזמור. כבר פירשנוהו:
הושיעה לו ימינו. כמו שכתוב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו:

פסוק ב
הודיע, חצי הפסוק האחרון הוא פירוש חצי הפסוק הראשון:

פסוק ג
זכר. האמונה שהיה לו עם בית ישראל להוציאם מן הגלות זכר להם והוציאם לעיני כל זהו וראו כל אפסי ארץ:

פסוק ד
הריעו לה' כל הארץ. אפילו האומות יש להם להריע ולשמוח בישועת ישראל כי תהיה תשועה לכל העולם שלא תהיה עוד מלחמה בעולם בין גוי לגוי:
פצחו. פתחו שיר:

פסוק ה
זמרו. בכנור לבדו וכן בכנור עם קול זמרה שהוא שיר בפה:

פסוק ו
לפני המלך ה'. שיבואו לבית המקדש להריע ולזמר ולשבח לפניו:

פסוק ז
והים ותבל. על דרך משל כמו שפירשנו:

פסוק ח
נהרות. וכן זה הפסוק משל:
ימחאו כף. יכו כף אל כף כדרך המרקדים והשמחים כמו שכתוב ויכו כף:

פסוק ט
בצדק ובמשרים. יהיה משפטו ויהי' הטוב לצדיקי' והרע לרשעים:

פרק צט

פסוק א
ה'. למעלה אמר ה' מלך תגל הארץ ואמר למעלה ה' מלך אף תכון תבל בל תמוט, והנה אמר ירגזו עמים תנוט הארץ ואמת הוא הכל, כי ירגזו עמים ותנוט הארץ במפלת גוג מגוג ואחר כך תגל הארץ ותכון תבל בל תמוט כי לא תהיה עוד מלחמה בעולם: ואמר **יושב הכרובים**. שיחזיר שכינתו לציון בבית המקדש:

פסוק ב
ה'. אז יהיה בציון גדול כי שם יתגדל על כל העמים בעשותו משפט ברשעים:

פסוק ג
יודו. אז יודו כל העמים שמך כי גדול ונורא הוא:

פסוק ד
ועז מלך. אז יראה עוזו ושהוא מלך על הכל, ואז יכירו כי אתה אוהב המשפט וכי אתה כוננת כל במשרים ואתה הוא שעשית שמשפט ביעקב בהגלותך אותם בין העמים, ואתה הוא שעשית הצדקה ביעקב בהוציאך אותם מהגלות. ויש מפרשים הפסוק על משפטי התורה שנתן ליעקב כי כולם מישרים ואז יודו בם כל העמים:

פסוק ה
רוממו. יאמר כנגד כל ישראל וכנגד כל העמים רוממו ה' אלהינו בפיכם:
והשתחוו להדום רגליו. שהוא בית המקדש כי הוא קדוש ושמו קדוש, כי תראו הנביאים הראשונים שהיו קדושים בהשתחוותם והתפללם לפניו היה עונה אותם ה':

פסוק ו
משה ואהרן. שהיו הכהנים הגדולים בכהניו וכן שמואל שהיה גדול בנביאים שהיו בזמנו שהנביאים הם קוראי שמו ואלה בכל עת שהיו קוראים אל ה' היה עונה אותם וזכר שמואל שהיה ממשפחת משה ואהרן ונביא כמו הם ואיפשר שהיה גדול בנבואה

משאר הנביאים אחר משה וכן אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני: ומה שאמר **בכהניו**. כי גם משה כהן היה והוא שמש בכהונה תחלה ששימש שבעת ימי המלואים:
קוראים אל ה'. האל"ף נחה וכן חוטאים אל ה':

פסוק ז
בעמוד. טעמו על משה ואהרן:
שמרו עדותיו וחוק נתן למו. משה ואהרן שמרו העדות והחוקים שנתן להם שיאמרו לישראל, שמרו אותם לאמר לישראל בלי תוספת וגרעון וכן מה שצוה לאהרן במשמרת הכהונה, וכן שמואל שמר עדותיו והורם לישראל והשיבם לדרך טובה כמו שכתוב ויעבדו את ה' לבדו:

פסוק ח
ה'. כשהיו מתפללים על ישראל עניתם ונשאת לישראל בעבורם:
להם. פירושו עבורם:
ונוקם על עלילותם. על העלילות שעשו להם קרח וכל עדתו:

פסוק ט
רוממו. כשתראו מה שהוא עושה לאוהביו:
והשתחוו להר קדשו. הוא הר המוריה שבו בית המקדש כי הוא קדוש ומקומו קדוש וכשיראו הבית לא יראו אלא מי שצוה על בית ובחר בו וכשישתחוו אל קיר הבית לא ישתחוו אלא למי שקדש הבית וישימו מגמתם לזכור האל ולעורר הלב אליו:

פרק ק

פסוק א
לתודה. פירושו שתודו לו החסד שעשה עמכם ואתם תאמרו הריעו לה' כל הארץ שכל הארץ ישמחו לשמחתכם:

פסוק ב
עבדו. שלא תהיה עבודתו למשא אלא בשמחה וטוב לבב:

פסוק ג
דעו. עתה יש לכם לדעת כי ה' הוא האלהים והוא יכול על העולם והוציא אתכם מהגלות בכבוד:
הוא עשנו ולא אנחנו. הוא גדלנו ורוממנו כמו אשר עשה את משה ואת אהרן:
ולו אנחנו. שאנחנו נקראים בשמו:

עמו וצאן מרעיתו. כתוב ולא באל"ף ופירושו שלא נוכל לומר כחנו ועוצם ידינו עשה לנו את החיל הזה:

פסוק ד
בתודה. שתודו לו חסדיו:

פסוק ה
לעולם חסדו. כל ימי העולם יהיה חסדו עמנו: וכן **אמונתו**. היא ההבטחה שהבטיחנו בטובה לעתיד תהיה קיימת עד דור ודור כלומר לכל הדורות לעולם:

פרק קא

פסוק א
לדוד. סיפר דוד בזה המזמור משפטי מלכותו באיזה דרך הוא מתנהג עם ישראל וספר גם כן מהו עושה בעתות הפנאי שלא יבואו לפניו בעלי ריב ויתבודד מבני אדם באותם השעות שהוא פנוי הוא מתעסק בלבו בדרך חכמה ומפנה לבו לעסקי העולם ומכין לבבו לקבל רוח הקודש ואמר חסד ומשפט אשירה על החסד והמשפט שאני עושה לישראל אשירה ואזמרה לך ואודה שמך שהמלכתני עליהם ונתת לי לב טוב למלוך עליהם במשפט ובצדקה:

פסוק ב
אשכילה. אתן לבי להשכיל בדרך שהוא דרך תמים: ואצפה **מתי תבא אלי**. כלומר תבא אלי ברוח הקודש:
אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי. האדם הנותן כל לבו לחשב בדבר הולך בביתו אחת הנה ואחת הנה:

פסוק ג
לא. כלומר ממשבתי זכה בחכמה וברוח הקדש: ואמר **לנגד עיני**. כי כח הציור בשני חללי המוח המוקדמין שהם כנגד העינים:
עשה סטים שנאתי. מעשה אנשים שוטים שנאתי לפיכך אל ידבק בי אפילו במחשבה דבר בליעל ומעשה שוטים:
וסטים. מגזרת כי תשטה אשתו: ומלת **עשה**. מקור במקום שם כמו מעשה:

פסוק ד
לבב. מי שלבו עקש יסור ממני כי לא יהיה לעולם בחברתי:
רע לא אדע. איש רע לא אדע אותו כלומר לא יהיה ממיודעי ומהקרובים אלי:

פסוק ה
מלשני. היו"ד נוספת כיו"ד המגביהי לשבת והמלה מבנין פעל מרובע מלשן וכן מי שהיה מלשן רעהו לפני בסתר לאמר כך וכך עשה לחייבו במשפטי המלוכה:
אותו אצמית. כלומר הייתי גוער האנשים המלשינים וכורת אותו מלפני והייתי שונא המלשין ולא הייתי מעניש אדם שלא בעדים כי אני מחזיק זה המלשין כשקרן כי אפילו אומר אמת הוא חוטא על שמעיד בו יחידי:
גבה עינים ורחב לבב. מי שעיניו רמות וגבוהות להסתכל בתאות העולם ולבו רחב בהם כלומר ירחיב להם מקום בלבו וחושב בהם ואחרי שעיניו ולבו בהם הוא רץ אחריהם:
אותו לא אוכל. ר"ל לאוכל ראותו, או לא אוכל שאתו:

פסוק ו
עיני. הרשעים ארחיק מביתי ומישיבתי, אבל נאמני ארץ עיני בהם להביאם אלי מאד מאיזה מקום שיהיו שם, לפיכך אמר בנאמני ארץ ואושיבם אלי, גם לשרתני ולעבודתי איני לוק אלא הטובים:

פסוק ז
לא ישב. בביתי בשום סיכוי ופקידות מי שהוא עושה רמיה. וכן **דובר שקרים לא יכון לנגד עיני**. כלומר לא אוכל לראותו כל שכן שלא יהיה מיושבי ביתי:

פסוק ח
לבקרים. בכל יום ויום תמיד:
אצמית כל רשעי ארץ. בכל מקום שהם, שכל שכן שאכרית אותם מעיר ה' והיא ירושלים:

פרק קב

פסוק א
תפלה. המזמור הזה נאמר על לשון בני גלות בבל ומיד ופרס כאילו כל אחד מבני הגלות תהיה תפלתו בלשון הנאמר במזמור: ואמר **כי יעטוף**. כי המתפלל מתוך צרה גדולה כופף עצמו כאילו מתעטף קצתו בקצתו:

פסוק ג
אל. כבר אמרת והסתרתי מפני מהם והיו לאכול, והנה נתקיימה בנו אותה קללה, אל תסתר עוד פניך זהו שאמר מהר ענינו:

פסוק ד
כי כלה. כמו דבר הנשרף שהוא כלה בעשן והולך לכליון ואבדון, כן ימי היו ברעה וכאילו כלו בעשן כלו:
כמוקד. המקום שדולקין בו האש תמיד יקרא מוקד והוא נחר ונשרף כן עצמותי נחרו:

פסוק ה
הוכה. כתוב בוי"ו עם הדגש, והדומים לו כתבנו בספר מכלול: ואמר **הוכה כעשב**. כלומר כמו שהשמש מכה העשב הרטוב עד שיבוש כן יבש לבי: ולמה כי **שכחתי מאכל לחמי**. כלומר מרוב הצרה אני שוכח המאכל וידוע בחכמת התולדות כי חיי הגוף הם תלוים בלב והלב הוא החום היסודי וממנו יתפשט לכל הגוף, והמוח קר ולח ובקרירותו ובלחותו מיישר חמימות הלב החזק והיובש אשר בו, ולולי המאכל היה החמימות אשר בגוף עם האויר המקיף אותו מבחוץ מייבש הלחות אשר בגוף והמאכל והמשתה ישיב לגוף הרטיבות אשר אבד ממנו בחמימותו:

פסוק ו
מקול. ידוע כי האנחה וצרת הלב מכחשת הבשר וכאשר תהיה עמה הצעקה כל שכן שיכחש לגמרי עד שידבק העצם לעור, וקורא העור בשר לפי שעור האדם הוא הבשר שאינו נפשט מהבשר כעור הבהמה לפיכך זכר הבשר במקום העור וכן יזכור העור במקום הבשר יאכל בדי עורו:

פסוק ז
דמיתי. הקאת הוא קיק והא עוף מדבר, וקולו כקול נהי לפיכך אמר דמיתי לקאת מדבר ורוצה לומר לקולו: וכן **ככוס חרבות**. שהוא עף ושוכן במקומות החרבים וקולו כקול נהי או פירושו אני חושב בעצמי שאני כאילו אני מדבר עם העופות ששוכנים במדבר שאין שם יישוב בני אדם:

פסוק ח
שקדתי. השקידה היא ענין התעסקות והתמדה על הדבר שקדתי בגלות אילך ואילך ובכל מקום אני מוצא עצמי יחיד בין עם נכרי, כמו שהצפור הנפרד מחביריו והוא לבדו על גג הבית כן אני אע"פ שאני יושב בבית כיון שאינני בארצי:

פסוק ט
מהוללי. שאומרים עלי דברי הוללות ולעג עד שישובו מהוללים ומשתגעים עלי:
בי נשבעו. אומרים אהיה כמו היהודי אם אעשה כך וכך:

פסוק י
כי. אמר דרך משל כי לחמיו בפיו דומה לו לאפר:
ושקוי. בתנועת הוי"ו הוא במקום למ"ד הפעל אבל שמני ושקוי הוי"ו נחה והוא למשך והיו"ד נעה והיא במקום למ"ד הפעל, ושיקוי כולל כל מיני משקה כלומר כל מה שאני שותה הוא מסוך במי עוני כמו היין המסוך במים:
מסכתי. כמו מזגתי:

פסוק יא
משפני. כי לולי זעמך וקצפך עלי לא הייתי אני נמסר ביד בבל:
כי נשאתני ותשליכני. כי הרוצה להפיל דבר בארץ נושא אותו למעלה ומפיל אותו בחזקה כי כל מה שמגביה אותו המפלה יותר חזקה:

פסוק יב
ימי. אמר נטוי שהוא פעול כאילו השמש נוטה הצל בסורו מעל הארץ, כי בסור השמש יהיה הצל ועל דרך זה בא ממנו גם כן נפעל כי ינטו צללי ערב, ואמר ימי חלפו במהרה בצרת הגלות כמו הצל החולף במהרה ואצפה הגאולה ולא אראנה:
ואני כעשב. כלומר ימי חלפו במהרה ובעודי בחיים אני יבש כמו העשב שתייבש למותו מהרה:

פסוק יג
ואתה ה'. כל אחד מבני הגלות אשר קצרו ימיו נוהם על קצור ימיו ואמר אולי אם יאריך ימים יראה הגאולה וכן בכל דור ודור לפיכך אמר:
ואתה. אף על פי שאני הולך למות אתה תשב לעולם ותראה הגאולה לאותם שיהיו באותו הדור:

פסוק יד
ותרחם ציון. בימיהם, וזרך לדור ודור בכל דור ודור יכירו שמך ויתפללו לך להראותם הגאולה. ובפסוק הה טעות במקצת הספרים שכתוב במקום וזכרך כסאך וכן טעה בו החכם ראב"ע שפירש כסאך והטעות הוא בין פסוק זה לפסוק של קינות הדומה בו כי אותו של קינות הוא אתה כסאך וסימן אי"כה. ושל תילים ואתה וזכרך וסימן וי"ו זי"ן:
אתה כאדם שקם ממקומו ומתעורר על מעשה:
תרחם ציון. שהיתה חרבה ושוממה זה כמה שני ידענו שתרחם אותה ותרצה אותה:
כי עת לחננה. כי עת יבא שתחנן אותה אף על פי שקצפת עליה:

כי בא מועד. כי יש לגאולה מועד וזמן קצוב וכשתהיה העת שתחנן אותה יאמרו בא מועד הגאולה: ומלת **לחננה**. מקור מן הדגוש ומשפטו לחננה ובא בפתח קטן תחת פתח גדול והוקל כמו רבים מן הדגוש, כי בהיותם בגלות הם מתאוים לנשק אבניה ועפרה יחננו על דרך משל כמו שמחונן אדם הדבר הנאהב. ויש מפרשים ירצו ויאהבו אבניה ועפרה לקיים את בנינה:

פסוק טז

וייראו. ואז יראו גוים את שם ה':

וכל מלכי הארץ את כבודך. השוכן בציון:

פסוק יז

כי. אז יאמרו כשיבנה ציון ויהיה נראה בה בכבודו אז ייראו את שם ה' ויאמרו:

פסוק יח

הערער. ישראל שיהיה בגלות כערער בערבה:

וערער. הוא עץ גדול במדבר:

ולא בזה את תפלתם. כמו שהיו חושבים בבליים:

פסוק יט

תכתב. ואז יאמרו תכתב זאת הישועה בעבור דור אחרון, דור שיהיה אחר זה הדור שבימיהם התשוע' והדור הבא אחר זה הדור שלא ראו נפלאות התשועה כתובה באיזה ענין היתה ובכמה נפלאות ויהללו האל על נפלאות שעשה לאבותיהם. זהו ועם נברא יהלל יה:

פסוק כ

השקיף. והביט משמים אל ארץ, בעני עמו. על דרך כי רם ה' ושפל יראה:

פסוק כא

לשמוע. ישראל שהיו בגלות אסיר, והיו בני תמותה כלומר קרובים למות מרוב צרתם והאל יתברך שמע אנקתם ופתחם ממאסרם:

אסיר. קל, ויש דגושי"ן:

פסוק כב

לספר. הוציאם מהגלות שיספרו שמו ותהילתו בציון, והפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק כד

ענה. עתה שב לדברי בני הגלות, ואמר ענה בדרך כחי האויב ענה כחי בדרך כי מפני צרת גלות בבל והאדונים קשים יסע אדם ממקום למקום והטורח הוא עינוי כח וקיצור

ימים, וזה סבבו לי הבבלים בגלות ואני אפחד שאמות בקיצור ימים מפני עינוי הכח ולא אראה הגאולה ואתפלל לאל ואומר שלא ימיתני בחצי ימי וזהו שאמר:

פסוק כה

אמר. לפיכך אני אומר לך וצועק אליך:
אלי. אל תכריתני **בדור דורים שנותיך**. כמו שאמר למעלה ואתה ה' לעולם תשב ופירושו כמו שפירשנו:

פסוק כו

לפנים. כמו שאמר בדור דורים שנותיך, אמר כמו שאתה קיים לעולם בלא אחרית כן אתה ראשון בלי ראשית ואתה הוא עשית שמים וארץ לא כדברי האומרים עולם קדמוך אבל הוא מחודש על ידיך שאתה חדשתו:

פסוק כז

המה. יש מחכמתי המחקר שאומרים שלעולם קץ וזמן שיחזור העולם לתוהו ובוהו כמו שהיה ויש ביניהם מחלוקת בזמן עמידת העולם כמה הוא, ויש מהם אומרים כי לעולם אין קץ ותכלה אע"פ שהיה לו ראשית ולדעת אילו יהיה פירוש הפסוק, המה יאבדו אם תרצה כמו שפירשנו הם יאבדו ואתה קיים לעולם:
וכולם כבגד יבלו. כלבוש שפושט האדם ומחליפו באחר, כן תחליפם ותשנם אם תרצה, או תחליפם באחרים אם תרצה ואין מהם ממרה את פיך:

פסוק כח

ואתה. הוא לבדך אין זולתך אדון ושנותיך לא יתמו:

פסוק כט

בני עבדיך. הם ישכנו לעולם בארצם אחר שישובו בימי הגאולה לא יגלו ממנה עוד ובניהם עד עולם: זהו **וזרעם לפניך יכון**. וטעם לפניך, שיעבדו ה' כל הימים:

פרק קג

פסוק א

לדוד. גם זה המזמור על לשון בני הגלות וכל חכם וחסיד בהם נותן שבח והודאה לאל יתברך על הטובה שעושה עמו בגלות ומיחל עוד הגאולה ואמר כנגד נפש החכמה ברכי נפשי את ה':
וכל קרבי את שם קדשו. פי' וכל קרבי ברכו את שם קדשו, ופי' קרבי, הכליות והלב שהם כקרבים, או אמר קרבי על הגוף והוא על דרך משל:

פסוק ב
ברכי נפשי. אמר בתחילה ברכי אותו לפי גדולתו ולפי קדושתו ועוד ברכי אותו על הטובות שעשה עמך ואל תשכחי כל גמוליו והטובות שגמלך:

פסוק ג
לכל עונכי. היו"ד נוספת לצחות הלשון והוא כמו עונך וכן האחרים הכתובים במזמור, וזה מן הטובות הגדולות שעשה עמך שהוא סולח לעוניך, והפסוק הוא כפל בענין במלות שונות כי תחלואיכי הם תחלואי הנפש והם העונו' ובא בדרך רפאה נפשי כי חטאתי לך: ובאמרו **לכל**. רוצה לומר לרוב כי הקב"ה עושה חסד עם האדם שאינו מענישו על כל עונותיו אלא על המעט מהם:

פסוק ד
הגואל. פעמים שאדם עושה עון שמתחייב בו מיתה או אבדון נפשו לעולם הבא והקב"ה גואלו על ידי תשובה ויושב לפני האל יתברך וזהו חסד ורחמים שעושה עמו ומעטרו בהם:

פסוק ה
עדיך. כמו פיך וכן עדיו לבלום ואמר זה כנגד החולה כי החולה ימאס כל מאכל, והנה האל יתברך עושה חסד גדול עם האדם שנותן לו התחלאים לכפרת עונותיו ורופא אותו מן החולי והפה שהוא מואס המאכל הוא משביע אותו בטוב עם הבריאות:
תתחדש כנשר נעוריכי. עם הבריאות מתחדש ומתחלף: ואמר **כנשר**. אומרים כי הנשר מתחלף לעשר שנים ויעלה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחום האש היסודי ויפיל עצמו בים מרוב חום וימות, ויתחדש ויעלה אבר וישוב לימי עלומיו וכן כל עשר שנים עד מאה וכשיגיע למאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות שם. ומה שאמר תתחדש לשון נקבה, טעמו על תולדות הנעורי' שהיא הליחה והרטובות:

פסוק ו
עשה. לפי שזכר שרופא אותו מחליו ועושה בזה צדקה עמו אמר כי כן משפטו ודרכו עם ברואיו שעושה עמהם צדקות, וכן במה שבין אדם לחבירו מציל העשוק מיד העושק ומשלם לו רע תחת רע אשר עשה לחבירו, ולמ"ד לכל במקום בעבור: ובאומרו **לכל**. רוצה לומר מאיזה עם שיהיה העשוק:

פסוק ז
יודיע. כמו הודיע:

ודרכיו. הם מדותיו שמתנהג בהם עם ברואיו ושאל אותם ממנו משה באמרו הודיעני נא דרכיך, והודיעם לו כמו שכתוב ויעבור ה' על פניו ויקרא וגומר:
לבני ישראל עלילותיו. מעשיו, כי בהם התנהג עם ישראל במדבר וכן מתנהג עמנו בהם בגלות ואלה הם קצת המדות:,

פסוק ח

רחום. ולא הזכיר כולם אלא דרכי הרחמים שהוא מתנהג עמנו בגלות, רחום שהוא רחום עלינו בגלות ונותן אותנו לרחמים לפני שובנו ואינם מכלים אותנו:
וחנון. שחונן אותנו בהזמנת מחייתנו:
ארך אפים. שמאריך אפו ואינו מעניש בעת החטא אלא מאריך עלינו אולי נשוב בתשובה:
ורב חסד. שמרבה בכל יום חסדו עמנו:

פסוק ט

לא. ואם היה הריב עמנו ונטר עונינו בתתו אותנו בגלות לא תהיה זאת המריבה והנטירה לנצח ולעולם, כי ירחם עלינו ויעלנו מן הגלות:

פסוק י

לא. כי בהגלות אותנו לא עשה עמנו כחטאינו כי לפי חטאינו חייבים אנו כליה לא גלות לבד וגם בכל יום ויום אינו עושה עמנו כפי עונותינו, והפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק יא

כי. אינו יכול להגביהו ולהגדילו יותר למראה בני אדם: ואמר **על יראיו**. הם ישראל כי כולם יראיו אף על פי שחוטאים לפעמים, מכל מקום הם יראים ופוחדגים ממנו ואליו הם שבים:

פסוק יב

כרחק. וזה כפלים מגבוה שמים על הארץ:
הרחיק ממנו את פשעינו. וזהו גבורת חסדו הרחיק כ"כ פשעינו ממנו ואמר כרחוק מזרח ממערב. ולא אמר כרחוק צפון מדרום לפי שממזרח למערב הישוב ויכול אדם ללכת ממזרח למערב ואין אדם יכול ללכת מצפון לדרום מרוב הקור או מרוב החום:

פסוק יג

כרחם. כי אין רחמים גדולים כרחמי האב על הבן:

פסוק יד

כי הוא. טעם למה שזכר הרחיק ממנו את פשעינו כי הוא ידע יצרנו, והנה בטבע האדם שיחטא כי תאות הבהמיות קבועות בו ואם לא יהיה גבור כובש את יצרו לא יוכל להמלט אף ע"פ כן אין אדם שיוכל להמלט מן החטא או פעם או פעמים:

זכור כי עפר אנחנו. הפסוק כפול בענין במלות שונות כי פי' זכור כמו ידע כלומר זכור לפניו תמיד: ופי' **עפר אנחנו**. כמו יצרנו כי היצר הוא תאות הבהמיות שהם עפר כי באותם התאוות ידמה האדם לבהמה שהיא כולה מן העפר: וזכר יסוד העפר, אף ע"פ שבגוף ארבע יסודות, לפי שהעצמות הם מוסדות הגוף והם מיסוד העפר שהם קרות ויבשות כמו העפר:

פסוק טו

אנוש. ועוד כי ימיו קצרים וילך במהרה כמו העשב שיבש מהרה ואילו היו ימיו ארוכים היה יכול להטיב דרכיו אם חטא בילדותו אבל עתה אפילו אם יזקין לפי טבעו ויחל להטיב מעשיו לא יספיק לו כי ימות והנה הוא כציץ השדה שיציץ ויחלף במהרה כי תעבור בו הרוח ותיבשנו, כן האדם עתה יראו אותו ועתה יאמרו מת פלוני:

פסוק טז

איננו. כלומר איננו בין החיים:

ולא יכירנו עוד ממקומו. שהיה בו בעודנו חי לא יכירנו עוד:

פסוק יז

וחסד ה'. אמר אף ע"פ שגוף האדם יכלה, חסד ה' לא יכלה:

כי מעולם ועד עולם. הוא על יריאיו, אם נפרש הפסוק על שם העוה"ב נפרשהו כך, כי אף ע"פ שגוף האדם כלה אם הוא מיראי ה' יהי חסד ה' עליו, רוצה לומר על נשמתו מעולם ועד עולם כלומר עד עולמי עד בלי הפסק ואמר חסד לפי שזכר יראיו והם פחותים מאוהביו, והנה הטובה שעושה עמהם לעולם יהיה חסד מאתו, כי החסד הוא יתרון הטובה והוא יעשה עמהם טובה יותר ממה שהיו ראוים, וכמו שישמור להם בעולם הזה אחר מותם לבניהם אחריה צדקתו והוא הישר כן יגמול לבני בניהם באהבתם לפי מעשיהם כי זהו מיושר מדותיו והוא משלש עשרה מדות: ובאמרו **לבני בנים**. אינו דוקא הדור השלישי אלא עד אלף דור. ולאוהביו יותר מיראיו. ואם נפרש הפסוק על העולם הזה, יהיה הפסוק כפול הענין ר"ל כי אחר שאדם מת יהיה חסד ה' בשכר מעשיו לבניו אחריו עד עולם:

פסוק יח
לשמרי. אם הבנים שומרים בריתו וזוכרים פקודיו לעשותם כלומר זוכרים אותם בפה ולומדים אותם כדי לעשותם אבל הלמוד בלא מעשה לא יכשר. ואמר כי זוכר חסד האמת על הבנים, שנוטלים שכרם ושכר אבותם כשהבנים טובים, וגם כשאינם טובים מטיב להם בזכות אבותם:

פסוק יט
ה'. כמו המלך שיושב על הכסא למעלה מהכל, ואם השמים כסאו הנה הכל השמים והארץ תחתיו וברשותו וזהו ומלכותו בכל משלה. ואמר שהכל מעשיו ותחת ממשלתו מעלה ומטה ברכוהו כולכם לפיכך אמר ברכו, והחל בעליוני':

פסוק כ
מלאכיו. שהם עליונים במדריגה על כל הנבראים ומכחם יבא כח תנועת הגלגלים והככבים לפיכך אמר גבורי כח עושי דברו כי במצותיו ובדבריו יעשו הכל: ואמר **לשמוע**. כי הם עושים תמיד מה שמצוה אותם ומזומנים לשמוע מה שיצום:

פסוק כב
ברכו ה' כל מעשיו. הם התחתונים כי כולם מעשיו וממשלתו על כולם והם ארבע יסודות והנהוים מהם שהם החיים והצמחים והדוממים שהם האבנים והעפר והמתכות. ואחר כך אמר ברכי נפשי את ה' כי היא העליונה על כל התחתונים והאדם בשכלו מושל עליהם, והתחתונים אין בהם דעת לברך ולהלל רק האדם לבדו. ולפיכך החל המזמור בברכי נפשי וכלה בברכי נפשי כי האדם בנפשו העליונה כולל הכל בחכמתו ומבין בעליונים ובתחתונים ועליה לברך האל יתברך על הכל:

פרק קד

פסוק א
ברכי. זה המזמור היה מספר בו מעשה בראשית וכה כל עושה האל יתב' בחכמה לתיקון הבריות. ואמר **ברכי נפשי**. כי אין בתחתונים מי שידע לברך אלא נפש האדם המשכלת: ואמר **גדלת**. ממעשיך אנו מבינים כי גדלת מאד:
הוד והדר לבשת. כשבראת הגלגלים תחילה והם עוז ולבוש הדר לך ומהדרתם יכיר אדם עוצם הדרך וכבודך, כמו הלובש לבוש מלכות יכירו אדם שאינו יודעו כי הוא מלך:

פסוק ב

עוטה. האל באור כי הוא נברא תחילה אחר הגלגלים, ופי' עוטה כמו שפירשנו הוד והדר לבשת, או יהיה עוטה כמו שפירשנו יוצא לשלישי, ופירושו מעטה כלומר שהלביש אותה אורה כמו שיעטה אדם שלמה:

נוטה שמים כיריעה. זה אמר על הרקיע המבדיל והוא נקרא שמים, וזאת הבריאה היתה ביום שני, ולא נוכל לפרש כי על השמים העליונים אמר שהם ט' גלגלים כי הם נבראו קודם האור ביום הראשון:

פסוק ג

המקרה. העבים הם עליותיו והם כמו קירוי על הארץ: ואמר **השם עבים רכובו**. כפל ענין במלות שונות: ואמר **רכובו**. כי במאמרו וברצונו העבים רצים, כמו הבהמה ברשות הרוכב עליה: וכן **המהלך על כנפי רוח**. על מהירות דחיית הרוח וידחף העבים אל הפיאה כאילו הוא מהלך על כנפיו:

פסוק ד

רוחות. הרוחות הנושבות הם מלאכיו ושלוחיו כי אין דבר במקרה אלא הכל בכוונת המכוין, וכן **אש לוהט**. והוא האשים והברקים הרצים הכל הוא בדברו ובמצותו וכולם משרתיו, והנה הזכיר הדברים הנהוים באויר, ואחר כך יזכיר הארץ והמים והזכיר מה שנעשה ביום השלישי מהראות היבשה, והזכיר תחילה מוסדי הארץ איך נהיה באמצע הגלגל:

פסוק ה

ואמר **יסד**. רוצה לומר כי נתן בטבע הארץ להיותה יורדת והמקום השפל הוא אמצעית הגלגל, והנה היא על מכונה שלא תמוט עולם ועד, כי אם תמוט לאחד מן ששה הצדדין תעלה, והאל נתן בטבעה לירד ולא לעלות וכן מתכונתה שיסודה עגול ככדור לפי שהיא בתוך עגולה ואין צורה עומדת בתוך צורה ואינה נוטה לאחד מן הצדדים אלא צורת העיגול:

פסוק ו

תהום. עתה סיפר איך היתה הארץ מכוסה במים בתחילת הבריאה כי כן טבע עהמים להיותם על הארץ מכל צד, אבל האל ית' ביכולתו ובחכמתו הקוה אותם לצד אחד מעל פני הארץ וגלה פני הארץ לצורך הברואים והצמחים. וזהו פירוש **תהום כלבוש כסיתו**. מתחלה קודם הקוות המים היו המים כיסוי לארץ, ויהיה כינוי וי"ו כסיתו כנגד הארץ כי

נמצא לבל' זכר, ותהום הוא גם כן לשון זכר ונקבה. והנה הפירוש הקרוב במלות כסיתו שיהיה הכינוי כנגד הארץ ואמר כי בתהום כסית הארץ כמו שמכסה הלבוש את האדם:
על הרים יעמדו מים. כי אף על ההרים הגבוהי' היו המים, וחסרון בי"ת במלות תהום הרבה כמוהו במקרא. ויש לפרש הפסוק אחר הקוות המים, ופירושו כמו הלבוש שהוא מכסה על האדם ומכסה אותו כולו זולת הפנים כן המים אחר שנקוו המים בכל צידי הארץ מכסה זולת פני הארץ שנראת ביבשה ומקום היבשה בארץ מגולה כמו הפנים מגולים. ופירוש על הרים יעמדו מים, אף אחר שנקוו המים היו במקום מקוה המים ההרים מכוסים שם:

פסוק ז

ינוסון. ויחפזון. עתיד במקום עבר ורבים כמו הם כשאמרת יקוו המים אל מקום אחד נסו המים מפניך כמו העבד שינוס מגערת אדוניו או אדם שינוס מגערת התקיף ממנו:
מן קול רעמך. כמו האדם שירעם בקולו על חבירו שיבהל ויחפז ממנו כן עשו המים, ורצונך היה קול רעם להם ונחפזו ללכת אל מקום המקוה:

פסוק ח

יעלו. בנוסס מפניך עלו הרים וירדו בקעות עד שהגיעו אל מקום זה שיסדת להם. ויעלו וירדו עתיד במקום עבר ורבים כמו הם:

פסוק ט

גבול. אחר שהקווית המים שמת להם החול לגבול שלא יעברה ולא ישחיתו הברואים על היבשה:
בל ישובון לכסות הארץ. כי כשנקוו המים במקום אחד באמת גברו המים על הארץ מאד ועמדו נד אחד והמים בטבעם נגרים מגבוה לשפל, והוא יתברך מנעם בטבעם לזה הדבר שיבואו גלי הים עד שפת הים ולא יעברו הגבול שהוא החול אשר על שפת הים. ומה שאמרו ירדי הים, כנגד השפה שהארץ גבוה על הים:

פסוק י

המשלח. גם זה מתקנת המם שעשה האל לתקנת הברואים, כי כאשר יקוו המים השאיר בארץ מים מתוקים והבליעם בתוכה ושלח מהם במקומות מעיינים שיהיו המים נובעים מהם לצורך הברואים לשתות מהם הצמחים ולקרר האויר ולתת לחות לגופות החיים ולהרטיב יבשות האויר ולהשקות בהליכתן לאילנות ולבית הריחים לפיכך היו המתוקים ניגרים והולכים, ולתקנת הברואים לא שלח המעיינים שיפוצו בעמקים פן יזיקו הצמחים אבל שלחם בעמקים אשר בין ההרים, ואותם שהולכים במקומות היישוב

תועלתם לבנ"א ידוע, ואותם שהולכין במדברות הם לצורך הולכי מדברות ולצורך שאר החיים שימצאו מים לשתות, וזהו שאמר:

פסוק יא

ישקו. המים חיות השדה והפראים ישברו צמאם. וזכר בפרט הפראים כי הם נהוגים במדבר לא יבואו ביישוב:

פסוק יב

עליהם. ועוד הם תועלת לעופות כי רוב העפות שוכנים במקום המים. ויהיה פירוש עליהם סמוך להם. גם יש עופות שהם גדלים על המים כי העופות הם מתולדת המים:
מבין עפאים. האל"ף נחה והחיר"ק תחת היו"ד והם עלי העץ וכן בארמית ועפיה שפיר. ואמר מבין עפאים ולא זכר העצים כי ברוב גדילין העצים על שפתי הנהרות:
יתנו קול. שמצפצפין ומרננים:

פסוק יג

משקה. אחר שזכר הקוות המים שהי' ביום השלישי וזכר עם זה תועלת המים אשר ביבשה, זכר הצמחים שנבראו גם כן ביום השלישי, ואיך עלה אד מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, ואחר כך ויצמח ה' הלאהים מן האדמה, וזהו שאמר משקה הרים מעליותיו והם העננים וזכר ההרים כי הם צריכין למטר יותר מן העמקי' והמישור כי נמצא בם לחות יותר ממה שנמצא בהרים ועוד כי יוכל האדם להשקות העמקים והמישור ממי הנהרות ולא כן ההרים, וכפל הענין במלות שונות, כי פרי העננים הוא הגשם: ואמר **מעשיך**. כי ענין המטר הוא מעשה חכמה ופלא גדול מהאל יתברך:

פסוק יד

מצמיח. והנה עם המטר מצמיח החציר לצורך מאכל הבהמות וגם כן מצמיח עם המטר העצים כמו שאמר ישבעו עצי ה', אבל קודם זכר תועלת החציר והעשב לאדם ובהמה ובכללם זכר המאכל ובפרט אותם שהאדם נזון בהם יותר והם דגן ותירוש ויצהר. ופירוש **ועשב לעבודת האדם**. הוא עשב שהוא מאכל האדם כי חיתו יצא עם עבודת האדם כמו שנגזר על אדם הראשון בזעת אפיך תאכל לחם, אבל מאכל הבהמה תוצא הארץ בלא עבודת האדם: ואמר **להוציא לחם מן הארץ**. כי עבודת האדם באדמה הוא לעצמו ולצורך הבהמות שעובד בהם האדמה, כמו הבקרים והחמורי' ויהי' המבחר בהם לעצמו כמו החטה ולבהמו' השעורים והתבן. **ולחם** הוא כלל לכל מאכל וזוכרי' אותו ברוב על הלחם שהוא תמידי למאכל הדם, ועליו אמר ולחם לבב אנוש יסעד:

פסוק טו

ויין. ומוציא ג"כ מן הארץ כי גם הוא לתועלת האדם לשמח לבבו, ואם ישתהו במדה ייטיב שכלו, כי עם שמחת הלב ייטיב השכל והנביאים לעֵד: ומוציא ג"כ **שמן**. שאוכל אותו האדם ומצהיל ומאיר פניו וג"כ מדליק בו בלילה, אבל זכר עיקר תועלתו שהוא מצהיל פנים. ופי' **משמן**. כלומר להצהיל פני אדם ממה יהיה מהשמן. או אפשר שרמז באומרו משמן להדלקת הנר בו בלילה, כלומר מקצת תועלתו הוא להצהיל, ומראה שיש לו תועלות אחרות לצורך האדם להדליק בו ולמשוח בו. ולפי שזכר תועלת היין והשמן זכר תועלת הלחם אף על פי שגלויה תועלתו: ואמר **לבב אנוש יסעד**. כי אין מאכל סועד הלב כמו הלחם וכן הוא אומר ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, ואמר סעד לבך פת לחם:

פסוק טז

ישבעו. מהמטר שזכר למעלה משקה הרים מעליותיו וגו', והעצים האלה שזכר הם עצי היער, וסמך העצים אל השם כי דעתו על העצים הרמים והנישאים לפי שאין בצמיחתם ובגדילתם תפיסת ידי אדם, שהרי זכר למעלה העשב והעצים שגדילין עם עבודת האדם לכן זכר אלה שאין בהם עבודת האדם אלא רצון האל יתברך לבדו שנתן בטבע האדמה להוציאם, לפיכך אמר **עצי ה'**: וכן אמר **ארזי לבנון אשר נטע**. וזכר הארזים בפרט לפי שהארז הוא הגבוה מכל עצי היער: ופי' **אשר נטע** לומר כי לא יטעם האדם כמו שנוטע עצי המאכל לצרכו והא משקה אותם מעליותיו וישבעו ואין צריכים לאדם להשקותם, וגם יש בהם במקומות היער מעצי מאכל שיוצאים בלי עבודת האדם כמו התפוחים והאלונים:

פסוק יז

אשר. עתה זכר מעלתם בעודם צומחים כי בכריתתם יש בהם תועלת לאדם לקרות בהם הבתים ולעניניה אחרים ולעשות מהם אניות, גם אותו אשר אין בו תועלת לעשות בו מלאכה והוא הזמורה אשר בעצי היער יש בו להדליק בהם האש לפי שהם עצים דקים טובים להדלקה ובעודם בארץ אף על פי שאין עושין פירות, יש בהן תועלת לעופות לשרון עליהם ולקנן בהם והאל יתברך ברא הדברים הפחותים לתועלת הגדולים מהם, כי בברואי מטה האדם הוא הנכבד ותחתיו שאר מיני החיים ותחתיהם הצמחים ותחתיהם הדומם שאין בו נפש ותנועה כלל והנה העצים שימצאו גבוהים יותר הם טובים לנוח עליהם ולקנן בהם:

וצפרים. הם כלל לכל העופות: וזכר בפרט **חסידה**. לפי שהוא עוף גדול ודרכו לקנן בעץ גבוה ומנהגו לקנן בארזים: ופי' **ביתה**. קנה:

פסוק יח

הרים. כיון שזכר מדור העופות שהוא העצים הגבוהים אמר ג"כ ההרים הגבוהים הם מדור חיות השדה וזכר בפרט היעלים כי הם יבקשו ההרים הגבוהים ושם ישכנו:

הסלעים. יש בהן ג"כ תועלת לחיות כי יש בהן מערת ונקרות יחסו בם, והנה כל נברא לצורך ולתועלת ואין דבר דק וקטן במעלה שלא נברא לתועלת הגדול ממנו, והכל לתועלת האדם כי הוא עליון על כולם. והנה זכר הנבראים ביום השלישי ותועלתם, ואעפ"י שזכר בכללם ההרים והסלעים והם בכלל הארץ שנבראת ביום ראשון זכרם הנה על ידי זכר תועלת העצים לעופות, אמר שההרים והסלעים גם הם תועלת לחיות:

פסוק יט

עשה. עתה הזכיר הנבראים ביום הרביעי והם המאורות, והחל בירח ואע"פ שהוא המאור הקטן לפי שהלילה קודם ליום, וליל רביעי שמשו ירח וכוכבים ובבקרו זרח השמש:

עשה ירח למועדים. כמו שכתוב והיו לאותות ולמועדים, וזכר הנה למועדים על הירח והוא הדין לשמש וכן בזכרו הירח הוא הדין לכוכבים שהם מושלים עם הירח, ואו אמר עשה הירח כן להיותו חסר ומלא לדעת המועדי' כלומר לחלוק בו זמני השנה שהם שנים עשר כי בכל חד וחדש מתחדש באורו ובזה נדע זמני השנה, יש לנו תועלת האור ותועליות אחריות:

שמש ידע מבואו. הנה הסכימו החכמים כולם כי הירח גוף שחור אין לו אורה אלא מהשמש כפי התקרבו מהשמש וכפי התרחקו, והנה הירח כולו אין אורו מעצמו אלא מזולתו וזהו בואו למועדים, ולא כן השמש כי אורו מעצמו והנ' הוא ידע אורו, ומלת מבואו כוללת הזריחה והשקיעה. כי כשהשמש זורח הנה הוא בא על הארץ וכשהוא שוקע בא תחת הארץ, ויש לפרש מבואו על הירח אמר כי השמש ידע מבוא הירח בזריחתו ביום רביעי ובעת זריחתו היה מבוא הירח ושקיעתו כאילו ידע זמן מבואו:

פסוק כ

תשת. עתה זכר תועלת הלילה ותשומת החושך היא שקיעת האור אמר כשתשית חושך בעולם ויהיה הלילה יש בו תועלת לקצת החיים, והם האריות וחיות היער שהם אוכלות בשר וטורפין שאר החיות אשר להם יכולת עליהם וביום לא נתת להם רשות להלוך חוץ לגבולם שלא יזיקו לאדם, ומפני מורא האדם נמנעים ללכת ביום והולכים בלילה ומבקשים טרפם: ופי' **תרמוש**. תלך, וי"ו **חיתו**. נוספת כוי"ו בנו בעור וזולתו, והנה מכלל

זכרו תועלת החיות הטורפות בלילה נודע התועלת שיש לאדם שישן וינוח מעמלו, וכן הבהמות הגדילות עמו:

פסוק כא

הכפירים. הם עולי ימים מהאריות ומהחיות הטורפים וכפיר גדול מגור:
לבקש מאל אכלם. כי הוא נותן לחם לכל בשר בהשתלשלות הסיבות וכאלו הם מבקשי' ממנו אכלם בבקשם טרפם:

פסוק כב

יאספון. מפני האדם שיצא לעבודת השדה:
ואל מעונתם. כמו ובמעונתם:

פסוק כג

יצא אדם לפעלו ולעבודתו. בשדה עדי ערב שיאסוף אל העיר והחיות ישוטו לבקש אכלם והמה כל הנבראים בכונת מכוין וחכמת חכם:

פסוק כד

מה רבו. מה גדלו, או פירושו רבו במספר:
מלאה הארץ קנינך. כשהשלים לספר נבראי היבשה שנתגלגלו זכרם עם זכר הצמחים והמאורות והם גלויי החכמה לאדם יותר מנבראי הים, לפיכך חתם בהם בזה הפסוק ואמר כי ידועים ומכירים אנו כי גדולים מעשה האל וכולם עשויים בחכמה מלאה הארץ קנינך מלא כל הארץ קנינך ומעשיך אין דבר במקרה, ואמר מלאה כי אין בארץ מקום רק שלא יראו בו מעשה האל: ופי' **קנינך**. כמו קונה שמים וארץ:

פסוק כה

זה. עתה דבר על הנבראים ביום החמישי והם הדגים ומדורם הים שהוא גדול ורחב ידים גדול באורך ורחב מקום. ואמר זה כי הוא נברא וידוע לכל ועוף שנברא גם כן ביום החמישי כבר זכרו על ידי גלגול. אמר על הדגים ואין מספר כי יותר פרים ורבים מחיות השדה, ועוד כי הם נולדים בכל זמני השנה לפיכך מספרם רב מחיות היבשה:

פסוק כו

שם. אמר כי גם הים שאינו מדור לנבראי היבשה נתת חכמה באדם ללכת בו באניות ממקום למקום וצד דגי הים למאכל ועל ידי אניות הוא רודה בדגים:
לויתן זה יצרת לשחק בו. הוא הדג הגדול אשר סיפר בספר איוב גבורתו ועצמותו, ואמר זה אף ע"פ שלא ראהו אדם לפי שנודע בסיפור הכתוב ואמר לשחק בו פי' בים כלומר בכל נבראי הים הוא משחק כי כולם באים ברשותו ויאכל מהם אשר ירצה, כי כל דבר

שיבה האדם ישחק לו וילעג לו והנה באר כל הנבראים. והנבראים ביום הששי שהם החיות והבהמות והאדם כבר נזכרו למעלה בגלגול:

פסוק כז

כלם. אמר על נבראי מטה החיים בראת אותם ובראת מאכלם אע"פ כן כל יום ויום אליך ישברון לתת אכלן בעתו, והוא על ידי השתלשלות הסיבות ובידו לתת ולמנוע מהם: ואמר **בעתו**. לשון יחיד, כי כל מין ומין יש לו עת ידוע יזדמן לו מאכלו, או בעתו טעמו אל האוכל, ואמר אליך ישברון ואע"פ שאין בהם דעת מי הנותן והמכין, לפי הטבע הנתון בהם ישברו אל חוקם ואל מנהגם הנתון להם. ואנחנו יודעים שאליך ישברון:

פסוק כח

תתן. הפסוק כפול בענין במלות שונות, ואדוני אבי ז"ל פי' ילקטון בעת בצורת שילקטו מעט כאן ומעט כאן, ובשעת השבע תפתח ידך ישבעון טוב:

פסוק כט

תסתיר. כשתסתיר פניך והוא כשתמנע מאכלם:

יבהלון. כי אין להם יכולת להעזר לזולתך:

תוסף. כמו תאסוף:

עפרם ישובון. כשתצא הרוח מהחיים ישוב הגוף אל העפר:

פסוק ל

תשלח. לפי אמונתינו אנחנו זרע ישראל המחזיקים באמונתנו יהיו הנפשות חוזרות אל החומר הראשון אשר יצאו ממנו לזמן תחיית המתים, אשר יעדנו בו האל יתברך ויהיה זה על דרך נס ופלא ולא כפי הטבע. ועל זה אמר תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה ואף ע"פ שהפסוק למעלה מזה הוא על כל החיים לא על האדם לבד, אמ' זה על האדם שהוא עיקר בנבראי מטה. ויתכן לפרש הפסוק הה על כל החיים לא על האדם לבד, כי יבראון אחרי', כי ימותו אלה ויולדו אחרים תחתיהם, וכן כתוב דור הולך ודור בא, הכללים עומדים והפרטים אובדים: ואמר **ותחדש** פני אדמה על הנולדים שיבואו חדשים לעולם:

פסוק לא

יהי. כשהשלים כל מעשה בראשית אמר הכל מעשיו והם כבודו וישמח בהם ואם ירצ' ישחית הכל וישובו לתוהו ובוהו, וזה שאמר **המביט** לארץ ותרעד. או פירושו **יהי כבוד ה'**. על זמן גאולתינו אמר הנה הם הכל מעשיו וישמח בהם כאשר האדם עושה רצון האל, שהכל נברא בגללו אז הוא שמח ובעולם הזה פעמים עצב כמו בדור המבול ויתעצב

אל לבו וזולתם מהרשעים, אבל בימות משיחנו וזה יהיה אחר שיכלו הרשעים מן העולם אז יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, וזהו שאמר המביט לארץ ותרעד והשמחה והעצבון בו יתברך דרך משל כי אין לו שמחה ועצבון ולא ישתנה ממדה למדה אלא כמו שבן אדם ישמח בהצלחת מעשיו ויעצב בהפך זה, כך נאמר הדבר על האל יתברך דרך משל להבין השומעים:

ותרעד. משל על כליון הרשעים כאילו תרעד הארץ, וכאילו בערו ההרים באש מפני חרון אף כלומר שיכלה קרן הרשעים החזק: ואמר

פסוק לב

המביט ואמר **יגע**. להודיע כי נגיעתו היא הבטתו והשגחתו:

פסוק לג

יערב. ויערב לאל שיחי שהוא השיר והתודה וההלל:

ואשמח בה'. כנגד ישמח ה' במעשיו כאלו הוא ישמח בנו ואנחנו נשמח בו כלומר נהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלהים:

פסוק לד

יתמו. ואז יתמו חטאים כמו שפירשנו ועוד לא יבואו אחרים: הוא שאמר **ורשעים עוד אינם**. לכן אמר לנפשו ברכי נפשי את ה' וכן כל העמים הללויה. וכבר כתבנו בפתיחת הספר כי הללויה גדול שבכולם שכולל שיר ושבח בבת אחת, ויה הוא חצי השם ולקצר חברוהו עם הללו יה לתקן המלה:

פרק קה

פסוק א

הודו. זה המזמור חברו דוד כשהעלה הארון מבית עובד אדום הגיתי אל עיר דוד, ונתנו לאסף ולאחיו לשורר אותו לפני הארון כמו שכתוב בדברי הימים ושם כתוב זה המזמור עד ובנביאי אל תרעו אלא שיש ביניהם שינוי מעט במלות והענין אחר וכשחיבר דוד זה ספר תהילים כתב זה המזמור והאריך בו בסיפור זרע אברהם עד שנכנסו לארץ ישראל. ושם כתוב שני המזמורים זה המזמור ומזמור שירו לה' כל הארץ, וכן אמרו אלה שני המזמורים תמיד בכל יום לפני הארון עד שהביא שלמה את הארון לבית עולמים ואמר הודו לה'. דברי דוד משוררים והקהל, קראו בשמו, להתפלל אליו, או פירוש קראו בשמו להודות ה': וזהו טעם **הודיעו עלילותיו**. העלילות שהתעולל בפלשתים על דבר הארון:

פסוק ב
שירו לו. בפה ובכלי:
שיחו בכל נפלאותיו. גם השיחו זה לזה בכל נפלאות הארון ונפלאות אחרים שעשה עמכם:

פסוק ג
התהללו. אתם תוכלו להתהלל על כל העמים בשם קדשו הנקדש עליכם כמו שנקדש בדבר הארון על כן ישמח לבכם שאתם מבקשי ה'. או כל מבקש ה' ואפילו מן האומות ישמח לבם בהם ה' בבקשם אותו:

פסוק ד
דרשו. הארון נקרא עוז כלומר דרשו משכן הארון ושם התפללו לפניו וכן בקשו פניו שתתפללו לפניו תמיד:

פסוק ה
זכרו. בלב נפלאותיו ומופתיו שעשה האל במצרים ובמדבר ומשנכנסו לארץ וכן בדבר הארון בארץ פלשתים כי על נס אחד ועל פלא אחד חייב אדם לזכור המופתים הקודמים:
ומשפטי פיהו. כי המכות שהביא במצרים אמר על ידי משה נביאו מתחילה, וכן היו המשפטים באים על מצרים כמו שאמר בפיו:

פסוק ו
זרע. ובדברי הימים זרע ישראל עבדו והענין אחד: ומה שאמר **זרע אברהם**. הוא על זרע ישראל לא על שאר זרע אברהם, וכן אמר האל לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע, ואמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך כי הנה הזרע המיוחד לאברהם הוא ישראל. וכן פירש ואמר:
בני יעקב בחיריו. כלומר מי הוא זרע אברהם הם בני יעקב שהם נבחרים משאר זרעו:

פסוק ז
הוא. אף ע"פ שבכל הארץ משפטיו והוא מנהיג העולם כולו הוא אלהינו ואנחנו עמו:

פסוק ח
זכר לעולם בריתו. אשר כרת את אברהם, עתה זכר לזרעו לעולם, שנתן הארץ לזרעו לאחר ארבע דורות והוא הדבר אשר צוה כלומר אשר גזר כמו שאמר לאברהם כן קיים הדבר ולזרעו אחריו: ומה שאמר **לעולם ולאלף דור**. כי לעולם תהיה הארץ לישראל ואע"פ שגלו ממנה עוד ישובון אליה ולא יגלו ממנה עוד לעולם, וזהו לעולם לאלף דור:

פסוק ט
אשר. ואותו הברית ליצחק היתה כלומר בעבור יצחק כמו שאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, והשבועה היתה בעקידת יצחק, ואמר ליצחק והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך והוא כאילו נשבעתי ליצחק:

פסוק י
ויעמידה. אותה ברית ואותה השבועה העמידה ליעקב לחק ולישראל ברית עולם כי על זרע המיוחד היתה הברית והשבועה לא על עשו:

פסוק יא
לאמר. לכל אחד מן האבות אמר כן:
חבל נחלתכם. כנגד ישראל:

פסוק יב
בהיותם. על האבות ועל בני' אמר שהיו מתי מספר:
כמעט וגרים בה. כמעט זמן היו גרים בה בארץ, כי הוצרכו לצאת ממנה כמו אברהם שהלך בעבור רעב למצרי' ולארץ פלשתים וכן יצחק לארץ פלשתים וכן יעקב למצרים זהו שאמר ויתהלכו מגוי אל גוי, ואע"פ כן הבטחת האל והאמונה בלב היתה לא הרהרו אחריו:

פסוק יג
ויתהלכו. מארץ כנען למצרים ולארץ פלשתים:
וממלכה אל עם אחר:

פסוק יד
מלכים. פרעה ואבימלך:

פסוק טו
אל. הזהיר להם כמו לאבימלך וללבן, או על ידי נגעים וכן לשאר בני אדם אם היו רוצים לעשקם:
במשיחי. נסיכים וגדולים היו, והיו נכבדים אצל המלכים כאלו היו מלכים משוחים:
ולנביאי. כי האבות נביאים היו, וה' מדבר עמהם במראה הנבואה ובחלום:

פסוק טז
וינקרא. הזכיר סיבת רדת יעקב למצרים, וטעם ויקרא כאלו קרא לרעב ויבא על הארץ, כי הגזירות הבאות לארץ מאתו הם:
כל מטה לחם. כמו משען לחם ר"ל כל מאכל שישען אדם עליו מנע מן הארץ:

פסוק יז
שלח. לפני יעקב ובניו, כי כבר זכר האבות וגם הבנים באמרו בהיותם מתו מספר, ומה שאמר שלח, כי האל יתברך סיבב על ידי החלומות אשר חלם יוסף עד שקנאו בו אחיו:
לעבד נמכר יוסף. בעבור עבד כלומר להיותו עבד נמכר:

פסוק יח
ענו. כשנתנו אדוניו בבית הסוהר: וכתוב **רגליו**. כי שתי רגליו ניתנו בכבל, וקרי רגלו על דרך כלל:
ברזל באה נפשו. פירוש ברזל כלומר בשלשלת של ברזל: ואמר **נפשו**. כי הנפש מעונה בעינוי הגוף:

פסוק יט
עד עת בא דברו. לפני פרעה שזכרהו שר המשקים אל פרעה ואז אמרת אלוה צרפתהו כי האל סיבב זה בחלום שהראה לפרעה, ולא נפתר אלא על פי יוסף ואז יצא ככסף צרוף לפני פרעה כי אמר לו שר המשקים כאשר פתר לנו כן היה:

פסוק כב
לאסור שריו בנפשו. שיהיה כח בידו לאסור שריו וגדוליו כמו שהיה כח ביד פרעה: ופי' **בנפשו**. ברצונו:
וזקניו יחכם. לחכמים יקראו זקנים ואע"פ שהם בחורים לפי שהחכמה נמצאת בזקני' ברוב, ופירושו כי יוסף חכם ולמדו חכמי פרעה, כי נמצא חכם יותר מהם:

פסוק כג
ויבא. בסיבת הרעב לקיום הגזירה שנגזרה בין הבתרים בארץ חם כי מצרים בן חם:

פסוק כד
ויפר. ה' שזכר למעלה אמרת ה' צרפתהו. אמר כי האל יתברך הפרה את עמו בארץ מצרים מאד:
ויעצמהו מצריו. העצימהו יותר מצריו מהמצריים שהיו צריו באחרונה:

פסוק כה
הפך לבם. הפך במעשיו פעל יוצא ופירוש האל יתברך הפך לבם כי הוא גזר זה ואמר ועבדום וענו אותם או יהיה הפך פעל עומד כאלו אמר נהפך לבם:
להתנכל. לחשוב עליהם מחשבות רעות היאך יכלו אותם:

פסוק כו
עבדו. כי כן נקרא עבד ה' משה עבדי:

אהרן אשר בחר בו. לשליחות עם משה:

פסוק כח
שלח. לא הזכיר המכות על הסדר וגם לא הזכיר כולם כי כתובות הם בתורה והזכיר מקצם לזכר האותות וכן עשה במזמור האזינה עמי תורתי:

ויחשיך. החשיך את הארץ:

ולא מרו את דברו. כן כתוב וקרי דבריו והעניין אחד אלא שזה כלל וזה פרט:

ולא מרו. האותות ושזכר לא מרו את דבר ה' אלא באו עליהם בדברו. או פירוש ולא מרו משה ואהרן את דבר ה' בכל אשר היה שולחם היו הולכים אע"פ שהיה גוער בהם פרעה:

פסוק ל
שרץ ארצם. זכר ארץ לשון זכר. ואמר שרץ והארץ לא שרצה כי אם היאור, אלא אמר ארצם לפי שבכל מקום שהיו מים בארצם היו שורצים צפרדעים. וכן כתוב על הנהרות על היאורים ועל האגמים:

בחדרי מלכיהם. באו בחדרי מלכיהם:

פסוק לא
אמר ויבא ערוב. רוצה לומר העיר החיות הרעות לבא בכל גבולם כמו שכתוב כל עפר הארץ היה כנים:

פסוק לב
נתן אש סמוך ללהבות ופעם להפך להבות אש כמו תולעת שני שני התולעת:

פסוק לג
ויך גפנם ותאנתם. הברד הכה אותם, וזכר הגפן והתאנה בפרט וכן במזמור האזינה עמי תורתי לפי שאלה הם רוב אילנותיהם במצרים:

פסוק לד
וילק. הוא אחד ממיני הארבה:

פסוק לה
פרי אדמתם. פרי העשב אשר הותיר הברד:

פסוק לו
ויך. הפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק לז
ויוציאם. טעמו לישראל שזכר למעלה:

ואין בשבטיו כושל. שנים עשר שהיו והיו עם רב לא היה אחד בהם שהיה כושל ועני אלא כולם יצאו בכסף וזהב:

פסוק לט

פרש. משיצאו ממצרים וה' נוסע לפניהם בעמוד ענן יומם וגו': ופירוש **למסך**. אינו סכך למעלה אלא כמו יריעה לפניהם כי הענן לפניהם היה בלכתם, אבל בנוחם היה עליהם עד שהיה נוסעים ואפשר כי מלת למסך כולל שניהם בלכתם ובנוחם:

פסוק מ

שאל. ישראל במדבר סין לחם ובשר:

ויבא. האל להם שליו בערב לאכול ולחם בבקר לשבוע:

ולחם שמים. המן השביעם כנגד מה ששאלו הם:

פסוק מא

פח. ברפידים:

הלכו בציות נהר. במקום ציה וחורב הלכו המים כמו נהר:

פסוק מב

כי. כל זה עשה להם בזכות אברהם כי הם לא היו ראוים לכך כי היו מריבים ומנסים את ה'. וגם להוציאם ממצרים לא היו ראוים לולי ברית אבות, לפיכך אמר ויוציא עמו:

פסוק מג

ויוציא. כשהוציאם ממצרים ברינה ובששון הוציאם הם היו שמחים ומצרים אבלים:

את בחיריו. בעבור אבותם:

פסוק מד

ויתן להם. כשהוציאם לא עשה עמהם זו הטובה לבד שהוציאם מעבדות אבל נתן להם ארצות גוים:

פסוק מה

בעבור. על תנאי שישמרו חוקיו ותורותיו נתן להם את הארץ כמו שכתוב תורה כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותם וגו' שאם לא ישמרו חוקיו והיה לאכול ויגולו מן הארץ:

פרק קו

פסוק א

הללויה. אמר המשורר כנגד ישראל שהיו בדורו ובניהם הבאים אחריהם שיהללו יה על הטובות שעשה עם אבותיהם הללו יה:

פסוק ב

מי. במזמור שלמעלה מזה זכר ענין האבות עם מה שעשה במצרים ובזה המזמור זכר עוד מה שעשה עמהם משיצאו ממצרים כל זמן שהלכו במדבר וגם משנכנסו לארץ, ואמר אם באנו לספר גבורות ה' ולהשמיע כל תהילותיו כלומר כל הניסים שעשה עם אבותינו ועמנו שאנו חייבים להללו עמהם מי יוכל להשמיע כל תהילותיו:

ובגורות ה'. הם מה שהתעולל במצרים בארצם ובים, ומה שאמר הנה שלא יוכל אדם לספר כל תהילותיו, ואמר במזמור התשיעי אספרה כל תהילתך דוד אמר אספרה כל תהלתך על כל הצרות שעברו עליו מהאויבים אמר שיתן שבח והודאה לאל שהצילו כי המה גלוים לו, וכאשר בא לספר הניסים שעשה עם ישראל במדבר ובארצם בכל דור ודור אמר מי ישמיע כל תהילתו, וכן עם היחיד לבד מה שעשה הקב"ה עמו מטובות וחסדים בכל יום ויום לא יוכל לספר כי פעמים רבים יעשה האל יתברך עם האדם נס ולא ידע ולא ירגיש בו עד אחר זמן שיתבונן בו. וכאשר אמר דוד כל תהלתיך על הניסים הגלוים שעשה עמו הידועים לכל במלחמת האויבים:

ישמיע. פירוש ומי ישמיע ומי שזכר עומד במקום שנים, וקודם שהחל המשורר לספר אמר:

פסוק ג

אשרי. כלומר אשריהם ישראל אם היו שומרים משפטי האל אשר צוה אותם כי בזמן שהיו עושים רצונו של מקום כמה טובות עושה עמהם ואף במדבר היה סובל אותם זמן רב אולי ישובו למוטב, ואם היו שומרים משפטיו ועושים צדקות בכל עת כלומר תמיד כל שכן שהיה הוא עושה עמהם צדקות ולא היו לעולם גולים מארצם כי צפה המשורר ברוח הקדש שעתידים לגלות מארצם בעונותם. לפיכך אמר אחר זה הפסוק זכרני נא ברצון עמך:

עשה צדקה בכל עת. כי ישראל היו עושים פעמים טוב ורוב הפעמים היו מריעים מעשיהם לפיכך אמר בכל עת אשריהם אם יהיו עושים הטוב תמיד:

פסוק ד
זכרני. אם הפסוק הזה אמרו המזורר על עצמו בקש מהאל שיקום מקברו עם המתים שיחיו בעת גאולתנו וכן בפסוק הבא אחר זה. או אמר הפסוק על לשון בני הגלות הזה כי כל אחד מבקש מהאל שיזכה לראות הגאולה ואומר זכרני ה' בעת שהיה רצונך בעמך, ותוציאם מגלותם זכרני ורצה גם בי שאחיה עד עת הגאולה:

פסוק ה
לראות. שאזכה לראות העם הנבחר לך שיזכו לגאולה לשמוח בשמחת גויך, וכפל הענין שלש פעמים לחזק הענין במלות שונות כמנהג:
נחלתך. הם ישראל: ופי' **להתהלל**. יש מפרשים כמו לשמוח ואין צריך להוציאה מענין השבח כי בשמחת החופה ישבח אדם החתן והכלה לפיכך קראו בית החופה בי הלולא: ופי' **להתהלל עם נחלתך**. כי בשמחתם בצאתם יתהללו על כל עם כי בם בחר ה':

פסוק ו
חטאנו. ידבר על לשון הגלות:
עם אבותינו. כמו שאבותינו חטאו כן חטאנו אנחנו:

פסוק ז
אבותינו. בצאתם ממצרים:
לא השכילו נפלאותיך. שעשית במצרים, **ולא זכרו את רוב חסדיך**. כי חסדים ונפלאות שעשית עמהם בהוציאך אותם מבית עבדים ביד חזקה ובמכות שהבאת על המצריים הבדלת בינם ובין מצרים שהיתה המכה משולחת בכל הארץ והם היו נבדלים ממנה, ואחר צאתם כשרדפו מצרים אחריהם אמרו המבלי אין קברים במצרים:
ולא השכילו ולא זכרו. כי מי שעשה להם במצרים הנפלאות יצילם מיד המצרים הרודפים אחריהם אלא המרו האל יתברך וחשבו שלא יוכל להצילם וזהו וימרו על ים בים סוף:

פסוק ח
ויושיעם. הושיעם מן המצרים שהיו רודפים אחריהם:
למען שמו. כלומר אע"פ שהם המרו באל ומעטו בטחונם בו עשה הוא למען שמו שיודע בגוים:
להודיע את גבורתו. כמו שאמר ואכבדה בפרעה ברכבו ובפרשיו:

פסוק ט
ויגער. הגערה היא הרוח שהוליך בה הים עד ששמהו לחרבה:

ויוליכם בתהומות במדבר. הוליך ישראל בתהומות בחרבה כמו אם היו הולכים במדבר:

פסוק יג

מהרו. לשלשת ימים שסעו מים סוף ובאו מרתה וילכו העם והנה שכחו כל הנפלאות שעשה להם, ואילו זכרו מעשיו לא היו חושבים בלבם כי לא עשה להם כל הנפלאות ולא העבירם בים ואלא להמיתם בצמא והיה להם להמתין ולחכות מה יעשה להם האל יתברך כמו שעשה עמהם עד אותו היום והם לא חכו לעצתו וילונו. והנה עצתו היתה טובה להם ופלא גדול עשה עמהם במים שהיו מרים והמתיקם:

פסוק יד

ויתאוו. וזה היה נסיון אם יוכל לתת בשר במדבר ובישימון:

פסוק טו

רזון בנפשם. פירושו מות המתאווים ואמר בלשון רזון בעבור כי הם חשבו להשביע נפשם המתאוות ולהשמינה והיה להם הדבר בהפך:

פסוק טז

למשה. כמו במשה, כי קשור הקנאה עם הלמ"ד הוא לטוב אבל עם הבי"ת הוא לרע, וכן למ"ד לאהרן במקום בי"ת והקנאה הזאת הוא מחלוקת קרח ותלה אותם בכל ישראל מפני שלא מיחו בהם וגם היו עמהם מבני ראובן ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה: וטעם **קדוש ה'**. כי כן אמרו הם כי כל העדה כולם קדושים, ואמר משה אשר יבחר ה' הוא הקדוש והנה אהרן קדוש ה':

פסוק יז

תפתח. עתיד במקום עבר ולא זכר קרח כי ידוע כי הוא ראש המחלוקת, או זכר העוזרים כי עוזרי רשע הם רשעים מפני כי אם לא ימצא עוזרים לא יעשה רשעו. ואון בן פלת בתחילת המחלוקת עזר ואחר כן נתחרט ושתק מן המחלוקת:

פסוק יח

ותבער. במאתים וחמשים מבני ישראל:

להבה תלהט. הפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק יט

יעשו. עתיד במקום עבר והנה הם עשו עגל בחורב במקום שקבלו התורה ששמעו באזניהם עשרת הדברים ונאמר בהם לא תעשה לך פסל וכל תמונה:

פסוק כ
וימירו. האל יתברך שראו כבודו על הר סיני בשור אוכל עשב על השור אומר לא על תבניתו:

פסוק כב
חם. הוא אבי מצרים ולגרעון נזכר וכפל הענין במלות שונות: ועוד עשה להם **נוראות על ים סוף**. וקרא פעולות הפלא והפוך הטבע נוראות לפי שבהן יהיה האל יתברך נורא על בני אדם ובעבורם יראוהו ויודו לו שהוא אדון הכל שהפך הטבעים ברצונו:

פסוק כג
בפרץ. באותו פרץ שפרץ ה' עמד בו משה לפני האל יתברך וגדרו:

פסוק כו
וישא נשבע: ופי' **להם**. בעבורם:
להפיל אותם. כל המלינים:

פסוק כז
ולהפיל. זה לא ראינו בתורה מבואר שאמר להפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות וכן אמר ביחזקאל וגם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיל אותם בגוים ולזרותם בארצות, והנראה בעיני כי זהו מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה וכן מה שאמר וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב וגומר וישב ממנו שבי זהו לזרותם בארצות:

פסוק כח
ויצמדו. כמו שכתוב ויצמד ישראל לבעל פעור:
ויאכלו זבחי מתים. אלהיהם הם המתים:

פסוק כט
ויכעיסו. הכעיסו האל במעלליהם שנצמדו לבעל פעור, וזנו עם הנשים ועבדו ע"א לפיכך ותפרוץ בם מגפה: ואמר **ותפרץ**. כלומר מגפה רבה:

פסוק ל
ויפלל. עשה משפט בנופאים:
ויפלל. מן ונתן בפלילים:

פסוק לב
ויקציפו. הקציפו האל עד שבא למשה רע בעבורם שאמר לו האל יתברך כי לא יכנס לארץ:

פסוק לג
כי כי המרו את רוח משה ויבטא בשפתיו והוא המעל שמעל הוא ואהרן עמו שאמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים: ופי' **כי המרו**. כי מרדו ברוח משה בדחקם אותו עד שאמר המן הסלע הזה נוציא: ושורש **המרו**. מרה, ויהיו מרה ומרד בענין אחד: ויש לפרש **כי המרו**. ענין מר שהוא ענין שנות המצוה והחלף הדבר ופירוש כי המרו משה ואהרן את רוח השמים:
ודברו. שאמר להם ודברתם אל הסלע והם הכו:
ויבטא בשפתיו. האל יתברך שלא יכנסו לארץ בעון זה:

פסוק לד
לא השמידו העמים אשר אמר ה' להם. כמו שמבואר בתורה:

פסוק לה
ויתערבו. שהיו יושבים בתוכם לפיכך למדו מעשיהם:

פסוק לו
ויעבדו. זהו הרע שבמעשיהם שעבדו ע"א:

פסוק לז
ויזבחו. גם זה הרע שבעבודות לע"א:

פסוק לח
וישפכו. לבד עון ע"א יש להם בזה עון גדול ששפכו דם נקי, דם בניהם ובנותיהם:
בדמים. בידיעה ר"ל בדמים האלה הנזכרים:

פסוק לט
ויזנו. זה עון גילוי עריות:

פסוק מב
וילחצום בארצם לחצום ויכנעו תחת ידם:

פסוק מג
פעמים רבות. ומה ימרו בעצתם הרעה:
ימרו. האל יתברך:
וימוכו בעונם. עד ששבו מוכים ועניים בעונה והוא שגלו מארצם:

פסוק מד
וירא בצר להם. בגלותם שמע רינתם וצעקתם:

פסוק מה
ויזכור להם בריתו. בריתו עם האבות:
וינחם. על הרעה:

פסוק מו
ויתן אותם לרחמים. שמרחמים עליהם שוביהם בגלות:

פסוק מז
הושיענו. אמר המשורר זה על לשון בני הגלות וכשתקבצנו נודה לך לשם קדשך:
להשתבח בתהלתך. ותהילת ה' הם החסדים שעשה עמנו שאנו מהללים לו עליהם:

פסוק מח
ברוך ואז נאמר:
ברוך ה'. המשכילים ישבחו כפי שכלם וכל העם יאמרו אמן. ויאמרו אלה לאלה הללויה:
ופי' **מן העולם ועד העולם**. מזמן הראשון עד זמן האחרון כלומר כל הימים:

פרק קז

פסוק א
הודו. המזמור הזה נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרווחה וצריכים להודות לה' כי הוא המוציאם מצרה לרווחה ואינו בדרך מקרה כאשר יחשבו התועים, אלא צריכים שיודו כי בעונש עונם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו מהצרת בצעקתם לו. הולכי מדברות, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, ומי שהיה חולה ונתרפא. ויורדי הים, וזכר גם כן בזה המזמור מי שהם בטוב במקומם יביאם האל יתברך לחסרון הטוב וחיותם ברע, ומי שהם ברע המקום ישגבם ויושיעם מרעתם ויתן לו טובה גדולה, כל זה להורות כי הכל הוא מיד האל, הרע והטוב:

פסוק ב
יאמרו. תהלה ותודה לאל אשר גאלם מיד צר, ויכירו כי הוא הגואל לפיכך קראם גאולי ה':
מיד צר. שם, כמו צרה:

פסוק ג
ומארצות קבצם. האל בהולכי מדברות כי הם בו מצאים יותר מהשלשה, כי רגילים בני אדם ללכת בסחורה מארץ לארץ ועוברים דרך מדברות והוא בחסדו יקבצם מהארצות אשר הלכו שם אילך ואילך וישיבם למקומם בשלום. וזכר עם הפיאות מזרח ומערב

וצפון ולא זכר דרום כי הוא מעט היישוב מכל הפיאות מפני חום השמש ולא ילכו באותה הפיאה בסחורה אלא מעט. ופי' **ומים**. אותם שעוברים דרך ים מארץ לארץ ישיבם לארצם בשלום, ועוד יזכור בים על הצרה שהם בים שיצילם ממנה ועתה זכר אותם לפי שאמר ומארצות קבצם, וכן אותם שעוברים אל עבר הים יקבצם ממקומם:

פסוק ד

תעו. זכר הצרה שהם במדברות שהם הולכים בהם, ואחת מן הצרות שהם תועים בדרך במדבר, כי רב החול אשר שם מכסה הדרכים בנשיבת הרוח והנה לא ימצאו דרך ללכת בה אל עיר מושב שירצו ללכת שם:

פסוק ה

רעבים. כי הם נושאים עמהם צידה לדרך כשיעור מהלך הימים אר בין ארץ לארץ, כי במדבר לא ימצאו מים ולא שום מאכל. והנה בתעותם שלא יראה להם הדרך ארכו להם הימים במדבר והנה הם רעבים גם צמאים:

נפשם בהם תתעטף. מרוב הרעב והצמא ואין להם שום צד להנצל מצרתם אלא שיצעקו אל ה':

פסוק ו

בצר. כמו בצרה:

פסוק ז

וידריכם בדרך ישרה. יגלה להם הדרך שתעו:

פסוק ח

יודו. כשיגיעו אל עיר מושב ויתנו הודאה לאל שהגיעם לעיר מושב: ויספרו **לבני אדם**. הנפלאות שעשה עמהם האל יתברך:

פסוק ט

כי. שוקקה, שם תואר מנחי העי"ן מן ואל אישך תשוקתך אמר הנפש שהיתה מתאוה במדבר למים עתה השביעה בהגיעה אותה אל עיר מושב וכן הנפש שהיתה רעיבה למאכל מלא טוב:

פסוק י

יושבי. עתה זכר האסורים וזכר שנשבו בעונם ובשובם לאל יתברך יוציאם מבית האסורים, ובאסורים ובחולים זכר עונש כי בעונם נלכדו ונחלו, אבל הולכי מדברות ויודי הים לא זכר בהם עונם כי תחילת דרכם אין בהם רע ונזק ולא ילכו מדברות ולא

ירדו ימים בעונם, אלא יבוא להם דבר צרה וסכנה בדרך כדי שישובו אל ה' ויושיעם:
ואמר **יושבי חשך**. כי בית האסורים מקום חושך הוא:
עני. יתרים או מיתרים שיקשרו אותם ויענו אותם בהם:
וברזל. כבלי ברזל שנותנים ברגליהם:

פסוק יא

כי. הודיעם כי בעונם נשבו לפי שהמרו אמרי אל והם המצות שצוה לבני אדם כי לא לישראל לבדם נאמרו המצות, כי לכל הגוים אלא שהבדיל ישראל מן האומות במצות יתירות שצוה אותם והקדישם בטהרת הגוף ובמאכלם אבל המצות השמעיות נתנו לאדם הראשון ולזרעו אחריו והם אמרי אל:
ועצת עליון. שיעץ לבני אדם שיעשו אותם וחיו בהם וממרים אותם, ישלח להם מוסרות בחלאים או יוליכם בשבי:
נאצו. מבנין הקל בשקל שמרו מפני ההפסק:

פסוק יב

בעמל לבם. בעמל השבי יכניע לבם שנתגאו ובזו דבר ה':
כשלו. בשבי:
ואין עוזר. אלא האל יתברך שיצעקו אליו ויושיעם:

פסוק יג

ויזעקו. צעקה בצד"י וזעקה בזי"ן ענין אחד:

פסוק יד

ומוסרותיהם. הם היתרים והכבלים שנאסרו בהם:
ינתק. כלומר יסבב להם סיבות ויתקן להם עלילות שיברחו מן השבי או יתן בלב שוביהם להתירם ממאסרם. או סיבות אחרות שינצלו כי לו לבדו נתכנו עלילות:

פסוק טו

יודו. כשיצאו מן השבי יתנו הודאה לאל יתברך: ויספרו ב**לבני אדם**. נפלאותיו שעשה להם, ומה הם הנפלאות כי שיבר דלתות נחושת, דרך בני אדם לתת השבויים בעיר מבצר דלתים ובריח. ובאומרו נחושת וברזל, דרך גוזמא רוצה לומר חזקים מאד, והנה אין להם תחבולה שיוכלו לברוח ולהנצל ממגדל חזק שנשבו בו והאל יתי' יסבב סיבות שיצאו משם ולא ימנעם חוזק הדלתים והבריחים:

פסוק יז
אוילים. עתה זכר החולים, ואמר כי מדרך פשעם ומעונותיהם יחלו ויתענו וקראם אוילים, מה שלא אמר כן באסירים בעבור כי השבי יהיה בבת אחת ולא כן החולי כי מתחילה הוא קל ואחר כך יכבד יום אחר יום, והנה הם אוילים שלא יכירו וידעו כי החולי כמו מלאך שליח אליהם שישובו בתשובה והם לא ירגישו בדר כמו האויל שאינו מרגיש ברעה שתבא לו ממעשה אולתו, ואם היו חכמים היו חושבים בלבם מה זה החולי ששלח לנו האל ומאיזה עון הוא וישפשפו במעשיהם ויתקנו דרכיהם קודם שיכבד עליהם החולי, ואם לא ירגישו יום ראשון ירגישו יום שני יום שלישי. אבל האוילים לא ירגישו בדבר ולא ישובו לאל יתברך עד שיכבד עליהם החולי מאד ויארך חוליים עד שיתענו מאד ויתעבו כל מאכל:

פסוק יח
כל אוכל תתעב נפשם. כל אכל אפילו מאכל תאוה. וכשיגיעו אל שערי מות אז יזעקו אל ה', כי ראו שלא יועילם רופא ומשק ומרקחת:

פסוק כ
ישלח. לפי שרפואת הרופאים הוא במעשה אמר כי לא כן רפואת ה' יתברך בדברו לבד ירפאם:

ודברו הוא רצונו:

וימלט משחיתותם. ימלט נפשם משחת שהיתה קרובה לה. והאחד מן שחיתותם שחיתה, ובא בו כנוי המ"ם כי הם גרמו זה בעונם:

פסוק כב
ויזבחו זבחי הודאה שהושיעם. ואמר בזה ויזבחו מה שלא אמר כן באחרים לפי שהחולים יארכו ימי בריאות ובין כך היו נודרין זבחים בהתחזקם מעט מעט ויזבחו זבחים כאשר ישלמו ימי בריאותם. וגם יורדי הים והולכי מדברות והאסורים אפשר ג"כ שיזבחו גם הם אלא אמר בחולים לפי שנמצא בהם ברוב:

ויספרו מעשיו ברנה. יספרו לבני אדם מעשה החסדים שעשה עמהם בתוך קהל ברנה ובקול גדול:

פסוק כג
יורדי. אף על פי שהיה גבוה על היבשה יקרא עובר לים יורד לפי שהיבשה גבוה על שפת הים וכנגד השפה יקרא יורד. ואדוני אבי ז"ל פירש כי יקרא יורד כנגד האניה

שהיא עמוקה ויורד בה, והמלאכה היא הנס והתורן והחבלים והמשוטות ושאר כלים שהם צורך הספינה וכשהם במים רבים הם צריכים מלאכה יותר:

פסוק כד

המה ראו. במצולה במעמקי הים שם יראו מעשה ה' ונפלאותיו כי בדגים הגדולים וברעש הים יכיר כי נתן באדם חכמה ותחבולה לעמוד במצולה על לוחות עץ וכל שכן כשתסער הרוח בים זהו שאמר:

פסוק כה

ויאמר. האל כלומר רצה וגזר ויעמוד רוח סערה בים ואותו הרוח תרומם גלי הים ואז הספינה עולה וירדת וזהו שאמר:

פסוק כו

יעלו. אנשי הספינה שמים כלומר ברום האויר שמרומם הגל את הספינה ואח"כ בעבור הגל ירדו תהומות ובין עליה וירידה, נפש אנשי הספינה ברעה תתמוגג כלומר תמס נפשם באותה הרעה והדאגה שיש להם שיטבעו בים:

פסוק כז

יחוגו וינועו. כפל ענין במלות שונות:

יחוגו. ענין תנועה:

כשכור. שמתנועע בשכרותו ולא יוכל לעמוד על עצמו כן אנשי הספינה, ואפילו החובלים לא יוכלו לעמוד ברוח סערה שתנוע הספינה אילך ואילך ומעלה ומטה:

וכל חכמתם תתבלע. וכל חכמת רב החובל תשחת באותה שעה כי בכל חכמתם ותחבולתם לא יוכלו להעמיד הספינה אם לא ישקיט האל יתברך הרוח ואין להם שום צד להנצל אלא שיצעקו אל ה':

פסוק כח

יוציאם. שיוציאם מן הים אל היבשה, או פירושו יוציאם ממצוקה שהיו בה ממהומת הגלים והוא בחסדו ישקיטם בהשקיטו הרוח, והנה יצאו מצרה לרוחה:

פסוק כט

יקם. יש מפרשים יקם כמו ישוב ויש לפרשו כמשמעו ופירושו הסערה שהקים ישיבנה לדממה ויחשו גליהם, הכינוי כנגד אנשי הספינה כי ישקטו הגלים:

פסוק ל

אל מחוז חפצם. אל גבול חפצם, אמר שינחה אותם האל יתברך אל מקום שחפצם ללכת שם בתתו להם הרוח שתוליך הספינה שם:

פסוק לא

יודו. כשיגיעו אל מחוז חפצם יתנו הודאה לו ית' שהצילם והנפלאות שעשה להם בים יספרו אותם לבני אדם:

פסוק לב

וירוממוהו. טעמיו על יורדי הים, או אל הארבעה כי כולם כשיודו האל ית' על חסדו בקהל עם יעשו זה וירוממוהו ביניהם: וכן **במושב זקנים**. וחכמים יהללוהו לפי שגם הם בשמעם הנפלאות יהללוהו וירוממוהו עמהם:

פסוק לג

ישם. כיון שזכר המזורר הארבעה שצריכין להודות האל יתברך שהפך להם מספדם למחול וצרתם לרוחה זכר גם כן כי כן יעשה במקומות אחרים שיהפוך אותם מטובה לרעה לעונש היושבים בהם ומרעה לטובה כשיעשו רצון האל ית' להודיע כי הכל ברצונו ובמצותו ויהפך הטבעים כמו שירצה לא כמו שחשבו הסכלים כי עניני בני אדם הם במקרה: ואמר **ישם נהרות**. כלומר מקום שיש בו נהרות ומוצאי מים ישם אותו למדבר ולמקום צמאון:

פסוק לד

ארץ. וכן ארץ שנושא פירות ישימנה שתהיה ארץ מלחה שלא יצמחו בה כל עשב וכל זה מרעת יושבי בה:

פסוק לה

ישם מדבר. והנה יעשה בהפך לטובים וישים להם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים:

פסוק לו

ויושב. אותם שהיו רעבים במקום אחר הושיבם באותו המקום כאלו לסיבתם נעשה המקום טוב:

ויכוננו עיר מושב. כוננו שם עיר, כי באו שם מפה ומפה הרעבים אשר חפץ ה' בם:

פסוק לז

ויזרעו. זרעו שם שדות ונטעו כרמים והצליחו כי עשו הכרמים והשדות פרי תבואה: ופי' **פרי תבואה**. חסר וי"ו השימוש פרי ותבואה והוא כפל ענין במלות שונות:

פסוק לח

ויברכם. בממונם:

וירבו מאד. בבנים:

ובהמתם לא ימעיט. שלא תהיה בהם משכלה, כל שכן בנשיהם:

פסוק לט

וימעטו. והנה כאשר ירצה האל ית' יהיה ענינם בהפך וזה בעונם שנתגאו מרוב טובם, וימעטו הפך וירבו זכר:

וישוחו. הפך שהיו הולכים קוממיות עתה יהיו קודרים ושוחחים:

מעוצר רעה ויגון. חסר וי"ו השימוש ופירושו מעוצר ורעה, ועוצר הוא ממשלת אחרים שהיה עליהם, והם יהיו שוחחים תחתיהם אמר שישוחו מעוצר ומרעה ומיגון:

ורעה. היא רעת הגוף וחסרון הממון:

ויגון. יגון הלב:

פסוק מ

נדיבים. העשירים הנכבדים שהיו נקראים נדיבים, והנה האל ית' הופך עליהם הכבוד לקלון ולבוז: ואמר **שופך**. רוצה לומר רב בוז והקלון:

ויתעם בתוהו לא דרך. שאין לה עצה ותחבולה להנצל מן הרעה שהאל יתברך מביא עליהם והנה הם הולכים וחשיכים בתוהו לא דרך:

פסוק מא

וישגב. הנה ישפיל העשירים:

והאביון. ישגב מהעוני שהיה בו ישגבנו וירוממו הפך וישוחו שאמר:

וישם כצאן משפחות. הפך וימעטו שאמר, כלומר משים האל יתברך לאביון משפחות לרוב כמו הצאן, רוצ' לומר שלא יהיו בהם עקרות ומשכלות והם ירבו לרוב והנה הצאן ירבו מאד על שאר בהמות לפיכך המשיל אותם לצאן: ויש לפרש טעם **וישם** על האביון, כלומר שמוליד בנים לרוב:

פסוק מב

יראו ישרים. שיראו נקמת הרשעים וישמחו:

וכל עולה קצפה פיה. וכל איש עולה יסגר פיו ויבוש מלדבר כי יראה כי האל ית' רואה דרכיהם וישוב גמולם בראשם:

פסוק מג

מי. מי שהוא חכם ישמור מאלה הדברים האמורים בזה המזמור ישמרם בלבו ויכיר כי ביד האל ית' הכל והוא מעלה ומשפיל מעשיר ומוריש ומוחץ ורופא:

ויתבוננו חסדי ה'. שיעשה עם עושי רצונו כי אף על פי שרואה אדם בעולם הזה שלום לרשעים ורעה לצדיקים אם יתבונן האדם במעשה העולם יראה ברוב כי האל אל אמונה

ואין בו עון, ונותן לכל איש כדרכיו והמעט שיראה שלא ילך על סדר יאמר בלבו כי האל ית' יודע למה זה ואנחנו לא ידענו ויסמוך הסכלות לו ולא יסמוך העול לאל יתברך:

פרק קח

פסוק א

שיר. זה המזמור נכתב רובו במזמור ס' ושם כתוב כי נאמר זה המזמור בהצותו את ארם נהרים שם פירשנוהו. ושנה אותו הנה לא ידענו למה, ואפשר כי שם נאמר על הענין שזכר ועתה אמר אותו על העתיד ליכך לא זכר בזה מאותו ענין המלחמ' דבר, והפסוקי' אשר שנה בזה שנאמרו באותו המזמור נכון פירושם על קיבוץ הגליות שישובו ישראל למקומם כמו ששבו אל המקומות אשר לקחו מהם מלכי ארם ומה שזכר בפרט אלה המקומות שכם וסכות וגלעד, וזר מן השבטים מנשה ואפרים. לפי שמלכות יוסף תשוב לעתיד תחת מלך יהודה: ומה שזכר מואב פלשת וארם, ואינם במקומותם לימות המשיח שכבר גלו כל האומות ונתערבו אלה באלה ואין היום גוי מיוחד אלא ישראל לבדם רוצה לומר המקומות שהיו בהם מקדם אלו האומות. והנה זה המזמור כולו נאמר פעמים כי מתחילת המזמור עד למען יחלצון ידידיך הוא במזמור נ"ג ומן למען יחלצון ידידיך עד סוף המזמור הוא במזמור ה', אלא שיש ביניהם שינוי מעט במלות שונות והענין אחד, והנה הקודמים נאמרים על דוד עצמו וזה המזמור נאמר על ימות המשיח. ואמר המזמור על לשון בני הגלות ועל לשון מי שהוא מזרע דוד שתהיה לו המלוכה:

פסוק ב

אמר **נכון לבי אלהים**. אף על פי שאני בגלות זה כמה שנים לו נואשתי מן הגאולה אבל לבי נכון בטוב האל שיגאלני ואז אשירה ואזמרה: ומלת **אלהים**. היא קריאה:

אף כבודי. הנפש תקרא כבוד כי היא כבוד הגוף: והנה טעם **אשירה**. בפה, **ואזמרה**. בכלי:

ואף. נפשי תזמר בעצמה במחשבות השכליות: ויש לפרש **אף כבודי**. דבק עם עורה ראש הפסוק:

פסוק ג

ויהיה טעם **עורה**. לשנים אל הכבוד ואל הנבל, וכן אמר במזמור האחר עורה כבודי עורה הנבל וכנור:

עורה. על דרך משל, שיעור הנבל מעצמו, ה"א הנבל ה"א הקריאה:

אעירה שחר. יאמר עורה הנבל ועורה הכינור בעת שאעיר אתכם לזמר בכל שחר ושחר. או פירושו בעת שאעיר עצמי משנתי בשחר להודות שמך בהם אומר להם עורה:

פסוק ד

אודך. במזמור אחר פירשנו בעמים בלאומים במשפחות ישראל ובזה נפרשנו בכל העמים כי כל העמים ילוו לירושלים בעת הגאולה:
בלאומים. הלמ"ד שורש מן ולאום מלאום יאמץ, והלמ"ד רפה להקל וראויה להדגש:

פסוק ה

כי. במזמור אחד אמר כי גדול עד שמים שאמרו דוד על עצמו וזהו שאמר על ישועת ישראל אמר מעל שמים כי החסד יותר גדול שיוציא עם אחד מעמים רבים אע"פ שנשקעו בגלות והוא יוציאם מתחת ידם ולא עוד אלא שהם עצמם יביאום אל ארץ ישראל בכבוד גדול בצבים ובפרדים ובכרכרות, זה החסד הוא גדול עד מאד שראוי לומר עליו גדול מעל שמים: ואמר **ועד שחקים אמיתך**. ולא אמר מעל שחקים כמו שאמר על חסד מעל שמים לפי שאמת אינו דבר יתר אלא דבר הראוי לו לעשות זה כי כן הבטיחנו על כל פנים יגאלנו ומה שהבטיח לנו ראוי לקיים דברו וזהו אמת, ואם נצא בעצמינו דברו יהיה קיים אבל שנבא בכבוד גדול עד שיהיה לנו מה שנאמר והיו מלכים אומניך וגו', ושאר הנחמות הכתובות עלינו זהו החסד הגדול ואם תאמר גם זה הוא אמת כיון שהבטיחנו בו יתכן לפרש כי לא הבטיחנו בזה הדבר גדול אלא אם כן נהיה זכאים, אבל גאולתינו על כל פנים תהיה בזמנה בין זכאים בין חייבים אלא שאם נהיה זכאים יחיש עתה:

פסוק ו

רומה. על דרך משל כאילו בימי הגלות אינו רם על שמים למשול על שונאיו להוכיחם:
ועל כל הארץ כבודך. פירוש להראות על כל הארץ כבודך:

פסוק ז

למען יחלצון ידידיך. מן הפסוק הזה עד סוף המזמור מפורש שם במזמור האחר עם מה שפירשתי במזמור הזה:

פרק קט

פסוק א

למנצח. המזמור חברו דוד בברחו מפני שאול והרבה מישראל שהיו מדברים עלו אל שאול: ואמר **אלהי תהלתי אל תחרש**. כלומר כי בך אני מתהלל לא כאותם האנשים שהם מתהללים בדעתם ואליך אני קורא שלא תחרש, לאשר עושים לי הרשעים:

פסוק ב
כי פי רשע ופי מרמה. ופי איש מרמה הם פתחו עלי פיהם הרע ודברו אתי כשאני רואה אותם:
לשון שקר. שמראים עצמם שהם אוהבים אותי והנה פיהם ולשונם מרמה ושקר:

פסוק ג
ודברי. ובדברי שנאה שמדברים עלי לפני שאול באותם דברים סבבוני ונלחמו עמי כי מפני דבריהם נלחם עמי וסובב עלי ללכדנו:
וילחמוני. כמו וילחמו עמי חנם כי אני לא הריעותי להם:

פסוק ד
תחת. אני הייתי אוהב אותם והם ישטמוני:
ואני תפלה. ואני איש תפלה כלומר הם אנשי המלחמה עלי ואני איש תפלה הייתי עליהם, ואדוני אבי ז"ל פי', ואני אין בידי כי אם תפלה לאל שיצילנו מידם:

פסוק ה
וישימו. תחת טובה שעשיתי עמהם ישימו הם עלי רעה:
ותחת אהבתי. שהייתי אוהב אותם ישימו עלי שנאה:

פסוק ו
הפקד עליו רשע. אדם רשע ישלוט בו:
ושטן יעמוד על ימינו. מלאך שטן יעמוד על ימינו לשטנו, כלומר שיהיה לקללה כל מה שיעשה ואמר בלשון יחיד על ראש הרשעים השונאי' אותו והוא דואג האדומי:

פסוק ז
בהשפטו. אם יהיה לו משפט על שום אדם יצא רשע במשפטו כלומר שיתחייב בדין:
ותפלתו תהיה לחטאה. כשיתפלל על עצמו לא תחשב לו התפילה זכות אלא חטאה וחובה, או פירוש לחטאה כמו אל השערה ולא יחטיא כלומר שלא תקובל תפלתו:

פסוק ח
פקודתו. הדבר שיה פקיד עליו והוא ממונו או אשתו:

פסוק ט
יתומים. קטנים וכן אשתו אלמנה בימי נעורים:

פסוק י
ושאלו. מהפעל הכבד: אמר **ינועו בניו**. אילך ואיל לשאול פת לחם:

ודרשו מחרבותיהם. ודרשו מזונם מחרבותיהם, כלומר שיהיו בתיהם חרובות ומתוכם ידרשו לבני אדם העוברים, כלומר ינועו לשאול וגם כשיהיו בחברתיהם יצטרכו לשאול: ומלת **ודרשו**. נקראת בקמ"ץ רחב כמו ושמרו דרך ה', כן קבלנו קריאתה. ובספר הלולים אשר בטולוטילא כתוב עליו במסרה לית כוותיה חטף, וכן כתב הנגיד שמצא אותו במסרה כן שהוא חטף ולקריאה הזאת תהיה המלה צווי, כמו חרבו מאד, ולזאת הקריאה לא אמצא פירושו נכון, ואפשר לפרש המלה לזאת הקריאה כן כשינועו בניו לשאול אם יתמהו בני אדם עליהם לרוב הממון שיה לאבותיהם תהיה תשובתם, דרשו מחרבותיהם ותמצאו מה קרה להם כי מרוב חסרון שבו בתיהם חרבות:

פסוק יא

ינקש נושה. יאבד המלוה לכל אשר לו, כלומר שיבא לקחת נשיו ממנו, ויבוזז כל אשר לו: וטעם מלת **ינקש**. ישים מוקש, כי נוקש ויקש ענין אחד:

פסוק יב

אל. לפי שאמר שינועו בניו לשאול פת לחם שלא ימצאו מי שימשוך לו חסד לבניו בעבורו, ולא ימצא יתומיו חונן:

פסוק יג

יהי אחריתו להכרית. פי' בנו יהרג שלא ישאר ממנו זכר: וזהו שאמר **בדור אחר ימח שמם**. בדור שלישי ימח שם האב והבן לפיכך אמר שמם:

פסוק יד

יזכר עון אבותיו אל ה'. שיפקדנו לו: וכן **חטאת אמו אל תמח**. אלא יזכר לבנה:

פסוק טו

יהיו. העון וחטאת כמו שאמר, וכפל ענין לחזק:

פסוק טז

יען אשר לא זכר. כל ימיו היו בעון ולא זכר פעם אחת לעשות חסד:
ונכאה לבב למותת. נכאב לבב מרוב צרות ורדפו הרשע הזה למותת אותו. ודוד אמר על עצמו עני ואביון ונכאה לבב:

פסוק יז

ויאהב קללה. והוא אהב זה שאקללהו ולא חשש לקללתו:
ותבואהו. עבר במקום עתיד כי כן דרך המקרא ובדברי נבואה ברוב:
ולא חפץ בברכה. שאברכהו אם ייטיב לי:

פסוק יח
כמדו. כלבושו כלומר שיהיה מעוטף בקללה: וכן **ותבא כמים בקרבו**. שאדם שותה:
וכשמן בעצמותיו. שאדם מושח בו גופו לכאב העצמות שתקבא המשיחה בעצמות כן תבא בו הקללה:

פסוק יט
תהי. ועוד כפל הענין לחזק:
ולמזח. חגורה, כך יחגור הקללה כמו שיחגור אדם המזח:

פסוק כ
זאת. תהיה שכר פעולתם שעשו לי, וכן לא תלין פעולת שכיר אתך שכר פעולתו:

פסוק כא
ואתה. הם שוטני ודוברי רע על נפשי ואתה עשה אתי למען שמך, ואם אינני ראוי לכך, עשה למען שמך אשר בטחתי בו:
כי חסדך הצילני. טוב חסדך שעם הכל יהיה טוב עמי להצילני:

פסוק כב
חלל. חציו קמץ וחציו פתח והוא פעל עבר והוא בודד, כלומר לבי נהרג בקרבי מרוב צרותי:

פסוק כג
כצל כנטותו. כמו בכ"ף שנוטה הצל מהרה כן נטיתי ונהלכתי כלומר הלכו ימי מהרה בלא חמדה:
ננערתי כארבה. בנטותי ממקום למקום כמו הארבה שאין לו קן וננער מגדר לגדר כן אני אין לי ושב בטח במקום אחד כי כשידעני שאול במקום רודף אחרי ואני בורח וכן ממקום למקום:

פסוק כד
ברכי כשלו מצום. שהיה מתענה בברחו כדי שיראה האל בעניו וירחם עליו ותשש כוחו ולא יכול ללכת:
כחש משמן. מהשומן שהיה בשרי מקדם, עתה כחש בשרי מאותו השומן מן הצום ומן הדרכים:

פסוק כה
ואני. כשהיו רואים אותי כחוש ומעונה היו מבזים ומחרפים אוי ומניעים ראשם עלי:
ולכן

פסוק כו
עזרני. כחסדיך, כמו שחסדך עם שאר בני אדם וכן היה עמי פעמים רבות כן עתה תושיעני:

פסוק כז
וידעו. ידעו הכל כי זאת התשועה מידך היא לי ואתה עשית לא בחילי ולא בכחי:

פסוק כח
יקללו המה. אם הם מקללים אותי איני חושש לקללתם כיון שתברכני אתה:
קמו ויבושו. הם קמו עלי יבושו ממחשבותם עלי שלא תקיים ועבדך ישמח:

פסוק כט
ילבשו. כשיראו שלא תעלה מחשבותם ילבשו כלימה:
כמעיל. המ"ם רפה:

פסוק ל
ואז **אודה**. אודך כשתצילני ואהללנו בפי בתוך רבים, כדי שידעו כולם כי מאתו היתה לי תשועה ויהיה בטחונם בו:

פסוק לא
כי. כן הוא עם הבוטח בו שהוא אביון ואין לו כח להנצל, הוא יעמוד לימינו לעזרו ולהושיעו מהרשעים שהיו שופטים נפשו וחושבים להמיתו:

פרק קי

פסוק א
לדוד. זה המזמור פרשוהו רבותינו זכרונם לברכה על אברהם אבינו כשיצא להלחם עם הארבעה המלכים ופירושו אתה כהן לאל עליון כי היתה כהונה ראוי לצאת משם שהוא מלכי צדק, והוא כהן לאל עליון אלא לפי שהקדים בברכתו אברהם לאל לעיון נטל הקב"ה הכהונה ממנו ונתנה לאברהם, שנאמר אתה כהן לעלם על דברתי מלכי צדק על הדבר שדיבר מלכי צדק, והנכון לפי דרך הפשט לפרש המזמור על דוד שאמרו אחד מן המשוררים עליו, ולמ"ד לדוד פירושו בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא: ואמר **נאם ה' לאדוני**. כלומר אמר האל יתברך לאדוני לדוד שב לימיני (שב והמתין עוד זמן מה לשאול המלך שבא משבט בנימין בשתתמלא סאתו) כמו שכתוב כי אז יצא לפניך כלומר שב והיה בהבטחה לימיני כי תעזרך ולא אשקיט, עד אשית אויביך (שאול המלך) הדום רגליך:

פסוק ב
מטה. כי באותו הפרק כיבש דוד ציון בתחילת מלכותו ואמר המטה והמשען שתעוז בו מציון החל האל יתברך לשלחו אליך שהיה מבצר חזק מאד ונתנו אלהים בידיך: מעתה **רדה**. למשול בקרב אויביך לא תירא מהם: ואמר **בקרב**. כלומר אין צריך לומר בערי פלשתים הסמוכות לארץ ישראל שתמשול עליהם אלא אפילו בקרב ארצם תמשול: ויש מפרשים אמר **מציון**. לפי שהכבוד שוכן בציון:

פסוק ג
עמך. ביום שעשית חיל להלחם בהם באו עמך אליך בנדבה:
בהדרי קדש. בירושלים שהוא הדרת קדש, שנקראת אדמת קדש, והדרי ענין הדר ויופי, והדרי לשון רבים מן הדר כי בדברים רבים היא טובה:
מרחם משחר לך טל ילדותך. יום שיצאת מרחם ונולדת אותו השחר לך היה כלומר לטובתך ואותו טל ילדותך אותו הטל שירד כשנולדת לך היה מבטן יצאת למלכות וטל ברה לך היה באותו השחר:

פסוק ד
נשבע. דברו הוא שבועתו:
אתה כהן. מלך ונגיד, כמו ובני דוד כהנים היו: ואמר **לעולם**. כי שאול לא היה מלך לעולם:
על דברתי מלכי צדק. ולמה בחרתיך מלך לעולם על דבר שאתה מלך צדק ויו"ד דברתי ויו"ד מלכי נוספות:

פסוק ה
אדני. הוא על ימינך כשנצחת המלחמות:
מחץ ביום אפו מלכים. והוא מחץ על ידך מלכי הגוים הבאים להלחם עליך:
ביום אפו. כלומר אותו היום היה חרון אפו עליהם ורצונו עמך:

פסוק ו
ידין. ועשה דין ומשפט בגוים עד שמקום המלחמה מלא גויות כלומר פגרים מתים:
מחץ ראש על ארץ רבה. מחץ על ארץ ראשים רבים, וראש שם כלל ורבה גם כן כמו בסוד קדושים רבה: ויש מפרשים **רבה**. רבת בני עמון ועל אותה המלחמה אמר זה הפסוק:

פסוק ז
מנחל. כל כך הפיל חללים עד שהלך נחל מדמם: ואמר **ישתה**. על דרך משל:

על כן ירים ראש. על כן כשנצח כל אויביו הרים ראש על כולם, ויעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם נהרים בגיא מלח וגומר:

פרק קיא

פסוק א

הללויה. זה המזמור נאמר באל"ף בי"ת, שתי אותיות בפסוק אחד ובשנים פסוקים האחרונים שלש שלש, כי המזמור קצר והוא מזמור נכבד ידבר בו להתבונן במעשה האל ולזכור תמיד נפלאותיו. ואמר בו להתעסק ביראת האל ובחכמה וכל משמור שנאמר באל"ף בי"ת נראה כי לפי גדלו והדברים נכבדים שנאמרים בו, נאמר כן ברוח הקדש:

אמר למשורים **הללויה**. כי כן אעשה גם אני אודה את ה' בכל לבב כלומר בכל כוונת לבי:

בסוד ישרים ועדה. בעצת ישרים והא ישראל, כי הם ישרים במעשיהם על פי המשפטים שנתן להם האל ית':

ועדה. כמו ובעדה ובי"ת בסוד במקום שנים כלומר בעצת ישראל ובעצתם אודנו כי כולם יסכימו עמו:

פסוק ב

גדלים. זהו תחילת ההודאה אמר גדולים מעשה האל שעשה בנבראים ואע"פ שהם גדולים:

הם **דרושים לכל חפציהם**. כלומר לכל מי שיחפוץ להתבונן בהם ודורש אותם הם דרושים ונמצאים לו:

וחפציהם. תואר מן חפץ חפצים:

פסוק ג

פעלו. שהוא השמים והארץ ראה כי הוד והדר הוא:

וצדקתו. שהוא העולם כולו שהוא צדקה מאתו לנבראים עומדת לעד:

פסוק ד

זכר עשה. אחר שספר מעשיו בעולם שהם גדולים ונוראים, ספר בנבחרים הנבראים מטה והם ישראל. ואמר כי זכר עשה לנפלאותיו שעשה עמהם במצרים ואותם היו תחילת הנפלאות והיו כל כך הנפלאות גדולים, שהם נזכרים בכל דור ודור:

חנון ורחום ה'. שחונן אותם וריחם עליהם, ויש לפרש זכר עשה כי הנפלאות שעושה במצרים בכל דור ודור עושה זכר לנפלאותיו הראשונים שעשה עמהם במצרים. שאדם זוכר אותם על אלה הנפלאות:

פסוק ה
טרף. טרף ממון מצרים:
יזכור. בזמן רב בריתו שכרת עם אברהם אבינו בין הבתרים:

פסוק ו
כח מעשיו. אף על פי שהראה להם נפלאותיו ומעשיו הגדולים הגיד להם לעמו כשאמר להם שיתן להם נחלת גוים, כי כשהוציאם ממצרים לא היה כל כך כחו נראה כמו שנראה כשגירש שבעה גוים גדולים ועצומים מארצם והשכין בה ישראל: ואמר **הגיד**. כי זה היה יותר פלא כי קודם המעשה אמר להם זה שלא יאמר ובדרך מקרה היה, לפיכך הגיד להם קודם שיעשה זה וכן עשה:

פסוק ז
מעשי ידיו. מה שעשה במלחמות הגוים וגרשם מארצם לא יאמרו כי עול היה אבל אמת ומשפט היה:
אמת. שקיים דבורו שאמר לאברהם אבינו:
ומשפט. כי לא היה מן הדין שישבו בה עוד מפני מעשיהם הרעים והארץ ההיא היא אדמת הקדש, ולא יתכן שישארו בה עושי התועבות ההם. הנה אמת ומשפט:
נאמנים כל פקודיו. ולא זו בלבד אלא כל פקודיו נאמנים אין בהם עולה:

פסוק ח
סמוכים. כי יעמדו ולא ימוטו לעולם, לפי שהם עשויים באמת ובדרך ישר. לפיכך לא יכשלו ההולכים בהם והשומרים אותם:

פסוק ט
שלח. להם פדות וצוה שיזכרו לעולם בריתו: כי **קדוש ונורא שמו**. לפיכך יראוהו והייתם קדושים כי הוא קדוש שקדשם והבדילם מן האומות:

פסוק י
ראשית. וצוה להם ראשית חכמה יראת ה', ואנה צוה להם זה כשאמר את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק וגו', תחילה אמר תירא ויראת ה' היא שמירת התורה והמצות, והחכמה היא חכמת החקירה האמיתית לדעת כל מעשה בראשית והיא כבוד האל יתברך כי בה יכיר אדם את בוראו, לפיכך אמר אחר כן ואותו תעבוד, ובהתבודדו בחכמה ההיא ויסיר מלבו כל דברי העולם השפל אז ידבק באל יתברך לכן אמר ובו תדבק. כי נפשו קשורה בעליונים, ואז ידע שמו זהו ובשמו תשבע כי מי שאינו יודע שמו אינו ראוי לישבע בשמו, והקדים באותו פסוק יראת ה' לעבודה וכן בזה הפסוק צוה

להקדים יראת ה' לחכמה: ואמר **ראשית חכמה יראת ה'**. אמר מי שהכין לבבו להתעסק בחכמה תחיה יתעסק ביראת ה' ויעשה ממנה שורש ועיקר ועל דרכיה יתנהג בחכמה שילמד, ואם ילמד אדם חכמת החקירה תחילה אולי יבהל ברוחו ויעיז מצחו להכחיש האותות והמופתים הגדולים הנמצאים בכתבי הקדש לפיכך צרך להקדים לימוד התורה שהיא יראת ה', וישים בלבו להאמין כל הכתוב בה חידוש העולם ושינוי הטבע באותות ובמופתי' וכאשר יתבונן האדם בתורה ימצא בה דרכי החכמים כמו דכתיב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו'. כי אין צריך לומר התורה והמצות שהם בנויות על דרך השכל כי גם החוקים אשר נאמר עליהם שאין להם טעם כן הוא שאין להם טעם נראה לרוב בני אדם, אבל החכם המתבונן בהם ימצא טעמם ברור ומבואר, ואחר שהתבונן החכם המבין בדברי התורה וישימה יסוד לחכמה וישתדל בלבו לקרב הדברים הרחוקים אל הדעת וילמד חכמת הפילוסופיה, אחרי כן לא תשתבש דעתו בלמדו החכמה בתורה אשר למד תחילה כי כבר תקעה יתד במקום נאמן ויקרה דרכי החכמה אליה בכל כחו, לפיכך אמר ראשית חכמה יראת ה': ואמר **שכל טוב לכל עושיהם**. פירוש שכל טוב והשגחה טובה יש לעושה את שתיהן שמתעסק ביראת ה' ובחכמה, או פירוש שכל טוב. הצלחה כלומר שיצליח המתעסק בשתיהן בעולם הזה ובעולם הבא: **תהלתו עומדת לעד**. כי עושה מעשה היושר, ושומר התורה והמצות תהיה תהלתו בפי האנשים לכמה דורות ולנפשו גם כן עומדת לעולם הבא לעד עד עולם וכבר הרחבנו יותר בפירוש הפסוק הזה בפתיחת פי' נביאים:

פרק קיב

פסוק א

הללויה. גם זה המזמור באל"ף בי"ת שתי אותיות בפסוק ובשני פסוקים האחרונים שלש, גם הוא מספר על מדות האדם הישר אשר גמולו מאת ה' שלם בזה ובבא: ואמר **הללויה**. ואר **אשרי איש ירא את ה'**. שירא האל יתברך וישמור מה שצוהו ומנעהו מעשות והנה נשמר מהם בסתר כמו בגלוי:

במצותיו חפץ מאד. מצות עשה עושה אותם בחפץ לבבו לא להתגדל בפני בני אדם אלא בחפץ לבבו באהבת האל יתברך שצוהו לעשותם, לפיכך אמר מאד כלומר שרודף אחר המצוה ומתאמץ לעשותם בכל כחו בגופו וממונו:

במצותיו חפץ מאד. מצות עשה עושה אותם בחפץ לבבו לא להתגדל בפני בני אדם אלא בחפץ לבבו באהבת האל יתברך שצוהו לעשותם, לפיכך אמר מאד כלומר שרודף אחר המצוה ומתאמץ לעשותם בכל כחו בגופו וממונו:

פסוק ב

גבור. ובעבור מעשיו הטובים ישלם האל יתברך גם לבניו אחריו וזרעו יהיה גבור בארץ שבני אדם יראוהו ויכבדוהו כמו שיראו בני אדם האדם הגבור:

פסוק ג

הון ועושר בביתו. לו ולבניו בעולם הזה:

וצדקתו עומדת לעד. לעולם הבא ויש מפרשים בעולם הזה, ופי' לעד לבניו ולבני בניו עד עולם:

פסוק ד

זרח. בעת שיש חשך בעולם והוא הצרה לישרים זרח אור, והאור הוא הרווחה:

חנון ורחום וצדיק. כי הוא בדרכיו חנון ורחום לטובים ומרחם עליהם ומוציא אותם מן הצרה בעת הצרה:

וצדיק. כי צדיק וישר הוא. ונותן לטובים כפי דרכיהם ולרעים כפי מעשיה לפיכך זרח אור לישרים:

וזרח. פעל יוצא ואפשר שהוא פעל עומד ויהיה פירוש חנון ורחום על האדם הישר שלמד ממדת בוראו:

פסוק ה

טוב, ספר ממדת האדם הישר מדת הצדקה ואמר טוב איש כמו אשרי איש, ואמר שהוא חונן כלומר נותן לעניים ומלוה לעניים הצנועים שלא יקבלו מתנה:

יכלכל דבריו במשפט. שכל מתנותו ויציאותיו יעשה אדם במדה שוה בצדק ובמשפט שלא יהיה פרוש מהנאות העולם מכל וכל ולא ירבה בהם אלא במדה שוה, וכן בנתנו לעניים לא יפזר כל כך ממונו כדי שיצטרך הוא אחר כן לבריות: ויתפרש **יכלכל** דבריו במשפט. על שאר מידות האדם גם כן שמתנהג בהם על דרך האמצעי והמדות הן כמו האהבה והשנאה והשמחה והדאגה והנדיבות והגבורה והמורך והדומים להם:

פסוק ו

כי לעולם. יעמוד ממונו בידו ויהיה בריא בגופו:

לזכר עולם יהיה צדיק. כי לעולם אפילו לאחר מותו יזכר לטובה:

פסוק ז

משמועה. הפך הרשע שנאמר בו קול פחדים באזניו אבל הצדיק לא ייירא שישמע שמועה רעה מבניו או מקרוביו שהם במדינה אחרת, או אם ישמע שיבואו עליו אויבים לא ייירא: כי **לבו נכון ובטוח בה'**. ולא יבטח בעשרו וברוב חילו וברוב אוהבים וקרובים אלא בה' לבדו ישים בטחונו לפיכך לא ייירא:

פסוק ח

סמוך. נעשן לפיכך לא ירא מאדם והולך ובטוח בכל עת:

עד אשר יראה בצריו. הרע שירצה לראות בהם:

פסוק ט

פזר. ממונו נתן לאביונים, וטעם פיזר שנותן לזה ולזה ולכל האביונים שיהיו לפניו, אבל אינו אומר שמפזר במתנות גדולות עד אשר ישאר הוא עני כי אין זה מדרך הצדיק, אלא פזר שנותן לזה ולזה המתנות כפי כוחו שיוכל לסבול. ואמרו רז"ל (כתובות סז, ב) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש:

צדקתו עומדת לעד. עומדת לו ולבניו אחריו, או פירוש לעד. שתעמוד לו צדקתו לעולם הבא:

קרנו תרום בכבוד. חזקו ותקפו. וברשעים להפך וכל קרני רשעים אגדע:

פסוק י

רשע. כשיראה בכבד הצדיק יכעוס מרוב הקנאה וכן יחרק שיניו עליו אילו היה בו כח להאבידו היה עושה:

ונמס. ימוט לבבו, כן דרך הקנאה:

תאות רשעים תאבד. מה שמתאוים לראות ברע הצדיק תאבד אותה התאוה כי לא יראו לעולם ברעתם, או פירוש תאות רשעים הטוב שמתאוים לעצמם, אבל בצדיקים נאמר ותאות צדיקים יתן:

פרק קיג

פסוק א

הללויה. כשרצה לדבר ביציאת מצרים החל בגבורות האל יתברך שעשה בעולם ברצונו להגביה השפלים ולהשפיל הגבוהים כמו שעשה בישראל ובמצרים, ואמר הללויה ואמר שלש פעמים הללו, לומר שהלולים רבים אנו חייבים להללו:

עבדי ה'. היא הקריאה וטעם עבדי ה' הם החכמים יראי ה' כי להם נאוה תהלה שהם יודעים להלל לפי חכמתם והשגתם בידיעת שמו:

פסוק ב

יהי. מבורך בפי הנבראים כי כל בני דעת חייבים לברכו: וטעם **מעתה ועד עולם**. כי מעתה הוא זמן ההוא:
עד עולם. הוא זמן העתיד:

פסוק ג

ממזרח. כי כל בני אדם שהם מן המזרח עד המערב כולם יהללו יה כי אף על פי שיש בהם עובדי כוכבים ומזלות הכל מודים כי הוא הסיבה העליונה, וזכר מזרח ומערב. שהוא רוב הישוב על קו השוה:

פסוק ד

רם. שכל הגוים ירוממוהו אף על פי כן כבודו הנפלא הוא על השמים, כי השמים וצבאם והמלאכים הם ישיגו יותר מכבודו והם ידעו לרומם אותו ולהגיד כבודו יותר מהתחתונים, ויש מפרשים רם הוא על כל תהילות שיהללוהו כל גוים, ועוד רם כבודו על השמים כי אפילו השמים וצבאם לא ישיגו כבודו:

פסוק ה

מי. לפי שזכר השמים ויש גוים שאלהיהם צבא השמים לפיכך אמר מי כה' אלהינו כלומר מי בכל אלהי העמים שהוא כה' אלהינו, כי הוא המגביהי לשבת על כל העליונים ומשפיל לראות בתחתונים בין בשמים בין בארץ כי כולם שפלים לנגדו והוא רואה את מעשיהם:

פסוק ו

ויו"ד **המגביהי**. **המשפילי**. נסופות ויש מפרשים מגביהי לשבת בשמים, ומשפילי לראות בארץ. **המשפילי**. פירשנוהו:

פסוק ז

מקימי. היו"ד נוספת וכן יו"ד להושיבי מושיבי, ואמר הוא רם ויראה שפלים כלומר יראה בעניים ויקימם מעפר וירומם מאשפות, **ואשפות**. לשון יחיד:

פסוק ח

להושיבי. ולא די שמרים אותם משפלותם אלא שמגביהם ומושיב אותם עם נדיבים: ומה שאמר **עם נדיבי עמו**. לפי שהם רמים על כל העמים בעשותם רצון האל וכן יהיו לעתיד:

פסוק ט

מושיבי. והנה הופך הטבעים שמושיב העקר' שיהיו לה בני הבית: ומלת **עקרת**. אינה סמוכה למלת הבית אלא יאמר במוכרת עקרה ועקרת, וכן עטרת ממלכת מלחמת, והעקרה תהיה שמחה עמהם תחת אשר היתה עצבה: ואמר **הללויה**. כלומר על כל אלה הנפלאות שיעשה האל חייבים אתם להללו:

פרק קיד

פסוק א

לועז. מדבר לשון אחרת שאינו לשון עברי, כלומר יצאו שלא היו מבינים לשונם אף על פי שאי אפשר שלא היו מבינים שהרי היו ביניהם כמה שנים אפשר שקצתם היו מבינים, אותם שהיו עובדים ביניהם והיו בהם שלא יצאו ממקומם שהיה מיוחד להם והיא ארץ גושן והיו מדברים לשון עברי, ואפילו אותן שהיו יוצאים ביניהם עם המצרי היו מדברים לשון מצרים בהכרח, אבל בינם לבינם היו מדברים לשונם שהוא לשון עברי והיו מוכרחים ללשון אחרת והאל ית' הוציאם מאותו העם שהיה לועז:

פסוק ב

היתה יהודה לקדשו. שלקחם מעם טמא והיה עם קדוש:
וישראל ממשלותיו. שלא היו בממשלת מצרים אלא בממשלתו והיתה ממשלה וממלכה בפני עצמה לא ברשות אחר אלא ברשות האל יתברך. ומה שאמר יהודה וישראל, כי מעת צאתם ממצרים היה יהודה לראש ונוסע ראשונה כברכת יעקב אביהם, גם אמרו כי יהודה נכנס בים בראשונה כי היו ישראל יראים להכנס בים, ועמד נחשון נשיא שבט יהודה וקפץ בים תחלה ואחריו שבטו, ואחריו כל ישראל לפיכך אמר יהודה לקדשו כי הוא קדש שם האל יתברך בקרב כל ישראל:

פסוק ג

הים. על דרך משל, כי נבקעו המים כאילו פחד הים ונס מפניהם בעבורם, וכן הירדן יסוב לאחור כשעברו בירדן גם כן:

פסוק ד

ההרים. לשון רבים כי אפשר שחרדו ורעשו הרים אחרים הסמוכים להר סיני: וכן **הגבעות**. הסמוכות לו, וגבעה כמו הר שאינה גבוה כמו ההר ואינה מחודדת בראשה כמו ההר:

פסוק ה
מה. השאלה לדעת התשובה כאילו ישאלו מהם למה ה, והתשובה **מלפני** אדון. כעבד שהוא חרד וזע מפני אדונו:

פסוק ז
מלפני. השיבה הארץ ואמרה מלפני אדון כי הארץ כוללת הים והירדן וההרים והגבעות:
וחולי. מקור, היו"ד כינוי המדבר והוא מלעיל, מפני מלת הארץ שהוא מלעיל, אמר חולי ופחדי ורקדי ונוסי מלפני האדון ומי הוא זה האדון:
אלהי יעקב. שקנה אותו מבית עבדים בכחו, כי הוא אדון על הכל ועושה ברצונו ואם ירצה שיעברו בני יעקב בים ובירדן דין הוא שינוסו ויבקעו המים מפניו כי הוא אדון:

פסוק ח
ההופכי. כמו שיש לו כח להפך הלח יבש ששם הים לחרבה כן הופך הצור היבש לח, ושם אותם לאגם מים ולמען מים כי הוא אדון ובורא הכל ולא ישנו מצותו וכן ההר, אף על פי שהוא הכבד והקבוע שנבראים כשירצה ישוב קל וינוע מהרה ויחרד ירקד כמו האיל למען ידעו כי הוא בורא הכל ובידו הכל:

פרק קטו

פסוק א
לא. יש ספרים שאין זה תחילת המזמור, אמר כמו שעשית חסד עם אבותינו והוצאתם ממצרים כן תעשה עמנו בכל דור ודור ואף על פי שאין אנו ראוים אל תעשה לנו, כי אם לשמך כי גם הם לא היו ראוים לולי כבוד שמך וברית האבות: ואמר **לא לנו**. שתי פעמים לחזק הענין:
על חסדך ועל אמתך. כמו על אודותיך:
לשמך תן כבוד. שלא יחולל בגוים:

פסוק ב
למה. זה הוא טעם לשמך תן כבוד שאם לא תעשה עמנו חסד ותטשנו ביד שונאיך יאמרו איה נא אלהיהם יקומו ויעזרו אותם:

פסוק ג
ואלהינו. והם סכלים ולא יכירו מה בין אלהינו לאלהיהם כי אלהינו בשמים ומושל בעליונים ובתחתונים וכל אשר יחפוץ לעשות בהם יעשה ולא כן אלהיהם:

פסוק ד
עצביהם כסף וזהב. נקראים עצבים כי הם עצבון לבוטחים בהם שלא יוושעו על ידיהם, ואיך יושיעו האדם והם מעשה ידי אדם הצורות ההם, אעפ"י שיעשום חכמי האומות על דרך העליונים ויעשו הצורות לדמיון המון העם התועים אחריהם יחשבו הצורות בעצם אלוה שיהיה בהם כח להטיב או להרע:

פסוק ה
פה להם. יעשו אותם על צורות האדם ולא יוכלו להטיל רוח בהם שידברו בפה ושיראו בעינים ושישמעו באזנים:

פסוק ו
לא יהגו. אפילו הגיון מעט שאינו דיבור ממש, אלא קול צפצוף היוצא מן הגרון:

פסוק ח
כמוהם. דרך תפילה:
כל אשר בוטח. כמו וכל אשר בוטח:

פסוק ט
אבל **ישראל בטח בה'**. לא כאותם הבוטחים באלילים אלא אתם בטחו בה' כי תראו בכל הדורות שעברו עזרם של ישרא ומגינם היה: ואמר **בטח**. לישראל דרך כלל:

פסוק י
בית אהרן. הם הכהנים והלוים. אמר להם לבדם, כי הם הקרובים לה' ועומדים לפניו תמיד, אמר שיבטחו בו כי עבודתם לפניו תועילם:

פסוק יא
יראי ה'. הם החכמים שהם מתבודדים בבית ה' ללמוד ומתעסקים בחכמה לדעת ה' כי הם ידעים מחכמתם, כי אין זולתו שראוי לבטוח בו, ויש מפרשים כי יראי ה' אשר בכל עם ועם:

פסוק יב
יהוה. אשר זכרנו תמיד בחמלתו עלינו: הוא **יברך עמו**. ופירש אחר כן הפרט יברך את בית ישראל:

פסוק יג
יראי ה' הקטנים עם הגדולים. ואלא אמר על האחרים אלא על בית ישראל ובית אהרן כי בית כולל קטנים עם הגדולים, וכן בבטחון לא זכר עם ישראל עם יראי ה' בית כי הקטנים אין בהם דעת הבטחון:

יברך. **הקטנים**. בעבור הגדולים:

פסוק יד
יוסף דרך תפילה או דרך נבואה:

פסוק טו
שמים וארץ. הוא עשה העליונים והתחתונים ובידו לברך מי שירצה:

פסוק טז
השמים. אף על פי שהוא עשה השמים והארץ ממשלת השמי' לו לבדו ואין לאדם בהם דבר, אבל הארץ נתן ממשלתם לבני אדם וצריך שידעו בני אדם ויכירו כי הוא אדון והם פקידים עליה כאשר ירצה יעביר אותם מהפקידות ויתננו לאחרים כלומר שימית אלו ויוליד אחרים, ומי שיכיר שהוא אדון ויראהו כמו הפקיד, האדון יעמידהו בפקידות וישמרהו הזמן הקצוב לו לפיכך אמר אחריו לא המתים יהללו יה אותם שימית אותם האל יתברך טרם זמן הקצוב ימיתם בעונם שלא הכירוהו בחיים שהוא אדון ולא יראו מפניו, והנה **ימותו ולא יהללו יה**. כי תאבד נפשם במותם:

פסוק יז
והם יורדי דומה, באמת, והדומה הוא הקבר שהגוף בו, והגוף יורד בה:

פסוק יח
ונחנו. אבל אנחנו שאנו יראי האל ויודעים ומכירים שהוא אדון על הכל יחיה אותנו ונברכהו בחיים וזהו מעתה שהוא זמן העומד וכן עד עולם שהוא עולם הבא, כלומר במותנו לזמן הקצוב לא ימותו נפשינו אלא יברכוהו ויהללוהו לעדי עד לפיכך הללויה אתם יראיו בעוד אתם בחיים:

פרק קטז

פסוק א
אהבתי וכו'. טעמו דבק עם כי הטה וכן הוא פירושו:
אהבתי ה' כי ישמע קולי. ואת תחנוני כלומר אהבתי והדין עלי לאהבו כי הוא שומע קולי ואת תחנוני בכל עת אקראהו:

פסוק ב
כי הטה, הוא הטה אזנו לי, ואני כלי ימי לא אקרא לעזרה לבלעדו:

פסוק ג
אפפוני. בעת שאפפוני וסבבוני:

חבלי מות. כלומר שהייתי בסכנה והייתי קרוב למות:
וחבלי. כמו צירים וחבלים:
ומצרי שאול מצאוני. כפל עניין במלות שונות:
ומצרי. כמו כי צוררים הם לכם:
צרה ויגון אמצא. אמר מצאוני ואמר אמצא כי המקרים ימצאו האדם לא יוכל לברוח וגם הוא ימצאם שילך אחריהם למקום שימצאם כי לא ידע את עתו ופעמים ילך למצוא הטוב וימצא רע:

פסוק ד

ובשם. כשהייתי בצרות אני בשם ה' אקרא, והייתי אומר אנא ה' מלטה נפשי:
אנה. לשון תחינה ובקשה ופעמים כתוב בה"א ופעמים כתוב באל"ף וזה מן השלשה הכתובים בה"א, וקריאת האל"ף מלעיל, כי האל"ף קמוצה והנו"ן דגושה, וכן כל אנא:

פסוק ה

חנון ה'. לפיכך הייתי קורא אליו כי הוא חנון וצדיק ומרחם:

פסוק ו

פתאים. האל"ף נחה והיו"ד נעה תחתיה. אמר כי הפתי שאין יודע תחבולה להנצל מרעתו האל שומרו כשמשים עליו בטחונו, וכן החכם לא יבטח בחכמתו ובתחבולותיו כי לא יועילו לו אם לא ירצה האל אבל זכר פתאים שאין להם צד אחר:
דלותי. קריאתו מלרע הרביע בתי"ו, ואמר כשהייתי דל ועני ולא היה לי משען, הוא יהושיע לי:

פסוק ז

שובי. מלרע כמו עורי דבורה אמר כשהייתי בצרה הייתי אומר לנפשי שובי למנוחיכי מהצרה שאת בה שובי לאל יתברך כי הוא יהיה לך למנוחה:
כי ה' גמל עליכי. כי הוא גומל עליכי כמה פעמים כן יגמול עתה:

פסוק ח

כי. כמו שהיית מבטיח את נפשי כן עשית:
כי חלצת את נפשי ממות. שהיתה קרוב למות בצרה שהייתי בה:
את עיני מן דמעה. וחלצה עיני מדמעה שלא בכיתי כמו שהייתי בוכה בצרתי:
את רגלי מדחי. וכן חלצת את רגלי בהיותי נדחה וגולה:

פסוק ט
אתהלך. עוד אתהלך לפני ה' בארץ ישראל ששכינתו שם, ולפי שהיה גולה בין פלשתים בברחו אמר ה, ועוד ישראל הם ארצות החיים ונקראת ארץ ישראל חיים כמו שנקראת ארץ צבי ארץ חפץ כי היא חמדת הארצות והיושבים בה הם חיים ובריאים, חיים ענין בריאות, כי ארץ ישראל אוירה טוב מכל הארצות:

פסוק י
האמנתי. האמנה גדולה היתה לי כי הייתי מדבר כאשר עניתני כלומר כשהייתי אני בורח וכשהייתי בחפזי הייתי:

פסוק יא
אומר **כל האדם כוזב**. כלומר אפילו בזמן שהייתי נחפז ועני מאד הייתי אומר כל אדם שאומר שלא תהיה לי המלוכה כוזב הוא וזו היה האמונה גדולה, ומה שכתוב במזמור ל"א, ואני אמרתי בחזי נגרזתי מנגד עיניך, בעת החפזון היה מפחד שימות ביד שאול והוא משיב אל לבו, ואומר זה לא יתכן כי כבר הבטיחנו האל יתברך שאמלוך ואני מאמין בו אף על פי שאני בסכנה גדולה:

פסוק יב
מה. מה אשיב לה' מה גמולו או מה מנחה אוכל להשיב לו על כל החסד שעשה עמי כל תגמולוהי עלי כל תגמוליו שגמלני הם עלי להשיב כנגדן אם אוכל כי לא היה בי זכות, שהיה עליו לעשות לי מה שעשה אלא הכל חסד מאתו:
ותגמולוהי. כמו תגמוליו, על דרך לשון ארמית עלוהי כמו עליו:

פסוק יג
כוס. יש מפרשים כוס חלק כמו מנת חלקי וכוסי, ויתכן לפרש כמשמעו כלומר כשאעשה משתה ושמחה ארים כוס היין ואודנו עליו בפני רבים ואזכור ישועתו שהושיעני, ואותו הכוס יקרא כוס ישועות:
ובשם ה' אקרא. וכן בעת הרוחה כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא:

פסוק יד
נדרי. הנדרים שנדרתי כשהייתי בורח וגולה אם ישיבני האל יתברך לביתי אותם הנדרים אשלם עתה נגד כל עמו: וטעם **נא**. דבק עם אשלם לא עם נגדה: וה"א **נגדה**. נוסף או ה"א במקום למ"ד השימוש כי תבא זאת המלה עם למ"ד: ולמ"ד **לכל עמו**. נופלת על העצם ויספיק הענין בלתה וכן למ"ד הרגו לאבנר:

פסוק טו
יקר. כמו וייקר דמם בעיניו, יקר הוא בעיניו להמית חסידיו בלא עתם, ואני מן חסידיו לכך מלט נפשי מן המות:

פסוק טז
אנה. גם זה כתוב בה"א והוא בענין הודאה לאל יתברך שעשה עמו טובה בעבור שהוא עבדו:
עבדך בן אמתך. פירשתיו במזמור פ"ו תדרשנו משמה:
פתחת למוסרי. לפיכך אני מודה לך שפתחת למוסרי כי ידעתי כי מאתך היתה תשועתי, ואמר פתחת למוסרי והוא לא יהיה אסור, פעמים היה כאילו היה אסור ונלכד כמו בסלע המחלקות ובפני אבישי שהיה קרוב להיות נלכד ואסור:

פסוק יז
לך אזבח זבח תודה. שאודה לך על הזבח ואקרא לרבים בשם ה' להיות עמי בזבח וישמעו הודאתי:

פסוק יח
נדרי. כפל הפסוק לאמר כי בחצרות ה' ישלם אותם, בבית שהיה בו הארון בירושלים:

פסוק יט
בתוככי. היו"ד נוספת לצחות הלשון, וכן יו"ד בעונכי תחלואיכי בנעוריכי:
הללויה. כולכם תהללו יה עמי:

פרק קיז

פסוק א
הללו. זה המזמור משנים פסוקים לבד והוא לימות המשיח ורמז בו בעשותו אותו שנים פסוקים לבד כי כל העמים יהיו לשני עברים, ישראל יהיו בתורתם, וכל האומות בשבע מצות לעדר אחד וכולם יהללויה כי כולם יודו בו אז, ולפי שאמר בתכלית המזמור הללויה שאמר כנגד ישראל, ראה ברוח הקדש כי כל האומות יהללו יה עדין אמר כנגד כולם הללו את ה' כל גוים:
שבחוהו כל האמים. והוא כפל הענין במלות שונות, וזה יש לכם להללו ולשבחו:

פסוק ב
כי גבר עלינו חסדו. עד שהוציאנו מן הגלות שלא הייתם מאמינים שיוכל להיות, ועתה הודו ואמרו כולם **ואמת ה' לעולם**. כי אמת הוא דברו והבטחתו שהבטיחני להוציאנו מן הגלות: ואמר עוד **הללו יה**. לחזק, או אמר כנגד ישראל:
ואמת ה' לעולם. אמת שקיימת מה שאמרת וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור:

פרק קיח

פסוק א
הודו. בזה המזמור יש מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל יש אומרים כי המזמור הזה נאמר על דוד ויש אומרים כי על ימות המשיח נאמר, והודאה על לשון בני הגלות ביחיד דרך כלל וזה הוא הנכון, והמזמור מתחיל בהודאה ומסיים בהודו לשבח המזמור ולגדולת הדברים שנאמרו בו, אם על דוד נאמר יהיה פירושו כי כשמלך דוד אמר כולכם חייבים להודות לאל במלכותי כי טוב עשה לכם, ואחר כך זכר בפרט ישראל ובית אהרן ויראי ה' וישראל יש להודות לאל יתברך על מלכותי שאני בעזרת האל הייתי מנצח אויביהם אף בימי שאול כל שכן עתה שאני מלך שיהיה לבם בטוח ושוקט שלא יבואו האויבים עליהם ויפחדו ממני:

פסוק ג
בית אהרן. יש להודות על מלכותי כי שאול הרג נוב עיר הכהנים:

פסוק ד
יראי ה'. יש להם להודות לאל יתברך על מלכותי כי מפני שיהיו ישראל בהשקט ובהבטחה יהיה ליראי ה' פנאי להתעבסק בחכמה, ועוד כי אני ירא האל כמותם ואוהב אותם ושימם בחברתי:
בית אהרן. יאמרו גם כן כל"ח שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, ואם על ימות המשיח נאמר המזמור אמר כנגד כל האומות הודו לה', כי טוב עשה להם לישראל ושמר להם חסדו לעולם כלומר לקצת ימים רבים שהיו בגלות ועתה הם אדונים, וכן בית אהרן יודו לבדם ויאמרו כי לעולם חסדו שבטלה הכהונה מהם כמה שנים בגלות ועתה שבו אליה, וכן יראי ה' המתבודדים בתורה ובחכמות כולם יודו ויאמרו כל"ח כי בגלות מרוב הצרות לא היה להם פנאי ולא היה לבבם שלם ונכון אל ה' אלהיהם ועתה יודו את ה':

פסוק ה
מן. אם על דוד נאמר יודה לאל יתברך שהוציאו מהמצר למרחב כי כשהיה בורח היה במצר שהוא מסתתר במערות ובמצודות, ואם על ישראל נאמר, יאמר ישראל דרך כלל מן המצר שהייתי בו והוא הגלות משם קראתי יה עד שענני ושמני במרחב:
ומצר. שם מפעלי הכפל, ולרבים מצרים ובסמוך מצרי שאול, וענינו מן כי צוררים הם לכם:

פסוק ו
ה' לי ולא אירא מכל אשר ירצה לעשות לי כי לא יהיה לו כח ויכולת, ואם ה' עמי הוא עם עוזרי ולא יהיה באויבי כח להרע לי אלא:

פסוק ז
אני אראה בשונאי. אני אראה בהם כמו שארצה לראות:

פסוק ח
טוב לחסות. וכפל הפסוק לחזק הענין:

פסוק י
כל גוים סבבוני. וכאשר סבבוני בטחתי בשם ה' כי אמילם ואם על כנסת ישראל מבואר הוא, ואם על דוד, הם ישראל ופלשתים שירצו להרע לו כשבא אל אכיש גם הגוים אשר שרפו צקלג ושבו נשיו:

פסוק יא
סבוני. כפל הענין והוסיף עוד לחזק: ומלת **אמילם**. כמו אמילם בצר"י ובא פת"ח תחת הצר"י מפני ההפסק וענינו אכריתם. ועוד שלש והוסיף לחזק הענן אמר:

פסוק יב
סבוני, **דועכו** מהדגוש שלא נזכר פועלו ענינו כבוי: ואמר **כאש קוצים**. שהוא כבה במהרה ולא יעשה מהם גחלת:

פסוק יג
דחה דחיתני לנפול. אמר כנגד האויב עזרני שלא נפלתי:

פסוק יד
וזמרת יה. ענינו וזמרתי יו"ד עזי עומד במקום שנים כי וזרמת קמוץ ואיננו סמוך, או יהיה תי"ו וזמרת במקום ה"א, אמר עוזי וישועתי יה וראוי לי שאומר לו:

פסוק טו
קול רנה וישועה. כאשר ימין ה' עושה להם חיל כח ועושר אז יהיה קול רינה באהליהם וישועה שיזכרו בקול רם ישועתו:

פסוק טז
רוממה. שלא תמוט לעולם כמו ימין הגבורים והנדיבים ולעולם רוממה, והיא עושה לאוהביו חיל וכפל לחזק הענין כי אל יהיה הכח והעושר מזולתו:

פסוק יז
לא אמות. כמו שחשבו להמיתני ולהאבדני מן העולם אבל אחיה ואספר מעשה יה המעשים והנפלאות שעשה עמי:

פסוק יח
יסור יסרני יה. הימים אשר הייתי ברע מוסר האל הוא שהיה עלי לנקותי מפשעי לא שרצה להמיתני ודגוש הנו"ן יסרני לתפארת הקריאה כדגוש חנני אלהים:

פסוק יט
פתחו לי שערי צדק. על דרך משל כלומר דברי תהילה והודאה לאל יתברך שהצילני ואומר לחכמים וליודעים שיעזרוני להודות לאל זהו פתחו לי:

פסוק כ
זה השער לה' כי אינה ראויה התהלה והשבח אלא לאל לפיכך צדיקים יבואו בו ויודו לאל יתברך על כל מה שעשה עמהם כמו שאני בא בו:

פסוק כא
אודך. אודה אותך כי עניתני בקראי אליך מן המצר:

פסוק כב
אבן מאסו הבונים. אם על ישראל נאמר יקרא כל ישראל בכלל אבן על דרך משל כי ישראל עיקר בנין העולם בחוקיהם ובמשפטיהם, והיו מואסים אותם המלכים שיהיו אפילו אחד מאבני הבנין כל שכן שתהיה:
פנה. כלומר שאין צורך לעולם בהם והנה בעת הישועה היתה לראש פנה, כמו שעושה אדם פינות הבית באבנים גדולות ויפות להעמיד ולקיים אבני הבנין, כן יהיו ישרא לעתיד לבא יהיו לראש יהיו קיום העולם:

פסוק כג
מאת. יתמהו עליהם מלכי הארץ ויאמרו לא היתה זאת התשועה לאומר זאת אלא מאת ה': מאד **נפלאת**. זאת התשועה בעינינו, ואיך היתה, אלא כי מאת ה' היתה ויענו כולם ויאמרו:

פסוק כד
זה. יום התשועה:
עשה ה'. אותו כי לא יוכל להיות בלתו לפיכך אין לנו להיות עצבים בישועת ישראל אלא שנגילה ונשמחה עמהם בזה היום כי מאת ה' היתה והוא עושה אותו:

פסוק כה
אנא. יאמרו ישראל אנא ה' הושיעה נא והצליחה נא לכל הבאים בצילך ולשוב לעבודתך, ויאמרו הכהנים שיהיו בבית המקדש לכל הבאים לעבוד את ה':

פסוק כו
ברוך הבא בשם ה'. ברכנו אתכם מבית ה' ותהיו מבורכים בשמו כי הוא אל יכול, והוא יחיד נמצא והוא האיר לנו מאפילה שהיינו בה בגלות לפיכך בואו ועבדו את ה' כמונו:

פסוק כז
אסרו חג בעבותים. הביאו הכבש קשור בעבותים עד שתביאוהו לקרנות המזבח כלומר להקריבו לפני ה', וקרבן כבש או זולתו יקרא חג, לפי שבחגים נקריב אותם ברוב:

פסוק כח
אלי אתה. יאמר ישראל לי נאה להודות לאל על כל האומות כי אתה אלי כלומר שהראית כחך ויכלתך ה' והוצאתני מן הגלות בכחך הגדול. וכן אתה אלהי שלקחת משפטיך מן המורדים בך, לפיכך אודך וארוממך בפי:

פסוק כט
הודו לה' כי טוב. אומר כנגד כל הגוים, כי עם הכל חסדו ולעולם עם בריותיו. ואם על דוד נאמר המזמור, ואמר אבן מאסו הבונים על דוד כשבא שמואל למשחו, וכן סדרו רבותינו פירוש הפסוקים מאודך ולמטה אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים אמר ישי כי דוד היה נער קטן רועה צאן ולא היה נחשב בעיניהם ולא עלה על לבם שיהיה הוא מלך. מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו, אנא ב' הצליחה נא אמר דוד, ברוך הבא בשם ה' אמר ישי, כשבא דוד מן הצאן, ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל: אל ה' ויאר לנו אמרו כולם, אסרו חג בעבותים אמר שמואל כי קרא אותם אל המזבח. אלי אתה ואודך אמר דוד, כהודו לה' אמרו כולם:

פרק קיט

פסוק א

אשרי. המזמור הזה הוא נכבד מאד וחברו דוד על שמונה אל"ף בית כי בכל אות יש בו שמנה פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך, או תורה, או עדות, או פקודים, או מצוה, או אמירה, או דבור, או משפט, או צדק, או אמונה, או חוקים, ואלה המלות הם חלוקי כל התורה:

תורה. היא תכונת המצות היאך נעשית כמו תורת החטאת:

דרך. תיקון המצות מה הוא חנון אף אתה חנון וכן בשאר המצות:

חוקים. המצות שלא נגלה טעמם כגון שילוח טמאים והפרת נדרים וכיוצא בהם:

משפטים. הם הדינין שבין אדם לחבירו:

עדות. המצות אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדים ציצית ותפילין וכיוצא בהן:

פקודים. הם המצת שהשכל מורה עליהם שהם כפיקדון כדבר גנוז בלב האדם:

צדק. הוא צידוק המצות, כי בצדק נאמרו:

דיבור, **ואמירה**. הם כלל לכל המצות, וזכר דיבור ואמירה גם כן, להבטחה שהבטיחו האל וזכר גם כן דבור לכינוי רצונו בבריאת העולם: וכן **אמונה**. קיום דברו בבריאת העולם וכאשר זכר כל אלה השמות כל אחד בפסוק אין דעתו על השם ההוא לבדו אלא זכר האחד והוא הדין לאחרים ופעמים זכר שנים בפסוק, ויש בו פסוקים אמר בעת צרתו בברחו או בצרות אחרות, ובחברו המזמור כלל אלה הפסוקים בו לפי שהצרה היא היתה מטרידה אותו מלהתעסק בתורה ובחכמה, ועתה יש לשאול למה חיבר המזמור זה על שמונה לא על פחות ולא על יתר כי במקומות אחרים שזוכר לחשבון שבעה או עשרה אינם דוקא אלא לסך חשבון כמו שביארנו במקומות אחרים, כי השבעה בעבור שבעה גלגלים שבהם שבעה ככבי לכת שמשמשים בעולם, וכן ימי העולם שבעה כי כן יצירת העולם בששה ימים ובשביעי שבת, וכן עשר לפי שהוא כל החשבון, אבל ח' לא נמצא בשום מקום שהוא לסך חשבון אלא שהוא חשבון דוקא אם כן למה כיון דוד לזה החשבון, והנראה בעיני כי לפי שהמזמור הזה כולו הולך על מצות וחקים ומשפטים והדומה להם וכולם בנויים על דרך שכל וחכמה והדרכים שבהם נקנית החכמה ומדות האדם הם שבעה, והם חמשה חושים שמדות האדם מיוחסים אליהם כי בארבעה החושים מבואר הוא כי בעינים יראה האדם בספר החכמה, ובאזניו ישמע מפי התלמידים, ובפה ידבר מה שלומד ומלמד לאחרים, ובידו יכתוב הספרים, ומה שצריך לבאר הוא חוש הריח, והוא מיוחס אל החכמה לפי שנקבי האף הקרובים אל

שני חללי המוח שבהם כח הציור, ודרך הששי הוא הגדת המגידים והוא דבר שלא ידע באחד החושים אבל הוא דב ברור אצלו, הנה יגידו המגידים כי קונסטנטי"נה בעולם והוא לא הלך שם ולא ראה, אבל לפי שכל אשר היו שם מגידים עניינם ואין מכחיש ביניהם יתברר אצלו שהוא, וגם בדרכי החכמה יצטרך הגדת המגידים כי מדרכי החכמה יגלו בבוחן הנבראים, ואינם ידועים אצל כל אדם, אבל ישמעו מפי המגידים כענין שאמר האל לאיוב הידעת עת לדת יעלי סלע וחולל אילות תשמור וכן כל כיוצא בדברים שבחנו בדרכי החכמה בנבראים. והדרך שביעי ראיות שכל וידיעתו וזה הדרך חזק מכלם, ונשאר דרך אחד שאינו מדרכי החכמה ואין השכל מורה עליו אלא שהוא עמוד גדול, ויותר חזק לכל בעלי תורה והיא הקבלה שחייבין אנו להאמין בה על כל פנים, ובה יתאמת בנפשותינו ויתחזק בלבותינו כי משה רבינו ע"ה כתוב התורה מפי האל יתברך וחידוש העולם ומעשה בראשית, וענין האבות והאותות הגדולות אשר ראו אבותינו במצרים ובמדבר וקריעת ים סוף והירדן ומעמד הר סיני ועמידת חמה ולבנה ליהושע ושאר הנפלאות הכתובות ע"י הנביאים, אשר לא ראו עינינו ולא שמעו אזנינו ולא יורה עליהם השכל ולא נתנו לבחנן כי הגדות המגידים נתן לבחנן, אבל זה לא ניתן לבחון אלא יתאמת אצלינו מפי הספרים אשר הם ירושה מאבות דור אחר דור היתה הקבלה הזאת נכונה אצלינו ונתקעה בלבותינו כאילו ראו עינינו ושמעו אזנינו ויורה עלינו שכלינו ויותר, כי ההרגשות מכזבים לפעמים, וגם בשכלו יטעה אדם לפעמים כשאין דרכי המופת ברורים אצלינו, אבל הקבלה אשר היא ירושה מאבות דור אחר דור לא נמצא בה מכחיש בכל האומות, וגם כל הספרים שנכתבו בה ממזרח שמש עד מבואו לא יכחיש אחד את חבירו, לפיכך חיבר דוד ע"ה זה המזמור על שמנה אלפ"א בי"ת כנגד שמנה הדרכים שביארנו והנה זה מבואר, ונשוב לבאר הפסוקים אשר במזמור:

אמר **אשרי תמימי דרך**. ומי הם האנשים שהם תמימי דרך שדרכם תמה ושלימה אותם שהולכים בתורת ה' כלומר שלומדים התורה כי לא יהיה דרכם שלם אם לא ילמדו התורה, כמו שאמרו אין בור ירא חטא ויש מפרשים ההולכים בדרך תורת ה', ודרך שזכר עומד במקום שנים כי דרך תורת ה' היא השלמה והתמה, ויש לפרש עוד כמו הפוך אשרי ההולכים בתורת ה' תמימי דרך כלומר הלומדים כשהם תמימי דרך שיעשו מעשה התמימות מלימודם כלומר שאינם עומדים על הקצוב אלא עושים לפנים משורת הדין:

פסוק ב

אשרי. שינצרו אותם וישמרו בעין לבם מעדותיו שיבינו וידעו בכל לבם לא בלב ולב כמו אותם שלומדים או עושים המצות כדי לקנות להם שם:

פסוק ג
אף. יש מפרשים אף כמו כל שכן אם ישמרו עדותיו והם מצות עשה כל שכן שישמרו שלא יפעלו עולה שהם מצות לא תעשה אלא הלכו בדרכיו, ויש לפרש עוד אף לא פעלו עולה שלא תזדמן לעולם דבר עבירה לידם אלא כל ימיהם בדרכיו הלכו כענין שנאמר בא ליטהר מסייעין אותו:

פסוק ד
צוית. למה צוית אותם לשמרם מאד שלא ישגא בהם אדם אלא כל לבו יהיה בהם:

פסוק ה
אחלי. תחנתי ובקשתי לפניך שיכונו דרכי לשמור חקיך כלומר שלא יטרידוני עסקי העולם כדי שאמצא לבי ועצמי פנוי לשמור חוקיך:
ואחלי. מענין ויחל משה והאל"ף נוספת:

פסוק ז
אודך. כי הם ילמדוני להודות לך ביושר לבב בלמדי והביני כי כולם משפטי צדקך:

פסוק ח
את. מאד. דבק עם אשמור כמו שאמר למעלה לשמור מאד כלומר בדעתי וברצוני לשמור מאד חקים בכל לבי ובכל כחי גם אתה אל תעזבני אלא עזרני בשמירתם, ואדוני אבי ז"ל פירש את חוקיך אשמור ואתה אל תעזבני עד שאגיעה לשומרם מאד:

פסוק ט
במה. באר בזה כי לא יהיה דרך האדם זך בלימוד לבד אלא במעשה שישמור כמו שלומד זהו לשמור כדבריך כי אם ילמוד ולא יעשה כלמודו איך זה אלא מכוער וזכר נער להודיע כי כמו שחייב אדם לחנוך הנער בלימוד כן צריך לחנכו מקטנותו במעשה שישמור לעשות מה שלומד אם יחל זה מנערותו וירגיל עצמו בזה, באמת יזכה אורחו בזה ולעולם יהיה זך כי אם יצא מדרך הנערות ויעשה מעשה זך וישר. כל שכן כשיהיה גדול ואם נאמר זה בנער שצריך לזכות ארחו כל שכן בגדול שיהיה תלמודו ומעשיו שוין:

פסוק י
בכל. כי אני כן עשיי כי נתעסקתי בלימוד התורה בעבור המעשה והמעשה לדרישת האל ולכוונת עבודתו לא לעשות לי שם בין בני אדם והואיל ואני דורש אותך בכל לבי ואתה יודע את לבבי אל תשגני ממצותיך, כלומר אל תשימני שוגה מהם אלא עזרני להבינם ולעשותם ואמר תשגני כיון שבידו לתת החכמה והבינה, אם כן הוא יתברך כשאינו נותן הבינה בלב המבקש אותה כאילו הוא משגה אותו:

פסוק יא
בלבי צפנתי. אני נזהר שלא אשכחנה אלא היא צפונה בלבי:
למען לא אחטא לך. כי השוכח יחטא במצוה:

פסוק יב
ברוך. אני מברך ומודה לך על שלמדתני ומבקש מלפניך שתלמדני עוד:

פסוק יג
בשפתי. לפי שאמר בלבי אמר אע"פ שצפנתיה בלבי לא הנחתי אותם מלספרם בפי להרגיל עצמי בהם ללמדם לאחרים:

פסוק יד
עדותיך. הוי"ו נקראת כן הוא בשמונה אותיות באל"פא בי"ת זאת, וסימן בד"ה מנפצ"ר, עדותיך בוי"ו נעה, אמר אני שמח כשאני מבין בדרך עדותיך ואני רואה בהן חכמות נפלאות ודברי' ישרים וצדיקים ואני שמח בהן כאדם ששמח על כל הון שימצא:

פסוק טו
בפיקודיך. כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם לפיכך לא אשכחם כי הם לי לששון ולשמחת לבב:

פסוק יז
גמול על עבדך. גמילות חסד זה עשה עמי שאחיה ולא אשאל החיים לתענוגי העולם אלא כדי שאשמרה דבריך:

פסוק יט
גר אנכי. כי האדם דומה בזה העולם כגר שאין לו מעמד במקום כן האדם יסע מזה העולם כי אין לו מעמד וקיום בו, לפיכך צריך שלא תסתר ממני מצותיך כי לא אדע יום נסעי:

פסוק כ
גרסה. נשברה נפשי מרוב תאוה אל משפטיך ללמדם אפילו בעת שאני עסוק בעולם לבי הומה עליהם:
גרסה. מעניין גרש כרמל:
לתאבה. מקור עניין תאוה וחשק:

פסוק כא
גערת. עבר במקום עתיד והגערה שאינה קשורה עם הבי"ת היא לשון השחתה. אמר **תגער** הזדים הארורים שהם שוגים ממצותיך וקראם שוגים כי הם זדים בביטול הלימוד

ושוגים מן המצות מפני שאינם יודעים, ולפי שזכר כי בכל עת הוא תאב אל המשפטים אמר כן אני תאב והם אינם תאבים אלא בטלים מתעסקים בהבלי העולם או יושבי קרנות ואין להם חפץ בלימוד, לפיכך לא ידעו משפט האל והם שוגים בהם ועוברים עליהם: ואמר **ממצותיך**. ולא אמר במצותיך, כי בשגגתם הם יוצאים מן המצות:

פסוק כב

גל מעלי. אותם הזדים מחרפים ומבזים אותי לפי שנצרתי עדותיך ואתה גלה אותה חרפה מעלי והעבר אותם שיבושו מהרה ואשמח אני:

פסוק כג

גם ישבו שרים. וגדולים שאינם חפצים בתורה יושבים בקרנות ומדברים בי דרך גנאי ואני אינני חושש להם ואשיח בחוקיך כי אני עבדך ועושה מצותיך כעבד מחות אדוניו. ואר בלשן נפעל **נדברו**. לפי שהדיבור בלשון נפעל רוצה לומר התמדת הדיבור:

פסוק כד

גם עדותיך: הם **שעשועי**, **ואנשי עצתי** וחבירי, לא השרים:

פסוק כה

דבקה. כשהייתי בורח מפני אבשלום כאלו נפשי דבקה לעפר ע"כ היה מתחנן לאל יתברך ואומר חייני כדבריך שהבטחתני ע"י נתן הנביא:

פסוק כו

דרכי. כלומר חפצי ועניני ודרכי שהייתי רוצה לעשות כמה פעמים הייתי מספר אותם לפניך כמו שאמר וישאל דוד בה':

ותעני. כמה פעמים עניתני במה שהייתי שואל מלפניך כי ענני במה שאני שואל מלפניך שתלמדני חוקיך שהם נסתרים ולא יבינם אלא חכם, ואתה למדני אותם שתתן לי לב מבין את הסודות באמת:

פסוק כח

דלפה. נתכה נפשי מרוב יגון שיש לי או פי' דלפה דמעה:

קיימני כדבריך. קיימני במלכותי כדברך שאמרת לי על ידי נתן הנביא:

פסוק כט

דרך שקר. לא תזדמן לפני ועזרני להסיר אותם ממני:

ותורתך חנני. שתתן לי לב להבינה ולהתעסק בה:

פסוק ל

דרך אמונה. הפך דרך שקר כלומר אותה בחרתי, וכן משפטיך שויתי:

פסוק לא
דבקתי. וכיון שדבקתי בהם ללמדם תמיד אל תביישני מהם שלא אבינם ולא אבוא על תכונתם כי זה יהיה לי בושת אם לא אבינם על הנכונה כיון שאני מתעסק בם תמיד:

פסוק לב
דרך. כל כך תרחיב לבי עד שארוץ בדרכם בלא עיכוב:

פסוק לג
ואצרנה עקב. הכינוי על הדרך, ופירוש עקב שכר שתודיעני דרך חוקיך זה יהיה שאצור אום ולפי דעתי לפי שהעקב לסוף הגוף אמרו לסוף הדבר עקב בעבור שהשכר סוף המעשה ופירוש ואצרנה עקב עד סוף ימי כלומר כל ימי חיי אצרנה:

פסוק לד
הבינני. לא לעשות לי שם אלא בכל חפצי ורצוני מאהבתי לעשות מצותיך:

פסוק לה
הדריכני. שתפתח לבי אליו ולא אשגה בו כאדם שיודע הדרך שילך בה בכל עת שירצה:

פסוק לו
ואל אל בצע. ולא יהא לבי להוט לקבץ ממון אלא בכל לבבי יהיה על עדותיך:
בצע. ענינו אהבת ממון:

פסוק לז
העבר. הבקשה הזאת לעזרו על קיום המצות:
מראות שוא. שלא יתור אחר עיניו:
בדרכך. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: ואמר **חיני**. אחרי כי החטא ימית האדם:

פסוק לח
הקם. מה שהבטחתני להקים המלכות לבני אחרי:
אשר ליראתך. אשר יהיו דבקים ליראתך:

פסוק לט
העבר חרפתי. לפי שאמר בפסוק שלפני זה להקים ההבטחה לבניו אחריו, בקש שלא יהיה לשטן לו אותו העון שהוא חרפתו לבניו ואע"פ שאמר לו גם ה' העביר חטאתך מכל מקום בקש מהאל ית' שיעבירו גם מבניו:
כי משפטיך טובים. הם אך לא תשפוט את האדם כפי עונשו הראוי לו:

פסוק מ
הנה. אף על פי שחטאתי אני תואב לפיקודיך לפיכך בצדקתך חייני כלומר האריך חיי כדי שאקיים המצות:

פסוק מא
חסדך ה'. חסר יו"ד הרבים מהמכתב, אמר תשועתך וחסדיך יבאו לי כמו שהבטחתני:

פסוק מב
חורפי. שהיה אומר אין ישועתה לו:
כי בטחתי בדבריך. שתקיימנו לי:

פסוק מג
ואל תצל מפי. כענין וינצלו את מצרים:
עד מאד. אני מבקש מאתך שלא תצל מפי אלא הרגל את פי לדבר האמת כי אם לא תעשה זה יהיה כאילו אתה הצלתו ממני כי בידך לעזרני ולפתוח את פי לטובה:
כי למשפטיך. שהם אמת יחלתי לך שתודיעם ותלמדם לי:

פסוק מד
ואשמרה. כאשר יהיו מורגלים בפי אזכרה תמיד ואשמרה לעשותם לעולם ועד כלומר כל ימי היותי: או פי' **לעולם ועד**. לעולם הבא כלומר אני אשמור התורה תמיד בעולם הזה והיא תהיה שמורה לי לעולם הבא:

פסוק מה
ואתהלכה. אחר שתעזרני בלימוד התורה לא יצר צעדי בדרכה ואתהלך בדרך רחבה כי אני דורש פקודיך תמיד ולכן אמצאם בעזרתך:

פסוק מו
ואדברה. כאשר תעזרני להגיע אל האמת אז אדבר בהם נגד מלכים כי הם עסוקים בעניני מלכותם וכשיראוני עוסק בתורה ידברו בי ויחשבו להשיב דבר כנגדי ואני אשיבם וידעתי כי לא אבוש כי אנצחם במענה:

פסוק מז
ואשתעשע. אף כשאשב יחידי בם אשתעשע יותר מחברים אחרים, כי אהבתי אותם:

פסוק מח
ואשא כפי. ארים ידי וארגיל לבי לעשות המצות וארגיל פי לשיח בהם:

פסוק מט
זכר דבר. ההבטחה שהבטחתני:

יחלתני. עובר לשלישי אמרת לי שאוחיל לך:

פסוק נ
בעניי. כשהייתי גולה לא היו לי חיים כי הייתי מת מיגון לולי אמרתך והבטחתך חייתני:

פסוק נא
הליצוני עד מאד. דברו בי והתלוצצו בי על עסקי תמיד בתורה, ועם כל זה מתורתך לא נטיתי:

פסוק נב
זכרתי. כשאני בעניי זכרתי משפטיך שהבאת על אנשים טובים בשנים שעברו ואחר כך היית מביא עליהם טובה רבה, ובזה אתנחם כי ידעתי כי אם הבאת עלי עתה משפטיך עוד תביא עלי טובה:

פסוק נג
זלעפה. רעדה אחזתני מרשעים שהם עוברי תורתך מה יהיה סופם וכל גופי רועד בראותי שלותם:

פסוק נד
מגורי. במקומות שהייתי גולה ומתנודד בהם תחת העצבון שהיה לי מהרשעים בזכרי חוקיך היו לי זמירות והייתי משתעשע בהם:

פסוק נה
זכרתי. כשאני מתבודד בלילה משנתי אני זוכר שמך ויחודך ומחשב בו, וידעתי כי שמירת העבירה היא סולם גדול לעלות בו אל ידיעת שמך לפיכך ואשמרה תורתך:

פסוק נו
זאת. הידיעה וההשגחה היתה לי מתנה מאתך בעבור כי פקודיך נצרתי כמו שאמרו שכר מצוה מצוה:

פסוק נז
חלקי. כשבחרו אחרים לחלקם הממון והנאת העה"ז אני אמרתי חלקי ה' ואין לי אלא לשמור דבריך:

פסוק נח
כאמרתך. שאמרת וחנותי את אשר אחון:

פסוק נט
חשבתי. שכר עבירה כנגד הפסדה וראיתי כי הפסדה גדול, ואשיבה רגלי אל עדותיך, או פירש חשבתי דרכי העולם ולא אמצא דרך טוב כמו דרך עדותיך לפיכך סרתי מדרכי העולם והלכתי בדרך עדותיך:

פסוק ס
חשתי. מהיר וזריז הייתי במצות ולא התעצלתי בהם:

פסוק סא
עודני. שללוני מן יאכל עד, כלומר כאילו שללו נפשי מרוב חבלים שנתנו בי ועם כל זה תורתי לא שכחתי:

פסוק סב
חצות לילה. אעור משנתי ואקום ממטתי להודות לך על המשפטים שנתת לי כי הם צדיקים ואחבר הענין זה מזמורים שאודה לך בהם בקומי:

פסוק סג
חבר אני. הרשעים אני שונא אבל יריאך ושומרי פקודיך אני אוהב עד שנעשיתי להם חבר וריע:

פסוק סד
חסדך. כי כל הנבראים עומדים בחסדך שתעשה עמהם והחסד שתעשה עמי שתתן לי לב להבינם:

פסוק סה
טוב עשית עם עבדך. הדלי"ת בשו"א עם האתנחתא שלא כמנהג:
דברך. טעמו דבק עם טוב עשית:
וה'. קריאה, כלומר מה שהבטחתני עשית עמי ה':

פסוק סו
טוב טעם. שנטעמי התורה ומצות והם למדני:
כי, **האמנתי** בהם שאתה צויתם ושהם משפטי צדקך:

פסוק סז
אענה. כמו ויען איוב, ועונית ואמרת כלומר טרם שהייתי מתעסק בלימוד הייתי שוגג פעמים בשמירת המצות אבל אחר ששבתי להתעסק בלימוד אמרתך שמרתי:

פסוק סח
טוב אתה ומטיב. טוב אתה והטובה תבא לי מאתך, ומטיב עמי שתלמדני חקיך:

פסוק סט
טפלו חברו **עלי שקר**. לומר שאין תוכו כברו ואתה ידעת שבכל לב אצור פיקודיך:

פסוק ע
טפש. השמן לבם שלא יוכלו להבין תורתך אבל אני שעשעתי בתורתך בהביני אותם:
תורתך. כמו בתורתך:

פסוק עא
טוב. כשהייתי מענה עצמי ויגע למען אלמד חוקיך, לטוב גדול אני חושב אותו העינוי לי:

פסוק עב
כי **טוב** לי תורת פיך מאלפי וכו':

פסוק עג
ידיך עשוני. המעשה והתכונה בתיקון האיברים בבריאת האדם לקנות חכמה תחלה בקומתו שלא כשאר בעלי חיים ובפעולת השכל בו במיצוע האברים, בלב שהוא מלך האיברים ובמוח שהוא פקידו, ובכח הדיבור במיצוע הכלים המוכנים לו, יציאת הקול מן הריאה וחיתוך הדיבור בלשון ובשפתים ובשינים ובחיך ושאר הכוחות המשרתות וכיון שעשיתם בתכונה נבחרה להבין ולהשכיל עזרני בהבנה הביננ ואלמדה מצותיך:

פסוק עד
יראיך. הלומדים ממני יראו אותו מבין ומשכיל בכל וישמחו שנתת תוחלתי שיחלתי לדברך ולעזרתך:

פסוק עה
ידעתי. זה הבנתי וידעתי מתורתך כי צדק משפטיך וכאשר אני משיב אל לבי כמה שעניתני ידעתי כי באמונה עניתני כי אתה אל אמונה ואין עול:
ואמונה. כמו באמונה:

פסוק עו
לנחמני. מאשר עניתי:
כאמרתך. כמו שהבטחתני:

פסוק עז
יבואוני רחמיך. יבאו לי רחמיך שאחיה כדי לשמור תורתך כי היא שעשועי:

פסוק עח
יבושו זדים. כי בשקר היו מרשיעים אותי ומעוותים אותי:
ואני אשיח בפיקודיך כל שיחתי בפיקודיך הם והם יעידו עלי שקר יבושו מדבריהם:

פסוק עט
ישובו לי יריאיך. בראותם כי יבושו הזרים ישובו לי לבשרני ולחזקני באמונתי, ורבותינו ז"ל דרשו שפירשו ממנו סנהדרין כשחטא בדבר בת שבע לכך התפלל לאל יתברך ישובו לי יריאיך:

פסוק פ
יהי לבי. הזרים יבושו אבל אני לא אבוש ועזרני שיהא לבי תמים ושלם בחקיך בזה לא אבוש:

פסוק פא
כלתה. נכספה לך שתושיעני מיד מבקשי נפשי:
לדברך. ולהבטחתך:

פסוק פב
כלו עיני. מרוב צפיתי לעזרתך, ולפי שהעינים מצפות לבני אדם העוזרים אמר דרך משל גם לעזרת האל יתברך כלו עיני יכלו מרוב צפייתם:
לאמרתך. להבטחתך:
לאמר מתי תנחמני. מעוני שהייתי בו:

פסוק פג
כי הייתי כנאד בקיטור. דמה עור בשרו לנאד בעשן שהוא יבש ועם כל זה חוקיך לא שכחתי:

פסוק פד
כמה ימי. פחד שימות קודם שיראה בהם משפט:

פסוק פה
כרו. היועצים לשאול או לאבשלום עצה רעה כשיחה עמוקה אשר לא כתורתך שאמרת ולא ישפך דם נקי:
שיחות. בחיר"ק השי"ן:

פסוק פו
כל. אמר אתה ציוית על החלושין שלא לעשקם ואתה עושה משפטם כמו שכתבת עושה משפט גר יתום ואלמנה, אם כן עזרני על הרודפים אותי בשקר ובחנם:

פסוק פז
כמעט. כמו שאמר כי כפשע ביני ובין המות שהיה בסכנה קרוב למות:

ואני לא עזבתי פקודיך. כשהיה בידי להמיתם נמנעתי מפני מצותיך שהזהרת על הרציחה ואע"פ שהיו חייבים על רודפם אותי בחינם לא עזבתי משפטי עליך שכתבת כי לא אצדיק רשע:

פסוק פח

כחסדך. שהיה עמו כמה פעמים, עוד אבקש שתחייני עד שאראה נקמה ברודפי ואני בחיותי אשמרה עדות פיך והם בחיותם עוברים על תורתך:

פסוק פט

לעולם דברך. שאמרת להיות השמים יהיו, ואותו הרצון יצב לעולם, כי השמים וצבאם לא יכלו לדור ודור, וכן בארץ אע"פ שצבא הארץ אינו עומד וזהו שאמר לדור ודור כמו דור הולך ודור בא, אע"פ כן בארץ אמונתך והוא קיום העולם מכוננת שיעמוד:
לעולם, הפרטים אובדים והכללים עומדים:

פסוק צא

למשפטיך. לעשות משפטיך וגזרתך עד היום ויעמדו כי הכל עבדיך:

פסוק צב

לולי תורתך. אם כן כמו שדברך קיים בשמים ובארץ כן יהיה דברך והבטחתך קיים כמו כי כמעט אבדתי בעניי מפני רודפי, לולי שתורתך שעשועי והם ינחמוני ולא אבדתי מתוגת לבי:

פסוק צג

לעולם חייתני. כמו שאמר אז אבדתי הנה הם היו אתי ולא מתי מתוגה:

פסוק צד

לך אני. עבדך כי אין עסקי אלא בתורתך ופקודיך דרשתי כל ימי לפיכך הושיעני כאדם המושיע עבדו:

פסוק צה

לי קוו. טעם למה שאמר הושיעני כי צריך אני לתשועה כי הרשעים קוו לי לאבדני מן העולם ואני עדותיך אתבונן בם ומתעסק ואשכח תגרתם:

פסוק צו

לכל תכלה. להשלמת הדברים ראיתי קץ כלומר ראיתי והכרתי קצת תכליתם: אבל **מצותיך רחבה מאד**. ואין לה קץ ואע"פ שהמצות יש להם קץ וחשבון ידוע הענפים היוצאים מהם רחבים לאין קץ, ועוד פירשו בו על מצות הלב שהם לאין קץ אבל מצות הגוף יש להם קץ, ואמר מצותך לשון יחידה דרך כלל:

פסוק צז
מה אהבתי. כל כך אהבתי אותה עד שכל היום היא שיחתי:

פסוק צח
מאויבי. אדוני אבי ז"ל פי' מאויבי כמשמעו מהם תחכמני ותלמדני מצותיך כאשר אראה שאינם יכולים להסיר תורתך מפי, כי תורתך ברית מלח היא כמו שאמר:
כי לעולם היא לי. אני מתחכם כי זה רצונך וחפצך ועל זה בראתני:

פסוק צט
מכל מלמדי. מכולם למדתי ולקחתי מוסר ומהם התבוננתי הדרך הטובה והם למדוני שיהא עדותיך שיחה לי:

פסוק ק
מזקנים. כפל העניין במלות שונות או פי' המלמדים דרך השכל מזקנים מדברי הקבלה כי פקודיך נצרתי, פי' כי מתחילה שמרתי מנעורי הפקודים דרך הקבלה ואחר כך כשהתבוננתי שמרתי אותם מדרך השכל:

פסוק קא
מכל. מנעתי רגלי מכל ארח רע לא בעבור יראתי מבני אדם או שלא יבאוני רע בשביל המעשה ההוא אלא כדי לשמור דבריך:

פסוק קב
הורתני. מדרך השכל שידעתים מן השכל נקבעו בלבי ורצוני ולא סרתי מהם, או פירש הורתני עזרתני בשמירתם כלומר הורתני שפתחת לפני דרכם:

פסוק קג
מה נמלצו. מה מתקי מדבש והמליצה היא תוכן הדיבור לפיכך המשיל דברי התורה לדבש כי דבריה מתוקים אמורים במיטב הלשון והדיבור, ואמר נמלצו דרך כלל על דברי התורה, ואמר אמרתך לשון יחיד כי כל אחת מאמרות ה' נמלצה:

פסוק קד
מפקודיך אתבונן. ומהם אתבונן כי הם נטועים על דרך השכל, והדבר אשר השכל ירחיקנו לבד מהמצוה עלינו לשנוא אותו אדם על כל פנים לפיכך אמר שנאתי כל ארח שקר:

פסוק קה
נר לרגלי. כמו ההולך בחשך אם יהיה לפניו נר לא יכשל בדרכו כן דברך הם כמו נר לפני ויזהירוני שלא אחטא:

פסוק קו
נשבעתי. לזרז עצמי לקיים משפטי צדקך כלומר כי הם משפטים שהם בצדק:

פסוק קז
נעניתי הנני בעינוים קשים:
עד מאד. שאני קרוב למות:
חייני כדבריך. כהבטחתך שהבטחתני ויש מפרשים בדברך אשר אמרת אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואני שומר משפטי צדקיך:

פסוק קח
נדבות פי. התפילות והתהלות שאני אומר לפניך ברוח נדיבה יהיו רצוים לפניך:
ומשפטיך למדני. כי עליהם רוב תפילתי:

פסוק קט
נפשי אפ ע"פ שאני בסכנה תמיד כאילו נפשי בכפי אף ע"פ כן לא שכחתי תורתך:

פסוק קי
נתנו פח. בדרכים בעבורי ללכדני ואעפ"כ מפקודיך לא תעיתי:

פסוק קיא
נחלתי עדותיך, כמו נחלה הם לי כלומר שאני מוחזק מהם האדם המוחזק בנחלתו לעולם שלא אצא מהם שעה אחת של אחזיק בהם:
כי ששון לבי המה, כמו פקודיהם ישרים משמחי לב ושם פירשנו העניין היטב:

פסוק קיב
נטיתי לבי, אם היה נוטה לדברי העולם אני הטתי אותו לעשות חוקיך, כלומר שיהיה כל רצוני ומחשבתי לעשות חוקיך:
לעולם עקב, לעולם אעשה אותם עד סוף ימי כמו שפירשנו ואצרנ עקב:

פסוק קיג
סעפים, פירשו אותו תואר כמו בעלי המחשבות הרעות ולפי דעתי שהוא שם ולא תואר ופירושו כל שאר המחשבות שנאתי אבל תורתך אהבתי וכל מחשבותי עליה:

פסוק קיד
סתרי, שלא ירעו לי החושבים להרע לי:
לדברך, והיא הבטחתך יחלתי ואתה תצילני מהם או פי' לדברך לתורתך כי השומר אותה לא יבואהו רע:

פסוק קטו
סורו, אל תטרידוני והניחוני שאצרה מצות אלהי:

פסוק קטז
סמכני כאמרתך. שהבטחתני:
ואחיה. ולא אמות ביד מריעים:
ואל תבישני משברי. שסברתי אליך שתושיעני מהם או פי' כאמרתך שאמרת אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואני אעשה אותם ובעשותך שברי שלא ישלטו בי המריעים:

פסוק קיז
סעדני. שאם תסמכני ותושיעני מידם לא יהיה שיטרידוני:
ואשעה. תרגום ואספר ואשתעי, וקמץ העי"ן במקום סגו"ל, או הוא מעניין תורתך שעשועי כי גם הוא שרשו שעה אלא שכפלו לו הפ"א והעי"ן:

פסוק קיח
סלית. כמו סלה כל אבירי עניין הדריכה והרמיסה, והוא עבר במקום עתיד. אמר דרך בקשה תרמיס כל שוגים מחוקיך כי נמצא דרכם שקר, ואמר:
שוגים. כי כשיראה עונם לבני אדם יאמרו כי שוגים היו:

פסוק קיט
סיגים. כמה פעמים ראיי עשית נקמה ברשעים והם הסיגים כמו שאמרת ואצרוף כבור סיגיך, והם אותם שזכר רכי שקר תרמיתם שהם מרמים העולם והם רעים לעולם יותר מן הרשעים המגולים כי מאותם ישמור האדם את עצמו ומאלה אין אדם נשמר ואתה תביאם לידי גלוי ותשביתם מן העולם: ובאומרו **כל**. אינו דוקא כמו וכל הארץ באו מצרים:
לכן אהבתי עדותיך. כי הם מנקים את האדם מכל סיג והם מורים שיהיה האדם שלם תוכו כברו לפיכך אהבתי אותם ודבקתי בהם:

פסוק קכ
סמר. כי אותם הרשעים לא יפחדו ממך ואומרים אין ה' רואה אותנו, אבל אני מפחד ממך שסמר מפחדך בשרי:
וממשפטיך. שתשפטני כפי מעשי, לפיכך אני נזהר שלא לעבור מצותיך כי ירא אני ממך פן תענישני כי ידעתי כי אתה רואה אותי ויודע מעשי: ופי' **סמר**. כי האדם המפחד מאד יעמדו שערותיו כמו מסמרים:

פסוק קכא
עשיתי משפט וצדק. ולא עשקתי אדם גם אתה בל תניחני בידם:

פסוק קכב
ערוב, כמו וערבה לה', אבל זה פעל יוצא כלומר היטיב והכשר עבדך לטוב שלא יעשקוני זדים:

פסוק קכג
עיני כלו לישועתך. שתושיעני מן הזדים שלא יעשקוני כלומר לא ציפיתי לישועת אדם אלא לישועתך ולאמרת צדקך שתצדק האמירה שהבטחת אותי ע"י הנביא:

פסוק קכד
עשה. כמו שהיה חסדך עמי כמה פעמים כן עשה גם עתה עמי וכיון שלא יטרידוני הזרים אוכל להתעסק בחוקיך שתעזרני בהבנתם ותלמדני אותם:

פסוק קכה
עבדך אני. בקמץ האל"ף, אמר איני חפץ הלימוד אלא לעבודתך אם כן הביננני שאדע עיקרם וטעמם:

פסוק קכו
עת. ומועד לה' שיעשה נקמה כאשר הפרו תורתך אף על פי שבזמן הזה אתה מאריך לרשעים יבא עת שתפרע מהם, והוא עת הגאולה כמו שכתוב בנבואת מלאכי ויש לפרש עת לעשות לה' לענין שאמר עבדך אני הביננני אמר צריך שתעזרני בידיעת עדותיך כדי שאתחזק בהם, כי העת הזאת והזמן הזאת שאני בו הוא עת שצריך אדם שיתחזק לעשות לה' בתורה כי הדור הזה הפרו תורתך לפיכך צריך מי שיהיה לה' שיתחזק מאד בתורה שלא תבטל לגמרי:

פסוק קכז
על כן שאני רואה שהם הפרו תורתך ורודפים אחר הבצע וכל עסקם וטרדתם הוא לקנות ממון, אהבתי אני מצותך ללמדם ולעשותם ולהתעסק בהם יותר מזהב ומפז שהם מתעסקים לקנותם:

פסוק קכח
על כן. פירושו כחבירו:
וכל. כל שאמר שני פעמים רוצה לומר כל הפקודים הכתובים בתורה וגם שאינן כתובים כמו וזאת התעודה בישראל וכיוצא בו בדברים הנהוגים בישראל לחק ולמשפט, כולם ישרתו אותם שהם דברים שיש להם טעם והשכל מורה עליהם והם ישרים, ואני מישר

אותם לעיני המבזים אותם ואומרים שאינם משפט צדק אבל משפטיהם ודרכיהם שהם אורח שקר שנאתי:

פסוק קכט

פלאות. מענין כי יפלא ממך דבר כלומר נסתרות יש בהם על כן נצרתם נפשי המשכלת כלומר נתנה עיניה מאד בהם להבינם, או שמרה אותם לעשותם לפי שהבינה אותם וידעה תועלתם כי מי שלא יבין את המצוה לא ישמרנה על הנכון, ויש לשאול כי נאמר כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת, רוצה לומר שאין המצות אמורות דרך משלים שיפלא ממך איך תבין אותו כי קרוב אליך הדבר בפיך כן תבינהו וכן תעשה אותו כי אין במצות משל, ומה שאמר דוד פלאות עדותיך על עיקר המצות ועל טעמם ואיך יודה עליהם שכל או לאיזה דרך יצא אדם מהם כי ענפים רבים יש להם:

פסוק קל

פתח. פתיחת דבריך יאיר עיני עורי הלב כי כשיתחיל אדם להתבונן בהם וישים לבו אליהם יאיר עיניו ויוסיף להתבונן, וכדי שלא יאמר אדם כיון שהם פלאות לא אוכל להתבונן בהם ואניחם כמו שהם, אמר שיחל להתבונן בהם והדברים יפתחו לו דרך התבונה כי פתח הדברים יאיר לו כי הוא האל מבין פתאים כלומר נותן תבונה לפתאים:

פסוק קלא

פי. דרך משל אמר מרוב התאוה שהתאויתי למצותיך פי פערתי אליה ואשאפה ולשון שאיפה הוא משיכת האויר אל הפה כמו הרעב התאב מאד אל המאכל, ויביאו לו מאכל מרוב תאוה יפער פיו אל המאכל קודם שיגיעו אליו והנה שואף קודם המאכל: ומלת **יאבתי**. היא יחידה במקרא ועניינה כמו תאבתי:

פסוק קלב

כמשפט. כמו כמשפט הבנות יעשה לה, שפירושו חוק ומנהג, אמר כמו שחקק ומנהגך שתפנה לאוהבי שמך כן תעשה לי:

פסוק קלג

פעמי. שתרגילני ותדריכני במצות עשה ואל תתן ליצר הרע כח שישלוט בי ואעבור על מצות לא תעשה זה הוא ואל תשלט בי כל און: ואמר **כל**. רוצה לומר אפילו עבירה קלה:

פסוק קלד

פדני. שלא יעשקני אדם ואל יטרידני ובזה אשמרה פקודיך שיהיה לי פנאי לשמרם:

פסוק קלה

האר בעברך, כמו יאר ה' פניו אליך, ואור פניך הוא רצונו:

פסוק קלו
פלגי. היה בוכה על העונות שעשה ותוהא עליהם ואמר השמירה על העינים כי העינים הם הזונות והחוטא תר אחרי עיניו: ואמר

פסוק קלז
ישר. כל אחד ממשפטיך ישר, או פירושו בדרך ישר הם משפטיך:

פסוק קלח
צוית. כלומר אהבה רבה עשית עמנו שצויתנו עדותך שהם צדק ואמונה מאד:

פסוק קלט
צמתתני. כמעט כלתה אותי קנאתי כשאני רואה צרי ששכחו דבריך כאילו לא צוו בהם ואראה אותם מצליחים אני מקנא בהם מאד:

פסוק קמ
צרופה. כי היא בלא שום סיג בעולם:
ועבדך אהבה. וזוכרה תמיד והם שכחוה ונבזה בעיניהם, לפי שאני מתעסק בתורתך:

פסוק קמא
לא שכחתי פיקודיך. כמו ששכחו הם:

פסוק קמב
צדקתך. שהיא עם העולם היא צדק שהוא קיים לעולם:
ותורתך אמת. כי כל מצותיה הם אמת וקיום העולם במשפטים הישרים שבהם יהיו קיום בני אדם זה עם זה גם הבטחות התורה שמבטיחים למי שמקיימה הם אמת לא יכזבו:

פסוק קמג
צר ומצוק. בעת שמצאוני הצרות ומצותיך שעשועי הם ינחמוני מהצרות כשאתעסק בהם:

פסוק קמד
לעולם הבינני. אותם:
ואחיה. בהם לעולם הבא, ולעולם שזכר עולה במקום שנים:

פסוק קמה
קראתי. כשאני בצרה אני קורא אליך בכל לב כי יודע אני כי אין עונה ומושיע זולתך אם כן ענני ולא אמות ביד אויבי כדי שאצרה חוקיך כלומר לא אשאל חיים אלא לנצור חוקיך:

פסוק קמו
קראתיך. כפל העניין במלות שונות כדי לחזק הבקשה:

פסוק קמז
קדמתי. בעוד לילה קדמתי לכל אדם שקם להתפלל בלילה:
לדברך יחלתי. שאתה הבטחתני, או פירוש לדברך שכתוב בתורה מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו לפיכך יחלתי שתשמע שועתי:

פסוק קמח
אשמרות. אשמורה היא עת ההקיצה הלילה והם שלש בלילה, ואמר דוד שקדמו עיניו להקיץ בלילה קודם לכל אדם כי לא ישן בלילה אלא החלק הראשון, ושני חלקי הלילה היה ער לשוח ולהתבונן באמרת האל והיה עושה זה פעמים רבות בזמן שהלילות ארוכים ונקרא עת ההקצה אשמורה כמו שומר מה מלילה שנקרא שומר לפי שהוא ער כל הלילה:

פסוק קמט
כחסדך. עשה כמה פעמים:
כמשפטיך. כמנהגיך הטובים שתתנהג עם חסידיך ותחיים חייני:

פסוק קנ
קרבו. קרובים הם ודבקים אל הזימה עד שרדפו אחריה ורחוקים מתורתך כי שני הדרכים הפך, ולא היו קרובים אל התורה אלא רודפי זמה:
וזימה. עניין תועבה ומעשה הרע:

פסוק קנא
קרוב. הם רחוקים ממך ומתורתך אבל אתה קרוב לכל אשר יקראוך:
וכל מצותיך אמת. והם רחקו מהם כי לא ידעום ולא חשבו שהם אמת:

פסוק קנב
קדם. תחילה מה שידעתי ומה שהבינותי מעדותיך:
כי לעולם יסדתם. כי עשיתם יסוד וקיום לעולם כי בתחילת העיון בהם יראה האדם תיקון העולם בהם וכשיעמיק אדם עיונו בהם יצא מהם אל דברים נכבדים ויראה שהם סולם לעלות אל חכמת האלהות הנכבדת מהכל, ואני בתחילת עיוני ראיתי בהם זאת המעלה הנכבדת ויש לפרש כי לעולם יסדתם שאין למצות זמן קצוב ובתחילה הבינותי מהם זה, כי אראה אותם בנויים על דרך הצדק והיושר ואיך יהיה זמן להם כי הצדק לעולם הוא:

פסוק קנג
ראה. כי עם כל ענייי תורתך לא שכחתי:

פסוק קנד
לאמרתך. בעבור אמרתך, כלומר לשמור אמרתך אבקש החיים לא לתענוג העולם:

פסוק קנה
רחוק. אמר איחל כי הישועה קרובה לי כי דרשתי חוקיך אבל התועים כשהם בצרה והישועה רחוקה מהם כי חוקיך לא דרשו ואין להם זכות במה יצאו ממנה, ואמר רחוק רוצה לומר דבר הישועה:

פסוק קנו
רחמיך. לפי שרודפיו היו רבים כמו שאמר בסמוך אמר רחמיך רבים כלומר רבים מהם:
כמשפטיך. כמנהגיך הטובים:

פסוק קנז
רבים רודפי. ועם כל זה מעדותיך לא נטיתי כי לא בקשתי רעתם כמו שבקשו שרעתי:
ומעדותיך. היא לא תקום ולא תטור:

פסוק קנח
ואתקוטטה. מענין קטטה בדברי רבותינו ז"ל, אמר יותר הייתי מתקוטט עמהם על אשר אמרתך לא שמרו ממה שהייתי מתקוטט עמהם על שהיו מריעים לי. ואדוני אבי ז"ל פי' ראיתים מצליחים וקצתי בחיי כמו נקטה בחיי:

פסוק קנט
ראה. כמה אהבתי אותם שאני מתקוטט עם הרשעים בעבורך ולא בעבורי לכן בחסדך עמי חייני ואל תתנני בידם:

פסוק קס
ראש. מראש העולם ולעולם כלומר כל ימי העולם היה דברך ומשפטך אמת וצדק כן היה וכן יהיה:
לעולם כל משפט צדקך. משפטיך שהם בצדק, או פירושו תחילה מה שצויתנו הוא האמת והוא יחודך שאמרת אנכי ה' אלהיך וכן צויתנו על כל משפטי צדקיך שנשמרם לעולם אין להם זמן, או פירושו כיון שצויתנו תחלה להבין יחודך עלינו לשמור לעולם כל משפט צדקך כי הם כסולם לעלות אל ידיעת יחודך:

פסוק קסא
שרים. שרי ישראל עם שאול או עם אבשלום:

ומדברך. יותר פחד לבי שלא תעבור על אחת ממצותיך יותר מפחדי מהם, או פירושו הם רדפוני וחשבו להוציאני מתורתך כמו שאמר לאמר לך עבוד אלהים אחרים ואני בכל עת מדברך פחד לבי שאפול בידם מדברך שאמרת לי הנה מקים עליך רעה מתוך ביתך:

פסוק קסב

שש. אני שש ושמח על אמרתך כשאבינהו כאדם המוצא שלל רב:

פסוק קסג

תורתך אהבתי. כי הוא בהפך השקר ואני שנאתי השקר ואהבתי האמת:

פסוק קסד

שבע ביום. פעמים רבות כי שבע אינו דוקא:

על משפטי צדקך. שהם ישרים וצדיקים הללתיך עליהם פעמים רבות בכל יום בכל עת שאזכרם:

פסוק קסה

שלום רב. כי לעולם אוהבי התורה לא יכשלו כי דרכם דרך ישרה ולעולם יהיו בשלום כי הם מסתפקים במעט שישיגו מן העולם הזה ולא ידאגו לכל מקרה והנה להם שלום רב:

פסוק קסו

שברתי לישועת הנפש:

ומצותיך עשיתי. ולא לתוחלת גמול אלא עשיתי אותם כמצותך עמי וידעי כי ישועתך תהיה לי ואליה שברתי:

פסוק קסז

שמרה. נפשי שהתבוננה בהם ומתוך כך ואהבם מאד:

פסוק קסח

כי כל דרכי נגדך. כמו בכל דרכיך דעהו ואמרו רז"ל כל מעשיך יהיו לשם שמים. וטעם כי הם למדוני שיהיו כל דרכי נגדך:

פסוק קסט

תקרב רנתי. צעקתי, ומה היא צעקתי בדברך הביננני שתתן לי בינה והשכל לעשות כדבריך:

פסוק קע

כאמרתך הצילני. אין הצלה זו הצלת הגוף מצרה אלא הצלת הנפש ממכשול עון כי לא זכר בפסוק ולא באשר למעלה דבר אויב, ואמר כאמרתך ובאיזה מקום בתורה נזכר זה הענין שהקב"ה שומר ועוזר האדם מן החטא זהו נרמז בפסוק למען תהיה יראתו

על פניכ' לבלתי תחטאו כי אע"פ שנתן הבחירה לאדם, אם אדם ישר האל עוזרו בדרך הטובה לפיכך הראה לישראל מעמד הר סיני שהיה להם מפתח גדול לפתוח לבותם אל הדרך הטובה, ולמנוע אותם מן החטא וכן רמז זה בפסוק מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור משמרתי לפיכך אמר דוד כאמרתך הצילני:

פסוק קעא

תבענה. ענין דיבור ועל התמדת הדיבור אומר זה הלשון, כמו המקור שהוא נובע בלי הפסק ואמר כאשר תלמדני חוקיך אהללך בחכמתי תמיד:

פסוק קעב

תען. ענין דיבור, אמר כשאדבר אמרתך אומר לאחרים ואלמדם כי כל מצותיך צדק: ובעל המסרה פירש אותו לשון שבח כלומר תשבח לשוני אמרתיך כי כולה צדק ואמר במסרה תען שלשה בלשון שבח וסימן מרים, לשוני כסיל:

פסוק קעג

תהי. כיון שבארתי פקודיך עזרני בהם:

פסוק קעד

לישועתך. היא ישועת הנפש לעולם הבא לפיכך תורתך שעשועי כי היא תביאני לישועה:

פסוק קעה

תחי נפשי. בעולם הזה אני שואל חיים בעבור שאהללך כלומר שאדע אמיתות אלהותך והוא התהילה:

ומשפטיך יעזרוני. בזה כי הם כמו הסולם לעלות אל ידיעת האל ית':

פסוק קעו

תעיתי. והנה אני תעיתי בידיעה ההיא שאינני קיים בה עדיין והנני כמו השה האבוד שאיננו יודע לשוב אל מקום רבצו, כן נפשי לא ידעה עדין לשוב אל יסודה וכמו שהרועה נאמן מבקש השה האבוד עד שימצאנו וישיבנו אל רבו, כן אתה בקש עבדך עד שתשיבנו אל יסודו והוא יסוד הנפש והבקשה היא שתעזרני בידיעה כי מצותיך לא שכחתי כן תעזרני אתה ולא תשכחני:

פרק קכ

פסוק א

שיר. אלה שיר המעלות הם חמשה עשר ואמרו כי היו אומרים אותם הלוים בחמש עשרה מדרגות שהיו בהר הבית בין עזרת ישראל לעזרת נשים שהיו עולין בהם מעזרת נשים לעזרת ישראל, ואומרים שיר אחד במעלה אחת ורז"ל אמרו בשעה שכרה דוד יסודות לבית המקדש על התהום ופחדו שיציף העולם. כתב אחיתופל שם המפורש ונתנו בתהום וירד התהום שש עשרה אלפי אמה אמרו טוב היה לעולם שלא ירד כ"כ התהום כי המים הם צורך העולם, וארץ מתלחלח מן התהום אמר חמש עשרה שיר המעלות והעלהו חמש עשרה אלפי אמה והעמידו על אלף אמה. וי"ל עוד כי פי' מעלות הגלות שעתידים ישראל לעלות א"י ואלו השירים נאמרים על לשון בני הגלות כולם וזכר בהם צרת הגלות וזכר בהם תוחלת הישועה והבטחתה שתהיה:

אל. אמר על בני הגלות לשון יחיד דרך כלל:

בצרתה. הה"א לרוב הצרה, וכן ישועתה, רוב הישועה:

ויעננני. עבר במקום עתיד וכמוהו רבים:

פסוק ג

מה. אמר כנגד בבל המדבר דבר שקר ומשים עלילות דברים על ישראל בגלות, מה יש לך בלשון רמיה ומה יתן לך ומה יוסיף לך:

פסוק ד

חצי גבור שנונים. המשיל הדברים הרעים לחצי גבור שנונים ויוציאם מיד גבור, וכן המשילם לגחלי רתמים שהם חמים מאד ולא יכבו לזמן רב אף בעת שנראים כבים מבחוץ וידמו אפר הם מבפנים אש בוערה, כן דברי לשון רמיה שמראה בפני אדם שאין לבו רע עליו כדי שלא ישמור ממנו וידבר עליו רעות, ואמר עם כי החיים והגחלים נכללים בו יחד שניהם:

פסוק ה

אויה. בגלות משך, כלומר שנמשכה גלותי מאד ושכנתי עם רעים עם אהלי קדר, וזכר הגלות אשר בישמעאל ולא זכר אשר באדום כי רוב גלות ישראל בין הישמעאלים: וזכר **קדר**. שהם המשפחות המיוחסות אשר בישמעאל והם ראש המלכות, ויש מפרשי' משך הוא קדר וקראם כן לפי שהם מושכי קשת ופי' גרתי עם משך וכפל הענין במלות שונות:

פסוק ו
רבת. התי"ו במקום ה"א ואינה לסמיכות, אמר רב לי בגלות עם גוי שהוא שונא שלום:

פסוק ז
אני. בפי שלי כי אדבר שלום עליהם והמה ידיהם למלחמ':

פרק קכא

פסוק א
שיר למעלות. זה לבדו עם למ"ד והלמ"ד במקום ה"א הידיעה והוא כמו המעלות, ויש בו דרש שיר למעלות שיר למאה מעלות, והוא כענין הדרש שכתבנו למעלה:
אשא. כמו המצפה עזר מרחוק שעולה על ההרים ונושא עיניו אילך ואילך אם יבאו לי עוזרים:
ואל ההרים. כמו על ההרים:
עזרי. אם אשא עיני אל ההרים לא יועיל לי כלום כי אין לי עזר אלא מעם ה' ואליו אשא עיני כי הוא יעזרנו ויקבצנו מן הגוים כי הוא עושה שמים וארץ והכל בידו לעשות מה שירצה:

פסוק ג
אל, ימוט. אומר אחד לחבירו דרך נחמה טוב הוא ששמת בטחונך בה' יתברך שיהיה בעזרך כי כן יעשה ואע"פ שהאריך הגלות לא יתן למוט רגלך:
אל ינום שומרך. כי בהיות הגלות דומה לישן:

פסוק ד
ינום. התנומה פחותה מן השינה, וכל שכן שלא ישן כי הוא שומר ישראל בכל עת אפילו בגלות שומר אותנו שלא יעשה עמנו כלה בגוים, כי לא יישן אפילו בעת שינתינו הוא שומרנו:

פסוק ה
ה'. הוא **צילך**. והוא על יד ימינך, לעזרך בכל מעשיך:

פסוק ו
יומם. טעמו לצלך שזכר, כלומר הוא צל שלא יככה חום השמש ביום וקור הירח בלילה כי חום השמש ייבש הלחה והירח יוסיף הלחמה יהיה ממנה הקרירות, והחום והקור הם סבת התחלואים והאל יתברך ישמור מהם:

פסוק ז

ישמרך מכל רע. שלא יזיקוך בני אדם וחיות השדה:

ישמור נפשך. שלא תמות מתוך החלאים:

ישמור. בגלות ישמור כמו שאמרנו, ובצאתך מהגלות תצא בשלום ובבואך לארץ ישראל תבא בשלום וישמרך מעתה ועד עולם:

פרק קכב

פסוק א

שיר. אפשר כי שאר המעלות שלא נזכר בהם לדוד חברום המשוררים האחרים ולא נזכרו שמות המחברים, ואשר נאמר בהם לדוד חברם דוד, והמזמור הזה מאמר בני הגלות ומרוב תאותם לבנין בית המקדש יזכרו עלות ישראל לרגלים וידברו על לשון האבות שהיו בזמן הבית, ואמר כל אחד אומר שמחתי:

פסוק ב

עומדות. העולם הראשונים היו עומדים בשערים ומצפים הבאים אחריהם:

ירושלים. אומרים בני הגלות כשהיתה בנויה ירושלים והיה השכינה בתוכה כמה היית מהוללה ואנה תמצא עיר כמוה שחברה לה עדת ישראל יחדיו שלש פעמים בשנה מי ראה עיר כמוה:

פסוק ד

ששם. כי שם היו עולים שנים עשר שבטים שהיו שבטי יה שומרי מצותיו, וכולם היתה ירושלים מכילה היתה עדות לישראל שהאל יתברך בחר בם להודות לשם ה' על הניסים שהיה מראה להם, וזה אחד מהם, ועוד נס גדול מזה שהיו נקבצים כולם בעזרה עומדים צפופים ומשתחווים רווחים: או פי' **עדות לישראל**. זה שהיו עולים שם השבטים עדות ומצוה היתה להם לישראל שיעלו להודות לשם ה':

פסוק ה

כסאות. לשון רבים חד לשכינה וחד למלכות בית דוד:

כסאות לבית דוד. היו שם ויהיו שם עוד:

פסוק ו

שאלו. אומרים בני הגלות שאלו מהאל יתברך שלום ירושלים ושלומה הוא קיבוץ הגליות כי עד אותו העת לא יהיה לה שלום כי נלחמים עליהם הרבה אומות, ואמר אחר כן כנגד ירושלים ישליו אוהביך והם ישראל בגלות שהם מתאבלים על חרבנה:

פסוק ז
בחילך. החפירה שהיא סביב החומה יקרא חיל: אמר **יהי שלום**. שישובו ישראל אליך ושוב לא תהיה מלחמה בחילך:
וארמנותיך. הם בתי המשגב בוך העיר:

פסוק ח
למען. אמר כל אחד מבני הגלות למען אחי ישראל שגלו ממך למענם אדברה נא שלום בך שישובו להיות שכנים בך:

פסוק ט
ועוד **למען בית אלהינו**. החרב אבקשה מה' יתברך טוב בעבורך.

פרק קכג

פסוק א
נשאתי. כשידבר על לשון בני הגלות פעם ידבר לשון יחיד דרך כלל ופעם דרך לשון רבים:
היושבי. היו"ד נוספת והוא כמו היושב אמר אין לי עזר בארץ ואיני מקוה העזר אלא ממך:

פסוק ב
עבדים. שאין להם מחיה ופרנסה אלא מהם ואליהם תלוים עיניהם. ואדוני אבי ז"ל פירוש:
אל יד אדוניהם אל יד גבירתה. שיכו אותם אין להם למי ישאו עין אלא לעצמם שירחמו עליהם וירפו ידם מהם כן אנחנו מי הכנו ומי נתננו בגלות שירחם עלינו ויוציאנו ממנו:

פסוק ג
חננו. הכפל לחזק הבקשה כי רב זמן ארוך שבענו בוז הגלות:

פסוק ד
הלעג השאננים. חסר הנסמך כמו הארון הבדים: אמר **שבעה נפשינו הלעג**. לעגת השאננים שלועגים עלינו. או יהיה ה"א השאננים במקום למ"ד שבענו הלעג שאנחנו לשאננים ושבענו הבוז, והשאננים הגוים שהם שקטים ושאננים ואנחנו עניים וכואבים ביניהם ילעגו לנו:
ולגאיונים. מלה אחת בכתוב והוא כמו גאים אלא שנראית בו למ"ד הפעל ביו"ד והנו"ן נוספת. והוא כמו עליונים במשקל אלא שנשתנו תנועתיו מפני אות הגרון והוא בקרי

שתי אותיות מלת לגאי יונים והוסיף בו ענין בקרי, כי גאי כמו גיאי ויונים מענין העיר היונה שהוא ענין אונאה:

פרק קכד

פסוק א
יאמר נא ישראל. בהגלות, ומה הוא:

פסוק ב
בקום עלינו אדם. בקום עלינו אויבים בגלות לכלותינו:
לולי ה'. לנו, כמו עמנו:

פסוק ג
אזי. היו"ד נוכפת והוא כמו אז חיים בלעונו ואמר דרך משל חיים בלעונו כי אין דרך אדם לאכול הבשר כי אם מבושל והם מרוב תאותם לבלענו חיים היו בולעין אותנו:
בחרות אפם בנו. לולי אל שהיה לנו:

פסוק ד
אזי. המים משל לצרות:
נחלה עבר על נפשינו. נחל שוטף, והמלה קריאתה מלעיל הטעם בנו"ן וה"א נוספת והחי"ת בשו"א לבדו:

פסוק ה
אזי עברו. אמר עבר ואמר המים, כמו לא זורק עליו, או עבר טעמו לנחל שזכר ר"ל ניחלי המים הזידונים: ופי' **הזידונים**. ששוטפים ברשע ובזדון:

פסוק ו
ברוך. שלא הניח אותם בידיהם לטרפינו כמו שחשבו:

פסוק ז
נפשנו. כי לא תוכל להמלט אם לא ישבר הפח שהיא בתוכו כן אנחנו הגוים אשר אנחנו בתוכם בעזרת האל שיעזרנו אנחנו נמלטה מידם:

פסוק ח
עזרנו. כי הוא עושה שמים וארץ ויש לו כח בעליונים ובתחתונים והוא יוכל לעזרנו ולהוציאנו מהפח שהוא הגלות:

פרק קכה

פסוק א
לא ימוט. כמו הר ציון שלא ימוט כי לעולם ישב בשוב הגלות לא ימוט ולא יחרב לעולם אלא לעולם ישב: ופי' **ישב**. יעמוד לעולם ויהיה קיים, וכן ואתה קדוש יושב קיים נצח וכן אתה ה' לעולם תשב:

פסוק ב
ירושלים. אף על פי שהרים סביב לה אין לה חוזק וישלטו הגוים וילכדו אותה אלה מאלה ולא יהיה לה חזוק עד שיהיה עם ה' בתוכה, שיהיה הוא סביב לעמו ושמו יהיה להם חוזק יותר מן ההרים ולא ישלוט בהם אויב מעתה ועד עולם:

פסוק ג
כי. כמו שכתוב והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, כי הרשעים כולם בין מישראל בין משאר הגוים וירושלים שהיא גורל הצדיקים לא ינוח בה שבט הרשע כלומר וחזוק וכח הרשע כמו שהוא היום הרשע לשבט ולמטה:
למען. כלומר שלא ילמדו הצדיקים ממעשיהם אם ישארו רשעים בארץ וכי צוה האל לישראל לגרש הגוים ולהמיתם ואמר למען לא ילמדו אתכם לעשות ולא עשו כן ובזה נכשלו, אבל לעתיד לבא לא יהיה שם מכשול עון כי כל הרשעים יכלו:

פסוק ד
לטובים. במעשיהם:
ולישרים. בלבותם:

פסוק ה
והמטים עקלקלותם. בישראל כלומר שמטים דרכיהם בעקלקלות יוליכם ה' את פועלי האון בגלוי:
שלום על ישראל. כיון שיכלו הרשעים מישראל שלום על ישראל הנשארים ורבצו ואין מחריד:

פרק קכו

פסוק א
בשוב. ענין הנחה כמו שיבה ה' רבבות וגומר או יהיה ענין תשובה ויהיה פעל יוצא:
שיבת. ענין תשובה שישובו בני ציון לה:

היינו כחולמים. כחלום יעוף בעינינו צרת הגלות מרוב השמחה שתהיה לנו בשובנו לארצנו כן פירשו אדוני אבי ז"ל:

פסוק ב

עם אלה. עם ישראל הגדיל ואומרים ישראל הגדיל לעשות עמנו לפיכך היינו שמחים כלומר זו השמחה גדולה שתראו בנו ושימלא שחוק פינו היא מפני שהגדיל ה' לעשות עמנו פלא גדול וטובה גדולה:

פסוק ד

שובה. אמרו ישראל בעודם בגלות שובה ופירושו הניחנו שבותינו גלותינו, וכתוב בויו"ו וקרי ביו"ד והענין אחד:

כאפיקים בנגב. נגב היא ארץ יבישה כמו ארץ הנגב נתתני והיא צמאה למים, ואם יעברו בה אפיקי מים יהיה חידוש גדול וטובה גדולה כן תשובת גלותינו, דימה הגלות לנגב והישועה לאפיקי מים:

פסוק ה

הזורעים. לפי שדימה הגלות לארץ הנגב שהזורע יזרע בה בדמעה שמתחנן לאל יתברך שימטיר עליה ויקצור מה שזרע בברכה והדבר רחוק שהזורע בה יקצור ממנה אם לא יהיו רחמי האל יתברך כן ישראל בגלות עם כל צרתם והזריעה היא מעשה המצות ועושים אותם בדמעה מפני צרת הגלות ומחלים לאל יתברך שיוציאם מהגלות ויקצרו ברנה מה שזרעו בדמעה והקציר הוא הגמול הטוב:

פסוק ו

משך הזרע. פירוש יקר הזרע ונקרא הדבר היקר משך לפי ששמו נמשך מרחוק והזרע יקר בארץ הנגב והעני הנושא אותו הולך ובוכה מפחדו שמא יאחר ולא יצמח מפני יבשות הארץ, והאל יתברך רואה דמעיו ומרחם עליו וממטיר על הארץ ובעת הקציר יבא אל ביתו ברינה תחת אשר היה הולך ובוכה בעת הזרע וישא ברינה אלומות קצירו אל ביתו, כי ישראל בגלות סובלי עול הגלות ונושאי משא לקיים התורה והמצות שהוא הזרע במשל, ובעת הגאולה שהוא עת הקציר יבואו אל ארץ ישראל ברינה ישאו אלומות הטובות שייטיב עמהם האל יתברך ויהיה להם גמול טוב:

פרק קכז

פסוק א

שיר. זה המזמור נאמר על שלמה ולמ"ד לשלמה ענינה בעבור ונאמר על בנין הבית שחשב דוד לבנותו ואסף כסף וזהב ונחושת למלאכה ולא עלתה בידו אלא ביד בנו, וגם יש בו רמז למלך המשיח כי גם הוא נקרא שלמה בשיר השירים ונפרשנו על שלמה תחילה, אמר על בית המקדש כי עמל דוד לבנותו וכיון שלא רצה האל יתברך שיבנה אל בנה אותו, ופירוש בוניו המתעסקים בבנין וכן אמר על ירושלים לפי שהיא ראש הממלכה ובה נבנה הבית אמר מי שיבנה הבית ברצון האל יתברך, והוא שלמה בני אותו הבנין לא יהיה לשוא אלא באמת יהיה נכון הבית כן עיר ירושלים, ה' ישמרנה שצוה להיות בני מלך בה וכיון שברצונו הוא ישמור הבית והעיר:

ושקד. הוא ענין העסקות והשתדלות על הדבר:

פסוק ב

שוא לכם. זה על אבשלום שהקדים למרוד באביו ולקחת המלוכה ואומר עליו והשכים אבשלום ועמד על יד השער וגו', ואמר כנגדו וכנגד העוזרים אותו שוא לכם משכימי קום:

מאחרי שבת. אמר כנגד אדוניה שאחר לעשות המרד ולשבת בכסא המלוכה עד שזקן דוד ושוכב על המטה ושניהם אוכלי לחם העצבים כי עמלו לקנות המלוכה ולא עלתה בידם:

עצבים. מן בעצבון תאכלנה, ואמר אוכלי לחם כי כמו שעמל אדם על הלחם כך עמלו על המלוכה ולא הועילו ואמר כן יתן לידידו שנא, שלמה הוא ידידי, ידיד האל יתברך כמו שכתוב ויקרא שמו ידידיה ופי' כן כמו שהם חושבים לקחת המלוכה בעמלם כן נתן האל יתברך המלוכה בלא עמל לשלמה כאדם ההישן, או בעודנו ישן ולא היה ידוע בדבר המלוכה כבר האל היה מתקן לו המלוכה, ושנא הכתוב באל"ף והוא כמו בה"א:

פסוק ג

הנה. אמר דוד אני רואה כי נחלת ה' בנים, כלומר הטוב שיתן האל לידיו בעולם הזה הם הבנים והם נחלתו כי נחלה טובה יש לי בשלמה בני:

שכר פרי הבטן. כפל הענין במלות שונות, ר"ל השכר שיתן האל ית' לידידו בעולם הזה הם הבנים והם נחלתו הטובים והוא פרי הבטן:

פסוק ד

כחצים. אמר הבנים שיהיה לו לאדם בימי נעוריו הם לאדם עזר גדול כמו החיצים ביד הגבור, ודוד היו לו בנים בני הנעורים טובים וחכמים וגבורים כמו שאמר ובני דוד כהנים היו, ואמר ובני דוד הראשונים ליד המלך שהיו ראשונים לעזרתו, וכלם היו טובים לבד אבשלום ואדוניה שנתגאו ביופים יצאו לתרבות רעה, והיה מתפאר בטובים ואר כי כל אדם יש לו להתפאר על בנים טובים ולחשבם לעצמו לחלק טוב ולנחלה טובה שנתן לו האל יתברך:

פסוק ה

אשרי. לפי שהמשיל אותם לחיצים המשיל ביתו לאשפה:

לא יבושו. האב והבנים כשידברו בשער לפני הזקנים כי הם רבים וטובים ויוכלו לדבר בשער לפני אויביהם ולא יבושו ולא יחתו מהם:

ועל מלך המשיח יתפרש כך, **בית**. על בית המקדש:

ועיר. על ירושלים. והנה מיום שחרב בית המק' וגלו ישראל וחרבה ירושלים, היתה ירושלים פעם בנויה פעם חריבה כי היתה ביד הרבה אומות וכל השנים יתגרו מלחמות אלה יבנוה ואלה יחריבוה, לפי שאין רצון ה' יתברך בבנינם ובשמירתם:

שוא עמלו הבונים. ושוא שקדו השומרים:

משכימי קום. הם שכבשו תחלה את ירושלים:

מאחרי שבת. אלו שבאו באחרונה והתגברו בראשונים ולקחו אותה מידם והם מידם וכן כל הימים:

ולדידו. הוא מלך המשיח ויתן לו האל יתברך את ירושלים בלא עמל, ואלה שעמלו עליה לא ישארו בה. והפסוקים האחרים הם דברי דוד כמו שפירשנוהו, ומה שנפרשהו על בני העולם כך הוא, זכר תחלה בנין הבית והוא קיום המלכות לאיזה מלך שיהיה לו ולבניו אחריו, כמו ובית יבנה לך, שפירושו הלכות, ואמר כי אין ביכולת המלך להקים המלוכה לו ולבניו אחריו אם לא ברצון ה' ית', ואחר כך זכר שמירת העיר מפחד האויבים, כי לא יועילו שומרי החוות שלא יכבשוה האויבים אם ה' לא ישמרנה, ואחר כך דבר על העוסקים בעסק העולם הרודפים אחר הממון, והם משכימים למלאכה או לסחורה גם מאחרים עד בא השמש במלאכתם או בשבתם בחניות למכור סחורתם, וכל השתדלות הזה שוא הוא להם אם לא יעזרם האל יתברך למי שירצה בו האל יתברך ויאהבנו יתן לו הממון בלא יגיעה ובלא עמל כאילו הוא ישן, ואחר כך זכר ענין הבנים שהוא גם כן מתנה טובה מאת האל יתברך כשהיו טובים:

פרק קכח

פסוק א

שיר. שבח דרכי הירא את דבר ה' שיעשה זה כל מי שיהיה בגלות ויזכה לראות בטוב ירושלים:

ירא ה'. הוא שנזהר ממצות לא תעשה:

ההולך בדרכיו. הזהיר במצות עשה, אחר כך ספר על הנהגת מחייתו כי הטובה הוא שיחיה ממלאכתו ולא יהנה מאחרים כל זמן שיוכל ליגע עצמו במלאכה, ואם תהיה בזאת ההנהגה:

פסוק ב

אשריך וטוב לך. יאשרוך בני העולם, ויהיה לגמול טוב מאת האל יתברך וזהו מה שפירשו רז"ל אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

פסוק ג

אשתך. בסגו"ל האל"ף אמר גם כן מהנהגות הטובות בעולם הזה שתצוה אשתך שתהיה כגפן פוריה בירכתי ביתך, והמשיל אותה לגפן כי אין לך עץ שנוטעין אותו בתוך הבית אלא גפן שיש בני אדם נוטעים אותה בירכתי ביתם וכשתגדל מוציאים אותה מחור הבית ולחוץ אל השמש והנה שרשה בתוך הבית וענפיה חוץ לבית, כן האשה תהיה צנועה בירכתי הבית שלא תצא חוץ: ואמר **בירכתי**. כי גם בביתה תהיה צנועה שלא תשב בפתח ביתה שיראוה העוברים ושבים כי זה הוא דרך אש רעה, אלא תמיד תהיה בירכתי הבית שלא יראה אותה אלא בעלה ובני ביתה אבל בנים יצאו חוץ, למלאכתם ולצורך הבית כמו שיצאו לחוץ ענפי הגפן שיהיו פרים ורבים, ואם תהיה אשתך בזה הדרך יהיו:

בניך כשתילי זיתים. והמשיל אותם לזית כי עץ הזית אינו מקבל ההרכבה מעץ אחר והשתילים טובים בני אביהם כך הבנים שיולדו מאשה זאת לא יהיה בהם חשד ממזרות, כי אמם צנועה ולא נזקקה אלא לבעלה ועוד המשילם לזתים כי עץ הזתים יהיו ירוקים ולחים כל ימות השנה כך הם יהיו בהודם הטובים במעשיהם הטובות: ואמר **סביב לשלחנך**. שיהיו לפניך לשרתך בעת שתאכלס יהיו תמיד סביב לשולחנך שלא יהיו משולחים זוללים וסובאים אלא לא יאכלו ולא ישתו אלא על שולחנך:

פסוק ד

הנה. כאלה המדות והמנהגות יבורך הגבר שהוא ירא ה':

פסוק ה
מציון. ממקום שכינתו שהוא מציון:
וראה. ותזכה לראות בטוב ירושלים כשישובו ישראל מהגלות:
כל ימי חייך. ותראה בטוב כל ימי חייך, בין בגלות בין בטוב ירושלים וראה בטוב שזכר, עומד במקום שנים:

פסוק ו
וראה. ותאריך ימים עד שתראה בנים לבניך ועד שתראה שלום על ישראל וזהו בקיבוץ גליות אם יבא הגואל ואם לאו יחייך הבורא אז עם המתים הצדיקים שיחיו ותראה שלום על ישראל:

פרק קכט

פסוק א
שיר. המשיל ימי הגלות לימי האדם ותחילת הגלות לימי הנעורים ואורך ימי הגלות לימי הזקנה ואמר כי מתחילת הגלות צררו אותנו האויבים צרה רבה, וזה יאמר ישראל תהילה לאל שלא כלו בגלות מתחילת הגלות החלו לצרור אותנו ועם כל זה לא יכלו לכלותי ומה שכפל הענין לחזק ההודאה לאל יתברך כמנהג הלשון:

פסוק ג
על גבי. משל לרוב הסבלות והפרך:
למעניתם. הוא הקו שיחרוש החורש בשוורים בשדה כשיעור שירצה בו ואחר כך יחזור ויעשה אחר כמוהו, וכן עד שיחרוש כל השדה וכל מה שיהיה ארוך המענית תהיה יגיע השוורים רבה כי לא ינוחו עד ראש הקו ובאמרו האריכו למעניתם, רוצה לומר שלא נתנו אותנו לנוח מעבודתם ומסבלותם:

פסוק ד
קצץ. עבר במקום עתיד, אמר ה' שהוא צדיק וישר בדרכיו יקצץ ויכרות עבות רשעים שונאיו:
ועבות. הוא מיתרי העול כלומר יסיר עולם מעליו, כשיקצץ האל יתברך עבותם מעלינו אז:

פסוק ה
יבושו ויסוגו אחור. ממחשבותם הרעה עלינו:

שונאי ציון. האומות אינם שונאי ציון אבל אוהבים אותה עד שנלחמים בעבורה אלא פירושו שונאי בני ציון והם ישראל:

פסוק ו
יהיו כחציר גגות. עשב הצומח בגג שאין לו העמדה וקיום עד שקודם שיצא ונראה יבש בחום השמש והוא דרך הפלגה:
שלף. הוא ענין חליצת הדבר ויציאתו ממקומו כמו שלף איש נעלו אלא שהוא יוצא וזה עומד:

פסוק ז
שלא מלא. כלומר שלא יבא לידי קצירה:
וחצנו מעמר. אוסף העמרים והוא מנהג העוברים לומר לקוצרים:

פסוק ח
ברכת ה' אליכם. כמו שאמר בועז: ומה שאמר **ברכנו אתכם בשם ה'**. הוא כפל דבר ועל חציר גגות לא יאמר זה כי אינו זרע ברכה ולא יבא לידי קצירה ותודת ישראל המשיל לזרע ברכה:

פרק קל

פסוק א
שיר. דימה הגלות למעמקי מים:

פסוק ב
אזניך קשובות. בשקל שכולם שכולות:

פסוק ג
מי יעמוד. כמעט נהיה כלים ואובדים אם תשמור לנו עונותינו:

פסוק ד
כי עמך. פירוש אדוני אבי ז"ל האל יתברך נתן ממשלה לעליונים לעשות חפצו בארץ אבל הסליחה אינה עמהם כי אם עמו למה שלא יאמרו בני אדם בלבם אם אנו חוטאים יתפייסו לנו המלאכים וישאו לפשעינו, אבל אין בהם סליחה למען שייראו בני אדם את האל ית' למען כי עמו הסליחה לא עם אחר זולתו:

פסוק ה
קויתי ה'. אני קויתי אותו בעולם הזה שיראני הישועה וקיותה אותה גם כן נפשי במותי לאסוף כבודי אליו:

ולדברו הוחלתי. שהבטיחני להוציאני מן הגלות:

פסוק ו

נפשי הומה **לה'**. בלילה להיותה מאותם האנשים השומרים לבקר כלומר שקמים באשמורת הבקר להתפלל: ואמר **שומרים לבקר**. פעם אחרת כלומר שמנהגם להיות שומרים וערים בכל בקר להתפלל לאל וזה המזמור מאמר כל חסיד בגלות:

פסוק ז

יחל. צווי מפעל הדגוש אמר ישראל קוה אל ה' שיפדך מהגלות כי עמו החסד תמיד עם הנבראים ויעשה עמך חסד, כי הרבה עמו פדות כי כבר פדה אותך פעמים רבות כי לא יחסר לו פדות כי הרבה עמו:

פסוק ח

והוא. ואם תאמר ואיך יפדה אותי ואני מלא עון הוא יפדה ישראל מכל עונותיו מתחילה יפדה אותו מעונותיו כלומר שיסלח לו עונותיו שעברו ויתן בלבם לשוב אליו בכל לבבם ואחר כך ישיב שבותם:

פרק קלא

פסוק א

שיר. זה אמר דוד על עצמו ואמר זה הענין באלה המעלות שהם על הגלות כלומר כי כמו שהתנהג הוא כן יתנהגו ישראל בגלות בשפלות ובזה ירחם ה' עליהם כי רם ה' ושפל יראה, לפיכך אמר בתכלית המזמור יחל ישראל אל ה': אמר **לא גבה לבי**. בסתר **ולא** רמו עיני בגלוי:

ולא הלכתי. פעל עומד אע"פ שהוא מן הדגוש:

בגדולות ובנפלאות ממני. בדבר האלהות לא התפארתי בלי שאוכל להשיג ואדע הדברים והסודות שהם נפלאות ממני לפי שכלי אלא הלכתי בהם מעט מעט ביראה כן אפרוץ לראות במה שלא יגיע שכלי אליו ותשתבש דעתי בו:

פסוק ב

אם לא. מנהג הלשון אם לא כענין אלה ושבועה כלומר אם לא היה כך יהיה כך וכך אמר אם לא שויתי ודוממתי נפשי כרגמול יבא לי כך וכך: ופי' **שויתי** ודוממתי שמתי אותי: **כגמול עלי אמו**. כמו התינוק שיגמול משדי אמו שיתחיל מעט להתבונן בענין גדולו ומהלך מעט מעט ועדיין אינו נסמך על עצמו אלא עי אמו שתדדהו ותרגילהו מעט כן שמתי נפשי והשתקתי אותה שלא תסמוך עלי אלא עלי אמו בתכונת עצמו בנסתרות

ובנפלאות אלא תסמוך על המלמדים ועל הקבלה שהיא האם: והוסיף עוד לחזק הענין ואמר:

כגמול עלי נפשי. כמו הגמול כן שמתי נפשי עלי שלא אסמוך בבינתי:

פסוק ג

יחל. עם המדות האלה שתתנהג בשפלות בנסתר ובגלוי לא יגלה לבך להרים בנפלאות, יחל אל ה' והוא יתן תוחלתך מעתה ועד עולם:

פרק קלב

פסוק א

שיר. אמר דוד זה המזמור בשעה שבנה המזבח בגורן ארונה היבוסי על פי גד הנביא והעלה עליו עולות ושלמים וקרא אל ה' ויענהו באש מן השמים, ואמר זה בית אלהים וזה מזבח לעולם לישראל ועד אותו היום לא נודע מקום בית המקדש וכבר אמר לו נתן הנביא כי הוא לא יבנה הבית כי אם שלמה בנו ולפי ששם דוד כחו ויכלתו להכין בנין הבית ונענה במקום הנבחר בקש מה', ואמר זכור ה' לדוד את כל ענותו כיון שלא זכיתי לבנות תעלה המחשבה כמעשה וזכור לי מה שעניתי עצמי בעבורו כי גזלתי שנתי מעיני מרוב מחשבתי עליו, נדרתי ונשבעתי שלא אנוח עד שאבננו ולא הייתי מוצא קורת רוח בביתי ובמשכני אחר שלא היה בית ה' נבנה:

פסוק ב

אשר נשבע. כפל הענין במלות שונות: ואמר **לאביר יעקב**. כלומר למי שקראהו יעקב אבירו כמו שאמר מידי אביר יעקב לפי שעזרו בכל צרותיו והיה חזקו ותוקפו והראה לו שאפילו המלאך לא יכול לו כל שכן בני אדם, לכך קראו יעקב אביר ואמר גם כן דוד לאביר יעקב, ומה שזכר בזה יעקב הענין לפי שיעקב ראה בחלום מקום בית המקדש והוא הסולם שראה ועליו אמר מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים על בית המקדש אמר לא על בית אל שהיה שוכב שם אבל לפי ששם ראה החולם כיבד המקום ושם שם מצבה ועשה שם מזבח ובית התפלה בשובו מחרן ועליו אמר יהיה בית אלהים כלומר בית התפלה לאלהים, כיון שראיי בזה המקום הנבחר שיבנה בו בית המקדש ועיקר החלום בית המקדש הוא שראה ואמר וזה שער השמים על בית המקדש כי הוא מכוון כנגד כסא הכבוד. ואע"פ שראה יעקב אבינו מקום בית המקדש בחלום אפשר שלא ידעו בהקיץ ואם ידעו לא גילה אותו כי לא רצה האל יתברך, שלא יהיה נודע המקום עד דוד, לפיכך זכר דוד יעקב בזה הענין ואמר נדר לאביר יעקב

לפי שאליו הראהו תחילה האל יתברך ואע"פ שרמז בו לאברהם אבינו וצוה להעלות את יצחק בנו עולה באותו מקום אעפ"כ לא נתבאר אם ידע אברהם אבינו שיהיה מקום ההוא מקום המבחר לבית המקדש לדורות:

פסוק ג

אם אבא באהלי ביתי. כמו שאמר אל נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב תוך היריעה ומה שאמר:

אם אבא. **אם אעלה** דרך הפלגה כלומר שלא יערב לו שבתו בביתו וטעמו על ערש יצועיו עד שימצא מקום לה':

ערש יצועי. ערש שיש בו יצועי ערש שיש בו מצעות הראויות למלך זהו יצועי:

פסוק ד

אם אתן שנת לעיני. רוצה לומר שינה קבועה:

לעפעפי תנומה. כפל הענין במלות שונות:

פסוק ה

משכנות. כי יהיו שלש בתים:

פסוק ו

הנה. אמר דוד זה המקום לא ידענוהו עד היום רק שמענוהו באפרת כי עתיד להיות מקום נבחר לבית המקדש לדורות כי אין שילה ונוב וגבעון לדורות, רק היינו שומעין מפי זקנים כי עוד יגלה המקום הנבחר והנה עתה מצאנוה בשדה בגורן ארונה היבוסי: וקראו **יער**. כי עצי יער היו שם ולפיכך אמר באפרת כי שם נולד דוד ושם גדל ושם שמע זה הדבר: ומה שאמר **מצאנוה**, **שמענוה**. לשון נקבה רוצה לומר שכינת הכבוד כי זכר משכנותיו ושם מצא אותה שנאמר ויענהו באש מן השמים:

פסוק ז

נבואה למשכנותיו. כיון שמצאנו המקום הנבחר נבואה מהיום ואילך בזה המקום שהוא משכנותיו:

והדום רגליו. הוא באמת שהוא מכוון כנגד כסא הכבוד:

פסוק ח

קומה ה'. אלה השלשה פסוקים אמרם ג"כ שלמה בבית המקדש בחנוכתו, אמר דרך משל קומה למנוחתיך כלומר מהמקומות האחרים שהיה המשכן לזה המקום שהוא בית מנוחתך לעולם:

אתה. רוצה לומר ענין הכבוד שנראה בחנוכת המקדש אחר שהכניסו ארון בבית קדשי הקדשי' זה וארון עוזך:

פסוק ט

כהניך. בעבודתם:

ילבשו צדק. בגדי כהונה שהם בגדי צדק:

וחסידיך ירננו. הלוים ישירו ויזמרו לפניך בעבור דוד שנגלית לו בזה המקום באש כבודך וגילית לו זה המקום הנבחר בעבורו תעשה שיהיה זה המקום לנצח לא תבטל שהתפללתי לך על זה המקום, ומה שיתפלל שלמה בני עליו אל תשב פניו בזה שתהיה תפלתינו מקובלת לפניך ואלה הפסוקים כמו שאמרם דוד אמרם שלמה בתכלית תפילתו:

פסוק יא

נשבע. דברו הוא שבועה והוא אמר לו על ידי נתן הנביא והקימותי את זרעך אשר יצא ממעיך זה הוא, **מפרי** בטנך אשית לכסא לך: ואמר **אמת לא ישוב ממנה**. כמו שאמר שם ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם:

פסוק יב

ועדותי. בחולם כמו בשורק, זו בחולם כמו שאת ואמר אלמדם והברית והעדות כתובות הם ומלומדות ואין מצוה עתידה ללמד אחר תורת משה, אלא פי' אלמדם אעורר אותם על ידי נביאים תמיד שלא ישכחו התורה:

פסוק יג

כי בחר ה' בציון. אמר דוד עתה ידעתי כי בחר ה' בציון שלכדתי אני כי בעיר ציון נגלה כבוד שכינה ואוה אותה האל למושב לו, ואמר עליה זאת מנוחתי עדי עד שלא ילך ממקום למקום כמו שעשה עד עתה:

פסוק טו

צידה. במפיק ה"א והוא מן כיום מכרם צידה שפירושו חזון יאמר האל יתברך צד ציון אברך כלומר ברכה בתבואתה ובפירותיה יותר מכל ארץ ישראל לכבוד ביתי היא בתוכה, ואולי לכך נקראה ארץ ישראל ארץ המוריה שהיתה ארץ חיה אחר ששכן בה הכבוד:

אביוניה. אפילו העניים שבה אשביע לחם:

פסוק טז

וכהניה. תחת שהם לבושים בעבודתי בגדי כהונה אני אלבישם בגדי ישע שיהיו נושעים בי:

וחסידיה. הלוים תחת שהם מרננים ומזמרים לשמי אני אשביע להם טובה שירונו מטוב לב. וקרא הלוים חסידים כמו שאמר משה רבינו לאיש חסידיך:

פסוק יז

קרן. חוזק ומלכות כן אצמיח קרן לביתי ישראל וירם קרן משיחו ואמר זה הפסוק על משיח העתיד לפיכך אמר אצמיח כלומר אע"פ שיבש וכן נאמר עליו והקימותי לדוד צדיק:

ערכתי נר למשיחי. כי המלך כמו נר המאיר לעם:

פסוק יח

אויביו אלביש בושת. הפך מה שאמר אלביש ישע לכהנים המשרתים את פני ה' ומתפללים בעד המלך ואויבי המלך אלביש בושת:

ועליו יציץ נזרו. על המלך יפריח ויציץ נזרו שעל ראשו כלומר תרבה גדולתו והדרתו בכל יום ויש מפרשים יציץ מן ועשית ציץ זהב:

פרק קלג

פסוק א

הנה מה טוב ומה נעים. על מלך המשיח ועל כהן גדול שיהיה בימיו מדבר כי שניהם גדולי ישראל ואדונים עליהם כי המלך היושב על כסא המשפט והמלוכה לצוות את ישראל לאשר יראה, והכהן יורה התורה והמצות והם אחים בגדולה ולא יקנאו זה לזה, וכל אחד מהם ישב על כסא גדולה ומה טוב ומה נעים יהיה שבתם: ואמר **גם יחד**. כי כמו שיהיו אחים בגדולה כן יהיו אחים בלבושם ויהיו יחד בהסכמה אחת לא יקנא אחד מהם על חבירו:

פסוק ב

כשמן. בפת"ח הכ"ף להורות על ה"א הידיעה על שמן הידועה והוא שמן המשחה, אמר כן יהיה טוב ונעים שבת האחים כמו שהיה טוב ונעים משיחת הכהן ביום שנתמנה לכהן גדול, וזכר משיחת הכהן ולא זכר משיחת המלך דוד לשני טעמים האחד לפי שמשיחת אהרן היתה תחילה והיתה העת שחנה הכבוד בישראל כשהוקם המשכן, כן לעתיד כשיבנה בית המקדש ויעמוד מלך המשיח והכהן הגדול יחנה שם הכבוד. ועוד

לטעם אחר כי משיחת אהרן היתה לעיני כל ישראל ומשיחת דוד היתה בסתר לפני יש ובניו וזקני בית לחם ולעתיד יהיה הדבר בגילוי לעיני כל ישראל ולעיני העמים:
על הראש. כשיצק משה אותו על ראש אהרן ירד לו על זקנו ועל פי בגדיו. בתחילה הלבישו בגדי כהונה, ואחר כך יצק מן השמן על ראשו ומשח אותו מן השמן ובין ריסי עיניו כמין ג"ם יונית, והשמן שיצק על ראשו ירד על זקניו וע"פ מדותיו תחת הזקן, ופי' הבגד הוא בית הצואר והיה השמן מרוקח מבוסם טוב ונעים:
מדותיו. בגדיו כמו מדו בד:

פסוק ג
כטל. עומד במקום שנים כאילו אמר כטל חרמון כטל שיורד על הררי ציון, וזכר חרמון שהוא מן ההרים הגקדולים אשר בא"י: וזכר **הררי ציון**. כי שם תהיה המלוכה, ואמר הררי לשון רבים כמו שאמר ירושלים הרים סביב לה, ומשל השמן הוא משל לכהן גדול, וזכר עתה הטל משל על המלך כמו שכתוב בהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו, ועוד כי הגאולה נמשלת לטל כמו שאמר כטל מאת ה'. וזכר טל על ההרים שהוא בהם לברכה והם צריכים יותר מן העמקים וארץ המישור:
כי שם בהררי ציון:
צוה ה' את הברכה. ויצוום שם:
עד עולם. זמן רב, או יהיה פי' עד העולם לעה"ב:

פרק קלד

פסוק א
שיר. הנה כשיצוה ה' לכם את הברכה, ברכוהו גם אתם בתהילתכם כל אחד כפי שכלו:
כל עבדי ה'. הם החכמים והחסידים העומדים ממטתם בלילות ובאים להתפלל בבית ה' ולהודות על שמו:

פסוק ב
קדש. במקום הקודש: ופי' **שאו ידיכם**. נשיאות כפים שהיו הכהנים נושאים כפיהם ומברכים את ישראל ולפי דעתי כי פי' נשיאות ידים לאל בתפלה, ויתכן לפרש קדש כמו אל מקום הקודש:

פסוק ג
יברכך. לדעת המפרשים יהיה פירושו שהכהנים יאמרו לישראל בברכתם יברכך, ולפי דעתי הם דברי המשורר שאמר ברכו את ה' אמר אם תברכוהו הוא יברך אתכם ופי' **מציון**. כי שם הכבוד ומשם תבא הברכה לכל ישראל.
ואמר **עושה שמים וארץ**. כלומר עושה השמים שנותנים הברכה בעולם והוא עשה הארץ שתתן יבולה לברכה כאשר יצוה הוא יתברך:

פרק קלה

פסוק א
הללויה. מזמור קי"ג הוא הללו עבדי ה' תחילה ואחריו הללו את שם ה' לסמיכות הבא אחריו יהי שם ה' מבורך, ובמזמור הזה הללו את שם ה' ואחריו הללו עבדי ה' לסמיכות הבא אחריו העומדים בית ה':

פסוק ב
שעומדים. אתם העומדי' בבית ה' והם הכהנים שעומדים בחצרות בית אלהינו ואתם העומדים בחצרות אלהינו והם ישראל שהיו מתפללים בעזרות ולא היו נכנסים בהיכל לכולכם אומר:

פסוק ג
הללויה כי טוב ומטיב. וכן **שמו נעים**. וזה אמר כנגד העתידים לעמוד בבית ה' שיבנה שלמה או לעתיד בבית המקדש שיבנה מלך המשיח, והוא שמו ושמו הוא והפסוק כפול במלות שונות:

פסוק ד
כי יעקב. ואתם ראויים להללו על כל עם כי אתכם בחר מכל העמים:

פסוק ה
כי אני. אמר המשורר המזהיר לכם אני מזהירכם שתהללוה ותשבחוהו כי אני ידעתיו מנפלאותיו וממעשיו כי גדול הוא:
ואדונינו. שקיבלנו עלינו לאדון ולאלהים הוא גדול מכל אלהים והם צבא השמים והמלאכים המנהיגים את העולם לכך נקרא אלהים ואדונינו גדול מכולם כי לא יעשו הם דבר אלא בכחו ובמצותיו.

פסוק ו
עשה. ולא כן המלאכים והככבים לא יעשו כל אשר יחפוצו כי לא יעשה דבר אלא בחפץ האלהים בשמים ובארץ אבל הוא עושה חפצו בהם אין מונע, וכן בארץ עשה חפצי בה ובכל צבאם בימים ובכל תהומות:
בימים. ים אוקינוס ושאר הימים וכל תהומות הנהרות, וזכר אחד מנפלאותיו הגדולות אשר הוא עושה בארץ והוא ענין המטר לפיכך אמר,

פסוק ז
נשיאים. הם העננים נקראו כן לפי שהם עולין מן הארץ ומתנשאים למעלה:
מקצה הארץ. מקצה היבשה שהוא הים כי משם הם עולים:
ברקים למטר עשה. שהוא עושה פלא גדול שעושה ברקים עם המטר והברקים אש והמים אינם מכבין את האש:
מוצא רוח מאוצרותיו. שהרוח מרחפת ודוחפת את המטר אל הפיאה אשר הולכת שם.
מוצא כמו מוציא:
מאוצרותיו. לפי שהשלשה יסודות נראין לעין והרוח אינו נראה כמו הדבר הנתון באוצר, ופי' מוציא כי קודם שמרחפת אין מרגישין בה וכשמרחפת מרגישין בה הרי הוא כאילו הוציאה עתה בעת הרחיפה:

פסוק ח
שחכה. הזכיר מכת הבכורים בפרט כי על ידה יצאו ואחר כך אמר,

פסוק ט
שלח אותות ומופתים. והוא כלל לשאר המכות, והנה המכות הם אות ומופת כי כל אשר חפץ ה' עשה, כי אילו היו המכות ההם במקרה לא היו המצריים לוקים בהם וישראל ניצולים אלא באמת היו בחפץ האל ית':
בתוככי מצרים. היו"ד נוספת הוא כמו בתוכך לנוכח מצרים ותוספת היו"ד לצחות הלשון:
בפרעה ובכל עבדיו. וכל שכן בעמו אפילו פרעה ועבדיו לא יוכלו בכחם להמלט מחפץ האל ית', ועוד עשה חפץ האל ית':

פסוק י
שהכה גוים רבים. וישראל היו מעטים יוצאים מפרך ומעבדות ואלה רבים ועצומים בארצם והכום בני ישראל וירשו את ארצם, ומי עשה זה אינו אלא חפץ האל ית':

פסוק יא
לסיחון. זכר סיחון ועוד בפרט לפי שנלחמו בהם תחלה, ועוד שהיו מלכים עצומים יותר מכלם, ואחר כך זכר, **ולכל** ממלכות כנען בכלל:

פסוק יב
ונתן אחרי כן פירש למי נתנה, **נחלה לישראל עמו**. שהם אומה נבחרת מכל עם, נתן להם ארץ נבחרת מכל הארצות:

פסוק יג
שמך. הפסוק כפל הענין במלות שונות ור"ל באלה הנפלאות שעשית עם ישראל:

פסוק יד
כי ידין. אע"פ שהנחלה שנתן להם היה ביד אחרים והם בגלות לא יהיה זה לעולם כי יבא זמן שיקח האל ית' דין עמו ומשפט מאויביו:
ועל עבדיו יתנחם. כי כבר קבלו עונשם וישיבם לנחלתם:

פסוק טו
עצבי הגוים. ואז יהיו עצבי הגוים המשתחוים לשמש ולירח לאין ויכירו עובדיהם כי אין בהם ממש כי לא יושיעום ביום צרותם כי הם כסף וזהב:

פסוק טז
פה. כבר פירשנו ענין אלו הפסוקים במזמור קט"ו:

פסוק יז
אף אין יש רוח בפיהם. אין צריך לומר שלא ידברו אלא אפילו אין רוח והוא הבל היוצא מן הלב דרך הפה:

פסוק יח
כמוהם.
דרך תפלה. או כן יהיה לעתיד בבוא הגואל שיכלו ויאבדו עושי העצבים שזכרנו וכל אשר בוטח בהם:

פסוק יט
בית ישראל. אבל בית ישראל אתם שלא בטחתם בהם, **ברכו את ה'**. שהושיע אתכם מיד עובדי העצבים, וכן **בית אהרן**. והם הכהנים המשרתים את פני ה':

פסוק כ
בית הלוי. הם המשרתים לפני ה' בפה ובכלי:

יראי ה'. הם החכמים בישראל המתבודדים בבית ה' ללמוד. או פירוש יראי אשר בכל עם שבאו להתפלל בבית ה':

פסוק כא
ברוך ה' מציון. כי שם ישכון הכבוד בירושלים ומשם תצא הוראה לכל שיראוהו ויברכוהו:

פרק קלו

פסוק א
הודו לפי הפשט כל אחד מאלו כי לעולם חסדו, יש לו ענין במקומו, ונמצאו ששה ועשרים לפי העניינים המסופרים במזמור. ואמר תחלה כל בני העולם הודו לה' כי טוב ומטיב לעולם וחסדו אין לו הפסק כי לעולם הוא, וכן כל כי לעולם חסדו זהו פירושו, וזכר אותו עם כל אחד להגדיל השבח:

פסוק ב
לאלהי האלהים. הם המלאכים והם אלהים לאשר למטה מהם והוא אלהים עליהם:

פסוק ג
לאדני האדנים. הם הגלגלים שהם אדונים על השפלים והמנהיגים אותם והוא אדון עליהם:

פסוק ד
לעושה. אחר שהזכיר המלאכים והגלגלים שהוא אדון עליהם אמר לעושה, להורות כי אינם קדמונים כמו שהוא קדמון אלא שהם עלולים והוא עלה עליהם, לפיכך אמר לעושה ללמד שאינם קדמונים אלא הוא עושה אותם והם חדשים והזכיר תחלה נפלאות גדולות. ואפשר שהוא כלל לאשר זכר אחריו ואמר, **לעושה נפלאות גדולות לבדו**. על הצורות שאינם גופות ולא כח בגופות והם השכלים הנפרדים והם נפלאות מעין האדם, כי לא תשיג עין האדם אלא מה שהוא חומר, והגלגלים והככבים הם חומר זך ותשיגם עין האדם, אבל הצורות שהם בלא חומר לא תשיגם עין האדם ואף עיון המחשבה נלאה להשיגם לפיכך קראם נפלאות: ואמר **לבדו**. כי הוא לבדו נשגב עליהם וכל שאר הנבראים תחתיהם והם קיום העולם, לפיכך אמר כי לעולם חסדו כי הנה הם חסד האל אל ברואיו והם לעולם אין להם הפסק:

פסוק ה
לעושה השמים. אחרי כן הזכיר השמים והוא כלל לכל הגלגלים והככבים, ואמר שהוא עושה אותם והוא חדשם בתבונתו ועשה בחידושיהם חסד לעולם ואין להם הפסק זהו כי לעולם חסדו:

פסוק ו
לרוקע. זכר מבריאת הארץ מה שהוא חסד מוחלט מאתו שבטל טבע המים, שהיה טבעם להיותם על הארץ כמו שהיו מתחלה והוא בחסדו הקים אותם אל מקום אחד ונראית היבשה להיות החיים והצמחים עליה, וזה החסד הוא לעולם, שאעפ"י שהמבול הציף המים על היבשה כבר נשבע שלא יהיה עוד כל כימי הארץ וזה כי לעולם חסדו, ופירוש לרוקע שנתלה שטח הארץ על המים, ואעפ"י שהמים גבוהים על הארץ נתן הוא שתהיה הארץ כאילו היה גבוה על המים שלא יעברו על הארץ, וזהו מנפלאותיו:

פסוק ז
לעושה אורים גדולים. אחרי כן זכר בפרט שני המאורות הגדולים שהם קיום העולם, ואמר כי לעולם חסדו, כי אין להם הפסק, וזכר כל אחד לבדו ואמר,

פסוק ח
את השמש. ונתן אותו שיהיה מושל ביום לתועלת העולם להאיר ולחמם את האויר והוא תועלת החיים והצמחים, וזה הוא חסד מאתו, והוא לעולם אין לו הפסק:

פסוק ט
את הירח וככבים. וכן נתן את הירח והמשילה בלילה עם הכוכבים. כי אור הירח והכוכבים צורכי הולכי מדברות ויורדי הים וכוחם לצורך הצמחים, ויש לירח גם כן במים וכן לכל כוכב וכוכב יש לו כח בצמחים או באבנים ובמתכות ובכלל שני האורים קיום העולם, כי הקור והחום סיבת קיום החיים ואין להם הפסק, לפיכך אמר כי לעולם חסדו:

פסוק י
למכה מצרים. הזכיר מכת בכורים לפי שעל ידה יצאו, וכן אמר כן:

פסוק יא
ויוצא. ואמר אחר כן:

פסוק יב
ביד חזקה. והוא כלל ליו"ד המכות וכל זה כל"ח כי חסד גדול היה שיסופר לעולם כי היו ישראל בארצם והם לקו בכמה מכות וישראל ביניהם ניצולו מכולם ואמר אחר כן:

פסוק יג
לגוזר. וזה החסד יסופר לעולם כי בעבור שלא יראו מלחמה לא נחם דרך ארץ פלשתים ושינה בעבורם טבע המים כדי שיעברו בתוכו, ועשה חסד גדול עמהם בקריעת הים שקרעו לשנים עשר קרעים לשנים עשר שבטים כדי שלא יכנסו בערבוביא אלא כל שבט ושבט עבר בדרכו שנגזר לו על זה ראוי לומר ולספר חסדו לעולם, כן פירשו רז"ל כי לשנים עשר גזרים נגזר ים סוף ויש לפרש כי לפיכך אמר לגזרים לפי שנגזר הים לרוחבו עד חציו או יותר ואחר כך לארכו ולרחבו כי באותו הרוח שנכנסו בים לאותו הרוח עצמו יצאו כי ממדבר איתם נכנסו לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם, כמו שכתוב ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחילה, לא עשה כן האל יתברך אלא כדי שיטבעו מצרים בים להראות עוצם גדולתו שיעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו מצרים בתוכו:

פסוק יד
והעביר ישראל בתוכו. בעומקו של ים שהוא חציו והעבירם ביבשה כמו שכתוב ויש לך חסד גדול מזה, כי אפילו רגליהם לא נטבלו במים:

פסוק טו
ונער. שלא היה להם יכולת לשוב לאחוריהם וזה חסד גדול שראו בשונאיהם נקמה ולא פחדו עוד מהם:

פסוק טז
למוליך עמו במדבר. ארץ שלא עבר בה איש ולא היה שם דרך והוא בחסדו הוליך אותם בענן יומם ובעמוד אש לילה ומרא' להם הדרך, ועוד במדבר שהיה ארץ ציה וצלמות והוא ספק להם בחסדו כל צרכם זה החסד יסופר לעולם:

פסוק יז
למכה. זכרם בכלל ואחר כך פרט אותם להגדיל השבח וכן אמר למכה ואחר כך ויהרוג ואחד הוא אלא כפל הענין במלות שונות וכל זה להגדיל השבח ולספר החסד פעמים רבות והנה החסד גדול, כי לא היו מניחים ישראל לעבור ויצאו להלחם עמם והם היו עם רב וגבורים וחזקים ונתנם האל יתברך בידם והרגו אותם עד שלא השאירו שריד זה היה חסד גדול:

פסוק יח
והרוג. סיחון ועוג ונתן ארצם לנחלה ועוד חד גדול מזה כי לא די שהכו אותם אלא שנתן להם ארצם נחלה שלא באו שאר הגוים ולא נאספו עליהם להוציאם משם וזה חסד גדול

מאתו כי חסד היא תוספת הטובה ובזו הארץ שנתן להם הוסיף להם בטובתו כי לא נתנה לאברהם אבינו אלא מעבר הירדן והלאה שהוא ארץ שבעה גוים, אבל מעבר הירדן מזרחה לא נתן לאברהם אבינו דבר ונתן לישראל נחלה. ארץ שהיתה למואב תחילה וכן נתן להם ארץ עוג מלך הבשן וזה היה חסד מאתו לפיכך לא זכר בזה המזמור ממלכות כנען כמו שזכר למעלה ממנו, לפי שאמר בזה המזמור כי לעולם חסדו וממלכות כנען שנתן להם באמת לא היה חסד כי כבר נתנה לאברהם אבינו, אבל ארץ סיחון ועוג שלא נתנה לאברהם ונתנה להם זה היה חסד:

פסוק כב

נחלה לישראל עבדו. נטל הארץ מהם שהיו עובדים אלילים ונתנה לישראל שהיו עובדים האל יתברך לבדו:

פסוק כג

שבשפלנו. ועוד חסד גדול עלינו כי כשיצאנו מן הארץ בעונינו ובחטאתינו שהיינו בגלות בשפל זכר לנו ברית אבות ואמר זה על גלות בבל או על אחר והוא הנכון: ואמר **זכר**. ויפרקנו, עבר במקום עתיד כמנהגם בנבואות:

פסוק כד

ויפרקנו מצרינו. הנה חסדו הגדול היה עמנו בגלות לחיותנו בין הגוים, ועוד חסד גדול מזה שיהיה חסד לעולם שיגאלנו מצרינו ועוד לא ימוש חסדו ממנו לעולם:

פסוק כה

נותן לחם. אחר שסיפר חסדו על ישראל אמר בתכלית המזמור חסדו על כל העולם כן אמר עתה נותן לחם לכל בשר, וזה חסד גדול מאתו לנבראים שמזמן לכל בריאה ובריאה מזון הראויה לה:

פסוק כו

ואמר **הודו לאל השמים**. כי מן השמים בא המטר הוא סיבה לכל מזון והוא אל השמים והוא צוה שירד המטר מן השמים והוא חסד גדול שאין לו הפסק זה הוא כל"ח:

פרק קלז

פסוק א

על. זה המזמור אמר על לשון הלוים המזוררים אשר גלו בגלות בבל, כלומר **על נהרות בבל**. היינו שם מתבודדים יושבין ושוממין גם היינו בוכים בזכרנו את ציון:

פסוק ב
על ערבים. ערבי נחל כי הערבים גדילים על שפת הנהרות וכשהיינו יושבים על שפת הנהר וכנורותינו בידינו לעורר שיר כמנהגינו בציון, וכשהיינו מעלים על לבנו ציון היינו נוטשים כנורותינו מרוב יגון והיינו תולים אותו על ערבים והיינו יושבים ובוכים: ופי' **בתוכה**. בתוך בבל:

פסוק ג
שאלונו. לגזירת פעל כמו ישאלך לאמר, כשהיו מוצאים אותנו הבבליים השובים אותנו והיו אומרים לנו שנשיר להם השיר ציון אז היינו בוכים ואומרים להם איך נשיר: ופי' **ותוללינו שמחה**. היו שואלים אותנו דברי שיר ובכינורותינו שתלינו על הערבים היו שואלים אותנו שנשמח בהם, ויש מפרשים תוללינו כמו יללתינו ויהיה תוללינו בשקל תושבנו כלומר תחת יללתינו היו אומרים לנו שנשמח:

פסוק ד
על אדמת נכר. אדמת אל נכר הפך שיר לה':

פסוק ה
תשכח ימיני. פירוש תשכח הניגון כי הימין תנוע הכינור:

פסוק ו
תדבק לשוני. שלא תוכל לדבר ולשיר שיר:
אם לא אזכרך. אזכור חורבנך, ואתאבל עליו ולא אשיר על ראש שמחתי כשאשמח בשום שמחה אזכור אבל ירושלים ואעליהו על ראש השמחה. עד הנה דברי הלוים והשלשה פסוקים האחרונים הם דברי המשורר ובעודו מתנבא על גלות בבל ראה ברוח הקודש גלות בית שני ואמר:

פסוק ז
יום ירושלים. יום חורבן ירושלים שהיו אומרים אלו לאלו ערו ערו עד היסוד בה, כלומר החריבו והפילו בנין ירושלים עד שתגלו היסוד אשר בה:

פסוק ח
בת בבל. עתה שב למלכות בבל ואמר שתהיה שדודה: ואמר **אשרי שישלם לך**. והוא דריוש המדי שהחריב בבל:

פסוק ט
אשרי שיאחז. על דרך אכזריות כמו שהיו הם אכזרים על ישראל:

פרק קלח

פסוק א

בכל לבי. בכל דעתי ושכלי וכן אזמרך בגלוי נגד אלהים והם השופטים והחכמים, כמו עד האלהים יבא דבר שניהם, ההודאה תהיה בלב לבדו או עם הפה והמזמור בפה:

פסוק ב

אשתחוה אל היכל קדשך. הבית שיהיה בו הארון:

על חסדך ועל אמתך. החסד שנתן לו המלוכה כאשר הבטיחו ארי שעברו עליו צרות רבות ומכולם הצילהו:

כי הגדלת על כל שמך אמרתיך. כמו הפוך כי הגדלת על כל אמרתך שמך, ופי' בפסוק לענין שאמר ועל אמרתך כמו שפירשנו שקיים לו מה שהבטיחו, אמר על זה הגדלת שמך על כל אמרתך שאתה אומר ועושה גוזר ומקיים, וע"ז הגדלת שמך שיאמרו הכל יגדל ה' כל מה שאומר עושה כמו שעשית עמי מה שהבטחתני אחרי אשר אמרו הכל כי לא תהיה לי המלוכה כי ראו טלטולי גדול:

פסוק ג

ביום קראתי. ביום שהייתי בצרה נע ונד וקראתי אליך ועניתני והושבתני במרחב מהצרה:

תרהיבני בנפשי עוז. בזה הדבר תחזקני בנפשי בעוז כלומר נתת חוזק גדול בנפשי על אמונתך, כי ידעתי כי אין אל זולתך ואתה רואה ומשגיח בענייני בני אדם:

פסוק ד

יודוך ה' כל מעשיך. בזה הדבר שעניתני מצרה וקיימת לי דברך הטוב בדבר המלוכה יודוך כל מלכי ארץ היודעים אוי כי שמעו אמרי פיך שאתה הבטחתני במלוכה וכשראו אותי נע ונד ושאול רודף אחרי להרגני היו נואשים ממלכת והיה רחוק בעיניהם שיוכל להיות ועתה שקיימת לי דברך הטוב, וזה הפירוש מוכיח הפי' שפירשתי בפסוק על כל שמך אמרתיך:

פסוק ה

וישירו. יאמרו שיר ותהילה לה' וישירו בדרכיו ובמעשיו הנוראים כי בידו הכל להשפיל מלהגביה ויאמרו כי גדול כבוד ה', והוא לבדו האל כי במלך דוד אמר ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן על כל הגוים ובפחדם ממנו פחדו מהאל כי הכירו וידעו כי מה' היתה לו ומתוך כך הודו באל יתברך כי הוא אדון על הכל שהמליך את דוד אחר שנתייאשו

ממנו כל אדם וכן שלח חירם מלך צור לשלמה ואמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ אשר נתן לדוד המלך בן חכם הנה מתוך גדולת דוד ומלכותו הודה באל יתברך כי הוא עשה את השמים ואת הארץ:

פסוק ו

כי רם ה' ושפל יראה. אז יודו כל כי רם ה' ושפל יראה ומשגיח בתחתונים לא כשהיו אומרים עבים סתר לו, ולא יראה וחוג השמים יתהלך כשראו כי ראה בעניי ובשפלותי הודו כי שפל יראה אע"פ שהוא רם:

וגבוה ממרחק וידע. מבנין הפעיל בשקל ואלמנה לא ייטיב פירוש והוא גבוה וממרחק שהם השמים שהם רחוקים מן הארץ, משם יודיע דרכיו לבני אדם שידעו כי הוא ראה אותם:

פסוק ז

אם אלך. אמר דוד כשהייתי הולך **בקרב צרה**. כשהייתי קרוב למות זהו בקרב צרה כשאני בעמק הצרה אתה **תחייני על אף אויבי**. על אפם ועל חמתם כלומר על כרחם שלא בטובתם:

תשלח ידך. בקרב הצרה, **ותושיעני** ימינך:

פסוק ח

ה' יגמור בעדי. כמו שהתחיל להטיב עמי כן יגמור חסדו בעדי. **ה'**. ענין קריאה, ה' חסדך יהיה עמי לעולם ואני מכיר בטובתך, וכי אני מעשה ידיך כי אתה עשיתני ואתה גדלתני והמלכתני, **אל תרף** חסדך ממני:

פרק קלט

פסוק א

ה' חקרתני ותדע. חקרתני לבבי וידעת אותו, כמו שאמר אני ה' חוקר לב ובוחן כליות:

פסוק ב

אתה ידעת שבתי וקומי. הזכיר מתנועת האדם הישיבה והקימה, כי בחפץ האדם ישב ויקום כי כשישב וירצה לקום חשב הדבר בלבו שבעבורו ירצה לקום ואם היה עומד ורצה לשבת חשב הדבר בלבו שבעבורו ירצה לשבת, והנה חפץ האדם ומחשבתו ידעם האל ויבינם למרחוק כלומר קודם שיחשוב:

לרעי. למחשבתי מן ברעיון לבו:

פסוק ג
ארחי. והוא מהלכי בהם:
ורבעי והוא שכבי בלילה שהוא רובץ במטתו מתרגמינן ורבעת. והנה הזכיר ארבעה תנועות האדם שהם הישיבה והקימה והליכה והשכיבה, כי לעולם ינוע האדם מזו לזו:
זרית. סבבת מן זר זהב סביב כלומר כל תנועותי ומחשבותי ידעתי כי אתה סביב גופי וסביב מחשבתי:
וכל דרכי הסכנת. הרגלת כמו ההסכן הסנתי, אמר ידעת כל דרכי האדם המורגל בדבר שיודע אותו:

פסוק ד
כי אין מלה. עוד המלה איננה עדין בלשוני ולא החילותי לדבר ואתה **ידעת כולה**. כלומר כל המלה שאני רוצה לדבר. או פירושו אני חושב להוציא הדבר מלבי ואתה ידעת מחשבתי והדבר שאני מוצא בפי אין בלשוני להוציאו במחשבתי, ואתה ידעת מה שאני אוציא בפי ואני לא ידעתי אעפ"י שחשבתיו, כמו שאמר שלמה לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, וזה הפירש הוא הנכון אצלי:

פסוק ה
אחור וקדם צרתני. פירש א"א ז"ל ביצירת העובר בבטן אמו, ופי' צרתני ענין צורה:
ותשת עלי כפכה. כמו שעושין לגבינה על דרך וכגבינה תקפיאני ור"ל ותשת עלי למידת האורך ששם לעובר מידה:

פסוק ו
פליאה דעת מני. זאת הדעת פליאה ממני:
נשגבה לא אוכל. להשיג לה, והדעת היא יצירת הגוף באדם בארבע טבעים זה הפך זה וזה כנגד זה, והם החום והקור והלחות והיובש, והאל יתברך בחכמתו יוצרם בגוף הנוצר ומזגם כדי שתקיים הגוף בהם:

פסוק ז
אנה. אמר אנה אלך מרוחך אם אחשב ללכת ולהסתיר מרוחך או לברוח מפניך, טעם כפל במלות שונות, אם אומר לעשות זה לא אוכל כי אתה נמצא בכל מקום ומקום לא יכילך:

פסוק ח
אם אסק. אם אעלה כתרגומו אם אחשב שיוכל אדם לעלות השמים ושם אעלה ולא אמצאך **שם** אתה:

ואציעה שאול. ואם אומר שארד שאול והוא עמקי הארץ, **הנך** שם. ואציעה לפי שהשאול מצע האדם במותתו. והנה זכר העגולה והמוציק אם כן לא אוכל ללכת שלא אפגע בך:

פסוק ט

אשא כנפי שחר. אמרתי אקח כנפי שחר ואעוף בהם ממזרח למערב אם אמצנו, הנה לא אוכל ללכת בלתו, כי בכל מקום

פסוק י

ידך. ותאחזני ימינך:

פסוק יא

ואומר אך חשך ישופני. ישופני מגזרת נשף, אמר אם אומר ואחשב כי החושך יחשיכני ויסתירני שלא תראה אותי ומעשי ומחשבתי, **ולילה אור בעדני**. ר"ל ולילה שהוא חושך האור בעדני, ותראני בלילה כמו ביום:

פסוק יב

גם חושך. ישנה הענין ושילש ורבע להודיע כי כן הוא, כי אין חושך וצלמות להסתר מלפניו:

לא יחשיך. פירושו לא יחשיך דבר ממך שלא תראהו, כי הכל שוה לנגדך:

ולילה. כמו היום יאיר לך, **כחשיכה כאורה**. שני הפכי הדמיון כמו כי כמוך כפרעה ר"ל זה כזה וזה כזה:

פסוק יג

כי אתה. ואיך יסתרו מחשבותי ממך ואתה קנית כליותי פי' הם תחילת המחשבה כי הכליות יועצות והלב גומר ואם אתה קנית אותם איך יסתר ממך מה שהם יועצות ועוד כי אתה תסוכני בבטן אמי שהוא מקום חושך ואין שם אור, ואם יצרתני ועצמות וגידים סוככתני איך לא תדע כל הסתום, ויש אומרים כי זכר כליותי מפני שהם תחילת היצירה בגוף האדם כי כמו הם שני סדני הגלגל וענין קנית כענין קונה שמים וארץ:

פסוק יד

אודך. נוראות עלילות נוראות יש ביצירתי ואודך עליהם כי נפלאתי ביצירה רוצ' לומר נפלאות מעשיך בי:

ונפשי יודעת מאד. ונפשי יודעת כלומר נפשי המשכלת יותר על שאר החיים, והיא תדע מעשיך הנפלאים ותודה לך עליהם ונוראות היצירה הם נגלים לחכמים כי כל אבר ואבר נברא בחכמה ועל התכונה שנברא הוא לצורך ולתועלת וכל אדם צריך להתבונן

בהם, ומתוך כך יכיר נפלאות היוצר ויודה לו עליהם ואם באנו לספר בזה החיבור תכונת האברים ותועלתם ומזג הכוחות ותועלתם יאריך הסיפור אבל המשתוקק להם ימצא בספרי החכמים:

פסוק טו

לא נכחד עצמי. לא נכחד כענין לא נכחד מאדוני:

עצמי. העי"ן נקראת בקמץ חטף ויש מפרשים אותו כמו עצמי בפתח העי"ן שפירושו גופי אמר לא נכחד גופי ממך כאשר עשיתי בסתר בבטן אמי וכאשר רקמתי בתחתיות ארץ, והוא הרחם שהוא מקום שפל ואפל כמו תחתיות הארץ: ופירוש **עשיתי**. מענין עשו דדי בתוליהן שהוא הכתישה והסחיטה ואמר זה הלשון בענין היצירה כמו שדימה אותו לחתיכת החלב והקפותיו כמו שמקפין ועושין אותה בידים כי הטיפה הראשונה נתכת ונגררת, ואחר כך תשוב קפואה כמו הגבינה מן החלב ואמר בו רקמתי דימה מעשה היצירה בגידים ועצמות ובבשר ועור למעשה הרקימה שהוא על פנים רבים:

פסוק טז

גלמי. הוא הטיפה הקפואה קודם שיוכרו האיברים בה כמו שנקרא העץ גולם בטרם שנעשה כלי ואמר ראו עיניך שנתת בהם כח להתייצר בה האברים:

ועל ספרך כלם יכתבו. פי' לעתיד הם ידועים כמו הדבר הכתוב בספר ופי' כולם, כל האיברים הם טרם ציורם ידועים לפניך, בימים רבים תהיה יצירת האיברים כי אינם נוצרים בפעם אחת:

ולא אחד בהם. הימים שיוצרו בהם לאל יתברך הם אחד, כי כולם ידועים ברגע אחד והכתיב ולא באל"ף ופירושו ולא אחד בהם שלא ידעו טרם היותו:

פסוק יז

ולי מה יקרו רעיך אל. ופי' יקרו שלא אוכל להשיגם כמו ודבר ה' היה יקר בימים ההם ופי' רעיך ומחשבויך כלומר כוונותיך ביצירה:

מה עצמו ראשיהם. פי' עצמו רבו במספר כמו שאמר אחר כן אספרם כי לשון עצם נמצא בענין החוזק ובענין הריבוי כמו עצמו לי אל מצותיו מחול ימים: ופי' **ראשיהם**. כלליהם כמו כי תשא את ראש בני ישראל כלומר כללי כוונתיך ביצירתם הם רבים כל שכן הפרטים:

פסוק יח

אספרם. כשאבא לספר אותם לא אוכל כי מול ירביון:

הקיצותי ועודי עמך. מרוב מחשבותי בהם אני חולם בהם כשאישן וכשאקיץ אני מוצא עצמי שאני עמך כלומר במחשבות נפלאותיך:

פסוק יט

אם תקטול. דבק למה שאמר הקיצותי ועוד עמך שאני מתעסק תמיד במחשבתי בנפלאותיך ובמעשיך אבל פעמים שמטריד אותי דברי הרשעים, ואם תהרוג אותם שמטרידים אותי והם הרשעים ואנשי דמים שאומר להם סורו מני ולא אוכל להם ואם תקטול אותם יהיו כל מחשבותי וכל עסקי בך:

פסוק כ

אשר ימרוך. בחסרון אל"ף פ"א הפועל וכן ולעמשא תמרו ופי' למזימה ולמחשבה כלומר ידברו בך לפי מחשבותם שהיא רעה, ופי' למזימה כמו כי זמה ענין תועבה:

נשוא לשוא עריך. אלה שהם עריך, ומשנאך נשאוך בפיהם לשוא ומלת נשוא כמו ינשאו:

פסוק כא

ובתקוממיך. פירושו משנאך כמו ומתקוממים בימינך:

אתקוטט. ענין קטטה בדברי רז"ל:

פסוק כב

תכלית. שנאה גדולה שלא אוכל לשנאותם יותר וכפל הענין לחזק:

פסוק כג

חקרני. לפי שזכר כי מחשבת הרשעים רעה באמונת האל יתברך אמר חקרני האל ית' יודע לבי תראה כי לבבי ישר באמונתך וכפל הענין לחזק:

שרעפי ומחשבותי, כמו שעיפים שתי הלשונות בענין מחשבה כמו שהם באילן סרעפותיו סעפותיו כי המחשבות ללב כמו הבדים לאילן:

פסוק כד

דרך עצב. דרך מרי כמו המה מרו ועצבו את רוח קדשו:

ונחני. אם תראה בי שום דרך מרי המיתני מיד זהו דרך עולם כמו הנה אנכי הולך בדרך כל הארץ כי הולך האדם אל בית עולמו:

פרק קמ

פסוק א

למנצח. זה המזמור חברו דוד על דואג ועל הזיפים שהיו מלשינים אותו אל שאול:

פסוק ב
חלצני ה'. שלא יזיקו לי דבריהם הרעים והפסוק כפול בענין במלות שונות:

פסוק ג
אשר חשבו. מחשבות הרעות בלב ואומרים אותם בפה והם כל יום יגורו מלחמות יאספם כמו יגורהו בחרמו:

פסוק ד
שננו. כמו חץ שנון שפירושו מחודד כן הם חדדו לשונם לדבר רעות כמו הנחש שמחדד לשונו כשבא לנשוך:
חמת עכשוב. חמת הוא הארס שמטיל הנחש ועכשוב הוא ממין הנחש והוא קשה ורע מאד:
תחת שפתימו. כי בהתקצף האדם ומדבר בחימה תצא לו מפיו ליחה תרב לו תחת שפתיו ודמה אותו לארס שמטיל הנחש. ואחר שסיפר רעותיהם התפלל לאל יתברך שישמרהו שהם חשבו לדחות פעמיו ביד שאול:

פסוק ו
טמנו. שאמרו ולא הסגירו ביד המלך:
ליד מעגל. למקום שהיה מעגלי ואשורי בו כמו שאמר וראו את מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו שם:

פסוק ז
אמרתי. כשהייתי שומע שהיו מארבים לי בכל המקומות אמרתי לה' אלהי אתה חזקי ותקותי אין לי חוזק להמלט מידם אם לא תעזרני אתה:

פסוק ח
סכותה לראשי ביום נשק. ביום שבאו עלי בעלי נשק ברומח ובחיצים, תסכך חסד לראשי כלומר שתהיה כובע ישועה לראשי, סכותה עבר במקום עתיד וכמוהו רבים:

פסוק ט
אל תתן ה' מאויי. אמר אל תתן לו תאותו כי תאותו הוא ללכדני:
זממו אל תפק. אל תוציא לאור מחשבתו:
ירומו סלה. שאם תהיה מחשבותם ירומו וישאו ראשם הוא וחביריו:
תפק. תוציא כמו ויפק רצון מה':

פסוק י
ראש מסבי. לפי שזכר רשע יחיד והוא דואג כמו שפירשנו בפתיחת המזמור אמר ראש מסיבי זה הרשע שהוא ראש הסובבים לי ללוכדני עמל שפתימו יכסמו השקר שמדבר עלי הוא וחביריו השקר ההוא יכסה אותם ויפילם:

פסוק יא
ימוטו. ינטו גחלים מן השמים עליהם כלומר אף ה' וחמתו באש יפילם, עמל שפתימו שזכר:
במהמרות. בשוחות עמוקות יפילם שלא יקומו מהם:

פסוק יב
איש לשון. זה דואג שהוא בעל הלשון:
בל יכון בארץ. כלומר לא יהיה נכון ונישא בארץ אלא יבא לידי שפלות:
איש חמס רע יצודנו למדחפות. הרע שהוא עושה יצוד אותו עד שיטילנו למדחפות שיהיה נדחף מרעה אל רעה:

פסוק יג
ידעתי. קרי וכתיב ידעת פירוש הכתיב כנגד האל אתה ידעת כי מחשבות הרשע עלי עשה לי דין ממנו, והקרי ידעתי פירושו אני ידעתי כי יעשה ה' דין עני ומשפט האביונים כן יעשה דיני ומשפטי וינקם לי מהרשע:

פסוק יד
אך צדיקים. בעשותך משפט ברשעים הצדיקים יתנו שבח והודאה לשמך ואמר אך הם יודו לך ולא הרשעי':
ישבו ישרים את פניך. ישבו תמיד את פניך לדרוש אותך ולדעת דרכיך:

פרק קמא

פסוק א
מזמור. גם זה המזמור מענין אשר לפניו:
חושה לי. מהר לעזרני:

פסוק ב
תכין תפלתי קטורת. כקטורת:
משאת כפי. ומה שאני נושא ושוטח כפי אליך תחשב כמנחת ערב: ואמר **מנחת ערב**. והוא הדין למנחת הבקר ואפשר כי ערב היה בחברו זה המזמור ולפיכך אמר מנחת ערב,

כי אם תהיה מנחת בוקר כהוגן היא מקובלת, ואם תהיה מנחת ערב טהורה הרי שנייה ויותר היא מקובלת:

פסוק ג

שיתה ה' שמרה. שם בשקל חכמה עצמה, ופירוש שיתה ה' משמר לפי שלא אכשל בתפילתי אלא כמו שלבי נכון אליך כן תהיה תפילתי נכונה, כמו שכתוב לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, וזה הפסוק כפול בענין במלות שונות: ופי' **דל שפתי**. כמו דלת, ונקראו שפתים דלת לפי שהם נפתחות ונסגרות, וראוי למי שהוא נכון לעשות שפתיו כדלת שהוא נפתח ונסגר לצורך כן לא יפתחו שפתיו אלא לצורך:

פסוק ד

אל תט. הנה התפלל על מוצא שפתיו ועתה מתפלל על הלב כמו שהוא עתה נכון כן יהיה לעולם, ולא יוכלו פועלי און להטוו, ואמר אל תט כי אם לא יעזרהו להכין לבבו הרי הוא כאילו מטה לבו:

להתעולל עלילות ברשע. לעשות מעשה רשע:

ובל אלחם במנעמיהם. ושלא אתאוה לאכול במנעימי מאכל כלומר שלא ימשך לבי אל תאות העולם כמו שנמשך לבם:

פסוק ה

יהלמני. מנעמיהם לא יערבו אבל אם יכני הצדיק ויוכיחני יערב לי ואחשב לו לחסד ולשמן ראש:

אל יני ראשי. אותה המכה אל ישבר ראשי אבל יהיה נחשב כמו שמן ראש, פי' שמן טוב שמושחין ממנו המכה ושמן ראש כמו בשמים ראש:

ותפילתי ברעותיהם. כי בעודני תפלתי תהיה ברעות הרשעים שיצליני האל ממעשיהם הרעים ואיך יערבו לי מנעמיהם:

פסוק ו

נשמטו. ישמטו בידי סלע שיפילו אותם מן הסלע, ואמר זאת הקללה על שופטיהם שהם המנהיגים אותם ולא ימנעו מהם הדרכים הרעים אבל יחזיקום בידם:

ואז **ישמעו אמרי כי נעמו**. אמרי ותוכחתי:

פסוק ז

כמו פולח ובוקע בארץ. ופלח ובקע, ענין אחד במלות שונות:

פלח. כמו ויפלח אל סיר הנזיד יפלח כליותי, ופירוש הפסוק כמו בוקע עצים שמתפזרים הבקעים הנה והנה כן נתפזרו עצמינו לפי שאול, כלומר עד שיהיו קרוב מן המות

ופיזור העצמות הוא על דרך הפלגה מרוב הפחד ינוע וירעד הגוף עד שידמה שהעצמות מתפרדים זה מזה וכן אמר ויתפרדו כל עצמותי: ואמר **עצמינו**. הוא והאנשים אשר היו עמו, כי כבר כתבנו כי זה המזמור חברו דוד בברחו מפני שאול:

פסוק ח

אל תער. כמו ותער כדה, ענין שפיכה ויציקה, וכצאת הנפש מן הגוף כאילו נשפכת ממנו על דרך ואשפוך את נפשי:

פסוק ט

יקשו לי. הפח ששמו לי למוקש:

ומוקשות. ושמרני גם כן מידי מוקשות פועלי און אחרים שאינם בני עמי או ענין הפסוק כפול:

פסוק י

יפלו במכמוריו. ברשתות שפירשו לי בם יפלו הרשעים:

יחד אנכי עד אעבור. פירושו כמו הפוך עד אעבור אנכי כלומר שאעבור ולא אלכד ברשתם ואמר במכמוריו לשון יחיד על שאול: ואמר **יפלו רשעים**. לשון רבים, עליו ועל הנמשכים עמו לרדוף אחרי דוד:

פרק קמב

פסוק א

תפלה. כשהלך שאול לבקשו על פני צור היעלים ונחבא דוד במערה מפניו, כמו שכתוב ודוד ואנשיו בירכתי המערה יושבים ושם במערה חבר זאת התפילה:

פסוק ג

ואמר **אשפך**, **שיחי** תפלתי:

צרתי אגיד. אע"פ שידועה לו אגידנה לפניו בתפילתי:

פסוק ד

בהתעטף עלי רוחי. כמו נפשם בהם תתעטף, וזה לרוב הצרה ידכא ישוח כאילו תתעטף קצתו בקצתו והרוח בגוף:

ואתה ידעת נתיבתי. כי אינני הולך בדרך רע כמו שהם הולכים כי אני אין בי עון ולא חטאתי להם והם רודפים אחרי:

באורח זו אהלך. באיזה דרך שאלך הם מרגלים אחרי וטמנו לי פח בכל מקום שאלך:

פסוק ה
הבט ימין וראה. שניהם מקור הבט וראה ואינם ציווי, רוצה לומר כשאביט ימין ושמאל אין מי שיכירנו ויחוס עלי ועל טילטולי:
אבד מנוס ממני. כי כשאחשוב בזה המקום אלך ושם לא ידעני שאול ולא ירדוף אחרי אין לי מקום שאנוס שם כי בכל מקום שאלך מבקש אותי: וזכר **ימין**. ולא זכר שמואל דרך קצרה כמנהג המקרא כי מהאחד יובן האחר:
אין דורש לנפשי. מכל גואלי וקרובי אין מי שידרוש לנפשי שמבקש שאול להמיתני כי מיד מלך לא אמצא גואל אם אתה לא תגאלני לפיכך:

פסוק ו
זעקתי אליך ה'. **בארץ החיים**. עוד חלקי בארץ ישראל שאני בורח ממנה: ופירש **חלקי**. כמו ה' מנת חלקי וכוסי, ובפסוק בארצות החיים פירשנו הטעם למה נקראת ארץ ישראל ארץ החיים:

פסוק ז
הקשיבה אל רנתי. אל צעקתי כמו ויעבור הרינה במחנה:
כי אמצו ממני. ואיני יכול למלך ולעמו שרודפים אחרי:

פסוק ח
הוציאה ממסגר. לפי שהיה נסגר במערה:
להודות את שמך. כי אתה לבדך הצלתני:
בי יכתרו צדיקים כי תגמול עלי. ותצילני יתפארו בי הצדיקים ויעשוני כתר לראשם כי יאמרו הלא דוד לפי שבטח באל ית' לבדו הצילהו והוא יחיה אז במעט עם מהמלך ועמו:

פרק קמג

פסוק א
מזמור. גם זה המזמור מענין אשר לפניו: ואמר ה' **שמע תפלתי באמונתך ענני בצדקתך**. פירוש באמונתך שהבטחתני ודברך אמת:
בצדקתך. כי אתה צדיק וישר ותראה כי עמי הצדק ועם אויבי העול:

פסוק ב
ואל תבא. עתה שאני בצרה גדולה אל תבא במשפט עמי, אם חטאתי לך אל תענישני עתה, כי ידעת כי אני עבדך:
כי לא יצדק לפניך כל חי. אם תביט אל כל מעשיו, ואיך אצדק אני לפניך:

פסוק ג

דכא לארץ חיתי. כאילו היא לארץ כי הקרובה היא למיתה:

במחשכים. ירכתי המערה שהיה יושב שאין שם אורה והנה הוא כמת שהוא בחשך תחת הארץ: ואמר **כמתי עולם**. כלומר שמתו זה זמן רב נואש אדם מהם מהתקומה ומהאור יותר משאר מתי מזמן קרוב, אע"פ שאלה ואלה אין להם דרך תקומה מדרך הטבע, זכר הרחוקים יותר מדרך התקומה שכבר נשחתה צורת גופם:

פסוק ד

ותתעטף. פירשנוהו במזמור שלפני זה:

בתוכי ישתומם לבי. כפל הענין במלות שונות:

פסוק ה

זכרתי. כשאני בצרה וישתומם לבי בתוכי אני זוכר ימים מקדם שהושעת את אבותינו שהיו בצרה גדולה ואני מתנחם:

הגיתי בכל פעליך. בפלאים ובנפלאות ובמעשה ידיך שעשית עמהם אהגה ואשיחה ואתנחם בהם ואמר ללבי כי כן תעשה עמי:

פסוק ו

כארץ עיפה. כמו הארץ הצמאה שהיא מתאוה ומיחלת אל המטר כן נפשי צמאה ומיחלת לך:

פסוק ז

מהר כי קרוב אני אל המות, לפיכך צרך שתמהר שתעננני כי כלתה רוחי כמעט אמות:

אל תסתר. שאם תסתר פניך מעט ממני ונמשלתי עם יורדי בור:

השמיעני בבקר. עת הצרה היא נקראת ערב, ועת הישועה בקר:

דרך זו אלך. אני אברח מפני הרודפים אחרי:

נשאתי נפשי. כמו ואליו הוא נושא נפשו, ענין התוחלת:

פסוק ט

הצילני, אליך כסיתי. אמר הצילני מאויבי ה' כי לא גליתי ריבי לבני אדם כי שוא תשועת אדם:

אליך כסיתי. מהם, ואליך לבדך גליתי, וזה טעם אליך כסיתי אליך צעקתי בסתר ובמכוסה מבני אדם:

פסוק י
למדני. בקש על תשועת הגוף ובקש גם כן על תשועת הנפש ואמר שילמדהו ויעזרהו בלימוד החכמה כדי שידע מה הוא רצון האל יתב' ויעשהו:
כי אתה אלהי. אני מכיר כי לך לבדך הכח והיכולת ואתה שופט הועלם ומנהיגו:
רוחך טובה. כח רוח העליונים:
תנחני. ותנהגני בארץ מישור כלומר בדרך ישר לא אכשל בו:

פסוק יא
למען שמך. בעבור שיגדל שמך בפי האנשים כשתושיעני ותחייני מהצרה הגדלה שאני בה קרוב למיתה:

פסוק יב
ובחסדך. כי אני עבדך ולא הם:

פרק קמד

פסוק א
לדוד. זה המזמור חברו דוד אחרי מלכו בתחילה אחר שנצח מלחמת פלשתים וניצול ממלחמת ישראל וממלחמת פלשתים: ואמר **ברוך ה' צורי**. פירושו חזקי כי הוא הנותן לי כח, ומלמד ידי לקרב וכפל במלות שונות:

פסוק ב
חסדי. אמר אלהי חסדי ואמר אלהי צורי, ואמר צורי ואמר אלהי תהילתי, ואמר הוא תהילתי לפי שהשם והתואר ישתוו בו יתברך: ומה שאמר לי, אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת:
הרודד עמי תחתי. הרודד פירושו כתרגומו מתרגמינן וירקעו ורדידו:
עמי. כמו עמים ויתכן לפרשו כמשמעו בלא חסרון מ"ם אלא שתהיה היו"ד לכינוי המדבר והוא שאול והסומכים אותו:

פסוק ג
ה' מה אדם ותדעהו. אמר זה כנגד שאול שהיה מלך ונפסקה מלכותו במעט זמן ופי' ותדעהו כמו ותחשבהו כי פי' הידיעה במקום הזה ובכיוצא בו ההכרה וההשגחה לטובה:

פסוק ד
אדם. מה גדולת אדם נחשבת הרי הוא כמו הבל והוא דבר שאינו מתקיים כמו הבל הפה:

כצל עובר. כמו הבל שעובר במהרה בהתפשט השמש או פירושו כצל העוף העובר בעופפו:

פסוק ה

ה' הט שמך. וכן אמר ויט שמים וירד והכל דרך משל כאלו ירד הוא יתברך לכלות הרשעים במהרה וזאת התפלה אמרה על מלכי האומות המבקשים להלחם עמו:
בהרים. הם המלכים שהם חזקים כהרים על דרך משל:
ויעשנו. כשתשלח אש אפך בהם עלה עשן מהם כמו שעולם עשן מדבר הכלה באש' ורבים רואים עשן האש ואינם רואים האש כן בכליון הרשעים מי שלא יראה בכלותם ישמע וידע:

פסוק ו

ברוק. והברקים והחיצים הם הגזירות היורדות מן השמים:

פסוק ז

ממים רבים. הם האויבים החזקים ואחר כך פירוש מיד בני נכר כי מעתה שמלך אין לו אויבים אלא בני נכר ופירוש פצני כמו הצילני והוא קרוב לענין פציתי פי שהוא ענין פתיחה כי המציל אדם מיד אדם הרי פותחו ממאסרו:

פסוק ח

פיהם. מלכי נכר שהם מתגאים עלי בדבריהם ואומרים נעשה לו כך וכך שוא והבל דבריהם אחר שתעזרני אתה וכן ימינם כלומר כחם וגבורתם כח שקר והבל הוא:

פסוק ט

אלהים. בכל עת שתחדש נפלאותיך עמי אחדש לך שיר בפה ובכלי:

פסוק י

הנותן תשועה. אף על פי שהם מלכים צריכים להאל יתברך לתשועתם:
הפוצה. פירשנו עניינו במלות פצני:
מחרב רעה. מחרב שאול וקראה חרב רעה שלא היה לו הדרך להשמר ממנה לפי שהיה מלך והיה מבני עמנו:

פסוק יא

פצני. פירשנוהו כי הענין כפל במזמור:

פסוק יב

בנינו. כי כל ענייני על הנכונה ובלבד שתצילני מיד בני נכר כי בינינו שלחת ברכה בפרי בטנינו ובפרי אדמתינו ובפרי בהמתנו ושלשתם זכרם במזמור כמו שנזכרו בתורה

בברכות ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך, ואמר אשר בינינו כנטיעים כמו הנטיעים שהם מגודלים על מים רבים, ובמקום דשן ושמן כן בנינו מגודלים בנעוריהם ברוב טובה ובאמונה ישרה ובמעשים טובים כן בנותינו הם מגודלות בטובה והם יפות במראה נאות בקומתן כמו זויות ההיכל והם פינות הארמון שבם מחוטבות אבני גזית נפסלות היטב במלאכה דקה עד שידמו כל אבני הזויות מרוב חטיבתן ביושר, כאילו הם כולם אבן אחת כן הבנות יפות ונאות בצורתן כתבנית ההיכל:

פסוק יג

מזוינו. זויות הבית כלומר בכל פיאה מן הבית מין תבואה מרוב תבואה מכל מין ומין הם מתערבים זה עם זה ופי' מפיקים יוצאים כמו ויפק רצון מה', שפירושו ויוציא ואפשר לפרש בני הבית מוציאים מין זה אל מין זה מרוב כל מין ומין לא יכילם הבית שיהיה זה לבדו וזה לבדו, זן פירושו מין מתרגמין למינו לזנוהי:

מאליפות מרובבות. יולדות לאלפים ולרבבות עד שממלאים מהם חוצותינו:

פסוק יד

אלופינו. שורינו, וכן שגר אלפיך כבש אלוף:

מסובלים. רוצה לומר שורינו חזקים ומלאים ויכולים לסבול משא עבודתם בחרישה ובמשוך העגלות או פירושו ויש מסובלים בבשר:

אין פרץ ואין יוצאת. אין נפש אחת יוצאת לשבי לא מאנשינו ולא מבהמותינו:

ואין צוחה. לא נשמעה צוחה ברחובותינו שיצווחו ברחובותינו ויאמרו נגף ישראל במלחמה כי כל ימי מלוך דוד לא נגפו ישראל לפני אויביהם:

פסוק טו

אשרי העם שככה לו. שזאת ההצלחה לו ומפני מה היתה לזה העם הזאת ההצלחה לפי שה' אלהיו, לפיכך אשריו שה' אלקיו:

פרק קמה

פסוק א

תהילה. אלה הששה מזמורים עד סוף הספר הם כולם תהילת האל יתברך ושבחו לפיכך החל בהם ומשלים בהם בתהילה לגודל התהילה וזה המזמור תחילת הפסוק הראשון תהילה ותחילת הפסוק האחרון תהילה והחמשה הללויה בראש ובסוף והכל לגודל התהילה ומתי תהיה תהילת האל גדולה, בקבוץ גליות שיראו כל העם הנפלאות שיעשה עם ישראל לפיכך הזכיר בהם קיבוץ גליות ובנין ירושלים, המזמור הזה תהילה

לאל יתברך לפיכך חיברו באל"ף בי"ת ולא חיבר את הנו"ן ולא ידענו למה, ודרשו רז"ל מפני שיש בה מפלתן של אויבי ישראל דכתיב נפלה ולא תוסיף קום וגו' והמתבונן בזה המזמור יראה בו נפלאות בורא ומשפטיו על ברואיו לפיכך אמרו רז"ל כל האומר תהילה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא לא אמרו האומרו כך אלא בפיו ובלבו ובלשונו:

ארוממך. בלבי ובלשוני שאתה הוא המלך באמת וכל המלכים והמנהיגים תחתונים ועליונים תחת ממשלתך ואתה רם עליהם והמכיר רוממותו יאמר אלהי אבל הוא אלהי כל בשר ואלהי האלהים:

לעולם ועד. שמך שהוא קיים לעולם ועד או פירושו אני אברכנו לעולם ועד, הוא כל ימי חיי, או פירושו ארוממך, בזה העולם, ואברכה שמך, לעולם הבא שהוא עולם ועד, ואמר תחילה ארוממך ואחר כך אמר שמך להודיע כי הוא שמו ושמו הוא והוא השם הנכתב ולא נקרא כי האחרים הם שמות התואר וכפל הענין ואמר:

פסוק ב

בכל יום אברכך. בעולם הזה:

ואהללה שמך לעולם ועד. לעולם הבא:

פסוק ג

גדול ה'. ואם אומר אגדלנו ואהללנו הוא גדול ומהולל על כל תהילותיו עד כי:

לגדולתו אין חקר. ולא ישיגנה האדם ברוב החקירה כי אין לה חקר אלא שיהללנו האדם לפי שכלו:

פסוק ד

דור לדור. אפילו אם יהיו חיי בני אדם ארוכים לא יוכל להשיג בכל ימיהם כל שכן שהם קצרים אלא מה יש להם לעשות לפי קוצר ימיהם כי דור הולך ודור בא יספר זה הדור שהולך טרם לכתו לדור אחר המעשים הנוראים שראו בימיהם והגבורות שראו בחייהם לפי שישבחוהו הדור הבא על מה שעבר שלא ראו, אלא שהוגד להם על מה שיראו בימיהם:

פסוק ה

הדר. כמו שאני עושה שאשיחם לבני העולם:

הדר כבוד הודך. פירושו יופי הכבוד עוזך כי בעוזו ובנפלאויו הוא נכבד כמו שאמר ואכבדה בפרעה:

ודברי נפלאותיך. שעשית עמי ויעשו הם גם כן בכל עת שיקבלו חסד האל יאמרו אותו ויספרוהו לרבים:

פסוק ו

ועזוז. כמו שאני גדולתך אספרנה כן יאמרו הם גם כן עזוז נוראותיך וכתוב גדולתיך ביו"ד הריבוי שהם רבות אצל המקבל, וקרי גדולתך כי הכל הם אחד אצלו יתברך ואלה שמות הנזכרים בזה המזמור גדולה וגבורה מעשה הוד כבוד וטוב צדקה מלכות נפלאות נוראות הם י', לענין ידוע אבל אינם דוקא כל אחד במקומו הנזכר אלא כל אחד ענינו במקום חבירו גם כן אלא מפני ששנה להם חלקם בשמות משונים זה מזה:

פסוק ז

זכר רב טובך. רב הוא שם לא תואר כאילו אמר גודל טובך:

יביעו. ידברו כמו תבענה שפתי:

וצדקתך ירננו. יאמרו אותם בקול רם בפני בני אדם:

פסוק ח

חנון ורחום. אלה המדות שהם טוב וצדקה מאתו יביעו וירננו כי הוא חנון שחונן הבריות ונותן להם צרכם ורחום שמרחם וחומל עליהם ושומר אותם מן הנזקים ומפגעי העולם:

ארך אפים. שמאריך אפו לרשעים ולא יענשם מיד:

וגדל חסד. הדל"ת בקמ"ץ חטף אמר שהוא גדול חסד שמגדיל חסדו על בני אדם יותר ממה שהם ראויין לקבל:

טוב ה' לכל. אפי' למיני החיות והבהמות והעופות הוא טוב ומרחם וכן ראוי לאדם ללכת בדרכיו אלה ואין לו להשחית החיים כי אם לצורך או להשמר מנזקיהם, וכן מצאנו כי רבינו הקדוש הזהיר שפחתו שלא לאסוף החולדות הקטנות עם רמץ הבית אלא תניחם להיות דרים בעיקרי הבית אמר לה ורחמיו על כל מעשיו כתיב:

פסוק י

יודוך. אף מיני החיים שאין בהם דעת שתקון יצירתך בהן והכנת מזונותם יודוך האדם המבין בהם והרי הם כאילו יודוך:

וחסידיך יברכוכה. בכתיבת הה"א הנחה אמר ומי הם המודים החסידים שהרי מתבוננים תמיד במעשיך והם יברכוך תמיד, כי בכל עת בראותם החידושים המתחדשים תמיד ביצורים והתיקון אשר בחי ובצומח יברכוכה, וכן תיקנו רז"ל ברכה לכל דבר כפי עניינו כמו שאמרו הרוא' כך וכך מברך כך ואמר וחסידיך כי כל ל' חסד

הוא יתרון הדבר והמתבוננים תמיד במעשה האל ית' ויברכוהו תמיד בכל עת התבונן' הם החסידים:

פסוק יא
כבוד. באותם הברכות יזכרו כבוד מלכותך וגבורתך כי אתה מלך על כל ובורא הכל ובגבורתך וביכלתך הויות היצורים כולם:

פסוק יב
להודיע. וכמו שהם מברכים ומודים בינם לבין עצמם כן צריכין להודיע לבני האדם גבורתך שלא ידעו ולא יכירו בגבורותיו ובכבוד מלכותו:

פסוק יג
מלכותך. אינה מלכות בן אדם שיש לה הפסק או בחייו או במותו אבל מלכות האל יתב' אין לה הפסק כי מלכותו מלכות כל העולמים כל הזמנים וכפל הענין במלות שונות:

פסוק יד
סומך ה' לכל הנופלים. והכפופים והם העניים המרודים, ברחמיו עליהם סומך וזוקף אותם:

פסוק טו
עיני כל אליך ישברו. וכן אמר כולם אליך ישברון כי כל נבראי מטה החיים בראת אותם ובראת מאכלם כי יש אוכל עשב ויש אוכל זרע ויש אוכל חי כמות וכולם עיניהם תלויות אליך ומקוים אילין ואתה נותן להם את אכלם והוא ע"י השתלשלות הסיבות: ואמר **בעתו**. לשון יחיד כי כל מין ומין יש לו עת ידוע יזדמן בו מאכלו ואמר אליך ישברו ואע"פ שאין בהם דעת הם ישברו לפי טבעם את חוקם הנתון להם ואנחנו היודעים כי אליך הוא התקוה כי אתה הנותן והמכין:

פסוק טז
פותח. שאתה נותן להם אכלם בהשפעה שישבעו רצון כל אחד לפי רצונו:

פסוק יז
צדיק. כי בצדק וביושר נותן לכל אחד אוכל ואע"פ שחי טורף את החי ואוכל כמו החתול לעכבר והאריה והדוב והנמר ושאר החיות האוכלות חיות אחרות וכן העופות הדורסים לעופות אחרים הכל צדק מאתו כי גם לחיות ולעופות הטורפים נותן להם גם כן מאכלם בחייהם, אלא שבהגיע קצם למות גזר מקודם שתהיה מיתתם פעמים בהניית בעלי חיים אחרים פעמים יגזור שימות מיתת עצמו:

וחסיד בכל מעשיו. מזמין להם מה שהוא אינו מחוייב לתת והם אינם ראוים לקבל אלא שחסדו גבר עליהם:

פסוק יח
קרוב ה' לכל קוראיו. מאיזה עם שיהיה ובלבד שיקראוהו באמת שפיו ולבו שוים:

פסוק יט
רצון יראיו. יקראוהו באמת ויעשה רצונם במה שיבקשו ממנו וישמע שועתם ויושיעם מצרה שתבא בעולם או שתבא להם לכפרת עונותם:

פסוק כ
שומר ה' את כל אוהביו. טובים מיראיו כי אהבוהו ללא תקות טובה ולא מפחד עונש אלא מאהבה זכה וישמרם שלא בא עליהם צרה לעולם וכן יהיו כל ישראל לעתיד לבא: ואז **ואת כל הרשעים ישמיד**. שלא ישאר רשע לעולם כמו שאומר והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אום היום הבא וגו':

פסוק כא
תהלת ה' ידבר פי. ואז תהלת ה' ידבר פי כי אחיה עם המתים שיחיו ואז יברך כל בשר שם קדשו, רצוני לומר כל בני אדם לבדם ולא שאר בעלי חיים התחתונים, וכן כי היא היתה אם כל חי, מדבר:

פרק קמו

פסוק א
אהללה ה' בחיי. בראותו ברוח הקודש קיבוץ גליות אמר כנגד ישראל הללויה וכן את נפשי הללי את ה' עמהם ובלתם:
אהללה ה'. עתה בעודני בחיים אהללנו ואזמרה לו ואודיענו ברבים: ואמר להם

פסוק ג
אל תבטחו. ע"ד שאמר ירמיה ומהם יסור לבו אלא אם יבטח באדם ישים העיקר האל יתברך שיתן בלב האדם הנדיב בעזרו וכפל הענין במלות שונות שאין לו תשועה שאם לא ברצון האל, אין ביד האדם להושיע חבירו מצרתו כי לה' לבדו התשועה והוא יסובבנה על יד בני אדם המו שסיבב תשועת גלות בבל על ידי כורש, וכן לעתיד יסבב גאולת ישראל על ידי מלכי הגוים שיעיר את רוחם לשלחם כמו שכתוב שהביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וזה יהיה לפי שבטחו ישראל בגלותם באל ית' לבדו:

פסוק ד
תצא רוחו. ואיך תהיה לאדם תשועה והנה איננו שליט ברוחו לכלות את רוחו, כי תצא רוחו פתע, וישוב לאדמתו ומה שיחשב לעשות לא יוכל כי הנה יצאה רוחו המעמידה אותו והנה ביום מותו אבדו עשתנותיו רוצה לומר מחשבותיו:

פסוק ה
אשרי שאל יעקב בעזרו. הזכיר יעקב אבינו כי הוא בטח באל כי אחיו היה מתנכל להמיתו וברח מפניו הוא בטח בלבו שיתן לו צורכי מחייתו אע"פ שהיה הולך אליו כי האל אמר לו ונתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש, וכן ישראל בניו שבטחו בו הוציאם מן הגלות וכפל ענין במלות שונות:

פסוק ו
עושה שמים. בו ראוי לבטוח כי הוא עושה הכל ובידו להרים ולהשפיל ולעשות בנבראיו כרצונו וארץ היא היבשה לפיכך זכר את הים: וטעם **ואת כל אשר בם**. לשלשה הנזכרים בשמים המלאכים והצבא הגדול ושבעת משרתים ובארץ חיה ועוף ובים תנינים הגדולים וכל נפש חיה הרומשת, והוא יעשה בכולם חפצם והוא השומר אמת לעולם ששומר הבטחתו לזמן רב כמו שעשה לישראל, שהבטיחם להוציאם מן הגלות ואחר שהיו שם זמן רב עד שנואשו כל הגוים מגאולתם הוציאם הנה תראה כי בו לבדו ראוי לבטוח:

פסוק ז
עושה משפט לעשוקים. בכל דור ודור עושה משפט בעבורם בעושקיהם וכן יעשה בעבור ישראל שהם עשוקים בבבל כמו שאמר עשוקי בני ישראל ובני יהודה יחדיו, וכל שוביהם החזיקו מאנו שלחם:
נותן לחם לרעבים. בכל דור וכן עשה לישראל בגלות ובצאתם מן הגלות דרך מדברות אומר לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב:
ה' מתיר אסורים. בכל דור ודור וכן עשה לישרא ממאסר גלותם:

פסוק ח
ה' פוקח עורים. שהם העורים מחולי העין הוא ירפאם ואמר זה החולי כי זה העיור כמו האסור לא ימוש ממקומו או פירושו עורים מרוב צרה כי הצרה דומה לחושך והישועה לאור, ובמקרא פסוקים רבים מעידים בזה וכן עשה לישראל שהיו עורים בגלות כמו שאמר נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה כשלנו בצהרים כבנשף:
ה' זוקף כפופים. הם העניים כמו שפירשנו:
ה' אהב צדיקים וכן אהב ישראל שהיו צדיקים בין האומות:

פסוק ט
ה' שומר את גרים. הגר והיתום והאלמנה הם חלושים כי אין להם עוזר ושומרם לפיכך הזהירה התורה בכמה מקומות עליהם וה' שומר אותם, וכן שומר ישראל שהיו גרים בין האומות וחלושים כיתום ואלמנה:
יעודד. פי' ינשא:
ודרך רשעים יעות. כחלושים ינשא, והרשעים יעות דרכם ידחו ונפלו בה:

פסוק י
ימלוך. ומתי יהיה זה כשימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור, כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ שכל העולם יכירו במלכותו וזכר ציון כי משם תצא הוראה ממנו לכל העולם ויאמרו כי הוא מלך על הכל אחר שיעשה משפט ברשעים כעמק יהושפט, או כשימלוך יה הללו יה כל בני העולם שתכירו אז מלכותו ואז יהיה זמר שלכם טוב ונעים ותהילתכם תהיה:

פרק קמז

פסוק א
נאוה. האל"ף נחה וענינו כמו נאוה:

פסוק ב
ואז **יבנה ה'** את ירושלים ויכנס נדחי ישראל, אל אדמתם:

פסוק ג
לשבורי לב. כמו ישראל שהם שבורי לב ועצבים בגלות:
לעצבותם. בדגו"ש הצד"י לתפארת הקריאה הנה הסכימו חכמי התכונה כולם כי מספר הכוכבים הם אל"ף ומ"ח אם כן מה הוא:

פסוק ד
מונה מספר לכוכבים. ואמר ישעיהו המוציא במספר צבאם ואמר האל יתב' לאברהם אבינו הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם, ואמר בלדד השוחי היש מספר לגדודיו ופי' החכם הנשיא רבי אברהם בשם רבי חייא כי הכוכבים הקטנים שאינם מאירים על הארץ רבים, אין יכולים בני אדם לראותם כל שכן למנותם ואל דיעות מספרם ולאותם שאינם מאירים על הארץ לא להאיר כמו שאמר ולמשול ביום ובלילה גם מהכוכבים הנראים יש כוכב שיראה שהוא אחד והם רבים ומפני גובה הגדול, ומרחק

הגדול אשר בינינו ובינו ידמה שהוא אחד אבל כל הכוכבים הנבראים אין יכולת באדם לדעת מספרם אבל הקב"ה היודע כל הנסתרות הוא ידוע מספרם כי הוא בראם:

לכולם בשמות יקרא, ופירושו כי האל יתברך בראם כולם במספר ידוע אצלו ולכל אחד מהם קרא שם הנאות לו לפי הדבר אשר בעבורו נברא לסיבת אותו הדבר או לסיבת עצמו, כי כל הכוכבים יש להם כח וממשלה על יצורי מטה כל אחד על מין שנותן בו כח לעשות מלאכתו כמו שאמרז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל:

פסוק ה

גדול אדונינו. כי מלך בשר ודם שיש עליו להנהיג מדינות רבות ילאה להנהיגם כולם כאחד הקרובות אליו והרחוקות ממנו ואם ינהיג הקרובות אליו על סדר הנכון לא עשה כן ברחוקות שילאה כחו בזה ואם יהיה בו הכח לא תהיה בו התבונה, אבל אדונינו הוא מנהיג את כל העולם הנהגה ישרה כי הכח והתבונה בו שהוא גדול ורב כח ופי' לדברים שיש לו תבונה בהם אין מספר אין נשוא תבונה מספר, כי תבא ממין האיכות ומספר ממין הכמות לפיכך צריך לפרשנו כך כי נשוא תבונה אין חקר וכן הוא אומר אין חקר לתבונתו:

פסוק ו

מעודד. ואף על פי שהוא גדול ורב כח הוא משגיח על הענוים והשפלים והחלושים ומנשא אותם ומשפיל הרשעים המתגאים עדי ארץ ובזמן הזה אינו עושה זה, כי פעמים יצליחו הרשעים אבל לעתיד יעשה זה על דרך השלמות:

פסוק ז

ענו. אמר כנגד ישראל שירו לו בפה זמרו לו בכלי והשיר יהיה שיר תודה שתודו לאל יתברך על כל הטובה והגדולה שעשה עמכם בהוציאו אתכם מן הגלות ברוב טובה וברוב כבוד וזהו גדולה מאתו להוציא עם מעט מעמים רבים ובספור גבורותיו ספרו הגבורות שעושה בעולם תמיד והוא המטר, ושיבת הגלות נתדמה למטר שאין מיחלים בעבורו אלא לאל יתברך, לפיכך אמר:

פסוק ח

המכסה שמים. בהירים ומהירים ומזהירים, ובהיות העבים באויר, השמים מכוסים מעין האדם:

המצמיח הרים חציר. אפילו ההרים שהם יבשים וקשים כל שכן ארץ המישור, או זכר הרים לפי שאין דרך ותחבולה להשקותם מן הנהרות:

פסוק ט
נותן לבהמה לחמה. שאין לה תחבולה להכין מאכלה והוא מציח להם חציר בהרים למאכלה:
לבני עורב. לפי שהם לבנים בהולדם ואמותיהם מניחים אותם כי יחשבו שאינם בניהם ולא יביאו להם טרפם, והם צווחים לו כאלו יקרו לאל בעד טרפם והקב"ה מזמין להם יתושים ואוכלים אותם והנה הוא עוזר החלשים שאין בהם יכולת מעצמם וכן עשה לישראל שהיו נטושים בגלות מאין כח:

פסוק י
לא. פירושו שאינו חפץ באדם שבוטח בגבורת הסוס וכן מי שבוטח לברוח מן המלחמה:

פסוק יא
רוצה. אלא מה הוא רוצה את יריאיו שהם מיחלים לחסדו ואינם בוטחים בגבורת הסוס ולא בגבורת אדם:

פסוק יב
שבחי. כי בך רוצה לפי שבטחת בו ומדבר כנגד העם דרך משל רצונו לומר יושבי ירושלים והפסיק כפול בענין במלות שונות:

פסוק יג
כי חזק. שלא תפחדי לעולם שיבא עליך אויב כי האל ישמרנה כאילו בריחיה חזקים:
ברך בניך בקרבך. שיהיו ברוכים בפרי בטנם ובמעשה ידיהם בעיר ובחוץ:

פסוק יד
השם גבולך שלום. וכן תהיו ברוכים בחוץ בשלום ובפרי אדמתם:
חלב חטים. הטוב שבחטים והנבחר:

פסוק טו
אמרתו ארץ. הוא המטר שבא באמרתו ובדברו מהרה כעבד הרץ מהרה לעשות רצון אדוניו ודבורו הוא רצונו, וזכר ענין המטר והשלג הנה לפי שהם סיבה ברכת פרי האדמה והשבע:

פסוק טז
הנותן שלג כצמר. השלג שהוא לבן כצמר הלבן ודימה אותו לצמר ואע"פ שהוא פשוט ממנו בלובן מפני שלא יכול לדמותו בלובן חמנו בדברים אשר בארץ:
כפור. הוא שיורד בשחר בימי הקור ודמה אותו לאפר שאינו לבן כמו השלג:

פסוק יז
כפיתים. הקרח כמו הכפור אלא שהוא חזק ממנו ומוליד קור רב לפיכך זכר עם הקרח קרתו: ופי' **כפיתים**. כמו הדבר הנבצע לבצעים כי כן הוא יורד לבצעים וחתיכות אסופות מן הקרח:

לפני קרתו. אמר קרתו וקרתו בכנוי ומיחסו אל האל ית' כי הכל הוא דברו ומצותיו אין דבר במקרה וכמו שהמטר הוא מוריד ברחמיו לצורך ברואיו ופעמים לעונש העונות והוא מטר השוטף כן צורך השלג והכפור הוא צורך הזרעים והאילנות, אבל בהיותו חזק הרבה והוא הקרח הוא למשפט שהוא ממית ומייבש הזרעים ופרחי האילנות, וכן הברד ואע"פ שלא נזכר, וצריך להזכיר בהודאת האל אלה הדברים שהם תמידים לבני העולם והם גבורות ונפלאות האל, לפיכך כשאמר ענו לה', זמרו לאלהינו, אמר שיזכרו בשיר ובזמר גבורותיו אלה התמידים ואמר מי יוכל לעמוד בפני קרם החזקה או פי' כי מפני הקרה נמנעים בני אדם לצאת מבתיהם ולעשות מלאכתם:

פסוק יח
דברו. חום השמש או המטר שמחמה את השלג הכפור והקרח: ואמר **ישב רוחו יזלו מים**. כי המים בנשיבת הרוח מפאת ים יבא המטר שימסה אלה, או פי' ישב רוחו עליהם ויזלו מים כי מפזר אותם הרוח ולא יהיו מאוספים כאחד ימחו וימסו ויהיו למים:

פסוק יט
מגיד. ובספרכם גבורת האל ספרו שנגלה אליכם בכבודו והגיד לכם דבריו וחוקיו ומשפטיו כי המעמד ההוא היה דבר גדול שלא היה כמוהו:

פסוק כ
לא עשה. כמו שכתוב השמע עם קול אלהים וגו':

ומשפטים בל ידעום והמשפטים שנתן להם לא ידעום זולתם כמו שכתוב כי מי מגוי גדול אשר לו חוקים כו':

פרק קמח

פסוק א
הללויה. בזה המזמור זכר כל הנבראים, בעולם הגדול החל ובעולם הקטן כלה ואמר בתחילה בכלל מן השמים כלומר כל הנהוים מן השמים רוצה לומר מיסוד השמש שהוא יסוד חמישי, ואמר אחר כך:

הללוהו במרומים. אותם שאתם במרומים ונכלל בו צרות אמת שאינם גופות ולא כח בגופות, וענין הללו אינו מצוה אלא כאילו אמר להם נאה להלל:

פסוק ב

הללוהו. הזכיר תחילה שני המאורות הגדולים ואחר כך הזכיר החמשה הכוכבים והם כוכבי אור המאירים על הארץ יותר מאשר הם בגלגל השמיני מפני שהם קרובים לארץ מהם:

מלאכיו. הם השכלים חשוקי הגלגלים גם הם אינם גופות ולא כח בגופות:

כל צבאיו. הם הגופות הזכים והבהירים והם הגלגלים הכוכבים שהם בגלגל השמיני לפיכך אמר כל צבאיו לפי שהם צבא גדול ואמר בלשון רבים לפי שהם צורות חלוקים:

פסוק ד

שמי השמים. יש שאומר כי שמי השמים הם אשר מתחת השמים והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה והשמים הוא שאמר שנקרא שמים כמו על פני רקיע השמים ויהיה פירושו והמים אשר מעל השמים כדור הקרח, ויש קוראים שמו כדור הסגריר והוא בין כדור האש והאויר הקרוב לנו והוא מקום תכלית הגעת העבים ואין חכמי הפילוסופים מודים בזה, כי אומרים אין בינינו ובין גלגל הלבנה אלא האויר והאש הטבעית אא"כ נאמר כי המים פירושו צורת המים והוא המקום תכלית הגעת העבים באויר ובמקום ההוא מן האויר ישיבו העבים מים ויפלו לארץ בטבעם לא שיש שם גוף אחר אלא האויר אבל הוא חלוק באיכות ועל המקום ההוא נאמר והמים אשר מעל השמים:

פסוק ה

יהללו. אמר כל אלה העליונים הנזכרים יהללו את שם ה' ויודו לו כי הוא אדון עליהם כי אע"פ שהם נשגבים הוא נשגב עליהם:

והוא צוה ונבראו. והוא לבדו הקדמון והם החדשים נבראים:

פסוק ו

ויעמידם לעד לעולם. כי אינם כמו הנבראים שאישיהם הם נפסדים והמין עומד אלא לעולם אישיהם עומדין כמו המין, והחוק שנתן להם בתחילת בריאתם לעולם לא ישתנה סדרם:

פסוק ז

הללו. אחר כן אמר לברואי מטה שיהללו את ה' ואמר וכל תהומות על המים אשר מתחת לארץ ועל המים אשר מעל לארץ. וזכר המים קודם היבשה כמו שהיתה בבריאה

וגם התנינים אשר בהם והם שאמר עליהם הכתוב ויברא אלהים את התנינים כי הם גדולים מחיות היבשה: ומה שאמר **הללו את ה'**. והם אינם בני דיעה רוצה לומר שבני אדם יהללוהו מנפלאות האל שרואים בהם ומשכילים בהם:

פסוק ח

אש וברד. הזכיר הנהוים באויר שגם הם מן הארץ והם אש וברד שלג וקיטור, כי בריאתם מן הארץ וחכמי התולדות יקיימוה בראיות גמורות, וגם בדברי רז"ל מצאנו כן:

אש. הוא אש הברק ששורף הדבר שנפלו בו:

ברד. ידוע והוא הפכו שהוא קר וכן שלג קר ותמורתו קיטור שהוא חם והוא האויר עולה מן הארץ דומה לעשן:

רוח סערה עושה דברו. הוא האויר המתנועע וכשהוא מתנועע בחזקה מפיל הארזים הגבוהים והבניינים והאניות שבים: ואמר **עושה דברו**. להודיע כי הוא איננו במקרה אלא הוא מצוה אותו להתנועע ובדברו ובמצותו הוא מתנועע לעונש המקבליסף

פסוק ט

ההרים. אחר אשר זכר את הדברים הנהוים באויר וזכרם סמוך למים לפי שבסיבתם יעלו האדים באויר שמהם המטר והשלג והברק אח"כ זכר היבשה ואת אשר בה ואמר ההרים וכל גבעות כי הם הדברים העומדים והקיימים מנבראי הארץ ואחר שהזכיר הדומם כולו כי בכלל ההרים המתכות וכיון שהזכיר הדומים, הזכיר אח"כ הצומח ואמר עץ פרי וכל ארזים והם כלל לעצים שאינם עושים פרי והשכיר ארזים כי הם הגדולים שבעצים:

פסוק י

החיה. ואחר הצומח הזכיר החי שאינו מדבר, והחיה היא המדברית:

וכל בהמה. היא אשר בישוב:

והרמש. קטני החיות:

וצפור. הוא עליון ממין החי שאינו מדבר:

פסוק יא

מלכי ארץ. ואחר שהזכיר החי שאינו מדבר הזכיר החי שהוא מדבר שהוא סגולת הועלם השפל וכן ביצירה הזכירו באחרונה כיון שנברא באחרונה לומר שהוא מושל על כולם, והוא המורכב האחרון לפי הטבע והזכיר בבני אדם מעלת הכבוד ומעלת הימים ואמר כי כולם יהללו את ה' כנכבד כנקלה כקטון כגדול אנשים ונשים ואמר וכל לאומים, כי כן יודו את ה' בבוא הגואל לישראל:

פסוק יב
בחורים. אמר וגם לפי שאין דרך הבתולות להתעסק אלא בקשוט גופן אמר גם הם יתנו הלל לה':
זקנים עם נערים. שהזקנים ילמדום היאך יהללו ה' זהו שאמר עם, כי אין בנערים לבדו דעת להלל לפיכך אמר שהזקנים יהיו עם הנערים וילמדום:

פסוק יג
יהללו. אמר כל אלה הנבראים שהם בעולם השפל יהללו את שם ה' כלומר אותם שהם בני דיעה יהללו עליהם ועל שאר הנבראים: ואמר **כי נשגב שמו לבדו**. ולא אמר כן בעליונים לפי שהעליונים נשגבים אע"פ כן אמר שיודו לו כי הוא נשגב עליהם כי הוא בראם, אבל התחתונים אין בהם נשגב כי אין בגדולתם עמידה וקיום לפיכך לא יתגאו מלכי ארץ שרים ושופטי ארץ בגדולתם כי במעט זמן תשוב ותכלה גדולתם המשגב לה' לבדו:
הודו על ארץ ושמים. כי כל הנבראים עליונים ותחתונים כולם עומדים בכחו:

פסוק יד
וירם. והראה זה לכל העולם כי הכל בכחו כשהרים קרן לעמו שיוציאם מן הגלות ויקבצם בעמים וירם קרנם על כל העמים זהו תהלה לכל חסידיו הם בני ישראל שהוא עם קרובו וכולם יהללויה:

פרק קמט

פסוק א
הללויה. אמר כנגד ישראל:
שירו לה' שיר חדש. כלומר לא יהיה להם די בשירים האלה הכתובים אלא הם יחדשו לו שיר:
תהלתו. תהיה נאמרת בקהל חסידים והם ישראל:

פסוק ב
ישמח, **בעושיו**. בלשון תפארת, וכן איה אלוה עושי:

פסוק ג
יהללו שמו. בפה ובכלי שיר יהללוהו שמו:

פסוק ד
כי. להם נאוה להלל יותר מכל עם בישועה שהושיעם כי בהם רצה מכל עם מפני שהם ענוים מכל עם:

פסוק ה
יעלזו. ישראל שהם חסידים לאל על כבודם ומנוחתם שיעמדו לעולם:
משכבותם. מנוחתם:

פסוק ו
רוממות אל. כשיבואו למלחמה עם גוג מגוג כך ירוממו האל כי שהוציאם מן הגלות, והתפלה תהיה בפיהם וחרב בידם: ופי' **פיפיות**. חרב בעלת שתי פיות שממיתה משני צדדים: ואמר **בגרונם**. לפי שיצעקו בתפילתם:

פסוק ז
תוכחות שיתוכחו עם מלכיהם למה בא עליהם:

פסוק ח
לאסור. ויתפשו מלכיהם ונכבדיהם חיים ויאסרום בזיקים ובכבלי ברזל:

פסוק ט
הדר. הוא המשפט הנגזר עליהם, או הכתוב בתורה ובנבואות הדר הוא אותו היום, יהי הדר לכל ישראל ועליו הללו יה:

פרק קנ

פסוק א
הללויה. זה המזמור יש בו שלשה עשר הלולים רמז לשלש עשרה מדות:
בקדשו. הוא עולם המלאכים:
ברקיע עוזו. הוא גלגל העליון מקיף הכל, לפיכך אמר עוזו שבו נראה עוז האל יתברך:

פסוק ב
הללוהו. אמר כן לישראל:
הללוהו כרוב גדלו. שהתגדל והתקדש בעמים על גאולתם:

פסוק ג
הללוהו בתקע שופר. ובכללו החצוצרות:

פסוק ד
במינים ועוגב. כלי הניגון לא נודע אצלינו:

פסוק ה

צלצלי. המשמיעים קול גדול, וכן אמר בדברי הימים במצלתים להשמיע:

בצלצלי תרועה. המשמיעים קול תרועה:

פסוק ו

כל. ועל כל ההילולים הוא הילול הנשמה והוא התבונן במעשה האל יתברך ובידיעה כפי כח הנשמה בעודה בגוף ואמר כנגד הנשמות הללו יה:

חזק